

IJA # 1177

כתבי קודש: עשרים וארבעה חלק שני מכתובים

Kitvei Kodesh: Ešrim ve-Arba`ah Heleḳ Shenī me-Ketuvim

Warsaw, 5633 (1873)

כתבי קדש

עשרים וארבעה

חלק שני

מכתובים

כולל

איוב, דניאל, עזרא, נחמיה

עם תרגום יונתן בן עוזיאל ופירוש רש"י ויל

ועם שני הפרושים הנודעים מאז

מצודת דוד ומצודת ציון

ותולדות אהרן

בהוצאות בית מסחר הספרים

של ר' זוסמאן יעב"ץ ובנו נ"י.

ווארשא

בדפוס ר' יצחק גאלדמאן נ"י

שנת תרל"ג לפ"ק

СВЯЩЕННОЕ ПИСАНИЕ

ТОМЪ VI.

ВАРШАВА.

—
1873.

Дозволено Цензурою
Варшава 1 (13) Іюня 1873 г.

Въ Типографіи И. Гольдмана,
Муравьевская № 24.

בָּאָרֶץ וּמִהַתְהַלֵּךְ בָּהּ: " וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיטָה לְבָבָהּ עַל-
 עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָּאָרֶץ אִישׁ תָּם וְיֹשֵׁד יֵרָא אֱלֹהִים וְכֹרֵם
 מִרְעֵ: " וַיַּעַן הַשָּׁמַיִם אֶת-יְהוָה וַיֹּאמֶר הַחֲנָם יֵרָא אִיּוֹב אֱלֹהִים:
 הֲלֹא-אֶתְּ שִׁבְתָּ בַּעֲדוֹ וּבַעֲדֵי-בֵיתוֹ וּבַעֲדֵי כָל-אֲשֶׁר-לּוֹ מִסָּבִיב
 מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּרֹכָתָ וּמִקְנֵהוּ פֶרֶץ בָּאָרֶץ: " וְאוּלַם שָׁלַח-נָא יָדְךָ
 וַיַּע בְּכָל-אֲשֶׁר-לּוֹ אִם-לֹא עַל-פְּנֵיךָ יִבְרַכְךָ: " וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי
 הַשָּׁמַיִם הִנֵּה כָל-אֲשֶׁר-לּוֹ בְּיָדְךָ רַק אֵלָיו אֲלֹתֵי-שִׁלְחָה יָדְךָ וַיֵּצֵא
 הַשָּׁמַיִם מֵעַם פְּנֵי יְהוָה: " וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבִיאוּ וּבְנֵיהֶם אֲכֵלִים וְשִׂתִּים וַיֵּן

*אתה קרי

ה' א ויחננו ה' בחבל ע"ו קשר הוסיף פקעה לנוח: איש חס וגו' קופס כ"ח ודף כ"ח בחבל ע"ו ויען השמן. בחבל ע"ו עקויה
 שער מ"ג: הלא חסה. בחבל ע"ו ויהי היום. בחבל ע"ו ויחננו ה'. שם: השמן וגו'. נדחים ל"ג: וישעו בלחץ. ויחננו ע"ו
 קשר הוסיף פקעה לנוח: איש חס וגו'. קופס ל"ח ודף ל"ח בחבל ע"ו: ויען השמן. בחבל ע"ו עקויה שער מ"ג: הלא חסה.
 בחבל ע"ו: ויחננו ה'. בחבל ע"ו עקויה ע"ו: ויחננו ה'. בחבל ע"ו: ויחננו ה'. בחבל ע"ו עקויה ע"ו:

תרגום

למִבְדָּק בְּעֹבְדֵי בְּנֵי אֲנָשָׁא וּמִן מִזְדַּלְקָא בְּהֵ: " וַאֲמַר " לִסְמָנָא אִפְשֵׁר דְּשִׁיחָא לְבָבָהּ בְּעַבְדֵי
 אִיּוֹב אֲרוּם לִית דְּכַמִּיּוּה בָּאָרֶץ אֲדַמְיֵי גַבְר שְׁלִים וְתַרְיִין דְּחַל מִן קָדָם " וַעֲדוּ מִן בִּישְׁתֵּי " וְאֲרוּם
 סְמָנָא קָדָם " וַאֲמַר הַאֲפִשֵׁר דִּי לְמַנְן אִיּוֹב דְּחַל מִן קָדָם " " הֲלֹא מִיִּמְרָךְ סִלְקָתָא אֲמַטְמִלְתָּהּ
 וְאֲמַטְמִל בִּירוּחָהּ וְאֲמַטְמִל כָּל דְּיֵלִיּוּ מִן תְּחוּד תְּחוּד עֹבְדֵי יְדֵי בְּרַכְמָא וְגִוְהֵי תְקִיבֵי בָּאָרֶץ:
 יֵא וְכִרְם אִוִּישִׁי כְּהֵן מַחַת יָדְךָ וְקָרִיב בְּכָל דִּי לִיּוּה אֵין לֹא בְּאֲנָפֵי מִיִּמְרָךְ וְגִוְהֵי: " וַאֲמַר " וְ
 לִסְמָנָא הָא כָּל דְּאִית לִיּוּה מִסֹּר בְּיָדְךָ לְחוּד לְחוּדֵיהּ לֹא תִוִּישִׁי יָדְךָ וַעֲפֵק סְמָנָא בְּהִרְמָנָא מִן קָדָם
 " " וַיְהִי וַתִּהְיֶה אֶתְחַלְלֵי וּמָא שְׁבֻעָתָא וַיָּבִיאוּ וּבְנֵיהֶם אֲכָלִין וְשִׂתִּין חֲמָדָא בְּבֵית אֶתְחַרְחֵן בּוֹכְרָא:

רש"י

(ח) השטח לבך על עבדי איוב. שהרשע לקטרגו: (ט) החנם ירא איוב. בחמישי: (י) הלא אתה שבת
 בעדו. לפי שהוא יודע שחסה רגילו אלנו לעשות לו נסוים ופרס ורצה לסיפק עושה לקום הללו אלנו לא נסוים
 לחסו: (יא) ואולם. לו היית נובע בכל אשר לו: אב לא על פניך וברכך. מיד בחמישי: (יב) ואלו ויאמר
 ה' אל השטן הזה כל אשר לו בידך. ד"ה ויהי היום. אחריו היום שהתרו חלילה לחסול בציוה לחיסס הסכור:
 בני החלסים. כגב הסמיים הקרובים לשפינה לסיזח בני ציוה ועל סם כך נקראו בניו: להחליב על ה'. סביבותיו
 כמו (בראשית מ"ה) לכל הנכבדים עליו: (ו) מאין הנהו. דבר הכתוב דרך ארץ הסגול מדבר תחילה ומרשה קטן
 לענות: משוט בדרך. כאשר מפורס למעלה ובהגדה דהשוחפין הוא: השמת. לשון חיומה הוא: הם וישר. פס
 במעשי: פסח בעדו. כמחילה זו כמו הסר משובחו (שעמי ב'). ממחילה וכל בעד האומר בשון
 עבדי חיוי אלל כלן כנגדו ובפניו כמו וכפר בעדו (ויקרא ע"ו) קחם השון ובפניך לסיזח סכסרה מב
 בדרך. וכן ה' מגן בעדו (תהלים ג'): (ז) פרך בדרך. נחזקו כמו וכן יפךך (שמות ה') ומתרגמנו יתקוף.
 וכו פשוטו ור"ל אמרו בהגדה פרך גדלו של עולם סעוים סורגים האזנים:

מצודת ציון

מצודת דוד

(ד) השטת. האם שנת לבך לקטרגו. גם על איוב אשר בלאה
 אין כוונתו וגו' ובלאוהו הלא ציוה לא ונלחח נאלוהו בע:
 (ה) החנם. ויהי חסוים ירא איוב ויהי מעלי הקדוים שכל:
 (ו) שבת בעדו. הגם עליו כאלו ברכה עליו ועל ציוה וסכסב
 לבני חס חס הכעס לקטוב חלויס: וטקדוהו פריץ. בעבור רוב
 ונלחו פני סכס: (יא) ואולם. ונלחח נכס ונלח עסס צו מכת ידך ובע צצני ציוה ועשורו ללכדס מונו: אם לא. הוא ענין ל'
 בעוועה וגזס וכל חונק והיה הוא כאלו חונק חס לא כן יוסי יצוא עש עליו וכן וכן חס לא ציוה ויווייח (תהלים ק"ח)
 על פניך. בעבור כעס עליו כדכס ארזן צני ציוה והעושר ינרף כלפי מעלה: (יב) הנה וגו'. ומקוים הנה ציוה ללכד סכס לכל
 לא סלסל ידך כל גושו לסכחט גס צו: ויצא השטן. ללכד צני ציוה עס כל העושר: (יג) ויהי היום. בלכר כל היום פשוטו
 ללכד צציה סכסב לו איוב עס שציוה וכוונת השטן היה לקטוע את איוב ציוהת בעושרו הלא זה היום בעוקר העלמי עלות
 ומקשר כולס בע"ס למעלה ויהי כי קפיוהו וגו' וה"ס ומקוים הנה ענין ומעווע ח"ס ומוו ובעבור זה יצבס לנרף:

בבית אחיהם הבכור: י ומלאך בא אל-איוב ויאמר הבקר הני
 חרשות והאתנות רעות על-ידיהם: טו ותפל שבא ותקחם ואת-
 הנערים הכו לפי חרב ואמלטה רק-אני לבדי להגיד לך: טז עוד ו
 זה מדבר וזה בא ויאמר איש אלהים נפלה מן השמים ותבער
 בצאן ובנערים ותאכלם ואמלטה רק-אני לבדי להגיד לך:
 י עוד וזה מדבר וזה בא ויאמר בשנים שמו שלשה ראשים
 ויששטו על הנמלים ויקחום ואת הנערים הכו לפי חרב ואמלטה
 רק-אני לבדי להגיד לך: יי עד זה מדבר וזה בא ויאמר בנה
 ובנותיה אכלים ושתיים יין בבית אחיהם הבכור: יט והנה רוח
 גדולה באה ומעבר המדבר וינע בארבע פנות הבית ויפל על-

י"א ומלאך בא. צחלק ס"ג. וסוד וכו'. מליט ל"ג: עוד זה וכו'. צחלק ס"ו: כדים וכו'. ס"ו: עד זה וכו'. צחלק ס"ט: והנה וכו'. ס"ט.

תרגום

יד ואמר אתה לות איוב ואמר הורגה דדן ואתנן רען על סגדיוהו: טו ונפלת בתבוא
 לילית מלכת ומנד דברתננו ות עלמאי קמלו אוכלוסהא לפתגם דדרכ ואשתובית לחוד אנא
 בלחודי לתואה לך: טז עד פדון דין ממלל דין אתא ואמר אשתא מן קדם יי נפלת מן
 שמיא ואוקדת בענא ובעלמאי ומרתננו ואשתובית לחוד אנא בלחודי לתואה לך: יז עד פדון
 דין ממלל דין אתא ואמר כסדאי מניאי חלמא רישי אוכלוסין ואתפשטו על גמלא ודברנון ות
 עלמאי קמלו לפתגם דדרכ ואשתובית לחוד אנא בלחודי לתואה לך: יח עד פדון דין ממלל
 דין אתא ואמר בנה ובנותיה אכלין ושתיין חמר בבית אחיהון בוקרא: יט והא ועפא רבתיא
 אתא מסגרי מדברא וקריב בארבע זון דביתא ויפל על עלמאי ומתו ואשתובית לחוד אנא

רשי

(יד) על ידיהם. כמו (במדבר ב') איש על ידו ואינו לשון מקום. חלל על שם שהוא מוכן ועומק לידו וכו'ל
 אמרו בהגדה שסעדינוו סקד'ס מעין עולם הכא שלאחר חרישה האחונוה היו זורעים עם החרשה ורעוה
 האחונוה מיד חוז מן החלם: (טו) ותפל שבא. נחפלה ונחמה מלכה שכל עליסה. כמו (בראשית כ"ה) על
 פני כל אחיו נפל: ואת הנערים. משרהוק השומרים אוסם: ואמלטה. אין מליטה חלל לשון השמטה ששמט
 מן הלה ובחתי להגיד לך וכוון סגדו מיד מת כ"ה בס"ח: ובנערים. במשפטים שומרי הלחן מדבר הכחוב:
 (יז) ויששטו על הגמלים. זה לשון בוזו זו לפי מהכנס כל זמן שהם מהלכים נדבקים יחד. והולכים במחרב
 שלא יבינו בהם ויבדוהו את המקנה וכשמגיעים למקום המקנה פושטים במרחב המקנה זה לכחן וזה לכחן
 לחסוף המקנה והמלטים הללו שותו שטן היו. וכדי להקיטו ולהחטיוו בישרוהו החילה בהפסד מועט ואח"כ
 בגדול הימנו וכן כולם: (יט) מעבר המדבר. מלך שני של מדבר וסיה הבית מלך זה. וזה לשון עבר במקרא: על

מצודת דוד

מצודת ציון

מעלה: (יד) ומלאך. מליט: (טו) ותפול. עין מליט כמו
 מוליס צמח (שופעי ז'): ואמלטה. עין מליט: (טז) איש
 האלהים. ידך העקב שכונה להגדול דבר מה קוממו לחלם
 השם וכן אחי אל (מלכים ב'): (יז) ראשים. הלקים כמו וכלש
 אחד בא (שופעי ע'): ויששטו. מלסק השפסעות ושעיה:
 (יט) מעבר. מפלח: פנות. ציון:
 צלחן ובנערים שומרי הלחן וסוף את כולם: (יז) בשנים. חיל כדים חלוק עלנן על שלשה הלקים ושערו עלנן צעור החוליס
 לקחה לעלנן כדך חוללי המקנה שכי יפזרו חסניו לסקוף המקנה: ואת הנערים. מהי כועי כמליס: (יח) עד זה. כמו בעוד
 זה אכלים. היו אכלים וכו': (יט) וינע בארבע פנות. עם כי בא ונעדר אחד הקף את כל הצדדים ומקצי: על הנערים. סגרי

הנערים וימותו ואמלטה רק אני לבדי להגיד לך: י ויקם איוב ויקרע את מעלו וינו את ראשו ויפל ארצה וישתחו: כ ויאמר ערם יצתי מבטן אמי וערם אשוב שמה יהיה נתן ויהיה לקח יהי שם יהוה מברך: כג בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה לאלהים:

ב ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב עליהוה ויבא נסר השטן בתכם להתיצב עליהוה: ג ויאמר יהוה אל השטן אי מזה תבא ויען השטן את יהוה ויאמר מי שט בארץ ומתהלה בה: ד ויאמר יהוה אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמחו בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע ועדנו מחזיק

* חסר א'

ת"א ויקם איוב. מ"ק כ"ח צחל סס: ויחלץ וגו'. צחל סס עקדה שער ק"א: ה' נתן צנכות ס"ד ספר הזוהר עכסח סלוב: ככל זאת. סס: ויהי היום. צחל סס: ויחלץ וגו'. צחל ס"ד: ויחלץ ה'. צחל סס:

תרגום

בלחודי להאזה לך: ג וקם איוב וקבע ית מעליה וספר ית רישיה ונפל על ארעה וסגיד: כא ואמר ערמלי נפקות מן פרסא דאמי וערמלי אתוב לבית קבורתא מימרא דיי יתוב ומימרא דיי וביית דיעיה נסיב יתי שטא דיי מברך: כג בקל דא לא חב איוב ולא מסדר מלי מחמי קדם: י: ב א יהוה יום דינא רבא יום שבוק סרהניא ואתו כתי מלאכיא למקום בדינא קדם: י ואתא לחוד סטנא במציעיהון למקום בדינא קדם: י: ג ואמר: י לסטנא מן את אתו ואתיב סטנא קדם: י: ד ואמר מן למשוגא בארעא למברך בעובדי בני נשא ומן סהלקא בה: ג ואמר: י לסטנא אפשיד דשויחא לבך בעבדי איוב ארום לית דקמוהו בארעא ועמנו גבר שלים ותריץ דהיל מן קדם: י

רש"י

הנערים. בניס אבל אין לרדך להזכיר הצננות: (להגיד לך. ססיה לו רשות להגיד וסיה מח צלוחו רבע סא"ח): (כ) ויגז. חלס כמו (ירמיה ו') גזי מורך. ומתרגומין חליסה. וכמו (סחלים ע"ה) ממעי אתי אחס גזוי מושבי: (כא) מבטן אמי. האדמה אשר נוקחתי מעס או אתי ממס: וערום אשוב שמה. לא צבען סוא מדבר ומה שמה אל מקום חסבותו ועל סהוא מוכן לכך ולא יחליף סחוק לשוב כי אס אל העפר לפיכך לא הולרך להסמיו: (כב) תפלה. לא סוס סמך וספלות נתן על הקב"ה כמו (ירמיה כ"ג) וצנכויא סומרון רחיו ספלה: לא נתן. לא סעיל ספלה ועול אל הקב"ה כמו (שמואל א' י"ח) נחנו לדוד הרבבות ולי נחנו האלפים:

ב אי מזה תבוא. איה מקוס סחובל לומר מזה אתי בא: (ג) מחזיק. אוחו כמו (שמוס ד') ויסלח יתי

מצודת ציון

(ב) מעלו. סס סלצוט מה: ויגז. וסלס כמו קרמי וגיז (מיכה ח') (כא) יצתי. כמו ילמתי צל"ק: (כב) נתן. עניני סלמיניה על סדנך וכן נחנו לדוד כעצוס (ס"א י"ח) ויסכן ססיה וסלסן סס יתנו לקוס ה' (שופטים ה'): תפלה. ענין דבני גבווע שחין צו סעס וכן וצנכויא סומרון כליתי ספלה (יכויה כ): ב (ג) ועדנו. ועודו סוא:

מצודת דוד

צני וססלמיסיה וכל זכר הצננות כי כ"ס סוא סוא סוס סקננות סוא ססוי סס ציוסר: (ב) ויקרע. צעור סלעס וסלצל: ויגז את דאשו. סלס סעכ סלשו וקנר צדנך סעננ: וישתחו. אל ה' לנכך על סענה: (כא) ערם וגו'. ר"ל כמו סילמתי וסנן אתי ערוס וצנלי עושכ סן אטוב אל הקבר זולסם וכלומר מה לי להסרעס על אכנן סנניס וסעוסר סלל לא נולדו עות וסלסוב א"כ כמו סנולדתי וסוסספס ציוסר אסור סלל ה' נתן לי וסול לקס אה סלו ומה לי להסרעס עליו: שמה. ר"ל אל מקוס ססוסס וסלסוב סס סלסוס סס (קלסס ב'): (כב) בכל זאת. עס כי צלו עליו לכוס ססוסס סוא על סוא מ"ת לא סעס להסרעס אסר ה' וסלל אסר עליו דבני ספלה:

ב (א) ויהי היום. היום ססוכן לסיוסו צו וסלמדי סכוסס וססוסס: (ב) אי מזה. איה סעקוס אסר סלסור מזה אתי בא: (ג) ועדנו. עס כי סוכס סעכ על סעכ עורו אוחו סחניעסו:

בְּתַמְתּוֹ וּתְסִיתָנִי בּוֹ לְבַלְעוּ חֲנָם: י וַיַּעַן הַשָּׁמַן אֶת־יְהוָה וַיֹּאמֶר
 עוֹר בְּעַד־עוֹר וְכֹל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ: ה אֹלָם שְׁלַח־נָא
 יָדְךָ וַגַּע אֶל־עַצְמוֹ וְאֶל־בְּשָׂרוֹ אִם־לֹא אֶל־פְּנֶיךָ וּבִרְכֶךָ: י וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֶל־הַשָּׁמַן הֲנִי בִירָךְ אַךְ אֶת־נַפְשׁוֹ שָׁמַר: י וַיֵּצֵא הַשָּׁמַן
 מֵאֵת פְּנֵי יְהוָה וַיִּךְ אֶת־אִזְבִּיב בְּשַׁחֲזָן רָע מִקַּפְּרָה לְעַד קַדְקָדוֹ:
 י וַיִּקְחֻהוּ חֲרָשׁ לְהַתְגַּרְדּוֹ בּוֹ וְהוּא יֹשֵׁב בְּתוֹךְ־הָאֶפֶר: י וַתֹּאמֶר
 לוֹ אִשְׁתּוֹ עֲדָה מִחוּיֹק בְּתַמְתֶּךָ בְּרַךְ אֱלֹהִים וּמַת: י וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ
 כִּדְבַר אַחַת הַנְּבִלּוֹת תִּדְבְּרִי גַם אֶת־הַזֹּבֵב נִקְבַּל מֵאֵת הָאֱלֹהִים

י ועד קרי י"א קדקדו

ה' א' וחסיתי בו. חסיתי ב' בחסל עם חסין ל' ויען השמן. בחסל עם: לאלם וגו'. עם: ויחלף ה'. עם חולין מ"ד: וילא וגו'. סס:

התרגום

וַעֲדוּ מִן בֵּישׁ וְכֹד בְּדוֹן הוּא מִתְקָה בְּשִׁלְמוֹתֶיהָ וְגִרְתָּא מִמֶּיךָ בִּיהַ לְשִׁלְמוֹתֶיהָ מִן: ד וְאַתּוּב
 מִנְּנָא בְּרַם יי וַאֲמַר אֲבָרָא אֲמַטְל אֲבָרָא וְכֹל דִּי לְבַר נֶשׁ וְנִסְדוּ אֲמַטְל נַפְשִׁיהָ: ה בְּרַם אוֹשִׁיט
 בְּדוֹן מִתָּת יָדְךָ וְקָרִיב לְגִרְמִיהָ וְלְבִסְרִיהָ אִין לֹא בְּאַנְפֵי מִמֶּיךָ וְיִנְזְנָךְ: ו וַאֲמַר יי לְסַמְנָא הָא מִסֹּד
 בִּידְךָ לְחֹדוּ נַת נַפְשִׁיהָ מֶר: ז וַנִּפְקַן סַמְנָא בְּיַדְכֶנָּא מִן קָדָם יי וְמִתָּא נַת אוֹיֵב בְּשִׁחְתָּא בִּישָׂא
 מִפְּרַסְתָּ רַגְלֶיהָ וְעַד מַזְבִּיחָהּ: ח וַנְּסִיב לִיהַ פְּחוּר לְאַתְרֵךְ עָפָא בִּיהַ וְהוּא יִתּוּב בְּאַמְצֵעַ קְמָמָא:
 ט וַאֲמַרְתָּ לִּיהַ דִּינָה אֶתְמִיהָ עַד בְּדוֹן אֶתְּ מִתְקָה בְּשִׁלְמוֹתֶךָ בְּרִיךְ מִמֶּיךָ דִּי וּמַת: י וַאֲמַר לֵהַ
 הַקְּמָא דִּי מִמְּלִין חֲרָא מִן גִּישָׂא דְעַבְדִּין קָלְנָא בְּבֵית אֲבִתְהוֹן הַבְּדִין אֶתְּ מִמְּלִיא לְחֹדוּ נַת טְבָא
 נִקְבַּל מִן בְּרַם יי וְנַת בִּישָׂא לֹא נִקְבַּל בְּכָל דִּיא לֹא חַב אוֹיֵב בְּסַפְרוֹתֵיהּ בְּרַם בְּרַעְיוֹנָהּ הִרְהַר

רש"י

ייחוק בו מהחוק בלבוני כלב (משלי כ"ו): והסתיני בו. הסתיני כלולעו כל לשון הסתה חינו אלה לשון המשכה
 שמונחך זה האדם לעלמו: (ד) עור בעד עור. חזר בפני חזר. כן דרך בני אדם כשרואה החרב צאה על
 ראשו וגוון צורעו לפניו וכ"ס כל אשר לאיש בזמנו יתן בעד נפשו נפשו להגין לפי שזה יודע בנפשו
 שבהחיה לפיכך חינו מלעבר על ממונו: (ה) ואולם. אבל: אם לא. הרחל בו ביר סעל פיך וברכך:
 (ו) אך את נפשו שמור. שלא חלא מלחן אמרו חכמים קשה היה לערו של סטן יותר משל אזוב. כאומר
 להבירו עבור הבית זו ושמור וינה: (ז) להתגרד בו. כלל"ה חביב. ולשון משנה הוא גורדו ומעמידו על
 בללו. חבל גורר בר"ס חינו אלה לשון סחיבה כמו גורר אדם מטה ומססל: (ט) מחזיק. לחוח: ומה. לשון
 לחוח. כמו ומה חזר (דברים ל"ב): (י) גם. לא די שבראנו אלה גם את הטוב נקבל ולא הרע לא נקבל

מצודת דוד

מצודת ציון

והסתיני. דבר בלשון בני אדם וכו' קעננה עליו להסתינו בחנם
 נבלי עין כ"א לנסות: (ד) עור בעד עור. כ"ל ק"ו הדברים
 אם דרך אשמים לחם עוב בעד עור צאש יצוא מן לבחמו צעור
 פניו הלא יסיו יוד פניו נקבל ההכאה צעור חיד ולא כן היא
 צוקלת גבוה אל קצהו כ"ס הוא סימן האיש את כל אשר לו צמד
 נפשו ובלחוח הזה חזוב יתחברו קן נגזר עליו המזהה ונאכד כל אשר
 לו חמוקת נפשו ויעמד חי ולזה נקבל בספר פנים יסוח: (ה) אל
 כמו על פיך וכו' צעור כעק ינדק כלפי
 חסות את חזוב: בשחזן רע. הכוונת ציוס: לכפר רגלו וגו'. כ"ל בכל טעם הנוף: (ז) ויקח הרשע. חזוב לקח ציוו כצדו חס
 לחזק צהם חקומוס הסחין: בתוך האפר. לקנח חניומוס הסחין: (ט) עדין. עדיין אלה מחזיק בחמיוסך וכללו חנה
 אל חסוק עור אלה צדק את ה' ונענו זה סמוח מיד והנה עונה לך משחיהו ציוסוים מכלוים כאלה: (י) כדבר וגו'. מדעני
 מדעני אלה מנסי הנעלות: גם את הטוב. כ"ל אל חונס שדי הרע לנו הנה עוד יצוא מועד אשר נקבל גם את הטוב ולא
 טסיק לקבל עוד את הרע:

והסתיני. מלשון הכהה וסחי: לבלעו. להסתינו כמו בלע ה'
 (חכמה ז'): (ז) מכה רגלו. כמו סנקל חוך היו כף כן נקלסה
 חסותם הנבל: קדקדו. הוא חמיוס הרלש חקוס יסולק עם
 הסעו חילך וחילך: (ח) להתגרד. ענין חסוק וצדק"ל גורר
 כדכרו וחיו חושט (טבה קמ"ז): (ט) ברך. לשון כוטי כלפי
 מעלה: (י) הנבלות. סמוחוס ונעומוס:

וְאֶת־הַרְעֵלָאֲנִקְבָּל בְּכָל־זֶמֶן לֹא־תִמְאָ אִזּוּב בְּשִׁפְתֵינוּ: "וַיִּשְׁמְעוּ
 שְׁלִישֵׁת רָעֵי אִזּוּב אֶת־כָּל־הַרְעֵה הַזֹּאת הַבָּאָה עֲלֵינוּ וַיָּבֹאוּ
 אִישׁ מִמְקוֹמוֹ אֵלֵינוּ הַתּוֹמְנֵי וּבִלְבָד הַשּׁוֹתֵי וְצוֹפֵר הַנְּעֻמְתֵי
 וַיִּזְעְדוּ יַחְדָּו לָבוֹא לְגִידֵנוּ לֹא וּלְנַחֲמֵנוּ: " וַיִּשְׂאוּ אֶת־עֵינֵיהֶם מִרְחוֹק
 וְלֹא הִבִּירוּהוּ וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ וַיִּקְרְעוּ אִישׁ מֵעֵלָו וַיִּזְרְקוּ עִפְר
 עַל־רַאשֵׁיהֶם הַשְּׂמֹמֹת: " וַיִּשְׁבוּ אֶתֹּו אֶתֹּו לְאַרְצָ שִׁבְעַת יָמִים
 וְשִׁבְעַת לַיְלֹת וְאֶת־דְּבַר אֱלֹהֵי דְבַר כִּי רָאוּ כִּי־נִגְדַל הַבָּאָב מֵאֶד:
 ג " אַחֲרֵי־כֵן פָּתַח אִזּוּב אֶת־פִּיהוּ וַיִּקְלַל אֶת־יוֹמוֹ: " וַיַּעַן אִזּוּב
 וַיֹּאמֶר: " יָאֵבֶר יוֹם אֲגִלֵּד בּוֹ וְחִלְלֵה אֶמֶר תְּרָה נָבֶר: " הַיּוֹם

ת"א וישמעו וכו' כס' אסתי קן מ"ק כ"ח: ויבכו וכו' נדה ע"ג: ויבטלו וכו' סנהדרין ג"ו נדה ע"ג:

תרגום

במלון: "א וישמעו תלמי איוזב ות כל בישמא קרא דארת עלוהי וכו' חמון ות אקלי
 פתסיהון די גישו וחס סענתיהון אתהפק לבקרא תיא וחמר משתיהון אתהפק לזמא ואחו
 גבר מאתריה וקרא וכו'א אתפצו מן אתר מוזמן להון בנהנס אלפו דמן מימן ובלבד די מן
 שיה ועפר די מן געמה ואתחפרו כקרא למותי למנד ליה ולנחמתייה: " יב וקפו ות עניהון מן
 רחוק ולא אשתמדעוהי צארימי קלהון ובכו וקבעו גבר מעליה ודקקו עפרא על רישוהון לצית
 שמא: " ג ויתבו עמיה לארעא שבקעא ומין ושקעא לתון ולית די ממלל עמיה פתנס ארים
 דחמון ארים קנא ביבא לתרא:

ג " מן בחר פתח איוזב ות פומיה ולפוט ות יומיה: ב ואתיב איוזב ואמר: ג יהובד וקמא
 דאתגלית ביה ומלאכא די ממני על עפרו ולקליא די אמר אתקרא גבר: ד וקמא ההא ותו

רש"י

בהמיה: בשפתיו. אכל בלבו חטא: (יא) רעי איוזב. אהביו: לנוד. כמו מי יוד לך (ושעיה ב"ח) לא חטוי
 לו (ירמיה ט"ו) וכו' ולא הברוהו. כי נסחו פניו מחמת היסורין: השמימה. כלומר למעלה מראשות
 (ספרה) והוא היה להם מנחם חבל: (ג) לארץ. על הארץ לנער בלערו: מענה איוזב:
 ג (א) ויען. וילעק שכל עיניו האומרה בחורס הויה חלה לשון הרמח קול. ואכ' לכולם וענו הלוים בקול דם
 (דברים כ"ז): (ג) אולד בו. ל' עהיד שהיה אומר הלוהי ויאכד הוים שהיחי עהיד להולד בו ותו
 לא היחי נולד והלילה אף היה חלד: אמר. שואמר המבשר אשר עליו הכרז מועל: הורה גבר. שעיבר אפי
 חס חמי בנקבה נוסב לומר הורסה ובוכר נוסב לומר הורה חס הנקבה: והלילה אמר. זה אחד מן המקומות
 שהוכר המקרא חס דבריו מפני שלא הולך לפרש מי הוא ומלוחו אמר האומרה והוים לו הירואן בסלע
 כוסיס חס יחרוס בבקרים היה לו לומר חס יחרוס חס בבקרים. וד"ל אמרו מלאך הממונה על הריון לילה
 שמו: (ד) היום ההוא יהי חשך. תמיד וכל שנה כשיגיע אוהו יום:

מצודת ציון

מצודת דוד

בכל זאת. עם כי נלקח בנושו ונלא נקיס ו"ע לא הטל
 שספרו לנכד חס ה' כאשר הקיסוהו אשחו: (יא) וישמעו. ען
 המספרים: איש ממקומו. כ"ח צח מחקוהו אל מקיס איוזב
 וצריסס סס נאספו יחד לנח אל איוזב הניהל לנוד עליו בנאש
 וכדק הנילו בנכה הלוהו וקפ לנחמו בדבני החמוני: (יב) ולא הברוהו. כי נסחנה מלאכ פניו בעבור כוח הלכות והאכזריות
 ויקרעו איש. כ"ח קעק ועיילו חזקו עפר לנעלה מלאשיס ללויה השמים כי קן היה להם מנהג אכלות ולער: (יג) לארץ. על
 הקרקע ללער בלערו: ואין דבר. אין מי בהם דובר אליו דבר כי כלו אשר גדל הכחז מאל ולא נולאו עדיין עקוס לנחמו:
 ג (א) אחרי כן. כאשר חלפו שבעת הימים: ויקלל את יומו. אשר נולד בו בחשכו שכל נקטי האדם הויה ונוגלים וחסרדים לפי
 מערכת כוכבים בעת הלידה וההיון לזה הוכה גם הוא במחלות כי לא נולא בעלמו עין אשר יפעל ואסס ונקי מחסרות לפי
 קלל יומו על כי בו הויו מערכות הכוכבים בו לרעה: (ג) יאבד. היסס אשר נולדה בו יהיה חמוד כ"ח בכל שנה כשיגיע היום
 ההוא יהיה בו חשך עד שיהיה אכזר ממונו סס יום: והלילה אמר הורה גבר. כ"ח וכ"כ שהיה אחרה הליכה אשר המשכיל לנעם

הוא יהי חשך אל־ירשׁו אלוה ממעל ואל־תופע עליו נהרה:
 יגאלהו חשך וצלמות תשכן עליו עננה ובעתהו במרירי יום:
 הלילה ההוא יקחהו אפל אל־יחד בימי שנה במספר ירחים
 אל־יבא: הנה הלילה ההוא יהי גלמוד אל־תבוא רננה בו:
 יקבהו אררי־יום העתידים ערר לויתן: יחשכו כוכבי נשפו
 יקדלאור ואין ואל־יראה בעפעפי־שחר: כי לא סגר דלתי

ו"א יתסו וגו' פסחים ז' כי לא וגו' ברכות מ"ה:

תרגום

קבלא לא יתבעניה אלהא מן לעלא ולא תפע עליו שפרפרא: ה' ומגנן יתיה חשוכא ומילי מתא
 תשיר עליו עננה ובעתן יתיה הך מרירי יומא ועשרא דאצטער דרמיה על הדין בית מקדישא
 ונהה באמלקותיה בימא דמרתס: ו' ליליא ההוא ידברגיה קבלא לא יתחד עם יומן שבין דשפא
 במגן רישו יתבא לא יעול: ז' הא ליליא ההוא יהי צערא לא תעיל רננא ודתרגול ברא
 למקלסא ביה: ח' ילמטניה נביא די למטין יומא דפריענותא דאמימוסא לאדבר באתערותהון
 אלוותהון: ט' יתחשבון כוכבי נשף שריה יסתבי לאנתרא (לויתן) ולא יתמי בתמרי דרעמא: י' ארס

רמני"

אל ידרשׁו אלוה ממעל. לעולם: ואל תופע עליו נהרה. אורס כמו אורס ומתרגמין יתור: (ה) יגאלהו.
 כמו לחם מבוהל (מלכתי ה') במה גאלוך (פס) והוא לשון ליכרך: צלמות. כל של מוח (חשך) שלישו תאיר
 ועולם: עננה. אפילה: כמרירי יום. מיקין העולם בלחרים כמו קטב מרירי והוא מושל בלחרים שנאמר
 ומקטב יסוד לחרים (ההלים לא): (ו) אל יחד. אל יתמח כמו ויחד יתרו (שמות יח). (ע"א אל יתאחד סא"ל):
 (ז) גלמוד. יחודי וחסר מלמד ומכל ברית: (ח) יקבהו. יקללוהו כמו קבה לי (במדבר כ"ב): אררי יום.
 המקללים את ומיהס לפי ססס מכוונים לקלל קללה מהוך לערס: העתידים ערר לויתן. להיות (ערירים)
 במהרפתס ליהד לוויי שלס מתפרס אים ואששו מאין בנים ובמרת ירושלמי רחמי עורר לויתן לקון על לוויי
 שלס כשמות כמו לא יערער על מחו: (ט) נשפו. חשך חסונו: עפעפי. זכורתי כמו ועפעפיתו חלו מים
 (ירמיה ט'): (י) כי לא סגר. מי שיכלה בידו לסגור ובס זה מן המקראות דומין להללה חמר: דלתי בטני.
 שילחתי ממני. טחס עשה כן וחסר עמל מעיני:

מצודת דוד

ומי היתה זמן הציפור אחר צלואה הלילה עיבר אפי את אמי (כי
 זמן הלידה נכלה וירוע לכל אצל זמן הציפור לא יעבר כ"א המשיביל
 צתמה): (ד) אל ידרשׁו. להשביע צו עונה ממעל: ואל
 תופע. לא תזיח צו אורס: (ה) יגאלהו חשך וצלמות.
 ילכך ויעקף אותו ויחשן עליו השכס העין: יבעתהו. יתחוו
 חוקק מתינות היום כ"ל הארס העולים בסיבת חוקק החוס יענעו
 אורי: (ו) הלילה ההוא. אשכ עיבר צו אפי את אמי: יקחהו
 אופל. האופל יקח אותו להלקו וישמע צו: אל יחד. אל יתאחד
 בימי שנה להחצצר ענהס להיות כוונס ואל יבוא בימי חשכ
 המרתס ובשל הדבר צנ"ט: (ז) יהי גלמוד. כ"ב יגל צו הסך
 עד שיהיה יחודי כ"ל לא ילכו צו ברכות אשמי יחד לקייל ולא
 תבוא צו א"כ רננה כי דרך תנועת אשמי ההולכים יחד לקייל
 אשכ ישיבו ויכנוו צדקך ומלכס אצל כעלל ילכו צו תנועת לא
 ישנע צו רננה: (ח) יקבהו וגו'. הספדנים העלכנים בהספדס
 אה יוס ויקח המת אשכ יסדורו ויזכרוס הנה לעורכ אצלות
 ולנודו לשנס לאכר ולקבל המה יקנורו את הלילה ההוא:
 (ט) כוכבי נשפו. אף הכוכבים הגזולים הנחרים צתחילת הלילה

מצודת ציון

בלילה: (ד) תופע. הולח כמו הופיע חקר פלכן (דברים ל"ג):
 נהרה. אורס כמו ונהולס עמיס טח (דניאל ז'): (ה) יגאלהו.
 כמו יעלסו צע"ן ועינוו עינך ובלכך וכן לחס מבוהל (מלכתי ה'):
 וצלמות. ללו של מוח הוא השכס הקצר: יבעתהו. מלשון
 בעתה וחסר: כמרירי. עיין חתימה כמו כחור נמחור (איכה ה')
 וצלה צתביל לה"ד הפעול על מקבל סכרי (משלי כ"ז):
 (ו) אופל. חשך עז: יחד. מלשון אחד: (ז) גלמוד. יחודי
 כמו עתה חקק גלמוד (לקטן ע"ו): (ח) יקבהו. עיין קללה כמו
 לכה קבה לי (צמדצ כ"ב): דעעצדכ: הוכוכים כמו להיות
 עתיקים ליום הוא (אסכר ב'): ערר. מלשון התעורכות: לויתן.
 עיין אצלות וזכורטו לא התעורכ אשכ לויטה צנועש (ע"ק ס'
 משקין): (ט) נשפו. חתלה הלילה וסורו שיהס קדוים נשף
 וברז"ל הני נשפי סור וחי (נככות ב') והוא עיין חשך כמו צנשך
 צערב יוס (משלי ז'): בעפעפי. הוא חיסון העין והוסחל
 לכציקע אור השכר והוא האור העלן צלח החונו עם יגלה
 השמש טרוח נלהה כפיתח העין:

ובקטונו גם הנה יחיו חסוכים בהלילה ההוא אם כי אורס כע עד שלא יונע הראוחס צענור קח האורה אשכ היו צתחילת הלילה
 ובקטו: יקו. הלילה ההוא יקו שיצוא אחריו אור השמש ולא יריה כי לא הוצה השמש ציוס שלחתי וחי' צנעיקע השכר חתנו
 לא יבאה הלילה ההוא כי לא יאיר אחריו אור השמש: (ו) כי לא סגר. כ"ב צענור זה יהיו מקוללים כן על אשכ לא ששעו
 אז מערכת השמיס לכבודי דלמי צעני הוא העצוב אשכ דך צו יבוא המאכל להנחס הולך כ"א הים נקבר חייקי אז מנ צמני אמי
 והיה ס"כ נקטר מעיני העמל אשכ אז עשה צו:

במני ויסתר עמל מעיני: ^{יא} למה לא מרחם אמות מבטן יצאתי
 ואנוע: ^{יב} מדוע קדמוני ברבים ומה שרים פי אינק: ^{יג} כיעתה
 שכבתי ואשקוט ישנתי אז וינח לי: ^{יד} עם מלכים ויעצי ארץ
 הבנים חרבות למו: ^{טו} או עם שרים זהב להם הממלאים בתיהם
 כסף: ^{טז} או כנפל טמון לא אהיה פעללים לאראו אור: ^{יז} ישם
 רשעים חדלו רגו ושם ינחו ויעצי כח: ^{יח} יחד אסירים שאננו
 לא שמעו קל נגש: ^{יט} קטן וגדול שם הוא ועבר חפשי מארגיו:

ג"א קול

ח"א ישמי וגו'. ברכות כ"ז: טס רשעים. מדכס ל"א: קטן וגדול. מילעט ט"ה:

תרגום

לא אחד פאתי דלחתי דהגון דשי ברס וטפר עמלא מן עיני: ^{יא} למה לא מן רחמא אמות
 מפרטא בד נפקית ואתנגד: ^{יב} קיה דין אקדמי ותי רכובא ומה תדיא ארום אינק: ^{יג} ארום
 השתא שכיבית ואשדודי דמכית פבן ינח לי: ^{יד} עם מלכא וועמי ארעא דמשגללין יצדון לחון:
 טו או עם ברברא דהב לבון דמטלון קורטוריהון סימא: ^{טז} או ארץ נפלא דטמיע דמעטא
 לית אפשר דאחי הך טלא דלא חמון נהוד אודותא: ^{יז} תמן רשיעא דעבדו תהובא פסקו
 רגו ורגס תמן ינחו פלמידיא דאשתלתי חלהון באודותא: ^{יח} פחדא אסירי מדרשיא שליא
 לא שמעו יגרו בית רבא קל אמורא: ^{יט} יט יעקב דאתקרי דדק ואברקס דאתקרי קשיש תמן

רשי

(יא) למה לא מרחם אמות. מיליאתי מרחם הייתי (ס"א לינו) מוכן למות מיד ומדבר בלשון עשיר. כאלו
 עומד עכשיו ביום וילחם מרחם ואומר (למה לא אמות עמה ולמה לא מבטן ילחמי ואנוע למה לא יספה לי
 בויעה מוכת): (יב) מדוע קדמוני ברבים ומה שרים פי אינק. כי נבחר עלי ליונק מהם. לפי שהוא
 מדבר ביום לילה. הוא מוכר דברים של אחריו בלשון עשיר: (יג) שכבתי. הייתי סוכב בקבר: (יד) הבנים
 חרבות למו. זהו דרך למעמדי סם לבנות ערים נחרבו לזכרון להם כמו (ישעיה כ"ח) וצנו ממך חרבות עולם
 וקורא לך גודר פרך כלומר עם שרים ובעלי סם. או הלואי שלא מודעתי ואלהים כנפל. ומה שכחצו לא אהיה
 כנפל טמון מפני שעומד על לשון שהסחיל לדבר בלשון היתום ומוכס על למה מדוע קדמוני ברכים או מדוע לא
 אהיה כנפל טמון: (טז) בעוללים. חוטאות ולכן קורא אותם עוללים שכולם שחוק וליכלוך. כמו (לקמן ט"ז)
 ועוללתי בעפר וכמו ויחטלוו זה כל הלילה (שופטים י"ט): (יז) חדלו רגו. נמנעים מרגום שהיו נוהגים
 ורגילים להרגו בדרך: ושם ינחו. ושם נחים דבר היום כחצו בלשון עשיר: (יט) קטן וגדול שם. (נוכר)

מצודת ציון

מצודת דוד

(יא) למה לא מרחם אמות. כאומר ואם בעצור סכנת אחי
 בשלחתי מי צמיעה למה לא תמי מיד בלחתי מן הכחש: מבטן.
 כאשר ילחמי בעצור יהיה לי גבוע ולמות וכפל הדבר צמ"ט:
 (יב) מדוע קדמוני ברבים ומה שרים פי אינק. מדוע זה לפני ברכי הנילדה לקבל אחי
 בלחתי מן הכחש כמשפט הנילדה הלא טוב היה לי לשול בדרך
 וזות: ומה שרים. למה ינאלו שדים לאחי להניק אחי הלא
 טוב היה לי כבעדרם כי מיד הייתי מה ברכע: (יג) כי עתה.
 אם כן היה הייתי א"כ עמה סוכב בקבר בהשקט וכאשר הייתי
 יפן בקבר אז היה לי מנוחה וכפל הדבר צמ"ט: (יד) עם מלכים.
 יתרון הוא על זה: הבונים וגו'. דרך המלכים והגדולים לבנות ערים חרבות ושותמות לזמן היות להם לזכרון: (טו) או עם שרים.
 או הייתי סוכב וזות לשרים בעלי חרב וכאומר הנה בקבר לא היה כיכר יתרון עלי לא לבעלי הממשלה ולא לבעלי העשר אבל עמה אל
 מי אלה ואלה: (טז) או כנפל טמון. מוכס על למה האזור צחצחית הענין לומר אז למה כנפל טמון לא אהיה כ"ל למה לא
 הייתי כנפל ואלו הושל ונחם קודם זמני עד לא כלו חרשיו צמוד לא נחשטו איבריו ורציון הוא תוקפול ועמון קלטי בקלחו:
 בעוללים וגו'. הם הנפלים אשר לא לאו אור העולם וכפל הדבר צמ"ט: (יז) שם. כ"ל מה שאלהם לשכון בקבר הוא בעצור כי
 סם גדלו הכשעים ונחנם ולא יוספו להכחצו ולכעוס על אלהים ונאלו א"כ שוכני הקבר מרגוע מן הכשעים: ויעצי כח. אוחם
 שהיה כחם יגע ויעץ מן העמל הזה סם ישמנו צממות: (יח) יחד. האנשים שהיו צמחקר עד לא מנו הנה סם כולם יחד
 צמחקר ושחקן ואין מי ישמעו סם קול רגש המכחזי בעצות הולך: (יט) קטן וגו'. כ"ל סם שזה הקטן להגדול ואין יתרון להם על

איוב ג

לַמָּוֶה יִתֵּן לַעֲמֹל אֹרֹךְ יָמָיו לְמָרִי נַפְשׁוֹ: ^{כא} הַמַּחְכִּים לַמּוֹת
 וְאִינְנוּ וַיִּתְפָּרְדּוּ מִמַּמְמוֹנֵינוּ: ^{כב} הַשְּׂמֵחִים אֱלֹהֵי־גִיל יִשְׁיִשׁוּ בִּי
 וּמִצְאֹרֶקְבֶּר: ^{כג} לְגִבֹר אֲשֶׁר־דָּרְכוּ נִסְתָּרָה וַיִּסַּךְ אֱלֹהִים בַּעֲדוֹ:
^{כד} כִּי־לִפְנֵי לַחֲמֵי אַנְחָתִי תָבֵא וַיִּתְּכּוּ כַּמּוֹם שְׂאֲנָתִי: ^{כה} כִּי פָחַד
 פָּחַדְתִּי וַיֵּאֲתַנֵּי וְאֲשֶׁר יִגְדַּתִּי יָבֵא לִי: ^{כו} לֹא שְׁלוֹתִי וְלֹא־שְׂקֻמָּתִי
 וְלֹא־נִתְחִיתִי וַיָּבֵא רָגְזִי:

ת"א השומים וגו'. צרכים מ': כי פחד וגו'. צרכים מ':

תרנום

הוא ויעקב עקבא דין דנפק בר הורין מן פופתא מן גורים דידיה: כ למה יהוב ללעי
 נהורא ותי למררי נפש: כא דאורבין למוקא ולתי דתסין ליה מן מוקעיא: כב דהוי
 דרין לדיצא השקא יהודין ארם ישפחין בית קבורתא: כג כל אלן מרדחא לגבר דין אורחיה
 ממקרא וטלל אלהא אמטלמיה: כד ארם קדם סעודתי תתתי העול ונתון דין מין אקליתתי:
 כה ארם דלוקא דלחית ואתת לחתי ומה דלחית ותי לי: כו לא שליית ממסורתא דתורי ואתנן
 ולא שדוכתי מן בסודקא דיקדמא ולא נחית ממסורתא דגמלא ואתא רוגא על בסודקא דין בניא:

רש"י

מי הסוב וני סבל. ולפי שאזכה גדולה גדולה עולם היום ואחשו ספלות ספלות עולם היום: (כ) למה יתן. (הסומן
 והוא הקב"ה): לעמל אור. למי שגדל בעמל וזכה למה נותן לו אור עולם. ולא המיוס בהולדו: (כא) המחכים
 למוות. למרי נפש המחכים ומחאווים למות וקובלים לאמר לינונו: ויהפרהו. מרגלים אחריו: מטממונים.
 יוהר ממש שמרגלים אחר מטמוני אולרות: (כב) והיו שמחים אלי גיל. ויששו אם היו מולאים קבר: אלי גיל.
 בסבול הגולה והססון של (מלאכות) קבר: (כג) לגבר אשר דרכו נסתרה. כל טובות אשר פעל נסתרו מאח
 בעל הגמול ולא הוצע בהם: ויסך אלוה בעדו. עשה מחילה לפניו לסבורו במסגר כמו (הושע ז') הניי שך
 את דרכך: (כד) תבא. בזה: ויתבו. לשון נהך ארצה נגרים וזורדים כמים ויש לפרש נחיתה לשון דביוס:
 (כה) פחד פחדתי. כל ימי עמדותי בפחד (על זה) כמו שאמרנו (לעיל ה') ויסי כי הקיפו וגו' ואשר יורסי
 הן עסה סועדת וגבור סיבא לי: (כו) לא שלותי. מדאבה זו. והנה יוכח רוגז:

מצודת ציון

היותו כמו ילא לחפשי חכם (שמות כ"א): (ב) למה יתן. וני
 שידו ליתן וקלר צדק הנותן ואלו וכוונתו כמים: (כא) המחכים.
 הנקיים כמו ומכתי לה' (ישעיה ח') ויהפרהו. מלשון הסירה
 וז"ל ופשו כי הנחשט חושב בקרקע: מטממונים. מאלמות
 כי הדך להניסו במקום עמו ונסתח: (כב) אלי גיל. אל גיל:
 (כג) ויסך. ענין גדר כמו אהה סבא בעדו (לעיל ה'):
 (כד) ויתבו. ענין שפיה וליקה כמו עד ויסך מים (ש"ג כ"א):
 שאנתו. לעקוה: (כה) כי פחד פחדתי. אשר פחדתי וכן כי
 גוע אהבן (צמדכ כ'): ויאתנני. בזה עלי כמו אהא צוקר
 (ישעיה כ"ה): ונתתי. ענין פחד כמו וינר חושב (צמדכ כ"ג):
 יבא לי. כמו בל לי: (כו) נחתי. מל' נחתי ונחתי:

מצודת דוד

זה וכן נעשה העד חמשי ואלוהיו כי לא יעבדו עוד:
 (ב) למה יתן. כ"ל ולא חמס הקבר הוא נקום מנוח ונענוע
 למה יתן אור העולם למי שנפשו עול צלחת ולמה יתן חיים
 וגו'. וככל הדבר צח"ש: (כא) המחכים. הלא היה אשר יקו
 למות וצדוע לינונו ואף כי יספשו אהיו יזהר מלחם מטמונים:
 (כב) השמחים. הנה האנשים שלימי הדעה השמחים אל דבר
 אשר באו ונתון לגיל כי הלא היה ישיבו כאשר ימלאו קבר וקצת
 מוח: (כג) לגבר. מוסב לוועכה לומר הלא יספשו כאשר ימלאו
 קבר לצבד אשר דרכו נסתרה מנונו שיש לו קומו המול לגל יוכל
 לעשות דרכו לננוח מעשהו אשר החל ואלוה עשה גדר בעד דרכו
 לכל יוכל לעבור בו וצדוע זה ישישו שלימי הדעה כאשר ימלאו לו
 קבר כי יאמרו טוב מוחו וחמיו והואיל וכן הוא למה יתן א"כ לעמל
 אור: (כד) כי לפני לחפשי. למה לי חיים הלא נור לי מחר כי אף לפני ואלכלי הנוח אכחתי ולא הלכס העבר בעשחת חנונו המלכל
 ואלמותי הנה הפוסים ונעלי השקן צוים הנגרים ויודדים: (כה) כי פחד. הפחד אשר פחדתי צעה שכלתי מן יבואו עלי הכשות
 הלא היה מן בלו עלי: ואשר ירתתי. ככל הדבר צח"ש: (כו) לא שלותי. ונעולם לא ישעתי בשלוח ובקשקע ונכחתי כי ירחמי
 מן הכנה הבסל ומחנכסם צעולם והנה בזה עלי הכונו והחכמה (העולה ומחנכסה היא) שהיא איוב נכדן צדעמו ונחשקת לווצר שכל
 מקרי האדם הנה ומנבלים ומקוננים לפי ונעכה השמים אשר יורו צעה הכיוון והגלידה ולזה קבל יוס מולדתו וכל עיבורו אף
 שרעם מול המקום המפדל אל הכבדה היא לווצר וצדוע לא סדר אשר וני שפיה כלוי להולד צמוז זה המערכה שגולר הוא שינוס
 לו צנחם האם או צלחתו ולא יראה צדעה כי עוז לו המות:

ד * ויען אליפו התימני ויאמר: * הנסה דבר אלה תלאה
 ועצר במלין מי יוכל: * הנה יפרת רבים וידים רפות תחוק:
 כושל יקימון מליה וברבים פרעות תאמין: * כי עתה ו תבוא
 אליה ותלא תגע עזרה ותפקח: * תלא וראתה כסלתה תתנתה
 ותם דרכיה: * וקרנא מי הוא נקן אבר ואיפה ישרים נבחרו:
 כבאשר ראיתי חרשי און וזרעי עמל יקצרהו: * מנשמת אלוה
 יאבדו ומרות אפו יכלו: * שאנת אריה וקול שחל ישני כפירים

ת"א ויען וגו' מ"ק כ"ל: הנסה וגו' סהדרין ע"ט: הכה וגו' סס: כי עתה וגו' סס: הלא וגו' נלעזא כ"ח סהדרין ע"ט:
 זכר לא וגו' נלעזא סס סהדרין סס ס' הוזהר ס' פינחס:

תרגום

ד * ואחיב אליפו דמן תימן ויאמר: * העל נסיון שתקמא דמטא לזקה תשמלתי ולמשקבא
 במלואי מן יוכל: * הוה כסנתא מעיני ודא תלשית תקפמא: * ד ותכל בחובא יקימון מליה
 וארמוכיא דקמון בעבריא תבול: * ה ארום דדון תימי לזקה ולשמלתי תמני נקן ואתהתקמא:
 ו תלא ותלמך ספקך סברך ושלמות אורחך: * ו אדכר דדון מן דזכי פאברךם הובר וקאן
 תרצין פירצין ונעקב אתקדו: * ה הוקמא דו תמתי דרא דמינענא עבדו שררא וקלתי לעות
 ישתלמון כמניה: * ט מן מימד אלקא יהודון ומן נעפא דתחריה ישמיצון: * אבליות דשעור דמתול

רש"י

ד (מענה אליפו): (א) אליפו. בן עשו היה ועל ידי שהגדל בחיקו של יצחק זכה שהפטר עליו שביעה:
 התימני. מהרץ תימון מחרטו של עשו (סל"ח): (ב) הנסה. ל' תימה שבגבור שנסה דבר חליך תלאה
 כנסיון אחד שנטך בוראך ובה חליך חסה נלחם. ומעשה עלור במילין מי יוכל מלשונך: (ג) הנה רבים.
 סהרנו דברים סוככים ויסרחס: וידים רפות. יבורח מהפורענות הנה עליסה חסה הייה רגול לחוסק ולומר
 אל הורא עקך היא מדה הדון: (ד) יקימון. רבולות סן מליך להקים חס סוכסל: (ו) תלא. עמה סופך מוכיח
 על תלמך שירחקך סהייה ירה שנים כהלקך היא מהמה כסלות היא ולא מדעס שלימה. וכן סקוקך וסס
 ברכיך הכל מתחמ כסלות: (ז) נבחרו. נעלמו ונלכדו. כנו וסכחד מן סלרך (שמות ח'): (ח) כאשר ראיתי.
 אשר כן נבחרו הורשי און. ומוכיס חס הלאן במחשבתס כחורס זה שמכין לפני הוריעה. ולחרי כן זורעין
 במעשיה חס העקל ורפוייה ססס וקלרורו כלומר רעסה שבלה עליסה: (ט) מנשמת אלוה יאבדו. מנשמת
 סערורו זכעסו: ומרות אפו יכלו. כלס סמור ועל דור המצול דבר: (י) שאנת אריה וקול שחל. סלרי

מצודת ציון

מצודת דוד

ד (א) ויען מל' עיניה וסביבה: (ב) הנסה. מל' נסיון והיא
 צה"ל הסימה: תלאה. עיני עייפות ויגיעה כמו חס
 כל ההללס (שמות י"ח): ועצרה. עיני מעייה ועכבה כמו סרים
 עלמו כמליס (לקמן ל"ט): במלין. עיני דעור: (ג) רפות. מל'
 כפיון: (ד) כושל. עיני נפילה סכס והשנות: ברעות. סל'
 הנפילה על סכסס: תאמין. תחוק: (ה) ותלא. כמו ותלס:
 עירך. חליך כמו ועדוס סהנון (ל' ל"ג): (ו) כסלתך. עיני
 צמקס עם וכן ויוסף סוה צמלניס (שמות ח') ונ"ל עם יוסף
 סהיס צמלניס: (ז) נא. עמה: ואיפה. חיס ספ: נבחרו. נכחו
 כמו וסכחד וין סלרך (סס ע'): (ח) עמל. עיניו עול:
 (ט) מנשמת. עיני כביה וכן מנשמה רוח אשו (ע"ב ל"ג):
 יכלו. מלסון כליון: (י) שחל. וכפיריס ליס ולציח סנה שנות

(ב) הנסה. סלס רלוי וכן סכלכס סונסס נסס אורך כדבר
 רעה וין סרעוה נעסיה ויר עיף ויע מעלסיה סחוק
 כסוקך ולכן ויי וכל סלסלכס לעלור כדניס ונצלי להסיע:
 (ג) הנה יפרת. הנה עולז סלס חסס יסרס כריס אשר סרנו כדניס
 כלפי מעלה: וידים רפות. חידים סהיו רפוח כלמונת ססס
 חסס הייה נסוק כלמני חוסק: (ד) כושל. חליס סוכסל היו
 וליך וקוייס חסו ורכיס סוכועוה לכסול חסס הייה מלמך
 כ"ל כל מי סהיה נוכך כסנכסס סוקוס צעור מה סהגיעורו
 וסרעוה כחוסכו שבלה ונלד סמערכה ולא כסנכסס סנה ונלו
 הייה חסס סעניויו על סלסס לומר ככס כסנכסס ונלד סרעוה
 על ספסע וסנה סנו כולס וסרו לזכיר: (ה) כי עתה. זכלכס
 עמה סכסו חליך מה וסרעוה נעסיה נלחס ועיף להסוק עלמך
 וכלכס נעס חליך סרעוה נעסיה מנכול ומצלי דעס מיושנת כדבר
 כדרי רוח: (ו) תלא וראתך. סלס עמה נרלס לנפכע סכל
 יכלכך סהיה לועון כסוקך כס לסינו וסוקשך ע"ו ולא נודעס שלימה מירלס סנומוה: תקוקך ותם דרכיך. סוקס סרסס עם סוס
 כרכיך. כ"ל לא סרסס סוס כרכיך וסלכסכך אוחס סכל מחסכס תקוקך סרסס עוה כי סלס עמה כלכך: סוקך ספס סרסס: (ז) זכר נא.
 עמה סלס לסוקו כדרי וסמך סן עמה דעקך לזכור מי חול סכך סלככד מכל וכל ולסס סס סרסס אשר ככסו ונצלי סוקוה:
 (ח) כאשר. מוסף למעלה לומר מי חול נקי אכד וכו' כסויה וסיה כלכר כלמי אשר חורשי חון חורשי עול ססס וקלרו סני ורעס
 כ"ל כמו סוקוס סכסס סרעוה לזכיר וסל"כ זוע סלס יקלד סרע סרע כן סרעכ סרע ועורוה וסל סכל סנוול וסלס וסלכד ללכס:
 (ט) מנשמת. מנשמת סכל כיו וסרנו כ"ל כעס סיה וכדכר קל כסנכסס רוח כעלמל: (ס) וברוח וגו'. ככד סרע כ"ס: (י) שאנת אריה.

איוב ד

נִמְעוּ: י' לִישׁ אֹבֵד מִבְּלִי טָרַף וּבְנֵי לְבִיא יִתְפַּרְדּוּ: י' וְאֵלֵי
 דָּבָר יִגְנֹב וַתִּקַּח אֹזְנִי שָׁמַיִן מִנְהוּ: י' בְּשַׁעֲפִים מַחְזוּזוֹת לַיְלָה
 בְּנִפְל תִּרְדְּמָה עַל-אֲנָשִׁים: י' פָּחַד קָרְאֵנִי וְרַעְדָה וְרַב עֲצֻמוֹתַי
 הִפְחִיד: י' וְרוּחַ עַל-פָּנַי יַחַלֵּף תִּסְמַר שַׁעֲרַת בְּשָׂרֵי: י' וַיַּעֲמֵד
 וְלֹא-אֲבִיר מִרְאֵהוּ תִּמְוָנָה לִיגִיד עֵינַי דְּמָמָה וְקוֹל אֲשַׁמְע:

ת"א ואלני דבר וגו' סנהדרין פ"ט:

תרגום

לִאֲרִיא טָרַפָּא וְקָלָא דְלִיָּה דְמִתִּיל לְשַׁחֲלָא מִתְּתִידוֹן כְּדִבְרֵי בְּחַמְטוֹפְהוֹן וּבְרַבְּנֵי דְמִתְּלִיל לְלִיָּהּ
 מִתְּפָרְשִׁין לְמַבּוּ בְּתָמָא: י' הִיכְמָא דְאֲרִיא הַוָּבֵד מְדַלִּית עֲדָאָה הַוָּבֵדִין הַוָּבֵד וַיִּשְׁמַעֲלָא מְדַלִּית
 וּבְתָמָא וּבְנֵי לְסַמְיָא אֲתַפְרְשֵׁי מִן אֲוִרְהִין תְּרִידִין: ת"א וַיִּשְׁמַעֲלָא דְמִתִּיל לְאֲרִיִן הַוָּבֵד מְדַלִּית
 וּבְתָמָא וּבְנֵי דְלוֹט דְמִתִּיל לְלִיָּהּ וַיִּתְפַּרְדּוּן מִקְּהֵלָא: י' לְוָתִי פִתְחָם אֲהֲאֲמֵר בְּנִסְדִּי וְאֵלִיפַת אֲדַנִּי
 קִצֵּת דְאֲתַמְצֵי מַעֲדָה: י' בְּמַחְשַׁבְתָּא דְמִן חֻזְתָּא בְּלִיָּא כִּד נִפְלַת שַׁתְּהָא עַל בְּנֵי נָשָׂא:
 י' דְלִיָּהּ עֲרַעְנֵי קִרְחֻתָּא וְכַעֲנֵי אֲבָרֵי דְלִיָּהּ: טו וְזָקָא עַל אִפִּי יַעֲבֵר מַעֲלֵתְבָא דְלֵעֻלָּא בְּסָרִי:
 טז יָקוּם וְלֹא אֲשַׁתְּמוּדַע וְזוּרְיָה דְמֵי לְקַבֵּל עֵינַי חָשִׁי וְקָל מִתְּעִין אֲשַׁמְע:

רש"י

גדול והשכל בינוני והכפיר קטן כולם נהעו כלומר המלכים והסורים והעבדים וכל שמוח הללו שמוח אריה הם:
 (יא) ליש אובד מבלי טרף. המה אבדו כלים זה האובד מבלי מוון. כך אבד כחם מעשום חמם: אוזר אינו
 לשון אוזר האובד דבר ממנו חלה הוא עלמו האך לאיבוד כמו חשיתי כחם אוזר (הסלים ק"ט). וכמו הייתי
 ככלו אוזר (סס ל"ח): ובני לבאי יתפרדו. מדבר דבור הפלגה. אשר נפשו משם על פני כל הארץ:
 (יב) ואלני דבר יגנב. חזר על אוזר כמו שמוחו עד הסס. מה חזק. וזכור נא מי הוא נקי אבד. כאשר
 ראינו וגו'. ועל אוזר חזר אלני דבר נבואה יגנב מן הסגנון כדבר גנוב. לפי שאין ר"ה סק נבלה על נבואי
 עבדים צפרהסיא. משל למלך שסיחה לו אשה ופלגם כשבח אלל אשמו בא בגלוי ואלל פלגשו בא בסתר ובצניעות
 כך הקדוש צדק הוא לנבואי א"ה (בראשית כ') ויבא אלסיה אל אבימלך צהלום הלילה וכן (סס ל"ח) ויבא
 אלסיה אל לבן וגומר לבלעם (במדבר כ"ג) ופלג ובלוי עינים לאליפס מחזיונות הלילה אלל צנבואי ישראל כחוב
 (סס י"ג) פה אל פה הדבר צו צמרחה ולא בחידות. במדרש תחומות מלאכי מוגב ו"ס: ותקח אוני שמץ
 מנה. טעם תקלת רוח הצנע: (יג) בשעפים. במחשבות: (יד) פחד קראני. מן הרוח שבא אלי ורוח הוא
 מלאך שגאמר (הסלים ק"ד) עופה מלאכוי רוחות: (טו) הסמר. הרוח שפרה צברי. חסמר. הוא לשון אלס
 שגמר שערותיו: (טז) יעמר. עומד סיה צפני ולא הייתי מכיר מראשו: דממה וקול. קול דבר השלי הייתי
 שומע ד"ח דממה וקול אשמע קול שמעתי מדממה אלל דממה לא שמעתי דממה הלו מלאכ"י שומר"י שבה
 צחשתי כדממה"י ואחר הרעם קול דממה דקס (מלכים א' י"ט) קל דמבשחין בשהאי משה דממה שמע מכאן

מצודת דוד

עם כי היה להם שלמה אריה וקול שחל לאיים ולהפחיד את
 הצביות ושני כפירים לאכלם בכל מה היה צפוסם קמה נקשו
 לצבוי דעם לנולול הללה מהרעה הנאה עליהם: (יא) ליש. עם
 כי היה צבור כלכיה קשו אוזר הוא ונבלי מולול עיף עוון
 להחיות נשבו ונתן צנעם וגבוי יתפחדו הנה והנה לבקש אכלם
 ויוקב לנעלה לומר מי הוא נקי אבד כאשר נבואי אבדן הכשעים
 ונבלי מקומה ואם היה הכל מול העעכרה ולא בהשגחה ללוי היה
 להיות נוקס אחד לכל לזייק ולכשע: (יב) ואלני דבר יגנב.
 הנה צלה אלי דבר נבואה צנבניה ועל כי לא היה עבדי ישראל
 לא צלה אליו הנבואה צדק יסרה מוקור הקדס כ"ל צדק
 עקלקלות ע"י כהום הטוואלס ויסיחם כאלו גנוב הוא מן הקדושה:
 ותקח אוני. קבלה אינו מן הנבואה משהו ושמע ולא כולו חף לא חלק גדול: (יג) בשעפים. צעה היו המחשבות ונללות מחזיונות
 לילה כ"ל מלאכים הדמיונות הנכבדים על המשכב והיא החלה והלילה שאלו הכעונים ונלאים הדמיונות שהכרה ביום: בנפל.
 צעה אשר התחזקה נפלה על אנשים כי צחלה הלילה האדם נלאה ועיף מנלכתם היום והתחזקה נפלה עליו וכפל הדבר צמ"ש
 להספספס ביחוד ולפארה העלילה: (יד) פחד. לו צעה הויל קרה לי פחד וגם צעיה והסדר הויל הפחיד את הרוח ונעלמותי
 ואחוס חיל וזמתי: (טו) ורוח וגו'. המלאך הוצר חף ועצר לפני: תסמר. קבלה שבעה צברי חסמדי והסקה כמקמת צדק
 המהפחד והצנע: (טז) יעמר. עם כי צעה חף לפני היה עומד זמן מה עם כ"ל לא הייתי מוכיר ונללתי חף כי היחה שמועם
 פשו לבגד עיני: דממה וקול אשמע. שמעתי קול נוקר מול כללו סיהם מוככסם ומחסיקם וקול:

מצודת ציון

הארי זכר ונקבה. אלא שזה גדול מזה. נתעו. מל' חושע ועניו
 מי שאינו יודע מה לעשות: (יא) יתפרדו. יתפזרו: (יב) בשעפים.
 ענין חושע ונחמה וכן ומה טעם דבר (לקמן כ"י): (יג) בשעפים. ענין
 גנין מחשבת וכן לכן פשוטי יסגונו (לקמן כ"י): מחזיונות. ענין
 צליה כמו וזמתי חושפ (שנו' י"ח): תרדמה. היא טיה עמוקה:
 (יד) קראני. מל' נוקס: (טו) ורוח. ר"ל המלאך: יחלף.
 יעבור כמו חלף הלך לו (ש"ה ז'): תסמר. מל' מסתור ויחד
 ור"ל נקססה מסתור וכן סגור ומפחד צברי (הסלים ק"ט):
 (טז) ולא אביר. יוא"ל הוא כעס חף על פי כן וכן המלכים
 וגו'. ויכינו וגו' (מסלי ל'): תמונה. לוכה: דממה. מלכות

איוב ד ה

ה' האנוש מאלוה יצדק אדם מעושהו ימתר נבר: ה' הן בעבדיו
לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה: י' אף שכני בתיהחמר אשר
בעפר יסודם ידבאום לפני עש: כ' מבקר לערב יפתו מבלי
מישים לנצה יאבדו: כ"ה הלא נסע יתרים בם ימותו ולא בחכמה:
ה' קרא נא היש עונך ואלמי מקדשים תפנה: כ' כי לאויל
יהרג בעש ופתה תמית קנאה: כ' אני ראיתי אויל משריש

ח"א הלחם וכו'. עקדה טעו ע"ד עקרים פ"ה:

תרנום

י' אבדו ואמר אפשר דבר נש מאלהא יזכי אם מן דעבדיה ידכי נבר: י' ה' קא בעבדיו נבכי
לא יאמין ובאונדו ישע עלא: י' כל דבין רשיעיא דשרון בקבדת מנא די בעפרא שיהאסרוהו
ידבקני קדם יהלא: כ' בעפר לרמש משתפסין מן דלית משרי להון אהבא לעלמא יהובדן:
כא הלא מקדלות זכותא להון אנפל סעד מנהון ומתון ולא בחכמה:
ה' א' קרי דדון האית עני לך ולמן מן גדישיא התפני: כ' ארום לשטיא וקמול רגזיה דקורים
ושבירא חמית מננא דבריהא: ג' אגא חמית שטיא דמתגעבי ולטמית מדוריה בתרפו:
רש"י

הראשונים נשתמשו בקול והאחרונים בצנח קול. כאלה המכה נפטו וקול ההכרה נשמע למרחוק וכך הוא אומר:
(י') האנוש מאלוה יצדק. בחמיה: ואם מעושהו ימתר נבר. ואם יוחר מעושהו יעטר נבר ומה זה הנירך
לועק: (יח) הן בעבדיו. הלוקי': לא יאמין. שלא יהטאו לו ומחלקס מן העולם לפני ומנס: תהלה. לשוי
הוללה: (יט) אף. אף שכן שוכני בתו חומר: אשר בעפר יסודם. קברס: ידבאום לפני עש. מן השמים
מתסוק את כוחם עד שכן שפלים ודכאים לפני הרימה האולכתן במוחן: (כ) מבקר לערב יפתו. ציוס את
הס כהוחים ודכאים: מבלי מישים. על לב לשוב לקונס: לנצה יאבדו. וגם זה הוא מקרא חסר: (כא) הלא
נסע יתרים בם. כמו (ישעיה עו) יחרה עשה באוחס והכמתס חתנלע בגופן והכס ניסעה וניסחח כמו (שם
ל"ג) כל יסע והדחיו:

ה' (א) קרא נא. ע"כ דברי הנבואה מכלן ואליך חזור לחוכמתו. נעק הרבה מי וענך: ואל מי מקדשים.
הבוורים זאם עליך חספה להלחם לחו: (ב) כי לאויל. כמוחק יהרג כעסו שאלו היים שוקק שמה
חשוב מזה הרחמים עליך: קנאה. הוא כעס וחומה כמו (דברים ל"ג) הס קלחוני:

מצודת ציון

מצודת דוד

דמיה ושמיקה: (יח) ואמין. עמינו קיים וכן ימד תקוים ואלמן
(ישעיה כ"ג): תהלה. ענין אורה כמו צהלו נבר (לקמן כ"ט):
(יט) אף שכני. חסר מלה כי ובאומר אף כי והוא ענין כ"ט
כמו אף כי אש אכלתה (יחזקאל ט"ו) חסר. טיע: עש.
ענין הצלי וההפסד כמו עשהה חכמים (חלים ו'): (כא) יתרב.
ענין רצוי וחספס:
ה' (ב) כעש. כמו כעס כמ"ד: ופתה. מלשון סחוי:

(יז) האנוש. והכס שנעמחו לוהי האנוש ואלוה ילדק כ"ל האס
אפשר שיהא האדם ויולק קסדר ההכנה יותר מן המקום צ"ה
ואם הצדק יהיה עוהר צנעלעו יופר מה' אשר עשהו ובאומר הלא
אף בעצם השלם המסדר ההנהגה מה הנה לא יקרה צלוחן יהיה
מקרה אחד לרע ולטוב אך א"כ יחשוב מיי שהמקום צ"ה וחקר
הכל ביד ההנהגה מערכת השמים עד כי יהיה מקרה אחד ללדיק
ולרשע וילדק א"כ האנוש מאלוה: (יח) הן בעבדיו. הנה צנעו
המלאכים עם כי ירבו מלמות רב ע"כ"ל לא נתן כהם

קיים עצמנים לכל יעורכו בכל עת השפעה אלוה עליהם: ובמלאכיו. מלה לא משמשה צניס כלנו אחר ובמלאכיו לא ישים חספי
והוא ככל ענין צ"ה לומר הנה לא סם צנלכיו עלמס ליות צהס אורה משלהם כי הכל צא ומנוו בכל עת וח"כ הוא שפס
מאוד מן מלאכי מעלה ואין לו ערך דמיון עושה: (יט) אף שכני. ונכ"ש שהוא שלם ומני ארס השוכנים צנתי חונוי כ"ל בעולם
השפל אשר יסוד ונלכס הוא צנעפ הארץ שהוא קסה לנדס ארוס לפני הצלוי והרקצון העושל צהס לא מוללכיו ועלה השוכנים
בעולם העליון אשר לא יקרה להם הצלוי וההפסד וכאומר הלא משכנות עולם השפל וחקציו ועלמס קבות ונעושה הכסנה והשלימות
צלה איס צשינו במלאכי מעלה ור"ש הוא שמהל כחקו ומעך שלימות המקום צ"ה וחקר יחשוב מיי אשר ילדק אנוש ומאלוה:
(כ) מבקר וגו'. כל היום הנה כהוחים ומוחלכים ומצלי משים צו ויחיתיה כ"ל חולה אדם חקפך דרכו וחנל צנעמו: לנצה יאבדו.
וקן בכל יום הנה כהוחים ומכודים וזיה א"כ שלימות האדם פס אין צו דעס אף לשמור עלמו: (כא) הלא נסע וגו'. יתרון
ההכנה אשר יתן צהס ויחלכו ומכודים וזיה א"כ שלימות האדם פס אין צו דעס אף לשמור עלמו: (כא) הלא נסע וגו'. יתרון
מוגד וזהו ימותו ולא ימלאו חכמה כ"ל יהיה לזכס לפון מחכמה עד כי ימותו וצחיות כן איס א"כ שלימות האדם ומהלכו חספס ונעושה הכסנה והשלימות
ה' (א) קרא נא. החמונו לספר דברי העללך אחר לאיוו סן חלוצר איס דרך הלך כחוס לדבר צו ונעוזה לא דבר צו לזה אומר דע לך
כי נחלשה צנעיו ה' על כי צנעפ ציורין וכתון הדבר וקרא עמה אל השמים ומחלה פהס יע מי אשר ענפה לך ואל מי
מוללכיו מרום חספה להאליץ עוב צנעוהך הלא נחלשה צנעיו כולס וזיה לא ידענו צך מעשה: (ב) כי לאויל. לשמעה כמוחק יהרג
הכעס אשר יעקוב צנול כרעה כי צנעור זה לא יונלל ונלמד זכות ונכדי דבר: ופתה. הנחמה צנלו אשר מוחוס הללחוס טעוהוס
חיות הקלה אשר יסקלה צנלחוס הכשעים ומרנה להחנעס על ה' כי מחמד עולמו צחק מלך יוספ: (ג) אני ראיתי. אכל אפי

ואזוב נהו פתאם: י ורחקו בניו מישע וידכאו בשער ואין
 מציל: ה אשר קצירו ורעב יאכל ואל מצנים יקחהו ושאת צמים
 חילם: י כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל:
 י כי אדם לעמל יולד ובני רשף יגביהו עוף: ה אולם אני אדרש
 אל אל ואל אלהים אשים דברתי: = עשה גדלות ואון תקר
 נפלאות עד אין מספר: י הנתן מטר על פני ארץ ושלח מים

דגש אחר שורק

ת"א כי חס וגו' סנהדרין ל"ע: ובני טעם, זכוכה ה' אולם וגו' עקרים פ"ה: המוקן וגו' העינים י': וזולת מים, מני ג' זכוכה ק"מ כדה י"ט:

תרנום

ד מתרחקו בניו משורקנא לעלמא דאתי וישפפון במעלמא דההגם ביום דיקא רבא וליה דפצי:
 ה די חצירה פפני יקלון ופולמוסין במני וגא דברעניה ובוזין לסמיסין נכסיהון: י ארים לא נפיק
 מעפרא שקר ומן אמתא לא ירבי לעות: י ארם פר נש למלע באוריתא אהברי ובני מוזקי
 בגנבהא ומסוין: ת"א ארם פר נש ללעות אתילד וסופיה תיק נצין דתרתין מן גומריא ומתגברין
 דידקין יעוף: ה ברם אנא אתבע אילפן מן מןקסא ואלהא אשני מלתי: ט עבד ברברין
 וליה קבום פרישין עד דליה מנין: י דיחב מטרא על אפי ארעא דישראל ומשדר מרא על אפי

רשי"י

(ד) ירחקו בניו. זו היא קללה שקללחיו: וידכאו. דגש הוא ידכאו ואם הוא נקוד רפי משמש ידכאו אם
 אחרים: (ה) אשר קצירו. של רשע: רעב יאכל. כי במוח רשע יצאו הרעבים שקילין בחייו ושהלחמו בזולתו
 מנכסיו: ואל מצנים יקחהו. כמו וקחו חלק (שמוס כ"ה) כלומר ללורך הערי הושע וזנזים וכלי זין של
 רשע זה יקחהו וסופו הממונה לך: ושאת. ובלע חיס חיס מן הגנים שגל הספור חילם. ממונס שגל זה
 בחייו: (ו) כי לא יצא מעפר. מכה שהיא על האדם לא לחס הוא ולא יון הסיור הלמה לו: און. הוא
 לשון שבר: (ז) כי אדם לעמל יולד. כי ח"ל שלא יחטא ויקבל עמל כחטאו לקבל פורענותו והוא כפני טעם
 טעם ומלחמה ורוחה טעם וצניו עוף וליגם יין סההטוים (כ"ה יגטויו לעוף ולחיות יין סההטוים) לשלע
 גם טען וילך הרעו רשף. כמו רשפי קשה (הסלים ע"ו) כשהסין מועוספת נקרא רשפי לשון עוף סה"ה:
 (ח) אולם אני אדרש. אם היו ביום עלי יסורים הללו. הייתי דורש אל הקב"ה בחפלה ובחמנה וחילו ביותי
 סם דברתי בזקסס: (י) הנתן מטר על פני ארץ. ישראל: ושלח מים על פני חוצות. ע"י שליח לשאו:

מצודת דוד

מצודת ציון

ואל. כמו זה וכן ויכדו אל מדין (שופטים י') ועניו מן
 כמו כללתי את השבי (שמות פ'): (ד) מצנים. ענין קוליס
 וכן לנים פחים (משלי כ"ב): ושאת. ענין צליעה והאספה אל
 הגם כמו שלפה רוח (ירמיו' ב'): צמים. כמו לחאים: חילם.
 עקסס: (ו) און. ענין שבר: (ז) רשף. גמלה אש כמו רשפי
 יליב: (ח) אשר קצירו. נכון צידו אשך קציר שהיו יאכל כל מי אשך יכעס ויחטאו לו: ואל מצנים יקחהו. יקחו את הקליר
 ואלו הם ענין ציון אל הרישך שיקחו הקליר עם הקוליס ולא יחטאו כלום לא כדכך המתשחד שמועף היפה ומנונה לבגת לרכבו:
 ושאת צמים. כ"ל און והלחיים אשך החילי הזק הלעויו בקחת עניו עשור הכה כסוף תנבנ ידו וכו' יחזור ויבלע את עושר
 עלויו מה שגזל זה וכל חמד יקח את שלו: (ו) כי לא יצא וגו'. כ"ל הכל עניו רוחות אשך תהיה צעולה עניו ואון והנה ליגם
 לזנזים ויולאים מן האדמה לצדו ומלחיים זנוקסס כ"ל צמים צעול המפעל ולזה כאשר לחימי החילי המגריש פעמתי שהוא
 החילי להיות מן המקבילים העניו ואון כי לו גאה כי לו יאס: (ז) כי אדם. הלא האדם נכסא להיות עניו על ערפו לא לקחת
 מחלתי דבר אשך לא עניו לא: (ח) אולם. וכאשר נילוי רשפי אש הוקק ענינס להצביע עלגום לעוף לזעזע כן ומשע האדם
 מתרעס כמחוקך שגל דורש הייתי אל ה' להחתיק לפניו: ואל וגו'. ככל הדבר צנ"ש: (ט) עושה גדלות. כי הוא עושה גדולות
 וכו' להקרו אותם וזלעתם ופלוור לזה הייתי דורש לה' כי צידו להשיע. ויושולו צועככה השונים ולכל אשך יחפון יעם עם כי
 כסלח כאשר משפוע המערכה כן הוא ע"פ הכוז מ"ג הכל צידו ועם כי לא נדע פמרון הדבר הוא צעורו כי קלרה דגם האדם
 וכאשר חין חקק לכל הגדולות שטעם הנקוס צ"ה: עד אין מספר. לגודל כבוים: (י) הנתן מטר. עם כי רצוח שמויים לא
 יורה טענע על המטר ע"ל יין הוא זולת המצב בהשגחה פכעיות: ושלח וגו'. ככל הדבר צנ"ש:

כאשר לחימי הם החילי ומשלח משפוע כחשיו להשפע שחך בחחוק רב
 הה לא קנחתי בהלחתי שכל פחאום ערס יצול צוהשכתי
 הכרוך קנחש הייתי שטעם צנעויו לגזור לוונך כסוף הדבר אשך
 יהיה וזה מוקולל: (ד) ירחקו. כי בניו יהיו מרוחקים מהשטות
 חסם כי צעין חכיסם לא ייולאו ומחיים: וידכאו בשער.
 ציוקוס זכוכסם צעבר העיור יהיו מרוכאוס מבני חסם ואון מי
 ואל מצנים יקחהו. יקחו את הקליר
 ואלו הם ענין ציון אל הרישך שיקחו הקליר עם הקוליס ולא יחטאו כלום לא כדכך המתשחד שמועף היפה ומנונה לבגת לרכבו:
 ושאת צמים. כ"ל און והלחיים אשך החילי הזק הלעויו בקחת עניו עשור הכה כסוף תנבנ ידו וכו' יחזור ויבלע את עושר
 עלויו מה שגזל זה וכל חמד יקח את שלו: (ו) כי לא יצא וגו'. כ"ל הכל עניו רוחות אשך תהיה צעולה עניו ואון והנה ליגם
 לזנזים ויולאים מן האדמה לצדו ומלחיים זנוקסס כ"ל צמים צעול המפעל ולזה כאשר לחימי החילי המגריש פעמתי שהוא
 החילי להיות מן המקבילים העניו ואון כי לו גאה כי לו יאס: (ז) כי אדם. הלא האדם נכסא להיות עניו על ערפו לא לקחת
 מחלתי דבר אשך לא עניו לא: (ח) אולם. וכאשר נילוי רשפי אש הוקק ענינס להצביע עלגום לעוף לזעזע כן ומשע האדם
 מתרעס כמחוקך שגל דורש הייתי אל ה' להחתיק לפניו: ואל וגו'. ככל הדבר צנ"ש: (ט) עושה גדלות. כי הוא עושה גדולות
 וכו' להקרו אותם וזלעתם ופלוור לזה הייתי דורש לה' כי צידו להשיע. ויושולו צועככה השונים ולכל אשך יחפון יעם עם כי
 כסלח כאשר משפוע המערכה כן הוא ע"פ הכוז מ"ג הכל צידו ועם כי לא נדע פמרון הדבר הוא צעורו כי קלרה דגם האדם
 וכאשר חין חקק לכל הגדולות שטעם הנקוס צ"ה: עד אין מספר. לגודל כבוים: (י) הנתן מטר. עם כי רצוח שמויים לא
 יורה טענע על המטר ע"ל יין הוא זולת המצב בהשגחה פכעיות: ושלח וגו'. ככל הדבר צנ"ש:

על־פני חוצות: י' לשום שפלים למרום וקדרים שגבו ישע:
 י" מפר מהשבות ערומים ולא תעשנה ידיהם תושיה: י" לבר
 חכמים בערמם ועצת נפתלים נמהרה: י" יומם יפגשו חשך
 וכלילה ימיששו בצהרים: י" וישע מחרב מפתיהם ומנד חזק
 אביון: י" ותתי לבל תקוה ועלתה קפצה פיה: י" הנה אשרי
 אנשי יובתנו אלה ומוסר שדי אליהם: י" כי הוא וכאוב
 ויחפש ימחין וידו תרפנה: י" בשש צרות יצילך ובשבע ולא

ת"א ופס' ג' נ"א ועלתה * וידו קרי * נ"א נכסיו כ"ו עקרים פ"ט:

תרגום

מחזן עממא: י' א מטול לשואה טיבי אלענא לדומא ואבמי מדינתהא תבמי פדקנא:
 י' דבמל מחשבתהון דמצרא דחבימי לאבאשא לישראל ולא עבדא אדריהון מלכת חממתהון:
 י' מאמד חבימי פרעה בחימותהון ומלכת אסתגנוויה עקמנא אחות עליהון: י' בימם יערעון
 חשך והיו ללילא ימשמשון במהרה: י' ופדק עמיה מן קמולא דפומהון ומן ד מלך פקוה עמא
 חשיבא: י' ויהו למסנא סברא ונבלתא דרשיעי טפות פומה: י' הא טיביה דאקרדס נבדא
 חסדא דיבמניה אלהא ואנת ישראל מרהותא דשדי לא תרחוק: י' ארום הוא מתייביבא
 וקעל סמרתא ימחי ודיו מפקן: י' בשית עקתון ופצנך ובשבעתך לא יקריב בך ביש:
 רש"י

ארום: (יא) לשום שפלים למרום. הוא נוחן את הנוטר והוא מפר מחסות ערומין שמרמין להפקיע
 שערס ולקנות שוח העניים במעט חנוטה: וקדרים. שקומטים פיהם דרעב: (יב) ולא תעשנה ידיהם
 תושיה. אחסיה עלם קדומו לעשות: (יג) נמהרה. כל העלם העשויים במהירות הוא הכלות: (יד) יומם יפגשו
 חשך. שאין עלהם מהקיימות לעשות. ואור הכמותם נהפך לחשך: (טו) וישע. את הנכסלים מחרב ומחאה
 חרב מפיסה שחו כבורים לבועים ומחאויס להסמיד ומיד חזק וישע אביון: (טז) ועלתה. העולה והרעפה.
 כמו (הגלים ס"ד) יחספו עלוהם עלילות: קפצה. סברה כמו לא הקפוד: (יז) הנה אשרי אנשי וגו'. ציטורין
 וכסם סוה מרפא ומבוא של אלו כך חגי אדרום אליו על יבורין חלו בעוני והיה לך לקבלם ולא לנאסם:
 (יח) בשש צרות. כשיבאו לעולם יולך ע"י יבורין שמהיטרה בהם. וגם בשבעתם. כשתכל לא יגע בך

מצודת ציון

רש"י (ש"ה פ'): (יא) וקדרים. עיני סמכות כמו שמש וימח
 קדו (יול ז'): ישבו וישע. כמו שגבו ציטע: (יב) תושיה. וחסלי
 מלשון יע: (יג) נפתלים. עקבים כמו חן צהם כחבל (חשלי
 ח'): (יד) יומם, ציומם: יפגשו. יפגשו: יפגשו. עיני
 החיוש צדוים להסנוך מנכסול כמו כחשך יושש העוב (דכסו)
 כ"ח: (טז) קפצה. עיני סחופים וכן וכל עולה קפלה פיה
 (הגלים ק"ז): (יז) ויחבשו. מלשון החצות ופואה כמו לחשוב
 לשברי לב ישיעו פ"ח: ימחין. עיני סכא כמו מחן כחש

מצודת דוד

(יא) לשום. צדי להקים לנכסם בצנהי העולה את השפלים
 סקויה להסם כי בחיות המער הלאמה חסן יבולה וכל להם
 ההכוסה וכלה גם צהם גודל השבחה: וקדרים. השחחים
 מעקה הענין והחזקו יבוע לחסיה וככל הדגב צמ"ט: (יב) מפר.
 השבחה וכן השבחה חסוים הוההכסוים צבנוות והחצויות:
 תושיה. כל מה אשר ישעם ומחצויותם לעשות: (יג) בערמם.
 דבכיו הענוה אשר חצנו לעשות לזולה צהם עלום לוכד אחסם
 יסויל בשחם יעל: ועצת נפתלים. עלה העקבים נעשים צההרה
 כי סבוב על עלום והוא עיני מליה לומר החול והוא יעלה
 ואליו סבוב ח"ס נעשים צהויות רב כי חלום קרוב אל עלוה וכן
 כ"ל דגב צבוק הנכלה לעין כל סכסל עלתם וישעו צהם: וכלילה. כמו הסולך צבסנת הלילה אשר דרכו לנשט ציד לכל
 יוכסל דגב ויה כן ימשעו צהם הלהרות ור"ל חף דגב הנוגן בחחולה הוההצנה יהיה עח עיניהם ונלכות מהסכל לצותם וככל
 הדגב צמ"ט: (טז) וישע. וכסכול דעתם וישע ח' את נוי אשר היה עלתם עליו ויהיה נושט ומחב והוא עיניהם של הרשעים
 הם אשר סבבו לבועו חיים כי יבנו ולא ידעו ויה יעשו להשוב מוחלסם: ומיד חזק. צהם וישע החצין ומיד החוק ענונו וככל
 הדגב צמ"ט: (יז) ותתי. סכול דעת הרשע סחיה לנלכות חקות סכל אשר ייהל עליהם: ועלתה. והנה העולה סתמה פיה ולא
 סוכל להכע לו ונכלה ח"ס ונ"ל גודל השבחה: (יז) הנה. חויל והכל צל צבסנתה סהם אשרי להסם אשר יוכיטנו אלהם צמטע
 ימחין כי צהם יעורק העון להסיו חסויו וסל אלה חל המלך ווסר סדי: (יח) כי הוא יבאב. ציבורין הוא וכלהם ויהיה עליו
 ערש החצות וקפחה כי צהם ענווק העון וסלך להם: וידיו. היים אשר יענק צהם הם עלום ונפלים צהם את המפקן עפלה העון
 וככל הדגב צמ"ט: (יח) בשש צרות. סהם עד לך אשר צעור סיסורין סחלים עליו חמוק העון וזול לא יוכיטו הלות לנשט
 בך כי יולך ח' כעס יבוא בעולם אחס מהסם הלות האלוותם לנעה: ובשבע. ודגב הספיות אשר לא טחשנ לכלה כחוסם ויהי

יגע בך רע: י ברעב פדך ממות ובמלחמה מירי חרב: יא בשומו
 לשון תחבא ולא תירא משוד פי יבוא: יב לשד ולכפן השחק
 ומתית הארץ אל תירא: יג פי עס אבני השדה בריחה ותית
 השדה השלמה לך: יד וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוד ולא
 תחטא: יה וידעת פירב ורעה וצאצאיה בעשב הארץ: יז תבוא
 בבליה אליקבר בעלות גדיש בעתו: יח הנהזאת חקרניה כך
 היא שמענה ואתה דע לך:

ה'א ברעב ונ'י: העניה י"א: צטו ונ'י: גיטין ל"ז: וידעת ונ'י: טנה ל"ד יצווח ס"ב סנהדרין ע"ב: טנה ככלת. מ"ק כ"ט:

תרגום

כ בקפן ומצרים פרךך ממותא ובקרבא דעמלק מקטול ספא: כא בגנא דלשין דבלעם
 הפטר בני עננא ולא תדחל מן תבל מדננא כד יתתי: כב לחבל מוחן ולא יצוין מדברא תהיך
 ומן משירת עוג דמתיל לחיות דארעא לא תדחל: כג ארום עם לחי אבנא דאתחזבו בסומרי
 בתקלא קומך ובעננא דמתילין לחיות ברא אשלימי עמך: כד ותגדע ארום שלם בית אולפנך
 יתומין מדור בית משפנך ולא תגנן: כה ותגדע ארום שניעין בגנך וגנך בגנך היך עסקא דתקלא:
 כו תעול בשלימות שגך בכובא לקבוקא היך מסך גדישא בעדניה: כז הא דא פשפשנא ותה
 חקרני היא בקלגיה ואנת דע לך:

רש"י

ויצטוו הוא מונה אוחס: (כא) בשוט לשון. של טען פחבא אלו הן הו' לרוח רעב וחרב לשון ופוד ומית
 הארץ וסס לסטים: (כג) אבני השדה. מין חס סן: וזית השדה. הוא ענקרא גרוסה' צלע' וזו היא חיס
 הסדה ממש ובלשון משנה חורח כהנים נקראים אדני הסדה: השלמה לך. יסיה לה שלום עמך: (כד) וידעת
 כי שלום אהלך. וזה בכל מקום שהיה צעוה כי שלום אהלך: ופקדת נוד ולא תחטא. כמו קולע אל
 הסערה ולא יהיח (סופטים ל') וזו היא הסביעיה שמנינו למעלה: (כו) תבא בבליה אלי קבר. שחלל מן
 הדבר. ובכלת. אין סוףך צוקרא להבין מליחמו. ולפי ענין המליחמו יפטר וילמד מעניינו שהוא ל' גמר ביטול
 החבואה כמו שפסלה כל לורכה ורז'ל פירשו בכלה בגימטריא שסו סנה: בעלות גדיש. כאשר נחלק בגדיש
 מן הקרקע צעחו: (מענה איוב):

מצודת דוד

לא יגע בך רע: (ב) ברעב. צעם צור רעב צעום יעדך
 ה' שלא מווח מחסוקן האוכל ובמלחמה יעדך מיר חרב האויב:
 (כא) בשוט לשון. צעם יחרבה ל"כר צעולם והצועק הלשון
 לדבר ככל אלה שהיה נחבא ונחבא מונה כי לא הדבר עליו ולא
 מירא א"כ נחבאו והאזינו הבאה ע"י ל"כר: (כב) לשד. לעם
 צוא שוד לגזול הון או צעם צור כפן ל"כ עם יאלכו החבואות
 לייקר השער הנה תשחק ותלעג צאלה כי לא יגעו בך לנעה:
 ובאות הארץ. צעם יהיה מלחמה הסוים לא מירא והיה והי
 הס טנה לרוח צונספר רעב ומלחמה ול"כר צודדים כפן חיס
 הארץ: (כג) כי עם אבני השדה. אשר עם אבני עשכול

מצודת ציון

(הסלים ק"י): (כא) בשוט. ענין ההליכה אלה ואלה כמו
 תשוע צאך (לעיל א'): (כב) ולכפן. ענין חסיפה וכן כפנה
 טרסיה ויחאאל י"ו ונדח"ל כי כטושיא (בכח ק') ועס הוא הפוך:
 (כד) ופקדת. ענין אצוין והנחה כמו פקד פקמי (צווח ג'):
 נדך. מלשון טוה ומזוין: תחטא. ענינו חסוקן כמו קולע ונ'י
 לא יחטיא (שופטים ג'): (כו) בבליה. עת זקנה וכן עלישו
 אדכ כלה (לקוין ל'): אלי קבר. אל קבר: בעלות. ענין סקוק
 כמו אל מעליה צחני יוני (הסלים ק"ג): גדיש. כרי מן עשני
 הבואה:

המוטלבים ע"פ השדה יהיה בללו כנה צרים עוהם לכל חנוף צאך בגליך והיא הסביעיה אשר לא תהפך ללחם כשמה הרחשונים:
 וזות השדה. הוא ענין מליחמו לומר כאלו חיס השדה היו השלוחים צדכ לחוק הסלום צדיק וצן אבני הסדה וכללו הס הסלינו לך
 אה האצנים הם: (כד) וידעת. בכל מקום שיהיה החס יודע ומוצטע אשר הסלום צאלהך: ופקדת. חסוקן ומשניה צמזוקן
 כי לך חסיה ולא חסיה נחסר עמך להמסר ביד חסר: (כה) וידעת. שהיה יודע וצעוה אשר הרעה יהיה זעך: וצאצאך ונ'י.
 בכל הדבר צה"ט: (כו) תבוא בבליה. צעם חוקרה הצול אל הקצב כמו שנסלקין אה בגדיש מן הסדה צעם שחייבם כל לנכו כן
 חסוקן מן העולם צעם ויאלכו ויניך: (כז) הנהזאת. הנועכה הוחל חקרניה שחבבל ודעה וכן כיה הלחמה לוחם צעם חוהה
 להצויה היעב: ואתה דע לך. כחומר הנה עשייה אה שלי ואתה דע לך צעפן אה תחבא אמרי אה תחלל (העולם מהמענה
 הוחל שחלעיל אליפו שחבכל צה צהננה והבוז חליה ונאצן חרשעים חבלי חקוניה וכל כן יאצוה הליקוים ויסקל דעה חיוצ צמה
 שיתחבו שחבל עמור ציר מעכבה שמיים ונקרה אחד לכל לגדיק ולכעט צי יסוי אמריים בלל בחוק חלום הסלום יחשצ דבר חז
 לגזול עם חליוה טלם חף צמלחתי מעלה וכ"ש חלון ועך עם שלימות חקוקים צ"ה וליך ח"כ יעלה על הדעה טיש עול זא חסוקן
 ונעך וחס כי נכחה שצווב העושים חל כלשך השטוע המעכבה ע"ה צה צהננה צענור קולע דעה לא טועה פחוקן הדבר
 ויהיה עוד על ההנחה ומחית החטר זולת הטעב והחבבל חרשעים צעמהם אשר חסצו לזולת והקכל דעהם צדצר הנכלה לעין

ו * ויען איוב ויאמר: ב לו שקול ישקל בעשי ותותי במאזנים
 ישאו יחד: ג כי עתה מחול ימים יכבד על פן דברי לעו:
 ד כי חצי שדי עמדו אשר חמתם שתה רוחי בעותי אלה
 יערבוני: ה הנתק פרא עלי דשא אם יגעה שור על בלילו:
 ו היאכל תפל מבלי מלח אם יש טעם בריר חלמות: ז מאנה
 לנגוע נפשי המה בדני לחמי: ח מריתן תבוא שאלתי ותקותי

* והוה קרי

ת"א לו שקול וגו' כחל מ"ו:

תרגום

ך א ואתיב איוב ויאמר: ב מאים מתקל ותקל רגזי ואתרגישתי במסכתא וטלון בחדא: ג ארום
 בדין יהודי מחלא דבמא יתעד בגין פן מלי משמלתין: ד ארום גדיי שדי בדי די ארסחון
 שתת רוחי בעותא דמן קדם אלהא יסדון לקבלי: ה האפשר דמברים מרדא עלי דתאה הך
 יגעי תודא על אפסתיה: ו האפשר דמתאבל מבשילא מדלית מלחא אין אית מעם בחלבון
 בעתא ותלמונא: ז ת"א כמה דקא מתאבל מדי בשש בלא מלחא הדין לית מעמא ברדא
 דחלמונא: ח סריבת למקרב נפשי הגון מתחשבין הך דותא לסעדתי: ט אסריבת למקרב נפשי
 הגון עבדין ותי אסתיים וותת מסתא לסעדתי: י מן תיב ותיתי שילתי וסברי ופן אלהא:

רשי

ך (ב) והוהי. שדרי: ישאו יחד. עם משקל שכנגדו. ואפילו הם חול ימים יכבד ממנו: (ג) לעו.
 מגומגמין. כאלם שאין בו כח להוליא דבר מפיו כחוקו וכן ושאו ולעו (עודיה ח') שכן דרך סיפור
 לגמגם בדבריו: (ד) חמתם. ארס שלם. דרך פרסיים לתא ארס נחש בחיזיס: (ה) הנתק פרא וגו'.
 כלומר וכי להם אזי לועק והלא בהמה שוטת אינה נסקת בזמן שיש לה דשא וכן שור לא יגעה אלא אם
 כן אין לו גליל חנוכה. כפרא מהג לשון נהקה ובשור לשון געייה: (ו) היאכל תפל. דבר שהוא בלי מלח
 ולריך להמליחו ולא נמלח קרוי תפל בלשון משנה: אם יש טעם בריר. הלא מחמת החלמוה. שאוכל דבר חזק
 שמרבה ריר ורוק כגון סוס כלומר וכי סבורים אחס שיבו מחקצלות השוכה שאין בהם נומם. ריר כמו
 (שמואל א' כ"ה) וירד רירו על זקנו: חלמות. כמו (לקמן ט) יחלמו בניהם לשון חזק ויש פותרים לשון
 חלום ואין כראה בעיני מפני דבשוה הל"ד: (י) מאנה לנגוע נפשי. כלומר הרבה יש לי לועוק כי דברים
 שהיחה נפשי ממאנה וקלה לנגוע בכן לשון נגיעה: הנה בדוי לחמי. המה לי עשה נכונים למשמע בהם

מצודת דוד

מצודת ציון
 ך (ב) לו. ענינו כמו אם וכן לו החיים אוחס (שופטים ה'):
 בעשי. כמו כעשי בסמ"ך: והוהי. ענין שדכון רוח כמו
 הוה על הוה (יחזקאל ז'): (ג) לעו. ענין ענובגם ונשמת כמו
 ושאו ולעו (עודיה ח'): (ד) חמתם. ארסם כמו חמת חנינים
 (דברים ל"ג): בעותי. מלשון עשה והכרה: (ה) הנתק. כן
 צחלוק ה"א צל"ף וכן צין שימים יתקו (לקמן ל'): יגעה. כן
 יקרא קול לעקם הכור כמו הוה וגעו (ש"א י'): בלילו. מלשון
 בלגול וערבות: (ו) תפל. ענינו דבר שאינו ממוקן כל לבנו וכן
 עיסם אורו תפל (יחזקאל י"ג): בריר. רוק הפס כמו וירד
 כיבו (ש"א כ"ח): חלמות. ענין צריכות וסחק כמו והחלימני
 והמיני (ישעיה ל"ח): (ז) מאנה. מלשון מיון: בריר. מלשון
 מרוב ומלי: לחמי. כן יקרא הנשך וכן ולחום כגללים (שמי"א):

כל וישמעו על יסודי הליקים אשר יבואו לנזק ונעט העין אשר
 ביהם לתען ישא אחריהם ויהוה עלתו לאיוב לכל יצעט ציפורין
 כי צאו לנזק העין לעוב לו כל הימים:
 ך (ב) בעשי והוהי. היא היא כי בעבור שדכון הרוח יבעם
 הלאם בעלמו ואלה לווד אם היו שוקלין אהם לשומם
 בעלזני משקל ושלאהם יחד עם הדבר הנותן לעומתן וכדך השוקלין:
 (ג) כי עתה. אז היה עתה נודע לכל אשר הוה יכבד וחסול
 הימים אם שימם לעומתם: על בן. בעבור גדול הנכחצו לה
 דברי הנה מנובגמים הכרזה בחכמותם ולהסתפק בהגשמה ולומר
 עמם כך ופעם בהפוך: (ד) כי חצי שדי. מלי יסודיך הבלים
 משדי מחמידיים לשנה עמודי (עם כי איוב השב טבא הכל מל מל
 המעכה עכ"ל אשר דבריו אל מול דעה אליהם שהכל צא מה'
 בהשגחה: אשר חמתם. היא הליחה הנועפתה הולה משחין
 הפע ולחם בנשך ונדך הפסיים אשר ינשחו חליהם בנשך הנחש:
 בעותי. הכרזות הבלות מלאה התקום צ"ה טורכים ונלמטה עמי:
 מלכלו וכי יעקב השור כשעומד על התבונה הבלולה בנותן וכאומר הלא ביהם שועה לא יעקב בהגם ונח"ל איש כמותו: (ו) היאכל.
 וכי יאכל לרם צמר בהמה ודג שכן חייך ולא יהיו מלווין כל לכן כי אין דרך לאכלו כ"א ע"י מרציה החליחה לא זולת:
 בריר חלמות. צרוק הכריות כי צרוק החולה יש עמם מלחה ונלכדעת המורה אשר הגבר צו אלל צרוק הכריות אין עמם כלל
 וכאומר וכי אקבל מנך אהייה ריקים ונבלי טעם הכמה: (ז) מאנה. השחין אשר נעולס ומלכה נפשי לנגוע בה בעבור מילוסה
 הנה דוויים חללי בשתי ר"ל השחין אשר מלכתי לנגוע בה ונהחננג ונווד לבד והשחין אשר עשה צי הכי ידמה זה ליה ואדך ח"ס
 אסחק מנצר עלאי ומדוע אי"ס לא לועק מכה: (ח) מי יתן. לזאת הוליא תלא שכלתי ויסן אלוה הדבר שכלי מושק ומקוה לה:

איוב ו

יָתֵן אֱלֹהִים: ^ט וַיֹּאֲלֵ אֱלֹהִים וַיִּדְבְּרָנִי יְתֵר יָדָו וַיִּבְצַעֲנִי: וַתְּהִי-
 עוֹד וַנִּחַמְתִּי וַאֲסַלְדָּה בַחֲלוּהָ לֹא יַחְמוּל כִּירְלָא כַתְּדִתִּי אִמְרֵי
 קָדוֹשׁ: ^י מִהֲבָחִי בִּי אֶחָל וּמִהֲרִצִּי בִּירֵאָאֲרִיךְ נַפְשִׁי: ^{יב} אִם-
 כַּח אֲבָנִים כָּחִי אִם־בְּשָׂרִי נִחְיֶיֶשׁ: ^{יג} הֲאִם אֵין עֲוֹרָתִי בִּי וַתּוֹשִׁיעַ
 נַדְחָה מִמֶּנִּי: ^{יד} לִמָּס מִרְעֵהוּ חֶסֶד וּרְאֵת שַׁדֵּי יַעֲזוּב: ^{טו} אֲחִי
 בְּגָדוֹ כְּמוֹ־נֶחֱל בְּאֶפְרִיק נֶחֱלִים יַעֲבְרוּ: ^{טז} הַקְּדָרִים מִנִּי־קָרַח

ת"א הסס ונ'ו. ב"ב ק"ב. להם ונ'ו. טעה ק"ו כהנזכר ל"ז. אחי בגדו ונ'ו. עזובין ק"ה:

תרגום

^ט וישירי אלקה למסבין יתי יתד ויעתד יתי: ^י ותהי דא נחומתי ואביע ברתיתא ולא
 יהום על רישעא אהום לא כפיתי מלי קדישא: ^{יא} מה חלי אהום אורף ומה סופי אהום נגדא
 נפשי: ^{יב} אין חילא הך אבניא חלי אין בסרי קרים פנחשא: ^{יג} המדלית סועי בי ותחמתא
 אתברחת מי: ^{יד} לנגדא דמעע מן חבריה חסדא ודחלת שדי ישבוק טו אחי בנזי הך נגד
 נחלא הך מפקנות פצדי נחלא עברין: ^{טז} דשחומין מן ענתא עליהון ותחל תלגא:

רש"י

כמסות שלמי שלמי נתון בהם. כדו לשון ויכרות את מדוים (ש"ב) כ"ט מפי רבי משלם רופא. ע"ח כמסות
 שמשניין בסק את הסבול ומאלכ זב מהס. דוי לשון דוס זבה. לחמו. כל מאכל קרוי לחם כמו עבד לחם רב
 (דניאל ה') וכמו נפחוסה עץ בלחמו (ירמיה י"ח) וחי' סמא דמוסח במיכליה ל"ח סנה כמבטי מאכלי כלומר
 גם לבי להסחכל בהם בריתם כאשר חזי מסחכל במאכלו ולשון נשנה הוא ומסגי כי דוי במסכת שבה:
 (ט) ויואל. וירלס: וידכאני. לשון מיסה: יתר ידו. יגדל ודי במכחו כמו הכה יד ה' הויה (שמוע ט'):
 ויבצעני. ויכלני כמו בלע אחרתו (איכה ב') ודיו מבצענה (זכריה ד'): (י) ותהי עוד נחמתי. וסחי עוד
 זכא לי לנחמתי: אסלדה בחילה לא יחמול. ואנקס ממנו סליחה שלא יחמול מלצנעי ואני איני מולא לו
 דמיון במקרא זלתי שבשון נשנה הוא לשון ירלס ודחל שסיד סולדה בסק מלכוה ברוסחין כלומר אחחולל
 בלגה ובחילה בקס זו: בי לא כחדתי. ולא חסרתי אמרו מנקיימם: (יא) מה בחי. חוק לסבול: כי
 איחל. כי אמתון עד יום רפואה או עד יום מיסה. איחל. כמו ויחל עוד כח (בראשית ח'). ומה חסוב קולי
 וסוקן כי איחל כי לא אוכל להאריך קולי מלסבול: נפשי. הוא חל אוחס להס בכמה מקומוה כמו חס יס את
 נפשס (סס כג): (יג) האם אין עזרתי בי. לשון חימה הס זכא חבא עלי סאין עזרתי כי אוחס ריעים
 סחי לו לעזרתי אינס בעזרתי: ותושיה נדחה. עלה של יועלי נדחה ממני עקמתה עלי למקטע ונדמית:
 (יד) למס מרעהו חסד. למי שמונע חסד מחבורו והלמ"ד משמשה כמו לרב. ללב. לשב. מס גם הוא לשון
 פועל. זכא סב בר גם אלו לשון עשה. מס החסד. מכלה אוחו כמו וחס השמש ונמס (שמוע ט'): (טז) אחי.
 בני מלחתי: בגדו. כי כמו הכחל סבוגד בגידות כמו שמוסרס בענין: באפיק נחלים. מולא נחלים יעבורו
 ממורה נכחה וריעות. ומה היא בגדחו של נחל: (טז) הקדרים מי קרח. חס זכא עליהס קרח נקמטיס

מצודת דוד

(ט) ויואל. וירלס אלוה וירלס אלוהי מן סעולס וישמח ידי
 להסח כי עד יסלח את ימיו סיי: (י) ותהי עוד נחמתי. חזר
 לנחם את עלמו ואחרי עוד לי נחמה מה עס לי אי נכוח
 כרעד אחרי אשר לא יחמול עלי מ"ח לחנסה מעע על כי לא
 הנעמי אחרי קדוש ואין לי להסרסם על עלמי לונג סלני בגמתי
 לי הכעה מלד העונס: (יא) מה בחי. עכה חזר להסיב על מה
 סאמר אליוה סנה צמחלוב היסוקים יעורק סעון וסבגל אחריסו
 ועי"ז לונג לו נה סחי כי אקוס לקובה הלל ככר חס סחי עד
 חלד עד סח"ל לי לחזור לחיטוי: (יג) קצי. וסו קן יתי סחי
 סלכיק לעככ נפשי סלני ר"ל הלל מעע יתי סלדס ומה לי צמנה
 אשר סבוח לסחר זנן על יוים וועעיים: (יב) אם כח אבנים.

מצודת ציון

(ט) ויואל. וירלס כמו ויואל משה (שמוע ב'): יתר. מלשון
 ההסס וסחיסה: ויבצעני. ענין סלחה כמו וידיו מבצענה
 (זכריה ד'): (י) ואסלדה. ענין חמוס וכויה וזכר"ל יד סולדה
 בסק (שנה ז'): בחילה. מלשון סלחה וסעה: כחדתי. ענין
 מינעה וסעלמה כמו לא כחדו (ישעיה ב'): (יא) איחל. מלשון
 סוסלת ומקיס: (יג) ותושיה. מלשון יס: (יד) למס. מלשון
 האספה וסננה: חסד. ענינו סכסה כמו סכד הוא (ויקרא ט'):
 (טז) באפיק. ענינו זכס מכולה הוים כמו סלזיקים בנגב
 (ספלים ק"ו'): (טז) הקדרים. ענין סככות וסוסך כמו סנש
 וינה קדנו (יואל ט'): בני. עין: קרח. הוא סגלדי הקסעה

וכי סחי סלצנים וכי ספרי חוקס כמחוסה עד סאוכל סלחה וסלצנים כאלו וסחור לקדומוס: (יג) האם. וכי גם זכא יסיל לי זכל
 יסיה לי סור ויה סלכוי עשה לי וסיה סכחומוס אסביס: ותושיה. וכי יסיה נדחה מונכי כל מה אשר יס עם סכסכוני כי סססק
 על אחיו וסלנג למו: (יד) למס. סוסקן אשר להאים סננס צסרו ונגודל וסכלוב יסיה לו עוד סכסה וסכעה ויעורב יסלח שדי כי
 הלל אין סחד סלחיס נגד עיני לונג הלל די לו סהסכלוב וסמה עוד סקיניעו: (טז) אחי. רעי בגדו כי כמו סכל אשר יכנה
 בגדו סלסני: באפיק. סרס סקלס אשר יעבורו וסנקומוס וילכו להס וסכל סדכר בני"ס: (טז) הקדרים. כי סכסלס סקדריס

עֲלִימוּ יַתְעַלְסוּ שְׁלֹגִי: ^א בַּעַת יִזְרְבוּ נַצְמָתוֹ בְּחֻמוֹ נִדְעָבוּ מִמְּקוֹמָם:
 י יִלְפָתוּ אַרְחוֹת דְרָכָם יַעֲלוּ בַתְּהוֹ וַיֹּאבְדוּ: ^ב הַבִּיטוּ אַרְחוֹת
 תִּמְאָ הַלִּיכוֹת שָׁבָא קוֹדֵלְמוֹ: ^ג בִּישׁוּ כִי־בִטָּח בָּאוּ עֲדִיָה וַיִּחַפְרוּ:
 כֵּא פִרְעָתָה הָיִיתֶם לֹא תִרְאוּ חַתָּת וַתִּירְאוּ: ^ד הִכִּי־אָמַרְתִּי תָבוּ
 לִי וּמִבְּחֻכְמֵם שִׁחַדוּ בְעַדִּי: ^ה וּמִלְטוֹנֵי מִי־צָר וּמִי־עָרִיצִים
 תִּפְדּוּנִי: ^ו הִירוּנִי וְאֲנִי אֲחַרִּישׁ וּמִה־שְׁגִיטֵי תִבְנִי לִי: ^ז מִה־
 נִמְרָצוּ אֲמַרֵי־יִשָּׁר וּמִה־יִזְכִּית הוֹכַח מִכֶּם: ^ח הַלְהוֹכַח מַלְּוִים

ח"א ילפסו וכו' טעמה ג' ע"ל ה':

ל"ו קרי

תרגום

י' בעתן דחבו דר טובענא אשתרבבו אתמגרו ברתחיה אתמחאו מן אתריהון: י"ח מטול
 דמגלגלון אסרטי אוריהון סלקון ללמא ויהודון: י"ט אסתבו אסרטי תמא הלקחא דזמגד
 ספרו להון: כ ביהויה ארום אתריהו בטענתו אתו לגבה וארפסו: כא ארום פדון הותון פלא
 הותון הותון תברא ואתהלתון: כב הבקישמא אמרית הבו לי ומן נבסכון ישדו אמטולתי:
 כג ושתבני מן ד מעקא ומן ידיוון דתקפוי פרוקי יתי: כד אלפוי יתי ונאנא אשתוק ומה דשליתי
 אסבילי לי: כה מה בפסיון הנון מלון תריצון ומן דקישר לכפנא יכסן מכוכון: כו אפשר דקכפנא

רש"י

וגעשים קרים (קרשים) ועליונו יתעלס ותעלס מהכסה על הקרח. הרי בגידה אחת שנחכסה מן העין ואין
 הלתא מולא מים לשחוח: (יז) בעת יזרבו. לשון יזרבו כמו יזרבו כחוס השמש: נצמתו. רעריט צלעו כמו והוונן לזמקן
 בלשון גמרא ל' מתהלפ' זו' כמו נעקא ועקא. יזרבו. לשון ונלרבו זה כל פנים (יחזקאל כ"א) וכמו אש לרבה
 (משלי ט"ז): נדעבו. נקפלו מנקומם: (יח) ילפתו. יאחזו אורחוס דרכס כמו וילפס שמשון (שופטים ט"ו) וכן
 וירד האים וילפה (דוח ג') שהצקו האשם: (יט) תמא. ארץ ושמעאל שיהא נעוכה והמים נגרים שם: קוו.
 לשון קו נטוו ד"ל לשון יקוו המים: (כ) בישו כי בטח באו עדיה. בושו שוחים כי בטח כל אים ואים לשחוח
 מהם: (כא) כי עתה הייתם לו. הייתם נמשלים לאחוזו נחלו: תיראו חתת. ופחד המכה וסיראו לומר האמת
 ומתעייפם אה בעל ריבוי: (כב) ומכחכם שהדו בעדי. ומתמוכס: (כג) מה נמרצו. כמו קללה נמרצת
 (מלכים א' ג') לשון דבר דבור על אופניו (משלי כ"ה) וכן נמלצו לחכי (ההלים קי"ט) כולן לשון מליצה הם
 ולמ"ד מתהלפת ברו"ם: אמרי יושר. אש אמרו יושר הייתם תומרים היו מוקיזים אבל עשה מה יזוכה הוכיח
 נכס. כל הוכחה שבאיוצ צדור הדברים הם ומעמידים על האמת: (כו) הלהוכח מלים תחשבו. הלצבר

מצודת דוד

מהתחלת ימי הקצח היא עת כי ירבו מני הנחלים וישטבו הנחלים
 מצד עומק המים והצל היורד על הנחלים הם ונתעלס והנחקה
 זהם לרוב עוונק והשכוסם: (יז) בעת יזרבו. בימי הקץ עת
 יתחמונו וכמו ונקומם ואים כי נחשבו הנחלים: כבחו.
 צאן שיחווו נקפלו מנקומם וכל הדבר צמ"ל: (יח) ילפתו.
 המים הם ילחו ארחוס דרכס ר"ל לא נודע לנו אנה הלכו
 ורק הם נלדס ידעוים ארחוס דרכס מהם נחישו צמחה והים
 נבלעו בלעך וכל המים עלו: בתרו. וקוס שלין סס אכיס
 להנות מהם והרי הם אבדים ונאכיס: (יט) הביטו. המים
 הםם הביעו ארחוס סינח ללכת שנה ודךך הולך לנשא עשבו
 לעלמן קו ישר ללכת צו והוא ענין מליצה הונח לא נודע איה
 הם בלתי הלכו בדרך כחוק מלח ארצות וטשא: (כ) בישו כי
 בטח. הכה כ"ל אשר בטח לשחוח מוני הנחלים הםם צדור כחשר
 צלו למקוס החל ולא מללו מים: באו. כאשר צלו אליה הנה כחצרו וכללו כי אין מים וכל הדבר צמ"ל: (כא) הייתם לו.
 דומים אהם להחל הזה כי כמו שהחל צד צלשני והלך לו צונן החוס אשר היא העת העלעךך ציחפ לפים כן אהם צנחסם כי
 צעה לרה עת הונעךך לחמונום והואצים: תיראו חתת. כאשר רליחס השכר הצאה עליה שפחו לונגך האמת מול הנקוס צ"ה שלח
 יקרה לכס נוקרי: (כב) הבי אמרתי. האם אכחתי הו לי מה ען ההון: וטכחכס. עוונן שלכס הצאה צעולל וכה מונו חמו
 שחד צעזכרי כ"ל אמרתי חלה היה מקוס להקוס כי צעזכר הללס ההון חכשיעו אחי על לא חסם: (כג) ובלטוני. ע"י השחר מלעו
 אחי מיד הלך ופדו אחי מיד העללים וכאחור הלל אין מקוס לחס שחד ולין עתשצוטי עליו ונודע א"ל חכשיעו אחי: (כד) הורוני.
 למדו אחי מה פשעי ואני אחריש לשווע אמריכס והנינו לי מהו הדבר אשר שניתי צו לשחלחניו עבדו היסריקן למכך העון:
 (כה) מה נמרצו. מה מלח חזקו אנני ועכר אלל ונה יועיל היכוס אשר מנס אלל כלל כענה ציושכ: (כו) הלהוכח מלים תחשבו. כ"ל וכו

תחשבו ולרוח אמרי נואש: ^כ אף על־יתום תפילו ותכרו על־
 ריעכם: ^{כח} ועתה הואילו פנ־בי ועל־פניכם אם־אכזב: ^{כט} שבו
 נא אל־תהי עולה ושבי עוד צדק־בה: ^ל הי־שבל־שוני עולה
 אם־חכי לא־יבין הוות:

ז * הלא־צבא לאנוש על־ארץ וכימי שכיר ימיו: ^ב בעֶבֶד
 ישא־פֶּעַל וּבְשֹׁכֵר יקוּה פֶּעַל: ^ג בִּי הִנְחַלְתִּי לִי יִרְחִי־שׂוֹא
 וְלִילוֹת עֲמַל מִנְדִּלִי: ^ד אִם־שֹׁכְבֹתִי וְאִמְרַתִּי מִתִּי אֶקוּם וּמִדֶּד־
 קר * ושבו קר * על־קר

תרגום

במליא אתון השבין ולקבלא אמהילו מלי יאושא: ^כ בן רגז על יתום תפילו על חבריכון.
 כח וקדון שרו אספפלו בי וקדמכון אם אכזב: כט הובי קדון לא תהי רשעא ותובי תוב
 לזכאורי בה: ^ל הוות בלישני רשעא אין מוריגי לא יתבין רגושפא:

ז א הלא הלא לבר נש עלוי ארעא והודי ימי אנרא יומי: ^ב הודי עבדא דשאפ טלא הוד
 אנרא דמדוק סטריה: ^ג הדין אתחפנית לי בדין דמין וליילן דלעות חשיבו לי: ^ד אין
 רש"י

דברים חסונו: ולרוח. הם משלים: אמרי נואש. שאין בהם ממש כמו (ירמיה ה') והאמרו נואש איני
 חושש לדברי הנבואים: (כז) תפילו. בדויכם אהם מפילים האף על עני כמוני בקו מספט: ותכרו. שוחה
 על ריעכם לפסילו: (כח) הואילו. החרלו לפנות אליו ולשמוע דברי, וחרלו אם על פניכם אכזב: (כט) שבו
 נא. לבחון והכחו שלא הלא עוד עולה וסובו (לחקור והרי דקרי ומלא בה): (ל) אם חכי לא יבין הוות.
 לא יבין כשאתי מדבר הוות:

ז (א) הלא צבא וגו'. זה הדבר אשר אמרתיו לכם הואילו פנו בי. כי איך אחרים מלועוק על הוותי הלא
 ידעתם כי יש צבא וזמן לאנוש כמה ימים: וכימי שכיר. ששכר לשנה ויודע שיכלו ימי שכירתו כן זה
 יודע שיכלו פנים הקבוצה לו ואני אוחז צבא הנייה לי: (ב) כעבד ישאף צל. כעבד שהוא יגע כל היום
 וישאף ויחאזה ומתי יהיה לל הערב: ובשכיר. אשר יקוה שפלו לערב לפי שיהיה לו כל היום לעמל ויחאזה
 לביאה הסתם: (ג) בן הנחלתי לי. משמים: ירחי שוא. יסורין אוחז צבא הנייה לאנוש על־ארץ: ולילות
 עמל מנו לי. (מן השמים): (ד) אם שכבת. בלילה לפי: ואמרת וגו' ומדד ערב. מתי יאיר ויבוא
 עת קומם ועת מודד הספק לשון ומדד שתי (במחשבה לילה) והמ"ס הוא עיקר נופל כמו מאמר. משמר:

מצודת דוד

להסוכה חשצו אשר מלים צענמח יספיק להם אבל לא כן הוא
 כי יאירי נואש לכות הם משולים ואין בהם הועלת: (כז) אף
 על יתום. ומודד דביכס כחאש שאיכס כחננים ואפי' על היחוס
 חשילו המכסול ולא החוקר עליו והספרו זור על ריעכם לפסול
 זו ולא חמורלו: (כח) ועתה. הואיל ואין עמם דביכס החרלו
 לפנות אל אנורי לשמוע אליהם וחרלו אם אדבר לפניכם כז
 ודבר שאין זו נואש: (כט) שבו נא. ההעבד עתה לבחון דברי
 וחרלו אשר לא התלצל בהם עולה: ושבו עוד. להעבד יחר
 לבחון כיעב ומחרו שאני לדוק בדבר והדין עמדי: (ל) היש.
 וכי יש בלשוני עולה כ"ל וכי שפעתה ממני מולו דברי עולה:
 אם חכי. וכי הכי לא יבין מה הם דברי הוות וכאומר הלא ידעתם אחי מולו שאיני מודד עולה בזדון הלב ולא צענכו הסבלות
 וזה שמוע אמני:

מצודת ציון

והוכיח דביכס (ח"צ י"ט): (כז) נואש. עיין דבר שאין זו נואש
 ואין לשמוע עליו וכן והאמרי נואש (ירמיה ז'): (כז) ותכרו.
 והספרו כמו זור ככה (תהלים ז'): (כח) הואילו. התכלו כמו
 ויחל משה (שמות ז'): ועל פניכם. לפניכם כמו על פני (שם
 ז'): (כט) שבו. ההעבד כמו לא ישבו בחרץ ה' (הושע ע'):
 (ל) הוות. דברי כט ושכר:
 ז (א) צבא. קץ חזק וכן הליפוח וגבל עמי (לקמן י'):
 (ב) ישאף. יחאזה כמו אל השאף הליה (לקמן ל"ו):
 (ג) מנו. המזנו כמו וימן ה' דב (וינה ז'): (ד) ומדד. מלשון

ז (א) הלא צבא וגו'. עתה ההל אנורי לומר הלא צבא לאנוש כ"ל הלא קץ חזק יש לאדם על הארץ וימיו מוגבלים וקבוצים
 כימי שכיר: (ב) כעבד. כמו העבד העומל במלאכה כל היום אשר יחאזה לללי עבד לומר מומלכתו וכמו השכיר אשר יקוה
 עת השלמה עליו: (ג) בן הנחלתי. כן אחי ומחיל לעלמי יכחי שוא כ"ל חפשה אחי מתי יעבור החמש אחי יקל בחמש הלא
 ורולה אחי לכהול מחרה את המדשים אולם היא לשוא כי לא הוקל הליי: ולילות עמל. כ"ל וכי"כ בדבר היללות עס כי אשפה
 מתי יעבור לילות העמל אשר חזינו כי כ"ל צכל לילה והלילות אשפה נוחי העבור הנה לשוא המלחי: (ד) אם שכבת. כאשר
 אשכב בלילה אחרתי נוחי אקום ומדד העבד והלך לה כי אחי יקל הליי צימ וכאשר לא הוקל אשפה צכל שעה ונהיום נוחי מדד
 השעה והלך לה כי אחי יקל בשעה האחרת והכי אחי שבע כל היום מומלכתו נדידה עד הערב וכן מודד חלילה וכאומר הלא כדרכי
 כן דרך כל קבוצי יקרימי וימי האדם הלא קבוצים מהם וז"ל המושג כן חפץ הוא לקרב עת המיתה כי יקייצ לו מתי נאמר ויחאזה

עָרַב וּשְׁבַעְתִּי נַדְדִים עַד־יְנִישָׁה: ^ה לָבַשׁ בְּשָׂרִי רִמָּה וַיִּיֶשׂ עִפָּר
 עוֹרִי רָגַע וַיִּמָּאֵס: ^ו יָמִי קָלוּ מִנִּי־אֲרָג וַיִּכְלוּ בְּאִפְסֵי תְקוּהָ:
 זָכַר כִּי־רוּחַ תִּי לֹא־תָשׁוּב עֵינַי לְרֵאוֹת מָוֶב: ^ח לֹא־תִשׁוּרֵנִי
 עֵינַי רָאִי עֵינֶיךָ כִּי וַאֲיֹנְנִי: ^ט כָּלָה עֵצֶן וַיִּלְךְ בֶּן יוֹרֵד שְׂאוּל לֹא
 יַעֲלֶה: ^י לֹא־יֵשׁוּב עוֹד לְבֵיתוֹ וְלֹא יִכְיָרְנוּ עוֹד מְקוֹמוֹ: ^{יא} נֶסֶם
 אֲנִי לֹא אֲחַשְׁדָּד־פִּי אֲדַבְּרָה בְּצַר רוּחִי אֲשִׁיחָה בְּמַר נַפְשִׁי:
 יב הַיָּסֵד־אֲנִי אִם־תִּמְנֵן כִּי־תִשִּׂים עָלַי מִשְׁמֵר: ^{יג} כִּי־אֲמַרְתִּי תִנְחַמְנֵנִי

יג וְגוֹשׁ קָרִי *ג' זְעִירָא

ת"א כלה וכו' כחלל ט"ז

תרגום

שְׂכִיבִית וְאָמַרְתִּי אִמְתִּי אֶקַּם וַנְדַדִּית בְּרַמְשָׁא וּשְׁבַעִית נַדְדַת שְׁנַמָּא עַד עֵצֶן שְׁפַרְפְּדָא: ^ה לָבַשׁ
 בְּשָׂרִי מִדְּנֵי וַנְרַגְשָׁמָא דְעִפָּרָא מִשְׁכִּי רַמְטָא וְאִתְמַסִּי: ^ו יָמִי קָלִילוּ מִן גְּרָדִית מַחֵי וּפְסָקֵי מִדְּלִית
 סַבְרָא: ^ז אֲדַבְּרָ אָרוּם הִדֵּךְ רוּחָא נְרִי לֹא תַחֲוִיב עֵינַי לְמַחְמֵי טֹב: ^ח לֹא תִסְבִּי וְתִי עֵינַי דְּרַמְשָׁא
 וְתִי עֵינֶיךָ בְּמִימְרֵי וְלֹא אֲרִי: ^ט הַבְּמָא דְפִסְקֵי הִנְנָא וְאֲזֵל הַבְּדִין דִּנְחַת לְבִי כְּבוֹרְתָא לֹא יִסְקִי:
 י לֹא יִתּוּב תֵּיב לְבֵיתִיהָ וְלֹא אֲשַׁתְּמוּדְעִיהָ תֵּיב אֲתַרְיָה: ^{יא} לְהוֹד אֲנָא לֹא אֶמְנַע פִּימִי אִמְלֵל
 בְּעַקְתִּי רוּחִי אֲשִׁיחָה בְּמִדְרֵי נַפְשִׁי: ^{יב} הַכְּמַצְרָא דְאֲתַחֲבֹבוּ לְמַשְׁבַּע בְּיָמָא דְסַקֵּי אֲתַחֲבִיבִית אֲנָא אִין
 בְּפַרְעָה דְאֲשַׁמְנַק בְּמַצְעִיעִיהָ בְּחֻבְרִיהָ אָרוּם הַמְנִי עָלַי מְשָׁרָא: ^{יג} ת"א הַיָּסֵד־אֲנִי רַבָּא אֲנָא דְמַתְרַגְּמָא
 לְקַצֵּי אִין לְוִתֵּן דְאֲמִימוֹס לְאֲתַחֲדָא אָרוּם תִּשְׂוֵי עָלַי גְּמִדָּא: ^{יג} אָרוּם אֲמַרְתִּי תִנְחַמְנֵנִי דְרַגְשִׁי

רש"י

ושבעתי נודדים. והשבע גדולים על מנחם ציון עד נקף לפי שלא הייתי יכול לטן מסמי ייטורים עד נקף
 של יום לפי שלכם כשרי רומם: (ה) וגוש עפר. גישת עפר והיא העלאת הלוהם שדרך גוש עפר ללחלח
 ולהעלות הלוהם: רגע. כקמטו כמו רוגע הים (ישעיה י') פ"ה עורי רגע לשון נוח גל אלל (אחר) גל
 כקמטים הללו: (ו) ימי קלו. ימי עוצמי מהרו ללכת: מני ארג. מני אריגה הנעשית מהרה. וכן אמר
 חזקיה (סס ל"ח) קפדתי כחורג חיי: באפס תקוה. חזי תקוה עוד לעובד: (ז) לא תשוב עיני. לאחר
 מיסה. וכלן עפר איוב כחסיים המחס: (ח) לא תשורני. לא יראני עוד עין שחפון לראויו אחר שחמום:
 עיניך בי ואינני. להקב"ה נדבר למה הולכתי לפעמי ולדלתי ביטורים בראיה אחס שחסי עיך עלו וחיוני
 בעולם: (יא) גם אני לא אחשך פי. הואיל ואיך חלל ממני גם אני לא חמנע דיבור מללעוק על מדחוק:
 (יב) הים אני. שחמט עלי חול למשמר: אם הגין. דג גדול שחמטו כנכני ים: כי תשים עלי משמר.

מצודת ציון

מדידה: גישה. ערש כמו נקף חקני (גישה כ"א): (ה) וגוש עפר.
 חסיכת עפר ונדרז"ל בזרו על גובה (שבת ט"ו): רגע. ונחנק
 כמו ואל רבני חקן (הכלים ל"ה): וימאס. ונלשן הוספה:
 (ז) ארג. כן יקאל הכלי אשכ יכליק האורג בין חוסי השמי:
 באפס. מנלי: (ח) תשורני. מלחי כמו אשורני ולא קרוב
 (נעדר כ"ה): (יא) אחשך. אונע ואחלל: אישוחו. חלי
 טיפה ודוכי: (יב) תגין. זה הלויקן כח"י:

מצודת דוד

זוה דעה אליפו שאור הסכל כל בהשגחה והכשעים ואצדו צנוסם
 וימיוהי אכל הדיקום ינורק מעט עובס ע"י היקורים כי ביותם
 כן שעה הכל בהשגחה יקשע עוד יותר לעול כי הוסיף עובד
 היו וחיי לעב וועה ח"כ גמול הדיקום מנמול הכשעים:
 (ה) לבש. הנה מרוב פלגי הנעוים ענהה כמנה על צשכי
 והוא כללו לבושה חסס ומוגס עפר הארץ כו"ש למעלה והוא
 יושב בחוף האשכ ועבד ואשכ אחד הוא: עורי. עור צשכי
 בהצקע ונוקם: (ו) ימי קלו. מהרו ללכת בקלות יותר מן האורג
 אשכ מנהר ללכת בקלות בין חוסי השמי: ויבלו. יהיו כלים ונבלי
 ש"א"ל לבוש לאהבי: (ז) זכור. חזר פניו לפני מעלה ואחרי אהה ה' אם כן כלל חקוים ונבלי חקוים
 האחרית עד מתי אהבי ונעוה מן דעתי לזכור אשכ ימי חיי עפין מהר כמו הנוח ולא הוסיף עור הכה כוב עיני ללכות עוב
 כי אמות טרס בול הטובה: (ח) לא תשורני. העין הנוחה חוסי עהה לא שחלה חוסי עור כי אמות ואקצר וכאשר חסוים עיניך
 בי להיטיב לי לא אהיה עוד בעולם: (ט) כלה ענן. כ"ל לא חקוה שחבוז וחסייני ללכות עובד כי כמו הענן כלה הוא וכולך
 לו ולא ישוב זה הענן צלמנו כן היורד אל הקבר לא יעלה עוד מנהה ומנה חזו"ל בעבר כחסיים המחס: (י) מקובלו. אשכי חקויו
 לא ייכרו חוסו עוד כי לא ישוב עליהם וככל הדבר צו"ש: (יא) גם אני וגו'. כלאור הואיל ואין היקורים מבלים מוני ולא חקוה
 עוד ללכות עוב לכן לא אחלל גם אני חמור פי והצנעו צעור לו חוסי וכאשר חסייני אשחיה: אישוחו וגו'. ככל הדבר צו"ש:
 (יב) הים אני. וכי אני דומה אל הים כל הילוקן אשכ שחמט עלי שחמט להיות כלאו ציקוים ונבלי לאח חוסס בעת מן השמיים
 כאשר שחמט אל הסול כל הים להיות לו נחשורו כנני ונעכחתי וכאשר שחמט אל הלויקן כנכני ים לכל יאל צנוס פנעם שלא יחזרו
 בעולם: (יג) כי אמרתי. אם אמתש ערשי חממני כי ונשכ: הסינה חסיים הלעב:

איוב ז

עַרְשֵׁי יֵשָׁא בְשִׁיחִי מִשְׁכְּבִי: יד וְחַתַּנְתִּי בַחֲלָמוֹת וּמְחֹזְיוֹתַי
 תִּבְעַתְנִי: טו וְתִבְחַר מִחֲנֹק נַפְשִׁי מוֹת מַעֲצָמוֹתַי: טז מֵאֲסַתִּי
 לֹא־לְעֹלָם אַחִיהַ חֲדָל מִמֶּנִּי כִי־הִבֵּל יָמִי: יז מִה־אֲנוּשׁ כִּי תִגְדְּלוּנִי
 וְכִי־תִשִּׁית אֱלֹהֵי לִבִּי: יח וְתִפְקְדֵנִי לְבַקְרִים לְרֹגְעִים תִּבְחַנְנֵנִי:
 יט כַּמֶּה לֹא־תִשְׁעָה מִמֶּנִּי לֹא תִרְפְּנִי עַד־בְּלַעִי רִקְוִי: כ חֲטָאתִי
 מִה אֲפַעַל לְךָ נֹצֵר הָאָדָם לְמַה שִׁמְתָנִי לְמַפְנֵעַ לְךָ וְאַחִיהַ עָלַי
 לְמִשְׁאָא: כא וּמַה לֹא־תִשָּׂא פִשְׁעִי וְתַעֲבֹר אֶת־עֵוֹנִי כִי־עָתָה
 לְעַפְר אֲשַׁכְּב וְשִׁחַרְתִּנִּי וְאִינְנִי:

ה'ט' רפה ומלעיל

ח"א מה אנוש וכו' עקרים י"ח ומ"כ ט"י: וספקטו. כ"ה ט"ו:

תרגום

יִסְבֵּר בְּמַלְי בֵּית מִשְׁכְּבִי: יד וְתִבְחַרְתִּי בַחֲלָמִיא וּמְחֹזְנִיא תִבְעַתְנִי יָתִי: טו וּבְחַרְתִּי שְׂרָנְקֵא נַפְשִׁי
 מוֹתָא מִן קִיּוֹם גְּרָמִי: טז רְחִיקוֹת דְּלֵא לְעַלְמִי אַחִי פִסְק מִנִּי אָרוּם לְמָא יָמִי: יז מַה בַּר נִשׁ אָרוּם
 תִּרְבִּנִי וְאָרוּם הַיְשִׁי לְחִיָּה לְכָד: יח וְחִסְרִנִּי לְצַפְרִיא לְשַׁעֲתָא תִּבְחַנְנִי: יט כַּמָּא לֹא הַשְׁבּוּק
 מִנִּי לֹא תִשְׁלַנְנִי עַד דְּאֲבַלַּע רִקְוִי: כ חַבִּית מַה אֲעֵבֵר לְךָ נְסֻרִיהַ דְּבַר נִשָּׂא לְמָא שְׂחִתִּי
 לְמִאָרַע לְךָ וְחֹוֹתִי עָלַי לְמַפְרִל: כא וּמַה דִּין לֹא תִשְׁבּוּק מְרֹדִי וְתַעֲבֹר יַת עֵוֹתִי אָרוּם בְּדִין
 לְעַפְרָא אֲשַׁכְּב וְתִבְעַנְנִי וְלֹא אִתִּי:

רשי"י

השטן סוף לשמרני שלא הלא נפשי: (יג) ישא בשיחי משכבי. משכב הלילה וסבול בלילה מעט וחולל
 למנוע שיחי: (טו) מות מעצמותי. מוח אני בוחר בוחר ויחר מאיברים הללו שני: (טז) מאסתי. בחיי כי סוף
 סוף לא לעולם אחיה: חדל ממני. מלהרע לי כי הכל ומעט ימי: (יז) כי תגדלנו. לשוח אליו לכך לפקוד
 מעשיו בכל צקר ולבחון לכל רגע: (יט) כמה. עם ארוך אשר לא חשעה ממני כמו (שמות ה') ואל ישעו
 בדברי סקר וכן שעה מעלי והל (לקמן י"ד): בלעי רקי. כדי בליעת רוקי: (כ) למפנע לך. כפוגע האדם
 בעם חמתו ומעורר עליו כל מעשה חובתו. (ס"ח) חיבתו: ואחיה עלי למשא. זה אחד מן חיבות שכונס
 הכחוש והס היקון כופרים: (כא) ומה לא תשא פשעי. ומה הדבר הזה שאיך נושא לפשעי: ושחרתני.
 הצקשתי ולא חמלאתי. (מענה בלד):

מצודת דוד

מצודת ציון

ישא בשיחי משכבי. משכב הלילה השכב ותלחט נפשי וכלותה
 וכפל הדבר במ"ט: (יד) וחתנתי. אכל גם החמומין הזה לא
 עלתה בידי כי בעם השונה שכל אוחי צלמוות רעים והחמד
 אוחי מן החמומות הקשות כי בואח אני צלמוות כל מקרי חוס
 על כי חמד אהבה צס כי בן הדך ללכות צלום הכהובי
 היום: (טו) ותברר וגו' נפשי שחכ למוח מניחת חוק ותצטר
 המוח יוסר ונלחית עם עלמותי: (טז) מאסתי. אמשח חיי כי
 לא לזון ארוך אחיה ומה העונה אשר אוכל לקבל בזמן קלר
 ולא חדל ונוני אח הסיים כי הלא הכל יני ואין צס מוש כי
 ונעטים המה: (יז) מה אנוש. עד הנה אשר דכיו לפי דעה
 אליפי שכל כל צהשגחה ועמה צל לחוות דעמו וכאומר איד
 אלוין שכל כל צהשגחה וכי מה הוא האדם אשר החשיבו אוחי
 לגדול וחסוד עד ששגחים צו וכי חשים אליו לכך הלא קטן
 הוא וכוזי מאד: (יח) ותפקדני. וכי השנינו צו בכל צקר וכי

(יג) ערשי. מוטי כמו ערש ערש צחל (דברים ב'): ישא
 הצער והלחט כמו והשא הארץ מפניו (מסו א'): בשיחי. ענינו
 ספור החללות כמו מוכו שיחי וכעסי (ע"א א'): (יד) וחתנתי.
 ענין שני כמו חכרו חתם (לעיל ו'): ומחזיונות. ענין כליה
 כמו וחתם חתום (שמות י"ח) ור"ל הדמיונות שרואים צלום וכפל
 הדבר במ"ט: תבעתני. ע"ל צתה וחדה: (טו) מעצמותי.
 האברים יקרא עלמות כי הם המעמידים אוחס: (יז) תשית. חשים:
 (יח) ותפקדני. השנינו צו כמו ופקדו נוך (לעיל ה'): לבקריב.
 בכל צקר וכן חשבו לבקרים (איכה ב'): (יט) תשעה. חמדל
 כמו השע ונחיי ואוליגיה (החלים ל"ע): (כ) למפנע. ענין הכחש
 מכה מוח כמו גש פגע צו (ש"צ א'): (כא) ומה. ולמה וכן
 מה ישאלון (איכה ב'): ושחרתני. חדות אוחי כמו שזכר טוב
 (משלי י"א):

הצחון ונעשיו בכל דגע וכי זו היא כבודך: (יט) כמה. כאומר ולו אף אם השגיח צי ונולד העונש צלו עלי היסורים מה זה
 סכנד עלי ידך כמה הכנה מן הזמן אשר לא תחדל ממני ונלחבו בי ולא תהן לי כפיון אף זמן מועט משך שיפור בליעת הנוק:
 (כ) חטאתי. ועוד אף אם לו תשחתי מה אני עד שאובל לפגום כך ועוד הלא אחת נולד האדם ולמה צלחתי להיות כבון לצלחה
 השגע צי מכה ידך וכאומר הלא צחלית בריאחי ידעה כי בן יהיה וכלאו צלחתי להגוס צי לחיות כמעטה לפך: ואחיה עלי למשא.
 חקון כופרים הוא והכחוי וחסיה עלין לנשא ומוסב על לונה שחתי כאומר לונה צלחתי להגוס צי ולחיות עליך למשא לפגום מה
 בקדושתך הלא טוב היה הערדי וכלא חקון יאמר שאומר הן קלחי בחיי ולא אוכל לקבול אח עלוני ואני עלי למשא והוא מועין לטון
 מלחיה: (כא) ומה וגו'. ועוד הלא ככר קבלתי די הגמול ומהה למה לא תחשול פשעי להניח עלי העונה גמול הלך: כי עתה.

אזוב ח

אָחוּ בְלִי־מִים: י' עֲדָנוּ בְּאָבוּ לֹא יִקְטָם וּלְפָנַי כָּל־חֲצִיר יִיבֵשׁ:
 י"ג כִּן אֲרַחֲוֹת כָּל־שִׁבְחִי אֶל וְתִקְוֹת חֲנָף תֵּאָבֵד: י"ד אֲשֶׁר־יִקְוֹט
 בְּסֻלּוֹ וּבֵית עֶפְבִּישׁ מִבְּמַחֲוֹ: טו' יִשְׁעָן עַל־בֵּיתוֹ וְלֹא יַעֲמֵד יַחֲזִיק
 בּוֹ וְלֹא יִקֹּם: טז' רֵטֵב הוּא לְפָנַי־שָׁמֶשׁ וְעַל־נַפְתּוֹ יוֹנְקֶתוֹ תֵּצֵא:
 י"ז עַל־גַּל שָׁרְשָׁיו יִסְבְּכוּ בֵּית אֲבָנִים יַחֲזֶה: י"ח אִם־יִבְלַעְנוּ מִמְּקוֹמוֹ
 וּבְחָשׁ בּוֹ לֹא רֵאִיתִיד: י"ט הֵן־הוּא מְשׁוֹשׁ דָּרְכוֹ וּמַעֲפָר אַחֵר

י"א סקמקו

תרגום

דְּאִתְּנָא גּוֹמָא בְּלֹא בְּעָא יִסְנָא עֲרָקָא בְּלֹא מְעָא: י' עַד דִּי הוּא בְּגִימְתִּיהָ לֹא אִתְּלִישׁ וְקָדַם כִּל
 עֲמָפָא יִיבֵשׁ: י"ג הַבְּדִין אֲסֻרֵי כִל דְּשִׁלְחִין אֱלֵהָא וְסִבֵּר מְדִילְטוֹר תְּהוּבֵד: י"ד דִּי תוֹחַת סְבִירָה
 וְהִיד דִּי מִמּוֹאֲתָא רֻחַצְנִיה: טו' מִסְתַּמֵּד עַל בֵּיתָהּ וְלֹא יִקֹּם וְתִקָּף בֵּיהּ וְלֹא יִתְכַבֵּם: טז' רֵטֵיב
 הוּא קָדַם כִּדְנָה שְׁמֵשָׁא וְעַל פְּרִיזְנִיה יִקְוֶתִיהָ תַפּוֹק: י"ז דִּי עַל אֲעֵר שְׂרִישׁוֹ תְּרִישׁוֹן בֵּית אֲבָנָא
 יַעֲזִין: י"ח אִם יִסְלַעְמִנִיה מִן אַתְרֵיהָ וּמְבַדֵּב בֵּיהּ לֹא תִמּוֹת יִתָּה: י"ט הָא הוּא דְחִדַּת אֲוִיחִיהּ וּמִן

רש"י

גומא. זלח וזמרו אין הגומא גדל אלא בעוד שהבינה לחם בצמחים ובלחלוחיה בינה מריש"ק בלע"ז:
 (יב) באבו. בליחוח ובפרי: לא יקטף. לא יסבר ולא יתקף כמו (דברים כ"ג) וקטפה מלילות: ולפני
 כל חציר ייבש. קודם כל חציר ייבש כשהמים כלים והבינה חריבה: (יג) כן ארחות כל שבחי אל. להלילה
 צעה שפעחו משחק לו עד שהחמלא סחחו: ותקות חנה. סופו של חנה יאבד: (יד) אשר יקוט. יקטור
 ויכרוה סלחו והבעתחו: בסלו. היא מחשבה מבעתו. כמו (לקמן ל"א) אם שמתי וזה כסלו. יקוט. לשון קטיר
 כמו (יחזקאל ט"ו) כמעט קט: ובית עכביש. שאינו קיים יהיה מבעתו: (טז) רטוב הוא. לח וחוק מגלו
 טרם כל אלו עם פקודת מכה חומר המייבשה ולפי שדמיון הגדל צבנה זו. כמו מראש יונקתו קטף: (יז) יסבכו.
 יולאה היא על גבה שרשה הוונק או ענף הילדה הגדל צבנה זו. ומחם פי יחזה לשון גבול ויבול
 יחלחו צענף ובסבך: בית אבנים. מקום אישן רוחה ובונה לו למזורה. ומחם פי יחזה לשון גבול ויבול
 לחוח ויבנו עד גבולו וכן מחוח חפס (הלים ק"ז) וכן מחוח אל מחוח (מ"א ז') כל אלה לפני מחוח:
 (יח) אם יבלענו ממקומו. וכשיבלענו ממקומו הכפרע ממנו ומקרה חסר הוא זה: ובחש בו. מקומו: לא
 ראיתך. שלא נשאר ממנו לא שרש ולא ענף והרי הוא כלא היה שאין נפילתו מהעלה כחפלה לדיק. כי
 הדיק יפול ויקום וזה יפול בלא תקומה: (יט) הן הוא משוש דרכו. של רשע שכל משושו ובס הללחו ללא
 תקוה סבוב: ומעפר אחר יצמחו. ומבני אדם שהיו עד הכה שמים עד עפר וילתחו. אחר. אדם אחר ילמח
 לקבל גדולתו של זה כשם שמינו ולחוטא נתן ענין וגו' (קהלת ב') ע"כ דע על גלמך אם רשע היית אין

מצודת ציון

מצודת דוד

הטעם בצון כגלד (ימיה ל"ח): אחו. שם למה מה וכן
 והענינה בלחו (בלשנים מ"א): (יב) באבו. גל לוונכ בלחוחו
 הכלוי לו לפי טעם הלוחם הוא וכן בלחי הנחל (ש"ה ו') ור"ל
 בלעתי הנחל: יקטף. יכנה ויטבר כמו כן אקטף (יחזקאל י"ז):
 (יג) חנה. כן יקטף הכשע על פי מחיתף לילח וינעלה סמיו:
 (יד) יקוט. יוכנה כמו ויקטו בצמיחה (ס"ו): בסלו. בעתו
 כמו יחלח כסלחך (לעיל ד'): עכביש. שחיים: (טז) רטוב.
 מלוחלח: יונקתו. נעשו הרכים כמו ויעל כיונך לפניו (שעיה
 ג"ג): (יז) גל. ענין כמו גולה מים (יהושע ט"ו): יסבכו.
 יחלחו כמו עד קורים סבובים (מחם ח'): יחזרו. ענין גבול
 כמו מחוח חפס (הלים ק"ז): (יח) יבלענו. ישיחמו: (יט) דרכו.

לו לכה לקבץ אם האבדון כאשר מצביה הלחוחים של הגומא והאחר קצה הוא למה להביא חסר
 בעות הליקים ימשילו לוונכ הם העץ רענן אשר הוא כעוב אף צעמוו אל נוול השמש ועשיוו מחפטיקים על כל הגן אשר הוא
 כעוב בו: (יז) על גל. וכשבו לחמים אלא גל המים ועודו צנבול של בית אבנים והוא דבר הנוסף סלח לאילן: (יח) אם יבלענו.
 אם בני יחסינו נלקחו ממקומו: ובחש בו. ר"ל שיעקרו עם כל שרשיו לכל יסאיר שלמים מה עד שהאילן יכחש צמקו לוונכ ללא
 בלאותך מעולה על פי לא נשאר עם זכרון מה והוא ענין מלינה: (יט) הן הוא משוש דרכו. ר"ל עם כי נכלה הששמים לח
 האילן הה ללא כי הוא כי זהו שמתה דכבו על האילן כי נעשך אחר אשר עתה ינעט צו ילמחו לו יונקת בלחון יוכר שלם כי כן

יִצְמָחוּ: י הַיְיָ אֱלֹהֵי לֹא יִמְאַסְתֶּם וְלֹא יִחְזֹק בְּיַד מְרַעִים: י"א עַד-
 יִמְלִיךָ שְׂחֹק פִּיךָ וְשִׁפְתֶיךָ תִּרְוַעַה: י"ב שִׁנְאֵיךָ יִלְבְּשׁוּ-בִשְׂת
 וְאַהֲלֵי רִשְׁעִים אֵינְנִי:

ט * וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמֶר: י אֲמַנָּם יָדַעְתִּי בִּירְכֵן וּמִהָיִצְדָק אֲנוֹשׁ
 עַסְאֵל: י אִם-יִחְפֹּץ לָרִיב עִמּוֹ לֹא יַעֲנֵנוּ אַחַת מִגִּירֵי אֶלְפָּה:
 י חֲכָם לִבָּב וְאִמְיִן בֶּחַ מִי־הִקְשָׁה אֵלָיו וַיִּשְׁלַם: י"ה הַמַּעֲתִיק הָרִים
 וְלֹא יָדָעוּ אֲשֶׁר תִּפְכֶם בְּאִפּוֹ: י"ו הַמְרַגֵּז אֶרֶץ מִמְקוֹמָהּ וְעַמּוּדֶיהָ
 יתִּפְלְצוּן: י"ז הָאֹמֵר לְחָרֹם וְלֹא יִזְרַח וּבַעַד פְּוֹכְבִים יִחַתֶּם: י"ח נְטִיה

י"א המכתיב וכו' מבינה י"ב: ה' האומר וכו' המכתיב ק"י: י"ח נטיה בטקום א'

תרגום

עֲפָרָא אֲחִירָן וְלִבְלָבִין: י הָאֵל אֱלֹהֵי לֹא יִחְזֹק שְׁלִים וְלֹא יִתְקַף בְּיַד מִבְּאֲשִׁין: י"א עַד דִּימְלֵא
 חֻקָּא פִּיךָ וְסַתְּקֵךָ הִיךָ וּבִקָּא: י"ב סְנֵאָךְ יִלְבְּשִׁין בְּחַתָּא וּמִשְׁתַּבְּחָא דְרִשְׁעֵי לִיתוּהִי:
 ט * א וְאַתִּיב אִיּוֹב וַאֲמַר: י בִּרְסָם בְּקִישָׁטָא יִדְעִית אֲרוּם הִיבְתָּא וּמִהָ יִדְפִי בִּד נִשְׁ עִם אֱלֹהֵי:
 י אִם יִצְבִּי לְמַנְעִי עֲמִיהָ לֹא יִתְיַבֵּיהָ חֲדָא מִן אֶלְפָּה: י"ד חִשְׁבִּיתָ לָבָא וְאֵלִים חִלָּא מִן אֶקְשִׁי
 לְתוּתִיהָ וְאִשְׁלִים: י"ה דִּמְסַלְקֵךְ מִדְּרָא וְלֹא יָדָעוּ אֲרוּם חִשְׁבִּינוּ בְּרוּגְזֵיהָ: י"ו דְּמַרְגִּזֵּי אֶרְעָא מִתְּאֲרֵיהָ
 וְעַמּוּדֵיהָ מִתְּרַפְּסִין: י"ז דְּאֹמֵר לְשִׁמְשָׁא וְלֹא יִדְגָּה וְאֲמַמְלֵל מִכּוּבָא יִתְחַוֵּם בְּעַנְיֵי: י"ח דְּמַתָּח שְׂמֵיָא

רשי"י

הקומה למפתח אם חס הייה כו': (ב) הן אל לא ימאס תם ולא יחזיק ביד מרעים. משנאריך המרעים
 לך עד אשר ישוב לרחם עליך וימלא שחוק פיך: (מענה איוב):
 ט (ג) לריב עמו. להחוכמה עמו: (ד) חכם לבב. הוא לריב: ואמין כח. להיפרע: מי הקשה. לנו
 והלך טלס. פרעה הקשה ונחמר וכן כל המקשים: (ה) המעתיק הרים. המלקט כהפכו סדום:
 ולא ידעו. עד שנהפכו: (ו) המרגיז ארץ. בהצטוו אליה וחרעד: (ז) האומר לחרס. לשמם דום והוא שומר
 אחרת מלך ולא יזרח: ובעד. וכנגד הכוכבים יסגור מחוץ ולא יאירו: (ח) נטה שמים לבדו. ומלאכים
 נבראו ביום שני שלא האמר מובחל מהם בלפניו ובגבראל בדרום:

מצודת ציון

ענין סדר והנהגה: (כא) ימלה. כמו ימלא. שאל"ף:
 ט (ו) יתפלצוין. יתרון כמו ותכפני שלוש (סס ל"ט):
 (ז) לחרס. לשמש כמו ומלעלה הכס (שופטים ט'):
 יח. יסגור כמו כי החום הוא (ישעיה כ"ט):

מצודת דוד

דך קלם ון הלמחיס אשר הדיינה יוצר שלמות כלשך ועקר
 ממקומם וינעשו צמקוס אשר ח"כ רעהה הו הענה הוא וכן
 רעה הלדוקים לטובה תחשש ועם כי לא נדע היולך הוא צעבור
 סכלות רעה: (ב) הן אל. כי האל לא ימאס חס לרעה לו
 על לא סכלות טוב וכאשר לא יחזק ביד מרעים להעבי להם
 על לא סכלות רע: (כא) עד יבלה. ל"ל וכן לא ימאס
 טעונה: (כב) שנאיך. השנאים ללודך וזהו רעך הם ילכשו נוסח כלשך יעלו חוץ צעונה: ואהל. אהל אהל הרשעים הוא
 האשך וזין לו נשוב לקדמותו ולא בן אהלך כי השוב ותכונן כאלו (העולה והנעשהה היום שדעם בלוד כדעם חליש סכל כל
 שהשגחה ויחית ויחזקן צמו ציח הושגחה צמקוס הרעה עם הנושגחה ויחיה דעהו שטעות הרשעים הוה להחליח כע כמו מרצח
 להחלומים צמקלה הלמחיס וחק רעה הלדוקים לטובה תחשש כמו עקבות קלה הלמחיס ואנחנו לא נדע היולך עקובל רעה וחק ינחס
 אם איוב לונר כי ישגל אחיטו):

ט (ב) אטנם וכו'. בא להשיב על דברי בלדד ואמר מה שחננת האל יעוה תשע וכו' הנה באתה ידעתי גם אני כי בן הוא
 צעבור זה שטעמי סכל כל ונלך הנועכס אצל כל הלומתי וכו' הגמול כלשך ילדק אדם עם אל ללכס בדרבי האל גם
 הוא נעז להנהגה הנועכס והיה כלדוק כרעש ועוקב אחד לס: (ג) אם יחפץ. אם הלדוק יכלה להשוהה עם הנקוס על קסמן
 סכרו האל לא ישיב לו חק שנוכס אדם ון אלק שלמותו: (ד) חכם לבב. ועוד האל הוא חכם לבב ואזין כח בחכלות השלמות
 וזי הוא אשר דבר קשה לנורו ונשאר בשלוה כי האל בבר עליו אם בחכמה אם בנח וצעבור זה מי הוא אשר לא יעוד להחוכם
 עמו (ואם כי היה נחשקן צהשגחה הנה על הרוב ידבר אצל יודע הים אשר ציוו הסס לשדך המעכס כלשך יכלה): (ה) המעתיק
 האל הוא המעתיק את ההיכים ממקומם והמון האכזבים לא ידעו זי הוא אשר העכס צהשו כי נעלמה וכל סיבות הפיחחס:
 (ו) המרגיז. הוא המרגיז את האלק לחד ממקומו ועמורו האלק יתרון כי כאשר העלכ הכוח בצען האלק כרע עמוריה הם
 שחסיס האלק וחק פני האדונה ממעל: (ז) האומר. הוא הנחר על השמש שלא יזרח ואינו זורח וקובר מול המוכבים לכל ילמי
 צעורם ועל ימי המבול ילחר כי לא שמשו אז המזלות: (ח) נטה שמים. עם כי הוא מקיף כל העולם כעשו הוא לבדו:

שָׁמַיִם לְבָדוֹ וְדוֹרְךָ עַל-בְּמַתִּירִים: * עֲשֵׂה עֵשׂ כַּסִּיל וּכְיֹמָה
 וְחֲדָרֵי תַמָּן: * עֲשֵׂה גְדֵלוֹת עַד-אֵין חֶקֶר וְנִפְלְאוֹת עַד-אֵין
 מִסְפָּר: * הֵן יַעֲבֹר עָלַי וְלֹא אֶרְאֶה וְיִחַלֵּף וְלֹא אֶבִּין לוֹ: * י הֵן
 יַחֲתֹף מִי יִשְׁבְּנוּ מִי־יֹאמֶר אֵלָיו מַה-תַּעֲשֶׂה: * י אֱלוֹהַּ לֹא-יֵשִׁיב
 אָפוֹ תַחְתּוֹ שָׁחַתוּ עֲזָרֵי רִהַב: * י אִף כִּי־אֲנֹכִי אֶעֱנֶנּוּ אֲבַחֲרָה
 דְּבַרִי עִמּוֹ: * טו אֲשֶׁר אִם-צִדְקָתִי לֹא אֶעֱנֶה לְמִשְׁפָּטֵי אֲתַחֲנֶן:
 טז אִם-קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי לֹא אֶאֱמִין כִּי־יֹאזִין קוֹלִי: * יז אֲשֶׁר-בִּשְׁעָרָה
 יִשׁוּפְנִי וְהִרְבָּה פִּצְעֵי חַגָּם: * יח לֹא־יִתְנַנְּנִי הַשֵּׁב רוּחִי כִּי יִשְׁבְּעֵנִי

ת"א עושה גדולות וגו' שם הענין כ' נדה ל"א: אשר בשערה וגו' כחלל ס"ו נדה ל"ב: *תחתיו קרי

תרגום

לְבַלְחָוּדִיהָ וּמִטָּל עַל רוּם תִּקְוָה יָמָא: * ט דְּעֵבֶד עֵשׂ נִפְלָא וּכְיֹמָה וְאֲדֹדְנִי שְׁמֹרֵי מְזִלָּא בְּקַמֵּר
 דְּרוּמָא: * י דְּעֵבֶד בְּרִבְרָבן עַד דְּלִית סוּף וּפְרִישָׁן עַד דְּלִית מְנָן: * יא דָּא יַעֲבֹר עָלַי בְּשֵׁמִי מִרוּמָא
 וְלֹא אֶחְמֵי וְיִחַלֵּף וְלֹא אֶתְבִּין לִיה: * יב דָּא יַחֲתוּף אֲנִישׁ בְּעֵלְמָא וּמִן יִתְבַּנֵּיה מִן יִמֵּר לִיה מַה אַתָּה
 עֵבֶד: * יג אֱלֹהָא לֹא יִתִּיב רוּגְוִיהָ תַחְתּוֹ שִׁחָן בְּשֵׁמֵיהָ וְיִתְבַּר וְיִתְנַנְּנָא דְּמִסְעֵן בְּסוּמְעָא: * יד אִף
 כָּל דְּבִין אַרוּם אֲנָא אֲתִיבְנִיה אֲבַחֵר פְּתַנְמִי עִמִּיה: * טו דָּאִין וְכַיִּית לֹא אֲתִיב לְמִן דְּבִין יְהִי אֲצִלִּי:
 טז אִין קָרִית וְאֲתִיב יְהִי לֹא אֶאֱמִין אַרוּם יַעֲזֵת לְקָלִי: * יז דְּעַד חוּמֵי בִּנְיָתָא מִדְּקַדְקַד עִמִּי וְאִמְנִי
 הַלְבְּשׁוּשֵׁי מְנָן: * יח לֹא יִשְׁבְּקֵנִי לְאַתְבָּא רַחֲמֵי אַרוּם וְיִשְׁבְּעֵנִי מִרְיָא:

רשי"י

על כמתי ים. על גובה ים ועל מעשה בראשית נאמר שנבחו המים החחוטמים לרום למעלה והרכס:
 (ט) כסיל וכימה. מלוח הס: חדרי הימן. להכניס שם סופס כתי"ם מן המדר הנזכר סופס (לקמן ל"ז):
 (יא) הן יעבר עלי ועמי כי כל אשר יחפון יעשה יעבור עלי לפני ולא אראנו: (יב) יחתוף. יכה פתאום
 כמו (משלי כ"ג) והיא כחסף חרוב לשון פתאום הוא: (יג) לא ישיב אפוי. מפני יראה (ולדקם ס"ח) אום:
 תחתיו שחתו. לכל מרום שגלו לעזור חם מלכיים. מלכיים נקרא רוב שגמור לכן קראתי לואח רוב הס
 שבה (ישעיה ל') על סם גלויס אשר אמרו מי ה' וגו' (שמות ג') (יד) אף. כ"ס: (טו) לא אענה.
 אירא להרים קול לפניו למשפטי. כמו לשופטי: (טז) לא אאמין. (טז) לא אאמין מיראשו אוחו כי אף
 לא אראנו: (יז) אשר בשערה. נחלפה לורתי (ס"ח שורתי) לפניו: יושפני. וכחתי וזכוח אוחו טוחן (דברים
 ט') מתרגמין וספיה יתיה: פצעי. מכה המולאה דם ולחה: (יח) לא יתנני. אינו מניחני להסיב רוחי אלי:

מצודת ציון

(יא) ויחלף. עיני העברה כמו חלף הלך לו (ש"ה ז'):
 (יב) יחתף. כמו יחפון צט"ח וענינו ותיכוח הלקיחה וכן
 כחסף חרוב (משלי כ"ג): (יג) שחתו. כשפו כמו ויכה אדם
 (ישעיה ז'): רוב. ענין גלויס והסתחוקת כמו וזכנס עול
 (הכלים ז'): (טו) למשפטי. כמו לשופטי: (יז) בשערה.
 כמו בשערה בסמ"ך: יושפני. יכחתי אוחי כמו הוא יושך ראש
 (בכחשית ז'): פצעי. היא עכה המולאה דם: (יח) ותנני.
 ענין עזיבה וכן ולא נתן סיוחן (במדבר כ"ח): רוחי. על הכשימה

מצודת דוד

והדרך. זועע על גבהי הים לכל שפירכו לכסות הלכך כי מי
 חוקינס גבהו מן הלכך כן אלו: (ט) עש כסיל וכימה.
 שמוע מלוח סן: והדרי תימן. יש צפלה הדקום מדרים אלו צהם
 רוח סופס כתי"ם מן המדר הנזכר סופס (לקמן ל"ז): (י) עד אין
 חקר. עד שאל"ה להקיר חתימה להניס: עד אין מספר.
 לגודל כדוים: (יא) הן יעבר. אף כי בכל עם יעבור אלני
 כי מלא כל הלכך כעוד אלל לא אלאהו: ויחלף. עם כי
 יחלף לפני לא אסתגן טווחו: (יב) הן יחתף. הוא סופס
 אום האדם צבא וצנחיהו ומי ישיבו ונחשיו מי יאמר אלני
 ונחה צידו אשר צעבור זה ישיב אפו ומי שבעם עליו כי חסה
 ככליו כשפו קווחם כל העתים צהחוקים ונגלוח ולא יענינו בעד לנחוח צירו: (יד) אף כי אנכי. ומכ"ס חלש כונוי אף חשיב
 אוחי לו אף צחכה לבקר דבני עמו (ואף כי רצה פעמים אחר שכלונו להחוכה עמו הזה מכלל לב ויהסך צוליו פעם
 יאחר כן ופעם כן וכדכר צני אום): (טו) אשר אם צדקתי. עם כי לדקתי לא אדע אף לדבר עמו להשיב אוחי לו כי כן
 קלותי מחר לנוול: למשפטי אחרן. וכי אסתגן לכשופט אוחי הלא מערכה שפויים הם שפנו עלי היסורים ומה יועיל אל"כ
 חתון: (טז) אם קראתי. אם שחשקאל אל' ה' וישיב לו ע"כ"ל לא אאמין בעלמי אשר ישמע קולי והוא מודק הפלגה לומר כ"כ
 הדבר נווע עניני עד שחכמים גם אם עלמי: (יז) אשר בשערה. הלא הוא אשר כחה אוחי צרות קערה והכרה פלמי צחסי על
 לא חתם צבאי ואם הייתי נחשב צנינו היה משרד המערכה צעבורי (ואף כי חלה היסורים צושפט המערכה עכ"ל ישב צולו
 חוקים כחה אוחו כי הוא נתן הממשלה ציד המערכה): (יח) לא יתנני. אינו מניח אוחי להשיב משמימי אלי כי כל היום יוצר

מְמַרְרִים: י אִם-לָכֵחַ אֲמִיץ הַנֶּה וְאִם-לְמִשְׁפָּט מִי וְיִעֲדֵנִי:
 ב אִם-אֶצְדֵּק פִּי יִרְשִׁיעֵנִי מִסְּאֵנִי וַיַּעֲקֹשְׁנִי: כא תָּם אֲנִי לֹא-אֲדַע
 גִּבְשִׁי אֲמַאֵס תִּי: כב אַחַת-הִיא עַל-בֶּן אִמֶּרְתִּי תָם וְרִשָּׁע הִיא
 מְכַלֶּה: כג אִם-שׁוֹט יָמִית פֶּתָאֵם לְמִסַּת נִקְיִם יִלְעָג: כד אֲרִץ ו
 נִתְּנָה בִיד-רִשָּׁע פְּנֵי-שִׁפְטִיָּה יִכַּסֶּה אִם-לֹא אִפּוּ מִי-הִיא:
 כה וַיְמִי קָלוּ מִנִּירָץ פָּרְחוּ לֹא-דָאוּ מוֹכָה: כו חֲלָפוּ עַם-אֲנִיּוֹת
 אָבֵה בְנֵשֶׁר יִטּוֹשׁ עַל-אֶבֶל: כז אִם-אֲמַרִי אֲשַׁכַּח שִׁחִי אֲעֻזָּה
 פָּנַי וְאֲבָלִיָּה: כח יִגְרָתִי כָל-עֲצַבְתִּי יִדְעָתִי כִי-לֹא תִנְקֵנִי:

י"א וישיש

ת"א הם חמי וגו' עקידה שער ו': אומרו וכו' עקידה פ"ז: לכן נתנה וגו' זכאל ט"ז: הם אומרי וגו' עקידה שער כ"ח:
 יבוכתי וגו' עקידה ס:

תרגום

יט אין לחולא עליהם הא הוא ואין לדניא מן וסודד עלי: כ אין זפי אנא פמי יחבנני שלים אנא
 ומקלקל תי: כא שלים אנא לא אנדע גפשי ארחיק תי: כב חדא מקילא היא גנין קן אמרת
 שלים תתיב הוא משיעי: כג אין ברוגז ימות בתקף פד מתמסמסין זפאין ידחך: כד ארעא אהמסרת
 ביד תיבא מן כדם יי דעידא יחפי זכותא אין לא תיבי מן הוא: כה יומי קלילי יתור מן טול
 עופא ידחט ערקי לא תמון טכחא: כו חלפין עם אלפאי דטעינין מגדיא הוי גשרא דמום על
 מקלא: כז אין אימר אהנשי מלי אשבק רוגזי ואתגבר: כח פנישית בלהון צערי ידעית ארום לא

רשי"י

(יט) אם לכה. אך חריב עמו אם לכה הוא צא חמיץ הנה הוא: ואם למשפט. מי ויכל להעודתי לפני
 ולהחזיק דבר מספטי: (כ) הוא אם אצדק פי ירשיעני. כי יסחמו דברי מוראש ויעקשני פי: (כא) תם
 אני. יודע הני בעלמי שאני הם ואף על פי כן לא אדע נפשי כמה אלוה נוסט: (כב) אחת היא. בעולם
 ועליה אמרתי שחס ורסע הוא נמלה בעבירה ומה היא: (כג) אם שוט. לשון סל שטן ימות פחאום את
 הדיק: למסת נקיים. שהמים ילעג: (כד) ביד רשע. כלפי שטן: פני שפטיה יכסה. מהבחיין דברד ומסבין
 אמה: אם לא אפן. דבר אמה דבר זה מי הוא המכלה את החמומים: (כה) וימי. עם כליון שאר החמומים.
 קלו מני רץ: (כו) אבה. סס נהר שוטף: יטוש. יפרח: (כז) שחיו. דברי לערי: פני. חמומי: ואבליגה.
 אחזק כמו המבליג שוד על עו (עמום ה'): (כח) יגרתתי כל עצבתי. שלא ייחמוני מללעוק: ידעתי כי לא תנקני.

מצודת ציון

מצודת דוד

לנפשי עד ישיעני וכן המורכב: (יט) אם לכה. כ"ל הנה
 הכוונת שהצדק עלי אם הנה ונלך הנה והחוקק של כי צוולת
 שחיות המשפט את ידעתי כי חמיץ הוא וכל יוכל ולא יציל מוננו
 אצל אם הנה ונלך המשפט כאשר יאמרו חבירי מי הוא אשר
 יקבע לי יום תיועד ונקרבה יחד למשפט לנכר הדין עם מי:
 (כ) אם אצדק. הימין אם האנש איני לדיק צנועני ופי יעשה
 אחי לטע בעמיה וכי צעבור אחרי פי אהבש לטע הלא תענוני
 אני תם וישך והוא עשה אחי לטעש צנאח היסורים על לא חום ועי"ן הנה נעשיתי עקש להכרה ולהכרעם: (כא) הם אני.
 עם כי אחי הם וישך ולא ינאל צי עון עכ"ל לא חסיר צי נפשי החיונית כי הרגיו כמה ונעבור זה אולח חיי כי עוב לי המיטה:
 (כב) אחת היא. זה יביע על מה שאמר צלד טרעוה הליקים הנה לעוזה ולא כן רעוה הרעשתי ועי"ן אונס הלא מין אחת הם
 ודך אחת היא וארץ ח"ב ישתנו צנעוולתם ע"כ אומרי טרעוה מכלה הם והרשע זה כזה כי אין עוזה צלה מין הרעה: (כג) אם שוט.
 כ"ל אף לפי דנכך אשר טעני הנוכה ימיה פחאום את הרשע כאשר יקבל די גמול ונעש מעשה העוה טעשה ולא כן יוהר להיחם את
 הדיק הלא גם זאת עוד לעוזה יחשע להרשע כי הוא שוחק ונלעווב על הנחש הנקיים צלחיות יוני היסוכין ועוזה צניינו המיטה
 הפחחונית: (כד) ארץ נתנה. הנה הרשע צעורו כל הארץ שלו היחה לעשות צה חפלו לגמול ולטעוק ולכר חוקו הנה שופטי הארץ
 עליונו עין ומונו וכילורו יכסה עניהם לכל יתחבלו צנועני: אם לא. כ"ל לא חמוור לא כן הוא איה פה האים ומי הוא אשר יחב
 אחרי: (כה) וימי. אצל אחי עם כל לדיקתי הנה מוכרו ימי לכה בקלות רב ויחר מהאדם הרץ וזכחו מונוי וכאלו לא ראו עוזה
 כי הכל נשכה עמה צוול ונכיה הרעה: (כו) חלפו. ענו עם החמוה הכולכות זה נהר אנה הוונתוכו ללכה: כנשך. עשו חוב
 כשכר הוונתך לנעך ונעבור השנה האול: (כז) אם אמרי. אם אחשוב אשכה ילחמי וכפוד חלחתי ולעווב כפטי וחחוק להחלפק
 מללעוק ואלהכרעם: (כח) יגרתתי כל העצבון אשר לי לאלהם הויך הלא מנלי ללעוק עוד הנה עכ"ל ידעתי שלא הנקש

כט אֲנֹכִי אֲרֻשָׁע לְמַה־זֶּה הִבֵּל אֵינֶנּוּ: ל אִם־הִתְרַחַצְתִּי בַמַּיִם
 וְהִזְכֹּתִי בַבּוֹר כַּמַּיִ: לא אִזוּ בִשְׁחַת תִּמְבְּלֵנִי וְתַעֲבֹנֵנִי שְׁלֹמֹתִי:
 לב כִּי־לֹא־אִישׁ כְּמוֹנִי אֵינְנֵנוּ נִבְוֵא וְחָדוּ בַמִּשְׁפָּט: לד לֹא יֵשֶׁד
 בִּינֵינוּ מוֹכִיחַ יֵשֶׁת יָדוֹ עַל־שִׁנְיָנוּ: לה יִסֵּר מֵעַלִי שִׁבְטֹו וְאִמְתּוֹ
 אֶל־תִּבְעַתְנִי: לי אֲדַבְּרָה וְלֹא אִירָאֵנוּ כִּי־לֹא־כֵן אֲנֹכִי עֹמֵד:
 י נִקְטָה נַפְשִׁי בְחַיִי אַעֲזֹבָה עָלַי שִׁחִי אֲדַבְּרָה בְּמַר נַפְשִׁי:
 ב אֲמַר אֶל־אֱלוֹהַּ אֶל־תִּרְשָׁעֵנִי הוֹדִיעֵנִי עַל־מַה־תִּרְבֹּנֵנִי: ג הַמּוֹב
 לד ו כִּי־תַעֲשֶׂק כִּי תִמָּאֵס יִנְיַע בְּפִיךָ וְעַל־עֲצַת רָשָׁעִים הוֹפְעֵת:

כ"ט קרי "נ"א כ"ב *ט' רבתי
 ת"א ח"ט ו"ג, כח"ל ע"ס: ה' עוקה ע"כ כ"ל עקרים מ"ר פ"י:

תרגום

תופי יחי: כט אָנֹכִי אֲרֻשָׁע לְמַה־זֶּה הִבֵּל אֵינֶנּוּ: ל אִין אִסְחִיתִי בְּמֵי תִלְמָא וְדִבְרַתִּי בַּחֲלָא
 י"ד: לא הִבְרִין בְּשִׁחַתִּי תִמְבְּלֵנִי וְתַעֲבֹנֵנִי כְּמֹתִי: לב אֲרוּם לֹא בֵר נִשׁ דְּכִמִּי אֲתִיבְנָה
 ג' עַל כְּחָדָא בְּדִנְא: לג לֹא אִית בִּינְנָא מְבָטֵן יֵשֶׁד דִּיהַ עַל פְּרוֹנוּנָא: לד יַעֲדִי מֵעַל מַחֲזִיהַ
 תְּחִלְתֵּיהּ לֹא תִבְעַת יחי: לה אֲמַלְל וְלֹא אֲדַבֵּל מַגִּיהַ אֲרוּם לֹא הִבְנָא אָנָא בְּחַדִּי:
 י א אֲתִגְבַּרְתִּי נַפְשִׁי בְּחַיִי אֲשַׁבֹּק עָלַי מִלִּי אֲמַלְל בְּמִרְיֹות נַפְשִׁי: ב אֲמַר לְאֱלֹהֵא לֹא תִחְבֹּנֵנִי
 אֲדַע יחי מִטַּל מַה תִּנְצִי עִמִּי: ג הַמּוֹב יְדַמֵּן יְדַמֵּן אֲרוּם הַמְּלֹאִם אֲרוּם תִּרְחַק לַעֲוֹת יְדָךְ וְעַל מַלְכַת

רשי"י

מטווי מלספרע ממני: (כט) למה זה הבל אינני. לבח במשפט: (ל) בבור. נקיון: (לא) בשחת תמבליני.
 לסיבה לחון ומגולל. כלומר אז תמלא לי עון רב: (לב) במשפט. בדברי חוכמות. משפט משמש ב' לשונות
 החולתו הוכחה דברים. תמלעיותו פסק דין. וסופו משטר וסורין וגיוניו מוב ופעמים שהתקרא כחבו על סם
 תחילתו ופעמים על סם תמלעיותו. ופעמים על סם תחילתו: (לג) מוכיח. דרשני"ר מראה לכל אהר חוכמתו
 וזכותו: ישת ידו. משטר חמתו וגיגושו: על שנינו. שלא יחוק החוק את הרפה: (לה) כי לא כן אנכי.
 ע"כ שחכמי ירא אתי מוחוק כי שלא להחייב בדיון:

י (א) נקטה נפשי. נפשי מהקוטנות על שאני חי והוא לשון ונקטתם בפניכם (ויחזקאל כ'): אעזבה עלי
 שיחי. לרמי לזעוק ולקבול ולא חוכל לשכחו ולהבליבו: (ג) המוב. בהמיה: כי תעשק. וחגול מן
 הלזיק את לזקו: ועל עצת רשעים. ומקיימים הופעה זיווך בהרואות להם פנים שוחקות:

מצודת ציון

אזכר בקיץ (משלי י'): (כט) אינני. מל' יגיעה: (ל) והזכותי.
 מלשון זכות וזהויות: בבור. סם עשב הונקה וקניו זוכים
 ויקבל גם הבל צדק"ל (שם ל'): (לא) בשחת. צבור:
 תמבליני. מלשון טבילה ונ"ל מוכידי: שלמותי. מלבושי:
 (לב) מוכיח. מוכר אמרים כמו אשר הוכיח ה' (בנלשים כ"ד):
 (לד) ואמתו. מלשון אמת ושחר.

י (א) נקטה. נכחה כמו אשר יקוע כסלו (לעיל ח'):
 אעזבה. ענין עשיית מעש וכן עזוב העזב עמו (שנ"י
 כ"ג): (ג) תעשק. ענין בזל: הופעת. הלכת ונחת:

מצודת דוד

אחי מן היסודין ולא אחים כ"כ מלואים: (כט) אנכי אישע.
 כ"ל אף אם כשעתי למה זה הכל אינני לפהתן לשנו כי מה
 אועיל הלא כ"כ אני מודעה ומעונה עד שאי אפשר לחזור לקדמותי:
 (ל) אם התרחצתי. אף אם ארחץ עמני שגז ואזקה כפי
 צרכים הונקה כ"ל אם אשוב לה' ואעזירי מעלי לבלתי העין:
 (לא) אז בשחת. כ"ל החטובה לא יועיל כ"ל להצילי עלי החיטה
 לעבול אחי ולהורידני אל שחת הקבר ולאשך מלמותי. יתענו אחי
 כי ישעתי וחס מעלי בהוריד אחי שאולה וכאומר את חך הטובה
 היחי חוכל לקבל צבל לא אקוה לחזור לקדמותי: (לב) כי לא
 איש כמותי. אין העקום צ"כ איש כמותי שאיני לו כבוד יחידו

י (א) נקטה נפשי. מגולל כחצ נכחה נפשי צמח עודני חי וזאת הטען על עצמי ושא סכור תלואתי ואדבר בזהויות נפשי:
 (ב) אמר. אתי חומר אל הלוה אל העשה אחי. לרעע להציל עלי מן העמות כושפת הכלחי לרעע הודע לי על מה הציב
 עוודי לזין אחי ומשפט הרעע מה משעו: (ג) המוב לך. וכי טוב צביטך אשר תעשוק בוך האדם על לא חסך: כי תמאס.
 מוסר על הטוב לך לומר וכי טוב לך אשר תמאס מוצל ידוך הלא תמאס העוול להצוב מעשה ידיו ולא למאס: ועל עצת רשעים.

ד העיני בשר לך אספראות אנוש תראה: ה הכימי אנוש ימיה
 אספנותיה כימי נבר: ו ברתבקש לעוני ולחטאתי תדרוש:
 עלדעתך בילא ארשע ואין מידה מציל: ח ידיך עצבוני
 ויעשוני יחד סביב ותבלעני: ט זכרנא ברכתמר עשיתני ואל
 עפר תשיבני: י הלא כחלב תתיכני וכנבנה תקפיאני: יא עוד
 ובשר תלבישני וב עצמות וגידים תשכבני: יב חיים וחסד עשית
 עמדי ופקדתך שמרה רוחי: יג ואלה צפנת בלבבך ידעתי כי
 זאת עמך: יד אספראתי ושמרתני ומעוני לא תנקני: טו אם

ת"א העיני וגו' עוקה טעם כ"א: הכימי וגו' טס: כי חקקת בחלב טס קטר הוזהר פלטה פחם ד' פסוקים: על דמך וגו'
 טס: הלא וגו' מה כ"ה: עוד ובשר וגו' סופה כ"א מה טס קטר הוזהר פלטה ימרו: חיים וגו' מה טס: ופקדתך וגו'
 סהדין כ"ב:

תרגום

דדשיעי אופעת: ד העיני כבר בשרא לך אין ממחמי בר נש תחמי: ה הכימי בר נש ימיה
 אין שגף היה יומי נברא: ו ארום תבצי לעוני ולחובי התבע: ז על מנדעך ארום לא אתהיב
 ולת מן ידך פצי: ח ידך צירני ועבדו יתי פתחא חוזר חוזר ושלממא יתי: ט אדבר פדון ארום
 איה טנא עבדמני ולעפרא תתיבני: י הלא היה חלבא סגנתא יתי והיה גנבין קבשמא יתי:
 יא משבא ובקרא אלבישמני ובגרמא וגדא אשתיני: יב חיי וחסדא עבדקא עמי ודכרנך נטרת
 רחי: יג ואלן אמישמא בלבבך ידעתי ארום דא נבך: יד אין חבית ונטרתני ומן חובי לא תנקני:
 טו אין חבית חבל עלי מן דינא רבא ודיתני לא אוקוף רישי מן קדם תביא דאספע הפקדא ואחמי

רש"י

(ה) הכימי אנוש ימיה. להסתרות זו ולדקוף: (ז) על העתך. וידע אהס: (ח) עצבוני. עשאוני עלב דפוס
 כמו אין מעלבין אה סקטן במסכס טעה ועמה חיילוחך יחד סביב: ותבלעני. הס החולעים: (ט) תשיבני.
 לכסוף: (י) כחלב תתיכני. טעפה חולמית: (יב) ופקדתך. פקודה משמרתך שמינה לי שונאים: שמרה
 רוחי. בנתן אמי ואח"כ: (יג) ואלה צפנת בלבבך. בלעני כאילו אין (אמה) זוכרם: ידעתי כי זאת עמך.
 הכל כמפורסם ולא טעמח: (יד) אם הטאתי ושמרתני. נחה עיניך בי מלהעלים ולעבור על מדוהך (ומעשה

מצודת ציון

(ח) עצבוני. מולשון עלבון. ויעשוני. ענין חמשה כמו הנני
 עושה את כל מעריך (לפניה ב'): (י) תתיכני. וז"ל תחכס ויליקה
 וכן כהחך כסף (יחזקאל כג): תקפיאני. כאשר דבר ללול
 יתהפך להיות עבה ודבר נטש נקלף הקפאה כמו קפלו החומות (שמות
 ט"ז): (יא) תשכבני. מולשון סבך וכסוי וגם הוא צע"ן:
 (יב) ופקדתך. מולשון: (יג) צפנת. התחסה:

מצודת דוד

וכי עוד לך שחופיע על עול רשעים ל"ל שחיה עליהם זהךך
 צעלמס עד שפלימם וכחונג מדוע העשוק הלדיק והעשה חסד
 לכטע אשר שיהים לא יזקק: (ד) העיני בשר לך. וכי יש
 לך עינים דומים לעיני צ"ו שאינו כוזה בסס העלמות לב כי
 הלא כוזה אהם כל העלום וזוה אהם מי הלדיק וימי כרשע
 ומדוע החליף משובחם: אם כראות. ככל הדבר צמ"ס:
 (ה) הבימי. כ"ל ופק אה תשחיה למה זה מהרה בשלמותי

הגומל בזה"ל אחד בחד יוגשו וכי יניק כלים כימי אנוש אשר
 ימלים לשלם כל הגומל חבל אהם הלא מי וקיים לעד ובכל עה אזי צידך: אם שנותך וגו'. ככל הדבר צמ"ס: (ו) כי תבקש.
 אשר חקק על עוני והדמות על תשחיה לתשע אשר כולם ללפס יחד לשלם על הכל כלהו וצלי השקק צנתיים כאילו לא הייתי
 חסור צידך בכל עת: (ז) על דעתך. כ"ל הנה לפעמיים יוחר האדם לשלם גמול רעה בחסדו פן יעזוב דרכו ולא יינכרהו אנשים
 מלנקוס ומנוה ומענה וזהו חוכה ומהרה לשלם הכל עה כי יודע אהם שלא ארשע עוד ומענה חבל הלא אין מולל יודך ומי ינכע
 צידך לעשות בכל עה כחפזך הן לנקוס נקס הן לנחם: (ח) ידך עצבוני. ונודע ח"כ מכות ידך יעליבו אותי וכחשו אחי ובלו
 כולם יחד סביבי ומשחה אחי צמס וזהו זה ומהרה: (ט) זכר נא. הן עמה דעתך לזכור טעמיים אחי: כיוול העושה ומלכתי בחוזר
 ונעה השוקק להשיבי אל העפר לבעל פעולתך הנפלה: (י) הלא כחלב. צמט הליכה ומחילה הפחמני כחלב בצבור הלול חזע
 אזי ואני וצמ"ל הקפאה אחי כבציה הוא הסחלה הליכה: (יא) עוד ובשר. אה"ל הלצמט אחי ומעל להאכרם הפחמיים בלגום
 עוד ובשר לטומים ומחמ כי צמס חלוי עוקר היות האדם: תשכבני. כסיה חצני הפחמיים צעלמות וגידיים הפוקקים יחד אה
 העלמות להיות מוקבים ומלחזים חלו בלבו: (יב) חיים וחסד. צמט היות עמייה חיים לחם בי כוח התחני ולא צעבור
 גמול מה כי עדיין לא עשית ואלומה חבל צמסד עשית זאת: ופקדתך. מולשון טערה רוחי בקרבי לבל הלא עם כי הגוף הוא
 כחלד מלא כקצום: (יג) ואלה. ואם סנה אלה הדברים ואופן עשיותם לנחם בלבבך ואין וזלךך יוי יסוד חומס עכ"ל אה זה ידעתי
 אשר הדבר הוזהר היל עמך אהם בלחא אהם ילכה ופק ח"כ חסבל ונעשה ידך הנעשה בחכמה נפלה ובעליות רב: (יד) אם הטאתי.
 פק אה טעמתי האם כחך אשר שוכחה זה ויין רב צמחלק החבצונים הללו ולא חקקי עדיין מכהני העון: (טו) אם דשעתי.

רשעתי ואללי לי וצדקתי לא אשא ראשי שבע קלון וראה
עניי: ^{טו} וינאה כשחל תצורני ותשב תתפלא בי: ^י תחדש
עדיה ונגדי ותרב בעשן עמדי חליפות וצבא עמי: ^{יא} ולמה
מרחם הוצאתני אנוע ועין לא תראני: ^{יב} כאשר לא הייתי
אהיה מבטן לקבר אובל: ^{יג} הלא מעט ימי יחדל ישית ממני
ואבליגה מעט: ^{יד} במרם אלך ולא אשוב אל ארץ חשך
וצלמות: ^{טו} ארץ עפתי ופמו אפל צלמות ולא סדרים ותפע
במו אפל:

י"א היצחקי * וחדל קרי * ושית קרי

תרגום

סגופי: ^{טו} וארם ידיה הוד ארוא תצור ימי ותשוב תבין בי: ^י תחדש סהדיך לקבלי ותסגי רגליך
בחדו מתהלך מוחתא מתחילין גבי: ^{יא} ולמה מן החמא אפקמני אתנגיד ועניא לא תסגנני:
^{יב} היקמה דלא הוותי אתי מן פרוסא לבי קבודתא אתעל: ^{יג} הלא קלילין ימי ופסקון ישרי עלי
ואנחה ועיר: ^{יד} כא עד דלא אידל ולא אתוב לארעא השוכא וטולא דמוחא: ^{טו} כב ארעא דתימוקדא
הוד קבל טולי מוחא ולא סדרי ותוב בני נשא ומפעפעא הוד קבל:

רשי"י

ומעוני חין חסה מנקי הלא על הכל חסה פורע: (טו) שבע קלון. חני: וראה עניי. חין זה ורסה לטון
טוזה חלה סס דבר ראה עניי גדל"ץ בלע"ז. שכל שעה חני רואהו. כמו שחסה חומר ושבע ועיס (לקמן בסוף
כמו ושבע ועיס) (בקמ"ץ חסה ש"י). כן חלמה ורסה כמו ורסה עיני: (טז) וינאה כשחל תצורני. ויגל
בעיניך להיות לך לתשא ולפס נפש חס כשחל תצורני אשר הפרוס לי מלודס כאלו חני גבור כשחל:
ותשב. מיום חל יוס: תתפלא בי. לדקק ולהפליח במספט לשון כי ישלח (במדבר ו: יז) עדיך. להעיד
על חליפות החלחים ומכאזבים: וצבא עמי. זמנים קצוצים ליסורי ואלו משמשים (לכא ח') וחזרים ומחלפים
שמים משמים מהלם ומשמשין זמן אחר: (יח) אנוע ועין לא תראני. הלוואי חבוט מרחס: (יט) אובל. הלוואי
הייחי מובל: (כ) ושית ממני. שית עלמך ממני ומעלי כמו (ישעיה ס"ה) קרב אליך קרב לעלמך ורחק ממני:
(כא) במרם אלך. בעודני חו ולא הביע עח מוחי. הכה לי וחרביעה: (כב) עפתי. סס דבר חסיכה. כמו
סחר ועיפה (ללמה הוא ולא סדרים זה שחין סס סדרי חסס כלומר מנהגים שאין סס יישוב ואור סלה כמו
חופל הוא): ותפע כמו אפל. מוקוס מפעע שבה כמו חופל הוא: (מענה לופר):

מצודת דוד

מצודת ציון

לוחא אשפטו שאין הנדל בין לרשע ובין הדיק בין אם לרשע
אלני לי בין אם לדקה לא חריס כלשי בין כך ובין כך חני
שבע ונקלון חרפה כעני ומחללים עניי ושפלותי כ"א היה הנדל
בין לדיק לרשע חף אם לו רשעתי מ"מ הלא ככר קבלתי די
הגמול והריני מנוקס ומנון ומה זה לא ילכו היסורים: (טז) וינאה.
מי ימן והיחה הכעה גדולה עלי כ"כ עד שחלוד אחי זה השחל
היה אשר ילוד דבר ויה אשר ישיחורו פעם אחת ולא ישנה וכן
אחאה להיות נשחה בשרעה עד לכלה חבל חשב ללוד אחי פעם
אחר פעם ותרסה צי פלחה לשמור הנפש ולא חקן אחיה ללחות
סחה: (יז) תחדש. ככל עת תחדש נבדי עדים אשר יעידו לך על רוע משעלי ועל רעיו יאמר אשר יקשעו אחו: והר"ב. ע"י
הרבה כעסק עלי כי לרבה להשיב חזרים וברוב דברים לא יחדל פשע: חליפות. והמה מחלפים עולאים פעם ידבר זה ופעם זה
ואח כולם אשיב: וצבא עמי. לא ייהוו ללכה חבל יתעבבו עמי מושך זמן ונכדים דברים ונע"כ אשיב על כל דבריהם:
(יח) ולמה. אם ככה חסה עושה לי לונה הוללחתי חיי מרחס אחי היה לי לבוט ברחס ולא היה עין רוחא אחי על כי הייתי נקבר
ניוד: (יט) כאשר וגו'. אז הייתי כאלו לא הייתי כי הייתי מובל מן הנעון אל הקבר והכי הוא כאלו לא נבראתי ועולם:
(כ) הלא בעש ימי. ולא נבראתי בעצור לקבל עוד הפעם הנה ונחתי לקבל הפעם הנה והכי חלל היסורים ושיח
אחס ממני ותחזקו נעט זמן: (כא) במרם אלך. בערס אחות ואלך בדרך אשר לא אשוב והיו אל חקן מושך וללגווח הססה
הקבר: (כב) ארץ עפתי וגו'. הסוסך סלה היא כמו חסכה חפלה והוא לנו של מוח ואין סס סדרי מעכבות הסכזים ומחולס: ותפע.
חף מוקוס המנהיב ונחויי שבה היא בשחכה חפלה ולזה חלל ממני היסורים עד לא חלף אל הסקוס הוא (העולם והמענה הסיה
לסחור דעת בלוד שחור ס"י). א צענעה ונעווח הכשעים לרעה ורעות הלויקים חסס לעובד כי ישיר לחמים לומר חקן אלם
סיה חץ חסה ודכן ס"י.

(טז) אללי. מלשון ולכה ונחה הסל"ף במקום הי"ד כמו ישי
ואשי (ד"ח ב'): (טז) וינאה. ויגדל כמו הינאה גומא (לעיל
ח'): (יז) כעשך. כמו כעסק בסמ"ך: וצבא. ענין זמן כמו
הלא לנח לאחסי (לעיל ז'): (יח) אנוע. אחות: (יט) אובל.
לוחא כמו וסוד לקברות ויגל (לקמן כ"א): (כב) עפתי. חסכה
ויקן מעושה כעוקק חסיה (לקמן י"ח): סדרים. חסיה מעכבות
(ויקל כ"ד) ח"א סדוקין: ותפע. חוכה חכמה כמו הופיע מהר
סלחן (דברים ל"ג):

יא * יען צפר הנעמתי ויאמר: ב הרב דברים לא יענה ואם
 איש שפתים יצדק: ג בדיק מתים יחרישו ותלעג ואין מבלם:
 ד ותאמר נך לקחי ובר הייתי בעיניך: ה ואולם מיריתן אלוה
 דבר ויפתח שפתיו עמך: ו ויגד לך ותעלמות חכמה כירכפלים
 לתושיה ודע וכי ישיה לך אלוה מעונה: ז התקר אלוה תמצא
 אם ער-תכלית שדי תמצא: ח גבתי שמים מה-תפעל עמקה
 משאול מה-תדע: ט ארבה מארץ מדה ורחבה מנירים: י אם-

ת"א לחוכה וגו' עיניו כ"ח:

תרגום

יא א ואתיב צופר דמן נעמה ואמר: ב אפשר דמסני מליא לא יהותיב ואין בר נש מרי ספין
 יזכי: ג בדבידיך גיבריא משתקין ודחכמא ולית דמבסח: ד ותומך דבי אולפני וגרוד הותי
 בעיך: ה וגברס מן יהן אלקא ממלל ויפתח ספתי עמך: ו ויחי לך ספין דחוקמתא ארום
 פופלא לחוקמתא ודע ארום אנשי לך אלקא מענה: ז אפשר דפשוש אלקא תשבח אין עד
 ספי שדי תשבח: ח בגבתי שמיא מה את עבד באורתיא דעמקא מן שיל מה את ידע:
 ט דנגידא יתיר מן ארעא משתתה ופתיה יתיר מן ימא: י אין יתלף ויחוד שמיא בענגי ויכנוש

רש"י

יא (ב) לא יענה. מנאחרים מפני רוב דבריו: (ג) בדיק. שאלה צודה מלכך: מתים יחרישו. בני אדם:
 (ד) ותאמר. להקב"ה נך לקחי ובר הייתי בעיניך: (ו) תעלמות חכמה. ודע כי כפלים לחוכה.
 יש לחורה שלל קיימת: כי ישוה. כמו (דברים כ"ד) כי חסה צרעך הרבה יש לו עוד חוב עליך בדברי עונך:
 (ז) החקר אלוה תמצא. שאלה סגור שקיימת הכל: (ח) דבר שטוב (בטוב) כגונדי שמים מה תפעל צו אהס
 ועמוקס היה החכמה משאול: (ט) מדה. מדד שלם. (ס"א) מדה שלם וכאן סוכרי מידוד בלשון ובר שלל אמר
 תדסה: (י) אם יחלף ויסגור. ביסודין אח מני שירלה ויקסיל כל פמולאות שלו לוכח על סהסגור ומי בזהן
 ישיבונו. בדברים. למלא עול בפעלו ואם מפני שהידון שלו וסקט וימיס רבים. כן דרכו:

מצודת ציון

יא (ב) יענה. מלשון ענה והשופה: (ג) בדיק. כח הדיו מן
 הלכ כמו מלכך אהה צודלס (נחמיה י'): מתים.
 אשנים כמו מתי מנסב (צדש"י ל"ד): (ד) לקחי. ענין הלימוד
 וההנבל כמו הלוקחים לשונם (ירמיה כ"ג): ובר. צדור וקני:
 (ו) לתושיה. כן נקראה חכמת החוכה והוא מלשון יש על כי
 ישנה לשולל ולא חסור לאין כשאל הדברים: ישוה. ילוה כמו
 אשך ישוה בצעו (דצ"י ט"ו):

מצודת דוד

מיוסב כמו הלדיו אף יחלון למה זה יוהר לשלם כל גמול
 הכשע הלא האדם הוא בידו בכל עת ויבד אמניו לאל ח"ך לא
 יתום מהנבל פועל דיו הכשעה שחכמה נעלה וצטליות (כ):
 יא (ב) הרב דברים. וכי מי שמכבד דברים לא יהיה לו
 חשונה עליהם וכי לא ימלא מענה בס על מרבים
 הדברים: ואם איש שפתים. וכי היודע להמליך אמניו צומעט
 הדבור וכי צעבור זה ידק: (ג) בדיק. הדברים אשר אהה צודה
 מלכך ישתוק אה האנשים לכל יוהא צהרעוהתי כי חושבים שכן
 דעכה והאמה אשך וצעבור זה חוסף להלטיב מול החוקס על כי אין ווי מבלים אוחך עליהם: (ד) ותאמר נך לקחי. האמר
 אל מול החוקס ככה למוד הכבל דכני הוא זכה וצדורה וגם צעיוני אני כד ונקי רלה לומר יודע אהס שהדין עמדי והנשוק גמולי:
 (ה) ואולם. אהל צלמה ווי יתן שידכ נך אלוה וישתח ששהו להחוס ענה: (ו) תעלמות חכמה. קודת מוספתי החכמה
 אשר יתחייבו הצלה העונש על כל העל אשר יתעל האדם: כי כפלים לתושיה. אשר לבי חכמה החוכה לאוי עוד לך כפלים
 מן הונכחות אשר צא עליך אבל לא יוחר בלוס כי דע אשר הוא הלוה לך מה מעוניך ותקבל עליהם גמול אח" ועה הוה הצלואה
 אלכך: (ז) החקר. ויה חתנעם על כשוע הלדיו ועודות כשע וכי אהס מנלא חקר מושע ה' וכאומר וכי יודע אהס ווי הוא
 הדלוי להקרא לדיו ווי לכשע ישכש כי הכל הוא לבי ששוע מודגת הכנת האדם כי ווי סהכחו מרובה וקלר צעודת אלהים לא
 כלכך יתכב ווי סהכחו מנעט הנס כל דבר לכב יתשע ווי הוא היודע העלוונה לב ווי סהכחו מרובה ווי סהכחו מושעת ובללו
 יששוע על יסודי חיוצ שצלו על אשר קלר צחכמה וצדורה יהיה סהכחו: עד תכלית. כאומר אף אם סהכחו לדעת מה וכי מנלא
 עד התנבים: (ה) גבתי שמים. הנה סודר אלוה צהטלוס הגמול לכעים ולטובים הלא הוה כמו כנצתי שמים ומה ח"כ השעל
 כמו לעמוד על אנוחתם והלא היא עמוקה משאול מה חוכל לדעתה: (ט) ארבה. מדה הקדור היא חוכה מן האלך ורצה מן
 היס הנקוף אח העולם ואך ח"כ אששתי להסיב שחכמת הלכ: (י) אם יחלף. לוח אף אם יונלוו מרבים אשנים אשר ישא דנדכ
 במעל ועכ"י יעשו צעושים ומחלשים אח ווי וגם יכרים מן העולם ולא ווי יקניר צואחכר היקרין וקף מהס יקסיל ללכשס
 חל משער לכללם בה הנה עכ"י אין מי להשבו על גמול משלומו:

יחלק ויסגיר ויקהיל ומי ישיבנו: ^י כִּי־הוּא יָדַע מִתִּי־שׂוֹא וַיֵּרֶא־
 אֵין וְלֹא יתְבוּנָן: ^{יב} וַאִישׁ גָּבוּב יִלְבָּב וְעִיר פָּרָא אָדָם יוֹלֵד:
 י אִם־אַתָּה הַכִּינֹת לִבָּךְ וּפְרַשְׁתָּ אֵלָיו בַּפִּי: ^{יד} אִם־אֵין בְּיָדְךָ
 חַרְחִיקָהוּ וְאֶל־תִּשְׁכַּן בְּאֶחְלֶיךָ עוֹלָה: ^{טו} כִּי־אֵין תִּשָּׂא פִנְיֶךָ
 מִמּוֹם וְהָיִיתָ מֵצֶק וְלֹא תִירָא: ^{טז} כִּי־אַתָּה עָמַל תִּשְׁכַּח בְּמִים
 עֲבָרוֹ תֹזְכֵר: ^{יז} וּמִצְהָרִים יָקוּם חֵלֶד תִּעָפֶה בַּבֶּקֶר תִּהְיֶה:
 יח וּבִמְחַת פִּירֵי־שׂ תִּקְוֶה וְחַפְרָת לִבְמַח תִּשְׁכַּב: ^{יט} וְרִבְצַת וְאֵין

ת"א ואיש ונוי. בחלל י"ג: אם חלה ונוי. עקרים מ"ד פסק י"ז: אם אין ונוי. כחונות י"ט: ואל תשק ונוי. טס: ועמי כששים.
 כ"ה י"ח:

תרגום

מִשְׁרֹן מִן וְתִבְנֶינָה: יא אָרוֹם הוּא חָפִים גְּבֵרֵי שִׁבְרָא וְאִפְשֵׁר דְּחַמֵּי שִׁבְרָא וְלֹא אֲחֻבִין: יב וְגַבֵּר
 חָרִיף וְחֻכְמָם לְבִיָּה וְעִילָא דְמִדּוּדָא הֵיךְ בַּר גִּישׁ אֲתִילִיד: ת"א וְגַבֵּר גִּישׁ מִפְּלִפְלִ יִדְק וְעַלְמִם מִסְרָבָן
 דְּאֲחֻבִין גְּבָרָא רַבָּא מִתְעַבֵּד: יג אֵין אֲתָּה בְּנִמְתָּא לִבָּךְ וְתַפְרִים לְתַהִיבָה בְּעֵלְוֵי יָדְךָ: יד אֵין שִׁבְרָא בְּיָדְךָ
 רַחֵק וְתִהִי וְלֹא תִשְׁרֵי בְּמִשְׁפַּנְךָ עוֹלָא: טו אָרוֹם הַדִּין וְתִזְכֹּר אִפְשֵׁר דְּלֹא מוֹם וְתַהִי מִגִּין מִחַבְלָא
 וְלֹא תִדְחַל: טז אָרוֹם אֲתָּה לַעֲוֹת תִּתְנַשֵּׂי הֵיךְ מוֹי דְּעֲבָרוֹ תִדְבֵּר: יז וּמִפְשֵׁר יִמְנֵךְ יָקוּם גְּוִשְׁמֵךְ
 בְּתֵלְךָ בְּגַגְוִשְׁמָא דַּעֲפֵינְךָ דְקָבְלָא הֵיךְ עֲפָרָא תַהִי: יח וְתִתְדַחֵץ אָרוֹם אִיתָ סָבַר וְתִתְקַן בִּי
 קְבוּרָתָא לְחַחֵץן תִּשְׁכַּב: יט וְחַרְבַּע וְלֹא דְמַנִּיד וַיִּשְׁחָרֵן אֲפָךְ סְגִיָּין:

רש"י

(יא) כי הוא ידע מהי שוא. וירא און ולא יתבונן. טסס עושים ימים ושנים ודומה כמו שלח יתבונן
 (יתבוננו) כי מאריך אפו: (יב) ואיש גבוה. חלול בלא לב אשר לא הבין דרכו (ילכז) יקנה לו לב לשבו
 לבוראו ולפספס במעשיו או אדם אשר היה כעיר פרא למוד מדבר קל בלא דעת: אדם יולד. ילמד עלמו
 להיות אדם חכם כדבר בני אדם ויכון דרכו: (יג) אם אתה. היים מכוין לכך אשר יסורין: ופרשת אליו
 כפיך. צחמסה: (יד) ואל תשק ונוי. ואל תשק בזהלך עולה: (טו) כי אז. היים בעוה שחשף פיך ממום
 שחברך לעלמך לשאח פיך מכל מום מחוך כך: והיית טובק. חוק כמו מלווי ארץ: (טז) וכל עמל היים
 שוכח. וכמים עברו וחלפו. כן יהיה לך כל זכרון עמל: (יז) ומצהרים יקום חלד. יוחר מאור לשרים יקום
 לך חלד מול זמן כנו כמו וחלדי לאין נגדך (סהלס ל"ט) ד"ה יקום חלד כמו יקום אור חלוד שלך. כלומר
 שיהיה מקום אפילה מאיר ויחר מאור לשרים. זו שמעתי חלל הראשון לי נראה סל"ח: תעופה. אפילה שלך

מצודת ציון

(יא) יחלק. יעביד מן השולם וכן עד צוא חלפתי (לקמן י"ז):
 יקהיל. יאסוף כמו וקהל משה (שמות ל"ה): (יב) גבוה.
 חלול ויזק כמו גבוה לוחם (שם כ"ז): וילבב. מלשון לב כ"ל
 יקנה לב: ועיר. כן נקרא החמור בקטנותו וכן עיר זן אחרות
 (זכריה י'): פרא. חמור הכז: (טו) מצבק. חוק כדבר הילנות
 מוחמם: (יז) חלד. זמן כנו וחלדי כאין נגדך (סהלס ל"ט):
 תעפה. עיני חשך: (יט) ורביצת. עיני השביעה לטות:

מצודת דוד

(יא) כי הוא ידע. ל"ל אם לפי דעת האדם ישו כולם צדנ
 המעל הוא על כי יזינו יודע שעור הכנה כ"ל ואחד חלל המוקם
 ג"ה יודע הוא אשתי שזו כ"ל מי הם אשר וועלו צסקר כי הבניו
 המעל וטקרו צעלום לעשותה. מחלוח הלב ווי' הוא אשר דלא
 און בלבו ועשה צחמסה לוור שאין כלך מעל אולם יכול היה
 לעמוד על האמה כי שעור הכנה הייה מרובה חלל קלר צחמסה
 ויודע מי הוא אשר לא יתבונן כלל כי לשון לבו ומשכל ועשה
 המעל מחקרן הדעה ועל כולם יציא צחמסע ולפיכך יזיג משפט
 הדעה עכ"ל עשה ועש כי רחוי לזכר נבון ויזק מחמסה לקנות לב להשתדל צחמסה להשכיל דכתי' כי כל אדם כאשר יולד
 הוא כעיר פרא ונבלי חמסה וכאשר יבין לבו הנה ישיכל וכו"ל רחוי לכל איש נבון להבין לבו להכניל צחמסה: (יג) אם אתה.
 אם הבין לבך כ"ל אם מרחיב לבך צחמסה כשעור ומכזים הכנהך והבנוש כשיך אל ה' להעניני עווק על מה שנקלטה עד הנה צחמסה
 וצעודת חלפתי לפי רוב החכמה: (יד) אם און. אם יש בידך דבר עניניה החקוקה ממך ועצוי אורח ואל תשק צהליך עולה כי
 שלח שחמסה מווק: (טו) כי אז. כאשר כן העשה אז המוס פיך למעלה ונבלי מוס כ"ל לא הלך עוד שחמס ופיך לנעשה וף
 מכלוודך יופא ותהיה נבלי מוס: והיית מצבק. ונאל והלכה התיב חוק ולא חירא מפחד כי לא יקרב אליך: (טז) עמל תשכח.
 טעמל שיהי לך שחמס צעור רוב העוה וק מועץ השלר צוכווק כמים העשבים ומחוקום אשר זכרונם ישמר מעט צלב האנשים
 וזהו יקום לבך ולא הלך עוד שחמס: (יז) יקום חלד. יקום לך זמן מאיר יוחר מעת הלכמים: תעפה. עת החושך הספק להיות
 מאיר כאור הנוקר: (יח) ובמחת. השב צטח כי יש חקוה לשבח עמו כאשר כן תעשה: והפרת. כללו חמסה כפיכך שחמסה עווקה
 לבל קרוב אליך כן השכח לנעמ ונבלי מחמדי: (יט) ורביצת. וכאשר הכנין לטות חין מי יסרידך:

אלוה בידו: וואולם שאלנא בהמות ותרה ועוף השמים ויגד-
 לך: ה' או שים לארץ ותרה ויספרו לה דגי תים: מ' מי לא ידע
 בכל-אלה כי יר-יהוה עשתה זאת: אשר בידו נפש כל-חי
 ורוח כל-בשר-איש: ה' הלא-און מלין תבתן וחקך אבל ימעם
 לו: י' ביששים חכמה וארך ימים תבונה: י' עמו חכמה וגבורה
 לו עצה ותבונה: י' הן יהרום ולא יבנה יסגר על-איש ולא
 יפתח: טו הן יעצר במים ויבשו וישלחם ויהפכו-ארץ: טו עמו
 עז ותושיה לו שגג ומשנה: ז' מולך וועצים שולל ושפמים

ת"א ואלם וגו' עקדה שער ח' מו לא ידע טס: הלל וגו' עקדים ו"ב: ציפמים וגו' טנה ק"ה: קיס. כ"ח:

תרגום

דכמתהון זמן אלקא בדיה: ת"א וקני ושמעאל דשלין במשפעהון ותמסרון לבוזין ועמנא ומאבא
 דשרון לחצין ותמסרון ביד רשיעא דמרגון אלוה הוה פרעה דאחי אלוה עלוהי מחתא בדיה:
 ז וברם שול דרון בעריה וילפנה ועופא דשמיא וחיו קך: ח'א מלל לארעא ותלפנה וישתעין קך נני
 יפא: ט' מן לא ידע בכל אלן ארום מחת ודא דני עבדת דא: י' די בדיה נפשחא דכל חי ודחא
 דכל בסר גבר: יא הלא אדנא מלין תבתן ומורגא מכלא ומעם ליה: יב בקשישא חכמתא
 וגבורה יומן בינהא: יג עמיה חוכמתא וגבורהא דיליה מלכא ובינהא: יד הא יגדי ולא יתבני יסגר
 על גבר בקבורהא ולא יפתח: טו הא אחד במיא ומתבשין וכד ישלחון מתהפסין בארעא: טו גבור
 עושנא וחוכמתא די ליה שלי ומשלי: יז דמוביל מרי מלכא בד משתלשלין וגודא ותלעב:

רשי"י

הגור הסלוס צדו. אם טוב אם רע: (יא) הלא און מלין תבתן. ולמה לא ידעו זאת השומעים פעלו כאשר
 הסיך יעמם לאכול: (יב) ביששים חכמה וגו'. לדעת כי עמו חכמה: (טו) וישלחם ויהפכו ארץ. בשליחות
 כאשר עשה לזור רוחם שהלך שלימו של עולם: (טז) לו שוגג. האדם השוגג. טען המסגור: (יז) שולל.
 טס דבר הוא טעום מולוכים בטעום כשהוא רוצה לערצב ולבלע חכמתם. כמו וסר מרע משחולל (ישעיה ל"ט)
 השחוללו אבירי לב (שהלים ע"ו) וסיו' אשר במשחולל ואשחוללו כן דרך לשון עברית בחיבה שיסודה ש"ן או
 סמך והוא בא לדבר בלשון נעשה ונפעל או מחפעל טען סיו' אחר אות ראשונה של יסוד כמו וישכחמו צעור

מצודת ציון

מצודת דוד

(ז) ותורך. והלענין: (ח) שיה. ונלשון שיה ודבור:
 (יב) ביששים. הזקן הכנה יקבל ישים והוא נלשון יש כי
 עונדה זו היטה ימים רבים: (יד) ופתח. ענין הפחה ון הנואסר:
 (טו) יעצר. ענין מניעה: (יז) שולל. ענין טעום כמו אשחוללו
 העלם חקר אלוה ר"ל משלימות ילכות הולרים והשכמה אשר בהם אשר יתחלפו אלם מאלה מכל זה יוכל להשכיל שכל מאלה חקר
 אלוה וצולו הם יורו ויגדו אל זאת: (ח) ותורך. כ"ל וטעניו ארבע הסיקות וכל הדברים הנעלמים בדרך המורכבים מהם מאלה
 וכולל להבין העלם חקר אלוה: (ט) מי לא ידע בכל אלה. מי הוא הקבל אשר לא ישיכל לדעת העלמות חקר אלוה צאלמיות
 אלה הדברים זולת ואלעריך: בי יד ה' וגו'. כי הלא יד ה' עשה כל זאת ונהם הלא יוקח כחיה על עונות חמתו שלין חקר לם:
 (י) אשר בידו וגו'. נוסב לנקדא שפניו לומר הוא הלאהים אשר בידו וגו'. זכר לעמו רוח האלים על כי הוא טעולה
 על כלנה: (יא) הלא און. האון הטעונת מנתן הדברים מוני נאעורו וסחין הטעום הוא יעמם לו עמם הנאכל המר הוא אם ממוק
 כי זו יתן הכנגב הים ויוצן אל' הכנה ון הדברים ע"פ החוט: (יב) ביששים חכמה. ובעבור זכ ויאלל הכנה ון החכמה כלל
 היששים כי בעבור רוב הימים והוא כפל ענין צו"ש ועל כי לומר הים לעיר מנונו ליתים אחר חך. חספאלר במכמים למולי
 זכמים חלילו אשר וצולוך ימים חכמה והוא כפל ענין צו"ש ועל כי לומר הים לעיר מנונו ליתים אחר חך. חספאלר במכמים למולי
 ואני ישים חקן מונך: (יג) עמו. ובעבור רוב השמים ידעתי אל' צלעוך עמם ה' הכלים החכמה והנכונה: לו עצה. הוא המשכיל
 לתם עלה וצידו החכמה: (יד) הן יהרום. כאשר יתקן להשגיה הלא ישנו המעכבה וסחוטו מתקן דבר מה הנה לא יבנה צולנה
 כלונו: יסגר. כאשר יסגור הנואסר על איש הנה לא יפתח צולנה משלו: (טו) הן יעצר. יונעם הכניעה צוים וטענה מתקום יבשה
 וישלחם. וזעם יבשה מנייחם וישלחם בטעון פני האדמה ויהפסכים האלץ כי מאדשים הכנה: (טז) עמו עז. בידו החזק והאסר:
 אם מן לחזק ואם מן להחסיב בה זרועו: לו שוגג. יודע הוא שגגה האלים עם כי לא ידע האלים בנפש: ומשנה. יודע הוא
 הדבר אשר האלים מנעם בו אם הזולת עם כי לא יודע הזולת: (יז) מולך. חכמוי כל צעלי ענה מולך בדרך שולל ויסקל דעם

יהולל: י" מוסר מלכים פתח ויאסר אזור במתניהם: י" מולך
 בהגים שולל ואיתנים יסלף: י" מסיר שפה לנאמנים ומעם זקנים
 יקח: י" שופך בוז על גדיבים ומזיח אפיקים רפה: י" מגלה
 עמקות מניחשך ויצא לאור צלמות: י" משניא לגוים ויאבדם
 שמה לגוים וינחם: י" מסיר לב ראשי עסדהארץ ויתעם בתחור
 לארדה: י" ימששו חשך ולא אור ויתעם כשבור:
 יג א הךכל ראתה עיני שמעה אזני ותבן לה: י" פרעתכם

ת"א שופך בוז. פסטים ק"ב:

תרגום

יח שישולקא דמלכיא משרי ואסר קמור בחדריהון: יט דמולך רברבניא בבקתא ותקפיא מקלקל
 ב מעדי קשומ ספוקא ממהימני ומעם סבאי יסלף: כא עדי בקרנותא על סרביא ותקוף תקפוי
 מחלישי: כב בעלי עמקתא מן חשוקא ומפך לנהוקא מולי מותא: כג מפישי לעממאי ומאבדין
 משמח מצדנתא לאמניא ודברנין: כד מעדי חכמת לפא דרישי עמא דארעא ומתענון בלמא
 דלות אורקא: כה ימששו חשך ולא נהוקא ומתענון דוד רבי:

יג א הא כלא חמת עיני שמעת אזני ומתבנת לה: ב הך מנדעבון ידעית אוף אנא וליח

רשי

(קבלת ח') וישחמר חוקק עמרי (מיכה ו') מסחולל בעמי (שמות ט') ויסחבל חסב (קהלת י"ג): יהולל. ישועה.
 לשון הוללות וסלכות: (יח) מוסר מלכים פתח. להסיר מוסר סבלס מעל אחרים ומעבירם ממלוכה: ויאסר
 אזור במתניהם. בחסותם כשהוא חפץ בהם חגר חליהם ומורוס כח למלוכה: (יט) כהנים. שרים. כמו כהן מדין
 (שמות ג') כהן און (בראשית מ"ח): (כ) לנאמנים. אף לנאמנים לו פעמים שפסחו בצללים לדבר כרה כגון
 אברהם והאמנין בה'. וכוף כעסל במה אלע: (כא) ומזיח אפיקים רפה. ומגור החוקים מרפה ומפסח הגורם להחיש
 כחם כמו (ההלים ק"ט). ולמח טמור יגברה. באפיקים חוקים כמו אפיקי נחושם (לקמן מ') אפיקי מגינים (שם
 מ"ח): (כג) משניא לגוים ויאבדם. י"א כאשר עשה למלכים בהסיגם אח ישראל לפני בעל לפון (שמות י"ד)
 סגו ואתרו חדע שהסכים עמנו לטבעם בים כאשר גזרו כל הבן הילוד היאורה השליטוהו (שם ח') וקסה יראשו
 של בעל לפון שלא נעשו בו שפטים ככל אלהי ומלכים וגרם המקום להשגחם כדי לטבעם וזה הלשון אמו עיקר
 דח"כ היה לו למר בסוף ימיו משגיח כמו שובה אלל זה עיקר מגדול לפון סביח כח השגיח והלליחם ולכס
 והגהה בהלחחם והוא היה חזקן שלפן מה שהלליח: שטח. הרבה אותם להטעים בחרך ולכסוח: (כד) בתחור
 לא דרך. כמוהו שאינו דרך:

מצודת דוד

הטוטים עם כי אחד חכמו: (יח) פתח. מחיר קשר השמים:
 ויאסר. וכאשר יחוקק יקצור האזור צמתיים כ"ל יחוקק כוחם
 כי אכס האזור צמתיים הוא נחחק ומחור: (יט) מולך בהגים.
 יורה החוקים בעלי הכח לכל ילכו צדק הנימוס והכלוי:
 (כ) לנאמנים. להודיעם בעלי המללה יסיר חומר שפסחם
 עד לא יכינו לדבר מה צלנצם ומתקנים בעלי המדע יקח ויעב
 חוקי האמנים: (כא) שופך. פעם יציח צוז הרבה על דביים
 כמים השפטים ומכסה חבורת החוקים כ"ל יחוס כוחם כי ההגור
 הוא גזרין וקבלש כשרפים החשוב: (כב) מגלה. כ"ל ונלמד האדם
 דעה להשמיל דברים ענוקים קשי ההבנה: צלמות. כ"ל דברים
 העגלגים ציור מוליא לאור כי יחוק האדם דעה ויחיר יעיניו
 להבין דבר ויחיר דבר: (כג) משניא. הוא ונדיל אח הגוים
 צמתיים רב והוא מחדש: שטח. הוא יכנסט ע"ש האזנה
 צמחתי רב והוא יחוסם ומאלסם ללכת גולה: (כד) טסיר. פעם
 חוקי חממה לב רחשי העם המנהיגים אותם והנה יתעו אותם
 ללכת צעלה מהו לא צדק יכר ועלה נכונה: (כה) ימששו.
 והנה ומשפטים ציפיהם צמקים החושך אשר ילכו זה ולא ילכו צמקים
 אורה כ"ל טוטים ללכת צעלה מהו ולא יעו אל עול העלה הנכונה: ויתעם. ה'

מצודת ציון

אזינו לב (ההלים ע"ו): יהולל. ענין סבלות וכן וקופטים
 יהולל (ישעיה מ"ד): (יח) מוסר. קשוי רעוהם העול כמו מוסר
 לוארד (שם כ"ג): פתח. מחיר: ויאסר. קושט כמו הסוס אסור
 (מלכים ז' ז'): אזור. הגורם כמו ואזור עור (שם ח'):
 (יט) כהנים. שרים כמו ונני דוד כהנים (ש"ב ח'): ואיתנים:
 ומקום כמו איתן מושבך (צדצד כ"ד): יסלף. יעוה כמו
 ויסלף צדכי דקיקים (שמות כ"ג): (כ) לנאמנים. הוא מלשון
 ויאלמו נחם (יחזקאל כ"ג) שהוא ענין דבור והגוף החמוריה נוספת
 לסיפון שם הוא שנו כחף והלחיים צלנצם היודעים חכמה הדבור
 יקראו כהנים: וטסיר. ענין חוקי הדבור כמו צמחתי אח עעמו
 (ההלים ל"ד): (כא) ומזיח. הגורם וכן ולמח חמיר יחכנה
 (שם ק"ט): אפיקים. חוקים כמו אפיקי נחושם (לקמן מ'):
 רפה. מלי כפיון: (כב) צלמות. לנו של מוס הוא חכמה
 הקצר: (כג) משניא. ונדיל כמו סלחן צלנצו"ש (ההלים ל"ג):
 שוטח. פורס כמו וישחורו להם שטוח (צדצד י"ח): וימששו.
 ויחייבם כמו לך נסה (שמות ל"ג): (כה) ימששו. ענין השפוט

ה' ותעם. ה' ותעם אותם להיות ונצלנלים צדעם כמו השחור:
 ת: (א) הן כל אלה. כל הדברים האלה שאתחיל מהם רחמי עיני הדברים הנחלים ושמעו אזני הדברים השפוטים ודין הפיו ודין
 הפיון הנהיה לכל אחם מהנה שדבר ה' נעשה: (ב) כרעתכם. כשיעור ידועתכם ידעתי גם אזי לא פסחו וצדעו אזני נכס

איוב יג

יִדְעֵתִי גַם־אֲנִי לֹא־נִפְלֵא אֲנֹכִי מִכֶּם: ג אֹלָם אֲנִי אֶל־שְׂרֵי אֲדַבֵּר
וְהוֹכַח אֶל־אֵל אַחֲפָיִן: ד וְאֹלָם אַתֶּם טְפִלֵי־שָׁקֶר רַפְּאֵי אֱלֹל
כְּלִבֶּם: ה מִי־יִתֵּן הַחֲרֹשׁ תַּחֲרִישׁוֹן וְתִהְיֶה לָכֶם לְחֻכְמָה: ו שִׁמְעוּ־
גַּם תּוֹכַחְתִּי וְרַבּוֹת שִׁפְתֵי הַקְּשִׁיבוּ: ז הֲלֹאֵל תִּדְבְּרוּ עוֹלָה וְלֹא־
תִּדְבְּרוּ רַמְיָה: ח הַפְּנִי תִשְׁאֹן אֶסְלֵאל תִּרְיֹבוּן: ט הַטּוֹב כִּי־
יִחַקֵּךְ אֶתְכֶם אֶסְכַּחְתֵּל בְּאֲנֹשׁ תִּהְתְּלוּ בוֹ: י הוֹכַח יוֹכִיחַ אֶתְכֶם
אֶסְכַּחְתֵּךְ פְּנִים תִּשְׁאֹן: יא הֲלֹא שְׂאֵתוֹ תִּבְעֵת אֶתְכֶם וּפְחָדוֹ
יִפֹּל עֲלֵיכֶם: יב זְכַרְנֵיכֶם מִשְׁלֵי־אֶפֶר לִגְבֵי־הָחַר מְבִיכֶם: יג הַחֲרִישׁוּ

ת"א ואלם וגו' חולין ק"ח:

*דגש אחר ת"ג

תרגום

פְּרִישׁ אֲנִי מִכֶּם: ג בְּרַם אֲנִי לֹת שְׂרֵי אֲמַלֵּל וּמְכַסְּמָא עִם אֱלֹהֵי אֲצַפֵּי: ד וְבִרַם אֶתֶּן מִתְּכַרֵּי
שָׁקֶר מִכְּאִשֵּׁי אֱלִיל וּמִדְּרָקָא דְּפִלְטִיָּה סְבִינָא הַבְּרִין פְּלִכּוּן: ה לֹא דְמִשְׁמַתְךָ הַשְׁתַּחֲוֶה וְתִהְיֶה לָבוֹן
לְחֻכְמָתָא: ו שִׁמְעוּ בְּדוֹן מְכַסְּמֵתִי וּמַצּוֹת סִפּוֹתֵי אֲצִיתוֹ: ז הֲלֹאֵלְהָא אֶתֶּן מְמַלְלִין שָׁקֶר וְלִתְהִי
הַמְּלַלִּין נְכִילָתָא: ח הַאֲפֹי תִסְבּוֹן אִין לֵאלֹהֵא תִנְעִין: ט הַתַּחֲוֹן אִרְוִם וּפְשִׁפֵּשׁ יִתְכּוֹן אִין הַדָּךְ
דְּמִתְלַעֲבָא בְּבֵר נִשׁ תִּתְלַעֲבּוֹן בִּיהֵ: י מְכַסְּמָא וְכִסֵּן וְתִכּוֹן אִין בְּטוֹמְרָא אֲפֹי תִסְבּוֹן: יא הֲלֹא
בְּאֲדִקְפוֹתֵיהּ עַל פְּרָסֵי דִינָא רְתִימִיָּה תִבְעֵת יִתְכּוֹן רְתִימִיָּה יִפּוֹל עֲלֵיכּוֹן: יב דְּכַרְנֵהוֹן מִתִּיל
לְקַטְמָא לְגַב טִנָּא גְבִיכּוֹן: יג שְׂתַקֵּי כְּנֵי וְאֲמַלֵּל אֲנִי וְעַפֵּר עַלֵּי מְדַעֵם:

רשי

יג (ג) אולם אני. היינו מבקש הלא לדבר אליו ולסוכוה עמו החסוף: (ד) מפלי שקר. מחזרו דברו שקר:
רופאי אלל כולכם. כל אליל שבמקרא לשון אל ורבוטו פירושו זה גיד האורח שאין לו רפואה ושמו
אלל: (ו) ורבות. הוכחות: (ז) הלאל תדברו עולה. אחרי אשר החם אל בלחם לריב לא טוב שמדברו
עולה: ולו תדברו רמיה. בעבורו מדברו רמיה כמו (לקמן ל"ג) הן אני כפיך לאל. וכמו אל הארץ אשר דבר
לסם (דברים ט') לאורכם. וכמו ילחם לכם (שמוה י"ד) החכם חריבוך לבעל (שופטים ו') הוקסו בעיני לדמותו
כאן והוא דומה ביד משה לו. על קרה (במדבר י"ז): (ח) הפניו תשאון. וכי להחניף לו לפתח פנים בלחם:
אם לאל. בשבילו החווכו על רמיה: (ט) הטוב. לכס: כי יחקר אתכם. ותמלואו שקרים: אם כהלת באגוש
התתלו בו. לומר לכבודך עשיו עלמנו שקרים: (י) הוכח ויכח אתכם. הלא וידע לכם דבחסד ותי בסתר
שחמדו לפניו בדין פנים השאו לו לומר שס נשאו פניך: (יא) הלא שאתו. גבשו וליומוס הכעסו החכם וס
אומרים שחכו שריפה חשו כמו וישחם דוד והגפיו (ש"ב ה') וכמו משחם העיר (שופטים ד'): (יב) זכרניכם
משלי אפר. זכרניכם נושג לאפר. חכם סבורים להחמשל לאברהם שאמר ולאכי עפר ואפר (בראשית י"ח):
לגבי חמר. שזה לעפר וסי גביכם. גביכם גובה שלכם כמו כמו (וחנני לך גב ביהוקל ט"ו):

<p>מצודת ציון ציונים הנה וכה להשגח מוכסול כמו כאשר יושש העור (דברים כ"ח): יג (ב) לא נופל. לא פסוח וכו': (ד) טופלי. עיני חבור ודבוק כמו ותפסול על עוני (לקמן י"ד): אלל. אל ולא לכן יקראו העב"ס אלילים בעבור זה: (ט) כהתל. עיני לעב כמו התלה בי (שופטים ט"ו): (יא) שאתו. להכ אבו כמו ומשח הארץ מפניו (חמוס א'): תבעת. מלשון בעתה ומרדס: (יב) לגבי.</p>	<p>מצודת דוד בדבר הידיעה ומה זה חספשו לפני ומפלאו ה': (ג) אל שרדי אדבר. לא חספן מעשה להפוכה עובס כ"ל אל שדי חספו ועמו חספון להפוכה: (ד) ואלם. אלל חסס אין לי חסעלה כי חסס יחנניס יחד דבני שקר כי חספשו עלי עון כב חסר לא כן הוא ובהיותו כן חסס חלכס רופאי הנל ר"ל מה שמסמנו חסוי לזנוג כשחשוב לה' ישנה חספיהי הלא הנל הוא כי אין כי עון לבשו עליו: (ח) ותדרי לכם לחכמה. כי בדברים הללה הסכלות לכל לזאח שתקו וחולי יחשוב ויי שחסס חסויס: וכו' בעבור להלדיק חס הלא הדבנו חריבו בעבורו וכי רלונו זה: (ט) הטוב. וכי יהיה טוב לכס כאשר יחקור חכסם צושפע על הדבנים האלה וכי חספשו צי לזנב דחסר צענוני הלכ כי ידוע הוא העלוותם לכ אשר ציון מדברו ולא משבר הוה: (יא) הלא שאתו. שריפה להכ אבו חסע חסס ויחזו וכו' ולכן חסלו להשקע צושפע: (יב) זכרניכם. ר"ל הלא בני חסס חלכס וזכרניכם וסוליס לזכרן חספס וגובס חזנה לגוף החונק ומה זה לא יכחסם חספס:</p>
---	--

מִמְנֵי וְאֶדְבַרְהָאֲנִי וַיַּעֲבֹר עָלַי מָה: י' עַל-מָה אִשָּׁא בְשָׂרִי
 בְּשֵׁנִי וְנִפְשִׁי אֲשִׁים בְּכַפִּי: טו' הֲיִקְטַלְנִי לֹא אֶחָל אֶךְ-דִּרְכִּי
 אֶל-פְּנֵי אֹכִית: טז' גַּם-הוּא-לִי לִישׁוּעָה כִּי-לֹא לִפְנֵי תַנְּף יָבוֹא:
 י"ז שָׁמְעוּ שְׁמוֹעַ מַלְתִּי וְאַחֲוֵתִי בְּאֲזִנֵּיכֶם: יח' הִנֵּה-נָא עֲרַכְתִּי
 מִשֹּׁפֵט יָדַעְתִּי כִּי-אֲנִי אֶצְדָּק: י"ט מִי-הוּא יָרִיב עִמָּדִי כִּי-עָתָה
 אֶחְרִישׁ וְאֶגְוֶעַ: כ' אֶךְ-שֵׁתִים אֶל-תַּעַשׂ עִמָּדִי אִם מִפְּנֵי לֹא
 אֶסְתֵּר: כ"א בַּפֶּה מֵעַל הַרְחַק וְאִימָתָהּ אֶל-תִּבְעַתְנִי: כ"ב וְקָרָא
 וְאָנְכִי אֶעֱנֶה אוֹ אֶדְבַר וְהִשִּׁיבְנִי: כ"ג כַּמָּה לִי עֲוֹנוֹת וְחַטָּאוֹת
 פִּשְׁעֵי וְחַטָּאוֹתֵי הֲרִיעֵנִי: כ"ד לְמָה-פָּנִיָה תִסְתִּיר וְתַחֲשִׁבְנִי לְאוֹיֵב

י"ז קרי י"ט קרי י"ט קרי י"ט

ת"א הן יקטלני וכו' קוטה ל"ג כי לא פשתי קוטה מ"ג סנהדרין:

תרגום

י' מטול מה אשול בקרי ונפשי אשים בד על גב ידוי: טו' הא אין יקטלני קדמוי אצלי
 כדם אחרתי קדמוי אבסן: טז' לחוד הוא לי לפדקנא ארום לא קדמוי דילמוד יעול: י"ז ששמעו
 וקבילו מלתי ותעמי באזניכון: י"ח הא כדון סדרתי דינא דעית ארום אגא אפי: י"ט מן הוא דניגא
 בקרי ארום השתא אשתוק ואתנגיד: כ' לחוד תרתין לא תעבר עמי הדיון מן קדמך לא אשמר:
 כא דך מעלך ארק וקלתך לא תבעת יתי: כב וקרי ואנא אויב או אמל ותחיבני: כג כמא
 לי עון וחובני מדוי ומדחני אודע יתי: כד למה שכתך תסלק ותחשבני לבגל דבבא לך:

רש"י

(יג) ויעבר עלי מה. מה שיעבור עלי בעון לעקתי יעבור עלי ואל החסו על מה אני כריך לשלם ולחזו:
 (יד) בשרי בשני. לשרתי ולכופני אל השחוקה: ונפשי אשים בכפי. להגיס נפשי למחן בייסורי שחוקה:
 טו) הן יקטלני. איני כפרד נומנו ותמוד לו איחל. על כן אין מחד ופסע בדברי אך דרכי ומדותי שנהגתי
 בהם: אל פניו אוכית. לדעת מה יפסיעני: טז) גם הוא. וכאשר אני שלם עמו כן הוא גם הוא לי לישועה
 ולא המלוא אחס הן בעיניו: כי לא לפניו חנה יבוא. וזה שנאמר להם (לקמן מ"ג) כי לא דברסם אלי
 נכונה: יז) ערכתי משפט. הוכחם דברים סדרתי טענותי בלבי מה להשיב: י"ט) אחריש ואגוע. אם לא
 אריב אחרים ואגוע: כ) אך שתים אל תעש עמדי. דין של מעלה ודין של מטה ואם בזהה טעו למשפט
 אז תפסיד לא אסתר. אם בדיו של נועלה אני אומר הטאתי. מכסה פשעיו לא יליח (משלי כ"ח): ואם בדיו
 של מטה. אף אנכי לא אודע. כסוי חטאה ל"ט (סא"ל): כא) כפך מעלי הרחק. כשיחק כמו שחסיבו אליהו
 ואכפו עליו לא יכד (לקמן ל"ג) ויש פוחרים כפך. כלומר ידך וקספי לי לאומרו כי לא מנימו קף לרעה כי
 אם לא הן. כמו ושכוחי כפי (שמות ל"ג): כד) פניך הסתיר. לראות את דרכי יושרי:

מצודת דוד

אדבר דברי וחק אם יעבור עלי מהטעות מה שיעבור אם כב
 ואם מעט כ"ל לא חסדל מלדבר ופסד יבאח העונת: יז) על
 מה. צעבור מה כ"ל מה הוא העון אשר צעבורו אש כל כפי
 צעורי כי כל הצער נלקח ונשחת ולא נחכ מהם כ"ל לנד הצער
 על מה נפשי קלה להפסד מנני כאלו יהיה בכפי אשר עוד צהפח הוי תפול מנני: טו) הן יקטלני. כ"ל אל החסו שלעקתי
 ויהי טעל אשר חסתי שבלדה חוהלתי סרה מנני צעבור זה יבאח ה' כי לא כן הוא כי אף אם יקטלני עוד חקוק לו לעון את
 נפשי צהפח הכוחי ומדוע ח"כ סקור מנני היבאח וכל דברי לא להחייס נגדו אך חשני לצער דרכי לפניו בלעך ארום:
 טז) גם הוא. והן ידעתי כי מלצד וכויתו אשר דבו וילמדו עלי וכוז יהיה גם הוא לי לישועה צעבור יושר אנכי כי חסלו בזהם
 ולא להחייסו לומר לפניו הן לקדק כי אונסם הנפתי ואם לא כן הוא כי צעל חקף לא יבוא לפניו כי שוא הוא לו: יז) ששמע
 הנינו אנחי ויכנסו באזניכם: יז) ערכתי משפט. סדכתי אחרים לעטון צהפסע וידעתי אשר אלדק על פייהם: י"ט) מי הוא
 יריב. כ"ל מי הוא אשר ערב לבו לנשח לריב עמדי להשחיקי מצלי טענות לזרות: כ"י עתה. אם אחרים עשה צעבור
 טענות הכחות אשר יגידו הכיעים הלא אמות ואגוע מלכז מניעת הדברים: כ) אך שותים. סוד ענין כלפי המקום ואחר כך
 אל טענה ענדי שתי הדברים הם האצרות לחמה ואז לא אסתר מניד כי אונסם להחוכח: כא) כפך. האחת היא
 אשר צעו הויכות הכתק מעלי מכת ידך לכל יעודווי והשנים אשר אז אל ספחד אוחי אונסך שלח יסחמו טענות: כב) וקרא.
 אז קח לומר מה פשעי ואני אשיב לך אז לדבר ואני יושר דרכי ומה חסדי לי: כג) כמדה. כמה נוספ טענות ומחלואת אשר חסתי
 לי כמה הם אף הודיעני מה הם פשעי ומחלתי כי אני לא ידעתי מחומה צידי לא פשע ולא חטאה: כד) למה פניך תסתיר.
 לחן צהפל מודק האדם הנוטל לייקר את וני ויסקי עניו לכל יבאח צי שלא יכמרו דחמינו עלינו: ודחייבנו. ומהס חוסב אוחי

לך: כה העלה נדף תערוץ ואת קש יבש תרדף: כי פירכתב
עלי מדרות ותורישני עונות געורי: כי ותשם פסד רגלי ותשמוד
כל ארחתי על שרשי רגלי תתחקה: כה והוא ברקב יבלה
כבד אכלו עש:

יד * אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע ערנו: ב כציץ יצא וימל
ויברח בצל ולא יעמוד: ג אף עלוזה פקחת עיניך ואתי תביא
במישפט עמך: ד מריתן מהור משמא לא אחד: ה אסחרוצים

ח"א אדם וגו' עקרה טעם ס': אף על זה. טס: מי ימן וגו'. נדה ט' ספר חסידים פסוקי:

תרגום

כה המרפא דשקוף התבר ונת גלא יבש תרדף: כי ארסם תכתוב עלי מרדתא ותרחני עות
מלוחי: כי ותשוי בר פשיע רגלי ותגמור בלחון אסרמי על סמוני רגלי תרשום: כה והוא
היך רקבובית תכלי היך לביש דגמריה וחיל:

יד * א בר גש דאתליד מן אמתא גויז יומן ושבע תנא: ב היך ניצא נפק ואתמולל וערק היך
טולא ולא יקום: ג לחוד על היך פקחתא עיניך ויתי תעיל דדינא עמך: ד מן והן די מן
גבר דאסתאב בחובין אלולפן אלהא די הוא חר די ישבוק ליה: ה אין לא יתוב סריגן יומי

רש"י

(כה) תערוץ. ספחיד: (כו) מדרות. סרבוות. אשר מרתי פיך אסה כחצב ולא העוצות שפעלתי: (כז) כסד.
בלשון ארנוי סנחא בסדטי יחיב. עץ גדול שוחטין בו רגלי האסורים ובלשון יוני אשח"ק: תחקה. אסה עלמך
ותחקה על פסיעותי כן פסע זה וכה פעל וכמו מחיק הארץ (יחזקאל מ"ג) וחיק האמה (סס) זה היסוד
אשקויל. הן על כפיס הקוחר (ישעיה מ"ט): (כח) והוא ברקב יבלה. הגוף הזה אשר חרדוף חרקב יבלה
ואין כבודך כדויספר:

יד (ג) אף על זה. הסבל והערקב: פקחת עיניך. לדקדק בחטאיו ואחרי אסה מביא במשפט על עונותיו: (ד) מי יתן
טהור. מדבר טיפה סרוחה ושכחה זרע שטוף עמא: לא אחד. בהם טהור שלא יחטא: (ה) אם חרוצים
ימיו. אם גמול זה הוא משתלס. שחרוטים וקוצנים ליום קבוע ומועד למתה:

מצודת דוד

מצודת ציון

לך לאויב ומווד עד אשר שמחל בהצלת הכרות עלי: (כה) העלה.
וכי תערוץ עלה כדף וכי חרדוף אח קש יבש וכי זהו כבודך
והלא אני כאחד מהם: (כו) כי תכתב. כל המני והמניד המלא
כי תכתוב עלי כשכך למען לא יבטח ואלך העונות שעשיתי צעורי
עוד לא הייתי שלם צעבלי הנה אסה מוריש אותם לי לקבל הגמול
בם עליהם כאשר ידקדק האדם אשר הזומה לו: (כז) ותשם
בסדר רגלי. עם כי שונם רגלי כבנלי עליס סגורים ואין אוכל
עוד לשמוד כל ארחותי לכל אצתה והלא רגלי סגורים ואין אוכל
לכנות ועוד חוסף להכאוב אחי כי תחקוק נקני עלי הסד
ומעולמות לפי מדה שכתי כנלי הם עלמות הכבל והעיה דחוקים
צער הכבל ומעצבים צורך וכו' הנה חייסר אחי צמחאוב על
מכאוב אשר לא אוכל לשאח: (כח) והוא. הלא הגוף הנדקף
מונך הלא יבלה ויושעה כדנב הנדקב וכבד אשר אכלו החולעת
וכי כבודך היא זו לכדוף אסר כביה שגלה חלח:

(כה) העלה. עלה אילן: גרף. כמות כמו קש דף (ישע"מ"ח):
תערוץ. מסביר כמו גערוץ הארץ (סס ז'): קש. מן דק:
(כו) מדרות. מלי מרי וסרבות: ותורישני. מלי יושה:
(כז) כסד. עליס חקוקים עשויס להסגיר בהם רגלי החפוט וכן
ישם צמד רגלי (לקמן ל"ג) ובדכ"ל סדנא בסדטי יחיב (פסחים
כ"ח): שרשי רגלי. הם עלמות הכבל שהם העיקר להם:
תחקה. מלשון חקוקה: (כח) יבלה. מלשון בליה ורקבון:
עש. כן טעו של החולעת האוכל הנגדים וכן כבד יאכלם עש
(ישעיה כ"ח):

יד (א) רנו. הדה כמו מנביה הארץ (סס י"ד): (ב) כציץ.
כשרה: וימל. ויכנס כמו וימולל ויש (הלים ל'):
(ג) פקחת. פסחה כמו פקח עיניך (משלי כ'): (ד) חרוצים.
כמות צמיה וקבוע כמו אסה חלח (מ"א כ'):

יד (א) אדם וגו'. הלא האדם הוא ילוד מאלה וכו' ומקומו משתח כי היא חמה מלא לוחה ופיה עלל דם ואף הוא קלר ימים
ונוצרה בסדרות עד כי ישנע מהם לגודל רעוים: (ב) כציץ. דומה הוא לציץ אשר יוכנס מיד לכאב יאל ולא יעמוד זמן
כז: ויברח. ומה יבטח מן העולם כלל הזה אשר לא יעמוד זמן רב בעקום אחד כי כאשר יבטח השמש כן יבטח הכל ממוקמו:
(ג) אף על זה. אף על כביה שגלה בה פקחת עיניך להשיגה במעשיו ולדקדק אחריו ויחזק וזה עגם אחי שאני מנוקה מעון
הניח עיני צמטעע לעשתי על אשר קלחתי בהכמה לפי שיעור הכנתי וכלשן אמר לוסי: (ד) מי יתן. וכי אשכח שהגולד מן
הטמא יועט כ"כ עד שימחוד בכל עם להכחיש לבו בהכמה והלא אני ואמי עמיס ללא היז עמוים זה כזה ומלד קשה להיום
הגולד מהם עטור כ"כ: (ה) אם חרוצים. אם אונסם ויוי האדם המה קרובים וכדומים צמיה ומקסר חשיו המה עונך כי אסה
שנע להם מספר ועשוי לו חוק קבוע עד כמה יסיה ולא יעבור הגבול:

ימיו מספר חדשיו אתך חקן עשית ולא יעבר: ^ו שעה מעליו
 ויחדל עד ירצה כשכיר יומו: ^ז כי יש לעץ תקנה אסירת
 ועוד יחלף ויונקתו לא תחדל: ^ח אסיוקן בארץ שרשו ובעפר
 ימות גועו: ^ט מריח מים יפרח ועשה קציר כמזגמטע: ^י ונבר
 ימות ויחלש ויגע אדם ואיו: ^{יא} אולו מים מנימים ונהר יחרב
 ויבש: ^{יב} ואיש שכב ולא יקום עד בלתי שמים לא יקיצו ולא
 יערו משנתם: ^{יג} מי יתן ובשאל תצפנני תסתורני עד שוב
 אפק תשית לי חק ותזכרני: ^{יד} אסיומות נבר הוחיה בל ימי
 צבאי אחל עד בוא חליפתי: ^{טו} תקרא ואנכי לעשה

ת"א סס חקן וכו' יומל ע"ל: עכ"ל וכו' סס:

חקיו קרי

תרגום

מגן ירחי נפק גזרתו עבדתי ולא יעבר: ^ו פסק מעיה ופסק מחתייה עד דיקבל סוקריה הך
 באנקרא בזמיה: ^ז ארום אות לאילנא סבר אין תקיף תוב ישבשב ונקותיה לא תפסק: ^ח אין
 מתקם בארעא שודשיה ובעפרא יסוף נצביה: ^ט מן הגעת מוז ילבלב ויעבד זאזא הך נצבא:
 י נברא ימות ויתמקמ אתנגד בר גש ואן הוא: ^{יא} אולו מוז מן נמא דסוף וחדרו לבית כנישתהון
 וחדנא אהניב ותיבש קדם ארנא דין וחדרו על בית פרציהון: ^{יב} ובר גש שביב ולא
 יקום עד דלית שמיא לא יתערין רשיעא ולא מתערין מבית דמקהון: ^{יג} גי לוי בבית קבורתא
 תמשינני תמקרני עד דיתוב רגוק תשוי לי גורא ותזכרני: ^{יד} אין ימות נברא רשיעא אפשר
 דיתי מטול הינא כל יומי חילי אודך עד דתי חליפי תי: ^{טו} הדי קרי ואנא אתיב לך לעוברי

רשי

ומספר חדשיו אתך. קלזים. וחוק זה עשית לו ולא יקיים עוד ויחר בעולם די לך בחסלמוך הללו: (ו) שעה
 מעליו. בלוחו מיעוט חרץ הימים ויחדל לו ממכאוב עד ירלה צוקוקו וסמוך כמו חס ומוז כשכיר הרואה
 להסלמה עבודה יומו כי עברתו מן העולם חלוטה וכלמתח משאר כל העובדים: (ז) לעץ. זה יש מקום שיהלף:
 ויונקתו. אשר מגזעו לא תחדל מהיות ענף: (ט) ועשה קציר. הוא יונקת כמו (ההלים ס') השלח קלריה
 עד יום: נטע. סס דבר הוא וטעם הכרוח למעלה בזמן ונקקד כולו קנין מפני שהוא סוף פסוק חך מגזרת
 נטע הוא: (יא) אולו מים מני ים. ממקום שנהר בא ויולא ממקורו הבהא מאליו מן הים. ומנהר הבה
 נמש וחרב ויבש לעולם. כן ארס שכב ולא יקום: (יד) כל ימי צבאי אחל. לחיים: (טו) תקרא ואנכי לעשה

מצודת ציון

מצודת דוד

(ו) שעה. לזאת הסך מעליו ונכות ידך ויהיה מול מהם צמען
 ימיו עד אשר יבואו ימי הזקנה ויכלה צמיה ויקום לה כשכיר
 הכולה בהשלמה היום ויקום לה: (ז) כי יש לעץ תקנה. הלא
 האדם הוא נוסל ונכוע ונעץ השדה כי לעץ יש מקום לחזור
 לקדמותו אף אם יכחה עוד ויחלף לחדש ענפים אחרים הנוכחים
 ילא יוספק ממנו ענפיו הכחים: (ח) אס יוקן. אף אם יוקן
 כשבו צאקן עד שלא ישאר בו חלומים: ובעפר וכו'. כשל הדבר
 צמ"ט: (ט) מריח מים. מ"א כשיבוא עליו ונעט מים ומיד
 כשיכוח אה המים יחזור ויפכה ויגדל ענף כאלו נטעו בו ונקבו:
 (י) ונבר. אבל נבר כאשר ימות הלא מחד תחלש כי לא יחזור
 עוד לקדמותו וכאשר יגע חיו הוא הלא לא ישוב עד עולם:
 הלא יתכז ויבש ולא ישוב בו המים מעליו צולה מן הים: (יב) ואיש. וכן כאשר ימות האדם לא יקום עוד: עד בלתי שמים. אחר
 עד יבאו ויפסקו המיםים כל"ל עד עולם לא יקו המים ולא יעירו מן המים: (יג) מי יתן. כל"ל אם היה מהאפשר לחיים אחר
 המים היה שאלתי מן ימן הסמחתיני צבאל עד ישוב אדך ונניי וחסים לי חוק ונתי ישוב אדך ונניי וזא חזרתי להולאני ממש
 לחיים צ"מ החיים: (יד) אם ימות. אבל אין זה אפשרות כי כאשר ימות האדם האם יחזור ויהיה חך כל ימי אשנו היקין לי
 אקום להשאר חי עד גוף עם חליפתי ולא להי: (טו) תקרא. מן ימן אשר תפאל לאעג נדוע חוקרי ואנכי אשוב להשוכח ענין

איוב יד

ידיה תכספה: ^י כירעתה צעדי תספור לא תשמור על חמאתי:
 חתם בצרור פשעי ותטפל על עוני: ^י ואולם הר נופל יבול
 וצור יעתק ממקומו: ^י אבנים שחקו מים תשטף ספיחיה עפר
 ארץ ותקות אנוש האבדת: ^י תתקפהו לנצח ויהלך משנה פניו
 ותשלקהו: ^{יא} וכברו בניו ולא ידע ויצערו ולא יבין למו: ^{יב} אך
 בשרו עליו יכאב ונפשו ערוי תאבל:

ת"א אבנים וגו'. קדושין ל'. יכצו בניו. זככות י"ז: אך זכרו. טס:
 תרגום

אך תתרגו: טז אדם פרוץ פסיעתי תמני לא תמזור על סדחני: יז חתים בספר דקדנא מרודי
 ותחבר על עונתי: יח וברם מור נפל ומר ומיגר מסמלק מן אתריה: ת"א וברם לוי דאתפרש
 מאברהם דמתיל למור רם נתר ותקיסא סלק אנך שבנמיה מסדום דהוא אתריה: יט אבניא
 שיסא מניא שטפא קהא עפרא דארעא וסבר בר נש הובדמא: כ תשלמניה לעלמא וזיל
 מתני קלסתרניה ותשרניה: כא שרון בנך בניו ולא ידע ומצטרין ולא יתבין לחו: כב ברם
 בקריה מן רחשא עלוי כאב ונפשיה בבית דיעא עלוי מתאבלא: ת"א ברם בקריה עד לא יסתמם
 גוללא עלוהי כאב ונפשא שבעתא יומי אבלא עלוי מתאבלא בבית קבורמא:
 רש"י

חסיסה הוא קרא חלי ואנכי אעק לכוכי דברי: תכספה. חממוד: (טז) כי עתה. אחס מרע לי: צעדי. אהס
 מופר: לא תשמור. איך מתחין על טעמיו מלהסרע. כמו ואני סמר אח הדבר (בראשית ל"ז) המחין סחוקים
 ובלשון משנה לא יאמר אדם לחבירו שמור לי כו' לשון המחין: (יז) חתם בצרור. חסם ומסומר בצרור כגד
 ככסף ומרגליות שלא חאבד: ותטפל על עוני. נחברת על עוני: (יח) ואולם הר נופל. הר הנופל גבוה
 יבול ויעשה עפר וחסה לו הקוה ליהוה ממנו. וזר אשר נעתק ממקומו. גם הוא יבול לשון הנופל: (יט) או
 אבנים אשר שחקו מים. בעברם עליוס חמוד: תשטף. השטיפה ספיחיה של אבן ליהסר לעפר ללמוה כו דבר
 כאשר ילמחו ספוח הקליר כן יתספק עפר זה ספיחיה לאבן: ותקות אנוש. אינה כן אשר משימות אבדה סלה:
 (כ) תתקפהו. חזקו ממנו ותאנסו בחקך ויהלך מן העולם: (כא) וכברו בניו. יהיו כבדוים ככסף וזוהב והוא
 לא ידע: ויצערו. וימעטו מכל טוב והוא לא יבין: (כב) אך בשרו עלוי יכאב. קסה רימה למח כמחט כבשר
 החי: (מענה אליפו):

מצודת דוד

והן ידעתי כי חמודי חמי הוילי חמי מעשה ידך ולמה ח"כ
 חמאס כי אס חלא זכאי: (טז) כי צעדי. עיס אסכר מעשה
 העוה שעשייה הנה חסוקו לעדי לקדקד אחרי ככל פסיעה ופסיעה
 ולא חמחין מלהסרע על העלמי כ"ל לא חסרע מעט מעט כ"ל
 על הכל ביחד: (יז) חתם. וע"י סנודים פעני צקשור וטולה
 ולא יטוה נה ונהס ע"י היסודים אשר חלפו ועברו עלי:
 ותטפל. ועוד חסבר על פוני דבר עון אשר אין רלוי לעוה
 עליו כי שרישי עוונת עווי אכל אשר שפסר מעשה עוונ
 אשר שעשיי כן ידעתי כי חסוקו חלי: (יח) ואולם. ובלחמ כמו
 הר הנופל אשר נעשה כלה ונוסד כי לא יוסיק לקוס וכמו הלו
 אשר יתקן וחקוס גדוהי הנה לא יטוה ללמוה מעשה כאשר עלו:
 (יט) אבנים. וכמו אבנים אשר הניס טוחקים מה מהס
 תשטף ספידיה. וכמו הספידים של עפר הלך אשר הנה מנעל הנה
 ותקות אנוש. ודוונה להס האבדת חקות האדם כי לא יקוה לשוה לקדומוה אשר העישה: (כ) תתקפהו. האבדון האחור חותם
 בחקך כב חסחה המתקיימת עד כלח והכו הוא הולך אחור כה וזין עורכ לו: משנה פניו. והוא מעסה סניו ותשלח אוחו
 שלוה עולותיו ולא יטוה עור: (כא) וכברו בניו. כן אס בניו יהיו מכוזדים לא ידע מזה ויהן אס יונעטו כבדו לא יבין חת זלח:
 (כב) אך בשרו עלוי. אך עווד חי כאשר צערו עוד עליו או יכאב מדבר החכאי כספיהה נעשו חללו או האכללה צעיר לגי
 ורוע חקקה אכל לאחר העישה לא יבגס עוד דבבר והסדגים ויחתי כה אס חמנס כן הוא סוף האדם שער ומונו כמעט ימי
 חיו כי יז לו כזה הסוולה והמענה היא כו יכסל אחרי לוש לוור עליו כי וועט השוב מן החכמה ובי הוא יודע יותר מנע
 אף יבנה רעיו ככלל על אשר יחננו לה' וחוליס בו עון כב אשר לא כן ויקהור דעה לופר שאחר צדלו עליו היסודין על כי קל
 כסמה לבי שטור מרנגה הכסו כי יטיב אחריס חלל כ"ל הוא בעבור כי נוכל הוא מענא ולכן ח"ל לחימה מועיק כ"כ ולא יס
 שעשש חקוסים ע"ז כי אינה דבר אפסרי):

מצודת ציון

(לעיל י"ח): (טז) תכספה. חמודו כו כסוף ככספה (בראשית
 ל"ח): (טז) צעדי. פסיעותי: תשמור. חמחין כמו ואני סמר
 אה הדבר (טס ל"ז): (יז) חתם. ענין סניכה: בצרור. ענין
 קשור כמו לכוך כספו (טס מ"ג): ותטפל. ותחבר כמו עופלי
 סקף (לעיל י"ג): (יח) יבול. מלשון כליה והפסד: (יט) שחקו.
 מהו כמו ושחקו מנהה חק (שמות ל'): ספידיה. הס הגדלים
 מהגסעין הנופלים עליוס כעם הקליר כמו ספיד קליקן (ויקרא
 כ"ה): (כ) תתקפהו. ענין חסחה חזקה כמו ולס יתקפו
 האחד (קהל ל'): משנה. מלשון סני: (כא) ויצערו. וימעטו
 כמו חלל מעבר היא (בראשית י"ט):

מז * ויען אליפו התימני ויאמר: ב החכם יענה דעת רוח
 וימלא קדים במנו: י הוכח בדבר לא יסבון ומלים לא יועיל
 בם: י אף אמה מפר יראה ותגרע שיחה לפני אל: ה כריאלף
 עונך פיה ותבחר לשון ערומים: י ירשיעה פיה ולא אני ושפתיה
 יענר בק: י הראשון אדם תולד ולפני גבעות חוללת: ה הבסוד
 אלוה תשמע ותגרע אליה חכמה: ט מה ידעת ולא גרע תבין
 ולא עמנו הוא: י גס שב גס ישיש בנו כביר מאביה ימים:

ייתור י

ת"א אף אמה וכו'. זכאל מ"ז: וזכאל וכו'. עקמים ב': סלשון וכו'. טס ה':

תרגום

מז א ואתיב אליפו דמן תימן ואמר: ב האפשר דחכימא יתיב דעמא דדמו לועפא וימלי
 הויך רוח קדומא פריסיה: ג דמבסון במלון ולא ילף ומליא דלית מששא בהון: ד לחוד את
 אין תפס דחלמא ותבצור מלמא קדם אלקא: ה ארום יאלף סוד הנדף פומך ותהי בחד לישנא
 דחכימא: ו יתבנך פומך ולא אנא וספודך יסדון בק: ז הא בקדמא אדם בלא אבא ואמא
 אתילדמא וקדם גלמא אתבריתא: ח אפשר דברו אלקא תשמע ואספת לוחך דחכמתא: ט מה
 ידעמ ולא גרע תבין ולא גבנא הוא: י לחוד סיב וקשיש בגנא ודרב מאבוק וימא: ת"א לחוד

רשי

מז (ב) החכם יענה דעת רוח. תימה הוא וכי מי שהוא חכם יענה ויריס קול דעתה של רוח והכל:
 (ג) הוכח בדבר לא יסבון. להשווכה בדבר שלא חסא מן הגאס כמו וחסה לו סוכנת (מלפני א)
 (ד) כמו יסבן צם (קסלה י) והנה צם: (ד) אף אתה. כ"ש אהס שחכס מאוד אחס: תפר יראה. במרבות
 דברך: ותגרע שיחה. כמו כי יגרע נפשי מים (לקמן ל"ו). וכמו ותגרע אלך חכמה: (ה) כי יאלף עונך.
 הרע אח פך לדבר כדברים החלה וחסה לי לבחר לשון ערומים: (ו) ירשיעה פיה ולא אני. כלומר
 שיוצאי על שאלתי ומלא פיה מרשיעה לי עוב לי שרשיעה פיה ולא אני. וזו היא שאלתי: (ז) הראשון אדם
 תולד. הכתוב אדם תולד כ"ל הלא אף חכם נולד מן אמו או אביו: (ח) הראשון אדם
 הגרע מאומה נולדו שדעה לקיים כל חכמה מלחם הבורא: (ח) ותגרע. והרבה מלמעלה למטה לרדת עליך:
 (י) כביר. מרובה ימים מאבך:

מצודת ציון

מז (ג) יסבון. ענין החסא וכן לא יסבן גבד (לקמן ל"ד):
 ומלים. וואמיים: (ד) תפר. סגול: ותגרע. מלטון
 גבעון: שיחה. ענין אמיס הפגלס וכן ואל יסבן לשון שביס
 (זכאלס ל"ד): (ה) יאלף. ילמד כמו סן חלף אכחמו ומשלי
 כ"ז: (ו) יענר. יעידו כמו לל חענה (שמות ל'): (ז) גבעות.
 הריס: חוללת. נבדלס כמו והכולל אכן (סהלס ל'): (י) כביר.
 סרבה כמו ומעיד לא כביר (יעשים מ"ז):

מצודת דוד

מז (ב) החכם. היסבן לחכם שטיב הודעה דברי כוח ויולל
 צטנו ען מחשבות רוח קדים ודברים שאין בהם עונש:
 (ג) הוכח. לחוספת גיורא ירעש אומיו לומר וכי לאוי להחוככה
 בדבר שאין בו הכסה והאורי עמים אשר אין בהם חועלה וא
 מה לנו זזה הויכות אם תחכם נחלמו או אנו מנך: (ד) אף
 אתה. כ"ל הלא אף חכם נולד מן אמו או אביו: (ה) אף
 צוה שחאמר שהכל זל ונלד הוועכס מפד היולה והואון העס
 ואף אהס ונכדע ויומעע והפגלה לפני האל כי אס ביות הכל
 ונלד הוועכס אין עוקס להפלה והנה חעלפך דנה מלד: (ה) כי יאלף. אומי פיה וילמד אח עונך לזולת כ"ל דבר העון
 אשר נך אשר חשבוט כי שול עבוד אלהים הנה העון הוא הלמד לזולת לחמת צם גס הוא: ותבחר. אצל זכאל לשון עכמה
 להסחרי הדבד בנותק אומי החליה ולא חלוננה צמס מלס והסך צנוילס חולס מוחך הדברים נבלס הכוונה: (ז) ירשיעה פיה.
 אומי פיה גינוד כשעמך ולא אלתך אני לחוננה ודברי שחודך יעידו נך על העון אשר צינך: (ז) הראשון. כ"ל אם סנח
 לדברי לופר על כי הוא לעיר לימים ואחר ישיש וכי כשון נולדת ללדס וכי נבדלס לפני הנצנות עד שכל קדם נך מי ומני
 חלס וכאומר וזהו אשר הוא לעיר לימים הלא יתקן שקבל אומיו ונני שקדם נך אשר שפע גס הוא ען המוט אשר כלה ציוט
 הימים: (ח) הבורא. ואס החשכל לעולו בנצניות סידיעה הנבלס ונשפת הכוונה האס החכוננה צמד חלוה לבסין מוסתרו:
 ותגרע. וכי הנכמה אס החכונה עומד האשטוס לקהסה אלך ובאומר וכי כל החכונה לקהס לעלונך נך לבדך ואין לזרים אסך:
 (ט) טה ידעת. ומה הסכמה אשר ידעת אמה ואנחנו לא נדע וזה הדבד אשר סנון ואין סבינה היא עמנו: (י) כב שש.
 כאומר ואס החשכל כחכמה עם הזקיק הלא אף צמו יס גס אשט שיעה גס ישש הוקן הכנה יוחך מולבך ועס כי לופר היה לעיר
 לימים הנה אחר זה על בלדך א על עליו:

איוב כא

המעט ממה תנחומות אל ודבר לאט עמך: י מה יקחך לבך
 ומה יחמוץ עיניך: י כיתשבו אל אל רוחך והוצאת מפיה
 מלין: י מה אנוש כייזבה וכי יצדק ילוד אשה: יו הן בקרשו
 לא יאמין ושמים לא יזכו בעיניו: יא אף כירנתעב ונאלח איש
 שמה כמים עולה: י אחור שמע לי וזה חזיתי ואספרה:
 יא אשר חכמים יגידו ולא כחרו מאבותם: יא להם לברם נתנה
 הארץ ולא עבר זר בתוכם: י כל ימי רשע הוא מתחולל ומספר

בקרשו קרי

ת"א הן בקרשו מבינה ה: ושמים ה: ונזע: אף כי ונז: יומא ע"ב: אשר חכמים: קוטה ז: להם לברם: טז:

תרגום

אלפי דסיב ובליד הקשיש בחדנא וצופר דרב מאבד ימין: יא הועיד מנה נחמא דאלהא
 ומלא ביני חו למלא נבה: יב מה ילפנה רעיונה ומה כרמיון עינה: יג ארום תתיב לאלהא
 רוחך ותהיב מפיה מליא: יד מה פר נש ארום ויבי וארום ידבי לוד אתתא: טו הא בקרשו
 גלא לא יאמין ואנגלי מרומא לא זבאין קדמו: טז כל דבן מרחק ומסאב פר נש שתי חוף
 מוי עיתה: יז אחי לך קבל מי ודין דחמתי ואשתעי: יח די חבימאי יחזו ולא מבדבו מן
 מסורמא דאבתרוון: ת"א דשכמו דיעקב חבימאי יחובו ולא יכפו ממה דאלפנתו אבהתרוון:
 יט להון בלחודיהון אתהיבת ארעא ולא עבר חילוני במצעהון: י כל ימי רשעא הוא מתחולל ומספר

רשי"י

ויא המעט טמך תנחומות אל. אשר הטוב לך הלא עתה ימים רבים. ודברו הטוב אשר לאט עמך
 בלאט ומח דענו. לאט הנעים ולשון פעל הוא ולא שם דבר. ולכן הוא נקוד חלו קמ"ן וחלו פת"ח: (יב) יקחך.
 ילמדך כמו יערוך כמטר לקחי (דברים ל"ב): ידמוץ. כמו ידמוון. כמו שלמה שמהל (שמואל ב"ב): (יד) מה
 אנוש כי יזכה. מה כמו שיוכל להיות זכאי נגד הקב"ה: (טו) ושמים. אצל השמים: זכו. יאשרו כל לשון וך
 הוא לזכר: (טז) אף. כל שכן: ונאלח. נחשב ומעורבב וכן כלו סב יחדו נאלחו (ההלים ל"ג): (יז) אשר
 חכמים יגידו. ויהווו פסעס ולא כחרו עוונם מאבותם זהו אשר ראיתי והנני אספר לך וידין ראיתי יהודה
 הורה ולא בוש במעשה חמר. ראובן הורה ולא בוש במעשה בנהם ומה היה שכרם: (יט) להם לברם נתנה
 הארץ. שסבר זה זכר יהודה למלכות נלחו ונעלו שיהם מן הנחלה חלקם. ולא גורשו מן נחלתם בעונם מאחר
 שזדונו ולא עבר זר בתוכם. כעצם משה לברכם שאמר יהי ראובן ואל ימוח (דברים ל"ג) ואלח ליהודה. ד"א
 לא עבר זר בחוסם בנחלה שלעמית לבוא החלוקה בספר (יחזקאל מ"ח): (כ) אצל הרשע שאינו שב מחטאו

מצודת ציון

יא) לאט. ענין הספסר והעיון מוה לאט אח פניו (ש"ב י"ח):
 יב) יקחך. ילמדך כמו לקח טוב (משלי ד'): ידמוץ. הוא
 הפוך מן ידמוץ והוא מלשון כחצה: (טו) ואמין. ענין קיום
 וכן הן בעניניו לא יאמין (לעיל ד'): (טז) ונאלח. נאלח כמו
 ידיו נאלחו (ההלים ל"ג): (יז) בחרו. ומנו כמו ולא בחר
 ממנו (ש"א ב'): (כ) מתחולל. מלשון החלה ורע:

מצודת דוד

יא) המעט. מה החכמים על היסודים על כי עשית מה מן
 הטוב והישר וכי נעטע היא מונך תחמוץ מן האל על אכזב
 היסודים מן הטוב והשלמה שיהי לך מלא אשר קבלת זהם די
 גמול ונעשה הפועל שששית והנה דבר העון הנחלה כך עדיין הוא
 עונך נספר ועוון ולא נקיים עדיין ונענו ונעשה הנה מקבל גם
 גמול הרעה כאשר קבלה גמול ונעשה הפועל והנה העונות מלא
 חשבו לתחמוץ על הרעה הנא עתה עליך: (יב) מה יקחך.
 ילך כחשבו לך להשגה ומה חמוץ להשגה כלל אשגים דעה חכמה:
 יג) כי תשיבו. אשר הפועל כוח פיה אל ה' והולח
 חמוץ והוא ככל ענין צו"ש: (טו) הן בקרשיו. הנה צוללתי הקדושים לא נתן בהם קיום צוללתי לכל יתעברו בכל עת השעשע
 אלוה: ושמים. אצל השמים עם כי זכים וזהירים המה הנה צעימו לא יזכו וז"ל לכולם ישני החסרון למולו: (טז) אף כי.
 כ"ש האדם החטב צועטו והנחשו צועטו ונחשו לעשות עול כדרך השמה אח המים אשר יזכה לשמות די שזוקו על כי אין
 הדרך לחם צענו ומחיר וחס כל אלה זו א"כ כ"ש הוא שיש לו חסרון רב מול שלמות הנקום ב"ה ויך א"כ יליק: (יז) אחור.
 אביר לך דבר ושוע אלי זה אשר כליתי בעיני אשכך לך: (יח) אשר רחבמים יגידו. ונסק לנעלה לומר אשכך לך מה שחליתי
 צמות הדבר אשר יגידו החכמים ולא מנעו מלקשר וזה שקבלו מאבותם: (יט) להם לברם. החכמה הם משלו צדוק חכמתם על
 כל הפועל כללו להם לברם נתנה הארץ ולא עבר בחוסם לנחול עמיהם איש זר אשר איננו מהם וכמוהו הואיל וקבלו הדבר
 מצדוהם ואין דרך האל להשיגם דבר מבו צלב הן והאקצלים היו חכמים גדולים ומשכילים לבנות האמת היא או כזו ואף עינין הן
 ראו צמות א"כ צדוהי אמת הן הדבר: (כ) כל ימי רשע. וזהו הדבר אשר ראיתי אני מה שקבלו החכמים הם עשיתם אשר

שָׁנִים נִצְפָנוּ לַעֲרִיץ: כא קוֹל־פְּחָרִים בְּאַזְנוֹ בְּשָׁלוֹם שׁוֹדֵד
 יבֹאֲנֻ: כב לֹא־יֵאֱמִין שׁוֹב מִנִּי־חֶשֶׁךְ וְצָפוּ הוּא אֶל־יִחְרַב:
 כג נִדְרָה הוּא לֶלֶחֶם אִיהָ יִדְעוּ וּבִי־נִכּוֹן בִּידוֹ יוֹם חֶשֶׁךְ: כד יִבְעֵתְהוּ
 צַר וּמִצְוָקָה תִּתְקַפְּהוּ בְּמַלְךְ וְעֵתִיד לְבִידוֹר: כה בִּינְטָה אֶל־אֵל
 יָדוּ וְאֶל־שְׂדֵי יִתְגַבֵּר: כו יְרוּץ אֵלָיו בְּצִוְאָר בְּעֵבִי גְבִי מִגִּיּוֹ:
 כז כִּי־כִסֶּה פָּנָיו בְּחִלְבּוֹ וַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי־כִסֵּל: כח וַיִּשְׁכַּח אֶעֱרִים

ת"א נחד ג'ז' צילה ל"ב ספד הזכב פסטה פסחא:

תרנום

וּמִנֵּן שָׁנִיָּא אֲחִישֵׁי לְחִקְפָא: ת"א כָּל יוֹמֵי דַעֲשֵׂי רַשִׁיעָא מוֹדִיכִין לֵיהּ דַּעֲבֵד תַּתּוּבָה וְלֹא תֵב
 מִנֵּן שָׁנִיָּא אֲחִישֵׁי לְחִקְפָא מִתְּקָא: כא קָל דְּלִחְוִיָּא בְּגַהֲנָם בְּאַדְנִיעִיה בִּד שְׁרָן צִדְקָו בְּשִׁלְמָא
 בְּחַי עֲלָמָא בְּזוֹחִיָּה יִתְיַהֵב: כב לֹא יִדְמִין בְּחַי לְמַחֲב מִן חֲשׂוּבָא וְאַמִּימוֹס הוּא לְמַלְיָן בְּחַרְפָּא:
 כג מְעַדֵּד הוּא לְמוֹנָא דָּאן הוּא יִדַע אַרְסֵם מְעַתֵּד בִּידֵיהּ יוֹם חֲשׂוּבָא: כד יִבְעֵתְנִיעִיה עֲקָא וְעִקְוָא
 יִחְדוּרִיעִיה הִיךְ מִלְךְ דְּאַמִּימוֹס לְלִלְגִיבָא: כה מְטוּל דְּאַוּשִׁיט לְאַלְהָא יִדֵּיהּ וְלֹת שְׂדֵי יִתְגַבֵּר:
 כו יִדְהוּט לְחַיָּה בְּתוּקְפָא בְּקִישֵׁי רוּם תְּרַסּוּ: כז אַרְסֵם חֲפָא אֲפּוֹ בְּשׁוּמְנִיעִיה וְעַבֵּד רוּסְבָא עֲלֵי
 כִּסְלָא: כח וְעַבֵּד שְׂכִיבָן בְּרִתּוֹן צִדְקָו וְיִיב בְּבִתּוּיָא דְלֹא יִתְבִּין לְהוֹן דִּי אֲחַעֲפָדוּ לְגִוּרִין:

רשי"י

ואינו מודה פשעו. כל ימיו הוא מחולל ומחזק על הבטחה שישלם רעמו אשר פעל כל מספר שנים אשר
 נאפו לעריץ. הוא מחולל. מחולל לשון אינומה ולא פשעה: (כא) קול פחרים באזניו. לחמר הביע עח
 השלוני: בשלום. וכשהוא שרוי בשלום אז השודר יבואנו: וצפוי הוא אלי חרב. ועמיד הוא אלי חרב ועוני
 לגוד ללחם איה ומלחט: (כג) נדר הוא. כלומר מוטעה הוא לנו: ידע. לו בלחמ: בי נכו. ומזמן לבא צירו
 כלומר אליו ועמו יום חשך. כמו מן הבא צירו (בראשית ל"ב): (כד) תתקפשו. החוק המנוקס ממנו והאנסה:
 כסלך עתיד לבידור. לא מלאחי דמוזנו ויש לפוחרו בלוחות המהלפוח ריש' בדלי'ם. כמו אשכח וריפח שבמורה
 (סס) (וכד'ס א' א'). אשכח וריפח וכן כחיס ורודניס (סס) חף כלן לכידור כמו לכידור כלוחו המלך סהוא
 עחוד ליקוד באש של גיהסם והוא הכחריב סהנכא הנביא עליו (ישעיה ל'). כי ערוך מהחמול ספחה גם היא
 למלך הוכן לשוקח חייליו יקד יקוד. ודומה לו כידורי אם יהמלטו (לקמן מ"א): אם (מ"א) אם לפידים אם
 (ס"א) אם להבות: (כו) ירוץ אליו. היה רץ אל הסורא בגובה וקופס נואר להכעיסו: בעבי גבי מגיניו
 וחזקת כמו: גבי. לשון גובה. כמו והצני לך גב (יוחקאל ע"ו): (כז) פימה עלי כסל. עשה פה על חללים
 שחלבו ועזבי שומנו כפול על כסליו ונרחין כנוין פה פימה מגורם והיסה הספירה פיס (ש"א י"ג). אז היא
 לימ"א של נפחים שיש לו פיות הרבה הפלר פיות: (כח) וישכחן ערים נכחורות. כן דרך בעלי גאוז בויס

מצודת ציון

מצודת דוד

נצפנו. נספדו: לעריץ. לחוק כמו עיני בויס (יוחקאל כ"ח)
 ור"ל החוק כשע: (כב) וצפו. ענין הצפה כמו לופה רע
 (סללים ל"ו): (כג) איה. אנה: (כד) ומצוקה. גם הוא ענין
 אנה: תתקפשו. יאחזו בחזק: עתיד. מוזמן כמו העמידים
 עוכר יתן (לעיל ג'): לבידור. עשוי הוא לשחוק צו לחזקו מיד
 ליד כן כדוכ אל אשך כסחם ידים (ישעיה כ"ב): (כו) בעבי.
 מלשון עב: גבי. גובי כמו לבני חומר נביסם (לעיל י"ג) ויאמר
 על גוף כל דבר: (כז) פימה. מולשון פה: כסל. הוא חלק
 השדחה הסעוק לכניות כמו אשר על הכסלים (יוקאל ב').

כל ימי הקצו ומלאים פחד עם כי ילכל דואב הוא בכל עם מן
 יגיעוהו רעע ונפסר השנים אשר נאפו להללחם העריץ ומלאו
 חללה וכפל הדבר ע"ש: (כא) קול פחרים. ואשר יגור יא
 לו כי צא באזניו קול פחדים ופחלום עורו ויבצ בשלום יצוא
 עליו השודר: (כב) לא יאמין. בנא עליו המשך לא יאמין בעלמו
 שיבצ עוד ממנו לחזק לקדומו: וצפו. והוא כלה אל הכרע
 כי הסרע כולוהו ונא עליו: (כג) נדר. והוא נדר ומקומו
 צנור כלהם לבקש איה ומלחט: ידע. וידע הוא בעלמו שיש
 המשך יהיה נכון ומתקיים צירו כי בעלמו ישפוט אשר כלה
 אליו הרעה ובעבור זה יוקף ללדוב בכל עם: (כד) יבעתוהו.

הלכות יסריו אוחו: תתקפשו כמלך. הלכה סלחה אוחו בחזק כמלך האוחו צנועלסו: עתיד לבידור. מוזמן הוא להיס דומה
 לכידור נע וד ומעולטל כלדור הזה האעולטל ומזק עוד ליד: (כד) כי נטה. על אשר נמה ירו אל ה' לצווח כלפי מעלה
 כנכיים היד והיה מנכנכ עלמו למולו כי סבצ אשר כמו ועולס יד עשה לו אם העוש: (כו) ירוץ אליו. היה רץ מול ה' בלואר
 זקוף ובגלוהו צנבור עובי בויס ומגיניו אשר עליו ר"ל על כי היה צועק צרוב חזקו ומקפו: (כז) בי כסה. כי הסענב צדקן נפשו
 להשעין אם בשעו עד כי כסה פניו צלצלו ועשה על כסלו כפולים כפולים מרוב השונן והוהו נלאים כששמי הפיות ובעבור רוב
 ספוצה נצהה לבו ונצח צרוב חזקו לצווח כלפי מעלה: (כח) וישכחן. סקן בערים ננזומ ומכרומ כי צנה אוחם לעלמו כדרך
 הגדלים אשר יצנו ערים ומכרומ להיס להם לשם וכנ"ס הנזומ סכרומ למו (לעיל ג').

בְּחִדּוֹת בָּתִּים לֹא יֵשְׁבוּ לָמוֹ אֲשֶׁר הִתְעַתְּרוּ לְגִלִּים: ^ט לֹא יֵעָשֶׂר וְלֹא יִקְוֶה חֵילוֹ וְלֹא יִשָּׂא לְאָרֶץ מִנְלָם: ^י לֹא יִסּוֹר מִיַּד חֲשָׁד וּנְקַתוֹ תִּבְשֵׁשׁ שְׁלֵהֲבַת וְיִסּוֹר בְּרוּחַ פִּי: ^{יא} אֶל־יָאֵמֵן בְּשֵׁן תִּתְעָה פִּי־שׁוֹא תִּהְיֶה תְמוֹרְתוֹ: ^{יב} בְּלֹא־יִזְמוּ תִּמְלָא וְכִפְתּוֹ לֹא יִעֲנֶנָּה: ^{יג} יִחַמֵּס בְּגַפּוֹן בִּסְרוֹ וְיִשְׁלַךְ פְּנֵית נַצְתּוֹ: ^{יד} כִּי־עֲדַת חֲנָף גַּלְמוֹד וְאִשׁ אֲכָלָה אֶחְלִי־שָׁחַד: ^{טו} הָרָה עֵמֶל וְיִלְד אֶן וּבְמִנָּם תִּבִּין מַרְמָה:

* חסר א'

ת"א כי עדם סף. קופה מ"ט :

תרגום

כט לא יתעמד ולא יתקום עתריה דקרח ולא ותמחת לארעא מגדוהו ומחלוין מבתא דדתן ואבדוס: ל לא יעדי מן חשוכא שבשיה תבש שלהבתא ועדי בועפא דפומיה דאלהא: לא לא יהומן קבר נש דבשקרא תעו ארום שקרא תהו פרחיה: לב בלא יומיה התמלי קבוהא ועוביה לא תהי עפופיא: ת"א עד לא יומי התמלי סבמיה ובקתיה לא תהי גנא: לג ימדי הדי גנא בוקריה יטלוק הדי ותא לבקתיה: לד ארום סעת דילמוד לצערא ואשקא גמרת משפני שחאדא: לה דחשלין לעת ומחלין שקר ורעיוני פרסהון מתקנין נבלא:

רטי

חרבות לסס: (כט) לא יקום חילו. לא יתקיים למים רבים: ולא ישה וגו'. לא יעסה. מלואו ויעו אחרי הכלע (שמואל א' ח') וינעו סס עלמס לא נעס מן השמים לארץ מתח תרוסס ווינון מהשפוסס. והוא כשחי חיבות מן לסס. מן הכנסס כמו וימן לסס המלך (דניאל ח') ותומס לו הספירה סיס בשחי חיבות (שמואל א' י"ג) ארלגיס ח"י אחוי לסון (ישעיה ל"ג) זה נראה בעיני. ומנחס מסייעני: (ד"א) מנלס לשון כלווקך לבגוד וסו"ן שבו יסוד נוסל. לשון חכלית. לא ישה לארץ. לסיס בעילס מגורח חרוין: (ל) ויסוד. מן העולס: ברוח פיו. של שלט בעולס. וזה מקרה חסר ויס פותריס בעביל רוח פיו סטרע לדבר סרה: (לא) אל יאמן. חוהו אסר בעול כסומס. כי שוא חקיה תמורתו. ויגעו סמו (רוח ד') ועל סחמורה: (לב) בלא יושם. סעמוד סמורסס על מליחסו ומלסלליס עוד כמו (בראשית ז') וימלאו לו ארבעים ויס וסלמיו: וכסחו. כפייס עכפיו. כל ענפי חילן דומין לכיסה: (לה) חרה עמל וילד און. עס רעס ויסחלנו סכר סלירס לפי ססרוין: חכין. חומין: מרמס. למרמס ססך לסס סאווסס: (מעסס אווב):

מצודת דוד

מצודת ציון

ב(כ) נבחרות. נצוחס ונכסחוס כמו וסכח מן חלף (שמות ט'): למו. לסס ל"ל כסס: הִתְעַתְּרוּ. חומני: לגלילס. עיני חל דרוי: (כט) חילו. עטוי: מנלס. סכליס וסלמחוס כמו כלווקך לבגוד (ישעיה ל"ג): (ל) וינקתו. עקףך: (לא) תמורתו. מלשון סמורה וחלוק: (לב) תמלא. חושלס כמו ובמללח ימי ססה (ויקרא י"ג): ובפתו. ענפיו כמו כסוח חוריס (סס כ"ג) ע"ש סהמס כסופיס: רעננה. עיני חלוח ורעיווח כמו צעון ענין (סהלילס ל"ג): (לג) יחמס. יסור כמו נחמסו עקנין (יחזקאל י"ג): בסרו. קיקלל ספרי שלל נגמר כשולו כמו רוסכ גויל (ישעיה י"ח): נצטו. סכוחו כמו הללו כסומיס (ש"ס ו'): (לד) גלמוד. יחדי כמו סלירס סרוס ימי גלמוד (לעיל ג'): אכלה. סרסס: (לה) עמל וילד און. עניינס סכר וינעיה דכר רע:

סנידו להסיר סוה יקיר זרעו כסנה קלס בגנין סזה חסוקי כסרו צועע סנה: וישלך. והוא ישלך זכסו סהר כוים סעסלך סהר נלחו והוא סכל עיני צנ"ש: (לד) כי ערת וגו'. כי קן רלחי סחקיס ערס חף יחיו ולא ימלא כס לא כניס ולא כסוח: ואש. חנו חף ה' סנוערה כלס סכלל סהלילס כסניס צעון סוסד: (לה) חרה עמל. כמו סכרה עול קן ילד חון כ"ל כמו סהלירס סוה לפי סכרוין כן סגמול לפי סנועס: ובסננס. סלכ סחחון כסנין סלל סוה סכירס סנוערה וזה יקבל סגמולו וסלס כלן סחסור (סגמולו וסנועס) סרוס כי יסוד אכרוי לומר ללויב חף סחור לא סחור לא סחור: סלכ סחחון כסנין סלל סוה סכירס סנוערה וזה יקבל סגמולו וסלס כלן סחסור (סגמולו וסנועס) סרוס כי יסוד אכרוי לומר ללויב חף סחור לא סחור לא סחור: סלכ סחחון כסנין סלל סוה סכירס סנוערה וזה יקבל סגמולו וסלס כלן סחסור (סגמולו וסנועס) סרוס כי יסוד אכרוי לומר ללויב חף סחור לא סחור לא סחור: סלכ סחחון כסנין סלל סוה סכירס סנוערה וזה יקבל סגמולו וסלס כלן סחסור (סגמולו וסנועס) סרוס כי יסוד אכרוי לומר ללויב חף סחור לא סחור לא סחור:

טו " ויען אויב ויאמר: ב שמעתי כאלה רבות מנחמי עמל
 בלכם: ג הקץ לדבריהם או מה ימריצה כי תענה: ד גם אנכי
 ככם אדברה לו יש נפשכם תחת נפשי אדברה עליכם במלים
 ואניעה עליכם במו ראשי: ה אאמצכם במדפי וניד שפתי
 יחשך: ו אם אדברה לא יחשך כאבי ואחדלה מה מני יהלך:
 ז אדעתה הלאני השמות כל עדתי: ח ותקמטני לעד היה ויקם
 בי כחשי בפני יענה: ט אפס טרף וישמטני חרק עלי בשגיו
 צרי ולמוש עיניו לי: י פערו עלי ובפיהם בחרפה הכו לחיי

ת"א נחשי וגו' ספר הזוהר פסחא לחיי נוח:

תרגום

טו א ואחיב אויב ואמר: ב שמעתי כאלון מנחמין דלעות בלבון: ג האת סוף למלי
 ויקא או מה ובסמך ארם התיב: ד לחוד אגא כותבון אמלל לו דאית גפשבון הלופי
 נפשי אחר עליון במליא ואמלל עליון כמו רישי: ה אדחילבון כמו פומי וטלמול ספתי ותמנע:
 ו אין אמלל לא יפסוק פיבי ואפסוק מה מני ויזיל: ז לחוד ברוך שלמני צדיקא כל מעתי:
 ח ותקמטני לקהיד הוה ואקום לאסדאא עלי בדבובי על אפי: ט רמזיה חבר ונטר לי דבוי עפי
 עלי בבכוי מעיני הוה אמל חרף עיניו לי: י פתרון עלי פומהון בחפיקא מחו לסימי פתרא

רשי

טו (ג) וימריץ. וסערך סוף לחשוב דברך מנרמס על אופיהם: (ד) ככם אדברה. ככם חני יודע לקנהר:
 לו יש נפשכם. ניסורין חחה נפשי גם חני הייחי מחבר עליכם צמולין ומוניע עליכם ראשי צנעקסס
 ומאמץ אחסם כמו פי לאמר הסרישו החמלו ועגורו ניסוריים כאשר תאמרו חלי: (ה) וניד שפתי. שחני נר
 וקובל ענה ולועק אז יחסוך ולא חלעוק ולא חגוד עור. חבל ענה חס הדברה וכו': (ז) השמות. טיקסס כמו
 אסחוסם. וכמו שמום שמים (ירמיה צ') שחקו והממהו: (ח) ותקמטני לעד הוה. הקמטתני והקדחתי צפניה עד
 סהיה לעד על עוני להסטינו: (ט) ילמוש. יחדד כמו לועס כל חורס וגו' (בראשית ד') והטמן הוא הגר: (י) פערו עלי

מצודת ציון

טו (ג) וימריץ. יחזק כמו ויה נמלכו אחי יושב (לעיל ו'):
 (ד) לו. כמו חס וכן לו החיים אוחס (שופטים ט'):
 במו ראשי. צדאשי וכן צנו פי אסחק (לקמן י"ט):
 (ה) אאמצכם. עול' אונץ וחוק: וניד. מלשון מדיה: (ו) מני. מנוני:
 (ז) הלאני. ענין עייפות כמו הנסס דבר חליך הלאה (לעיל ד'):
 השמות. עול' שמוה: (ח) ותקמטני. ענין סוף וכן אשכ קוטנו
 (לקמן כ"ג) ובדול' ונתפסו קוטנין (צ"ב ק"צ): בחשי. ענין
 חון כמו וצפתי חש עמון (סבלים ק"ט): יענה. יעיד כמו לא
 שנה (שמות כ'): (ט) וישמטני. ענין נסירה האיצר כמו
 וישטוס עבו (בראשית כ"ד): חרק. ענין שחיקס ועמיחה השניס
 חלו צללו שחמקף האלס על מי וכן ויחנקו טן (איכה ז'):
 ילמוש. יחדד כמו חרבו ילעוס (מלבי י'): (י) פערו. פסחו כמו
 וציהם עפרו לנלקוס (לקמן כ"ט): בפיהם. ה"ח נוספת: לחיי.

מצודת דוד

טו (ב) שמעתי. דברים הללה שועתי צרות פעמים וזה
 חועלה בהפסל כי כלכם ונחמוסי החמוני חבל לומר
 שחטר הסחבוה יענה אחריי וחס חין צווי עון חס נקוס לחבוה
 וזה זה חספר לפני עונס הטעמים לעורר לני להצוה: (ג) הקץ. ובי
 וינאל סוף לדבוי רוח הלא דברים חללה חוכל להצוה עד
 צלי די וזה חולס ישא הרוח: אז וגו'. וינאו הדבר אשכ וחסק
 חוהך ומחוך על ההשנה עד צנע"כ חסיב ועס צלי דעה וכחומר
 הלא חין צדבניך חסאה וחק חליך כצוי ונעוכה להשיב ח"כ חל
 כך ולא חוסף לדבר עור חו שחער לו חווע לא חוועה הדברים
 חללה צלחונה כי לדבוי חבוה צנ"כ יתנו חלחורים אשכ חס
 עליסם עד כי יחזור ויחשב מה להשיב חבל לדבוי רוח חין קן
 כי חין על מה להשיב או מה חווק ונור חללה ויחדברים כחלחורים
 עד כי חסבו לענות טוב הדברים חלחורם צחלה הלא חוה כפל
 ענין רק חוולוס שווע: (ד) גם אנכי וגו'. חוור צדק חויה

וכי אם היו נדברים מודלחות ציבורים צמקוס נכשי וכי הייחי חווער גם אחי ככם חלחוס צכס עון כב הלא לא כן הייחי עושה חבל
 הייחי חחנר נדברים על דברים להסלחון עונכס ובלחליג צווע חוקקה חף הייחי חוניע עליכס צדאשי חויילי ויוילר: (ה) אאמצכם. עור
 חויה חחוק חוניכס צכס חלל: כחכס שפתי צדצור חיה חחדיל חוניכס כי חייחס חווחחיים חווער כי כן דכך
 חוועער כחכר יחלה חושלינין צלערו וחחלונניס עונו להלעטר צלכרו וחחנס חוה צוה: (ו) אם אדברה. כחוויר חס צוה חחכבו
 להחדיל חוויי צוה שחחמו חחני חוישר חירעה אשכ חוה עוד קכס לכל ילכו חויקוריס חנה לא כן חוה כי חונו חס חדכרה לא יחסן
 ככוי כן לא יחסך חס חחדל חולכר כי מה חן חוון אשכ ילך לו ע"י ויווק חויקוריס עד שחכבו לחוה נקי לשיכלו חויקוריס וחלחור
 הלא חין צווי עון וחחמכל צחכס צלו ונדוע ח"כ ילכו: (ז) אך עתה הלאני. כחוויר חף לא אשכר וחחמכל חויקוריס עד שחכדל
 חוניכס כי הלא חף ענה חלחמי עד חל"ל להלחוח יחור וככר עשה חמוה כל דעמו חס צנין ונחוסו וכל צני צויר ומה ח"כ יוכל
 חויקיף עור: (ח) ותקמטני. חקוטניס צני חוול לעד על גורל חככז וחככס ורכוון חף צי לעד כי כחכס חככלה צני חוה יעכס
 על חוק חככס: (ט) אפס טרף. חף ס' ערף חווי ווער חויה עלי וחכני לצח עד סכל חוולה חרק עלי צצווי וכלי יחדד עניו
 צצניס חויה חככסל כל צני רעה: (י) פערו. פסחו עלי פיהם ובצבוי חרפה חור לחיי ח"ל חייחס חוניס חלחלו חק

יָחַד עָלַי יתְמַלְאֵן: י" יסְגִירֵנִי אֵל אֵל עוֹיֵל וְעַל־יְדֵי רְשָׁעִים
 יִרְמֵנִי: י" שְׁלֹו הָיִיתִי וַיִּפְרְפְּרֵנִי וְאִתּוֹ בַּעֲרַפִּי וַיִּפְצַּצְנִי וַיִּקְמֵנִי לֹא
 לְמַטְרָה: י" יִסְבּוּ עֲלֵי־רַבִּי וַיִּפְלַח בְּלִוְיֹתַי וְלֹא יִחַמֵּל יִשְׁפֹּךְ לָאָרֶץ
 מִרְחֵתִי: י" וַיִּפְרֹצְנִי פֶרֶץ עַל־פְּנֵי־פֶרֶץ יִרְץ עָלַי כְּגֹבֹר: טו שֶׁק
 תִּפְרַתִּי עָלַי גְּלָדִי וְעַלְלָתִי בַּעֲפַר קֶרְנִי: טו פָּנֵי חֲמֻרְמָה מִגִּירֵכִי
 וְעַל עַפְעָפֵי צַלְמוֹת: י" עַל לֹא־חֶמֶס בְּכַפִּי וְתַפְלָתִי זָכָה: י" אֶרֶץ
 אֶל־תִּכְסֵּי דָמִי וְאֶל־יְהִי מָקוֹם לֹא עֲקָתִי: ט" גַּם־עָתָה הִנֵּה בַשָּׁמַיִם

ח"א יעלה וגו' חולין מ"ג: יסדך וגו' טס: ח"א יעלה וגו' חולין מ"ג: יסדך וגו' טס: ח"א יעלה וגו' חולין מ"ג: יסדך וגו' טס:

תרגום

עלי בקמא מתמלאן: י"א ימסירני אלהא לות מרי דוקא ועל ידי דרשיעין ממרמט יתי: י"ב שלוא
 הויתו דדערקני ואחד בקדלי ותפרני ואוקמני ליה לפלגא: י"ג יתורין עלי גררו קמע קלתי
 ולא יהום ישידי לארעא מירתי: י"ד יתקפני תקוף על אפי תקוף ירהיט עלי היך גברא: טו סקא
 חמיטת עלי משבי ותפלתי בעפרא אקר: טו אפי ממשמשין מן בכתא ועל תימודי מולי מותא:
 יז על דלות חטוא בידי ועלותי דכיא: יח ארעא לא תחפין אדמי ולא יהי אומר לקבלתי: יט לחוד
 רש"י

בפיהם. פחהו. כמו ופערה פיה (ישעיה ה'): יתמלאן. יחאספון. והרבה לו דמיון במקרה קראו אחרך מלא
 (ירמיה ה') אשר יקראו עליו מלא רועים (ישעיה ל"א) ואינו משתנה מלשנו כי כל מילוי כאסף הוא: (יא) יסגירני
 אל אל עויל. הסגירני הקב"ה אל אויל לך עול ללך בני: ועל ידי רשעים ירטני. רטיים תחמוני ורפואתי
 מסר לרשעים שאין אלא מקיטים ד"א ירטני כמו ירלני. לשון רטו ותחמומי: (יב) ויפררני. אוחו עויל
 לשון פירורין: ויפצצני. לשון נסבר לשנרים הרבה בחנטה רבה. כמו ונסתחם איש אל אחיו (ירמיה י"ז) ונסך
 אם עוללך אל הסלע (סהלס קל"ז): (יג) רביו. מורי חליו כמו רונה קשה (בראשית כ"ח): מרתי. מרה
 שלי: (טו) גלדי. מכה יבשה והעלאת גלד. ולשון משנה והעמיתו על גלדו: ועוללתי. ולכלכתי ובגיתי כמו
 וישעללו בה (שופטים י"ט) לשון ציון וגנאי וכמו עוללה לנפשי (איכה ג'): קרני. זוויו. לשון וקרנים מידו לו
 (הבקוק ב'): (טז) חמרמרו. נקמטו. כמו נחמרו בני מועיה בלשון משנה וכן מעי חמרמרו (איכה ה'): צלבות.
 שחטנו מחמת בכי ודמעה: (יז) ותפלתי זכתי. לא קללתי חבירי ולא פללתי לו רעה: (יח) ואל יהי מקום.
 צארך להבליע בו לעקחו כי לפנים חעלה: (יט) הגה בשמים עדי. וילרי הוידע דרכי:

מצודת דוד

אומן על הלחי שהיא מכת ציון: יחד. כל המכתיים אומי
 נקבלו עלי יחד ואמר זה על רעיו שהיו מתקנים אותי: (יט) יסגירני
 ה' ומסר אותי ביד כל איש עול כי כל הכולא לועב צי ויולד
 לי: ירטני. יעקס וישחית אותי ע"י הרשעים הנועקים לי ובפל
 הדבר צנ"ט: (יב) שלוי. יושב הייתה בשלוח ונחאסם עשה אומי
 לפקודים ואחז צנעפי וכלך אומי עד כי יתפוללו השננים הנה
 ובה: ויקבצני. שצמד אומי לביחז לו למערה לזרוק צי חליו
 הם וחלואי היסורים: (יג) יסבו. הנוכחים בקשה אשר לו סבבו
 עלי מתקביו וע"י יעלן כליותי ולא יתחול עלי ואח ויו הנחך
 יסדוך על הארץ והוא משל על יסורים מחולפים: (יד) פריץ על
 פני פריץ. צבור השטח הכלשונה פקודה עליו סודך לה השנייה
 ולא חושני השנייה עד שהלך לה הכלשונה: (יז) מיש מהי
 יצא עלי היסורים כגבור העומה לזון צמחמה: (טו) שק
 תפרתי. כי על הנמכה שהחזילה להחכש והעלה גלדי הדרך
 לשום עליה נגדים כמים כלאר גפן וכדומה אבל חלי מצוב הינון
 והצער תפחתי שק ללבושו ומעלל לגלדי העבה ולכלבה זוכר פרי
 בארץ כדרך האנשים דבי הינון אשר ילבושו שק ומעלים אשר על
 ראשו: (יז) פני חמרמרו. ין חבני נחמולו מקיטות עני ועל
 חשון עיני פרוש שחטת המות: (ז) על לא חסם. וכל זה על לא חסם
 מעולם וכה וקוץ נצלי הרוחו ומתעבה התעצל כוונת התפלה: (יח) ארץ. אמה ארץ אל חלל חל דמי הנצלי תעלתי לכבודם וכן
 העין אלא יהיו נכאסים לכל ונקשו עלי כמתי: ואל יהי מקום להקטר שם ונקתי כ"ל חעלה השמים: (יט) גם עצה. כלאמר עם כי

מצודת ציון

הוא גובה השמים: יתמלאן. יתקבצון כמו ונלא רועים (ישעיה
 ל"ח): (יא) יסגירני. מסר אותי כמו לא מסגיר עבד (דברים
 כ"ג): עויל. כמו עול: ירטני. ענין עקוס וכן כי ירט הדרך
 לנגדי (במדבר כ"ג): (יב) ויפררני. ענין שנינות לחסיכות
 רעות כמו פור התפוצרו (ישעיה כ"ד): בערפי. הוא אחוזי הכלש
 והולאז: ויפצצני. ענין הכלייה עם השיוור וכן וכפטיש יפולץ
 סלע (ירמיה כ"ג): למטרתי. הוא הדבר אשר הנוכחים צהלים
 יכוונו להסיל בו חליהם והוא ענין שנייה כי חממתה חגונו
 מערת וקראל קן ע"ש השורכים שונרים להסיל בו: (יג) רביו.
 הנוכחים בקשה כמו רונה קשה (בראשית כ"ח): יפלח. יבקע
 כמו וישלח אל סיר (מ"ג ד'): מררתי. מל' מכה: (יד) יפרצני.
 מלשון פלח ושבר: (טו) גלדי. הוא הקרום העולה על הנמכה
 ונדר"ל הגלד פי הנמכה (כחומות ע"ו): ועללתי. ענין לכלוך
 ועש"י וקלא הקען עולל כי הוא ונלובלך בעשב ודומות: קרני.
 ענין זוכר כמו קרן עור פני משה (שמות ל"ד): (טז) חמרמרו.
 נחמולו וכן מעי חמרמרו (איכה ה') ונדר"ל נחמולו בני נועים
 (חולין ל"ו): צלבות. ללו של מות הוא שחטת הקטר:

ערי וְשֹׁהֲרֵי בַמְרוֹמִים: ב מְלִיצֵי רַעִי אֶל־אֱלֹהֵי דִלְפָּה עֵינַי: כא וַיּוֹכַח לַגֹּבֵר עַם־אֱלֹהֵי וּבֶן־אָדָם לַרְעָהוּ: כב כִּי־שָׁנֹת מִסְפָּר יֵאָתְרוּ וְאַרְחָ לֹא־אָשׁוּב אֶהְלֶךְ:

יז א רוחי חבלה ימי נועבו קברים לי: ב אם־לא התלים עמדי ובהמרותם תלן עיני: ג שימה נא ערבני עמך מיהוא לירי יתקע: ד כילבם צפנת משכל על־כן לא תרוםם: ה לחלק יגיד רעים ועיני בניו תכלנה: ו והציגני למשל עמים ותפת

ג' נ"א וְשֹׁהֲרֵי ר' ה"ט דגושה י"א תרמ"ט י"א תכלנה

תרגום

כדון דאית בשמאי מסהדי ומסהדי עלי במרומאי: ב פרקליטי חברי קדם אלהא זלגת עיני: כא אפשר דמספן בר גש עם אלהא והך אנש עם חבריה: כב מטול דשני מגן אתון ואסרטיא דלא אתיב אזל:

דן א נפשי מתחבלא ומי דעיבו קבדון מתקנן לי: ב אין לא מתלעבין בהדי ובפרוניהון תבית עיני: ג שני כדון ערב ותי עמך מן הוא לירי יקום: ד ארום לבהון אמיטימא מסכלתנו מטול היקנא לא תרוםם להום: ה למפלג על אחוית חבריא ועיני בגוי תשמיטיעון: ו ועתדי למתלן

רש"י

(כ) דלפה. דומעה ווולפח דמעס. לשון לוף: (כא) ויוכח לגבר. וסלואי יעסה לי זחא סימן לי מקום להסוכה גבר עם אלוה להשוות שני הריבוי ריב גבר עם קומו. וריב בן אדם לרעהו: (כב) כי שנות. הקנזים מספר לינו חיו: יאתיו. וגיעו ואז ארח לא אשוב אהלך:

יך (א) נועבו. נקפאו כמו נדעכו (לעיל י'): קברים לי. מוכן אני לקבר: (ב) אם לא. זחא בחזני שני אדם החולים טערו עמי בחנחומי להחל בני: ובהמרותם. כמו ויתרו צי (יחזקאל כ') מנזרים היותם (דברים ט') בהקנטסם: תלן עיני. עיני ולבי ומחשבותי לניס בהן: (ג) שימה נא. הבורא: ערבני. בתקע כף להסוכה יחד. כי מי הוא מאלה לירי יתקע ויטיב לי: (ד) כי. הכה: לבם צפנת משכל. וע"כ לון תרוםם תפארקך על ידיהם: (ה) לחלק. להלקקות יגיד כל אחד מהם את ריעו. וזחא תבוא להם עיני בניו תכלנה: (ו) ותפת. כמו סוף:

מצודת ציון

(יט) ושהדי. כמו וסדי צמ"ך והוא עד צלשון אמוני: במרומים. צמתי מרום: (כ) מליצי. המדבר צמטיב הדבור דבר הויכוח יקאל וליץ: דלפה. עיני טעווף כמו דלף עורד (משלי כ"ז) כי דומעם חבני יזרח טעה עפה: (כב) יאתיו. יצואו כמו אחא צק (ישעיה כ"ח): יך (א) נועבו. כמו נדעבו ועיניו נחור וקטיילה כמו נדעבו מוקיעם (לעיל ו'): (ב) התלים. עיני לעב כמו התלה צי (שופטים ט"ז): ובהמרותם. ונלשון חני והקניה: תלן. עיני הסנדה כמו דלק ילן צה (ישעיה א'): (ג) יתקע. עיני תסיב יך ציד לקיום דבר כמו וסוגל מוקיעים (משלי י"ח): (ד) תכלנה. הסתחיה לדבר וליוו ושיגה קרוי כליון עינים: (ו) והציגני. העמידני כמו הליג אותו לצד (שופטים ז'): ותפת.

מצודת דוד

עפה כעשתי צמתי רעי אף שאלו החוקר אחי לדרוך עמה גדלוחם שיר ה' נעשה צי חזרו להלות צי עון רב אצל צמטיים גם עתה מלאתי עד לי על יוסר לצני והוא ה' היודע הכל: ושהדי במרומים. הכל מדבר צמ"ט: (ב) מליצי רעי. אחס רעי המדברים עמדי דברך וליחם הויכוח הכל חל אלוה חמטע עיני והלא לפניו גלוי יוסר דרכי: (כא) ויוכח. הולוי היה מקום לבצר להסוכה עם אלוה כאשר בן אדם עם רעהו: (כב) כי שנות. כלומר הנה יז עמדי מה להחוכה כי הלא שנות נקסר הקנז לפי זמן העומד להלות הכל יצואו לי כי קצה השלוחם צעור רוב הסוכה אשר הערו להתייבש את הלחות והניחה קבנה לצוא ולכן א"כ צאורה אשר לא אשוב עוד ונתיי א"כ חקבל גמול יוסר דרכי:

יך (א) רוחי חובלה. הלא כבר רוחי נסחפה ויניי חיי הלא נקפלו ממני והלבו להם והרעה קברים לי י"ל בכל מקום מדרך כף כגלי אני קבוצ לתימה כאלו בכל מקום ומוכן לי קרב: (ב) אם לא התלים. הנה ונגדול הכחז אני קבוצ לתימה אף אם לא היה עמדי רעי המהללים צי ויחף אם לא אהמיה עיני ללחות בנה טמם מוקיעים ומקיעים אחי והוא ככל עיני צמ"ט וי"ל הכה בלא הם אני קבוצ לתימה והמה מוקיעים לי עוד לעב ויבון: (ג) שימה נא. חזר פניו כלפי המוקיע ולחנן סיום עמה לכך אלי להם לי ערב צמקונך להיותו במוח בו שחלםם צמחוכותם צימיו לצוא על האמה וניי הוא אשר יתקע יוד לחוך ויי לקבל על עלונו בקיום גמור להשלים את ההסוכות: (ד) כי לבם. חן לי חפץ צמתי אלה כי לבס הקהכה משכל ולא צמחנה ודברו על כן לא חרומם ע"י כי חין צידם ונענה להלך חוץ למוחם השלשק: (ה) יגיד רעים. כ"א מן הכעיס יגיד לבדני חקלקות וקפך ולא צדעם ידבר וכן ידעתי שכל אחד יקבל גמול כי חכלה עין צמיו לכל ישיגו חותלסם כי רע עליך הדבר כי לא לפניי חפץ יצוא: (ו) והציגני. הסוכהו העמידו אחי להיות לנשל לכל העמים כי כאשר יקנה למי רוע הנקמה וימרו שהוא נמשל דומה למקרי חיוב: ותפת. הנה אני לניהםם לפני הנקמה צי רוחי

לפנים אֶהְיֶה: וְתַכְּהָ מִכַּעַשׂ עֵינַי וַיִּצְרֵי פִצַּל כָּלָם: ^ח יִשְׁמְרוּ
 יִשְׂרָאֵל עַל־זֹאת וְנָקִי עַל־חֲנֹף יִתְעַבְּרָ: ^ט וַיֵּאחֲזוּ צַדִּיק דְּרָבּוֹ
 וַיִּטְהַר־יָדָיִם יִסֹּף אֲמִיץ: וְאַלֶּם כָּלָם תִּשׁוּבוּ וּבֵאוּ נָא וְלֹא־אֲמַצֵּא
 בְּכֶם חֶסֶם: ^י יָמַי עֲבָרוּ זְמוֹתַי נִתְקַן מוֹרְשֵׁי לִבִּי: ^{יב} לַיְלָה לְיוֹם
 יִשְׁמְרוּ אֹר קָרוֹב מִפְּנֵי־חֶשֶׁךְ: ^{יג} אִם־אֶקְוֶה שְׂאוֹל בֵּיתִי בַחֲשֶׁךְ
 רַפְדָּתִי יִצְוָעִי: ^{יד} לִשְׁחַת קָרָאתִי אָבִי אֶתָּה אֲמִי וְאַחֲתִי לְרַמָּה:

י"א כתיב יבאו וקרי ובאו

תרגום

בַּעֲמֹא וּמְדַבֵּר מִן לְוֵי אֶדְוִי: ז וְיִתְעַבְּרָ מִן רַגְזֵי עֵינַי וְקִלְסִיתֹרֵי הַדָּק מִלֵּילָה קְלָחוֹן: ח וַיִּשְׁמְרוּ מִרְעֵי
 עַל דָּא וְדַבְרֵי עַל דִּילְמֹדוֹר יִתְעַבְּרָ: ט וְיִתְעַבְּרָ צַדִּיקָא אֲוִרְחִיהּ וְדַבְרֵי אֲוִרְחִיהּ יִסֹּף אֶתְמַלְוֹתָא: י וְיִבְרַם
 קְלָחוֹן הַתּוֹבֵן אֶתּוֹ כִּדּוֹן וְלֹא אֲשַׁבַּח בְּכוֹן חֲסִים: יא וְיָמַי עֲבָרוּ רַעֲוֵי אֶתְבְּמִילֵי לִחֵי לִבִּי:
 יב לַיְלָה הַדָּק יִשְׁמְרוּ יִשְׁוֹן הַדָּרָא קָרִיב מִסְּלָחוֹן מִן קֶדְם חֶשֶׁךְ: יג אִין אֲנָא סִבֵּר דְּבִי קְבִירָא
 בֵּיתִי בַחֲשֻׁבָא מֵאֲבִית שְׁוֹעִי: יד לִשְׁחַתָּא קְרִיתִי אֶפְא אֲנָתָ אֲמִי וְאַחֲתִי לְרַמָּשָׁא:

רש"י

לפנים, של בריות אני: (ז) ויצרי, איברי שאני מולד בהם: (ח) ישמרו, יתמכו: ונקי, אם יש לדיק שומע
 בהתולות החניפים האלה: יתעורר, לרוב בהם: (ט) ויאחזו, כל לדיק רכבו, לעמוד כנגד כח חניפים: (י) ואולם
 כלם, אני אומר לכם שכולם תשובו נא וזוואו נא: ולא אמצא בכם חסם, כמה שחכם מלעגים על קבלתי: (יא) ימי
 עברו, הלה ימי טובים שהורגלתי בהם עברו: זמתי, להחריך בעונם: נתקן מורשי לבי, מתשובם שלי מורשתי.
 סהיה לבי אומר לרש טובה לפי דרכי: (יב) לילה ליום ישימו, הסולס אלה הוסכים לי לילה ליום, כי
 מלכת הסולס לא אסון כלילה: אור קרוב, וקלר לי מפני לרש חשך לילה, אור קרוב כאשר יבא השמש נראה
 לי ששנה מקרוב האור היום וקלר לו, כמו (בראשית יט) העיר הוזה מקרובה נתיסבה מקרוב מהשם.
 וכמו כי רננה רשעים מקרוב (לקמן כ) חסים מקרוב באו (דברים ל"ב): (יג) אם אקוה שאול, כמו אם
 חרוטים ימיו (לעיל י"ד) כלומר מאחר שאני מקוה שאול בימי ובחשך שמתחי ועמי בקבר: (יד) לשחת קראתי
 אבי אתה, להסלוק בו ימים רבים כאלו הוא אבי, מאחר שחקויו זאת הוא:

מצודת דוד

מצודת ציון

כן יקבל הנהיגם כמו כי עורך ונחמול חסיה (ישעיה ל') ע"ש
 שכל הנותפה בליו נופל זה: (ז) ותבר, ענין עבירות כמו בהם
 הנגע (ויקרא י"ג): ויצרי, כי יקבל האות הלב כי הוא עושה
 הנחשבות כמו וכל יצר הנחשבות לבו (בראשית ו'): (ח) ישמרו,
 יתעוררו כמו עני אלו והסנו (לקמן כ"ח): יתערר, מלשון
 המעורר: (ט) ויאחזו, איתן, חזק: (יא) זמתי,
 נחשבותי כמו כאשר זמם (דברי י"ט): נתקן, ענין העתקה:
 מורשי, מל' ירושה: (יב) רפדתי, הלעמי כמו ירפד חזון (לקמן
 י"ח): יצועי, מלעומ ועמי כמו אז חללה ילועי (בראשית מ"ט):
 (יד) לשחת, לנור הקבר:

לשעור על דברי אליהו שאמר לו שמיפך היכלה ואמר לרצוני עוד ויסיפו זה: (י) ואולם, ונאחזו אהם כולכם תשובו וזוואו
 להכיל אותם הדבר ולא אמצא בכם חסם כי לא בהכונה שעתה לומר שאני מופך היכלה: (י) ימי עברו, הנה ונורב המבול
 עברו ימי חיי והגני קרוב לומר ונורב בצבול הדעה נעסקו ונחשבותי אשר היו אל לבני למוכסה כ"ל עס כי מלא חסד היום
 ונחשבותי כחלו לבני נחל אותה לה לנחלה הנה עתה נעסקו וקרו: (יב) לילה ליום ישימו, כוב המבול יבלגלו ונחשבותי
 וישמרו עשה לי חסוים ונעלמים כחשכה הלילה אם הדברים הנעזרים ונגלים כאור היום: אור קרוב, הארכת החכמה שהיה
 נוא קרובה לי הלכה לה מופי חשכה הלילה והוא מוקל קלר כאלו אחר אור קרוב איננה מפני חשך: (יג) אם אקוה, כלומר
 ובה העל הנחשבותי לומר שאחריתי ישגא מולד כי הלא אם אני כ"ס בחזק הנחשבות עד אשר אקוה שהיה צימי בשאול ולבשע
 נשכתי שחשבת הקבר: (יד) לשחת, אקבל לשחת אבי אתה ולא הכונה אקבל אנוי ואחתי אהם כ"ל מלך קרבה נעמי לחם
 שמת להיות עם הכנה כן עם אצוי ולעז ואחור:

יז ואיה אפו תקותי ותקותי מי ישורנה: יז בדי שאול תרדנה
אם יחד על עפר נחת:

יח * ויען בלדר השחי ויאמר: י עד אנה תשימון קנצי למלין
תבינו ואחר נדבר: י מדוע נחשבנו כבהמה נטמינו בעיניכם:
י טרף נפשו באפו הלמענה תעוב ארץ ויעתק צור ממקומו:
י גם אור רשעים ידעך ולא ינה שביב אשו: י אור חשך באהל
יגרו עליו ידעך: י יצרו צעדי אוני ותשליכהו עצתו: י כיר שלח

ת"א סקף ונו, נככות ו' לור חשך ונו, סכהליון כ"ז: ילכו ונו, טס: * פתח באחנה

תרנום

טו והאן דיכי סברי ומתנתו מן יסכנה: טז מנדי לבי כהרמא תחתן אין כדרא על עפר שרן:
יח א ואתיב בלדר דמן שחי ואמר: י עד אימת תשימון למלאי תחבינו ומבחד בן
נמלל: י נ מא דין אתהשכנא הוד בעדרא טכענא במחמיכון: י ד דמעצר נפשיה ברוגזיה
אפשר דאמטלקה השתבק ארעא ומנר יתמלק מן אתריה: ת"א דמטרד נפשיה לגרמיה אפשר
דאמטלקה תחנשי ארעא מן למתב ותקופא יתמלק מן אתריה: ה לחוד נהור רשעי ימשי ולא
יגבר גיה נרדיה: ו נהור חשך במשכניה ושרגיה אמטלקיה ימשי: י ותעיקן פסיעת תוקפיה
ותמלוקניה מלכתיה: ח מטול דאשתדר במצדמא ברגזו ועלו סרגמא יטל:

רשי

(טו) ואיה אפו תקותי. זלח למה נמסכת ומי יסורנה להריס עדי: (טז) בדי שאול תרדנה. אונן איברים
ססופן לירד שאול שיהיו יחד: על עפר נחת. הליון. לשון ותחנה עליהם הרוח (במדבר י"ח): (עמדה בלדר):
יח (ב) קנצי. סוף: חבינו. חשקו להבין ולשמוע את אשר נדרר: (ג) נטמינו בעיניכם. נחשבנו בעיניכם
טמומים. ואין יסוד בחיבה זו זולתי ט' נו' כמו טמונון פלסאלי (בראשית כ"ז) הרום של חמסם
פלסחים ויש מפרשים לשון טמוניה. ועמם הוא בידם שא"כ לריכה ההיכה שחי נוטין אחד ביסוד וא' בשמום של
רבים: (ד) טורף נפשו. חוזר על איוב לך אני אומר הטורף ומחבל כפס באפסו וכעסו: (הלמעך) הלמען
לדקחך תעוב הטרף ממשפט מדה: ויעתק צור. היוטר (ממקומו) מדעחו וממלחו: (ה) גם. עשה לפי לעקשך
זלח הנכה לדורות: אור רשעים ידעך. יקסן ממקומו: שביב. אשטנליל"א: (ז) יצרו. יהיו קררי: צעדי.
פסיעות כמו: ותשליכהו. מעלו עמנו שיען אשר לא יתקיים: (ח) כי. סופו אשר שולח ברעה (שולחו) רגליו ללעוד

מצודת ציון

מצודת דוד

(טו) ואיה אפו. עניינם אחד כי אשו הוא כמו איה פה זכור
כסול ענלות נדשוה כמו אדמה עפר ודניאל י"ג: (יז) ישרנה.
יכלנה כמו אשכנו ולא קרוב (במדבר כ"ח): (טז) בדי שאול.
כמו בשאול יורה עוד על נכרות העותק וכן דוד שופר (לקחן
ל"ע): גרת. מלשון הנחה:
יח (ב) קנצי. הוא ומלשון קץ וקף: (ג) נטמינו. מלשון אפומה
וכן ונטמם גם ויקר' י"ח: (ד) צור. היציר:
(ה) ידעך. יקפץ ויגהר כמו דעכו ומקומוס (לעיל ו'): יגה.
יאיר ויזכה כמו יגיה חשכו (הכלים י"ח): שביב. יגלון כש
שבין די נור (דניאל ז'): (ז) אונו. כמו מן מלשני און לי
(רשע י"ג):

יח (ב) עד אנה. עד ומי תחבינו אנשים: תשימון. סוף להדגיש חסם עשו מנו לב להבין מלאכי איוב ומוכן ויכחו ואשר
נדרר להשיב עליהם ולא נוסף לדרר עוד דבר שחזרו מעבין הייבוח ונהר יתמו דבינו: (ג) מדוע. נעבור ספלות טב
חשובים לנו צעירי איוב כבהמה עד כי יאנור עלינו לנס לפנה ומשכל: נטמינו בעיניכם. צניפים יעין לומר אשר אטוויים פאסס
מהממה: (ד) טורף נפשו. אלה איוב הטורף אה נשבו ונשחיהם בהלכות כעסו מול הנקוס וכי לונעך מעצוב האכץ כ"ל וכי
ט"י לעקשך שחומר ליקח אה וניוסק על לא הנקס וכי נעצוב זה נחלעו לומר שהאכץ עוצבה ביד וערכה השמיים והיולר נעקש
ומקום הטובם ולא יבנה בו: (ה) גם אור. הנס לא כי הוא כי כאשר אנחנו מן גם הוא אשר אור כשעים והללחהם יוקפץ נעס
ולא יזכה נוטילי אשו והוא מכל על מצבות ההלחה: (ו) אור חשך. האור אשר נחלעו יוסך ונוו המאיר עליו יוקפץ השלחהם
מונו כ"ל יוסך הללחהם והלך לה בהכחה ה': (ז) יצרו ונו. הפסיעות שפגע בהם בהכחה נקוס קפוז יהיו לים ודחוקים
ותלה עלנו מלכיהם ששל מונב כי הנקוס יקבל עלמו רוסכל זה: (ח) כי שלח. נעלם עלונו יהיה נעלם כנגליו לבוא צהך

ברשת ברגליו ועל־שכבה יתהלך: * יאחו בעקב פח יחוק
 עליו צמים: * טמון בארץ חבלו ומלמדו עלי נתיב: * סביב
 בעתהו בלהות והפצהו לרגליו: * יהיררעב אגו ואיד נכון
 לצלעו: * יאכל בדי עורו יאכל בדיו בכור מות: * ינתק מאהלו
 מבטחו ותצעידהו למלך בלהות: * תשבון באהלו מבלי־לו
 יורה על־גוהו גפרית: * מתחת שרשיו יבשו וממעל ימל קצירו:
 * זכר־אבד מני־ארץ ולא־שם לו על־פני־הויץ: * יהדפהו מאור
 אלהשך ומתבל יגדהו: * לא נין לו ולא־נכד בעמו ואין שריר

ת"א לא כן וגו' חגיגה ס"ו:

תרגום

ט יאחוד בתקלא דפחא ותקופו עליו נברא: * טמיע בארעא אשליה ואחרתיה עליו שבלא:
 יא תזור תזור יבעתוניה אחרתוניה ומבדרין יתיה לרגליו: * יב יהי כפן ביר בוקריה וצערא מבין
 לאנתתיה: ת"א יהי כפן באננותיה וצערא מוויין לסמריה: * יג יוכל בומנין דהפין למשכיה ונמד
 בנו מלאך מורא: ת"א וכל בסרא תקוף משכיה ונמד פגוהי שרירי מותא: * יד ותגוד ממשפניה
 רוחצניה ותובלגיה למלך רגישתא: * טו תשרי אנתתיה במשפניה מדלית ליה ויבד על מוריה
 גופרתיא: * טז מארעא בנו ישתיצון ומשמוא ותגוד אובדניה: ת"א מלרע שרשיו ותבשון ומן לעל
 יתמולל ואדהו: * יז דקרניה הובד מני ארעא ולא שמה ליה על אנפי אשקקו: * יח יהדפניה מנהורא
 לחשוקא ומתבל יגלגיה: * יט לא בוד ליה ולא בוד פרא בעמיה ולית משויב בותיביה:

רש"י

על הכסה ולהסס: ועל שכבה יתהלך. הוא רשע כל שכבה עשויה כמו רשע וסוף קוי"פ סבראשי הסעים:
 (ט) יאחו. בעקב פח: (י) טמון בארץ. חסם רגליו: חבלו. חבל מולדו אשר ילכד בו: ומלמדו. עמו
 עליו נתיבו כסס שטומנין חבל מלמדו לעופות: (יא) בלהות. שדים: והפצהו לרגליו. (יפלוסו) ויחטטו על
 הסרץ: (יב) אגו. בנו: לצלעו. אשמו: (יג) יאכל בדי עורו. ויאכל כל שאר בדיו ובמסו: בכור
 מות. סר המות. כמו (ההלים פ"ט) גם אני בכור אהנסו: (יד) ינתק מאהלו. מאשמו: מבטחו. שהיו צנוחה
 15. (מצטמו) מבטחה שלו שהיא צנוחה עליו. והיא הצעידהו וחשלהו (תעליה) לקבר לפלטון השדים: (טז) תשבון.
 הוא באתו אלמנה: מבלי לו. (שלח הסא שלו) שרירי מת. וסוף יורה על טובו בפרים: (יז) יהדפהו. מן
 השמים: (יט) נכד. בן הבן:

מצודת ציון

(ח) שכבה. מלשם כ"ל רשע האכזבה מלשמה וכן צער השכבה
 (ט"ז ב') (ט) פח. כסס: צמים. כמו לחאים: (י) טמון.
 פסוק: נתיב. (יא) בעתוהו. מלשון צמחה: בלהות.
 הוא הסוך וכן צנוחה וכן צנוחה אהקן (יחזקאל כ'):
 והשפצוהו. ישורו כמו והסיק' ה' (דברים כ"ח): (יב) אגו.
 בניו הכלים מנחו וכן ונלשיה אנוי (צלשית מ"ט): ואד'. מקרה
 רע כמו הלא חיד לעול (לקמן ל"ב): לצלעו. לשמה ע"ש שג'
 ויין וגו' את הללע וגו' ללשה (צלשית ב'): (יג) בדי. ענפי כמו
 טעש צדים (יחזקאל י"ז) הוא מושל על הציצים: בכור. ענין
 פך כמו גם אני צדוק אהנהו (ההלים פ"ט): (יד) ינתק. יעקב:
 מאהלו. זה אשמו וטעון זה אה"ל על וישע מוסף לאהלו (ויקרא
 י"ד): ותצעידהו. מלשון לנהס והלך: (טז) יהדפהו. ישחר
 פנו צדק את גורו (רות ג'): נהורו. מורו: (יז) ימל. יכנה
 כמו ימוכל וצב (ההלי' ב'): קצירו. ענפו כמו ועשה קיזי (לעיל
 י"ד): (יח) הויץ. ענין שוק כמו וחולות השים לך בדמקמ (מ"א ב'):
 (יח) יהדפהו. ענין דהים ובחשם כמו אל ידעו (לקמן ל"ב):
 עדרוהו. מל' מדינה: (יט) נין. זה הבן: נכד. זה בן הבן: שרירי.

מצודת דוד

הכסס להיות ללכד בו: ועל שכבה. מעלמו וסהלך על הכסס
 העשויה מעשה שכבה ופסל הדבר צמ"ט: (ט) יאחו. השם
 חלחלו צעקב רגלו להיות ללכד בו והתקום יחוק עליו את
 הלמלים והשזשי הכס: (י) טמון. חבל השם אשר ילכד בו יהיה
 מנוון צלחץ ללכד בו יהיה כשמו מלכד: ומלמדו. השם
 אשר ילכד בו יהיה פדושה עליו נתיב מוקס מהלכו ואחר צעל
 לשון המוסף צלחיה החיות: (יא) סביב בעתוהו. קנינות
 מהלכו צעמוכו שדים ונחילים ופסחו השם אל רגליו: לנפול בה
 מחרטה הצעחה: (יב) יהי רעב. הכעש יהיה על בניו ונעקבה רע
 מוכן על אשמו: (יג) יאכל. יסחית ענפי עור גופו הם הסיבנים
 שהם כנבים אל הילין ותזו ויפסד אשר סר המות הוא יסחית
 את בדיו (חכ העור ולא הנכר לפי שהעור נראה על פתח הפוך
 ונועל): (יד) ינתק. יתחלק מאשמו: מבטחו. כ"ל בעתם עלו
 מה שהיהו צוחתה עליו: ותצעידהו. הוא מוליך אותו אל
 קברו למקורו ביד גדול הסעים: (טז) תשבון. והיא השקן
 צלחלו וצבלי לו כי הוא ענה ולגיטו וצפוק חסדו מורו כללו מורו
 עליו כנבים צוחתה: (טז) כותרת. הסעים אשר מפסח יתיבשו
 והעקף אשר מנועל יכנה: (יז) זברו. יעשם התקפה שלגיטו לומר
 יהיה לו פס ע"פ מלות העולם כי יעשם שמו: (יח) יהדפהו.
 ומתבל. מן העולם ימירו אותו ופסל הדבר צמ"ט: (יט) לא נין.

זכרו יהיה אבוד מן הארץ כי לא ישלח נוי מנבו וצנוחו זה לא
 סכרנס הבחוס עליו ידעו אותו מאור העולם אל שכבה הקנה:

במגוריו: י על יומו נשמו אחרתים וקדמנים אחיו שער: כא אד
אלה משכנות עול וזה מקום לא ידע אל:

יט ויניען איוב ויאמר: י ער אנה תגיון נפשי ותדכאוני
במלים: י זה ועשר פעמים תבלימוני לא תבשו תהברו לי:
י ואף אמנם שגיתי אתי תלין משונתי: י אם אמנם עלי תגדילו
ותוכיחו עלי חרפתי: י דעו אפו כי אלה עותני ומצודו עלי
הקוף: י הן אצעק חמס ולא אענה אשוע ואין משפט: י ארחי
גדר ולא אעבור ועל נתיבותי חשך ישום: י כבודי מעלי
הפשיט ויסר עמרת ראשי: י ותצני סביב ואלך ויסע כעין

תרגום

כ מטול יומיה אצמדיאו בתראי וקדמוניא אחיו עלעולא: כא וימרון לחוד אלין משדית עלא
ידן אמר דמן דלא ידע אלקא:

יט א ואחיב איוב ואמר: ב עד אימת תנקטון נפשי ותשפוטני במליא: ג דין עשר זמנין
תבספני לא תבהתון תשתמדעון לי: ד וברם בקושטא שליחי גבי תבית שלוחי: ה אין
בקושטא על התרברבו ותבסגון עלי חסדי: ו דעו השמא ארם אלקא תקפני וסריגיה על
אחוי: ז הא אקבל מן קדם חמוף ולא אתותב אצלי ולת דינא: ח אקרטי חמר ולא אעבר
ועל שבילי חשוף ישו: ט אקרי מעלי אשחא ואעדי כלילי דרשי: י תדנני חודר חודר ואזל ואמל

רשי

(כ) נשמו אחרונים. סמכו בשומעם אל חיד חסר בל לו: שער. לא יתכן להיוות מבורח שער שאין טעם
שער (כס"ן אלא כע"ן). ואינו נספך לקנן בלשמהח וסוף פסוק. ל"ס: (כא) אלה משכנות עול. זה
החרס: (מעשה חוב):

יט (ב) תגיון. לשון חובה: עשר פעמים. עשר פרסיות יש עד כאן: תהברו לי. הסגורו לי: (ד) אתי
תלין. חני הוא הלוקה מכות על משוגחי: (ה) אם אמנם. אהם נוספים עלי לזרמי: ותוכיחו
עלי חרפתי. מרחים ותוכיחים הרפתי על פני: (ז) אצעק על חמס. ולא אענה: (י) ויסע. לשון עקירה:

מצודת דוד

מצודת ציון
יזכר כמו כבוד ופגיע (יחמיה ע"ג): (ב) נשמו. טעמו כמו
עו עלי והמנו (לקמן כ"ח) שער. כמו פגע כסמ"ך:
יט (ב) תגיון. מל יגון: (ג) תהברו. מלשון ככני חזק:
(ד) שניתי. מלשון משנה ושגגה: תלין. מלשון ליש
ליה ור"ע בהסתר: (ה) אם אמנם. אשר אמנם: ותוכיחו.
מל' הוכחה ונכוח: (ו) וצדדיו. כעין רשע וכן נחשט במלומי
(יחזקאל י"ג): הקיף. מלשון הקפס וסבבו: (ז) אשוע. אלעק:

לא ישאל לו צורך עמו לא יין ולא נכד ולא ישאל ווי מהס
במקום שהיה נכ טס כי מהס יומות ומהס ילכו טני אל עם אחר:
(כ) על יומו. על מוקה יומו ומהס האחרונים הכולים מלמנו
והקדמונים אשר בארוה עוד ברום הללחנו הכה עתה ימרו מלך
והסמך רחם כמו מנות טעמה: (כא) אך אלה. ל"ל הכה ללדוק
לא יקרה כזאת אך מוקלות קמות כאלה בליס על משכנות העול
ומנו זה צעלו צל על מקום שיש אשר לא ידע אל כ"ל המוקל
במקום לדעת אה האלהים העולה מהעונה היא כי יסיד לאויב
לומר שלא יודה לרצויו שאין העוקם מנחה צעולף יף כי ילעק לומר שהוא מיוסר על לא חמס והביא חליה ומשלת הרשעים
במלם עלננס כד כי ישח שום ולא יקרה ועם צעבור הכעה הצלה על איוב הכה יתכן כי צלה לו צעבור שקלר
צעודת האל ויועקו צבחה לבי הכנחו הנורונה אשר יסוה להאיש העובה עול:

יט (ב) עד אנה. עד מהי המערה לה נפשי והדכאו לוחי צלוחי קחור: (ג) זה עשר פעמים. כי עד הנה ענה איוב המשה מענות
ורעו הסיוו ללולס חמשה מענות צדכתי קחור ולזה אמר הלא הכלמחה לוחי זה עשר פעמים כי גם עה מלל קבלו ונלמחי
כלמחה חמשה לו: לא תבשו. איך לא תבושו להניח פנים לנוולי ומעשו אה עלנטיכס כאלו חמס נככים חרים ונמני ולא ידעמס
לוחי: (ד) ואף אמנם וגו'. אף אם אשכח שגיהי לעשות רעה הלא אחי לנד תלין משונתי ל"ל הלא לא רליחס ונמני מלומה רע
אולס יוכל להיות טעמיהי רכע צירי לבין עלמני בלעלע ומה לכס עלי כי איך מוכלו לדעת מפתחי: (ה) אם אמנם. אשר האלומה מה
שחמס מנדיליס עלי עון כי חוכימו לככר עלי חרפת עוני מרוב והכחוז הצחה ונזה משפטו טעם צי עון רע: (ו) דעו. הכס לא ין
הוא אך דעו חיה סה ומחוכמיס ענדי כי אלוה מעוות משפטי אף רשעו אשר קיבצ עלי ללכדי היא צעוון לא צעבור עון מה: (ז) הן
אצעק. הכה חני לועק על החמס הנעשה לי ואין לי מענה: ואין משפט. אין לי משפט הנטול החלוי: (ח) ארחי גדר. עשה
בדד בדכך מהלכי ולא אוכל לעבור אף עם אה החקך בעוקס חמיחי כ"ל לא אוכל להסלים חפלי בדכך מן הדגים: (ט) הפשיט. סקדי
כבודי מעלי וחי לנח בעימי הכל: עמרת ראשי. כ"ל מלשחתי: (י) ותצני. נהן לוחי מסיבד וסני כולך נחוך ולא אוכל להכמס: ויסע.

תקותי: י' ויחר עלי אפו ויחשבני לו כצרו: י' יחד ויבאו גרודי
 ויסלו עלי דרכם ויחנו סביב לאהלי: י' אחי מעלי הרחיק וידעי
 אך צרו ממני: י' חדרו קרובי ומידעי שכחוני: י' נָרִי בתי
 ואמהתי לֹדַר תחשבני נָכְרִי הייתי בעיניהם: י' לעבדי קראתי
 ולא יענה במופי אתחנןלו: י' רוחי זרה לאשתי וחנותי לבני
 בטני: י' גם עוילים מאסו בי אקומה וידברו בי: י' תעבוני
 כל מתי סודי וזה אהבתי נהפכו בי: י' בעורי ובבשרי דבקה
 עצמי ואתמלטה בעור שני: י' חנני חנני אתם רעי כי יד
 אלוה נגעה בי: י' למה תרדפני כמו אל ומבשרי לא תשבעו:
 י' מיריתן אפו ויפתבון מלי מיריתן בספר ויחקו: י' בעט ברול

ת"א חנוני וגו'. צחל ק"ד: מי ימן וגו'. טס פ"ג:

תרנום

היך נקא סברי: יא ותקף עלי רגזיה ותחשבני ליה היך מעיקודי: יב פחדא ייתון אוכלוסיה
 וקבשו עלי ארחתהון ושרון חוזר חוזר למשבני: יג אחי מעלי ארחיק וידעי ארעבדו חילואי
 מני: יד פסקו קרבי ומדעי אנשיני: טו דררי ביתי אלהתי לחילוני יחשבני היך בר עממון הייתי
 בקחמיהון: טז לעבדי קריתי ולא יתיב בפמי אבעא מניה: יז רחוי נוכריתא לאנתתי ואיתחננת
 לבר מעי: יח לחוד יקרא רחמי ממרי אקום וממללין מני: יט רחמי ימי כל אנשי רוי ידון די
 רחמית אתפסכו בי: כ בטשכי ובבשרי דבקות גרמי ואישתמרתית במישך פפי: כא חומי עלי חומי
 עלי אהון חברי ארום מרתא דיי קרבת בי: כב למה תרדפוני דקמת אלהא ומבשרי לא תשבעון:
 כג מן יחב יתי ויפתבון מלי מן יחב בפתקא ותרשמון: כד בקולמוס דפרלא וברבמישא לעלמא

רע"י

(יב) ויסלו. מלשון מסולה: (יג) אך זרו. לשון אכזר: (יד) לבני בטני. לאותן שגדלתי צביתו כאלו הם בני
 (ח) עוילים מאסו בי. נכזה אני צעוני נערים וכ"ס צעוני סרים: (כ) דבקה עצמי. סאלני כחום מעוני
 בשרי: בעור שני. כל צשרו סיה לקוי צשחון וצחלועס חוץ מחיטי סינו: (כד) בעט ברול. ויחבון צור.

מצודת דוד

עקב ממני תקויה כונו הנקיע לעקוב עץ אילן ומקומו אשך לא
 ישוב עוד למקומו לחקעו טוב כשהיה כן לא אקוה עוד לחזור
 לקדמותי: (יא) ויחשבני. יחשב אופי חללו הייתי מי עליו
 ועי"ז יצנה להכות צי: (יב) וחד. כל גרודי הנכלצות צלו
 כלשת והלכו צדק כגולה וכנושה ולא מעה מי מהם צדק מכלו
 והנה חוטים קטני לאלהי ולא הלכו להם ויד: (יג) אחי. בניו
 הנמלכות החוקק מעלי אה קרובי כי צעבורים יחשבוני לכב פעם:
 וידעי. אשך היו יודעו לפנים הנה עמה לא יעשויו והנה אף
 זרו ותחככו ממני: (יד) חדרו קרובי. בנזח אלי לנבתי אף
 (טו) גרי. הדכים צביתו ושפתו: לוד תחשבני. יחשבו אוחו

מצודת ציון

(יב) גרודיו. נחשת: ויסלו. מלשון מקילה ודך כנושה:
 (יג) זרו. מלשון זר וכסני: (יד) ומדעי. אהבי ומכירי כמו
 ומועד לבנים הקהל (משלי ז'): (יז) רוחי. רלוני כמו הנני טוחן
 צו כוח (ישעיה ל"ז): והנותני. מלשון חתכה: (יח) עוילים.
 נערים וכן ישלחו כאלף עויליים (לקמן כ"א) והוא מלשון עול
 ימים (ישעי ס"ה): (יט) נהפכו בי. נהפכו עלי וכן הבהמה
 אשר אינו רוכב בה (חמיה ב') ומשפטו עליה: (כא) חנני. מלי
 חנינה וחמלה: (כב) בספרי. צנוגילה וקרוי ספר ע"ש קסו:
 ויחקו. מלשון הקיקס: (כד) בעט. בקולמס כמו עט קוסר

לאשך זר והייתי צעויהם פלש נכרי אשך לא יעורו מעולם: (טז) במה פו. אף כי אהסתי לו צפוי מאלדג אליו רבות עכ"ל לא
 ישוב לי: (יז) רוחי. רלוני צדק השמיש זכה לאשתי ולא אהבה לעשותה ואף כי אהסתי לה להעמיד מדי צען והנה צי ת"מ איה השמעת
 לי: (יח) גם עוילים. אף הנערים ומלשו צי וכאשר אקווה לפניהם לכבדם והנה ידעו צי דעני צח ולא יחשבו כבודי למחשתי:
 (יט) תעבוני. כל אשתי עליה חבני אחי: וזה. כ"א ויהיו עוילים פה לפני אשך אהבה מעולם הנה נהפכו עלי לאויבים ויחשבו אחי:
 (כ) בעורי. לנולד הצות דבקה עליו צעורי ובשרי ועל כי נשאל ונעט מן הכבד כדבך העלם גם בהעור: ואחמלטה. אף מחוס
 צעורי וכולו נוכח ונגוע וכן מולטתי מן הלקוי בהצטר הדוק צעורט השנים הדומה לעור: (כא) חנוני. חוקר והמנו עליו אשך רשי
 ולא חוקיניו לחפשי כי נוכח די אלוה נגעה צי רוי לי בלעב הזר: (כב) למה תרדפוני. ל"ל למה תלעוד אחי צדעי הנקף מו
 שאלעב אחי האל צהצח הנמלכות וכי עדיין אינכם צעעים מן התכאוב אשך צדפוני ולמה חוקיניו עור להכלצו נשפי צאוני חוקי:
 (כג) מן יתן אפו. מי יתן לי אשך איה פה העוסה ויחמנו אחרי ותי ויהקוי צשכר והוא ככל ענין צמ"ס: (כד) בעט ברול.

ועפרת לעד בצור יחצבון: ^כ ואני ידעתי נאלי חי ואחרון על-
 עפר יקום: ^כ ואחר עורי נקפודאת ומבשרי אחזה אלוה:
^כ אשר אני ואחזהלי ועיני ראו ולא-זר פלו כליתי בחקי:
^כ כי תאמרו מהנרדה-לך ושרש דבר נמצא-בי: ^כ גורו לכם
 מפני-חרב כי חמה עינות חרב למען תדעון שדין:
 ב " ויען צופר תנעמתי ויאמר: ^ב לבן שעפי ישיבוני ובעבור

שדון קרי
 ת"א ולאח עורי מדכס כנב ס' ויאל ס' הוזהר פכסמ לך לך: גורו לכם. פסר הוזהר פל' מלוכע:
 תרגום

בטיגרא ותפסקן: ^כ ואנא ידעית דפריקי קמם ומן בתי דין פירקניה על עפרא יקום: כו ומן
 בתי דאתפח משכי תהי דא ומבשרי אחמי תוב אלקא: כז די אנא אחמי לי ועני תחמון ולא
 חילוני שלמי כלתי בעובי: כח ארום תימרין מה גרדף ליה ועקר מלתא נשכח ביה: כט דחלו
 לבון מן קדם תרפא ארום בדרגו אלקא על סרחתתא מערי קמולין דתרפא מן בגלל דתגדעון
 דין קשוט הוא מרי דיקא:
 כ א ואתיב צופר דמן נעמה ואמר: ב קמול דרעיני מתיבן לי וממול דרעינתי בי:

רש"י

ואח"כ מעבירין את העופרת עליהם להם לאותיות מראה שחרויה לסכרם וכן דרך חוקק אבן. ולא יתכן
 הפרס עט של עופרת סכרי רך הוא אלל האבן: (כה) ואני ידעתי נאלי חי. וא"ו זה חוזר למעלה אחס
 חרדפוני ואני ידעתי גואלי חי לפרע וכו' ויקיים ויעמוד: ואחרון על עפר יקום. לאחר סיכלו כל שוכני עפר
 הוא אחרון ויעמוד: יקום. ויקיים: (כו) ואחר עורי נקפודאת. וס' אינס מתינס לב לבואלי. אלא אחר מכת
 עורי נקפו ונגפו ונקרו. הקניטה והרדיפה הוא שאתרתי שהוא לי כעוקף וחוקך צעורי כמו (ישעיהו י') וקוף
 סכני היער: ומבשרי. אתי רואה משפטים: אלוה. לשון משפט ויסורים: (כז) כי האמרו מה גרדף לו.
 כמו (דברים ז') כי האמר בלבבך שהוא מממש לשון דילמא כלומר ושהיו מתינס לבכס לחמול ולומר למה
 נרדפו ופרס דבר הנמלא בו מה הוא לעולם לא חמלה בלבבם הטובה הוא שורס דבר על מה הוא עומד:
 (כט) כי חמה. שאחס מגדילים עון המביא ליהי חרב: למען תדעון. וחצוני שוד הפורעניות הכל על הרשעים
 ויש אס למסורה שדין כתיב כמו שיש דין בעולם כמו (שופטים ה') שקמתי דבורה כן ראיתי בנחמומא:
 (מענה אופר):

ב (ב) שעפי ישיבוני. מהשבוני ישיבוני מענה לפי. ובעבור שאני חס ומוחק ושמתני בי שתיקוטי ישיבוני
 סעיפי לענות אתי שומע מתך ייסורי כלמתי שאחס מכלימתי ועל כן דבר רוח יענני מבינתי להשיבך:

מצודת ציון

(הכלים מ"ה): ^א ויחצבון. הסקיקה בסקל קרוי מדינה: (כו) נקפוד.
 ענין שבינה כמו ונקף סכני היער (ישעיהו י'): אחזה. אלא
 כמו וסחה חתיה (שמות י"ח): (כז) בחקי. ר"ל בחוק יעני:
 (כח) מה גרדף. למה נקדף כמו מה יחלוץ (איכה ז'): (כט) גורו.
 סמךו כמו ואשכ יבונתי (לעיל ז'): שדון. אשר דון הש"ן היא
 צמקום אשר כמו עד שקמתי דבורה (שופטים ה') ודון הוא מל'
 דין ומשפט:

ב (ב) שעפי. מהשבוני כמו בשעפים מוחיונות (לעיל ד'):

מצודת דוד

ויהיו חקוקים צעע בצול ויוסף עופרה צחלי החקיקות למען
 יהיה הכחז יכיר ונתקיים וחס הכחז עלמו יחצבון צלול למען
 יעמוד לעד ויבטחו דוד אחינו דין עם נוי כי מחול הכעו רעי
 לוונכ שבאו עלי הסיקיים צעבור קולג השחללות דעת אח ס':
 (כה) ואני ידעתי. אכל לא כן הוא כי הן אני ידעתי שה'
 הגואל נשפי להגיע אליה הללחה הוא חי וקיס לעד וכאשר
 יחבז כל העולם יתקיים הוא אחרון על העפר ואל"כ יודע אתי
 מה שאפשר לדעת: (כו) ואחר עורי. ועב"ל רבו מוחתי עד אשר
 שכלה עוכי שצרו גם את העולם הוא עם כי הייתי רואה אלוה
 ומשני אורו דברך השפשו יוחי מוחה שאלי רואה ומשני צמתי:
 ואשר אתי אחזה לי לצדי וקם עמי ראו ולא זכ הוא אשר כלו כליותי בחקי כי צוה ארביש אני לצד ולא נראה לזכות:
 (כח) כי תאמרו. כי קן רלוי אשר האמרו למה נקדף אורו וכו' עיקר דבר עון מאלא צי הלא כל דבריני שצאו עלי הסיקיים
 צעבור קולג השחללות דעת אח ס' וחס אמונס ידעתי מה שאפשר לדעת א"כ מה לעשות עוד: (כט) גורו לכם. לזאת חלו מוחי
 ופחדו לנשכסם מפני חרב המועניות כי החמה אשר אחס כועקים עלי על חס הוא עון העונות אשר החרב צאה עליהם: למען תדעון.
 צעבור כי אחס הדעון אשר יש דין בעולם לשלם לאיש כגוולו כי הלא השפטו שיש ומשניו ושלם ישלם לזה גורו לכם צעבור מכלואי היקורים
 (העולה מהמענה היא אשר יתעס על רעיו לוונכ מדוע מכשיעו אחי וכו' מאלחס צירי מחוונה רע ואס צעבור מכלואי היקורים
 השפטו שיש כי עון רב הגה לא כן הוא כי על חסם צלו וחס צעבור קולג השחללות צדיעות ס' הלא ידעתי מה שאפשר לדעת
 ויגנה אחסם על אשר יתכחו אורו דבריני כי יהיו מועותים לפורעניות צעבור זה לפי אשר ישפטו הם שיש משניו והשלם גוול):
 ב (ב) לפן. צעבור מוחתי דברך הגה מהשבוני יכירתי אחי להשיב לך ועל כי יש צי הנגשה מרובה לחוס ולהגיש דבר

איוב ב

חִוְשִׁי בִּי: מוֹסֵר כְּלָמְתִי אֲשַׁמַּע וְרוּחַ מִבִּינְתִי יַעֲנֵנִי: הַנְּזַאת
 יִדְעָתָּ מִנֶּגְד־עַד מִנִּי שִׁים אָדָם עַל־אָרֶץ: כִּי רִנַּנְתָּ רִשְׁעִים
 מִקְרֹב וְשִׁמַּחְתָּ חֲנֹף עַד־רִגְעָה: אִם־יֵעָלֶה לְשָׁמַיִם שִׂיאוֹ וְרָאִשׁוֹ
 לָעֵב וַיָּגִיעַ: כְּנִלְלוּ לַנֶּצַח יֶאֱבֹד רָאִיו וְיֹאמְרוּ אִוִּי: כִּי־בַחֲלוּם יַעֲוֶה
 וְלֹא יִמְצָאָהוּ וַיִּדָּד כַּחֲזוֹן לַיְלָה: עֵינָיו שָׁזְפָתוּ וְלֹא תוֹסִיף וְלֹא־
 עוֹד תִּשׁוּרְנֵנוּ מִקוֹמוֹ: בְּנֵיו יִרְצוּ דְלִים וַיְדִיּוּ תִשְׁבְּנָה אוֹנוֹ:
 עֲצָמוֹתָיו מָלְאוּ עֲלוֹמָו וְעַמּוֹ עַל־עֶפְרַת תִּשְׁכַּב: אִם־תִּמְתִּיק
 בְּפִיו רָעָה יִכְחֹדְנָה תַּחַת לְשׁוֹנוֹ: יִחְמַל עֲלֶיהָ וְלֹא יַעֲזֹבָנָה
 וַיִּמְנַעַנְנָה בְּתוֹךְ חֲבוֹ: לְחַמוֹ בְּמַעְיו נִהְפָּךְ מְרוֹרַת פִּתְנִים

ה"א אם יעלה וגו' יונת ס"ו סנהדרין ז': כנללו וגו' יונת סס סנהדרין סס: *פתח באתנח *עלומיו קר

תרגום

ג מדרותא דכסופי אשמע ורוח מבינתי יתענני: ד הלא ידעת מן אלא מן עין דאשתוי
 בר נש עליו ארעא: ה ארום בועת רשעי שצית בעגל חדות דילמוד עד שעמא: ו אין יפק
 לצות שמא וזקפיה דרשיה לענא וממו: ז הך רעה לעמא והובד חמוי ימרן האן הוא:
 ח הך חקמא ומם ולא ישבחניה וגל הך חזותא דליליא: ט עינא כתרפיה ולא תוסף ולא חוב
 תסכניה אתריה: י בנו ידעון מסכנין ודיו משלמן תקף צעדיה: יא גרמוי אהמליאו חליה
 ובחריה על עפרא תשובב: יב אין מספסמא בפומיה בישתא יבדבנה תחות לישניה: יג חס
 עליה ולא ישבקהה וכסנה במצע מורניה: יד מקליה במעיו אתהפך ארסא דחוקמן פנייה:

רשי"י

חושני. סתוקי כנו עה להסוס (קסלח ג): (ד) הזאת. סימה הודע חסה מדה הסמלכה על פני כל הדוחה
 מני עד: (ה) כי רננת רשעים. כל יוני הוססה מקרוב בזה ולא לאורך ימים עומדה: ושמתת חנה עדי
 רגע. בזמן מועט הכלה: (ו) שיאו. גובה: (ז) כנללו. גלל של רעי: (ח) ולא ימצאהו. יודעיו: (ט) שופתו.
 רחשהו: (י) בניו ירצו דלים. הללו ירצו בניו. על חסו סדוס נלמה נביעה זו. ססיו גוליס וזכורים על עמים:
 ודיו תשבנה. חסם כסוי: אונו. כח אונסו: (יא) עצמותיו טלאו. כח: עלומיו. נערוהו: ועמו על עפר תשכב.
 כי יונת פחוס עם כחו: (יב) אם תמתיק. כך ווסחו של רסע אם תמתיק בפיו רעה וליוו רואה לה עסה
 עסה שחולו יכחודנה חסה לסונו עד בא עסה שחלחה: (יד) לחמו במעיו. ביום חידו הספך למרווח פחוס:

מצודת דוד

כלימה כ"ל צעור מרבים דברך ועבור מרבים הכנסתי חשיב נך:
 (ג) מוסר כלימותי. על כי אשעו יסורי כלימה מה שחשה מעליס
 חוסי וזהו הולין נכבנת בני יכניה חוסי להשיב נך: (ד) הזאת.
 אם האות הוא אשכ זזה ידעה וכו' וכאומר הלא לא מוכל לכסה
 מה ודומתו הנגלה כנלתי וכו' (ש"א ז'): בני עדי. דבר הנגלה
 עין עולם מן העת אשכ שם אדם על הארץ: (ה) כי רננת.
 אשכ שמתה הכסעים הוא מוזן קרוב כי לא תסמיו לזון רב עד
 שיאמרו הנה הוא מוזן חרוק: עדי רגע. כ"ל התעבד זמן ונעט
 וככל הדבר צו"ש: (ו) אם יעלה. אף אם יתנבך ויעלה נבו
 עד לשמים ורצו יגיע עד לעמים והוא מושל לגודל ההללחה:

מצודת ציון

חושני. מלבין מוש והכנסה: (ד) הזאת. כה"ל השלחה:
 (ו) שיאו. מלכין הכנסות: (ז) כנללו. כלוסה כמו נללי האדם
 (יחזקאל ד'): (ח) כחזיון לילה. כמכאסה חלוס הלילה:
 (ט) שופתו. כחחשו כמו ולא שזפחו עין אים ולקמן כ"ח):
 תשורו. כחלס כמו אשורו ולא קרוב צמדצ כ"ד): (י) ורצו.
 מלכתי לוי וכן ונמה יתסה (ש"א כ"ט): אונו. הנזל אשכ בכח
 וכן כלחה אויסי (השע ט'): עלומיו. נעורו כמו צן וני
 זה העלם (ש"א י"ג): (יב) יכחודנה. ענין מניעה והעלמה כמו
 ולא כחר מוננו (סס ג'): (יד) פתנים. מין כסה:

(ז) כנללו. הנה חסו מחר יאחד נללה כנללו החבורה וסר ועד עולם ואשכ לחויה צהלחשו ויחמוו ליה הוא כי לא ישאכ לו זכר מה:
 (ח) כחלום. והני הוא כחלוס אשכ יעוף צעה היקילה כן יעוף הוא מן העולם והדוכסוס אחריו לא יעלוהו: וידר. יטר מן
 העולם כונסיות הלילה והוא החלוס וככל הדבר צו"ש: (ט) עין שופתו. העין אשכ כחחשו מוזן לא חוסף עוד לכחשו ואשכי תקומו
 לא יעלהו עד: (י) בניו ורצו דלים. צו"כ ילו ופייסו את חלוסי על הגזל אשכ גזל מוסס אביהם: וידיו. לו צחיו יוחס כמו
 ובע"כ ידיו עלון השנה הגולה אשכ גזל צכח זרעו: (יא) עצמותיו. לפי ששלמותו מוללו התעלות נעוריו והשכח עמו על העבר
 כ"ל לא סב וחס עד כי יונת ויקבר: (יב) אם תמתיק. כאשר חתקת בפיו עמל רעה והוסה כססה צעיוו לעסוה אז היה מונסה
 ונלחטה והסחירה חסה לשונו לכל יוצע למוי עד אשכ עשאה: (יג) חמל. מרוב אהבוו לה כללו יחמוו עליה ולא יעזבנה ונמטה
 מלגלוסה ומסמירה בתוך חבו: (יד) לחמו. והיה במולו אשכ אשכלו ככץ נללח הפך האכבה כי חסוד לללה דרך הפס

בְּקֶרְבוֹ: טו חֵיל בָּלַע וַיִּקְאֲנוּ מִבִּטְנֵנוּ יִרְשָׁנוּ אֵל: טז רֵאשִׁי-פִתְנִים
 יִינָק תַּהֲרִגְהוּ לְשׁוֹן אִפְעָה: יז אֶל-יִרְא בַּפְלָגוֹת נַחְרֵי נַחְלֵי דְבִשׁ
 וְחִמָּאָה: יח מֵשִׁיב יָנַע וְלֹא-יִבְלַע כַּחֵיל תְּמוֹרְתוֹ וְלֹא יַעֲלֶם:
 יט כִּי-רִצִּץ עֹזב דְּלִים בֵּית גֹּזֵל וְלֹא יִבְנֶהוּ: כ בִּי וְלֹא-יִדְעֶה שְׁלוֹ
 בְּבִטְנֵנוּ בְּחִמּוּדוֹ לֹא-יִמְלָט: כא אֵין-שְׂרִיד לְאִכְלוּ עַל-פִּן לֹא-יַחֲוִיל
 מוֹבּוֹ: כב בְּמִלְאוֹת סַפְקוֹ יַצֵּר לוֹ כְּלִיד עֵמֶל תְּבִאָנוּ: כג יְהִי
 לְמִלָּא בִטְנֵנוּ יִשְׁלַח-בּוֹ חֲרוֹן אַפּוֹ וַיִּמְטֵר עָלֵינוּ בְּלַחְוִמוֹ: כד יִבְרַח

ת"א חיל צלט. סטרהקין ק"ו. חין טרה. טס ל"ב. צלחה ונז'. סועה ט' עכין ט"ו.

תרגום

טו נכסין דסלעס יפלט ותייה מברסה יתרגמיה אלהא: טז רישי חרמנא ינאק התקלניה לישן
 חמא: יז לא ינפי למחמי בספי נחרת נחלא דמן דהבשא חלי (נלא ציל): יח מחיב לענת חרמא
 ולא נמר פדעתייה מתחב שלחפיה ולא דויץ: יט ארום רצע עסקא דמשבני ביהא אנס ולא
 בנא ותייה: כ ארום לא ידע דיהי שלו בברסה בגושמיה לא ישחיד: כא לית משוב למכליה
 מטל חרמא לא יורף מיביה: כב התמלי סאתיה וחסרע מגיה כל אדא דלעי חותמיה: כג יהי
 לממלי ברסה יגרי ביה תקפה רגיה וחת עלוי מסרין בשלחיה: כד יערוק מן זני פרולא

רשי

(טו) חיל. ממוץ: (טז) אפעה. נחש סרף: (יז) בפלגות נחרי נחלי. גן עין שחוקין כדכש וחמאה: (יח) משיב
 יצע. הגזל טבול: כהיל תמורתו. כאשר תהיה חשרתו לחיל (ככסיס גדולים) או יבואחו חסרון: ולא יעלם. זו
 וכן יעלה וכן יעלוך שלשון מתחלפות: (יט) כי רצץ עזב דלים. לאחר סרף אה דלים עזב דלים ונטרד
 מן העולם וסוף לו. והם חזרים ונזכרים ממנו בזכותו: כי רצץ. כשרץ כמו (סמוח י"ח) כי יסיה להס דבר
 בא חלי כסויה להס: (כ) כי לא ידע. אה בטנו מעולם: שלו. בטנו אומר לו תמיד גזול והבא לתלמי.
 ועל כן: בחמודו. כבשר יוסי חמדהו: לא ימלט. כי יסח פוחה וכולך. ודומה לו ותמס כעס חמודו (הסלים
 ל"ט): (כא) אין שריד לאכלו. לא שיר ממאכלו להלק לעניים: על כן לא יחיל טובו. לא ילחח. כמו
 (סס) וחילו דרכיו. ובאנשי סדוס מדבר סתיה ענייהס ארס באורחיס. כי כן העיד (יהוקאל ע"ג) על סדוס
 באון שבעה להס ונז' ויד עני ואביון לא החזיקה. ורבותינו פירשו אין סריד לאטל לא סרס חלמדי חכמים
 על שולחנו. כמו ובשרדים אשר ה' קורא: (כב) בטלאות ספקו. בהתמלחוה סאוה לבו די או יצר לו. חבוא
 עלוי ארס: ספקו. לשון די כדמסרגמין כד ספיקו במליה. ומלא להס. די ספוק: כל יד עמל תבואנו. החזיק עלוי
 והבוא יד עניים: (כג) יהי למלא בטנו ישלח במ חרון אפו. שליחוה חרון אפו יתי למלא בטנו. ואין זה לשון
 קללה. אלא לשון נבואה ועמיד: וימטר עלינו. הקב"ה: בלחמו. בזעף מלחמהו פחיס אס ובפניה כענין שנאמר

מצודה דוד

בהקאס והוא נקבט בטנו כנכה טל נחסיס ונע"כ יקיאס דרך
 הפה כי ח"ל לעכל אוהס ונ"ל בכל דכיו הוא נכסל הפך הונגב:
 (טו) חיל בלע. עם כי צלע העושר לא יתקיס צירו כי יקיא
 אוהו והקוס ינכס העושר חעטו: (טז) ראש פתנים. יומר
 לכפשו כלבו ייק ויהץ חרס נחש סהוס צפיו שנרשט ולשון אפעה
 סהרבהו צלרס: (יז) אל ירא. לא יכא לעלף כפלגוס טל הכי
 דכש וחמאה כ"ל ארס החמס ינאף כ"ל לא יראה עוד בטובה
 כ"ל אה הרע יקבל: (יח) משיב ינע. צע"כ יסיה משיב ינעו
 טל חצירו ויה טבול חמוו ולא יצלע אוהס לחחוק לעלמו:
 כהיל תמורתו. כשיעור העושר כן יסיה חמורתו ל"ל כן יסיה שיעור העווי: ולא יעלם. לא ישנח עוד כי לא יסור לקדושו:
 (יט) כי רצץ עזב דלים. כאשר רצץ אה דליוס או עזס ולא קודס חליליה: בית גזל. גזל וחס ציה אכס לא צבחו ולא עוול צו:
 (כ) כי לא ידע. על כי לא ידע טלוס בטענו כי בטנו יסיה חכיה משביעה ועסק לעולוהס ליה לא ינלע ויה בכל חמדה עטו
 כי הכל יאכד: (כא) אין שריד לאכלו. לא הוה ומשאר ומאכלו על יוס התחכמה כי יצעס לעקוס די ונחפורו על כן לא יללס
 טובו ועטרו להקיס צירו: (כב) בטלאות ספקו. צעה ינלח די ספוק כסיהס בחקיק סעופר או יסיה לר לו וכלבו יסול חן
 סתמיס לכרך וכל די חיס עוול ואון חבוא עלוי לעסקו ולהמקו כי יוסח כמו: (כג) למלא בטנו. ירבה צו הלחט עד כי יסיו
 למלא בטנו לגזל הכניו וה' ישלח בו חרון אפו ובטעם דכ כחופר ישוף עלוי צעה הלחמו עמו להסעע חמוו: (כד) יברחה. כאשר
 יכנה חכלי זיון טל צולח אה קסח נחמס חעווי צו חסיה חעבר אל עכ כדרך חכלכו ל"ל עם כי ילל מלכס אהס חסינ אוה

מצודה ציון

(טו) חיל. עושט כמו כי רכ חילי (לקמן ל"ב): יורישינו.
 מלשון הורס ונחוסין: (טז) אפעה. עין נחש: (יז) בפלגות.
 הנכרים להקיס כמו פלגי מים (הסלים ח'): נחרי נחלי. ככל
 ענין שמוס נרדפיס כונו חספס משקל (ט"ב כ"ד): (יח) תמורתו.
 מלשון חוזה וחלוק: יעלם. ישנח וכן יעלף ויעלח כי זכס"ץ
 ומחפץ: (יט) רצץ. טכר ונחה: (כא) שריד. שור: יחיל.
 יללית כונו יחילו דכיו (הסלים י'): (כב) ספקו. די לחמו:
 עמל. עול וכן וכל ראה עמל ציכסלח (צמד כ"ג): (כג) בלחמו.

איוב כ כא

מִנְשֵׁק בְּרֹל תִּחְלַפְהוּ קִשֶׁת נְחוֹשֶׁת: כה שְׁלֵף וַיֵּצֵא מִגֹּה וַיִּבְרַק
מִמֶּרְתּוֹ יִהְיֶה עָלָיו אֲמִים: כו כָּל־חֶשֶׁן מָמוֹן לְצַפּוֹנֵי תֹאכְלֶהוּ
אִישׁ לֹא־נֶפֶח יָרַע שָׂרִיד בְּאֵהָלוֹ: כז יִגְלוּ שָׁמַיִם עֲוֹנוֹ וְאָרֶץ
מִתְקַוְּמָה לוֹ: כח יִגַּל יָבוֹל בֵּיתוֹ נְגֹרֹת בְּיוֹם אָפּוֹ: כט זֶה חֶלֶק
אָדָם רָשָׁע מֵאֱלֹהִים וַיִּנְחַלֵּת אָמְרוּ מֵאֵל:

כא * וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמֶר: ב שָׁמְעוּ שְׁמוֹעַ מַלְּתִי וְתִהְיֶה־זֹאת
תִּנְהַוְּמִתִּיכֶם: ג שְׂאוּנִי וְאֲנֹכִי אֲדַבֵּר וְאַחַר דְּבָרֵי תִלְעֹנִי: ד הֲאֵנֹכִי

ת"א כל הפס. פההקין ל"ה זכסס ל"א חולין קל"ג: *מלעיל

הרגום

תִּשְׁלַח־פְּנֵיהָ קִשֶׁתָּא דְּבִרְבּוּמָא: כה שְׁלֵף תִּפְסַן מִתְּקִיָּה וַיִּבְרַקָּא מִמֶּרְתֵּיהּ יִהְיֶה עָלָיו דְּחִלְיָא:
כו כָּל חֶשֶׁן מָמוֹן לְצַפּוֹנֵי תֹאכְלֶהוּ נִמְרָא מִתְּקִיָּה נִמְרָא דְּהִתְקִיָּה דְּלֵא נִפִּית יִשְׂרִי מִשּׁוּב בְּמִשְׁבְּתֵיהּ: כז יִפְרִסְמִין
אֲנָלִי מִזֹּמָא מִתְּקִיָּה דְּבָרֵי אֲרַעָא יִקְוִיָּן לְמִבְּאֵשָׁא לֵיהּ: כח יִמְלִיל עַבְדָּא בְּתִיבָה מִשְׁתִּיבָה וְתִמְרִיהּ
מִדְּלִפָּן בְּיוֹמָא דְּהִתְקִיָּה: כט דִּין חֶלֶק בְּרַ גִּישׁ רִשְׁעָא מִן קָדָם יי וְאַחֲשַׁנְת מִיְמֵרֵיהּ מִן קָדָם אֱלֹהָא:
כא * וַאֲתִיב אִיּוֹב וַאֲמַר: ב שָׁמְעוּ וַקְבִּילוּ מַלְּתִי וְתִהְיֶה דָא תִּנְהַוְּמִתְּכוּן: ג סְבִילוּ תִּי וְאֲנָא אֲמַלֵּל
וְיִן בְּתֵר דְּמַלְּתֵי תִדְרִק: ד אֲפִשֵׁר דְּאֲנָא לְבַר גִּישׁ מַלְּתִי וְאִין מִדִּין לָא תִתְעִיק רִוּחִ:

רש"י

(בראשית י"ט) וה' הטעיר על סדום וגו' (כד) תחלפהו. חייס שחורק הקסם יחלפו זה גופו לעבור מעבר
אל עבר. ל"א תחלפסו תקדמסו כמו תחלפסו קסם נחוסה: (כה) שלף. השולף עליו את הספק: ויצא. הספק:
מגוה. מתוך הערה: וברק. פלומד"ש בלע"ז כמו למען היום לה ברק (יחזקאל כ"א) פורכ"ה: ממרדתו. של
נשק: יהלך. ומסס יהיו חמיס ופחד על הרשע: (כו) לצפוניו. לאורך מלפני גבוים הצפונים לו: איש לא
נשק. איס של גויהס: ירע שריד באהלו. הבא רעה לשריד שיסחר באהלו כל הפרשה כולס באשמי סדום: ירע
שריד באהלו. חפילו לטע הנמלט מהס בזה רעה לאהלו זו היא אשמו סהיהס לניב מלח כן מלאחי במדש
רבי תחומת: (כז) מתקוממה. לשון אייב חוקס כנגדו: (כח) יגל. לשון גלות: נגרות. יהיו אולרותו נחומה
למסיסה ולבו כמו (מכסס א') כניס המוגרים ארס: (כט) אמרו מאל. האמרו עליו מלפני המקוס אמרו
לשון זכר מגורה אמרי האוינה (סהלס ה') אמרתו. לשון נקבס מגורס אמרות עסרות: (מעסס איוב):
כא (ב) ותהי זאת תנהומותיכם. איס אשר תחרישו ותשמעו אלי זאת סהי לי תחום מלהכס: (ג) שאוני.
סכלוני: (ד) האנבי לאדם שיחי. למס העמרו על לעקתו. וכי איס לאדם כמוני מסיח שיסמע קולי:

מצודת דוד

מצודת ציון

מלשון מלחמה: (כד) מנשק. כלי זיון כמו והסיקו נשק
(יחזקאל ל"ט): תחלפהו. העזבו זו כונו חלק הלך לו (שיר
השירים ב'): (כה) שלף. ענין הולאה כמו שלף איש נעלו רוח
(ד): מגוה. ענין גוף כמו גויה נעלו (ש"א ל"א) והחלל על
חיק הכרב שהיח כמו הנוף להכשש: וברק. הוא לכס הכרב כמו
צק מדי (דברים ל"ג): ממרדתו. משחור חז: אימים.
מלשון אימה ופחד: (כו) ירע. ישכר וירולץ כמו תדועס בשבע
כדול (סהלס ב'): (כח) יגל. מלשון גלות: יבול. למס חלחלה
כמו לא חסן אס יבולה (דברי י"ח): נגרות. ענין חלס וספיה
כמו וכמיס הנכניס (ש"ב י"ד):

כא

(ג) שאוני. מלשון משל וסכל:
(כט) זה חלק. הגמול הזה הוא חלק של אדם רשע הניסן לו מאלהים והגמול הזה בעלמנו הוא נחלת האיש אשר לחמנו הוא
מן החל לנדב עליו שלל סהונן ולגנות מעשיו (העולה והמענה ההוא לרובית על השבחה מהפלגת פועליות הכשעים וחנני
ספיה והסודעיות בעלמה עונס וכמו גמול הכשעים כן גמול המהכרס אחרי ה' ונגונה מעשיו וכאמור לאיוב סהס אס
סעלוק וזה ספיה):

כא

(ב) ותהי זאת. האמיתה לרבי ישכס לי לתחומין: (ג) שאוני. סכלו אמני וספקו עלי אדכ ואחר חללה דברי הלעני
עלויס אס יהיה מה להלעני כס: (ד) האנבי. וכי איני אדכ דכני אל אדם לספספוי אין דעמו עליו להשיב אמני

לְאֵרֶם שִׁיחִי וְאִם־מִדּוּעַ לֹא־תִקְצַר רוּחִי: ^ה פְּנֵי־אֱלֹהֵי וְהִשְׁמוּ
 וְשִׁמוּ יָד עַל־פִּי: ^ו וְאִם־זִכְרֹתִי וְנִבְהַלְתִּי וְאָחִז בְּשָׂרֵי פְלָצוֹת:
 מִדּוּעַ רְשָׁעִים יַחֲזִי עֵתְקוֹ נִסְגְּבוּרוֹ חֵיל: ^ז וְרַעַם נִכּוֹן לִפְנֵיהֶם
 עִמָּם וְצִאצְאֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם: ^ח בְּתֵיהֶם שְׁלוֹם מִפְחָד וְלֹא שִׁבְט
 אֱלֹהֵי עֲלֵיהֶם: ^ט שׁוֹרוֹ עֵבֶר וְלֹא יִגְעַל תִּפְלֹט פָּרְתּוֹ וְלֹא תִשְׁכַּל:
 יֵא יִשְׁלַחֵהוּ כִצְאֵן עֲוִילֵיהֶם וְיִלְדִייהֶם יִרְקְדוּן: ^י יִשְׂאוּ בְּתֵף וְכִנּוֹר
 וְיִשְׁמְחוּ לְקוֹל עֹגֵב: ^{יא} יִבְלֹו בַמּוֹב יְמֵיהֶם וּבִרְגַע שְׂאוֹל יַחְתּוּ:
 יֵי וְיִאמְרוּ לֹאֵל סוֹר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיהָ לֹא תִפְצְנֵנוּ: ^{יב} מִה־שָׂרֵי

ת"א בחינם וגו'. סהדקין ק"ה ספר האהב ערשם מלרע: שורו עבר. סהדקין טס: ישלמו וגו'. סהדקין טס: ישאו וגו'. טס:
 יצלו וגו'. טס: וישלמו וגו'. סהדקין: מה שדי. טס:

תרגום

ה אהפנו לחי ושתקו ושון אדא על פוקא: ו ואין דברית ואתהבלית ואחד בסרו רתמא:
 ז מדון רשעיא חזו אתקפו לחוד קנו נכסין: ח בגיהון מבין קדמיהון עמהון ובני בגיהון למתמיהון:
 ט במיהון שלם דלית דלוקא ולית מסת אלהא עליהון: י תודיה מבטון ולא יפלט תשוב תודתיה
 ולא תהבל: יא ישדון סך ענא מלדהון ורבידהון וספון: יב יפלוו בתפין וכרין ויהדון לקל אבובא:
 יג ימדון בטבא וימיהון ובמרגועא לבי קברתא נחתין: יד ויאמרו לאלהא זור מענא ולמחפס
 אורדתך לא צבינא: טו מה שרדי ארום נפלהניה ומה צרוך את ביה ארום נצלי במימדיה:

רשי"י

ואם מדוע לא תקצר רוחי. לשעוק מלרע לי: (ה) סנו אלי. לשמוע: והשמו. החמסו לדברי: ושימו יד
 על פה. שלא מדעו להשיב: (ו) ואם זכרתי. דבר שאני רוצה לומר מדוע רשעים יחיו: ונבהלתי. שאני רואה
 רשעי זור המבול: (ז) עתקו גם נברו חיל: (ט) שלום מפחד. שלא היו מוקיין שולטין בהן: (י) שורו
 עבר. אם הנקבה: ולא יגעל. לא יורכ בה זרע פחלת סיהא חוזר ונפלט מגופה בלא סריון כל לשון הגעלה
 פליטס היא. וכן בלשון מססה. מנעילו ברוחחין. וכן כי סס נגעל מנן בצורים (שמאל צ' ה') פלט משיחחו
 וביה כאלו לא נחשח בשמן סהיו רגילין לתשוש בשמן מבינו עוד כדי סיהא חלק ומחליק חס הרומח והחניט
 המכה בה והוא כמו שררס משחו מנן (ישעיה כ"א): תפלט פרתו. בעה חס וולדה: (י) ולא תשבל. בלא
 עת: (יא) ישלחו כצאן עויליהם וגו'. בעה לידחו היה סולך ומרקד מיד וליק פובע בזמין חס ללחם זו והיחס
 לומרם לו חמו הבא לי מספריוס ואחסוך סרך. בהגדה בראשית. לך ותדליק לי חס הכר בראשית רכס:
 (יב) ישאו. היו נושאין קול כסור בחוף וכימור: עוגב. אינו אלא לשון סחוק על סס העגבות. אשביימל"ט
 בלע"ז. כ"ס: (יג) וברגע שאול יחתו. כשמביע יום מוחו היה מח לפי עשה במחם בלא יסורין: יחתו. ירדו.

מצודת ציון

(ד) שיחי. אחי: תקצר רוחי. יחוס צלע קלסה נשימו
 ולא יוכל להאריך זה: (ה) והשמו. מחמסו כמו על יומו נשמו
 (לטייל י"ח): (ו) פלצות. רעה כמו והכסני פללות (הכל' י"ה):
 (ז) עתקו. הזקית כמו ועתקו יומין (דניאל ז'): (ח) יגעל. ענין
 השכלה אל החן וזכר"ל בעולי איסור (מיר ל"ז): תפלט.
 גם הוא ענין הולאה אל החן וזכר"ל מולטס ט"ו ונתפ ט"ו)
 ונענינו אל ילא פליט וין העיר (מלכים ז' ט'): תשבל. מי
 שנינו חנוים קרוי שכול כמו כאשר שכלתי (נבאשית מ"ג):
 (יא) עויליהם. עווליהם והוא מלשון עול יומיס (ישעיה מ"ה):
 ירקדון. יקטנין: (יב) עוגב. סס כלי זמר: (יג) יבלו. ענין
 זקנה כמו אחרי בלותי (נבאשית י"ח): יחתו. ידו וכן שמה

מצודת דוד

הכל אל ה' לדבר: ואם מדוע. כ"ל וז"ל הוא שאל ה' לדבר
 והוא איינו משיב לי מדוע ז"ל לא תקלר כוסי וזק לא אלעק
 בזור נפש: (ה) פנו אלי. לשמוע אחרי וכן החמסו ושימו יד על
 סה לפסחו כי לא החללו מענה להשיב: (ו) ואם זכרתי. וכאשר
 זכרתי בהדברים האלה כהכלתי ורעדה אחזי חס בשני כי רע
 עלי המעשה: (ז) מדוע. זה חס מדוע יחיו הכשמים ויזקנו
 גם חזק בשוער: (ח) ורעם נכון. כטויס המה בצורה לפניהם
 כ"ל בחינם והנה עמסם יחד נזקוס אחד וישמחו זה בזה:
 וצאצאיהם. ככל הדג כז"ש: (ט) מפחד. מהיחס בהם עמד
 מדבר מה: ולא שבט. לא חס עליהם שכן מונעיות מאלוה:
 (י) שורו עבר. מעבד חס נקבחו כי ישלך זכעו צנווק כחמס
 ולא ישליב בלפי החן וכחו סגלע העובר צנוו וכל תשכל
 חס הולד להפילו נפל: (יא) ישלחו. שולחים עולליהם לכפסם
 וירקדון. בקטנותם ואלו חס לנרק כדך הנערים: (יב) ישאו. היו נושאים ומצויים קול זמר בחוף וכנור והיו שומים כאשר
 ישמעו קול עוגב כדך המתעק ונחמנו: (יג) יבלו. הזקית יומיס בעושה וכאשר כל עמס ידו לקבץ צנכע ונבלי ארביס
 כמכילוב: (יד) ויאמרו. החסנים ההם אחזו לאל סור עמלך ממונו ולא חטאו לנו מלוחם ולא נחפון לרעם דככך: (טו) מה שרדי.

איוב כא

כִּי־נִעְבְּדְנוּ וּמִה־נוֹעִיל כִּי נִפְגַּע־בוּ: ^א הֵן לֹא בִידֵם מוֹכֵם עֲצַת
 רְשָׁעִים רַחֲקָה מִנִּי: ^ב כַּמֶּה וּגְרַרְרֵשָׁעִים יִדְעֶךָ וַיָּבֵא עֲלֵינוּ אִידֵם
 חֲבָלִים יִחַלֵּק בְּאָפּוֹ: ^ג יִהְיוּ כְתָבָן לִפְנֵי רוּחַ וּכְמִין נִגְבְּתוּ סוּפָה:
^ד אֱלוֹהַּ יִצְפֵן לִבְנֵי אוֹנוֹ יִשְׁלַם אֱלֹהֵי יוֹדֵעַ: ^ה יִרְאוּ עֵינָי בִּידוֹ
 וּמַחֲמַת שַׁדַּי יִשְׁתַּח: ^ו כִּי מִה־חֲפָצוֹ בְּבֵיתוֹ אַחֲרָיו וּמִסְפָּר
 חֲדָשָׁיו חֲצִיצוֹ: ^ז הֲלֹאֵל יִלְמַד־דַּעַת וְהוּא רָמִים יִשְׁפּוֹט: ^ח הֲ
 יָמוֹת בַּעֲצָם תָּמוּ כָּלֹו שְׁלֹאֲגָן וְשִׁלְיוֹ: ^ט כִּי עֲטִינוּ מְלֵאוֹ חֶלֶב וּמִה

תרגום

* קטץ בלא אס"ף * עיניו קרי
 טו הוא לא ישפוט בידיון טוביהון מלכת רשעי חמת מצי: יו קמא שרנא דרשעי יטפי חתי
 עליהון תביריהון ערבין ופלג ברנזיה: יח יהון חיק תבנא קדם ועפא וכמוזא דישלמליה עלעולא:
 יט אלהא ומשי לבנוי צעריה ופרע לתיה וידע: כ יחמון עינוי תביריה ומן רחזיה דרשעי ישתח:
 כא ארם מה לעותיה בבייתה בתרוי ומנין ירחוי אתפליגו: כב האפשר דלאהרא יתא מעדא
 והיא שמי מרוקא דאן: כג חין ימות בתקופה שלמותיה בליה נשדיק ושליו: כד ביהו אתמליא

רש"י

ובתרגום נההין: (טו) ומה נועיל. מה סנאס יש לנו: כי נפגע בו. חין אנו לריוח לו אפילו לטופס בשמים
 כי אה יעלה מן הארץ (בראשית ב'): (טז) הן לא בידם מוכם. צחמיה. וכי חין כל טופס בידם: ועצת
 רשעים רחקו מני. איוב היה משבח בעלמו שראה אהם ולא נמנה עמהם: (יז) כמה גר רשעים ידעך.
 למעלה הוא חוזר למה רשעים יחיו כמה האריך זמן זה. וחזר ומקלסל גר רשעים ידעך וגו': חבלים. גורל
 הראוי להם: (יח) אלוה יצפון לבניו אונו. צחמיה. וכי מדה הוא סכן זה הרשע כל ימיו ויהא בטלם וימות
 בטלם ואומו ורשעו יספון הקב"ה לבנו ללקוח להם: ישלם אליו וידע. שנה הוא להקב"ה ששלם לרשע עלמו
 במולו ויבן שהרשע לעשות: (כ) יראו אליו בידו. שברו ואינו יכול למלוא לו דמיון צהורה כי אם לפי עטן
 הספוק נראה שגר וכן הרב לא מלא לו דמיון. (כידו לשון אידו ח' מחלק ככ'): (כא) כי מה חפצו בביתו
 אחריו ומספר חדשיו חציו. כי מה הוא חושש הליריר בלע"ו והספן צביוה לאחר למהו ללכא צחיו בפרועות
 העשירה לבוא עליהם אחרי שמספר הדשו נקלל ויכלו לפני הרעם שהצמיח המקום. וכיו ימיו מלה ועשרים
 שנה (סס ו') וזה היא שאמרתי לכם פנו אלי והשמו: (כב) הלאל ילמד דעה. היה אחד מכס אשר הוא החם
 האל שלמד דעה מה הוא המדה האלה: והוא רמים ישפוט. כגון חני והלדיקים והחשובים הוא מייסר ודן ונפרע
 נוסם כמו (לקמן כ"ד) ולא יפנה דרך כרמים האומר בנה ובמחשבתו באגדה חלק: ל"א הלאל ילמד דעה כלומר
 האני לריך ללמדו דעה לשפוט אמת. הוא עלמו וידע סכן אכל הוא ישפוט דוים רמים בבבסו ובגדלו ואינו חס
 לדקדק זה שמעתי ולא הראשון: (כג) זה. הרשע ימות. נעטם בעלם חומו מתראה שלימוח לא חסר: שלאגן
 כמו שאקן: (כד) עטינו מלאו חלב. לשון משנה הוא עוטמו צבית הכד. אכזרים אחים יחד וסומק מהעגל

מצודת דוד

הנהח (יחל ד'): (טו) נפגע. נחפלו ונעקש כמו ואל חפגע
 צו (יחזיק ד'): (יז) ידעך. ענין יחזיר וקפידה כמו דעכו כחש
 קוים (מהלים ק"ח) וכל יוקצן השלמה זה כנויה: אידם.
 ענין וקצה רע: חבלים. לזים ומכאזים כמו חבלי יולדה
 (רשע י"ג): (יח) וכמוץ. היא פקולה ההוצאה: (יט) אונו.
 ענין הגזל שנקב בנה ואין: (כ) בדרו. ענינו כמו אידו לו הוא
 מלשון בידו ומוחו: (כא) חציו. נקבלו כמו וילא הלך כולו
 (ושל"ב'): (כב) בעצם. צחוק כמו וכעלנו שצדקה הקקן (דניאל
 ח'): תמו. מלי חמיוות: שלאגן. היא מלה מוקצנה מן טלוה
 ופסקן ובעל עוד לומר וכלו להשגת הענין: (כד) עטינו. הם
 מתקוון ונחיו זהו וזהו הלא נעשים הנה אשר יקבלו הנחלות האלה יאמר זה להשיב על דברי לומר שאמר מהשלמה צורעיות רשעים
 חוכך ההשגחה ושיב הוא לומר הלא נעשים הנה אשר יקבלו והכחזה ורובם יצלו צבוב יתיחס: (טז) אלוה יצפון. ואם צנה שלמה
 נענין לבניו בגורל עין הגזל שחכם הלא נהאלו היה שאליו בעלמו ישלם בגורל הרעה וידע כי יש אלהים שפטים צחק: (כ) יראו.
 מהאלו עיני הרשע עלמו יחלו כידו ורעהו והוא עלמו ישה מחמה וכעכו של המקום (כא) כי מה חפצו. מה רלונו צחקת ציו
 אחרי חומו ומה הוא חושש לזה הוולו ונפטר הדשו אשר הוקצנו לו הלא נקבלו אליו וקבל לא שאלו ונכר שאלו: (כב) הלאל.
 היה מן אשך צבובו הלא ילמד דעה להנין שפענו והלא הוא יתברך ישפוט משפטים כמים אשר נהמו מהצננה האדם: (כג) זה ימות.
 הנה סעשעים טאהר ימות צחוקק שלוחו וכל ימי חייו ישיב צהשקע וצטלוה: (כד) עטינו. השדים שלו מלאו הלא ילא נעטיה

עצמותיו ישקה: כה וזה ימות בנפש מרה ולא אכל במופה:
 יחד על עפר ישכבו ורמה תבסה עליהם: כי הן ידעתי
 מהשבותיכם ומזמות עלי תחמסו: כי תאמרו איה בית נדב
 ואיה אהל ומשבנות רשעים: כי הלא שאלתם עובדי הך
 ואתתם לא תנכרו: ל כי ליום איד יחשך רע ליום עברות יובלו:
 ל א מייגיד על פניו דרכו והוא עשה מי ישלם לו: ל ב והוא
 לקברות יובל ועל גדיש ישקוד: ל ג מתקולו רגבי נחל ואחריו

ת"א והוא לקברות. סנהדרין ק"ע:

תרגום

תלכא ומוקרא דגרמי פשים: כה ודין ימת בנפשא מרדא ולא אכל במופתא: כו פתחא על
 עפרא שכיבין ורחשא תחפי עליהון: כז הן גלון דרמי מהשבתכון ומזמין בעלי תהישלון: כח ארס
 תימרון האן בית ארכנא והאן פרסא דמשכני דרשיעא: כט הלא שאלתן עדי אורחא ומגדון
 לא תישתמודעין: ל ארס ליום תברא ותמנע ביש ליום רגומא ותעלון: לא מן ימי דגרמי אורחיה
 והוא עבד מן ישלם ליה: לב והוא לקברון ומעל ועל גדישין ועיר: ל ג בסמן ליה בגדישתא

רש"י

ומתספק לחובו כדי שיהא מוכן כשעולרו ביום הבד וחוסו כלי שזנדין אוסו כדי להספק שמו לחובו נקרא
 מעטף אף כאן חלבו ולחלומו ושמונו נקרא עטינו: (כה) וזה ימות בנפש מרה. הרמים וקדושים אליו יפרע
 מיד מהם: (כו) יחד על עפר ישכבו. לאחר מותם אין ניכר לבריות משי הרע ומי הטוב כי כזה כן זה יחד
 על עפר ישכבו: (כז) הן ידעתי מהשבותיכם. והמזמות אשר עלי תחמסו. תריעו לחשוב חמס. כי כשכל
 הרעה אשר בלתי אדם חוננים ראו: (כח) איה ביום של זה שהיה נדב ואיה אהל ומשבנות אשר רשעים.
 כלומר כנוחו כנוהם ברשעו אבד ביום (ולמה אחס בוטחים בשלוחסם): (כט) הלא שאלתם וגו'. כל זה אדם
 מושלים עלי מושלות ואוהוסה אשר הודיעו אדם לא תכרוס משום על לב כמו ויתכר אליהם (בראשית מ"ג)
 כי אמרו לכם אשר: (ל) ליום איד יחשך רע. הרשע מונע ונחשך מרעה ושמור ליום הקצוע לאידו. כמו
 אשר חשכתו לעה לר (לקמן ל"ח). הלפתים והשכחים להודיעם עד יום קרב ומלחמה: (לא) מי יגיד על פניו
 דרכו. מי הוא המלך הגדול אשר יגיד על פניו דרכו ולא יראו ממנו כמה הוא נכבד זה הקב"ה ששעה: ומי
 ישלם לו. ובמל מעשהו מי ישלם לו: (לב) והוא לקברות יובל. סופו יובל לקבר: ועל גדיש ישקוד. כשהוא
 נקבר בשדות אלל הגדישים. ידונו אוסו על שלל קיים התלות השייכים בשדה לקט שכחה ופאה ושאר מלוח
 הנוהגים צעומר וצבדים ולכן שקדו וימחרו עליו הפורעניות הג"ה מר"ע: (לג) רגבי. בלשט"ט צלע"ל:

מצודת דוד

גוה עלומוסו כאלו היו משקין אותו לצדד התלחה כי כל יעוי
 ההענב חמטנים: (כה) וזה ימות. והאחר ימות צנפס מנה מן
 קדמי החול ולא אכל מעול: כשערה טובה וענוה: (כו) יחד.
 והנה שוכנים לאחר המיתה על העפר יחד זה כזה והנמה
 חכבה על שניהם דומה צדומה וכוונת מרע ייהי כן הלא שניהם
 היו שנים צדדו הרשע אף לאחר המיתה יעו ונה זה שהאחד
 היה צמיו שקע ושקט והאחד צנפס מנה: (כז) הן ידעתי. הנה
 ידעתי מה שאלם חמטנים להשיב על אמרי: ומזכות. אכל מה
 מן המטטות אשר הנה מקבילות ומנבנות הם הנה אחס סמינו
 צענוכי ולא התחמוס לחוננו הנה הדברים המקיימות להם חלוננו ולא את המקבילות: (כח) כי תאמרו. אשר חמטנו לוננו איה ביום
 נדב וכוונתו הלא לא ינאל לו ביום חזק להתחוק בה כי יחסק בספר אהלנו ונבלי פחד ונבלי מודק ואיה אהל ומשבנות רשעים כי לא
 ינאל מי ויחס שוכן בזה כי לכדו עקר לבני יעולו עברות וכעסם וככל הרב צנ"ט וכוונתו הלא צענור זה יאמץ לבנו ולא יחס ולא
 להם לגוול ועונש: (כט) הלא שאלתם. כלאונר והנה חקרהם צענוכי מה מן המטטות כי הלא שאלתם לעונכי דרך היודעים הקורות
 המטטות צעולם: ואותותם. היות והקיימן אשר נפשו לקשורם הלא לא חוכלו להתחכך אותו לוננו שהקיימן זה ונבלי ולא כן אלא:
 (ל) כי ליום איד. והנה הם שפרו אשר נעם צא חיד צעולם הנה הרשע יחסך מוננו ולא עליו שהיה: ליום עברות יובלו. מוסב
 על יחסך רע לוננו שהרע נסך לבנו עקר אשר יעולו עברות וכעסם וככל הרב צנ"ט וכוונתו הלא צענור זה יאמץ לבנו ולא יחס ולא
 יפחד והנה מנגדים לצדדים ולא חלמוס: (לא) מי יגיד. וצענור כוח הללחהו וי"ח"כ יוכל להגיד דרכו לבניו ולהוכיחו ולהשמידו
 מן העונש כי הלא לנאל ינעם למו: והוא עשה. ועם כי הוא עשה את הרע אשר חמט לעשות אין מי ישלם לו גוול: (לב) והוא
 לקברות יובל. כשינוא וינו יזה לקברו כדכך כל הלחי: ועל גדיש ישקוד. ויחרר לכסוד על חל הקבר העשוי כגדיש כי לא יתחמסו
 עקרונו למען לא ינבזה אחר המיתה (וקראו גדיש ע"ש סופו כי אשר הקצור עשה חל וכן קיימת בשע"י ת"י): ולט מתקול לו.

מצודת ציון

השדים והוא מושל ומדו"ל מועטן של זמים (צ"ט ס"ד) והוא
 שם כלי עשייה ללזר בה הזמים להחסף שנים: (כו) תחמסו.
 ענין הקרה כמו כחמסו עקדן (ירמיהו י"ג): (כז) נדב. ישכ
 ובעל מן: (ל) איד. מקרה רע: יחסך. ינעש: עברות.
 מל עברה חמס: יובלו. יוצאו כמו יובל שי (ישעיהו י"ח):
 (לב) גדיש. הוא כלי מלונות המנוחה: ישקוד. ימחר כמו
 כי שוקד אי (ירמיהו א'): (לג) רגבי. לנמות עשר כמו
 ורגבי יזנכו (לקמן ל"ח): גחל. עמק וביא:

כָּל-אָדָם יִמְשֹׁךְ וּלְפָנָיו אֵין מִסְפָּר: ^ד וְאִךְ תִּנְחַמְנִי הַבֵּל
וְתִשׁוּבַתִּיכֶם נִשְׂאֵר-מַעַל:

כב * וַיַּעַן אֱלִיפָז הַתִּימָנִי וַיֹּאמֶר: ^ב הֲלֹאֵל יִסְכַּן-גֹּבֵר כִּי-יִסָּבֵן
עֲלֵימוֹ מִשְׁכִּיל: ^ג הַחֲפֵץ לְשֹׂדֵי כִּי תִצְדֵק וְאִם-בִּצְעַת פִּי תִתֶּם
דְּרֹכֶיהָ: ^ד הַמִּירָאתָהּ וְכִיחָהּ יָבֹוא עִמָּהּ בַּמִּשְׁפָּט: ^ה הֲלֹא רָעַתָּהּ
רַבָּה וְאִין-קֶץ לְעֹנֹתֶיהָ: ^ו כִּי-תִחַבֵּל אַחֲרָהּ חָגֶם וּבִגְדֵי עֲרוֹמִים
תִּפְשִׁיט: ^ז לֹא-מִים עֲיָף תִּשְׁקָה וּמִרַעֵב תִּמְנַע-לֶחֶם: ^ח וְאִישׁ

ת"א ואיש זרוע. סנהדרין כ"ט:

*דנש אחר שורק

תרנום

דַּחֲלָא וּבִתְרֵי קָל בַּר נֶשׁ יַגְוֵד וְקָדְמוֹ לִית מַגְנִין: ^א לְד וְחָדָף תִּנְחַמְנִי לְמָא וְחַוְיָתְבִּתְכוּן אֲשִׁתְמַתְר
בְּדוֹן שְׂבָר:

כב * וְהַתִּיב אֱלִיפָז דִּמֶן תִּימָן וַאֲמַר: ^ב אֲפִשֵׁר דְּלֹאֲלֵהָא יֵאֲלָף גֹּבֵר וּבַר יֵלָף אֲפִשֵׁר בַּעֲלִיחוֹן
מִשְׁנַח: ^ג הַעֲקָא אִית לְשֹׂדֵי אַרוּם תִּימָן וְאִין מַמּוֹן אַרוּם תִּשְׁלִים אֲוִרְתָּהּ: ^ד הַמִּירָאתָהּ
מִנָּהּ יִכְסַּף יִתִּי עִמָּהּ בְּדִינָא: ^ה הֲלֹא עַל בִּישְׁמָהּ דְּמִנְעָא וְלִית סוּף לְעֹתָהּ: ^ו אַרוּם תִּמְשִׁבֵן
אַחֲרָהּ מַגְן וּלְבִישֵׁן דְּעִרְטִילָאִין תִּשְׁלַח: ^ז לָא מִיָּא לְמִשְׁלַחַת תִּשְׁקֵן וְמִן בְּפִן תִּמְנַע לְחֵמָא: ^ח תִּבְרַר

רש"י

ולפניו אין מספר. לנמשטס לאוחו דרך. כל אלה מתימות החמסו עליו: (לד) ואיך תנחמני הבל. מאחר
שחשובותיכם נשאר מעל. נשכחה ואזרה מכם חשבונות החכמה והכבוד והלא נשאר בידכם אלא חשבונות מעל
מעל סם דבר הוא לכך ננקד כולו קמץ. וטעמו חלעיל. כ"ט: (מעטס חליט):

כב (ב) הלא יסכן גבר. הלוצך ולהנחם היוצר ויעיל גבר ויהנה כאשר ילמד דעה אל הבריות והכמה.
יסכן הראשון. לשון הנייה כמו וחסוי לו סוכנה (מלכים א' ח') והסני. לשון למוד. כמו הססכן הסכנתו
(במדבר כ"ג). וגם הראשון יסכן להיות נשאר לשון לימוד. הלעונת היוצר וללרכו ילמד גבר. כאשר ילמד השכל:
(ג) החפץ לשודי. כמו כי מה הפל' בנייתו אחריו (לעיל כ"א). ההנחה וחשש לו. אם חלדיק מעשך בהסוכת
לפניו. שיבא עמך להסוכת בדרכיך: ואם בצע. ממון לו אם תחס דרכיך: (ד) המיראתך וביחך. או אם
מיראס שירא מפניך יבא ויסוכת עמך: (ה) הלא. יודע הוא כי רעתך רבה:

מצודת דוד

מצודת ציון

(לד) מעל. שקד כמו ומעלה מעל (ויקרא ה') ס"א וישקר שקד:
כב (ב) יסכן, ענין מועלת והנחה כמו הוכח בדבר לא יסכון
(לעיל ט"ז): (ג) החפץ. ענין לוצך כמו אם כלי אין
ספן צו (ויקרא כ"ג): בצע. ענין הנחה ממשן כמו מה צלע
כי הכוונ אס אחינו (בנחשית ל"ו): (ד) תחבל. משנשן כמו
לא יסכול רחיס (דברים כ"ד):

הכונתי אותה כי ונעשים הנה אשר יוגמלו רע ומוכזבים מהם יקבלו הטוב וכשאר ח"כ השוכחסס מעל ושקר (העולה מהמענה
היהו לטחור דברי לוצר אשר יוכיח ההשגחה מהפלגת מועמיות הרשעים כי ישיב אחרים לומר הלא נעשים הנה אשר יגיע להם
השורעוים ורובם יבלו בטוב וייהיה ולא יחשו צרה שיהיה לבניהם אחרים ונעבור כי יראו אשר ביום רעה הנה צעונה לא
יעשו משום פחד והוא שמש צהללמסו אשר לו בחייו ובהכבוד אשר יעשה לו בחייו כדרך הגדולים):

כב (ב) הלא יסכן גבר. ויני יועיל ויהנה הנבר צלדקו אלא הושכיל יועיל ויהנה אל עלמו וציהו כן מה לו להשיב לך כדוי
שהעמוד צלדקתך הלא מה לו צוה: (ד) המיראתך. ויני צעבור ויחלו אומך לבל תשיעו ויחוכה עמך ויבוא עמך במשפט הלא מה לו אם
חס וכפל הדבר צמ"ט: (ד) המיראתך. ויני צעבור ויחלו אומך לבל תשיעו ויחוכה עמך ויבוא עמך במשפט הלא מה לו אם
תשיעו: (ה) הלא וגו'. כחוונת אכל אפי אשיך ולין צעבורו שדין עונו דבר היקורים הגדום עליך כי הלא כעשך רבה כ"ל
לבדול כמותך יחסך כל דבר לרב כי הרצה ילמודו מנך הו ולין קן לעוונותיך כי הכל בא מנך וחלו בך: (ו) כי תחבל. אם
דבר מי ללוזך העטס אוחו בכתף ותקס ממשן ומשן ועם הוא צמסס כי לא לוה מנך מלוחה: (ז) כי תחבל. אם
מן האנשים שאין להם כ"א מלבוש אחד ונעמדו ויכו ערנס הנה פעסס בנייהם ונשארנו ערומים וקראס ערומים ע"ש קושס וכן
אשימי על נחלוו להס (ישעיה ו"ז): (ז) לא מים. לא הסקית מים לעיף ומנעס להס מן הרעע כי כאשר חפסס אס מי צניס
האקוקים היס נמנע מוננו להס ומוס: (ח) ואיש דרוע. כחוונת הנה צעני העס החלכות עשוס צשפט חרין אכל מי צניס
לסס ונעל זרוע היה לו כל הלצך ועשה צה כל חפלו ולא חמיס ציוו עס כי היה לאל ידך:

זרוע לו הארץ ונשוא פנים ישוב בה: * אֶל־מְנוֹת שְׁלַחַת רִיָקִים
 וזרעות יתמים ידבא: * עֲלֵי־בֶן סְבִיבוֹתֶיהָ פָחִים וּבִהְלֵךְ פָּחַד
 פִּתְאוּם: * אֹרְחֵשֶׁךְ לֹא תִרְאֶה וְשִׁפְעַת־מַיִם תִּבְסַךְ: * יִהְיֶה־לֹא
 אֵלוֹהַ גְבוּהַ שָׁמַיִם וְרֵאָה רֹאשׁ כּוֹכְבִים כִּי־רָמוּ: * וְאָמַרְתָּ מִה
 יֵדַע אֵל הַבְּעַד עֲרַפֵּל יִשְׁפּוֹט: * עֵבִים סָתְרוּ־לוֹ וְלֹא יִרְאֶה וְחֹג
 שָׁמַיִם וְתַהֲלֵךְ: * הָאָרֶץ עוֹלָם תִּשְׁמֹר אֲשֶׁר הָרְכוּ מִתִּירְאוֹן:
 * אֲשֶׁר־קָמְטוּ וְלֹא־עָת נָהַר יוֹצֵק יִסּוּדֵם: * הָאֲמָרִים לֹא־ל סוּר
 מִמֶּנּוּ וּמִהַיִּפְעַל שְׂרֵי לָמוּ: * וְהוּא מִלֵּא בְּתֵיהֶם טוֹב וְעֵצַת

ת"א ולאמנה וכו'. עקרים י"א: חשך וכו'. תמונה י"ב: * חצי הספר בפסוקים

תרגום

נצחק ליה ארעא וסבד אפין ותיב בה: * ארמלקא שדךתא מרקיאתא ואדרעת ותומי תשפך:
 * מטל הוקנא חרנהוקך פחין ויבהלקך דלחא פתקף: יא או בחשוקא תשרי ולא תחמי וסגעת
 מיא תחפך: יב הלא אלוה גובה שמים, ולא יפיל לראוח: וראה ראש כוכבים כי רמו, כמו וראה עיני שבסוף
 אלהא האפשר דלהלא לאמנתא דין: יד עננא טמור ליה ולא יחמי ותקף ריקא דשמיא וטל:
 טו האורקא דדגה מן עלמא תנמור די סללו אנשי שקרא: טז דאתבטילו מן ארעא בלא עדינהון
 בארעית נהרא אתך גופהון: יז דאמרין לאלהא וזר מננא ומה יעבד שרי להון: יח והוא מלי

רשי"י

(ח) ואיש זרוע לו הארץ, בחמישי וכי מתחם סתיח גדול חירש אח הארץ, כלום הוא ראו להסקיים: ישוב
 בה, יחריק בה כמו ותשבו בקדם (דברים י"א): (יא) או חושך לא תראה, כלומר לא חתן עיניך ובעתחוד כדך
 לאמרי: (יב) הלא אלוה גובה שמים, ולא יפיל לראוח: וראה ראש כוכבים כי רמו, כמו וראה עיני שבסוף
 נענה חמישי כלומר וזמן אח העין בראש כוכבים כי רמו ובשגיל כך אמרנו: (יג) מה ידע אל, כמעשה הסך:
 הבעד ערפל ישפוט, הכנגד הסך הזה יראה וישפוט הסה: (יד) עבים סתר, לפניו ולא יוכל לראוח: ודע
 שמים יתהלך, ולא ידע אח אשר בדרך. חוב, עגול מחוגת שמים כמו ובמהוגה יחארכו (ישעיה מ"ד) קומפ"ס
 בלע"ז: (טז) הארץ עולם, הדרך הראשונים אשר מאו: תשמור, שמרתי בלדך לזכור מה נסייתה בהם: (טז) קמטו
 ולא עת, כגורו בלא עחס, ונהר של מזול או גפרים ואש של סודם הולך ביסודם:

מצודת ציון

(ט) שלחת, ענין עימוד וניסיון: ידבא, יכחה: (י) פחים,
 כשמות: (יא) ושפעת, הכנה כמו שפעה בתולים (ישעיה ס'):
 (יג) ערפל, עב הענן: (יד) וחוג, ענין עגול כמו חוק חב על
 פני מים (לקחן כ"ו): (טז) דרכו, הלכו: (טז) קמטו, נחכוזו
 כמו וקמטני לעד היה (לעיל ט"ז) ו"ל הזקינו כי דרך הזקנים

(ט) על בן, ובגוול כל אלה שוכס סביבוחן פחים להלכד בהם ותבזיל אותך פחד פחאוס לנפול צפה ומחמת הפחד: (יא) או
 דחשך וגו', או צל עליו חשך אשר לא סכלה את הפח להשגור מונגה או מנצית הוים כסו אותך ור"ל הכה בגוול הוכן לך
 ומכאזבים ובעבור הפחד השלום עליך נחבלכל דעתך לצל חוכל להזכיר או הווקוס סכל דעתך והסחך שכלך לכל הדע להזכר או
 שרבים ומכאזבים הוכן לך עד שיהיו ון המונע להשגור ויהי: (יב) הלא אלוה, כלומר ואם חונס כל אלה עשוי ותכחה לוור
 זרקתי אין ואם כ"ל תשוב הלא אלוה ברום השמים ודואה אסה כלש הכוכבים ותחילתם אשר רמו למעלה ותאמר הלא ה' למעלה
 מכולם ויש ח"ל עמק רב ומונו לארץ: (יג) ואמרת, ובעבור זה האמר מה ידע אל מונעשה בני אדם הלא רב עונתך וכי דרך
 העכשל אשר סביבו ישועו מנעה האדם ומאונר וכי הערפל החפסוק יהיה עוד קבה לשידע: (יד) עבים סתרי לו, הלא העבים
 לו למסתר ולא יראה דרך צם כי הלא יתהלך על עגול השמים וח"ל רעזים יסוקו צינו לארץ: (טז) הארץ, האש השמור
 בצדך הדרך אשר עשו בו כל בני עולם וסור ופיעש אשר דרכו בו אכשי חון הס אנשי דור הנוצול: (טז) אשר קמטו, אשר בעבור
 זה הזקינו ונללו קמטים בלא עתם כ"ל נכחמו ון העולם קודם זמנם כי נהר ויי הנוצול נשך ביסודם ר"ל בצדך אשר עונדו עליה:
 (יז) האומרים, אשר חמרו על הכל הכה הוא סר ומונו ונכר הדרך אשר ישעל שדי להם הלא סר השבחתו ווסכר הכל ביד מנעכס
 השמים: (יח) והוא מלא, ואף כי הווקוס צ"ה מלא בהיים מעות ווה היה להם לכחה בהשבחתו ובחנה עלה הרשעים ההם
 כחן ממני ר"ל לא חוכל להצין ויה ראו לשעות זה הלא לא היו חקרים כלום ולמה זה כחמו בהשבחתו:

מצודת דוד

ונשוא פנים, מי שהיה כשוא פנים בעבור רוב העושר ומדומה
 הוא ישב בצולה כללו היהם שלו ולא מחיס בו: (ט) אלמנות,
 אצל כלשך שונעת דבר עולה ומאלמנות לא חקה עליהן כי ברשה
 אוחן וזן הארץ ריקס כי עוד לקחה כל אשך להן בזה נדסה ח"ל
 חתק היתומים צדיק כי כלשך ברשה איתומיהן ולקחה כל אשר
 להן ח"ל ווי יענו היתומים למחיה ולא חקה גם עליהם:
 (י) על בן, ובגוול כל אלה שוכס סביבוחן פחים להלכד בהם ותבזיל אותך פחד פחאוס לנפול צפה ומחמת הפחד: (יא) או
 דחשך וגו', או צל עליו חשך אשר לא סכלה את הפח להשגור מונגה או מנצית הוים כסו אותך ור"ל הכה בגוול הוכן לך
 ומכאזבים ובעבור הפחד השלום עליך נחבלכל דעתך לצל חוכל להזכיר או הווקוס סכל דעתך והסחך שכלך לכל הדע להזכר או
 שרבים ומכאזבים הוכן לך עד שיהיו ון המונע להשגור ויהי: (יב) הלא אלוה, כלומר ואם חונס כל אלה עשוי ותכחה לוור
 זרקתי אין ואם כ"ל תשוב הלא אלוה ברום השמים ודואה אסה כלש הכוכבים ותחילתם אשר רמו למעלה ותאמר הלא ה' למעלה
 מכולם ויש ח"ל עמק רב ומונו לארץ: (יג) ואמרת, ובעבור זה האמר מה ידע אל מונעשה בני אדם הלא רב עונתך וכי דרך
 העכשל אשר סביבו ישועו מנעה האדם ומאונר וכי הערפל החפסוק יהיה עוד קבה לשידע: (יד) עבים סתרי לו, הלא העבים
 לו למסתר ולא יראה דרך צם כי הלא יתהלך על עגול השמים וח"ל רעזים יסוקו צינו לארץ: (טז) הארץ, האש השמור
 בצדך הדרך אשר עשו בו כל בני עולם וסור ופיעש אשר דרכו בו אכשי חון הס אנשי דור הנוצול: (טז) אשר קמטו, אשר בעבור
 זה הזקינו ונללו קמטים בלא עתם כ"ל נכחמו ון העולם קודם זמנם כי נהר ויי הנוצול נשך ביסודם ר"ל בצדך אשר עונדו עליה:
 (יז) האומרים, אשר חמרו על הכל הכה הוא סר ומונו ונכר הדרך אשר ישעל שדי להם הלא סר השבחתו ווסכר הכל ביד מנעכס
 השמים: (יח) והוא מלא, ואף כי הווקוס צ"ה מלא בהיים מעות ווה היה להם לכחה בהשבחתו ובחנה עלה הרשעים ההם
 כחן ממני ר"ל לא חוכל להצין ויה ראו לשעות זה הלא לא היו חקרים כלום ולמה זה כחמו בהשבחתו:

רשעים רחקה מני: ^א יראו צדיקים וישמחו ונקי ילעג למו:
 אסלא נכתד קימנו ויתרם אכלה אש: ^{בא} הסבךנא עמו ושלם
 בהם תבואתך טובה: ^{בב} קחנא מפיו תורה ושים אמרו
 בלבבך: ^כ אסתשוב עד שדי תבנה תרחיק עולה מאהליך:
 ושית על עפר בצר ובצור נחלים אופיר: ^{כה} והיה שדי בצר
 וכסף תועפות לך: ^{כו} בראז על שדי תתענג ותשא אל אלה
 פניה: ^{כז} תעתיר אליו וישמעך ונדריך תשלם: ^{כח} ותגור אמר

ת"א וסי' ונ' בכתב ס"ג

תרגום

במיהוץ טיבא ומלכתהוץ דבישעי רחבת מני: ^א יט יחמין צדיקא ותהוץ ותפאה דקדך להוץ: ^ב אין
 לא אתמניעו מלמקום ומותרהוץ גפרת אשתא: ^{בא} אלא בדין עמיה ותשילם בהוץ עללקך מוכא:
 כב גמר בדין מפניה אורייתא ושדי ממרו בלבבך: ^{כב} כג אין תואב עד שדי תתבני תרחק עלתא
 ממשכנך: ^{כד} כד ושני על עפרא כרף מקוף והיך טיבא ונחלא דהבא דאופיר: ^{כה} כה והי שדי כרף
 תיקוף ומן כסף תיקוף דיקך: ^{כו} כו ארום היכדין על שדי תתפרנג ותקוף קדם אלקא אשף:
 כז תצלי קדמוי וקבל מקד ונדריך תשלם: ^{כח} כח ותגור ממרא ויקם לך ועל אודחתך יגור נהרך:

רש"י

(כ) אם לא נכתד קימנו. הששומר ורואים אם לא נכתד וקומם. קימנו כמו קוממו של אוחז הדור כמו (ישוע
 י"ב) ביה אל ימלאנו וסס ידבר עמנו כמו עמו: ויתרם. נאוסם: אכלה אש. צרוסחין דגונו ר' סנחמא דרש
 שהיו בעלי קומה ולא מהו בטהומות ונאו עליוס רוסחין מלמעלה: וחזו יחרם. קומה יחידה שלם. כ"ט:
 (כא) הסבך. למוד להיות עמו שלם וחסים שלם ולא חסרם: בהם. דברדים האלה: תבואתך טובה. תבואך
 טובה: (כד) ושית על עפר בצר. על אשר חשיב אליו חסות על הארץ חוסן ומצלדים: ובצור נחלים.
 בסלעים גבוהים שבנחלים עמוקים. יהיה לך אוסף לצור חאופיר. היא סנולה מלכיס שהיו מסבלים ולארים
 וזבז הבא מאופיר: (כה) והיה שדי בצריך. אם שדי זה קדם תמהו על פחרות (שמשמעו קלס שומה על
 אויביו) כמו וזה היית בעוכרי (שופטים י"ח) עם עוכרי. וע"י לורך דגונו מן המקראות חסרים כמו (והיה שדי
 שופט בצריך ואם נוכל לאומרו חול לשון חוק וחוסן זה פחרות) והיה חוסן מצריך. כמו ושית על עפר צר
 כלומר הון עחק חסיה בצלר. ולפי הענין קן פחרות שהרי כוסו מוכיח וכסף חועפות לך לשון חוסן כמו
 והועפות ראם לו (במדבר כ"ג): (כו) ותשא אל אלה פניה. לא חוצו להרים פניך אלא לשאל לרכך
 סימנו: (כז) ונדריך תשלם. מוכנה אחס שירלו קרבות השלומי דרריך:

מצודת דוד

מצודת ציון

לחמקס צמיסם: (כ) אם לא. צלחה והוא כענין טענה
 וכאומר אם לא היה קן יצוא עלי צלח וכאם וזום ולא אנו
 זין אם לא שוסי ודומתי כשמי- (סהל"א קל"א): נכתד. נענו:
 (כא) הסבך. ענין ההכלל וכן וכל דרכי הסכנס (סס קל"ט):
 (כד) בצר. כמו חבל: (כז) תעתיר. תשכל כמו יעחר אל
 ובאומר ודיך סחוק צדעה הזכה הוא הלא ונמול אשוי העתה הוא נכסה ההענה כי כולם נאצרו וזה לנד נילול וכל הנוחרים
 חלשיו העתה היא כלו מן השולם: (כא) הסבך נא. צלח מעתה הנכל עלוץ ע"ה ללחטין כהשגחו ותחא ענו בשלום ולא
 סחכעם עוד למולו: בהם. צענור הדברים האלה הנוא אליך טובה: (כב) קח נא. מעתה קם בלבך הסורה הנמוה נפשי
 כדך העלויין בהענה: (כג) אם תשוב. כלשון חטוב לה סחור ופנה מנה שיהי נכנס: תדריך. לך סחוק מאלריך עולה
 שכל היה כעובל וסך צדו: (כד) ושית. כ"ל המקום יהיה לך לחוק כללו סנה לך נכלל צנוי על עפר הארץ סחוק יתם
 תהטויו מועל צדובה: ובצור ונ'. כ"ל יתקיים עושך כללו סנה זכז אופיר כלר חוק אשך צעוקים אשך יתקיים מעלת מקומו
 ותשחת עלונו כי זכז אופיר הוא סחוק שבהבים: (כד) והיה שדי בצריך. המקום יהיה מצריך: ובסף. סחיה עשות ופוחת
 לך כ"ל יתרגו ככל עה: (כו) כי אז כסחטוב לה' אז תענג צעוים על השענה ה' כ"ל הוא יענב כסף: ותשא. מוכל לישא
 פניך אל ה' לשאל לכתך כי סחיה צנוה שונלל סלחך: (כז) תעתיר. אחס תמחיר אליו והוא ישמע לך: ונדריך תשלם.
 יך השוללים לרכיסם האם המקף לנדור נדרכים על חגלי כנ"ס אם יהיה אלהים ענידי ונ' (בכלסית כ"ח) ולזה אנו הנה סח
 דריך כי ימלא משלוחך: (כז) ותגור אימר. כ"ל כסחלעי צדקת לעשות דרכ מה אז המקום יקיים לך הדרכ סחוס:

לב

איוב כב כג

ויקם לך ועל־דרכיך נגה אור: כט כִּי־הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר נְגַה וְיִשַׁח עֵינַיִם וְיִשְׁעַ: ל יִמְלֹט אֲרִינְקוּ וְנִמְלֹט בְּבֶר כַּפְיֶךָ:

כג * וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמֶר: ב גַּם־הַיּוֹם מְרִי שָׁחִי יָדַי כַּבְדָּה עַל־אֲנַחְתִּי: ב מִרִיתֵן יָדַעְתִּי וְאִמְצֵאֶהוּ אָבוֹא עַד־תְּבוֹנַתּוֹ: ד אֶעֱרַכֶּה לְפָנָיו מִשְׁפָּט וְפִי אִמְלֵא תוֹכְחוֹת: ה אֲדַעַה מַלְּיִם יַעֲנֵנִי וְאֲבִינָה מִהַ יֹּאמֶר לִי: ו תִּפְרַב־בֶּחַ יִרְיֵב עֲמָדִי לֹא אֶךְ־הוּא יִשָּׁם בִּי: ז שָׁם יִשָּׂר נֹכַח עֵמוֹ וְאִפְלֹטָה לְנֹצַח מִשְׁפָּטִי: ח הֵן קָדַם אֲחֻלְךָ

ח"א כי השפילו. העניתי כ"ג: ימלט ונל. טס:

תרגום

כט ארם קרא דאמאך ותעבד גזתן וישח בסודגא תפוזק: ל ישגב גבר דליתו זכאי בזכותן ואשמוגב בכרירותך:

כג א ואהיב איוב ואמר: ב לחדד ימלא מריר מימרי מחתי תקפת על המנחתי: ג מן יגזור אנדע ואשכחניה אידע עד מחד בית מוקדשיה: ד אסדר קדמוי דין ואומי אמלי מלכנותא: ה אנדע מליא דיתבינני ואתבין מה יצר לי: ו הכסמעי חילא ינצי עמי לא מרם הוא ישיי תנרא בי: ז ממן תריצא ותקן עמי ואשמוגב לעלמא מדדאין יתי: ח הא למדגא אהלוך וליתו דלמשקא

רש"י

(כב) ויקם לך. כמו ויקום לך: (כג) כי השפילו ותאמר נגה. ואם רואך דורך שפל תאמר בהשפלה להגביהו ויבסה: וישח עינים. גרסה הבאה (אלו) צענו וישע אלוה צידך ובהפלתך: (ל) ימלט אי נקי. אין נקי כמו אי כבוד (שמואל א' ד') אין כבוד וכן לרוחני אי שבר אין שבר (משלי ל"א) אין נאה להם שכרות משתן חברים מנחם במחלקות אחת. והע"פ שכן שחי חיבוט מפרשין כן: ונמלט. אוסו אי נקי כבוד כפך וכן שמועתי. לשון אחר שמועתי שהיו אומרים נפיו ר' יעקב. שהוא לשון אדם השרוי בצער ובאונק והויד' יתירה צביסה כמו הויסוי צביסם (הטלים קכ"ג). אבל לא שמועתי מפי הרב: (מענה איוב):

כג

(ב) גם היום. אחר כל תחמוצין הללו: מרי ישחי. במקומו עומה: כי אין תחמוצ דבריכם: ידי כבדה. מכה כעני חקיפה יותר תאנחתי שאני קובל וזועק לפי מכה: (ג) ואמצאהו. לשופטי: תכונתו. מכוון כסאו: (ד) משפט. הוכחה דברים: (ו) הברב כח. דברים והוכחות של מחטוי יריב עמדי: לא אך. מכה כפיה. לא יסוס צי אכפו ואיתמו (ועוד יפתר) לא אך הוא יסוס צי כי לא יסוס צי אך הריב של הוכחות פשעו ולא השמות עליהם: (ז) שם. במקום ריבנו: ישראל. כוסר מפעלוסי יהא נוכח ונגלה ונראה עמו לפניו: נוכח. מוכח. וסם אפלטת ללח כי לא ימלא צי עין: (ח) הן קדם. למעלה הוא הוור לתו והן

מצודת דוד

מצודת ציון

נגה אור. מזכיר אור ההלכה: (כט) כי השפילו. אם תהיה נאשים אשר השפלו עד עשר תוכל לומר בהשפלה שיצו להם גדולה ורוממות כי המקום שילים המאריך: (ושח) מי שעיניו שפוטת בעבור הלוכה יושע המקום בהפלתך: (ל) ימלט אי נקי. המקום ימלט והלכה אח מי אשר אין נקי מעון והתלעוטה היה צעור קיים כפי כי זכות חן עליו (העולה מהשפלה היה) אשר ישיב ללבוז לוונק מה שהרעם על אשר לא ישיב לך כי מלא צין הלקח צין הכשעו מה לו צוה ולמה א"כ ישיב לך לבל תכשעו שף ילדוק עליו דין המקום בלחמי הנה כחלה ובחזם עשית וללשע כחוד יחשב לרב כי הכל ילמדו מנהך אף יתענם עליו לומר אם אהנם בוחה עשית והכחש לוונק לרקותי כי הלחש צדעת

שם ומתעייבת קדום ומבנותיה אשר לחזו צדעת היום ויחם ויכר בהשפלה ויחיה לו עלתו לשון לה' להאמין בהשפלה ולשמוק ון ההשפלות והז' ישגח אהריתו):

כג

(ב) גם היום. כ"ל אף עתה שהיבתי להשפט ולקסר התלמות צונד וקטוב עכ"ל עוד מכהי כבד. על אהחתי כי אין הלעקס צעך הלעג: (ג) דיעתי. לדעת מקום האל חללא אוסו אז הייתי זא עד חזק שנתו: (ד) אערבה. הייתי חסוד לפני משפט להשפט עמו והייתי מחלל מי צבתי ויסוס: (ה) אדעיה. יודע הייתי מה ישיב לי כי אבין לחצוי ועל הכל לחזור ואשיב לו: (ו) הברב כח. כי יריב עומי כבד כח צולט שמיחם המשפט הלא צודאי לא אך הוא יסוס צי כפי הכלוי צבויית המשפט והוא שקבל קלר ויוזן הדבר החלוי: (ז) שם וגו'. שם במקום המשפט יחובת עמו ישר משעלי וכן ידעתי שאלא זכאי והיה נעלש ללחש שם המשפט אוסי ציטוסי: (ח) הן קדם אהך. אבל לא ידעתי איה מקום כבודו וכן אלקך בצקסו צפחה הוזרם ואינו כ"ל לא

וְאֵינְנוּ וְאֶחָד וְלֹא-אֶבֶן לּוֹ: ^ט שְׁמֵאוֹל בְּעֵשְׂתוֹ וְלֹא-אֶחָד יַעֲמֵק
 יָמִין וְלֹא אֶרְאֶה: ^י כִּי-יָדַע דָּרֶךְ עַמְדֵי בְּחַנְנֵי כְּזָב אֶצֶא:
^{יא} בְּאֲשֶׁר אָתְנָה רַגְלִי דָרְכוֹ שְׁמֵרְתִי וְלֹא-אָטָּ: ^{יב} מִצִּנּוֹת שִׁפְתָיו
 וְלֹא אֲמִישׁ מִחֶקֶץ צַפְנֵתִי אֲמַרְיִפּוֹ: ^{יג} וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יִשְׁיבֵנוּ
 וּנְפִישׁוּ אוֹתָהּ וַיַּעַשׂ: ^{יד} בִּי יִשְׁלִים חֶקֶץ וְכִהְיֶה רַבּוֹת עִמּוֹ:
^{טו} עַל-בֵּן מִפְּנֵי אֲבָהָל אֲתַבּוֹנֵן וְאֶפְתָּר מִמֶּנּוּ: ^{טז} וְאֵל דָּרֶךְ לְבִי
 וְיִשְׁדֵּי הַבְּהוֹלְנִי: ^{יז} כִּי-לֹא נִצַּמְתִּי מִפְּנֵי-חֹשֶׁךְ וּמִפְּנֵי כִסֵּה-אֶפֶל:

מלעיל

ת"א והוא נאלץ. עקיס מ"ד פ"י ספר האוכל עשה קדושים:

הרנום

וְלֹא אֲתַבֵּן לִיהִ: ^ט בְּצַפְנֵתִי בְּמַעֲבְדֶיהָ וְלֹא אֲחִמֵּי מִד מִכֶּבֶן דְּרוֹמָא וְלֹא אֲסִי: ^י אֲרִים רַגְלִי קָדְמוֹ
 אֲוִיָּה דְעַמִּי בְּסוּן יְמֵי הַיָּד דְּהָבָא אֶפִיק: ^{יא} בְּאֶסְמִנְדִּיהָ אֲחַבֵּת רַגְלִי אֲוִיָּה דְגִמְרִית וְלֹא צִלִּית:
 יב פִּלְקִנְדָּא דְסַפְתוֹתֵי וְלֹא אֲעִי מִגְּמִרְתִּי אֲמִישִׁית מִמְּרֵי פּוּמוֹ: ^{יג} וְאֵין הוּא יְהִדְאִי וְאֵין יְהִיבִינָה
 וּנְפִישִׁיה רַבּוֹת וְעַבְדָּת: ^{יד} אֲרִים יִשְׁלִים הַיָּד בְּקַדְמִיתָא גְּמִרְתִּי דְקַמְתָּהוֹן וְסַנְעִין עִמֵּיהָ: ^{טו} מִטָּל
 דְּהוֹבְנָא מִן קָדְמוֹ אֲתַבְּהָל אֲתַבֵּן וְאֲדַמֵּל מִנֵּיהָ: ^{טז} וְאֶלְהָא רַבָּךְ לְבִבִי וְיִשְׁדֵּי בְּהַלְנִי: ^{יז} אֲרִים
 לֹא אֲתַגְמִרָת מִן קָדָם חֹשֶׁךְ וּמִן קָדָם טַמֵּר קִבְּלָא:

רש"י

יעמתי וכו'. קדם מזרח שנאמר קדמה מזרחה (שמות כ"ח): אחר. מערב. הואיל והמזרח קדמה עולם נמלא
 המערב אחריו של עולם: (ט) שמאול. לפון: בעשתו. כשבראו. לא עשה מקום כסאו שם שאלתו שם:
 אהו. חגרום של ארצה. והדע שהעטם החם האל"ף ואם לפון אחיה הוא היה עשמו מלרע עשה החם התי"ח: יעמק
 ימין. כיסה פני הדרום בפניו למען לא ארחנו: (י) כי ידע דרך. אשר עמו מכו לפיכך אינו צא לריב עמדי:
 בחנני. אשר כוונת האל. אם יריב עמדי: (יא) באשרו. כמעלה כמו אם חטא אשורוי (לקמן ל"א). טון
 אשורוי (ההלים מ'): ולא אש. אינו רבול לנטוה: (יב) מחוקי צפנתי אמרי פיו. ויחר מחוקי מוונותי הייתי
 זרוז ללפון אמרי פיו כמו לחם חוקי מוונותי (משלי ל'): (יג) והוא. לפי שהוא יהודי בעולם ויודע דעה ומחשבתן
 של בריות ומה יש להם לזכר לפניו. לפיכך חשונות מוכנות לפניו: ומי ישיבנו. לפיכך נפשו אוסה ויעש:
 (יד) כי ישלים חקי. ידעתי כי לא ישיב ידו עד אשר ישלים חוק בנדרותיו פורענות אשר גזר עלי: וכנהה רבות עמו.
 כי כהנה רבות עשה: (טו) על בן. שאינו גומל לאדם כפי דרכיו: מפניו אבהל. וכשהחזון בדרכיו אפחד
 ממנו: (יז) כי לא נצמתי מפני חשך. בזאת אני נבהל כי לא נלמתי (לחלוטין) ולנמותם קבר מפני החשך
 הזה הבה עלי וכי לא כסה מפני אה האופל הזה עד מותי: ומפני כסה אופל. על כי לא שבראש הפסוק חזר:

מצודת דוד

מצודת ציון

ימין: (ט) אהו. אכלה כמו וזהו חמוץ (שמות י"ח): יעמק. מלשון עמיקה וכמו: (יא) באשרו. בלגמו כמו ולאשרו בדרך
 צינף (משלי פ'): אש. מלשון נטיה: (יב) אמיש. אכיר כמו
 לא ימיש (שמו"ג): מחקי. דבר קבוע ולורך קבוי חק:
 צפנתי. הכתמי: (יג) ונפשי. כלומי כמו אין נפשי אל העם
 הזה (יחזקאל ע"ג): אבהל. חשקה כמו אה למוטע לו (ההלים
 קל"ג): (טו) הדרך. מלשון מורך וחסד: (יז) נצמתי. נכרתה
 כמו וימיסם ה' (ההלים ל"ד): אפל. אכלה:
 להחזקה עומדי: (יג) והוא באחד. ועם כי נגלה לפניו וישר דרכי עכ"ל הוא נדעה אהם ולא יצאה להקיר ועלי היקורים ותי
 יוכל להשיב אוחו ונהלו ויחלש יחלוה כפשו כך יעשה בין צמשת בין צוילת המשפט: (יד) כי ישלים. הן ידעתי כי ישלים
 בי כל היקורים כפי החוק אשר גזר עלי ולא יסירם מונני צעור כושר דרכי: ובהנה. כמו הדברים אשר עושה עמדי בן יש
 עמו רבות עמיים אכלה אשר יעשה לפני אדם: (טו) על בן. בלואותי שאינו חוזר ונחוק גזרתי להבהל ועכיו וכאשר החזון ועשתי
 אפחד מונני והוא כפל ענין צו"ש: (טז) ואל הדרך לבי. נוסף על היקורים שיצא האל עוד מורך בלתי ליתום ומשפח ציונה:
 ושרי הבהילני. כפל הדבר צו"ש: (יז) כי לא נצמתי. והכנה הוא כי עוולם כשיהו חוסך ומזרון בעולם לא נכחתי אנו עמי
 חשך כי לא היה עלי וכשיהו אופל בעולם היה ה' נוסף אה האופל עמי ולא ראיחתי ועל כי לא הונבלתי בלעז ולא כלאחתי
 ימתי לזה עשה בצלו עלי לכות טובות צא בלתי מורך רב ובהלה רבה:

כסות בקרה: מורם הרים ירמבו ומבלי מחסה חפקי צור:
 יגולו משד יתום ועל עני יחבלו: ערום הלכו בלי לבוש
 ורעבים נשאו עמר: בין שורתם יצהירו יקבים דרכו ויצמאו:
 מעיר מתים ונאקו ונפש חללים תשווע ואלה לא ישים תפלה:
 המה והיו במרד יאור לא דהפירו דרכו ולא ישבו בנתיבותיו:
 לאור ויקום רוצח יקמל עני ואביון ובלילה יהי כננב: ועין

ת"א לאור וגו' סקחים כ': ועין נוסף. סוטה ט':

תרגום

ביתו דלית כסותא ודלית להון חופאה בקורא: ח מקלחמא דטוריא מטמשיין ומדלית משדו
 נפשו מינרא: ט ואמקן מבזות יתם ועל עניא מטמשינן: י ערמלי אוליבו מדלית כסו וקפנין נטלו
 מנהון עמר: יא ביני אשנתהון ועצרון מישה מעצרתא עצרו ומרהון אצריא: יב מקרמא כני
 נשא נהרון ונפשת קמולין בקרבא תצלו ואלהא לא ישד חובא: יג הנין הון בקרדין באותחא
 לא אשתמדרעו אורחתייה ולא אתמכו בשביליה: יד לאותחא יקום קמולא יקמול עניא תחשיבא
 ובליליא יהי חוף כננב: טו ועניא דנפא נטרת נשח ליליא למימד לא תסגני עניא וטמור

רש"י

(ח) מורם. הורד מן ההרים: ירמבו, יתלחמו אוסן הערומים לפי שמבלי און מחסה כיופי להסחם זו: חבקן
 צור, נחבאים כנקיקו הסלעים, וגם שם הורס יורד ומקלה עליהם ורועבם, רעוב תרגום של לה, וכל מי
 שאינו מנובב קרוי לה מוטיט"ח: (ט) משד יתום, יניקת היחוס מקום מולא מאלכו ומזומתו, כמו למען יניקת
 ושבטתם משד חמומיה (ישעיה ס'): יחבלו, לשון אס חבול חבול (שמו' כ"ב) וכמו חבול לא חבל (יחזקאל יח):
 (י) הלכו, הם הלכו בלי לבוש: ורעבים נשאו עמר, ומרעבים נטלו העומרים של לקט ועוד יפטר ורעבים
 אותם שהיו מוטאים עומר לפי שאלו גזילים אותם מהם והיו נשארים רעבים: (יא) בין שורותם יצהירו,
 ויעשו שמן בעלי זחסי: יקבים דרכו, בעלו כרמיס: ריצמאו, לאחר זמן, לפי שאלו הרשעים גזילים אותם
 מהם, בין שורותם, כמקומה לי שעוסין הזחסי שורות שרות צבית הכד והילכר זב ציטיס: (יב) מעיר מתים
 ינאקו, מתים וטובים של עיר ינאקו מחמת אוסן (לונכין): לא ישים תפלה, להקפיד עליהם וליקח נקמת:
 (יג) המה, הרשעים האלה, הם דור המבול שמרדו באור, בשביל המטר שהיה עולה מן הארץ ולא היו לרעים
 לבלום: (יד) לאור יקום, אס הם עומדים צום היו הורגים עוברי דרכים: ובלילה יהי כננב, להחור בחוס:

מצודת דוד

(ח) מורם הרים, על כי העשוקים ההם ילכו אל צין ההרים
 להסתר שם מפני הכוח נעשו שם רעובים וזכרם היום הורד וכן
 ההרים: ומבלי מחסה, צעברו שאין להם לבוש לחסות זו מפני
 הלנה חבקן את הגור להגן עליהם מחוקק הקור: (ט) יגולו
 משד יתום, הוא כמו העור עשור יגולו יתום כ"ל וכוונת השירה
 אשר הוכנלו זה יגולו גם את היחוס: ועל עני, העלבוש שעל
 העני יקפו למשכן כי מעלילים עליו לומר שהוא חייב להם ולא
 כן הוא: ערום הלכו, בחיים העלבוש ועושים אותו ללבוש
 ערום ונבלי לבוש: ורעבים יצטו ללבוש רעבים כי יגולו עומכם ואין
 נשאי עומכם הסכה יצטו ללבוש רעבים כי יגולו עומכם ואין
 להם מה לאכול: (יא) בין שורותם, עם כי מושך הילכה צין
 שרות ציה הגד ועם כי דרכו אגשים את העניים להוליח היין לכה ולזבז ציקוה ע"ז הנה לנאסם כי הרשעים ההם גזלו שנים
 ויכס ולגים ונאלים לחסות: (יב) מעיר, מן העיר יאנהו אגשים מוגרל חמקס ובטרה שתוע כל נפש מהחללים אשר נלחו:
 ואלהו וגו', כאשר ודך א"כ חאנונו כל ונעשה אלהו הנה צושעשע ולא ישים דבר תפלה שאין לו עם ומחזע יאריך אף לנפש
 כה אשר יאבד הכנה מן האגשים צחצח ונכנע הלא מוטעב לאבד נפש אחת להענייד כל הנשמה האלה: (יג) המה, הרשעים
 ההונם היו צין שאל הוורדים צאור ודוויים להם והם האגשים אשר ימנענר צם חולי השמורה אשר ימאקו לשכח צנאקס האור לא
 צחק יצו וכן הכשעים האלה ימאקו צאור היום כי עוב להם חשבת הלילה כי אז יעשה ונעשהם ולא יראו נוי: לא דהפירו דרכו,
 צינס ומכוסים דרכי האור ולא יצבו בנתיבותיו כי לא ילכו לעשות נחמונה צאור היום: (יד) לא ישים תפלה, בעלם הלילה יהיה גנב לנבז נשמה
 יקום הנהגה חשבה עד לא יאיר ויקעול עני ואביון אשר ישימום ללאה למלכאקן: ובלילה, בעלם הלילה יהיה גנב לנבז נשמה
 בלילה: (טו) ועין נאף, והני הוא כעין נוסף אשר גם הוא תמכוד צאור היום כי משונור ומלשה את הכסף כי חחטב לומר

מצודת ציון

(ח) מורם, טעף הוון העים: ירמבו, ונלשון כעיות ולחיות:
 חבקן, ענין קצוב הרים דברג מה: (י) עמר, אבזה של הצואה
 כמו וטכח עומר צבס (דברים כ"ב): (יא) שורותם, מלשון
 שורה וידוע הוא דברג"ל וכן עלו צמטויה (ינמיס ה'): יצהירו,
 נ"ל יאכר והוא השמן: יקבים, כן נקראו הבורות שהיו יורד חז
 צבס כמו וגם יקב חבז צו (ישעיה ה'): (יב) מתים, אגשים כמו
 ומה מקשר (צדשים ל"ד): ינאקו, ענין אחזה כמו והלך נאקת
 הלל (יחזק' ל'): תפלה, ענינו דבר נכוע שאין צו עעם כמו
 ולא נתן תפלה (לעיל א'): (יד) כננב, ה"ק צאה לאחמה
 הענין וכן יהי כננב אצוני (לקמן כ"ז):

נֹאֲפָא וְשִׁמְרָה נִשְׁפָּה לְאמֹר לֹאֲתִשׁוּרְנִי עֵינַי וְסִתֵּר פָּנָיִם יְשׁוּם׃
 טו חָתַר בְּחֶשֶׁךְ בְּתַיִם יוֹמָם חֲתַמְדוּ לָמוֹ לֹא־יִדְעוּ אֹרֶךְ׃ יי בִּי יַחְדָּו
 בְּקֶר לָמוֹ צִלְמוֹת בִּי יִכִּיר בַּלְהוֹת צִלְמוֹת׃ יג קִלְהוּא וְעַל־פְּנֵי
 מַיִם תִּקְלַל חֲלֻקְתֶּם בְּאַרְצֵי לֹא־יִפְנֶה דֶרֶךְ כְּרַמִּים׃ יד צִיָּה גַם־
 חֵם וְגִזְלוֹ מִימֵי־שֶׁלֶג שְׁאוּל חֲטָאוּ׃ טו יִשְׁפַּחְהוּ רַחֵם׃ טז מִתְקַן רַמָּה

ת"א ספר ג'ו' ספרדנין ק"ע קל הוא ו'ג' ט"ז ק"ב: ליה גם חוס. טעה ל"ב:

תרגום

אִפְיָא יִשְׁנֵי כִלְפֵי לַעֲלִי׃ טו חָתַק בְּחֶשֶׁךְא בְּתַיִם בְּמִמְטָא מִחֲתָמִין לְהוֹן בְּגִנְזָא לֹא יִדְעוּ נְחֻרָא׃
 יי אָרוֹם בְּחֻדָּא צִפְרָא דְמִי לְהוֹן חֻדָּ מוֹלָא דְמוֹחָא אָרוֹם אֲשַׁתְּמַדְע פְּרֻעַנַת מוֹלָא דְמוֹחָא׃
 יג קִלְלֵי הוּא לְמִשְׁטָא עַל אִפֵּי מַיָּא תְּהִי לִמָּא אֲרֻחָא שְׁעִישְׁתְּהוֹן בְּאַרְעָא לֹא יִסְבִּי שְׁבִיל כְּרַמָּא׃
 יד צִיָּה וְלִחְדוּ חֻקְמָתָא אֲנִסְן מִימֵי מַלְגָּא וְלִחְדוֹן הַבְּדִין לְשִׁוּל אֲתַנְשִׂאֵי דְאַתְחַבְבוּ׃ ט"ז חֻדָּ
 צִיָּהוּתָא וְחֻקְמָא אֲנִסְן מִימֵי מַלְגָּא וְלִחְדוֹן הַבְּדִין לְשִׁוּל אֲתַנְשִׂאֵי דְאַתְחַבְבוּ׃ כ אֲבַרְרָאִין דְנִשְׂאֵי

רש"י

(טו) והנאסף. טעהם היה שומר ונמתיין עד נשף לאמר ג'ו'. ובסתר ישים פניו לעבור עצירה. שעל כל אלה
 היו חשודין דור המבול על הגזל. שנאמר והמלה הארץ חמה (בראשית ו') זעל העריות שנאמר כי השחית כל
 בשר (סס): (טז) יומם חתמו למו. אותם שהיו חלשים מהם מעשות ליסעויות ביום היו חותרים בחוס צלילה.
 וביום היו החומים ומסוגרים בציהם: לא ידעו אור. לא היו מכירין את האור ולא הוא עת מהלכס: (יז) כי
 יחדיו בקר למו צלמות. שבוים היו נסגרים וצלילה היו הלכים למחחרתם ולא היו יראים מן המזיקין כלל:
 כי יכיר בלהות צלמות. מכיר היה כל אחד שדום המנהילים ולא היה ירא מהם ורבוהויו פירושו יומם חתמו
 גמו ביום היו עושין סימנים היכן חרפו של ציח. והיכן גמיו של עשיר שהיו מפקדין אפרסמון אלל צעלי
 בהם עשירים ויודעים הם שינהנו ציח גמיו וצלילה מרחימים והולכים עם וחותרים עם: (יח) קל הוא
 על פני המים. כשהיו הלדוקים נה ומחשלה מוכיחים אותם ואומרים להם שעתיד המבול לבא עליהם היה
 חומרים קלים כמו על הכניס ויש לו גומא ודברים קלים לעשות מהם איוות ולשוט: תקולל חלקתם
 בארץ לא יפנה דרך כרמים. היו מקללים את חלקם בארץ לאמר לא יפנה דרך הטוב בדרכי הלדוקים הרמים
 ויכניס ברומם של עולם ל"א כרמים הם הלדוקים ופרנסיו הדור. כנו ונחתי לה את כרמיה נמש (הסע ז')
 הרגום יונקן ית פרנסה. היו מקללים את חלקם בארץ לאמר לא יפנו דרך הטוב. נכשעים שלא יפנה את
 דרכם. ל"א תקולל חלקתם. מתקלקלת היתה חלקתם שהיו משחיתים זרעם לצמלה. כמו כי השחית כל בשר את
 דרכו (בראשית ו') תקולל לשון קלקול כמו צעון אשר מקללים להם בניו (ש"ז יג) ל"א תקולל חלקתם. הדורות
 שאחרים מקללים בהם מן שפרע מדור המבול כ"ט: ל"א תקולל חלקתם. לא יפנה דרך כרמים. לא היו
 מקבלים חוכמה מן הטובים. לשון אחר היו קלים לשוט בספינות להרוב ולהמום ממון ודרך יישוב בני אדם
 ומעשה כרמים אין חושש ליקר (יט) ציח גם חום יגולו. מפני רעהם ברמו להם שיה אהם להשחית עולם
 משעה סדריו. זרע וקציר וקור וחום ורוקן והורף: מימי שלג. כמו ומינוי שלג גם אוהם גולו מן העולם לפי
 ששאל חטאו. יש עקבת חסירות ווי"ן כמו (ירמיה י"ח) ואני ככבש חלוק והוא נפטר ככבש חלוק. עוד הרבה
 במחברה מנחם בן סרוק: (ב) ישבחהו רחם מתקן. דרש ר' תנחום שהיו דור המבול מוטלים את ציהם
 וגוהים שחחיהם לסחום ארצות הסחום והפילו חנו לא יחיה מרחמת עליו: מתקן רמה. למוח ולאכול רמה

מצודת דוד

(טו) שמרה. הלכה כמו ואצוי שנה את הכנע (בראשית ל"ז):
 נשף. חשכה הלילה: תשורני. הראני: (טז) חתר. חפר כמו
 אם צנוחהת ינאל הגבש (שמות כ"ג): החטמו. סגרו כמו כי
 חחום הוא (ישעיה כ"ט): למו. להם: (יז) צלמות. חשכה
 הקצר: בלהות. הוא הפוך מן שבלות: (יח) חלקתם. כן נקלל
 הסדה כמו כלו חלקת יואל (ש"ז י"ד): (יט) ציח. חורב ויובש:
 (טז) חתר. וכן הוא יפנה על הנשף כי חשכה הלילה חומר
 הוא את הכמים לכנוס בהן דרך החסירה לגבש וה צבים וציונם
 סגרו א"ש לכל יהיו נכאים לבני אדם לנעון לא יכירו מן ולא
 ידעו א"ש אור היום כי לא יכלו החולה: (יז) ב"י יחדיו. הגבש
 והנאסף יחדיו זה כיה יחשב לנו הבקר ללנוה ונאסף ינאסף בו:
 ב"י יכיר. כאשר יאיר היום וכיר א"ש את רכבו הוא להם צללות
 ללמות: (יח) קל הוא. כאשר יכחם צהר היום הוא קל נאסף
 לשחוח ולשוט ע"פ היום כי ירא ללכת בארץ מן יפגעו בו הכרופים וזהו יפגע ע"פ היום מקום שאין אנשים הולכים עם: תקלל.
 החלקה אשר ילבו עליה בארץ היא ונקוללת נאסף לפי שלא ילכו צנוקים אשר יעצד וזרע כ"א צנוקים ליה ושמנה שאין אנשים
 חלשים עם אף לא יפנה ללכת דרך כרמיו כי יפנה מן האנשים החלשים בכרמים וכחומר והנה יפחדו ונאשים ולא יכלו מה:
 (יט) ציח גם חום. והנה צדוף עת שקורחם ויפילו ציהת קלה ונחם כמו שביוב עם לרוף החום גזחים ונאשים צקוה ונחם
 את היום הנחלים מהשלג כן השאלו נאסף וזהו את האנשים אשר חטאו ולא יפגעו מהשול חסלי: (כ) ישבחהו וי"ן. נמש יאלס

אזוב כד

עוד לא יזכר ותשבר בעץ עולה: כ"א רעה עקרה לא תלד
 ואלמנה לא ייטיב: כ"ב ומשך אבירים בכחו יחום ולא יאמין
 בחיין: כ"ג יתך לו לבטח וישען ועיניהו ערדרכיהם: כ"ד רמו
 מעט ואיננו והמכו ככל יקפצון וכראש שבלת ימלו: כ"ה ואם
 לא אפו מי יכזיבני וישם לאל מלתי:

כ"א רמו

ת"א רמו נעט. טוקה ה'

תרגום

לדקמא מספנין אתבסמי לרחשא תוב לא ידבר ותתבר הדין קוסא עילתא: ת"א ממול דבמילד
 אפר שיקא דמעשר דאתפדו בעדן הקמא דקוסא אתמענו מנהון מימי ממרא ותלמא לבית קבורתא
 אתחובי: כ"א דמרע עקרא דלא תלד ואתמלתא לא יומיב: כ"ב ונגד נברא בחיליה יקום ולא
 יאמין בחי: כ"ג יהיב ליה תיקבתא לרחיין וסתמיה ועיניו על אורחיהון: כ"ד אוריבו קזעיר פון ולתו
 רישעא ואתמריאו ככל מה יתקפצון וקריש שבולא יתקפסון: כ"ה ואין לא קשוט דבי הן דוא מן
 דיבדבני וישו כדלא הות עקר מלתי:

רשי"י

בטרם: עוד לא יזכר. בשנה אחת נעקרו. ועל ארכה שיתן להם מחסילה היה אזוב קובל שהרבה מחו ולא
 ראו בצורעוהו זו: (כ"א) רעה עקרה לא תלד. כך היה מהנהגם עושה שחי נשים אחת להשמיט ואחת לבנים
 זו שעומדת להשמיט משקם כום עקרין כדי שלא תלד עולמות ומאכליהם ומוקשים ומרחייה ומקטטה כדי שהאל
 נהיה. וזו העומדת לבנים מלבישה בגדי חלמנות ומרעי בה וזהו שאומר העקרה שלא תלד היה רועה ומטיב וזה
 האלמנה שעומדת לבנים לא יטיב. (כ"ב) ומשך. הקב"ה אותן אבירים בכחו לפורענות ולמחיה מסוך ארכה
 שהאריך להם: יקום. וים א': ולא יאמין בחיין. כמו בחיים ביום הזה נבקעו כל וגו' (בראשית ז'): (כ"ג) יחן
 לו לבטח. עד יום חירס ונשענו: (כ"ד) רמו מעט. נסתלקו מן העולם כמעט רגע: והמכו. נדכחו והממכטו:
 ככל יקפצון. כשאר כל הנקפטים וממלטים בעת קציר ובזיר ומסוק סנקפטים יחד כן סמו כרבע: (כ"ה) ואם
 לא אפו. כאשר אמרתו יבוא אחד מהם ויכזיבני: וישם לאל מלתי. שאני ממכרהו אחריו לדעת מדותיו
 שמאריך חף לרשעים וזהו אזהרה כמוני הוא מייסר ואינו מנוחין כמו שקבל למעלה (כ"ג) כי לא נלמחי מפני
 חשך. ולא שבולות ויגיו וכל אלה עשו לא הוכו בייסורין: (מענה בלדל):

מצודת ציון

(כ) עוד. ענינו וזן דב וכן ויך על לחיו עוד (בראשית מ"ו):
 עולה. איש עולה: (כ"א) רעה. משכר ומלך כמו תרועה צבט
 צבול (תהלים ז'): (כ"ב) אבירים. חקקים: בחיין. החיין צמקוס
 המ"ס: (כ"ג) וישען. ויסעד: (כ"ד) רמו. מלשון הכנה והבנה:
 והמכו. ענין שפלות כמו ימד העקרה (קבלה י'): שבולת.
 היא קנה החמהה כמו שבע שבלים (בראשית מ"ה): ימלו. יכחו
 כמו ימולל ויבש (תהלים ז'): (כ"ה) לאל. ללל ואין:

מצודת דוד

ובנוחו ישכחוהו כחם אנו ל' חף אנו אשר נולד בצמחה השכה
 זו האויל ומעט חלה ולא הרגעה לבקרו ומעט שאלו בצמחה:
 שתקו רמה. מוסף הוא לפי הכונה כי משמן שבו לא יחם כי
 יעוה צריא ושמן ויומחק שבו לרעה: עוד לא יזכר. לא היה
 מוכר שפי הנכיות לזמן מרובה כי האויל ולא קבל מכלול החלי
 אין מה לקצר ממנו: ותשבר בעץ עולה. האיש עולה נכזר
 צקלות דב כשצירם העץ אשר ממהר להשצר וזן הצבול וכוונה אשר
 ירבה להחשקם הנה והנה ערם ישצר: (כ"א) רעה עקרה. עם כי
 הרבה להרשיע עד כי היה מלך גם את העקרה עם כי לא ילדה ואין לה עני משחק צדיה וכן האלמנה ילך עם כי אין לה מי
 ייעזב לה וכעשה מרה לה מאל עכ"ל לא חמל עליה והיה ח"כ מהכחי שיקבל גמולו משלם: (כ"ב) ומשך. אבל לא כן היה כי
 התקוס משך את ח"כ מן האבירים ההם אל הקנה צעורו בכחו כי לא נהגש בצמחיו החלי: יקום. עזרו קם על נגלו צריא
 וחזק וסתחוס קרנה בשו לזנות עד לא יאמין צעלו שישאר חי ולא קבל כלל מכלו החלי: (כ"ג) יתך לו לבטח. וכל ימי
 שיי יתן לו התקוס לשנה בעת והוא כשען עונוו לכל ימות והאלו ישיהו צעיוו על דכי הרשעים ההם לכל יבעלו כאלה הונסכל
 צדכי חוהנו ומכרו להזכר: (כ"ד) רמו מעט. כאוונר חם אמנם שכן ראוהו הוא שיוונו צמעהו ובכבוד לזמן יוכל לעם כלש
 יבלו בשבל העלב אבל ראוהו היה שיוונו דק מעט וזן הזון ויך לו הצבול ואינו וימד להיותו שפלים וכו"כ עמיים
 כמות וכמו כל דבר אשר ידלג ויקפץ שפעם הוא לנעלה באויר ופעם לנעוה צלך וועט זמן והעכב לנעלה ויומר מזה יום
 למעט צלך: ובראש וכו'. ובזו עמו ראוהו היה להיות מיוקב בצמחיו זמן דב כמו קנה הרשעים ההם לכל יבעלו כאלה הונסכל
 כי נעך הכל כן היה ראוהו להאריך וזן חלו עד כי ימות ומנהו ומקב על רשעים אמרו לומר כן היה ראוהו להרשעים האלה אלם
 התאחדו השולט וקלות הניחה על להם עזר ומעכבת השמים אשר שפון כן בעת ההריון והלידה ומדוע משדי לא נלשו העמיים האלה למה
 לא יבעל הולחם אשר יורו בהעמיים ההם צדכי שיקבלו גמולם ושלם: (כ"ה) ואם לא. ואם האמרו אין הדבר כן איש עה האיש
 וזו הוא זה אשר יבוא אחריו לומר שכל נעלל מוכיית עובה ושלוח לארמים כאלה וישים את אמרי הלוגני ללין וכאוונר הלא ח"כ
 לכחם דבר המפורסם והעזי (העולם מהמענה ההיא כי יתחשו דברי אליהו לומר שזין האמה אמו כי אחו צדכי התקוס ובעשע
 עשה מה שפעם חף יתכנס על מה יאריך התקוס אפו ולא יאמר את הרשעים המאבדים נשבות הכנה היתכן שיתקו עיניהן ולא על
 הנשמות הנלצרים על ידיהם והנה מלבד ההללה שיש לרשעים צדיהם לא נערה מהם צמחום ש: וימוהו כקלות עיניהן ולא על
 עולי וכו' הוא צבול כי כן שגט המעכה בעת ההריון והלידה ח"כ מודע לא יסדר התקוס החלה העעכה הלא הוא קרנה:

כה * ויען בלדד השחי ויאמר: * המישל ופחד עמו עשה
 שלום במרומו: * היש מספר לגרודיו ועל מי לא יקום אודהו:
 * ומה יצדק אנש עסאל ומה יזכה ילוד אישה: * הן עד ירח
 ולא יאהיל וכוכבים לא זכו בעיניו: * אף כיראנש רמה וכן
 אדם תולעה:

כו * ויען איוב ויאמר: * מה עזרת ללא כח הושעת ורוע
 לא עז: * מה יעצת ללא חכמה ותושיה לרב הודעת: * את

ה"א המשל ופחד. כ"ב ספר הזוהר שמש ויקרא: הוש מספר. חגיגה י"ב: אף כי וגו'. המורכ ל"א:

תרגום

כה א ואתיב בלדד דמן שוח ויאמר: ב שולמנא ודלחא גביה עבד שלם בשמי מרומא:
 ת"א מוקאל מן ומנא והוא דאשא ונבריא אל מסמאליה והוא דמיא וברחא קדישחא פתכין
 אשמא ומיא ובשולמנתייה וברחלמתייה עבד שלמא בשמי שמיא דיליה: ג האית כסום לאוקלוסו
 ועל מן לא יקום גהודיה: ד ומה יזכי בר נש עם אלקה ומה יזכי ילוד אנתהא: ה הוא עד
 דפנמא סידרא בסטר מדנהא לא יתהר שמיא וכוכביא לא אתברירו קדמו: ו אף כל דמן בר
 נש דבחי רחשא ובר נש דבמחתי מרני:

כו א ואתיב איוב ויאמר: ב מה סעמא מדלית חולא פרקתא באדרע דלא עשין: ג מה
 מלקמא מדלית חוקמא ודמי לך דחוקמא למנעא אנדעתא: ד ות מן חוקמא מליא

רש"י

כה (ב) המשל ופחד עמו. כלפי שאמר איוב אשרכס לפניו משפטו אמר לו המשל ופחד עמו המשל זה
 מיכאל ופחד זה גבריאל כלום אחס יכול להטיב זה אחד מהם: עשה שלום במרומו. כשהמלות
 שולום. כל אחד סגור הני' עולה ראשון לפי שאינו רואה מה סלפניו. לפיכך אינו מחקא. כ"ט. ל"א עושה
 שלום במרומו. הם ונים בללגין ואין מניס מכבין זה האש: (ד) ומה יצדק ילוד אישה. שאמרת בחגני כוסב
 אלא (לעיל כ"ג): (ה) (עד ירח). כמו ולא עדה עליו שלל (לקמן כ"ח): ולא יאהיל. כמו לא יהלו אורס
 (ישעי י"ג) ולא י"ז בזה כמו ולאדיב זה נפטר (שמואל א' ב') אל"ף יחידה. ל"א לא יאהיל לא יהיה לו
 כל כשאינו מאיר אין לו כל והראשון נראה. ושיהם שמעתי: (מענה איוב):

מצודת דוד

מצודת ציון

כה (ב) במרומו. בשמי מרום: (ג) לגרודיו. למחטו:
 (ד) יובה. מלשון זכות: (ה) עד. ענין הקרה כמו
 לא עדה עליו שלל (לקמן כ"ח) כי אשר עבד (בראשית ע"ו)
 ה"א דעאל: יאהיל. יליכ ויזכר כמו צהלו כרו (לקמן כ"ט):
 זכו. מלשון זכות וניחיות:

כו (ג) ותושיה. כי יקאל השכמה כי ישם לעולם ולא חשו
 לאלן כיכר הדכיס: (ד) את מי. אל מי:

כה (ב) המשל ופחד עמו. גדול המעלה ומכובד השם
 אשר עם ה' כ"א מהם עושה שלום במרומו השמים
 לשלל יחננו זה לזה בפעולות עולם השלל וככל ישו זה
 המקום כי"ל לא כשהמור זה שאלן מערכות השמים וכנעיים
 למקום כי הם יכנשו עשיו הם מירכא הרומוות אם עשה השמש:
 (ג) היש מספר לגרודיו. הם מלאכי מרום אשר יורה על גדול
 ומשלהו ולא יכלו יכלה הרומוות: ועל מי וגו'. על מי מן
 כגל מערכות השמים לא יעמוד אור השפעו ולא יפחדו לכל
 יונע מהם השפעו: (ד) ומה יצדק. כחומר ולא חשיב לחמד ח"ב
 לדיק עם האל הלא לגדל שגלות האדם ורומוות האל אף המעט מן
 המרי חמש לכך ואם ח"ב לרק ואם ח"ב לרקו: (ה) ומה יובה וגו'. כגל
 הדבר צמ"ט: (ו) הן עד ירח. הכה העביר והסיר אור הירח לגל
 חאיר כשעור האורה אשר שם זה כשצדאס והוא על שקאה
 צמט ואמה ח"א לפני עכלים וכו' ועם כי היה מעט מן המרי
 וועלתה הלא גדלה מ"ו כמוהו חאיר מול הנקום ואף המעט חמש
 לכך: (ז) וכוכבים. כל הוכבים כולם עם כוב זכרם חיים
 צמיינו וכמוהם חאיר למולי: (ח) אף כ"י. וי"ש האדם אשר
 חמה (האולה והמענה היא) כי יחמר מן הנקום ח"ך לא יתקב
 ממנו מעט מן המרי לכך ואם ח"ב לרקו: (ט) אדם תולעה. כגל
 הדבר צמ"ט: כגל הדבר צמ"ט: כגל הדבר צמ"ט:

כו (ב) מה עזרת. מהו העזר אשר נסח דכריך למי חאיר זו כח
 ועלמו להבין לוחות השכמה: הושעת. חלה מה משמשת
 בשמים כחומר מה הושעת למי חאיר זו עח בזרועו להבין
 עליו וכפל הדבר צמ"ט: (ג) מה יעצת. מהו העלם שכתה
 לדי חאיר זו חמה לדעם משכלו: ותושיה. ובי הודעה הכונה
 אלכות צמיעור מוכנה וככל הדבר רבות עמנים כדך
 מהחלל ומלעני: (ד) את מי. אל מי הגדל נבדקם כלה
 וכחומר וכו' יולל מי חאיר יודעם מעלמו עד שילעך
 לדיכין:

י ברוחו שמים שפרה חללה יהו נחש ברח: י הן אלה קצות
 דרכו ומה שמיך דבר נשמעו ורעם נבורתו מי יתבונן:
 כז * ויסק אויב שאת משלו ויאמר: י חיראל הסיר משפטי
 וישדי המר נפשי: י פירכל עוד נשמתי בי ורוח אלוה באפי:
 י אסתדברנה שפתי עולה ולשוני אסתיהנה רמיה: י חלילה
 לי אם אצדיק אתכם עד אנוע לא אסיר תפתי מפני:
 י בצדקתי החוקתי ולא ארפה לא יחרף לבני מימי: י יהו
 ת"א עד לנו. קטע מ"ז: * דרכו קרי * נבורתו קרי

תרגום

י ברוח פומיה אפי שמא אשפתהו: ברת דיה ליהן דמתיל להויא מדיק: יד הא אלן ספי
 אודתו ומה די אתמצי מן קצת מזמיה נשמעא מניה ורפפת נבורתו מן יתבון:
 כז א ואוסף אויב למפל מלחיה ואמר: ב קום אלהא אעדי חלקת דיני וישדי אמר נפשי:
 ג ארום פסק טוב נשמתי במימרי ורוחא דאלהא בנחדי: ד אין ממליין ספתי שקרא ולישני
 אין מרגן נבלא: ה חס לי אין אופי יתבון עד דאתנגיד לא אעדי שלמתי מיני: ו בוקתי תקפית
 ולא אשקקנה לא יחסד לבני מן ימי: ז יהי חיה תבא בעל דבני דקאם על היך בישעא:

רשי

(יג) ברוחו שמים שפרה. בדבריו וברוח פיו אוהל כונו ונעה אוהל ספיריו (ירמיה מ"ב): חללה יהו.
 חק פרעה הנקרא נחש ברוח (ישעי כ"ז) לשון חיל וזרה. וכן במקום אחר. הלא זאת היא המחלצה רחב
 מחוללת הנין (סס כ"א) ל"א יסדה יהו חס ליתן. כמו בנעות חוללתי (משלי ח'): (יד) קצות דרכיו. קלות
 ומועטות לפי שאר גדולות שבו: ומה שמין דבר נשמע בו. מה רמו דבר חס יכול להבין מפעולתו ל"א
 שמתן כמו לשמנה לבנות:

כז (א) ויסק. עמדו ריעו מענות כאשר הוכיחם אליהוא כי עמדו ולא ענו עוד (לקמן ל"ב): (ב) חי
 אל. שנועה היא כי באמה הסיר חס משפטו. ומאן דרש רבי יהושע שמהלכה עגל חיוב חס הנקוס
 אין חס טורר בחיי המלך אלא א"כ חוסר חס המלך: (ה) אם אצדיק אתכם. חס אומר הדיון עמכם לחייבני:
 לא אסיר תפתי. לא חודה לדבריס לומר שאינו חס: (ו) בצדקתי החוקתי. לומר שאני לדיק: לא יחרף לבני.

מצודת ציון

מצודת דוד

לחם רחב (ישעי ל'): (ו) שפרה. ענין חלו כונו ונעה חס
 ספיריו (ירמיה מ"ג) ואלה היפס נקרא כן מלשון אנוכי שפר
 (בכאש"ט מ"ט): חללה. צדקה כונו ומחולל חן (סהלים ל'):
 ברח. כעין נטה עשו לשמונו לרובע השער לסגנו: (יד) דרכיו.
 מעשיו ופעולותיו: שמיך. ענין משה ונעש וכן ותקח אפי שמיך
 מוכרו (ישעי ד'): ורעם. ענין רעש והמיה:
 כז (ב) דו אל. כ"ל כונו שחלל הוא חי וכן חי (מ"א י"ז):
 חבר. מלשון מתיבות: (ד) יהגה. ידבר כמו וישני
 חנה (סהלים ל"ב): (ה) תבתי. מלשון מתיבות: (ו) יחרף.
 ענין נעים וכן שמה נכרסח (ויקרא י"ט) שר"ל חנה מן העצמות

לכחוס נפש: (יג) ברוחו. צדוה פיו אוהל חס השמים על הארץ
 ויהו צדקה חס הליון הדוהה לנחש ונעבית חס היס ון הקלה
 חל הקלה: (יד) הן אלה. הדברים חללה הוה מוקף דרכיו ומה
 מחוד דבר מעט אשר נשוע צו כ"ל הן לא ידעו ולא שועו
 כ"א מעט מדרכיו לא כולם חן לא חלק גדול מהם: ורעם.
 חן נבורותיו הנשועים לכל כקול רעם ווי יכול להצוקן לדעה
 מלשני הנשלחות אשר בהם וחק כי הנעשים צשנים ונעשיל ונתתח
 לארץ אשר לא ידעם חוש וכאזכר הנה השועמין יזכר מאשר
 השמעה ועדיין לא הגמתי להלק גדול מנשלחות ה' (העולה
 המהמהה היא כי ילעג על בלדד שאזכר דברים יהודיים לכל
 וניעש לבקר מנשלחות ה' וקצב הוא יזכר מנוג וזכר שעי'
 עדיין לא הגיע חן הוא להלק גדול מנשלחות ה' ולא חס להשיב
 ושלוח האדם יחשב הנעש ון המרי לכך הלא כ"ס הוא שמוצות המרי ון הפעו יחשב לרע ונה זל לא יסלם נגדו):

כז (א) ויסק אויב. צדאווו כי אין מי יענה לו על אמרו הוסף עוד להרים קול צדכני ומלל ואמר צדכני והנשלח הוא נחשו
 לא ידעו עיע וכו' וכוונה: (ב) חו אל. הרמזי נשעו מי חל אשר הקיר משפע גמול מעשי ונחש שמשך הכל צד מערכת
 השמים: וישדי. מוקט על חי לומר מי שדי אשר הואר נפשתי והוא כל ענין צמ"ש: (ג) כי כל עוד. אשר כל זמן שהיה נשמתי
 צי וכות מיים חללוה יהיה צשני: (ד) אם תדברנה. מוסק למעלה לומר עומם שנועה יהיה עלי אשר כל ימי חס מדכנה
 שמי עולה להחלין צחוס לו חס לשוני ודבר נמיה להלדיק עלי חס הדיון מן השפה ולחוק עם כי לני לא כן יחשב כאומר כל
 אלעק צחוס ולא חודה צמיה: (ה) חלילה לי. חולין ובגלי הוא לי חס אומר צמיה שחם לדיקוס צדכניס והדיון עמכם
 כי הן השעמי כי חולל ובגדי לא כן יחשוב לא אצדיק נמיה כי עד אנוח לא אסיר חומתי ממני לדבר נמיה צשה ולא צכל:
 (ו) בצדקתי. כי הנה חלק אשר עשיתי ומעולם לא עשיתי צדק עכאי כי האקתי צה צדוקי רע ולא נחמי לה כשיון ומימי לא
 נעה לבני ממנה: (ז) יהי חיה תבא בעל דבני דקאם על היך בישעא:

איוב כו

כַּרְשֵׁעַ אִיבִי וּמִתְקַוְּמִי בְּעֹל: ^ה כִּי מִהֲתַקְוֹת חַנּוּף כִּי יִבְצַע כִּי
 יִשָּׁל אֱלֹהִים נִפְשׁוֹ: ^ט הֲצַעֲקָתוֹ יִשְׁמַע וְאֵל כִּי־תָבֹא עָלָיו צָרָה:
 אִם־עַל־שָׂדֵי יִתְעַנֶּנּוּ יִקְרָא אֱלֹהִים בְּכַל־עֵת: ^י אֹרֶה אֶתְכֶם
 בַּיַּד־אֵל אֲשֶׁר עִם־שָׂדֵי לֹא אֶבְחַד: ^י הֲיִן־אַתֶּם פְּלִכֶם חַיֹּתֶם
 וְלִמְהֵרָה תִּהְיֶה תִּהְבְּלוּ: ^י זֶה וְהִלַּק אֶתְכֶם רִשְׁעֵי עַם־אֵל וְנִחַלַת
 עֲרִיצִים מִשָּׂדֵי יִקְחוּ: ^י אִם־יִרְבּוּ בְּנֵי לְמֹד־חֶרֶב וְצִיָּצִאוּ לֹא
 יִשְׁבְּעוּ־לָחֶם: ^{טו} שְׂרִידֵי בַמּוֹת יִקְבְּרוּ וְאַל־מִנְתִּיו לֹא תִבְבִּינָה:
 אִם־יִצְבַּר בְּעֶפְרַר כֶּסֶף וּבְחֹמֶר יָבִין מִלְּבוּשׁ: ^{יז} יִבִּין וְצִדִּיק יִלְבַּשׁ

ת"א כי מה וגו' קווא ק"ט: הן חסס. בחסל ע"ו: יבין וגו' פקחיס ט"ל קווא ק"ט ונלעא ק"ט:
 תרגום

ה ארס מן ספר דילטוד ארס וכו' ממון דשקר ארס וכו' אלהא נפשיה: ט אפשר דקבלתיה
 יקבל אלהא ארס תיהו עליו עקא: י אין על שדי תפרנק והו קרי אלהא בקל עין: יא אלה
 יתכן בנבואת אלהא די עם שדי לא אבסו: יב הא אתון פלכון חמתון ולמא דין הכלא תהפלון:
 יג דין חלק בר נש תבא מלות אלהא וערב תמופין משדי יקבלון פדענותהון: יד אין סקעון
 בנו מטול דקמלון בדרבא וגו בנו לא יסבעון לחמא: טו משיןכו' במותא והון קבדון וארמלתיו
 לא תבבין: טז אין וכו' שדי עפרא סימא והוד מינא ותבין לכושא: יז יתפון וצדיקא יהו לביש
 רט"ז

אוחי מניו מכל דרך ומדה סנהגחי בניו ועל כרחו ויהי כרשע אויבי: (ה) כי מה תקות חנף. כי למה אהיה
 רשע וגזלן מה סופו של רשע הגזל ממון: כי ישל. כי ישלך המקום זה נפשו מעליו. לפון של נעליך (שמוח
 ג) וגשל הצבול (דברים י"ט): (י) אם על שדי יתענג. כפל החמיסה הוא ככל החמיסות הכסולות סבן
 דרך הרשעותה צ"ה והסנייה צ"ס. כמו סירולון בסלע סוכוס (עמוס ו) אם יחרוט צבקרוס (סס). הו' בלשונו
 עולה ואם חכי לא יבין הווח (לעיל ו) חף כחן הצעקהו ישמע אל. אם על שדי יתענג או אם שמה נוי סהוא
 רשע חנף וכול הוא להסענג ולסמוך על ישועות הקב"ה ולקרא אליו בעם לרהו. בחמיס: (יא) אורה אתכם.
 מה המדה שבוד אל ודרך אשר עם שדי לא אבדה. כמו כי ידע דרך עמיהו (לעיל כ"ג): (יב) כלכם חיותם.
 סוה חלק אדם רשע. ולמה זה הכל הצבול. להיות רשעים וחמיסים: (יד) אם ירבו בניו למו חרב. ירבו:
 (טז) במות. ציפורים והחלואים עד כי יסמחו אלמותו בנימתון ולא הצבינה:

מצודת דוד

ועול כי כ"כ הדבר רע צעיו עד סתמט לקללה: (ח) כי מה
 תקות. כלומר חף לרעהו שהכל מקור ציד ומערכת השמים והיה
 כלדוק רשע עכ"ל אין לנחור צרשע כי מה יהיה מקום רשע אשר
 יגזול אנשים כאשר יסור אלוהו אם נשמו מונו כי הדיק יקוה
 אל הענוג הנפשי אבל הרשע אל ויה יקוס: (ט) הצעקהו.
 ואם תקום הענוג הנוף וכי כשיגוא עליו לרה ישמע אל הצעקהו
 למלעו מוונה כלומר וכי צעבור רשעו יסדד ה' אם המעכה אשר
 לא יעשה חף צעבור הדיק ונקי: (י) אם על שדי יתענג. כי
 ישען על ה' לעצמו הטובה וכי יצטח לקרוא לה' צעח הלוך
 כלומר הלא חף תפלה הדיק אינה נשועת חף כי רשע וחוטא: (יא) אורה אתכם. כלומר אין צדיק להקים אנשים לנחור צרשע
 רק אינו מוליד חסס ההנהגה אשר היא ציד החל ולא חסול מוליד עה אשר עם שדי לכל יתלו העול צנוקס צנוול הדיק והרשע
 כי הכל צא מנד המעכה אבל עכ"ל והסרואו לנחור צלוק צעבור הענוג הנפשי: (יב) כלכם חיותם הלא גם אצדן הרשעים
 הוא משוכס וגלוי עד שחם כולסם כחיות וזרחי לא אכחיש המותש ולמה זה אם כן חרצבו הכל צהנס לחסוד שחורח לני צרשע:
 (יג) זה הדיק. כ"ל זה חלק הרשע האנור למה שאב צחיות הלא גם הוא שוכרה עם אל להביא עליו צאלנעות המעכה כאשר
 שמונה להביא על הדיק ועם כי הרשע מועה לנחור הנפש צעולס הנלה עכ"ל עודו צחיו חקקה אחר לו וללויק כי לא ילל גם
 הוא חסוד המעכה: ונהללת. זהו האנור למה הוא חסול ערלים המהחוקס לקחת לא להם אשר יקחו משדי צאלנעות המעכה
 כאשר יקחו הדיקוס והוא כלל עין צנ"ש: (יד) אם ירבו. חף אם ירבו בני הרשע לפעמים לא ישמח בהם כי יהיו חמוסים אל
 הסכס וף אם יתנדו לללחו הם בני צוים הנה לפעמים לא ישענו להם: (טז) שרידיו. השלחים חסכס הנה לפעמים ינקבו גם
 הם צעח צוה עליו המוח ולמה לא הצבינה אלמותו עליהם לכל יסכר לנו וכמ"ל ר"ל חולה שמת לו נח אין צוכין לפניו שלל שער
 לז: (טז) אם יצבר. חף אם יצבור כסף רב כעבר ויבין מלגוש מרובה כסונו: (יז) יבין. לפעמים הוא לנד המוכן ללל הכל

לחיות: (ז) ברשע כול. הכפ"ן צלו לנחם הדבר וכן
 ובלילה יהי כנגד (לעיל כ"ד): (ח) הנוף. רשע המחיק ליתרו
 לעשות שמו: יבצע. יהוול כמו צוטע צלע (צבוק ג'): ישל.
 עין הקרה ושלמה כמו של נעליך (שמו ג'): (יא) אורה.
 אלנד כמו יוכה דעה (ישעיה כ"ח): אבהד. אונע: (יב) חיותם.
 כחיות: (יג) ערצים. חקוס: (יד) למו חרב. אל חרב וכן
 למו כי (קצן ו'): (טז) שרידיו. השלחים מהם: (טז) יצבר.
 עין כרי וכל כמו וילכר עפר (צבוק ח'):

חֲבֹשׁ וְתַעֲלֶמָה יַצֵּא אֹרֶךְ: י' וְהַחֲכֵמָה מֵאֵין תִּמְצֵא וְאִי זֶה מְקוֹם
 בֵּינָה: י" לא יִדְרַע אֲנֹשׁ עֲרֶכָה וְלֹא תִמְצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים:
 י" תְּהוֹם אָמַר לֹא בִי־הָיָא וַיִּם אָמַר אֵין עֲמָדִי: י" לא יִתֵּן סִגּוֹר
 תַּחֲתָיָהּ וְלֹא יִשְׁקַל בְּסֶף מַחִירָהּ: י" לא תִסְלַח בְּכַתֵּם אוֹפִיר
 בְּשֵׁתֶם יִקַּר וְסִפִּיר: י" לא יַעֲרֹכְנָה זָהָב וְזָכוּכִית וְתִמְוֹרְתָהּ כְּלִי

ת"א והחכמה. טועה י"ב ו"א עקרים מ"ג פ"ב ספר הזוהר ארבע האינו עקרה מער ל"ע: לא ידע. שמועה ה': ולא תמלא. קהרין ק"ח: תהום ובי. שנה ט"ו: לא יערכנה. חגיגה ט"ו:

תרגום

יב והיבמקמא מאן האן תשקבחה והאן דין אמר ביונקמא: יג לא ידע בר נש עלויה ולא תשקבח
 בארעא ודין דגמטין בפתהון: יד ההומא אמר לא גביי היא נמא אמר לית בדת: טו לא
 יתהיב דהב מגן הלופהא ולא יתקל סימא פרוהה: טז לא תישמלח בפתלון דמן אופיר בבדילון
 יקר ושבוזא: יז לא יעלמה דהבא אספקלא ופרוהה מאני אבדיון: ת"א לא יסדרנה גבר עמד
 בידב ויבוכיהא לא יתב הלופהא מאני דדהבא סניגא: ת"א לית אפשר דתשקבחה בקלוחא אלהון
 ביקרא הין דהבא ומן דלא יגמרוהא אולא ומתברא הין וגוהא ופרוה אגרה לעלמא דאתי מני

רש"י

הבש. כמו ויהבש את המורו (בראשית כ"ב) כ"ט. (ס"ח) מבכי וכו' מפני כבייתן של ישראל שהיו צוכין לאמר
 מה נשחט הבש וסיקן להם וכרי מים מן הסלע. ויהבש להם מהרגם וחסקין: ותעלמה יוציא אור. חלון
 יש בריקיע ושמו העלומה נמש חולוח השמש לתקופתו. צפרקי רבי אליעזר. כלומר לכל דבר יש מולא וסוף
 רק להכמה לא מולא לה אלא מסוף ולא סוף עלומה: (יב) והחכמה. חורה: (יג) ולא תמצא בארץ החיים.
 במי שמחיה אלה בניו שממיה עלמו עליה צביעה וברעבון: (יד) תהום אמר לא בי היא. אם שתמלסה
 לזרדי תהום העוקים במולא מרגליות ומולא זכב וכסף ומקום הסומום הארץ. יאמרו לך לא בי היא. איני
 בקי בצורה. וים אמר. ויורדי הים לסחורה ויאמרו לך לא עמדי חכמה. למה לפי שאינם יכולים לקנותה כשאר
 סרקמטיא להם מעוטרם בדמיה. ובאגדה הוא אומר שבשעה מ"ח בא השטן לפני הקב"ה ואמר לו היכן חורה
 א"ל אלא בן עמרם. בא לו אלא משה אמר לו היכן חורה אלא יש. בא לו אלא יש. אמר לו היכן חורה לא
 בי היא לך אלא בן עמרם. בא לו אלא בן עמרם אמר לו היכן חורה אלא חוס. בא לו אלא תהום אמר לו
 היכן חורה אמר לא אין עמדי. לך אלא בן עמרם. בא לו אלא בן עמרם אמר לו היכן חורה. אלא הקב"ה וחסו שאמר
 תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי: (טז) לא יתן סגור. זהב סגור זהו זהב טוב שבשעה שנפתח
 כל חיותו של זהב נסברוח: (טז) לא תסלה. לשון סולו לרוכב בערבות (תהלים ס"ח) המשבחה
 לומר חשובה היא כהם אופיר וכסוהם יקר לא שבה הוא לה. וכן המסולאים בפרו (איכה ד'): (יז) ותמורחה.

מצודת דוד

עווק הויס וכן נכדי ים (לקמן ל"ח): חבש. ענין סניגה וכליה
 כמו שגוש צענון (לקמן ע"ג): (יב) ערבה. ענין השווי והשוואה:
 (טז) סגור. זהב הנקב צביר הלוך להקיר הקים: מצודת
 ענינו דבר הכתוב צעך שווים כמו יקחו וקום צמחור (מ"ח):
 (טז) תסלה. משבח כמו המסולאים בפרו (איכה ד'): בכתם
 אופיר. מין זהב יקר הבא מלופיר: בשוהם וספיר. שמה
 לבני יקר: (יז) וזכוכית. היא זכוכית בצבע היקרה מזהב כו"ט
 כו"ט ציבוחא היכמא (חולין פ"ד):

מצודת דוד

כי יבסה בני השונה וכמוהו הואיל ויש קץ ותכלית לכל דברים
 הנוכחיים לא יחשבו א"כ הללחה למחמה: (יב) והחכמה. אכל
 הללחה החכמה לא כן הוא כי מחמה עוקס היא ומלחה הלא
 אין לה עוקס ונטי הנוגיל חמה עד שמשבו כאשר יכלה הדבר
 ההוא חכלה גם החכמה: ואי זה. איזה העוקס הנוגיל הצניה
 וכפל הדבר צמ"ט: (יז) לא ידע. ולזה אין לדעת ולהעריך עכבה
 כי כל פעלים לא ישו זה הואיל והיא דבר המתקיימת לעד:
 ולא תמצא. איזה המלחה לקנותה צהלק מן הארץ אשר שם
 צבאי החיים והיא ההלק הנכלל מן הויס: (יז) תהום. אלו
 הים ציבולח האדם לרדת אל תהום לקנות עם החכמה היא
 החמה משיב לומר לא בי היא החכמה ואם יפשוט מן אל הים הסובב את היבש
 לקנותה שמה ישיב ללאכ לא עמדי הוא והוא עמד
 השלבה ומלחה לומר שאין להשיב עווק החכמה אף אם ישתדל הרבה לחזור
 אחריה אם לא יקנה עמהלה יכלה ה' ובאשר יאמר לעמו:
 (טז) לא יתן. אין מן ימן צמחיה וצמחיה זה סגור כי א"ל לקנותה צוה:
 ולא ישקל. כפל הדבר צמ"ט: (טז) לא תסלה. כי
 לא תשונה החכמה בכמה חושב אף לא בשוהם יקר וחשוב אף לא
 בצמחיה יקר וחשוב אף לא בשוהם יקר וחשוב אף לא בשוהם יקר וחשוב
 צלחם השונה עוד יותר ויותר: (יז) לא יערכנה. לא יהיה ערך עליה
 זהב חכוכים: ותמורחה. חלה לא משמחם צמחם באומר לא
 יים חשבה ומלוה כלי מן כי רחוק שווים עשוי:

איוב כח

פו: יי ראמות וגביש לא יזכר ומשך חכמה מפנינים: יא לא יערכנה פמדת פויש בכתם מהור לא תסלה: יב ותחכמה מאן תבוא ואי זה מקום בינה: יג ונעלמה מעיני בלתי ומעוף השמים נסתרה: יד אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה: יו אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה: יז כיהיא לקצות הארץ יביט תחת בלי השמים ידעה: יח לעשות לרוח משקל ומים תבן במדה: יט בעשתו למטר חק ודרך לחינו קולות: כו אז

ת"א והכמה. קוטה כ"ז: והעלה. שמונה ה': אבדון. שנה פ"ט: אלהים ג"ל: פקמים פ"ו גישין ל"ו ספר הזכר פקמה נכאסית וזלמה הזוית: לקוטה הסך. ספר הזכר פקמה ויל:

הרגום

פוזיא: יח סגבלקין וברולין לא דבר ונגדא דחכמתא מן מרגלין: יט לא יעלמה מרגלא יקרא דאחי מן פיש בפמלון דבי לא תשתלקת: כ והחכמתא מאן האן מיחי והאן דין אתר ביוקמא: כא ובמא ממהמהון דקל חי ומעופא דשמיא משמרא: כב כי אבדנא ומלאך מוחא אמרו באנתהבא לישאל במשמענא שמענא שמועתה: כג אלקא אתבין אורחה והוא ידע ות אחרה: כד ארם הוא לספי ארעא וסתבל הרוח פל שמיא יחמי: כה למעבד לרוחא מתקלא ומא אתמן במשקתא: כו במעבריה למטרא קמא (גורתא) ומלה לזויד דרמין בקלא: כז הודין תקיה

רשי"י

לא ככלי פו: זכר טסור מהיר כמרגליות: (יח) ראמות וגביש. שמונה אבנים טובות שנים הם: לא יזכר אללה: (יט) פמדת פויש. אבן עובש הוא כמו אודס פקמה: בכתם. היא קבולה עדי להכשיתו פנים עדיים וקראתה הקבולה כחם בלשון עברי ובלשון ערבי אל"חלי והוא חם זהב וחלי כחם (משלי כ"ה) וכן וסעד חמה והליחה (הושע ב') ויש פותרים כחם כחר לא נכון. כי לא מצינו פעולה בלשון זה כאשר מצינו בל' כחר וכחר כוחרת: (כא) ומעוף השמים. מלאכים המעופפים: (כב) אבדון ומות אמרו. המאבדוין ומותוין עלמין עליה אמרו באזנינו שמענו שמעה שמיא מתקיימה זו וי"א כאשר באגדה אשר פרסתי למעלה שבה השטן לפי המקום אשר ליה היכן טורה. אל"כ וכי' והיינו דכתיב אבדון ומות באזנינו שמענו שמעה שמיא לישאל אללה: (כג) אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה. שיוע הוא היכן טורה וגם ישכחום ויאמרו לך כי אלהים הבין דרכה. נסתכל בה וברא חה העולם באותוהיה כמדק ומשקלן יזר כל הימורים כאשר כחוב בסוד ספר יצירה: (כד) כי הוא לקצות הארץ יביט. בה היאך יבנה ויבדלם וסחה כל השמים לרכי בריותו ראה בה: (כה) לעשות לרוח משקל. לכל ארץ לפי כחה וכן המים לפי המדה לפי מה שסאה ארץ לריכה להשקותה. יש ארץ נבובה וצריכה הרבה בשמים. ויש ארץ שאינה צריכה כל כך: (כו) חק. גזירה קבולה לפי כל הראות ומעיון ופלא להשקות כל ארץ וארץ בעשותו דרך לכל החמוים שלא יאלו שני קולות דרך נקב אחת פן יחרוב את העולם: (כז) אז ראה. ראה אוהה ונסתכל בה ובעלמה ועשה הכל:

מצודת ציון

פו. זכר ונוקב: (יח) ראמות וגביש. שמונה אבני יק: פנינים. הם המרגליות: (יט) פמדת. שם אבני יק: (כו) לחוין. כן יקבל העין וכן ה' עשה חמוים (זכיה י'): קולות. כמו וקולות ותקפי ה"ו ומעוה כרים: (יח) לא יזכר. חשיבות האבנים ההם לא יזכר ואל חשיבות הכמה כי כמותם כחין מול הכמה: (יט) ומשך חכמה. משיכה הכמה כ"ל השכלות בה והעיון האוליה נחל אל השועל יקרה היא ומצויים: (יט) לא יעירבנה. לא יהיה נעבך אליה אכן פעדה הנח ומכך כח: לא תסלה. אכן שבה לה לזכר שיהי כחם נחש טעור וככל הדבר פנינים רבות בדרך האוליה ולגודל החשיבות: (כ) והחכמתא. כלומר הואיל והכמה שחנה כ"ל נחקר כל לדעה אחת דבר יהיה החכמה והענה אל הצעה החכמה ולי זה המקום שמיני לנו הכמה מענו: (כא) ונעלמה. כלל היא נעלמה מעיני כל חי ונקמה היא אעוף השמים עם כי יצטוו לעוף אל השמים ונקור החכמה והוא עיני מללה: (כב) אבדון ומות. כ"ל הקדמונים אמרי אבדון ומות כ"ל החיים שכבר מוח הם אבדו הכה באזנינו שמענו שמיא ברוב שמעה ונכחם שחנה וכן לשאר חשיבות צויה ליוקר מליחותה: (כג) אלקא ארדום. אך אלהים הוא הבין הדרך ההולך אליה והוא ידע מקום החכמה: (כד) כי הוא וגי'. כי המקום יגיע לקוטה הסך ורואה כל מה אשר חחה השמים להשפיע על כולם באמצעות מערכות השמים: (כה) לעשות לרוח משקל. לשלוח את הרוח במשקל לכל מקום כפי הדרך: (כו) תבן במדה. לחם בכל מקום לפי כוח ההיות ויבנות החלמה: (כו) בעשתו. צעה הנבילה כשעשה למטר חק קבוע מהי יד וזך יד ע"ג החלמה וכשעשה דרך לשון קולות כמעשים חלמה דרך וילכו: (כו) אז. צעה עשותו כל אלה אז ראה את החכמה והשתמש בה וס' אוהה פקמה למען חמקיים לער ורכינה פקמה יחזק נטון וגם תקרה לדעה כל מלגויה והוא ענין מליה וסודו למעלה לזכר לזה הבין אלהים דרכה כי השמעה

מצודת דוד

(יח) לא יזכר. חשיבות האבנים ההם לא יזכר ואל חשיבות הכמה כי כמותם כחין מול הכמה: (יט) ומשך חכמה. משיכה הכמה כ"ל השכלות בה והעיון האוליה נחל אל השועל יקרה היא ומצויים: (יט) לא יעירבנה. לא יהיה נעבך אליה אכן פעדה הנח ומכך כח: לא תסלה. אכן שבה לה לזכר שיהי כחם נחש טעור וככל הדבר פנינים רבות בדרך האוליה ולגודל החשיבות: (כ) והחכמתא. כלומר הואיל והכמה שחנה כ"ל נחקר כל לדעה אחת דבר יהיה החכמה והענה אל הצעה החכמה ולי זה המקום שמיני לנו הכמה מענו: (כא) ונעלמה. כלל היא נעלמה מעיני כל חי ונקמה היא אעוף השמים עם כי יצטוו לעוף אל השמים ונקור החכמה והוא עיני מללה: (כב) אבדון ומות. כ"ל הקדמונים אמרי אבדון ומות כ"ל החיים שכבר מוח הם אבדו הכה באזנינו שמענו שמיא ברוב שמעה ונכחם שחנה וכן לשאר חשיבות צויה ליוקר מליחותה: (כג) אלקא ארדום. אך אלהים הוא הבין הדרך ההולך אליה והוא ידע מקום החכמה: (כד) כי הוא וגי'. כי המקום יגיע לקוטה הסך ורואה כל מה אשר חחה השמים להשפיע על כולם באמצעות מערכות השמים: (כה) לעשות לרוח משקל. לשלוח את הרוח במשקל לכל מקום כפי הדרך: (כו) תבן במדה. לחם בכל מקום לפי כוח ההיות ויבנות החלמה: (כו) בעשתו. צעה הנבילה כשעשה למטר חק קבוע מהי יד וזך יד ע"ג החלמה וכשעשה דרך לשון קולות כמעשים חלמה דרך וילכו: (כו) אז. צעה עשותו כל אלה אז ראה את החכמה והשתמש בה וס' אוהה פקמה למען חמקיים לער ורכינה פקמה יחזק נטון וגם תקרה לדעה כל מלגויה והוא ענין מליה וסודו למעלה לזכר לזה הבין אלהים דרכה כי השמעה

רָאָה וַיִּסְפְּרָה הַכִּינָה וְגַם תִּקְרָה: ^כ וַיֹּאמֶר וְלֹאֲרָם הֵן יִרְאֵת
אֲדֹנָי הִיא חֲכָמָה וְסוּר מֵרַע בִּינָה:

כַּט * וַיִּסַּף אִיּוֹב שְׂאֵת מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר: ^ב מִי־תִנְנִי כִירְחֵי־קָדָם
בְּיָמַי אֱלוֹהַּ יִשְׁמְרֵנִי: ^ג בְּהִלְוֵנוּ גֵרוּ עָלַי רֵאשֵׁי לְאוּרֹוֹ אֱלֹהֵי הַשָּׁדָה:
ד כִּאֲשֶׁר הָיִיתִי בְּיָמַי חֲרָפִי בְּסוּד אֱלוֹהַּ עָלַי אֲהֲלִי: ^ה בְּעוֹד שְׂדֵי
עַמְדֵי סְבִיבוֹתַי נַעֲרִי: ^ו בְּרַחֵץ הַלֵּיכִי בְּחֶמֶה וְצוּר יִצּוֹק עַמְדֵי
פְּלָגֵי־שָׁמֶן: ^ז בְּצֵאתִי שַׁעַר עַל־קֶרֶת בְּרָחוֹב אֲכִין מוֹשְׁבִי:

ס"ד יהוה

ת"א ויחזר ללמד. שנה ל"א עשר הזוכר עכשם וקץ עקרים ו"ג פל"ג: ווי יחנני. נדה ל': צהלו. סס: דקור. סס:

תרגום

וַאֲשַׁתְּעִיהָ עִם מְלֹאכֵי שִׁירוֹתָא אֲחִינָה וְלַחֹד פִּשְׁפִּישׁ וְתָה: ^כ כַּח וַאֲמַר לְבַר נִשׁ הָא דְחִלְמָא דִּין
הִיא חֲכָמָתָא וְלִמְעַדִּי מִן בִּישְׁתָּא הִיא בְּיוֹתָא:
כַּט * וַאֲסַף אִיּוֹב לְמִשְׁלַל מַלְחֵיהּ וַאֲמַר: ^ב מִן יִסְדְּרֵנִי הִיךְ יִרְחִין דְּקַדְמָן וַיֹּמַר דִּי אֱלֹהָא יִסְרֵנִי:
ג כִּאֲנִדְרֵהוּתִיהּ שְׁרֵנִיהּ עָלַי רֵישֵׁי לְנִחְרֵיהּ אִיזַל תְּשׁוּבָא: ^ד הִכְמָא דְהוּתִי בְּיָמַי חֲרִיפֹתִי
בְּזִמְן דְּרוּ אֱלֹהָא: ^ה עָלַי מִשְׁבְּנֵי: ^ו בְּעוֹד דְּדוֹן דְּדָהָה מִימַר שְׂדֵי בְּסַעֲדִי חֲזוֹר חֲזוֹר דִּיקִי עַלְמִי:
ז בְּמִשְׁוֹג אֲחִתְּרֵי בְּלוּאִי וַיִּנְרָא וַיִּחַף עִמִּי מִיַּיִם מִשְׁחָ: ^ח בְּמַסְפֵּן תִּרְעָא עַל קֶרֶתָא בְּפִתְחָהּ אֲחִתְּרֵן

רע"י

ויספרה. ספר אוסוסיסה כפולת ופשוטת ראשונה ואתלעית ואחרותם אמת הוא חוחמו של הקב"ה וכן בשאר
סדרים נרא כל דבר ודבר באוסוסיסה כללו. והכל מפורסם בסוד ספר יזירה: הכינה. זימנה לזירה: (כח) הן
יראת ה' היא חכמה. זו לזכרה לו ואין חכמה יפה בלא יראה: (מענה אויב):
כט (ב) מי יחנני כירחי קדם. כימים קדמונים שהיו בגדולת: (ג) בהלו נרו. לשון אור ושמחה: לאורו.
היוסי סוף. בכל חשך וזרה שהיתה צרה לעולם לי היה אור: (ד) בימי חרפי. זימנו קדמוני
לשון חרמי הוא חרפי ואשלי: בסוד אלוה עלי אהלי. כשהיו כשרי הדור באים לאהלי. להוסד דבדרי הקב"ה
במורה ובגדר סייב לשעה: (ה) נערי. משרתי: (ו) הליכי. רבלי: בחמה. כמו בחמה: וצור יצוק עמדי
פלגי שמן. כלומר נחם רוח וכל האדם לב הנוחם כנחלי שמן. יצוק. כמו וילקח: (ז) קרת. מקרה בגוה
מוכנה לכסא לשנה לוקני העיר. וכאשר נרחוב היוסי מכין מושבי:

מצודת ציון

מצודת דוד

(כז) ויספרה. מלשן עקר:

כט (ג) בהלו. ענין הארה חכמה כמו עד יצא ולא יסבל
(לעיל כ"ה): (ד) חרפי. קדמוני ובדו"ל חרפי ואשלי
(הה ס"ה): בסוד. ענין ענה על כי נעשה בקוד או שגולה
לנושמה היא כי יסוד לנתי: עלי אהלי. על אהלי: (ו) בחמה.
כמו שחמה והוא שזון המלז: (ז) על קרת. אלה הקרים והעיר:

זה מלז: (כח) ויאמר לאדם. רצה לומר האויל וכן כמנה
האדם ומפיק להשיב עונק ומסכי החכמה הכי הוא חלו לומר
ה' אל האדם הכי יראה ה' הוא הציז אל החכמה והסכה מן
הרע הוא הנעם אל הצינה ר"ל על ידי יראה דברים
נעלמים אשר אין להשיב על פי העצב כי אז יס' ה' חכמה בלבו
וכ"ו חכך על ראשית אוניו שאמר כי יש לכסף מולא וגו' לומר
הלא החכמה עונה מכל ההפלים וה"ל לקנותה מצלי יראה ה'
ולא אף אם מקרה אמת לנדיק ולכשע יש לחסח בלדק וביפלא ה'
כי ירצה אחרים לומר שכל ירה להנידיו שפעל כי לא ידבר כחיה האויל וידע עצמו שכל כן הוא אף כי יתשוב שנקרה אמת
לנדיק ולכשע ע"כ אין לנחור נכשע כי הלא גם הרעע מעשה הוא למקרי הזון וימרון לנדיק מונח כי יתענג שחשבו הנעשי
וימקף בלחה דבריו באונקו הלא כל קנייני העולם כופס כליס ואינם וקצין החכמה עומדה לעד אל"כ עובה היא לכל הקניינים ואין
להשיבה מצלי יראה הנקוס וה"כ ווי יבחר נכשע לאבד החכמה היפה):

כט (א) ויפס. נבואתו כי עד כה אין ווי יענה לו הסיף עד להרים קול דבדרי משל ואמר דבדרי והגשיל הוא צהלו נרו וגו'
וכים כוהו: (ב) מי יחנני. ווי ימן לזכי להיות עשה כמו שהיוסי בהמדרשים הקדמונים כמו היוסי אשר שונני אלוה:
(ג) בהלו נרו. השוכחה אור הששעשע על ראשי וכסבים חשך צבולם הלבתי אזי לזכר הששעשע עלי ואלה סמקוס: (ד) באשוי.
וישב על ווי יחנני לומר ווי ימן לזכי להיות כאשר הייתי ציוני קדמוני צעה השלספו כולם אל אהלי להמתק סוד דבדרי מלוח
אלוח: (ה) בעוד. צעה היה עוד שדי עונדי להפיע ווי ועברי היו קציותי לשעה אומי: (ו) ברחץ. צעה חסלו מקומוה וחיכלי
בחהלה והוא מודק גוחלה והגלבה ולוונר כ"כ בגלה הששע עד כי היה החמהה נשפך צלחץ ואין ווי ומספך כי צו יבחר לו חסד
כל: וצור. הלוד אשר היה ענדי היה יולק וטשך חכלי שני והוא משל על מניבות הששע וגודל ההלחה: (ז) בצאתי. צעה
יחלתי אל הששע אלה העיר לשנה צמושב הוקים סדרסה לשנה צשע העיר כו"כ אל וקני העיר הששעה (דברים כ"ג): ברחוב.

ה ראוני נערים ונחבאו וישׁושים קמו עמרו: ט שרים עצרו
 במלים וכף ישׁומו לפיהם: י קולנגידים נחבאו ולשונם לחם
 דבקה: יא כי און שמעה ותאשרני ועין ראתה ותעידני: יב כי
 אמלט עני משוע ותתום ולא עזר לו: יג ברפת אובד עלי תבא
 ולב אלמנה ארנן: יד צדק לבשתי וילבשני כמעיל וצנפה
 משפטי: טו עינים הייתי לעור ורגלים לפסח אני: טז אב אנכי
 לאביונים ורב לא ידעתי אחקרהו: יז ואשרה מתלעות עול
 ומשגיו אשליך טרף: יח ואמר עסקני אנוע וכחול ארבה ימים:

ח"א שרים וכו'. כמזמור ל"ח: זככה וכו'. זכרל ע"ו: זק וכו'. עקיה כ"א: זאונר וכו' וכחול וכו'. פסליון ק"ח:

תרגום

מותבי: ה חמו יתי עלמא ואמרו וקישׁשא וקמון וקפו: ט נגדא קנישו במלא ואדא ישון
 לפיהון: י קל ארכוני אמרו ולישנהון למודיגידון ארבת: יא ארום אקנא שמעא אמרת טב
 לי ועינא דחקת ואסקדת עלי: יב ארום אשׁויב עניא דבעי ותם ולא סעד ליה: יג ברפתא
 דאובדא עלי מיה ולבא דארמלקא אמלי הושבתא: יד זכרתי לבישׁתי ואלבשני היך מעילא
 ומצנפתא דיני: טו נרוד ענין הויתי לסמא ומיל לגנדא אנא: טז תד תויתי למסבא דדמו
 לסמא ומיל לקעוד עקרא דקתיל לחגרא אנא: טז אבא אנא לחשׁיבא וחגרא דלא ידעית
 אפשׁשׁגיה: יז ותברית גיבי מקלקל ומכבד רמית עדא: יח ואמרת עם תוקפי בשׁדכפי אתנגד

רש"י

(ח) היו נערים רואים אותו ונחבאו. וישׁושים עומדים מפני: (ט) שרים עצרו במלים. ומלפנים שאפסח את
 החלה: (יא) כי און. אשר שמעה מלתי ותאשרני: ועין ראתה. בכל מקום גדולי וכושר מדתי: (יב) ברפת אובד.
 הדם מת בעוני ונטרד: עלי תבוא. כי הייתי זן אח צנו והא אשתו ורבותיו אמרו שהיה גזול סנה יתומים
 ומשבתה ומחורה להם ופסטה דקרא אינו נראה כך שאין קרוי אובד אלא דבר שהוא עלמו אובד. כמו ככלי
 אובד (הכלים ל"א) וכן העושי כשה אובד (סס קי"ט) אלא אובדות (ירמיה כ'): ולב אלמנה ארנן. שהיה מעיל
 שמו על אלמנה לאמר קרבותי היא או אחי אשיאנה כדי שיקפלו עליה חובטים: (יד) צדק לבשתי וילבשני.
 רדפתי אחרי הדק והוא נמצא לי כמעיל ונתיק סהס חכמיים אלים כן היה משפטי כהא וטור: (יח) ואמר
 עם קני אנוע. בשביל כשרי דלתי הייתי אומר בלבי כשאתם יהיה קני וצוית נכון עמי: וכחול ארבה ימים.
 עוף ושמו חול ולא תקנסה עליו מוחס שלא טעם מעץ הדעה ולכסוף אלף סנה מחסדס וחזר לנערוחו:

מצודת דוד

ענה הכנמי מושי צמח העיר: (ד) ראוני. כלשך רלו אחי
 הנערים אז נמצאו להפסח להפסח לפני: קמו עמרו. קמו
 מפני וכשלו עומדים ולא מלאם לכס לבנת עושי: (ט) עצרו.
 מצבו וצדקים ולא השלישו אנוהים צעור צווי וקמוס מיהם
 נעשו ולא דברו עור: (י) נחבאו. נחבאו קולס ולא היה שמע
 ובאלו דבקה לכוס אל חסם לכל יוכלו לדבר: (יא) כי און.
 וכו' כל לי צעור יושב דרכי כי האון אשר שמעה בשון מעל
 היה משנתה אחי והעין אשר כלמה יעזב דרכי יהיה מעירה על דקתי: (יב) כי אמלט. כי דרכי היה אשר אמלט בכל עת
 העני מלקחו אשר ילנק מפני כובשו אף את היתוס אף את כל מי שצין לו עוזר שחלפס ערובו מקושי המול את כולס הייתי
 מעלע: (יג) ברפת אובד. בזה עלי זככה השׁיב צעור כי הכנמי ורואו צדק אחי: ארנן. העולמי זככה ושמעה כי העני
 חקדי עמה: (יד) צדק לבשתי. מצדה הייתי צדק עד כי הייתי מעוקף בה: וילבשני. הדק עלמה בזה אלי להלביס אחי כל
 כ"כ הייתי נביל צדק עד שכל עם צלו אלי עניים וחודים להנסם כי כן דרך העניים לחלות פני איש מקן: במעיל. כמו העני
 סהול לבוש העליון וכמו המלפס החתונה על הכלש מעל אשר צעור זה מדרס לכרס וזיס וקיים כן היה משפטי זכס חקדי
 נבלי: קיום מה: (טו) עינים וכו'. כ"ל מי שהיה עור לו פסס ולא היה יכול לעשות לכו צעור זה אי הייתי עומס לו והיו
 הוא כאלו הייתי לו נעיים ורגלים: (טז) אב אנכי. הייתי לאציונים ככל להושיעם חק מוסיסה: ורב וגו'. כלשך לא הייתי
 אחיחם דבר הכיב הייתי חוקר לדעה: (יז) ואשרה. שבעתי שני העול אשר יוכל בהם את הציונים והאלחי את סקפי ענין
 עני כ"ל השמי בוחס וכולחטי הגולה מחסד יום: (יח) ואמר. צעור יושב דרכי אחתי כלשך אנוע ושמוס היה עם קני ל"ל

מצודת ציון

(ח) ונחבאו. חסמיו עומס: (ט) עצרו. מנעו כמו ועזרו
 צמיון (לעיל ד'): וכה. כף היד: (י) לחבם. עלשון חיד:
 (יא) ותאשרני. ענין שנה והולול כמו אשׁי האיס (הכלים א'):
 (טו) לשכח. סגד צנבלי: (יז) מתלעות. הוא הסך ען
 מהנעות שכיבים (סס כ"ח) והם השׁיבים הנקום: (יז) קני.
 מדוי והוא מושל עלשון קן לצור (צכים כ"ג):

יט שרשי פתוח אלימים וטל ילון בקצירי: כ כבודי חדש עמרי
 וקשתי בגדי תחלף: כא ליישמעו ויחלו וידמו למו עצתי:
 כב אחרי דברי לא ישנו ועלימו תפף מלתי: כג ויחלו במטר לי
 ופיהם פערו למלקוש: כד אשתק אליהם לא יאמינו ואור פני
 לא ופילון: כה אבחר דרפם ואשב ראש ואשבון כמלך בגדוד
 באשר אבלים ינחם:

ל * ועתה ושחקו עלי צעירים ממני לימים אשר מאסתי

ה"א אבחר ונ' ו"ק כ"ה כחזות ס"ע: * עמ' הו' בחזק וה' נח

תרנום

הודך חלא אמני ומאי: יט עקרי פתוח למבועי מלא וטלא יבוח בחצדי: כ יקרי חדת נבי וקשתי
 בגדי משמלחפא: כא מני קבילי ואוריכו ושחקו למלפתי: כב בחר פתגמי לא יתנו ועליון המשפר
 קלתי: כג ואוריכו הוד מטר לא לתי והוד ארישא דפוקהון פתחי למלקושא: כד אבחר אמטלהון
 ולא יתמנו וקלמחור אפי לא אסתלקון: כה אבחר אורחיהון וארובי ברייהון הוד חקנא ואשרי
 כמלקא בחלא הוד כמן באבילין מנחם:

ך * וקדון מנחבין עלי דעדרון מני לימון די רחוקות אבחהון לשגאא עם פלביא נמרי עני:

רשי

(יט) שרשי פתוח ונ' כל זה הייתי אומר בלבי שלא יבש טרמי ולא ימות קירי כמו ועשה קליר (לעיל י"ד)
 וכן וינקות ענפים רכים של חילן. והמנחמי סבדורי יחסדס: (כ) עמדי. המוד: וקשתי. וליחתי החליף חמוד
 לעונס: (כא) לוי שמעו ויחלו. השומעים דברי היו מוחלים שחיימנו, והיא מתקיימת כי מפורח חכמה היא
 ברו: (כב) חתוף מלתי. לפון כזואה וכן לא חתוף על בית ישחק (עמוס ז') כלומר כנזואה היא דברי:
 (כג) למלקוש. לזון ארץ היה מדברים: כי רוב עשומים שחוקה שחי חלבים לעמוד דברי: (כד) לא
 יאמינו. שאני משחק עמם מפני חשיבותי: ואור פני לא ופילון. היו יראים להחזקת אליו ולכנס לבס צי:
 (כה) אבחר דרפם. כל דרכים ועלמם אני הייתי בומר להם שחיו שוללים לי אזהה דרך נלך ומה נעשה:
 ואשב ראש. הם היו מסובים אני הייתי מסב בראש המסובים:

מצודת ציון

(יט) ילון. ענין המודה כמו סלן עיני (לעיל י"ז): בקצירי.
 צעמתי כמו ועשה קליר (לעיל י"ד): (כא) וידמו. ושחקו כמו
 ידום אהן (ויקרא י'): למו עצתי. אל עלמי: (כב) ישנו.
 ענין חלה והוא מושאל לדגור וכן אל חמישו
 יעשון (מיתעב ז'): (כג) פערו. פתחו כמו פערו עלי צפיהם
 (לעיל ס"ז): למלקוש. ענין איתור וכן וכרס רשע ילקמו
 (לעיל כ"ד) וכן יקרא בשם המאזרח מלקוש: (כד) ופילון.
 ענין נקעון ופחיתות כמו לא נוסל אנכי מכם (לעיל י"ג):
 ל (א) שחקו. לענו: צעירים. ענין מיושע כמו ולא ילער
 (ימיהו ז'): (ימיהו ז')

מצודת דוד

לא חסד צימי עד כי אנוס אף אנחתי אשר אכזה ימים כמספר
 חול היא והוא מלשון נחמס: (יט) שרשי פתוח. שרשי היא
 סתום אל המים ויחיה רעוב ונלחמה והכל יחיד צעמתי כ"ל
 הצמתי שלא מסור הלחמי: (כ) כבודי. הכבוד אשר עמדי החמדש
 בכל עת: וקשתי. הסוק והסוקף אשר בידי היא החליף את
 כדורי כי צענכה ימליבו לי כל העם בכל פעם כבוד חדש:
 (כא) לוי שמעו. כ"ה חזק ידי עליהם עד אשר שמו לי לכל
 אחי ומעמם דברי היו מייסלים ומחמים שדבר דברי: וידמו.
 והוא שחקו אל עלמי ולא ערבה לבס להשיב אחרים עליה:
 (כב) אחרי דברי. אהך אשר דבנתי את דברי לא השתדלו
 לקחה עליה פעם שנית על הדבר הוא: ועלימו. אחרי פי
 היה מודב ציניהם כי יקשרם זה לזה על כי נלמד יתבדו אחי: (כג) ויחלו. היו מייסלים ומקיים לשמוע אחי כאשר
 יקו אחים לעטר השמים וללחך זמן צליחור רב פתחו פיהם לדבר דבניהם כי הנחמתי עד אשר דברתי אני כל דברי חסיהם:
 (כד) אשחק. כאשר הייתי משחק אליהם לא החמינו צעלמם שאני שחק אליהם כי היה הדבר זר להם נגדל חשיבותי:
 ואור פני. ולא כי שחקתי אליהם עכ"ל לא היו מנגעין ומחקין וזכר עני להגיש דעתם עמדי להקל כצדורי להכחות ומאור פני:
 (כה) אבחר. אני הייתי בומר דרכם אשר ילכו צה' וישמתי בראש כולם ושכנתי ציניהם צמקום המעולה כאשר יטען הולך צמך
 הגדוד: כאשר אבלים ינחם. הייתי להם כחש אשר ינחם את הכלבים כ"ל כמו שכולם ימנו לב לשמוע דברי הנחמם להשיב
 ועליהם את היגון כן כולם נחמו לב לשמוע אחי ומחר לראשתי אחרי לומר צענור גדול חזק היד כזה הצלה מיושר לבס ומחייב
 יסירה הכה חשתי שהיא חליף כדורי להם לי כבוד גדול חזק היד כזה הצלה מיושר לבס ומחייב
 ל (א) ועתה. כלאומר אבל לא כן היא כי עתה נהפך עוד הדבר כי שחקו עלי אף אנשים לעירים מוצי לימים ונחמו משפסוח
 אשר עמקתי את אנוסם לשום חוסם עם הכלבים שמוני לאני להיות גם הם לשונאים עם הכלבים:

אֲבוֹתָם לְשִׁית עִם־פְּלִבֵי צֹאנֵי: י גַּם־פָּחַ יְדִיהֶם לְמַה לִּי עָלִימוּ
 אֲבָד כֹּלָח: י בַּחֲסֵר וּבְכַפֵּן גַּלְמוֹד הָעֲרֻקִים צִיָּה אֲמַשׁ שׂוֹאָה
 וּמִשְׂאָה: י הַקְטָפִים מְלוֹחַ עֲלִי־שִׁיחַ וְשָׂרֵשׁ רִתְמִים לַחֲמִם:
 ה מִן־גֵּו יִגְרָשׁוּ יִרְעוּ עָלִימוּ פִּגְנָב: י בְּעֲרוּץ נַחְלִים לְשֶׁבֶן חֲרִי
 עֶפֶר וּבָפִים: י בִּין־שִׁיחִים יִנְהָקוּ תַחַת חֲרוּל יִסְפְּחוּ: ה בְּנֵי גָבֵל
 גַּם־בְּנֵי בְּלִי־שֵׁם נָבְאוּ מִן־הָאָרֶץ: ט וְעַתָּה נִגְנִינְתֶּם הֵייתִי וְאַתִּי
 לָחֵם לְמֶלֶךְ: י תַּעֲבוּנִי רַחֲקוּ מֵנִי וּמִפְּנֵי לֹא־תִשְׁכּוּ רַק: יא כִּי־

י"א חורף

י"א הקטפים. חגיגה י"ב עכ"ל ב'

הַרְגוּם

ב אִיּוֹב חָלַל יְדִיהוֹן לְמַה לִּי עֲלִימוֹן הוֹבִיד בּוֹק: ת"א לְחוּד חָלַל יְדִיהוֹן לְמַה לִּי לְקַבְּלַתְיָה שׂוֹחֶמָא
 אִין אֲתִגְוֹר לְהוֹן לְהוֹבְדָא בְּבוֹקָ קְבוּרָתָא: ג בְּחוֹסְרָנָא וּבְאֲלֻצְנָא דְלֹא יָדָד הוֹן עֲרָקוֹן רִשְׁעִיָא
 בְּאַרְעָא צִהָא חֲשׂוּבָא הוּךְ רִמְשָׁא אַתְר שׂוֹחָא וְרִגְוִישָׁתָא: ד דְּתַלְשִׁין הוֹבִי חוֹלְקָ עֲסָבִי מִקְלָא
 וְעֲרָקוֹן רִתְמִין מוֹזְנִיָּהוֹן: ת"א דִּישְׁבְּקוֹן פְּחִנְמִי אֲוִיָּחָא מִן לִיחַ לְבָהוֹן מְטוּל מְלִי דְעֻלְמָא עֲקָרִי
 רִתְמִיָא מִתּוֹקְרִין וּמִתַּעֲבָדוֹן גּוֹמְרִין לְמוֹזְנִיָּהוֹן: ה מִן שְׁלֵחָא מְתָרְבִין מְבָבִין עֲלִיהוֹן הוּךְ גִּבְרָא:
 ו בְּתוֹקָא פְּצִידִי נַחְלָא לְמִשְׁרִי בְּנִקְרָתָא דְעֶפְרָא וְאַבְנִיָא: ז בְּיַעֲנִי אִילְנָא נַחְקוֹן תַּחַת הַיָּעִי
 מִתַּחֲבָרִין: ח בְּנִיָא דְגָבֵל עִם בְּנֵי הַדְּיוּמִין יִשְׁמַפְסוּן מִן אֲרָעָא: ט וְבָדוֹן וְקָרְהוֹן יִבוּיָהוּ וְבוּיָהוּ לְהוֹן
 לְשׂוֹחָא: י רַחֲקוּנִי רַחֲקִי מֵנִי וּמִן־קְדָמִי לֹא מְנַעַי רִקָא: יא אֲרָם שׂוֹשְׁלָתִי וְנִימִי אֲמַנְנִי שְׂרָא וְסַבְנִי

רִש"י

ל (ב) גם כח ידיהם למה. הויה: לי. בלחוד היומים רשעים היו ולא תועלת בהם כי פורענות בזה על
 דם: עלימו אבד כלה. זקנס: (ג) בחסר ובכפן. היו גלמוד וערקים ליה שמבדחיון לחון בינו מקרב
 בני אדם ליתך בחוסך: אמש שואה ומשאה. ברואי"ל בלע"ז: (ד) הקטפים מלוח עלי שיח. בהוסס במדבר
 היו קוטפים להם מלוחים על אילנות היערים ואוכלים. מלוחים עשב הוא ובלשון ארמי נקרא קקילין ובלשון
 משנה מלוחים מלוח בלע"ז כחותה שטינו העלו מלוחים על שולחנות של זהב. שוח. אילן. כמו אחד השיחים
 (בראש"י כ"א): (ה) מן גו. מן קרב עיר היו נגרשין: (ו) בערוץ נחלים. יש ארך מלחה מהבקעת ששם היו
 שוכנים בחורף העפר וחורף נקיקי הסלעים: ובפיים. הרגום של סלעים. (ז"ל) בערוץ נחלים. הוא הנקיק שעושה
 הנחל סביבו: (ח) חורף יסופחו. חורף אורטי"ל בלע"ז היו נחשפים כמו ונספחו על ציה יעקב (ישעי י"ז):
 (ח) נבאו. בינו מן הארץ שהייתו משפילם. לשון נכה רוח: (יא) כי יתרי פתח. יתר קסתי פתח (שאלמתי)

מצודת ציון
 (ב) כח בלח. זקנה כמו הצוח בכלל א"ל קנר (לעיל ה'):
 (ג) ובכפן. ענין רענון כמו לשוד ולכפן (סס): גלמוד. יחידי
 כמו הליכה ההוא היה גלמוד (לעיל ז'): הערקים. הנוכחים
 וכן חכמי נוחם (בראשית ע"ח) ח"ל ערקת: אמש. כ"ל חושך
 כחמה הליכה כמו ירובה אמש (סס ל"ב): שואה ומשאה.
 ענין חשך ושנומן כמו יום שואה ונחמה (לפניה ה') וככל הדבר
 לרוב השנומן: (ד) הקטפים. ענין חליטה כמו וקטפת עוללות
 (דברים כ"ג): מלוח. ענין עשב ודב"ל אלוטו היו אוכלין
 עולותיו וכו' (קדושין ס"י): עלי שירח. עלי אילן כמו אחת
 אחד השיחים (בראשית ל"ב): רתמים. ענין אילן זה כמו חמה
 רוחם אחד (נ"א י"ט): (ה) נו. הוא החכום של חך: ירעו.
 ענין הכמה קול: (ו) בערוץ. ענין עבר וחזיק והוא גלשון
 לערוץ הארץ (ישעיה ז'): חרץ. נקיים כמו מוח פמן (שם י"ב):
 יכפיים. מנוסם של סבב כופא וכן ובכפיים עלי (ירמיה ד':
 ג) ינהקו. הוא מושלל עולקת הפרח כו"ס הינהק פרח (לעיל
 ו'): חורף. ענין קליים וכן מושק חטוב (לפניה ז'): יספחו.
 יספחו ויחשפו כמו פסחיה נא (ש"א ז'): (ח) גבל. קן יקבל
 אדם עמו ונחשו: נבאו. נדבלו ונשברו כמו החגו חך נכלים

להם לנגון כי ינגנו בדבתי העקרים אשר צאו עלי ואני אחיה להם
 ויכפו עליכם מנוי ולא מנעו מלרוק לפני ודבר ציון הוא לרוק צמי האדם: (יא) כי יתרי פתח. מי שציון לפתח פתח יתר

איוב ל

מא

יִתְרוֹ פֶתַח וַיַּעֲנֵנִי וְרִסְן מִפְּנֵי שְׁלָחוֹ: י' עַל־יָמִין פֶּרַחַח יִקְוֶמוּ
 רִגְלֵי שְׁלָחוֹ וַיִּסְלוּ עָלַי אַרְחוֹת אֲדָם: י"ג נָתַסוּ נְתִיבֹתַי לְהִתִּי
 יַעֲלוּ לֹא עוֹר לָמוֹ: י"ד כִּפְרִץ רָחֵב יֵאָתֶי תַחַת שְׂאֵה הַתְּגַלְגָּלוֹ:
 טו הֶהֱפֵךְ עָלַי בְּלִחוֹת תְּרֻדָּה כְּרוּחַ נְדָבְתִי וְכַעֵב עֲבָרָה יִשְׁעֵתִי:
 טז וַעֲתָהוּ עָלַי תִּשְׁתַּפֵּךְ נַפְשִׁי יֵאֱחֻזֵנִי יִמְרֵעֵנִי: י"ז לֵילָה עֲצַמִּי נֶקֶר
 מֵעָלַי וְעַרְקִי לֹא יִשְׁכָּבוּן: י"ח בְּרַב־כֹּחַ יִתְחַפֵּשׂ לְבוּשִׁי כִפִּי כִתְנֹתַי

יִתְרוֹ קָרִי * לְהוֹתִי קָרִי

תרגום

יִקְרָא מִן קִדְמֵי פְטָרוֹ: יב עַל יָמֵנָא בְּהַצָּפָא בְּיַדוֹן קָמִין רִגְלֵי שְׂדָדוֹ וּבְכִשּׁוֹ עַל אֲקָרְמֵי
 תְּבַרְדּוֹן: יג צִדְאוֹ שְׁבִילֵי לְפִתְרֵנְתוֹ מִתְּנִין לִית דְּסַעִיד לְדוֹן: יד כִּתְרָא פְלִסְתוֹת גְּלִילֵי יִצְאֵא אֲתֵרֵן
 תַּחַת רִגְמֵשׂא מִתְּגַלְגָּלוֹן: טו אֲתַהֲפֵךְ עָלַי רִגְמֵשׂא תְּרֻדָּה בְּעַפְפָּא בְּגִמְרוֹ וְהוּךְ עֲבָרָה עֲבָרָה
 פִּתְרֵנִי: טז וְדוֹן עַל מַצְעֵרָא נַפְשִׁי יֵאֱחֻזֵנִי יִמְרֵעֵנִי: י"ז לֵילָה גִרְמֵי מִתְּפַקְפֵקֵן מִנִּי דְמִמְסַן
 דְּרִי לֹא שְׁכָבוּן: י"ח בְּסַמְנֵי חִקְלֵא וְתַבְלֵשׁ לְבוּשִׁי אֲנִיב כִּתְנֵי דְרֻזְנִי:

רמ"י

זענעלע וקסתי (העלף) כלומר כחי החיים מי שצדו לעשות: רסן מפני שלחו. רכני סהוי מרוסנים זו שלחונו
 מפני כי אינס יראים מעתה ממני: (יב) על ימין. על ימיו עומדים פרהים קענים כפאר הדיוטנים שאינו
 שזוב בעיניהם להכניע מפני: רגלי שלחו. הם המקום צד להם דוחקים אחיזי הללם: ויסלו עלי ארחות
 שידם. כל דרך נבלה שיש להם לעשות עושים מהסילן לפני ואלו ולא ייראו: (יג) נתסו נתיבתי. העונם
 אין חוששין לה. נחסו כמו נחלו וסמך מהלפס גדלי: לחותי יועילו. להקטועי מוסיפין: (יד) כפרץ רחב.
 שנגדך סהכל באים ועוברים סם. כן יאחוז יהוה עלי להכלימני: תחת שאה התגלגלו. כלומר מהנגללים ונאון
 בספר עד שמגיעין אליו להקיטעי כדו שלא אשמת מהם: (טו) ההפך עלי. נכפך עלי: תרדוף ברוח. רעם
 אה גדיבתי. רוח נדונה שהיה עורה עלי מתחלה: (טז) ועתה. על הכרה הוזה חשפך. נפשו כאלם חשפסם
 דוחו כי יאחוזי ופופין אחי להשפך נפשי: ימי עוני. שאני בהם: (יז) נקר. כמו העוני האשים בהם חוקר
 גמדר ע"י) פורץ בלע"י. הכולעים מנקרין בשרי מעל עלמתי: וערקי. גירי אין להם מנוחה. גוד בלשון ערבי
 עורקן כך פירש דונס. לשון אחר עורקי. רודפי הכתובותין אחי: (יח) יתחפש לבושי. משפחה לבושי גל
 אחר גלגל. כשאלם פושט אה בגדו ולובם בגדים אחרים משונים מראשונים קורא אותם בגדי חופם. כמו גוללים
 א' כ"ב) החפסם וזוא במלחמה ומחורגם אישתי: כפי כתנתי יאזרני. שאחר ומעניק לאחרי. כן יאזרני אחי

מצודת דוד

מצודת ציון

(יטעיה ע"י): (יא) יתרי. הוא חבל הקסה כמו כונו חלם על
 יתר (הכלים י"א): פתח. ענין ההסרה כמו פסחה למוסרי (שם
 קע"י: ורסן. הוא הכושם בני הסוס להסותו צו אל הדך כמו
 צומח ורסן (שם ל"ב): (יב) פרחח. ענינו וני שהסחיל לנפוח
 ולהפריס שער זקנו ודח"ל פדמי סהוה (מודת ס"ה) וכגלגל הל"י
 הפעל כמו ציום בקביר (משלי כ"ז): (יג) נתסו. כמו נחלו גדלי
 כ"י נכש"ץ ומחפך ורוח ענין שפירה: לחותי. לכשרי כמו ישר
 צהורו (הכלי כ"ב): יועילו. מלשון חושלה: (יד) יאחוזי. יתחש
 כמו אחז צקר (ישעי כ"א): (טו) נהפך עלי. כן תקלה הנפש
 על כי היא צעלה הנדירות וכן נאמר ורוח נדבתי חסונכי (הכלים
 י"א): (טז) עוני. מלשון עני ויטורין: (יז) נקר. ענין נקרה
 ושפירה כמו יקרוה עורכי נחל (משלי ל'): ועורקי. כן יקבלו
 הבדים בלשון עבדי: (יח) יתחפש. ענין הליטות והשחמה
 הכקוה בלחמה כמו החפסם וזוא במלחמה (י"א כ"ב): כפי.

אין הכים והיטועה הנכילה לבוא עלי ונחזי הכי עתה עברה וזה
 בעצ הזו המותכ לבצור ומוקומו: (טז) ועתה. הואיל ועברה היטועה
 אין היטועה צלה להוליאני עורסי: (יז) לילה. צלילה כמדד חלוי עד כי נקר וכשר עלמתי וועלי ורף גירי לא יכבדו כ"ל וף כהם
 ששכב המיכה לא ויחוו והיטועה כי דופקים והולכים בעצור הכום הנכחי אשר בהם מודת החלי: (יח) ברב בוז. בעצור וזוא כח
 שהלי ישמה לבושי. צל עת כי תפסם בללון היטועה והלימה והעופסם הזלם והשחקן יתקפו התנבזים ונע"י יתלפנה בלחמה: כפי נתנתי.

איוב ל

יִאזְרְנִי: י' הֲרֵנִי לְחֹמֶר וְאֶתְמַשֵּׁל בְּעֶפֶר וְאֶפֶר: כ' אֲשׁוּעַ אֵלַי:
 וְלֹא תַעֲנֵנִי עֲמֹדַתִּי וְתִתְבַּנֵּן בִּי: כ"א תִּהְיֶה לִּי לְאִבּוֹר לִי בְּעֵצִים יִדְהָ
 תִּשְׁמַמְנִי: כ"ב תִּשְׁאֲנִי אֶל־רוּחַ מִרְפִּיבְנִי וְתִמְוַגְנִי תִשׁוּבָה: כ"ג כִּי־
 יִדְעַתִּי מוֹת תִּשְׁיבְנִי וּבֵית מוֹעֵד לְכַלְהִי: כ"ד אֶךְ לֹא־בְעֵי יִשְׁלַח
 יָד אֶסְבִּפִּידוּ לָהֶן שׁוּעַ: כ"ה אֶסְלֵא בְּכִיתִי לְקִשְׁהַיּוֹם עֲגִמָה
 נַפְשִׁי לְאִבּוֹן: כ"ו כִּי טוֹב קִוִּיתִי וַיָּבֵא רַע וְאִיחַלְהָ לְאוֹר וַיָּבֵא

תשיה קרי

ת"א אך לא. בפרט ט"ז ע"ז ל'

תרגום

י' אֲשׁוּי הָיִי לְמִינָא וְאֶתְמַתִּיל בְּעֶפְרָא וְקָטַם: ת"א אֶקְשִׁי יְתִי לְאֶדָם דְּאֶתְפְּרָא מִן מִינָא וְאֶמְתִּיל
 לְאֶתְרָתָא דְּאֶדְמִי לְעֶפֶר וְקָטַם: כ' אֶבְעִי מִקָּד וְלֹא תַעֲנֵנִי יְתִי קָמִית וְתִתְבַּנֵּן בְּמִימְרִי: כ"א תִּתְדַפֵּךְ
 לְאֶבְרָהָא לִי בְּאֶלְמִימַת אֶדְדָּה תִּמְוַגְנִי: כ"ב תִּפְלַגְנִי לְפִתְחָא מִרְפִּיבְנִי וְתִמְסַנְנִי בְּתִשְׁבָּתָא: כ"ג אֶרְאֵם
 גַּלִּי קָדְמִי דְּלְמִחְוָא תְּתִיב לִי וּבֵית קְבֻרָתָא מִזְמַן לְקָל דְּרִי: כ"ד לְחֹד לֹא בְּרַחְמָא יִשְׁדַּר מִתְּמִיחָ
 אִין בְּעֵדָן צַעְרִיָּה וּקְבַל צִלוֹתְהוֹן: ת"א פְּרַם לֹא לְגִרְמִיָּה יִגְרַם מִתְּמִיחָ אִין בְּתַמְטִי יִשְׁדֵּן לְהוֹן
 אֶסְפְּלֵעִתָּא: כ"ה אִין לֹא בְּכִיתִי לְקִשֵׁי יוֹמָא עֲגִמַת נַפְשִׁי לְחִשְׁבָּא: כ"ו אֶרְוֹם מִבְּסִרְתִּי וְאֶתָּא בִּישׁ

רש"י

לבוש כל סביבי: (יט) הרני לחמר. סורני ולמדני השחין הסו ליטב בחומר כמו שאמרנו למעלה (ב) והוא
 יושב בסוך האפר. ל"א סורני לחומר פ"י השליכני לשון ירה צים (שמות ט"ו): ואתמשל. נדמתי ובמדרש רש
 תנחומא אמר רבי ברטוב פירש את המקרא. אני נמשלתי לאברהם בלדי קרא עלמו עפר ואפר בראש
 י"א) והוא דני כרשני דור הפלגה שמרדו בו בצנין המגל סבוב בם והחמר היה להם לחומר (ס):
 (ב) עמדת. לראות ולסוק ולהבין. כמו ובפתחו עמדו כל העם ולא ענו עוד (נחמיה ח'): והתבונן בי. מחשב
 עלי בשום אה נבעי: (כב) תשאני אל רוח. שדים: תרכיבני ותמוגני תושיה. הלשום והסוף כה היה ממוגני:
 ותמוגני תושיה. לשון נקבה ועל תושיה עומד ואין ס"ו זו כח"ו של השאני: (כג) כי ידעתי. כי יודע היתה אשר
 לתום תשובתי. מקום שהוא מועד לכל מי בקבר: (כד) אך לא בעי. ובשחמס היה רגיל הסופע שלוח י
 כמו לעי השדה: אם בפירו. אם היה טולח פיר. שהוא סגר על צרוסיו: להן שוע. היה משעשע תנחומי
 במקלם וכן פירשו רבותיו אין הקב"ה מכה אומה ומושיבה לרו. אלא מביא פיר לו ומשעשע בחברתה שלקח
 כבר ומתחמתה בה. הביא פיר לשאר ושעשע במלרס שנאמר השועני מנח אעין (נחום ג') הביא פיר למלרס
 ושעשע בשאר שנאמר הכה אשר בלבנון (יהושף ל"א) ועוד יפטר להן שוע. חפלה ותחית מועלת בם:
 (כה) אם לא בכיתי לקשה יום. יודע ומכיר אם לא היוסי רחמי וזוכה על עמיס קשי יום ועגמה נסע
 לאביונים כי על כל אלה באתי זח: (כו) כי טוב קויתי וגו'. כלומר כי הנמול הזה ראו לי:

מצודת דוד

מצודת ציון

כשער הכנפי המסבבת כל גופי מקציץ כן יאזני החלי ככ
 סביבי: (יט) הרני לחומר. החלי הזה השליך אחי אל העי
 ללן זה חוס השקין ואי נמשל הוואם כעפר ואפר להיות מושלך
 ארצה כמורה: (כ) אשוע. הן אם אלעק אליך ולא חנה לי
 או אם עמדתי ושקמתי ולא תחונן בי להליל אחי מן הקנה
 ונלה לא ומשמש צננים וכלכל אור ולא תחונן בי או ל"ל
 החונן צי להחליף נעמי האוכל: (כ"א) תהפך. הלא אח
 כחוס ותהפך להיות עלי לאכזב: בעצב. בחחק יך תכלה כי
 נעירה אישה: (כ"ב) תשאני. נשאה אחי למעלה אל מקום
 אשר ישלוב עם חחק הכוח ושונה הככבתי שיועמי הנוח חוקת
 וצמח תמוגב אחי בשמות כס והוא למשל על שללי היסודים:
 אל הנות ולבוז אל הקצר ונקום ויודע לכל חי: (כ"ד) אך לא
 הכהי יסועה ליסודי כי אז ילכו להם אבל לא אקוה עוד להצל
 ווי סיוונו קשה עליו שיש לו קושי הנוח האל לא עגמה נש
 כי צל עליו שמש מר אשר קריתו לטוב ויבוא רע ובי' הש
 סיה צירי עון זכ:

כשער כמו איש כפי אכלו (שמות ט"ז): יאזני אחי
 כמו אזור מחניו (ישעיה י"ב): (יט) הרני. השליך אחי כמו
 יכה צים (שמו"ט'): (ב) עמדת. ענין שחקה כמו עמדו לא
 עני עוד (לקמן ל"ג): (כ"א) תשאני. ענין נעירה הויזה כמו
 לו יסועונו (בראשית כ'): (כ"ב) ותמוגני. מלשון המנה והאסה:
 (כ"ד) בעי. בקצר העמוי נחל ורגור
 והוא מלשון לעי השדה (מוכה ח'): בפירו. ענין סגר כמו שיד
 שיהיה (שלי כ"ד): שוע. מלשון יסועה ונפלה ה"ו' וכאשר
 יאמר צול הים (לקמן ח') מן יעול: (כ"ה) עגמה. דאסה
 ובצד"ל עגמה נפש (ענינה כ"ח): (כו) ואיחלה. מלשון מחלס:

כ"ב כי ידעתי. אשר לפי גודל החשוד ידעתי שחש מהכ חשיבני
 בעי. אך תחנתי כי לא ישלח נוכח יי בקבר אשר בשכונן הקבר היתה
 לקדמוני: (כ"ה) אם לא בכיתי. האם לא בכיתי בעבור לכות ווי סיוונו קשה
 בעבור עוני האזנין להיות מילך בלכות: (כו) כי טוב קויתי. כי צל עליו שמש
 סיה צירי עון זכ:

איוב ל לא

מב

אָפֵל: כו מעי רתחו ולא דמו קדמי ימיעני: כח קדר הלכתי בלא חמה קמתי בקהל אשוע: כט אח הייתי לתנים ורע לבנות יענה: ל עורי שחר מעלי ועצמי חרה מניחרב: לא ויהי לאבל כנרי וענבי לקול בכים:

לא * ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה: ב ומה חלק אלה ממעל ונחלת שדי ממרומים: ג הלא איד לעול ונכר לפעלי און: ד הלא הוא יראה דרכי וכל צעדי יספור: ה אם הלכתי עם שוא ותחש על מרמה רגלי: ו ישקלני במאונני צדק

ה"א נכס כספי. כמל ט"ו:

הרגום

ואורכות להורא ואתא קבלא: כו מעי חמרו ולית בהון חווי דמא אקדמוניתי וימי עניתיא: כח אבסם אזלות מלית שמשא קמת בקהלא אבעי: כט אחא חויתי לירדחין ותברא לברת געמתיא: ל משבי שחם מעלי וגרמי תרד מן נוקבא: לא יהוא לאבלא כנרי ואבובי אמחיל לקל כנרי: לא * קום גורית לעיני ומה אסתבל על בתולתיא: ב ומה חלק טוב יהיב אלהא מלעלא ואחסנת שדי משמי מרומא: ג הלא צערא לודוקא ותברא לעבדי שקר: ד הלא הוא חמי אודחתי וקל פסעתי ויגנה: ה אין הלכות עם שקרא ויריות על גבולות רגלי: ו ותקלני במשחתיא

רע"י

(כו) ולא דמו. און יכולים לידום ולהחריש: (כח) בלא חמה. לא שופתי הסמם והנני קודר: (כט) תנים ובנות יענה. בעסוקים בכבי כל ינוסים: (ל) חרה. לשון דבר הנחרה ומחויבם מפני חוס האש. כמו נחר מפוח (ירמיהו ו') ומכור נחר (יחזקאל ט"ו): לא (א) ברית כרתי לעיני. שלא להסתכל בחמה אים: ומה אתבונן על בתולה. מה לי להסתכן עם קר היתה חסידותי שלא להס עין אפילו בפניו שמה לאחר ימים הנשאל ונולדתי כרוך אחרים. קר ישרש באבות ר' נקן: (ב) ומה חלק וגו'. שנמלני קר: (ג) הלא איד לעול. לו ראוי לא לי: ונכר. והגמט כ' טרה ביום אחוץ ביום נכרו (עזרובא א'): (ד) וכל צעדי יספור. ורואה חס הלכתי עם שוא: (ה) ותחש וחסרה כמו אחישה (ישעיהו נ') כי גו חים (הכלים ל'): מצודת דוד

מצודת דוד

מצודת ציון

(כו) רותחו. כחשמו כמו כחח רחסי (יחזקאל כ"ד) והוא מעק חולה וכאשר יאחר נכמרו רחמוי (בדלשיח ו"ג) אשר גם כ" ענין חמוס כמו כחטור נכמרו (איכה ה'): דמו. סקן כש וידעו למו עמתי (לעיל כ"ע): קדמוני. באל לפני וכו' וידעו קדמוני בכיסי (לעיל ז'): (כח) קדר. ענין שחמוס כש שמש וירח קדמו (יואל ז'): (ל) חרה. ענין יוצא כמו נחר ומשח לבנות יענה. מין עוף: (ג) חרה. ענין יוצא כמו נחר ומשח (ירמיהו ו'): חרב. ענין חמויטת כמו ציטס חכמי חוכב (עזרובא ל"ד): (לא) כנרי ועובי. שמוח כלי נקן: לא (א) אתבונן. ענין הסתכלות יחיה וכו' ואתבונן אליו צדק (מ"א ג'): (ד) צעדי. פסיעותי: (ה) ותחש. וחסרה כמו חשתי ולא החטונהתי (ספרי ק"ע): (ו) ישקלני. ונלקח משקל: במאנו. צדק הנשאלים:

(כו) מעי רתחו. הלא מעי רחמו כי הונו מעי לו להטוב עליו ולא סקן מן הכחשה ועב"ל קדמוני ימי עוני: (כח) קדר וגו'. ל"ל כמו הכשחר נעלמו ולא שזפתו השמש שאל הולך הוא בשחכותו כי לא חק השחכות צעמו כלל כדקד השחכות הבאה מן השמש מן לא אקום שילכו היקרים חמוני כי באל עליו כלל עון ופשע להשחשט שיונקו העון וילכו להם ולכן קומתי בקהל כב ואלעק האיל וצין כך וצין כך לא ילכו היקרים: (כט) אך הויתי. אני דומה להנים וצוטם יענה כי הנה יבועו ויעקו חמוד ועלי הסק וכו' גם אני: (ל) עורי שחר מעלי. נשחר עורי אשר מועל ועלמי חמויטת מן חוס החלי: (לא) ויהי לאבל כנרי. ומה שהורגתי מאל שמוע קול כנור ועונג נהפך עמה לעסקו באל וקול צוטים:

לא (א) ברית כרתי וגו'. כאומר נודע קדמי כל אלה הלא כרתי ברית לעיני לכל יאסכלו בדבר האסור ומה היא הזמן אשר אהצונן על בתולה הלא לא הסתכלתי בה כ"ל זמן מועט בעת אהשז אולי אשחטה אני או בני אבל לא הרעתי להצונן עם יוסר משיעור הכס: (ב) ומה חלק. קובל ומחזקטם לומר כאל נא וסו הסלק הניתי לי מן אלוה ונאעל להשלים במול עשתי: ונחלת וגו'. כפל הדבר צדק: (ג) הלא איד לעול. הלא לאיש עול כחוי איד: ובבר: כ"ל איד זכ ונכסי אשר לא התייחס מעולם כחוי הוא לפועלי און וכל על איש חמוני: (ד) הלא הוא. אשר כן לרעת רעיו לומר אם חמוני הוא כדענייטם הלא כולא הוא דכתי וכו': (ה) אם הלבתי. מוסק למקלט שלפניו לומר הלא יראה אם הלכתי עם אשוי שוא להדעות להם ולס כנלי מסכו ללכס על דך מנמה: (ו) ישקלני. ימי יסן אשר ישקלני בנאחזי דקד לשום זכויטם לעונם חמויטת אז ייע אלוה חמויטת כי

איוב לא

וידע אלוה תמתי: ^א אם תמה אשרי בני החרד ואחר עיני תלך
 לפני ובכפי רבב מאום: ^ב אורעה ואחר יאכל וצאצאי ישרשו:
^ג אם נפתה לבי על-אשה ועל-פתח רעי ארבותי: תסתן לאחר
 אשתי ועליה יכרעון אחריו: ^ד כיתהוא זמה והיא עון פלילים:
^ה כי אש היא עד-אברון תאכל ובכל-תבואתי תשרש: ^ו אם
 אמאם משפט עבדי ואמתי ברבם עמדי: ^ז זמה אעשה כר-
 יקום אל וכירופך מה אשיבנו: ^ח הלא-בבטן עשני עשהו
 ויכונונו ברחם אחר: ^ט אם-אמנע מחפץ דלים ועיני אלמנה
 אכלה: ^י ואכל פתי לבדי ולא-אכל יתום ממנה: ^{יא} כי מנעורי

ת"א אם נפתה: טעם י: חסון לאכל. ט"ז: היא קרי *והוא קרי

תרגום

דעךא וידע אלוהא שלימתי: ^א אין תצלי אסתורי מן אורחא ובהר עיני תלך לבי ובידי ארביק
 מדעם חבלא: ^ב אורע חורון ויכל ולכלבי נצדי ותלשון: ^ג אין אשתרנג לבי על אמת זמר
 ועל תרע חרדי כמנות: ^ד השמש עם חורן אנתתי ועלה יהמטון חורנין: ^ה יא ארם היא זני והוא
 סדקון פרוש: ^ו ארם אשא הוא עד בי אבדנא הנפר ובכל אנבי תלשא: ^ז יא אין רחוק דין
 עבדי ואמתי כד אית לחון תגרא בחד: ^ח יד זמה אעבד כד יקום אלוה וארם יסער מה
 ארביניה: ^ט הלא בכריסא עבדי מן דעבדיה ואתון ותנא במשא חד: ^י אין אהמנע מלשלמא
 צבאות מסבינא ועיני ארמלתא אשתי: ^{יא} ואכלית טלמי בלחודי ולא אכל יתם מנה: ^{יב} מטל

רשי

(א) מאום. הוא מוס דבר שמך. ותל"ף: זו כתיב ולא קרי בתסורם הגדולה. והוא מבורס לא תאסופו: אם זו
 עשיתי הייתי ראוי לבל עליו קללה זו: (ב) אורעה ואחר יאכל וצאצאי ישרשו: יעקרו השרשים: (ג) ועל
 פתח רעי ארבותי. לאשתי וישיב לו גמולי: (ד) חסון חורון ואחר אשתי. רכושיו סרסוהו לשון חסמים כמו ויהי
 טווחן צבוא השכורים (סופטים ז'): (ה) כי היא זמה. וירא הייתי אם עשיתי טווחן לשון פלילי עון שמשפט
 יסודין ראויין לבל על ידו: (ו) ובכל תבואתי תשרש. כאש הוחא לכן מנעמי מעשות כשכחו מדבר בלשון
 עיקור אומר השרש. ובלשון שרש אומר השרש וכן יסורשו לשון עיקור. ישרשו לשון שרש: (ז) זמה אעשה וגו'.
 זאם נחתי אל לבי וכי יפקוד את דרכי מה אשיבנו: (ח) ויכונונו ברחם. אני צבטן אחי וזוא צבטן אחי כיונו
 וזכר אחד: (ט) אכלה. שלא תלחקי החותם טווחן עינים המהחזה ואינו חניע קרוי כליון עינים: (י) כי

מצודת ציון

(ז) אשרי. רגלי שמי פועל צם כמו שמוך אשורי (ש"י):
 מאום. כמו מוס או הוא מלשון מואום ור"ל דבר מוס ועון:
 (ח) ישרשו. יעקר השרשים וכן מוסקף סלחה (ישעיה י')
 ותשפכו יקור הסעוים: (י) יכרעון. מלשון כריעה ועניו השכינה
 לזנות: אחריו. כמו אחים בת"ם: (יא) זמה. ונחשבה רעה
 כמו זונה היא (ויקרא י"ח): פלילים. ענין משפט כמו אשר
 פללה לחמוק (ישחזקאל י"ז): יפקד. ענין זכרון והשפחה:
 (טז) אכלה. הנהחזה לדבר ואינו עושיה קרוי כליון עינים:
 יזכיות יכעו: (ז) אם תטה. אם נפתה רגלי מן הדרך הלא
 והכיון ואם לבי הלך אחרי מחלוא עיני ואם בכפי רבב מוס
 נמותי הענינה: (ח) אורעה. אז יהיה הגומול אשר אורע אני
 את שדי ואחר יאכל הנחלי: וצאצאי. אז הכנחיים היולאים
 יעקרו עם השרש: (ט) אם נפתה. אם היה לבי נפתה מן
 היל"ה על אהבת אשה ואם ארבותי על פתח רעי לחטור אחר
 אהבת אשתי לזנות עוים: (י) תשרון. יהי הגומול שנעבור גורל
 העוני הטמן אשתי הנחלה בנחיים של יד לזכור אחר להחיה
 נפש ויהיה זה, סבה אשר יכרעון עליה אחרים: זלתי כי צבוחה
 כדופה אחר פכחפה ועלול לה מנאנסים ונשחיים לזנות: (יא) כי דו"א זמה. כי נחשבה הזנה היא נחשבה רעה והוא עון הלא
 להשפט עליו: (יב) כי אש היא. נחשבה הזנה דוניה הוא לבל הכולכה וזכרפה עד אשר תאחד הכל כן נחשבה הזנה מנעור כלש
 ולא השקיע עד יבגל ונעשה ור"ל כאוי להיות הגומול שהעון עלונו תאחד הכל ולא השקיע עד תשרש צכל הנחלי לעקור הכל עם
 השרש: (יג) אם אמאם. האם נחשתי משפט עבדי ולאנחי צעם היה להם ריב ודין עמדי וכי לא קרנתי עוהים להשפט אף כי
 ידי משלה עליהם: (יד) זמה אעשה. כי אנוחתי אם אין צהם הכח לעמוד נגדי לבל זנה אעשה ככשר יקום הכל לנגדי וכאשר
 יפקוד עלי העון הזה מה אשיב לו: (טז) הלא בבטן. וכי הוא נוטל ונברע עוויי הלא מי ששעם אחי צבטן אחי הוא עשה ואם
 צבטן אחי הוא כונו הכין צבחה אחד היא כהם טווחן אשתי אכל כל מי א"כ אשתי אחים אמתו: (טז) אם אמנע. האם
 ננעמי ונחמם חפץ הדלים האם בלתי עיני אלמנה ונבלי לנללות שחלמה: (יז) ואכל. וכי אכלתי פמי לבדי וגו': (יח) כי מנעורי.

מצודת דוד

גדלני כאב ומבטן אפי אנחנה: י אב־אֶרְאֶה אוֹבֵד מִבְּלִי לְבוֹשׁ
 ואֵין כֶּסֶף לְאִבְיוֹן: י אס־לֹא בִרְכוּנִי חֲלָצוּ וּמִנִּי כִבְשֵׁי יַחֲסָמוּ
 אִסְתַּגִּיפוּתִי עַל־יָתוֹם יְדֵי כִי־אֶרְאֶה בְשַׁעַר עֲדָתִי: יי כִּסְפִי
 מִשְׁכָּמָה תִּפּוֹל וְאוֹרְעֵי מִקְנֵה תִּשְׁבֵּר: יג כִּי־פָדָה אֱלֹהֵי אֵל
 וּמִשְׁאֲתוֹ לֹא אוֹכֵל: יד אִם־שָׁמַתִּי דָבָר כֶּסֶף לִי וְלַבָּתָּם אִמְרַתִּי
 מִבְּטָחוֹ: יו אִם־אֲשַׁמַּח בִּירְבֵּב חֲלִי וּכְיִרְכָּבִיר מִצְּאָה יְדֵי:
 יז אִם־אֶרְאֶה אוֹר כִּי יִתֵּל וְיִרַח יִקַּח הַלֵּךְ: יח וַיִּפֹּת בַּסֶּתֶר לְבִי
 וַתִּשָּׂק יְדֵי לִפְי: יט גַּם־הוּא עֵן פִּלְלִי כִי־כַחֲשֵׁתִי לֹאֵל מִמְעַל:

י"א ויבז וכו' מולך קל"ו במוסר ע"ל:

*חלציו קרי

תרנום

הַסִּפְּרוֹתֵי אִתְּנֵנִי הוֹךְ כְּאֶבֶן וּמִקְדָּשָׁא דְאִפִּי דְבִרְנִי בְּנִחְוָתָא: יא אֵין אֶחָמִי עֲרִמְלִי מִדְּלִית
 כְּסִמְתָּא וְלִית חֻפְאָה לְתִשְׁבָּא: יב אֵין לֹא בְּרִיכוּ יְתִי תְרַצִּי וּמִנְחָתָא דְאֶמְרֵי יִשְׁתַּחֲוֶן: יג אֵין
 אֶרְעִימִת עַל יָתוֹם יְדֵי אֶרוֹם אֶחָמִי בְּתִרְעָא סִיעֵי: יד כִּסְפִי מִן שְׁכָמָה תִּפּוֹל וְאוֹרְעֵי מִן קְנֵה תִּמְבֵּר:
 יו אֶרוֹם דְּלִית לְתִי תִבֵּר אֶלְהָא וּמִן מִסְפִּיָּה לֹא כִסְבֵּר: יז אֵין שְׁרִיתִי עַל דְּתִבּ כִּסְפִי לְמִסְתָּן
 אֶמְרִית רְהֻצְנִי: יח אֵין אֶחָדִי אֶרוֹם סָא עֲתִדִי וְאַרְשׁ בְּסִמְעָא אֲשַׁבַּח יְדִי: יט אֵין אֶחָמִי אֶסְתַּבֵּר
 אֶרוֹם יִתֵּד וְסִדְרָא וְיִתֵּן מִתְּרָה: כו יִשְׁרַגַּג בְּמִצְרָא לְבִי וַתִּשָּׂקֵת יְדִי לְפִימִי: כז לְחֹד הוּא סִדְרָן

רשי

שְׁעוּרֵי גְדֻלְתִּי הִסְרָוּן הוּס: כאב. הַמְּגַלְתִּי וְהַמְּלַמְדִּי כֵן לַמִּדֵּי יוֹשֵׁר לְבִי מִמְעוּרֵי וּמִבְטָן אִמִּי אֲנַחֵם לַמִּדֵּס
 ז: (כב) מִשְׁכָּמָה. הוּא רַחֵב הַכֶּסֶף: מִקְנֵה. הוּא שֵׁסֶס הַעֲבֹל כֶּקֶס. וְעַל שֵׁסֶס עֲבֹל כֶּקֶס קוֹרֵא
 אוֹתוֹ כֵן: (כג) כִּי סָחַד אֱלֹהֵי. סָחַד הוּא בְּעִינֵי אִידוּ שְׁהִיא מְבִיא עַל הַרְשָׁעִים לְכֵן חֲדַלְתִּי מִעֲשׂוֹם: וּמִשְׁאֲתוֹ.
 מִטְּוִיבֵרוֹ: (כד) כֶּסֶף. כְּמוֹ אֶשֶׁר יִקּוּט כְּסֹף (לַעֲוִל ח') סְקוּסִי וּמִחֲשַׁבְתִּי וְעַ"י שְׁלֵמוֹת עַל הַכֶּסֶפִּים הֵם וְהַכְּלוּת
 צַעֲלוֹת נִקְרָא הַמַּחֲשָׁבָה כֶּסֶף: וְלִבְתָּם. קְבוּלוֹת וְהִבּ וְאוֹרְלוֹת אִמְרַתִּי מִבְּעִינֵי לְהַחֲזוֹק בָּהֶם עַל הַעֲוִיִּים: (כה) אִם
 אֲשַׁמַּח כִּי רַב חֲלִי. לֹא הוּאִי נוֹסֵב שִׁמְחָה לְפָנֵי הַעֲוִיִּים בְּעֲשָׂרִי שְׁלֹל לְהַקְיִישׁ זֵי: (כו) אִם אֶרְאֶה אוֹר
 י יִהְיֶה. הַמָּה בְּהַקְוִפָּה בְּזִרְחָה וְהוּלָה: וַיִּרַח יִקַּח הַלֵּךְ. מְבִיא וְהוֹלֵךְ כְּמוֹ אוֹר יִקְרוֹם (זכְרִיִּים ד') נִיקַר כְּרִיִּס
 (שְׁהִלָּם ל'): (כז) וַיִּפֹּת בַּסֶּתֶר לְבִי. לְשִׁמְטָה וְלִרְחַח לְאַחַר אֲלוֹהוֹת הֵם כְּקִלְפָּה אֲנוֹמוֹת הַמְּדַחִים וְעוֹבְדִים לְכָל

מצודה דוד

מצודה ציון

י' (ד) אֶנְחָנָה. הַבָּתִּי אֲחֵה כְּמוֹ וְלֹא כֶסֶף (שְׁעוֹת י"ג):
 י"ב (כ) חֲלָצִיו. עֲתִיבוֹ: (כא) הַנִּיפְוֹתֵי. הַכִּיּוּמִית כְּמוֹ לֹא הוּא
 עֲלִיָּהִים כְּבוֹד (דְּבָרִים כ"ו): (כב) וְאוֹרְעֵי. הַלֵּלִיךְ בְּקִסְמִס:
 י"ד (כד) כֶּסֶף. עֵינִי בְּעִמּוֹן כְּמוֹ הַלֵּל יִרְאֶתֶךָ כְּסִלְכֵךָ (לְעִיל ד'):
 וְלִבְתָּם. הוּא חֲזַבֵּת הַעֲוִיִּים: (כה) כְּבִיר. הַכֶּסֶף כְּמוֹ מִנְעֵר לֹא
 כְּבִיר (יִשְׁעִיָּה י"ג): (כו) יִהְיֶה. יִאֵדֵךְ וְיִרְחַח כְּמוֹ צְהַל כְּמוֹ (לְעִיל
 כ"ג): יִקַּח. עֵינִי הִלָּה וְנִיבִיחוֹת וְכֵן אוֹר יִקְרוֹם (זכְרִיִּים י"ג):
 י"ז (כז) וַתִּשָּׂק. עֵינִי חֲזַבֵּת וְצִנּוֹק הוּא מוֹשַׁל מִלִּי מִשִּׁקֵּה הַסֵּף
 צִנּוֹק הַסֵּפֶתִים: (כח) לֵאלֹהֵי. בָּלַל וְצִלָּה הַלֵּלִיךְ צִמְקוֹס הַנִּיָּים
 וְכֵן צוֹמֵר אֲחֵה לְכֵן יִשִּׁי (ש"א ז') וּמִשְׁפָּחוֹ צָנִן יִשִּׁי:

כְּמוֹ אֶבֶן הַמְּגַלְתִּי כְּמוֹ מִנְעֵר בְּעוּרֵי כֵן עוֹד הַלֵּלִיךְ גְּדֻלְתִּי
 הַמְּעוּרֵי וְלֹא זֶה מִנְעֵר וְעוֹדָה לְחִמִּי וּמִבְטָן אִמִּי אֲנַחֵם אִם הַסֵּף
 כְּקִסְמִס וְלֹא אֲחֵי מִנְעֵר וְאוֹרֵךְ דָּךְ הַסֵּלֶסֶל וּכ"ל מִלֵּךְ דְּבִקְמִי
 כְּלָלוֹ הוּא אֲחֵה אֲחֵה וְלִבִּי אֲחֵה: (ש) אִם אֶרְאֶה. אִם לְשִׁמְטִי
 אִם אוֹבֵד וְכִלְה וְכִלְה לְבוֹשׁ אוֹ אִם לְחִמִּי אֲחֵה כְּסוֹף לְאֶבֶן:
 (כ) אִם לֹא. הַסֵּף לֹא בְּדָךְ אֲחֵה חֲלִי הַלֵּלִיךְ הוּאִי כִי אֵל
 הַלְּבָשְׁתִּי וְצִלָּה כְּכֵן אֲחֵה חֲלִי כְּכֵן הַלֵּלִיךְ צִלָּה עֲשִׂי לִי
 לְסִנּוֹ. הַסֵּף לֹא יִתְחַסֵּס בְּכֵן אֲחֵה חֲלִי צַעֲבוֹר זֵה וְהוּא עֵינִי מִלֵּלִי:
 הַלְּבָשְׁתִּי וְצִלָּה כְּכֵן אֲחֵה חֲלִי כְּכֵן הַלֵּלִיךְ צִלָּה עֲשִׂי לִי
 לְעִלְיוֹת מִן הַבָּיִת: (כא) אִם הַנִּיפְוֹתֵי. אִם עַל הַמִּסוֹס מִשְׁתִּי
 * לְהַכּוֹת בְּעִמּוֹן כִּי אֲחֵה לִי עוֹרֵה בְּשַׁעַר הַמִּשְׁעָרִים וְעוֹפֵה הַמִּסוֹס
 סִלְסֵף: (כב) בַּתְּפִי. גְּמוּלָה שְׁעִיָּה יִהְיֶה אֲשֶׁר כְּתִיב הוּא צִלָּה
 הוּא הַסֵּף וְהַכְּסֵה הוּא כְּסוֹף הַכֶּסֶף אוֹ זְעוּרֵי מִשְׁכָּן מִן צִלָּה
 אֵלֵי הַסֵּף וְאוֹדֵךְ אֵל הַבַּיִת לְשִׁמְטָה גְּמוּלָה לֹא אוֹכֵל לְעִשְׂתֵּךְ הַלֵּלִיךְ צִלָּה צְרוּמָנוֹת הַלֵּלִיךְ ר"ל מְלַכֵּךְ וְכִלְה וְכִלְה הַעֲוִיִּים שְׁהִיא לִי מִלֵּךְ הוּא זֵי יִד
 יִדְלָה הַכְּרוּמָנוֹת: (כד) אִם שְׁמַתִּי. הַסֵּף עֲתִיבוֹ בְּעִמּוֹן צִנּוֹק הַסֵּף אֲחֵה חֲלִי מִכְּבִיר הוּא וְכִלְה הַלֵּלִיךְ קִינִי * לֹא הוּא כְּתִיבִים בְּכִיבִיר
 לְחִיזוֹת לְשִׁמְטָה צִנּוֹק: (כו) אִם אֶרְאֶה. הַסֵּף כְּלָלוֹ. אֵלֵךְ אֵדֵךְ קִסְמִס אֲשֶׁר יִזְכִּיר וְכִלְה הַלֵּלִיךְ קִינִי * לֹא הוּא כְּתִיבִים בְּכִיבִיר
 (כז) וַיִּפֹּת. וְכֵן צַעֲבוֹר אֲחֵה חֲלִי הוּא הַסֵּף לִי מִשְׁכָּמָה וְכִלְה הַלֵּלִיךְ צִלָּה עֲשִׂי לִי לְקוֹסְתִי לְבִי
 הַלֵּלִיךְ אֵל הַדְּבַר הַכֶּעָ הַזֶּה מִן הַסֵּף וּבְטָן וּכ"ל וְכֵי * יִדְלָה הַכְּרוּמָנוֹת הַלֵּלִיךְ שִׁיעַ כְּסֵם אֲחֵה חֲלִי וְכִלְה הַלֵּלִיךְ צִלָּה עֲשִׂי לִי לְקוֹסְתִי לְבִי
 מִשְׁכָּמָה: (כח) גַּם הוּא עֵן פִּלְלִי. כִּי לְשִׁמְטָה זֵי יִתְחַסֵּס הַסֵּף עֵן שְׁעִיָּה לְשִׁמְטָה זֵי שֵׁם הַיִּסוֹס וְכִלְה הַלֵּלִיךְ צִלָּה עֲשִׂי לִי לְקוֹסְתִי לְבִי

כט אִם-אֲשַׁמָּח בְּפִיד מִשְׁנֵאֵי וְהִתְעַרְרֹתִי כִּי-מִצְאוֹ רָע: ל וְלֹא-
 נִתַּתִּי לְחַטָּא חֲבִי לְשֹׂאֵל בְּאֵלֶּה גַּפְשׁוֹ: לא אִם-לֹא אָמְרוּ מִתִּי
 אֶהְיֶה מִיִּיתָן מִבְּשָׂרוֹ לֹא נִשְׁבַּע: לב בַּחוּץ לֹא-יִלְוֶין גַּר דְּלַתִּי
 לְאַרְחָ אֶפְתָּח: לד אִם-כִּפַּתִּי כְּאֶדָם פִּשְׁעֵי לְטָמוֹן בַּחֲבִי עֹנִי:
 לה כִּי אֶעְרוֹץ וְהָמוֹן רָבָה וּבֹד־מִשְׁפָּחוֹת יַחְתְּנִי וְאֶדָם לֹא-אֵצֵא
 פְּתַח: לו מִי יִתְּלִי וְשִׁמַּע לִי הֵן תּוֹי שְׂדֵי יַעֲנֵנִי וְסִפְר כָּתַב אִישׁ
 רִיבִי: לו אִם-לֹא עַל-שִׁבְמִי אֲשַׁאֲנֵנּוּ אֶעֱנֶדְנּוּ עֲמֻרוֹת לִי: לו מִסִּפְר

כ"א פסוק

ת"א אם כסיתי עקבים מ"ד פקד כ"ו:

תרנום

פריש ארום פדבית לאלהא מלעלא: כט אין אחדי בעצרא דסנאי ונבבית ארום ארעיה ביש:
 ל ולא שבקות למחמי מודיני למשל במומתא נפשיה: לא אין לא אמרו אנשי משבני מן תוזר
 מבקריה לא נסבע: לב בשוקא לא יבית גיזרא דשי לאבסנאי פתחיה: לד אין תפית באדם קדמי
 מרדי למטמע בעטפי סרחני: לו ארום אתגבר רכפת גיזרניא ובסר גנסתא תפרנני ושתקות
 לא אפוק מעלנא: לה מן יגוזר עלי דיקבל מני הא רגוני דשדי עני יתי ופסקא דכתב אנשי
 הנרי: לו אין לא על פהפי אסובריה ארכבניה פלדן לי: לו מגן פסיעתי אהנייה דכפת

רש"י

כט סמנים: (ל) ולא נתתי לחטא חביו. להקניט שונאי ולחובצו ממון שאין לי עליו כדי להשביעו ולשאלו
 בחלה נפשו של שונאיו: (לא) לא נשבע. ומחוך סגלה שהיו שונאים אותו על שהיה מטרורס בהכנסת
 אורחים: (לב) לאה. לא הוה דלחוח ביה פנימוס ומקופין ביה סער מבחון או מסובין בקרבי וזיה להשביע
 את האורחים מלגוז חלל פהמון לאס דרך לגוז כל הבא: (לג) בחביו. במחובאי: (לד) כי אערוץ. מתחילת
 הייתי מוכיב הנוון רבה של רשעים ועתה אף כשדים זה העם לא היה (ישעיה כ"ג): יחיתני. מורחני:
 (לה) הן תוי שדי יענני. ולחי סיעיד עלי המקוס בדון כמו סחב עלי חס וישר וירא אלהים (לעיל א') גם
 משה סחב ספרו וספרי יעיד עלי. וכן היה אויב אומר סנה לחוסו אחיו והא כושרי. שדי יענני. לבקש זאת:
 וספר כתב איש ריביו. כחוב גם הוא ספרו להחוכמה עמי: (לו) אשאנו. לכתוב את ספרי: אענדנו. הקטרנו
 לספר עשרות לי: (לז) מספר צעדי אנדנו. לאוהו האיש:

מצורת דוד

היושב ומעל תלחוח האלחוח צמפשה ידיו: (כט) אם אשמה.
 האס שמחתי צנבור פיד שונאי וכי התעוררתי לקוס עליו לשלם
 לו בגוול כלשך גוללו רע צחשבי כלשך החל לנפול לא יוסף
 לקוס: (ל) ולא נתתי. ר"ל לא סוף הדבר שלא שלמתי לו או
 גמול אלא אפי' אם היה לי עליו מה מהנניע ממון לא נחמי
 אז את חבי להטעול צו לשלול נקשו צמננות האלה לנעון יסע
 לשקר ויספא נפשו: (לא) אם לא. האס לא אמרו עלי אשפי
 אהלי ועברי מי יתן לנו ללבוז ועשברי ונאכל ולא נעבר כי ר"ל
 נאכל למחיה עד כי נחשוק ללבוז עוד כי לאויבים היו לי:
 (לב) בחוץ. והקנה היה כי צמקוני לא לן ועולם בחון הגר הבא
 מאלץ נכחיו ובעלמי פתחיה דלתי בתי האורח הבא כי לא האלחמי
 למחי אהלי שהס יכניסו לבתי את כל הבא או ר"ל פתחיה הדלחה
 אל מול הדקר להעיר לב אששים לבא אל צמיו ובעבור אז רעו
 כמו רבו אששים הולכי אורה והיה להם לגורח להמספק ולהיה היו לי לאויבים: (לג) אם כסיתי. האס כסיתי פשעי כדך שאל
 ביה אדם אשר יכור פשעם ויכסהו בהם כי הכל אם קנה לי מה מדבר פשע לא כחשתי צה: לטמון. מוסק על אם לומר האס
 היה דכתי לפמון עוני צמננותי לנל יודע לומי והוא ככל ענין צי"ש: (לד) כי אערוץ. ר"ל וכי עשיתי כחלח עד שיצוה עלי
 הדבר הזה אשר מלא היה הכח בידי לגרון ולשבר הנוון רב מן האששים ועתה הצוי מן הנשפחות מוצר ועשור אחיו וצ"ל אשמות
 ואסכול ולא אלה מפתח בתי לירחמי מונני: (לה) מי יתן וגו'. מי יתן לי איש אשר ישמע אלי למלחוח השוקתי כי הן אחותי אשר שדי
 יענה לי לומר ויה פשעי ופ"ש למעלה אדבר והשיעני כנה לי עונות וכו' או אששים ריבי המומתח עמדי יקבצ ספסר כל דברי ויכתי
 לנען יעמדו ימים רבים וצמנו דור אחון הדון עם מי וכו"ש למעלה מיי יתן צמפר ויחוק: (לו) אם לא. אם אשמה אש אשר
 יעלה השוקתי צמחתי נשתי אלה הנה צמחתי אש אשר אסו על סמני ולא יחיה עלי לנשאל ואקשו אחוה על לחשי להיות לי בעטוח ר'
 מלח אשכנז ואשפח צו: (לז) מספר. אביד לו מספר פסיעתי ר"ל אגלה לו מלפני לבי וקבצ אחוה צמו שמקבצין את השני

מצורת ציון

(כט) בפיד. ענינו כמו ליד וכן אם צפידו לכן שוע (לעיל ל')
 וענינו צבר ומקרה רעה: והתעוררתי. מלשון הערה והמבננות:
 (ל) ולא נתתי. לא נחמי כמו ולא נתן קיסון (צמדבר כ"א):
 (לא) לארח. הוא שסמוקת להאיש הבא מהדך ולהדך עלמו:
 (לב) בחביו. כמו בחבאי באל"ף והוא מלשון מחבוא: (לד) אערוץ.
 אשברו כמו צנרוך כחלים (לעיל ל'): הוון. עם רב ולחוספה
 ציאור אמר רבה: יחיתני. מלשון חסה וסנר: ואדם. ואשמוק
 כוון ודורס אהבן (ויקרא י'): (לה) תוי. כמו מחוי והוא מלשון
 מחיה והסער האל"ף וכן ח"י רבגוי וכו"ל ולא מחבוא (דברים ה')
 ח"א ולא חיות: יענני. מלי עניו ומשונה: וספר. הוא"ו הוא
 צמקוס או: (לו) אם לא. הוא ענין צמנה כמו אם לא שוימי
 דוממתי (הלים קל"א): אענדנו. ענין ענייה וקסיה וכן ענדס

איוב לא לב

מד

אֶעֱרֵי אֲנִידְנוּ כְּמוֹ נְגִיד אֶקְרַבְנוּ: ^ל אִם־עָלִי אֲדַמְתִּי תוֹעֵק
וַיַּחַד תְּלַמִּית יִבְכִּיּוֹן: ^ט אִם־כָּחָה אֶבְלַתִּי בְּלִי־כֶסֶף וְנִפְשׁ בְּעִלְיָהּ
הִפְחַתִּי: ^מ תַּחַת חֲמָה וַיֵּצֵא חוֹחַ וַתַּחַת־שְׁעָרָה בָּאִשָּׁה תָּמוּ
דְּבָרֵי אִיּוֹב:

לב * וַיִּשְׁבַּתּוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה מֵעֲנוֹת אֶת־אִיּוֹב כִּי
הוּא צָדִיק בְּעֵינָיו: ^ב וַיַּחַר אֶף־אֱלֹהֵיהֶם בְּכִי־בְרָכָאֵל חֲבוּתִי
מִמִּשְׁפַּחַת רָם בְּאִיּוֹב חָרָה אָפוֹ עַל־צַדִּיק וְנִפְשׁוּ מֵאֱלֹהִים:
י וּבְשִׁלְשֶׁת רַעִיוֹ חָרָה אָפוֹ עַל אֲשֶׁר לֹא־מָצְאוּ מַעֲנֶה וַיִּרְשִׁיעוּ

מ"א ובעלטה וכו' ק' הוזהר פ' קחה : אשכ וכו' עקרים מ"ד פ"ו:

תרגום

אֶרְכֹּנָא אֶקְרַבְנֵיהּ: ^ל אִין עָלִי אֶרְעָא תִקְבֹּל וּבְחִדָּא תְלַמְּהָא בְּכֹן: ^ט אִין חִלְהָ גְמִירַת בְּלָא
כֶּסֶף נִפְשָׁא דְמַדְקָא אֶפְחַת: ^מ חֲחָפּ חֲנִמְיָא וַיִּפְקֹן סִלְוֹ וַחֲחָפּ כְּעֶרְפָּא דְחִמִּי שְׁלִמִי פְרַגְמִי אִיּוֹב:
לב * וַיִּפְחַח תְּלַמֵּא גְבַרְיָא הָאֲלִין מִלְּאֶתְבָּא וַת אִיּוֹב מִטוּל דְהוּא וְכִי בְעֵינָיו: ^ב וַתִּקְרַח רַחֲמָא
דְּאֱלֹהֵי דָּבַר בְּרָכָאֵל בְּמִצָּחָה מִן גְּנִיסַת אֶבְרָהִים בְּאִיּוֹב תִּקְרַח רַחֲמָיָה מִטוּל וְכַאֲמִיתִיהּ נִפְשִׁיהּ מִן
אֱלֹהָי: ^ג וַתַּחַלַּת חֲבָרֵי תִקְרַח רַחֲמָיָה מִטוּל דְלָא אֶשְׁבַּחֵי תִיּוֹבְתָא וַתִּיּוֹבֵי וַת אִיּוֹב:

רש"י

(ל) אִם עָלִי אֲדַמְתִּי תוֹעֵק. על לקט סכחה ופאה ומעשרות שלה הולאתי מעשרות כראוי: ויחד תלמיה
יבכיון. שחרשתי בשור ובחמור יהדיו: (ט) אִם בְּלִי כֶסֶף. לשכור שכריו ולעסקם ד"ל זה מעשר שמי לכחוב
ולרח הכסף צדק (דברים י"ד): ונפש בעליה. אריו העובד זה: (ט) באשה. (דבר מצאים) כמו בלוחים
(ישעיה ה') ואם לא עשיתי כן תחת הטעם ולא חוה חנה ר' אשעיה למדך חורה ד"ל שזה המעלה חוסים
יפה לזרעה חטים וסדה המעלה בלוחים ופס לזרעה שעורים. ומה טעם תחת הטעם ולא חוה עד כאן הוא חור
ומחבבה כמו נבואות וזה אומר חמו דברי איוב. אלא כך אומר איוב אם לא עשיתי כן יהמו דברי איוב ואל
יהי פסחון פה לומר לפניך בערתי הקדש (דברי י"ו) כך ראיתי בפסיקתא בפרשה עשר העשר (שם י"ד)
מפורש כן מן הפסוקים האלו: מענה אליהם:

לב

(ב) ממשפחת רם. אברהם שנאמר האדם הגדול בענקים (ישעיה י"ד) זה אברהם: מאלהים. יוחר
מן המקום: (ג) וירשעו את איוב. זה אחד מן הנקראות שהקמו סופרים זה לשון הכתוב וירשעו
כלפי הנקום בשחוקותם היה לו לכחוב אלא שכונה הכחוב. וכן ואל ארצה ברעתי (במדבר י"א). ברעסם הי"ל
לכחוב. אלא שכונה הכחוב. וכן הרבה מקומות בספרי ובמסורת הגדולה:

מצודת דוד

מצודת ציון
על גבנוסין (משע"י): (ל) תלמיה. מעורבות כמו הלמו פני
(הושע י'): (ט) הפחתי. הדלתי כמו נפח כסף (לעיל י"א):
(מ) חוה. מין קץ: באשה. דומה הוא לשעורה וברעיה ונמנה
וקן וישש בלוחים (ישעיה ה') שהוא מין דומה לנענים ונזע המס:
לב (א) וישבתו. יחמו ויפקרו כמו ששם נוגש (שם י"ד):
(ל) אִם עָלִי אֲדַמְתִּי תוֹעֵק. אחר לדבריו הראשונים אחר אם אדמה שמי תועק
עלי לעוד שסוף אולי בגזל ואם חלמתי כולם יחד יבכיון להחלוין
על שכרם פחה ידי שכר הפועלים עובדי אדמה יהיו ענין מלילה:
(ט) אִם בְּלִי כֶסֶף. עמה חזר ופירש אחריו לומר אם לבלתי כח
השדה והנחלה עלי כסף ונחירה לעובדי האדמה ואם הראשית
והבלתי כסף בעלים הראשונים לעשוק שדה ועלי כסף בשור:
(מ) תחת חמה. אזי יהיה גמול העונם שנתקום החמה הצרונה
אלה דברי איוב והסללה שהיה לו מלאו אחריו לא לדבר עוד ונעה
ומכונה הגזלה והסללה שהיה לו מלאו אחריו לא לדבר עוד ונעה
יבכר ומכיר גדולתו ונדל הללחו שהיה לו מלאו אחריו לא לדבר עוד ונעה
אל הקלה כי אף הליעדים ונזח ומשפחה יבארו אף יבגלו ומלכות נגזות ולא צעזעו שון מה כי נאלד היה חסר ככל הדברים
שש להזכר בהם ויכרה לפטר ומכיר דלקחו ויבכר ההגמו וישעו על עלמו גמול עונם אם חטא בדבר ויהי:
לב (א) וישבתו. שלשת הכעים הנזכרים פסקו ונלשעו לאיוב כי הוא החזיק את עלמו ללדק ונעה לא ונלא מענה בדברי
סיפורים אחר בלא עליו: (ב) הבווי. ונצני נחור חמי אברהם כו"ש את עוין צביוו וזה חסיו (בראשית כ"ב)
ממשפחת רם. כי רם היה זרע זה: באיוב. על איוב נחור חמי אברהם כו"ש את עוין צביוו וזה חסיו (בראשית כ"ב)
ולדקדק ראוי הוא גמולו טוב והקום ומר הכל צד האערכו ומשק עמנו גמול לדקו: (ג) רעיו. של איוב: לא מצאו. לא
השכילו למלא מענה על דברי איוב: וירשעו את איוב. הוא הקין סוכרים והוא כנוי אל הנקום וי"ל צנה שלא מלאו ענה
בשעו דין שמים וכלל חקן יאמר שנתה שלא השיעו גמול לאיוב שיכע עוד יוחר להצדק בהלונה כי חסוב שכעו החו יל:

איוב לב

את־איוב: וְאֵלֹהֵיו חָכְמָה אֶת־איוב בְּדַבְרִים כִּי זָקְנִים הָיָה
מִמֶּנּוּ לַיָּמִים: וַיִּירָא אֱלֹהֵיהּ כִּי אֵין מַעֲנֶה בְּפִי שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים
וַיַּחַר אַפּוֹ: וַיִּוַעַן וְאֵלֹהֵיהּ בְּדַבְרֵכָאֵל הַבּוֹזֵי וַיֹּאמֶר צִעִיר אֲנִי
לַיָּמִים וְאַתֶּם יְשִׁישִׁים עַל־כֵּן וְחַלְתִּי וְאִירָא מַחֲוֹת דַּעֲי אֶתְכֶם:
אֲמַרְתִּי יָמִים יִדְבְּרוּ וְרַב שָׁנִים יִדְעוּ חֲכָמָה: אֲכַן רוּחַ הַיָּהוָה
בְּאַנּוּשׁ וְנִשְׁמַת שְׂדֵי תְבִינָם: לֹא־רָבִים וְחֲפָמּוֹ זָקְנִים וְכִינוּ
מִשְׁפָּט: לָכֵן אֲמַרְתִּי שִׁמְעָה לִּי אֲחֹה דַּעֲי אֶת־אֲנִי: הֲיֵן
הוֹחַלְתִּי לְדַבְרֵיכֶם אֲזִין עַד־תְּבוֹנוֹתֵיכֶם עַד־תִּחְקְרוּן מִלִּין:
וְעַד־יִכְתֹּב אֶתְבוֹנֵן וְהֵנָּה אֲזִין לְאיוב מוֹכִיחַ עוֹנֶה אֲמַרְיוֹ מִכֶּם:
יִכְתְּבוּ אֲמַרְוּ מִצְאֵנוּ חֲכָמָה אֵל יִדְפְּנוּ לֹא־אִישׁ: וְלֹא־עַד־

ת"א ואלהיו וגו' ס' הזוכר ס' קמח: ויען וגו' עירובין ס"ג: לעיר לני. טס ס' הזוכר ס' סמוכה: יניא יודע

תרגום

ד ואלהיו מתן ית איוב כמלא ארום סבין הנון מניה לימא: ה חכמה אלהיא ארום לית מוֹכֵחָא
בפום תלת גובריא ותקף רונדה: ו ואתיב אליהו בר ברכאל בנזאה ואמר וזמר אנא לימא
ואתון קשישין כמל הדינא אסתפתי תדחילת מלחיה מנדעא ותכון: ו אמרתי ימא ומלון
וקשיעי שניא יודעין חוכמתא: ה בקישטא היה נבואתא היא בבר נש וממר שדי תבונתון:
ט לא ברבגי חסיון וקביא יבינו דנא: י גנין בן אמרית קבל מני אחי מנדעי ברם אנא:
יא הא אדריכית לפתמיכון אצית עד ביעתכון עד תפשטשון מלא: יב ונביכון אתכון והא לית לאיוב
מכפון מתיב מימריו מנכון: יג הלמא חסיון אשפתנא חוכמתא אלהא ישקפניה לא גבר: יד ולא

רשי

(ד) חכה. המסין: כי זקנים הטה ממנו לימים. האחרים לכן חללו לו עד ששתקו הם: מענה אליהו: (ו) וחלתי.
יראשו: (ח) אכן רוח היא באנוש. הסכמה ולא ע"י ימים וזקנה אלא רוח המקום טוה: (יב) ועדיכם אתבונן.
הסבוננתי בכס וראשו כי אין מוכיח לאיוב: (יג) פן תאמרו. אל סאמרו מלאנו חכמה בשפיקתנו סלא לקשיעו
עוד: כי אל ידפנו ולא איש. לא היה לכם למעט כבוד המקום כק: (יד) ולא ערך אלי מלין. קובלנא

מצודת ציון

(ד) חכה. המסין כמו לן סמו לי (לפניה ב'): (ו) וחלתי.
ענין חיה ופחד והוא מלכות דחלה בחלוק הו"ן בול"ט וכן ימי
חזעבו (לעיל י"ז) שהוא משלשן חזעבו בול"ט: מחות. מלאגדי
כמו ואלוהי באזיכס (לעיל י"ב): (יא) הוחלתי. ענין המהנה
כמו ויאל עוד (בבבבבבבב): און. לא אשפי באני: (יב) ועדיכם.
ולזכס כמו חגע עדין (לעיל ד'): (יג) ידפנו. ענין חסיה
ודחיה כמו עלה דקף (ויקאל כ"ד): (יד) ערך. סוד:

מצודת דוד

(ד) ואלהיו חכה. עד כה המסין מלאגדיס את איוב בדברים
השמועים בלבו מלא סהל להלכות חסין מלפי ששלש חסוים הסס
היו זקנים ומונו למקש ימים ולא רלה להסעו אמרום לפניהם
וכלשך יאמר למטה: (ה) וירא. כלשך ראה אשר אין מענה
בפיהם אז חרה אפו גם עליהם ולא המסין עוד: (ו) צעיר אני.
כאשר דעו מה ששתקו עד הנה לא היה צעור כי לא ידעתי
מה להסעו וענה למדתי מה מדבריכם לא כן הוא כי השפוע נבונה
בפי נושא אכל על כי חלי לעיכלימוס ואחס זקנים על כן ינאחי

אשפוד דעתי לכס: (ו) אמרתי. כי אמרתי כמו שמכזבת הימים ילמדו הדבור להילל היוולד כן רוב הכנים יודיעו חכמה לצעילין כי לפי
רוב הפנים יכנו המקרים והשכלות העיון ולה אמרתי ונה ידעתי אשר לא ידעו המם ובעבור זה הדלתי אמני כי ינאחי כן אהיה לצנ:
(ח) אכן. בלחנה רואה חני עשה כי רוח השכלי אשר הוא בלחנה היא העלמה חכמה כעבר יהיה לו זקן: ונשפוט. הנשפט פנאה
תשרי היא חכמיה את כולם כעבר כקן והוא כפל ענין בול"ט: (ט) לא רבים. ולכן לא ינאלו צעולם סכמיה כדס אף כי רביש הנה
אשר שוקדים צעין חכמה והשכלות המקרים כי אין הדבר תלוי ב"א ברות השכלי ונעשו הנה אשר קנו חוכה: וזקנים. מלח לא
צנחה חלום לזכר לא זקנים יבנו משפט החכמה עם כי יארכיו ימי השכלותם והסקת תקינותם: (י) לכן. הוילי והחכמה תלו
הנה כבר שמרתי דכתי המוסר כי החכמה עד אשפט דכריס והייתי מלחין אמרתי עד החמו דכרי טבולס סכמיה כדס אף כי רביש הנה
והוא כפל ענין בול"ט: (יב) ועדיכם. ואל דכריס הייתי מחזקן והנה אין נוי בכס ונכר אמרתי לאיוב אין אחד ונכס עובד אמרתי
לאיוב לו כלונת הנה לא שמעתי וזלתי קול אמרתי אכל אין כהס מוש: (יג) פן תאמרו. כן חסננו לומר הנה מלאנו חכמה ונשכלת
ומחמתה לומר לו שיש צדו עון רב אשר שהלל היה צעובכיו והוא ידפנו ולא איש כמונו ולא סודי ק"ה דעציד דיהא בול"ט ויל
וכאשר הנה בלחנה לא בכהנה דכרסם כי אין זה טבוע החלויה לו להסתיק חסוים לבנו הוילי והוא ידעו בעלנו שכן ביו ען
רב והסס קל בדבר המונן מחליו: (יד) ולא ערך אלי מלין. כאומר עכ"ל לא ישבוב איוב שדקי עמודי כי כל סעטתם אשר ערך

אויב לב לג

מה

אלי מלין ובאמריכם לא אשיבנו: טו חתו לאענו עוד העתיקי
מהם מלים: טו והוחלתי בידלא ידברו כי עמדו לאענו עוד:
אענה אפיאני חלקי אחוה דעי אפיאני: טו כי מלתי מלים
הציקתני רוח בטני: טו הנה בטני בין לא ופתח פאבות חדשים
יבקע: כ אדברה ורוחלי אפתח שפתי ואענה: כא אל-נא
אשא פני-איש ואל-אדם לא אכנה: כב כי לא ידעתי אכנה
כמעט ישאני עשני:

לג * ואולם שמענא אויב מלי ומלדברי האזונה: כ הנהנא

*כצ"ל בלא א'

תרגום

סדר לתי מליא ובמיריכון לא אתיביה: טו אקברו לא אתיבו תיב אספלקי מןדון מליא:
טו ואוריבית אדם לא ומללון שתקי ולא אתיבו תיב: יו אתיב לחוד אנא חלקי אחו מנדעי אפי
אנא: יח אדם מלתי מליא עקתני רוח דכריס: יט הא כריס הון חמר חדת דלא יתפתח לגיזן
חדתין ותבוע: כ אמלל ורוח לגרמי אפתח שפתי ואתיב: כא לא כדון אשב אפי נבר ולבר
גש לא אשתמדע: כב אדם לא ידעתי לא אשתמדעא בעזיר פון יסבר לי אפון דעבר ותי:
לג * וגרם שמע כדון אויב מלי וכל פתנמי אצית: כ הא כדון פתחתי פני מלית לישיך

רשי

הוא הו שלא ערך אלי מלין: ובאמריכם לא אשיבנו. לא בלחון אמרים שסביבות לו היינו משיבו
(טו) העתיקי. סרו מהן מילין: (יט) הנה בטני. מלא רוח דברים להטיב בחלוס: כיון לא יפתח. כיון חלש
שלינו נפתח והוא טופה וחק בחרן לחוצה חדשים ומבקעם: אוכות. מודח עשוין כקומום חלש גבוסיס:
(כא) לא אכנה. לא חשבה דברי להחליט לכבודו כמו שחמר לתעלה וירשיעו את חווב זה כינוי שמשנה את
הדבר בשביל כבודו אך הו זלזל לא יעשה לו כפי מלא אוכימו: (כב) כמעט ישאני. יסלקני מן העולם ויש
פוטרים ישאני כמו וחסא הארץ מפניו (כמוס ח')

מצודת דוד מצודת ציון

(טז) עמדו. שחקו וכן עמדתי ומתנזקו צי (לעיל ז'): (זח) פלתי.
כמו מלחמי באל"ף: הוציקתני. ענין לך ודחק כמו לא מולק
חמהים (לקמן ל"ו): רוח בטני. חלל צעני ואינו: (יט) באובות.
כאלות ולין לו דומה צמקאל: (כ) ורוח. מל' הכוונה והוא
הפוך הדקס: (כא) אכנה. מלשון כמו שלינו כס טעמי וכן
וגם ישרלל יכנה (ישעיה מ"ח) והדרך הוא שכולה להטלים שם
זי משני הכוונה וכוונה אז מוכיחו בכיוו כלו הכוונה על חלש:
(כב) כמעט. כ"ל קצוב הדבר ונעט הערק והכ"ף בל ללחנם
הדבר: ישאני. ענין העצרה ושינופ כמו וחסא הארץ מפני
(כמוס ח')

למול דברים וקשור יושך דברו וכסרון הכהנאו הנה כל אלה
לא ערך אלי כ"ל אין מה בהם לדחות אמרי כי לא אשיב לו
לחתיכם לומר אלא לו בעצור מרדים פשעו לשיכול לדחותם
צקישור יושך דרכו: (טז) חתו. בעצור סכלוס ההשונם נעברו
כי ליוט ספר דכריס ולא מלוא עוד ומנה וסרו הדברים עשיים
ולא ידברו עוד: (טז) והוחלתי. כאלוהי הנה מהחלה הוחלתי כי
חשבתי שמהם ישבו כהסכל וחק בלחתי כי לא מלוא חכמה
היחלתי עוד עד כי לא ידברו כללו עד כי שחקו ולא ענו כלל
וחמו דכריס מהל וכל: (יז) אענה. עשה אנה חף אלי חלקי
כפי החלק טעמו הם וחק אלי חלדי דעתי: (יח) כי מלתי
מלתי. כ"ל ח"י להחשק כי ח"י מלא מן אמרים וחזיר כלל
צעני דחוקה ולכס לי בעצור מרדים האמרים אשר כה והוא עלשון מליה והעלבה: (יט) כיון. כאלד יין אשר לא נפחה ולא פנ
קענו ולכ הוא חק ביחך עד אשר יבקע את הגלד וילא וכמו נלדות חדשים אשר יתבקעו מהר מחוק היין אשר בהם ויולא ח"י
היין מלתי כן הדורים האמרים בעצמי כללו יבקעו בעצן וילאו מעליהם: (כ) אדברה. לוחל אדבר דברי וולויא מלין ויהיה
בעצמי הכוונה מן אמרו. קכ אפתח שפתי וצוה אנה כי הדברים ילאו מעלמם לגורל הכרוי וגם זה ענין מליה: (כא) אל
נא אשא. הנה נחה לא אשא פני איש להחניף לוי לבקות על קלויי חף לא אדבר אל אדם בכנייים כללו חין דברי עלי אלה
כפי מלא אייחרי וליי הדבר ולא כנחם: (כב) כי לא ידעתי. כאלוהי חף אש אלה לכותם לא לכול כי מ"ל הדבר זה
כללו לא ידעתי לנשות: כמעט. כי צעני קצוב הדבר אשר ירשני ח' אשר צעני בעצור עון חטונה הכווי (כעולה ומעממה היא
אשר חליהו ימן טעם אשר שחק עד הנה כי בעצור אש כפי חווב היו זקנים ומנו ליויים לא עבר לבו נפש לדבר אלא כי
השך אשר כרוה הסדלות וישך החכמה ופתח הסדלות כה הכנה מן היויים אכל אשר טרחה כלל השכילו כנענעם ובמקו עמוד וכל
ענו עד ע"כ לא היה לו עוד והחשבר להחשק לחסוך לחייו ואמר אשר נעשה ישיב אמרים כפי מלא ולא יחניף חף לא יכח
לג (א) ואולם שמע נא. כ"ל חל חשבו הולל ומכריס הם אמרי לא צדעת אדבר ונה לי כפי יוסר מלל שכלת הכריס
כולם שטע עשה מלי וזה כולם האמרים וכל חקין בהם לכצויים כי לא דכני יק כחה: (ב) הדגה נא. נחה אפתח

איוב לג

צַתַּחְתִּי כִּי דַבַּרְהָ לְשׁוֹנֵי בְּחִבֵּי: י יִשְׂרַלְבִּי אֲמַרְי וְדַעַת שְׁפָתַי
 בְּרוּר מְלִלוֹ: י רֹחַ אֵל עֲשִׂתָנִי וְנִשְׁמַת שְׁדֵי תַחְיִנִי: י אִם-תּוֹכַל
 הַשִּׁיבֵנִי עֲרֹכָה לִפְנֵי הַתִּיצֵבָה: י הֲרָאֲנִי כַפִּידָה לְאֵל מַחְמֵר
 קָרַצְתִּי גַם-אֲנִי: י הִנֵּה אֵימַתִּי לֹא תִבְעַתְךָ וְאֲכַפִּי עָלֶיךָ לֹא-
 יִכְבֶּד: י אֲךָ אֲמַרְתָּ בְּאֲזְנֵי וְקוֹל מְלִין אֲשַׁמְעֵ: י נָדָה אֲנִי בְּלִי-
 פֶשַׁע חָף אֲנֹכִי וְלֹא עֵז לִי: י הֵן תַּנּוּאוֹת עָלַי יִמְצֵא יַחֲשִׁבֵנִי
 לְאֵיבֹב לִי: י יֵשֶׁם בְּסֵד רִגְלִי יִשְׁמֹר כָּל-אַרְחָתִי: י הַקְּזֹאת לֹא-
 צִדְקָתָ אֲעַנְךָ כִּי-יִרְבֶּה אֱלֹהֵי מַאֲנוּשׁ: י מְדוּעַ אֵלֶּי רִיבוֹת כִּי

ת"א ודעה וכו' עיבודי ב' ח' זעירא * מלרע באתח

תרגום

בְּמִזְרְגִי: י תְּרִיצוֹת לִבִּי מִמִּדְרֵי וּמִגְדַע סָפְתִי בְּרוּר מְלִלוֹ: י רֹחַ דָּאֲלֵהָא עֲבַדַת יְתִי וּמִמֵּד
 שְׁדֵי תַחְיִנִי: י אֵין תּוֹכַל הַתִּיצֵבֵנִי סִדְרָה דְּרַמֵּי אֲתַעְתֵּד: י הָא אֲנָא דְכַמְתָּךְ לְאֵלֵהָא מִן מִנְא
 אֲתַלְשִׁית לְחוּד אֲנָא: י הָא אֵימַתִּי לֹא תִבְעַתְךָ וּמִנֵּי עָלֶיךָ לֹא יִכְבֶּד: י חָרַם אֲמַרְתָּ בְּאֲזְנֵי
 גְּדָה מְלִיא אֲשַׁמְעֵ: י ט זַפִּי אֲנָא מִדְּלִית מִדְּרָ שׁוּגִי אֲנָא וְלֹא סִדְקָתָא לִי: י הָא תִרְעוּמָתָא עָלַי
 יִשְׁפַח וְיַחֲשִׁבֵנִי לְמַעַל דְּבִקְבָא לִיה: י א יִשְׁרִי בִישַׁע רִגְלִי וְיִמְרָ פֶל שְׁבִילִי: י ב הָא דֹא לֹא יְבוֹתָא
 אֲתוּבִיבְךָ אֲרוּם וְתִרְבֵּב אֲלֵהָא מִן פֶּד נִישׁ: י ג טָא דִין לְתוֹתֵי נְצִיחָא אֲרוּם כָּל פְּתַנְמִי לֹא יְתוּב:

רש"י

לג (ד) רוח אל עשתי. ואינו חזק ויהר מנוק: (ו) הן אני כסדר לאל. כמו ששאל פיך להחוככה עם
 (מי שלא יבטחך). למי שלא יכעסך הן אתו במקומו של הקב"ה ובשבו לו לדבר דבריו: (ז) ואבסי.
 כפיוחי כמו חֶכֶף עליו פיו (ומשלי י"ז): (ט) חף. טהור ומסופסף כמו נזיר לא יחוק ראשו. וכמו בכל חפין
 חף הכלים: (י) תנואות. עלילות לשון הוֹאֵלֶה לשון מן המקום (סופטים י"ד): (יב) כי ירבה אלוה מאנוש.
 אין המקום לך כל כך לרקק חמר האדם. כי הרבה יש להקב"ה לרקק ויהר מאנוש:

מצודת דוד

ומעלתה מדבר לשוני בנגיעה שחך כדך נמדד וכאזכר הזה
 כבר ערכי אחרים ותוהר לשוני לרוב לחוס ככלי שפמנה ועשד:
 (ג) ישר אמרי לבי. הנה אחי הנה בישר הלך לא בדבר
 שפמנה להטעות ולכמות: ודעת שפתי ברוור מללו. הוא הסוד
 כמו ודעה צבור שפתי מללו כ"ל שפתי יאמר דעה צבור ונקי
 מכלי העעשה וככל הדבר צמ"ש: (ד) רוח אל. רלון האל בכל
 אורח ונאמר פיו חסיני ומוטל א"כ עלי לטען עובדו ולהלדיקו:
 (ד) אם תוכל. אם תהא יודך די השיע על מאמרי השיע:
 ערכה. ערך עענוחך לפני והחזיק לזונו ר"ל כל מה שחבל
 להשיע אחר: (ו) הן אני כסדר לאל. הני טשע ערך צעור
 האל כנאמר פוך שחמרה לא אים כמוני אענונו בעוד יחדיו למשע
 לנלו (ע' ענה הנני אים כמוך כי תחומר ויחלמי גם אני כמו
 ואבפי. הכפיה והנגיעה מונוי לא יכבד ערך ר"ל אין לי
 חוק ערך כי כמוני כמוך: (ד) אך אמרת באוני. כאזכר אים לא דבחה אלו כ"ל לנעוך אך צאני בעל ושועמי גם אני:
 קול מלין. קול דברים בעלמא ונבלי השכל: (ט) חף אנכי. מנוקה אני עוון והוא ככל צמ"ש: (ו) הן תנואות. הנה מאל עלי
 פליטס דברים ורובע עם כי רגלי סגורים וז"ל לי ללכה ור"ל הכרע עלי ומאזוה עד עלי די והנה הדברים האלה שועמי אסך
 יבחוסי לכל אבחה עם כי רגלי סגורים וז"ל לי ללכה ור"ל הכרע עלי ומאזוה עד עלי די והנה הדברים האלה שועמי אסך
 אים השכל אינו נעקש עליות כ"ס האקוס צ"ה אכר יגדל חזור ומועלה האנוש וכאזכר לא אשע נך כמו שפיעני נעוך שאל
 א"כ צעור כי אהה מאל עון כי יחכן שחמה לזק ועל"ז לא שחממה לזק כי צדלי הדין עם המקום יכאכר יפדע אחריו
 צמ"ש צמ"ש האם חשבה למשע וכו': (יב) מדוע אליו ריבות. מדוע טענה לזונו על אש לא יענה לאלם על דכיו ר"ל לא
 יגלה חזן האדם צנה חטא ואשם למען יחלל מהם ויפכה לשון חכו מה שחמך שפתי ומחלמי הדיעמי (לעיל י"ב):

מצודת ציון

לג (ד) רוח. רלון כמו הנני נוסך צו רוח (ישעיה ל"ז):
 ונשמתי. מלשון כשמה ונשיבה והוא עין נאמר הבא
 צמ"ש סוד: (ו) קרצתי. נחמד ונחטע ללמי והוא מלשון
 קרץ מלשון בא (יכו"י י"ז): (ז) תבעתך. מלשון צמחה וכעדה:
 ואבסי. מלשון כסיה ונגיעה כמו כי חֶכֶף עליו פיו (משלי ט"ז):
 חף. מלשון זמה ובהיות: חף. נכר ומטקה ודבר"ל
 למסוך לחפיה עבילה (דה"ס כ"ז): (י) תנואות. עלילות
 דברים החנועלים וכן יודעם אה מוחלי (צמדכ י"ד) ומכן
 שהו הסוך ון מוחלה הוא ונעקש (סופטים י"ד): (יא) בסדר.
 גם ככלי עולם לטבור כהם נבלי החפוס וכן ומשם צמ"ל (לעיל
 י"ג): (יב) ירבה. יגדל כמו וכדי הוולך (יכויה מ"א):
 אה: (ז) הנה אימתי. לא תהיה נכעד ומחדי להסחה עענוחי:
 חוק ערך כי כמוני כמוך: (ד) אך אמרת באוני. כאזכר אים לא דבחה אלו כ"ל לנעוך אך צאני בעל ושועמי גם אני:
 קול מלין. קול דברים בעלמא ונבלי השכל: (ט) חף אנכי. מנוקה אני עוון והוא ככל צמ"ש: (ו) הן תנואות. הנה מאל עלי
 פליטס דברים ורובע עם כי רגלי סגורים וז"ל לי ללכה ור"ל הכרע עלי ומאזוה עד עלי די והנה הדברים האלה שועמי אסך
 יבחוסי לכל אבחה עם כי רגלי סגורים וז"ל לי ללכה ור"ל הכרע עלי ומאזוה עד עלי די והנה הדברים האלה שועמי אסך
 אים השכל אינו נעקש עליות כ"ס האקוס צ"ה אכר יגדל חזור ומועלה האנוש וכאזכר לא אשע נך כמו שפיעני נעוך שאל
 א"כ צעור כי אהה מאל עון כי יחכן שחמה לזק ועל"ז לא שחממה לזק כי צדלי הדין עם המקום יכאכר יפדע אחריו
 צמ"ש צמ"ש האם חשבה למשע וכו': (יב) מדוע אליו ריבות. מדוע טענה לזונו על אש לא יענה לאלם על דכיו ר"ל לא
 יגלה חזן האדם צנה חטא ואשם למען יחלל מהם ויפכה לשון חכו מה שחמך שפתי ומחלמי הדיעמי (לעיל י"ב):

כל דבריו לא יענה: יי כירבאחת ידבראל ובשמים לא
 יענה: יו בחלום חזיון לילה בנפל תרדמה על אנשים
 בתחנות עלי משכב: יז או יגלה און אנשים ובמסרם יחתם:
 יי להסיר אדם מעשה וטה מגבר יבסח: יי יחשך נפשו מני
 שנה ותחתו מעבר בשלח: יט והוכח במכאוב על משכבו וריב
 עצמו אתן: כ וזחמתו תיתו לחם ונפשו מאכל תאוה: כא יכל
 בעליו מראו ושפי עצמתיו לא ראו: כב ותקרר לשחת נפשו
 ותהו לממתים: כג אביש עליו ומלאך מליין אחד מניאלה

*רוב קרי *ושפו קרי *הר ועטי הא' בדגש עטי ראי

ת"א כי וגו' עקידה טעם מ"ד: חבלום וגו' עקידה פ"ט: אז יגלה עקידה כ"ט עקידים מ"ד, מ"ו וי"א: וזו וגו' סעס האוס
 יבסח טעלה: חס יט טעם כ"ב סעס הזוכר פטעה טעל:

תרגום

יד ארנס בחדא שנתא ומלל אלהא ומתנתא לא אצמריה למסכיה: יו בחלמא מן חזונו דלילא
 בד נקלה שנתא עמקתא על בני נשא בנימנתא על פי מדמבא: יז היקדון יגרי אודנא בני
 נשא וקמרו וחדוון יחתום: יי לאעראה בר נש מן עיבדא בישא ויונתנתא מבדרא יבסי: יח ימנע
 נפשיה מן שנתא וחיו מן למעבר בשלחא: יט ומתמבסן כביבא על פי מדמביה וסמעי אברוי
 מתקדי: כ ומתונבא דקיש ליה מרחיקא נפשיה מזונא ונפשיה מקלא רגנא: כא ישחצי בסריה
 מן ריו ושפן רטמו לא אתחמו: כב וקרבת לשחתא נפשיה ונשמתיה למותיקא: כג אין אית

רשי

(טו) אז יגלה און אנשים. כמו טעסה להזמין בחלום הלילה: ובמסרם יחתום. חוסמן ומיסרן ביסורין
 על טעס: (יז) להסיר אדם. בחלו: מעשה. טעסה בדעתו לעשות: וגוה מגבר יבסח. ביסוריו למען הכניעו
 ולהסילו לסוב כדי שיחמך נפשו ממתה גמורה. גוה. כמו גאוה: (יח) חיותו מעבר בשלח. שכלו וזכרנו
 של עבדך המוט כלומר לעובדך הבוא עליך יסורין. שלח. כלי זיין. וכן (בערעל נחמיה ד') ירו וגו' וזהו חזקס
 טעל. (יט) והוכח. לשון חוכמה שיסוב מעוון: רוב עצמו. שהא חסן מוכיח במכאוב: (כ) וזחמתו חיותו
 לחם. ממחטמו נפשו וזחמו של חולה כל מחלל: נפשו. מזהמתו כל מחלל תאוה: (כא) יכל בשרו מראו.
 יחפז בסרו ממראה. כמו כלו בדמעוה עיני (אויס כ') מכלות עינים (ויקרא כ'): ושפו עצמתו. מתחסקין
 מתקדין. וטופו כמו דשך מזוכהי (חולין מ"ג): לא ראו. חין להס מרטה וזואר: (נג) אחד מני אלה. במגידו

מצודת דוד

מצודת ציון

(יד) יי באבת. היה לא קן הוא כי הפל ידע צעני אחר
 וער יצית טבי לנוי אשר לא יכסה את הכלטוב ולא יעין זה:
 (טז) חלום. האחה הוא כי בחלום מכלות הלילה או צנה
 בדינה על אכסיה והיא טינה ענוקה או צנה יתנוונס
 על הנשכב והיא טינה קלה ללא לפי הכחוש: (טז) אז יגלה
 עיניו יגלה חזון אכסיה כי נדעכ אשר העל וזאס: ובמסרם
 מן שיהא מדה צוניה לנדע אשר העל וזאס: ובמסרם
 דיגרי. ואס לא ישיכרו לדעה ע"י החלום ולא יטונו לה' אז
 יצא יצא צוה ששלח עליהם יסורים כחלום להם הדוניים
 אל יצא להסכיל עיהם ולטוב לה' ואלה הם האמירה לנבוא וכו"ט
 (יז) יי עיניו יגלה חזון בחלום לנען הפיר את האדם וכן נעשה האמירה כאשר יטוב לה' ולנען יהיה נכסם הנבואה מן
 וזהו יונע נפשו מן הקצב וגם חיוו יולי ועצור צהר כ"ג גם
 (יח) וגוה. כמו וגאוה: (יח) והוכח. ענין גוול טויש וכן והוכחתי
 לכוב (דק"ג ל"ב): (יט) והוכח. ענין גוול טויש וכן והוכחתי
 צבעט אכסיה (מ"ג ל"ז): איתן. חוק כמו חסין מושך (צמדכ
 כ"ד): (כ) וזחמתו. ענין מילוח וטעוה וצדק"ל חין ועינין
 הזוכה (חולין ק"ה) ור"ל העולם והלכות: (כא) ושפו. ענין

(יד) השש אנוט עד דכל ומלאך טונו בני אדם (תהלים ל'):
 (טז) ובמסרם. מוסך יסורים: ידותום. ענין גוור והשלמה וכן
 ועל החחוס (נחמיה י') וצדק"ל כל קומוני צרכות (צרכות פ"ג):
 (יז) וגוה. כמו וגאוה: (יח) והוכח. ענין גוול טויש וכן והוכחתי
 לכוב (דק"ג ל"ב): (יט) והוכח. ענין גוול טויש וכן והוכחתי
 צבעט אכסיה (מ"ג ל"ז): איתן. חוק כמו חסין מושך (צמדכ
 כ"ד): (כ) וזחמתו. ענין מילוח וטעוה וצדק"ל חין ועינין
 הזוכה (חולין ק"ה) ור"ל העולם והלכות: (כא) ושפו. ענין

איוב לג

להגיד לאדם ישרו: כי ויחננו ויאמר פרעוהו מרדת שחת מצאתי
 כפר: כי רטפש בשרו מנער ישוב לימי עלומיו: כי יעתר אל-
 אלוהו וירצהו וירא פניו בתרועה וישוב לאנוש צדקתו: כי ישרו
 על-אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא-שנה לי: כי פדה
 נפשי מעבר בשחת ותיתי באור תראה: כי הקבל אלה יפעל-
 אל פעמים שלש עסדגבר: ל להשיב נפשו מני-שחת לאור
 באור החיים: לא הקשב איוב שמעלי החרש ואנכי אדבר:
 לב אסדוש-מלין השיבני דבר כירחפצתי צדקת: לב אסדאין אתה
 שמעלי החרש ואאלפך חכמה:
 *נפשו קרי *וחיתו קרי

ת"א ויחננו וגו'. טס: רעפס וגו'. נדכיס מ"ל: ישר וגו'. יופל ט"ז: הן כל אלה. עיבודין ט"ו: להשיב וגו'. עקידה טע"א:

תרנום

עליו זכותא מודנן מלאכא תדא פדקלשא מן ביני אלה כפיונדיא לתואה לבני נש תריצתיה:
 כד וחס עליו ואמר פרוק תיהי מלמחת בשחתא אשכחית פדקנא: כה אתחליש בסייה ותר
 מן רבותא ויתוב לימי טליתיה: כי יצלי קדם אלהא ורעגיה ותמא אפוי פרענא ויתוב לאנש
 בצדקתיה: כי תריץ לבני נשא וימר חבית תריץ קלקלית ולא תהי שוי לי: כה פרוק נפשיה
 מלמעבר בשחתא ונשמתייה בנהורא מעליא תחמי: כט היא כל אלון יעבר אלהא תרי ומין
 ותרלת עם בר נש: ל מטול לאתבא נפש מן שחא לאנהרא בנהור תחא: לא אצית איוב קבל
 מני שתוק ואנא אמלל: לב אין אית מלא אתיב ותי מלל ארום צביתי לזבאתך: לב אין לא
 את קבל מני שתוק ואלפנדך הוקמתא:
 רשי

פסעו וסוף וליך ישרו: (כד) ויחננו. המקום: פרעוהו. כמו פדאסו. אל"ף מתחלפת בעי"ן וסענין מוסיף:
 טצאתי כופר. וסוף פדיון: (כה) רטפש בשרו מנער. רופספ אשק"ל בלע"ז מנער נחשורר בשרו מן המנער
 סוף מנער ומסוגק (בזיסורי) חליו. ואין להיטיב זו דמיון צמקרה. ולפי הענינים הולרננו לפרשו כמשמע הענין.
 והפוסר דלשן רפס ואומר טע"ס נחוספה בו כמו (בראשית מ"ד) נלטק טועם כוח מאלרז כי אין טע"ס מוספה
 בחינה כי אם בלשון מתפעל. או נחפעל ונחציבה סיכורה לר"ק ולא בשאר חיבות כמו לרק נלטק וכמו לרוע
 (ויקרא י"ב) נלטרע. לר נחמן וילכו וילטירו (ויסוע ט') לדה הטעידנו אוחו: ישוב. בכחו וברפואה לינו
 בחרו: (כו) בתרועה. בחפלה: (כז) ישר על אנשים. יעפה סורות של אכסים כפינול מחליו ויחודה ליונה:
 ולא שוה לי. לא נסיה לי סכר דכבריו: (כט) סעמים שלש. מייסרו על עונותיו כהליו סלל להסתימו.

מצודת דוד

אשר עשה וחק אם האלכך הזה הוא אשר ען אלך כי החק"ל
 ונלמדים עליו חזנה והוא לבדו מלמד זכוס: (כד) ויחננו. ע"ל
 יחקן אוחו המקום ויחננו אל האלכך המליץ מה אוחו עכדת שחת
 כי בחזכות והיושר ההוא מלחתי די פדיון נפשו עם כי רבו עולמו
 החבו כי היושר ההוא לגדול ורז יחבט ויכריע את הכל:
 (כד) רטפש. ולא יטועט צטוון וחסנה צטבו יוסר ומיני טעויו
 כי דק הדס להיוס אז קטוב ונוולל צצטר: ישוב לימי עלומי
 בחק ונכירוח: (כו) יעתר. וכאשר יעתר אל אלוה וילנה
 מה אשר גבל נפשו מן העושה: (כז) ישר. וכאשר יעד וילך אלל מנציה לחסי ויחודה צצבים ויאלנה הנה טעמתי ויעוהי את דק
 יוער ולא אחזי דק הסו והסר וצטבו זה צלה עלי האכלוט ולא על חס: (כח) פדה נפשו. צחויי הזה פדה נפשו טענו
 צצחה הקצב ונפשו חמיוני חכמה צצור חסיוס כ"ל הללה חמות יחטב על ונעשה הודוי אכל לא יוכנה מה ונלרקת: (כט) הן כל אלה.
 כדברים הללה יפעל האל פעוים טלש עם האדם כ"ל כאשר יטוב ויחטא עד טלש פעוים יעורר לבו לחסונה כמלוס וחס כל אלה.
 יוכח צמחלב: (ל) להשיב. ככדי להשיב נפשו מן הקצב ולהיות עוד נצטבו מנציה צצור חסיוס הנלחסי צצט: (לא) הקשב איוב.
 כחונני הנה הצבתי כך על מה טלחנה טלל יענה העוקס לבני אדם כי לא כל כוח כי חסילי והאכלוט כי כן חנוני והקשב עוד וטענו חלי
 וצחוק וחלמי אדבר להשיב על יתר דציק: (לב) אם יש מלין. אר יש מה עוק להשיב על הדברים צצבר חנוני טלש עמוס הדג
 כל אשר עם לצבך כי כל חסלי להנתיק חודק ועוד כך לינר כל מה צצכצכך ועל כולם אכוי להשיביך צציק חלמה והלרק כ"ל חסיל
 מלדבר וחטויו כדברים צצצק טפלר א"כ צדעס חננה ולא חלרק עוד: (לג) אם אין. אם אין צצוי מה להשיב טעמ טעמ חלי וחמנה

סתיסה כמו הוא יטופך כלש (בכאשית ב'): (כד) פרעוהו. כמו
 פדו: (כה) רטפש. היא מלה מורכבת מן קטוב ומן פס טהא
 ענין כבוי כמו טפה חפשה. (ויקרא י"ג): עלומי. טעויו כמו
 צן מי זה העלם (ט"א י"י): (כו) יעתר. ענין מנציה חפלה
 כמו ויעתר ילחק (בכאשית כ"ב): (כז) ישר. יעד וילך כמו
 ואשרו צצק צינה (ושלי ט'): הויתר. העקמתי והוא מלשון עון
 ועוון: (לג) ואאלפך. אלמדך כמו יאלך עוקך עין (לעיל ט"ו):

אויב לד

מז

לד * ויען אליהוא ויאמר: ב שמעו חכמים מלי וידעים האזינו
 לי: ב פראון מלין תבחן וחד יטעם לאכל: ד משפט נבחרה
 לנו נדעה בינינו מהפזוב: ה פראמר אויב צדקתי ואל הסור
 משפטי: ו על משפטי אכזב אנוש חצי בלי פשע: ז מירגבר
 פאויב ישתה לעג בפמים: ח וארח לחברה עם פעלי און וללכת
 עם אנשי רשע: ט פראמר לא יספן נבר ברצתו עם אלהים:
 י לבן אנשי לבב שמעו לי חללה לאל מרשע ושדי מעול:
 יא כי פעל אדם ישלם לו וכארח איש ומצאנו: יב אף אמנם

פתח באתנה

ח"א לכן אנשי עקרים מ"ד פק"י כוב המענה ספר הזכר עשה שלח לך כל ד' פסוקים הנמשכים: חלילה לאל. עקרים מ"ד ספק * כוב המענה:

תרגום

לד א ואתיב אליהוא ואמר: ב שמעו חכמים מלי וידעו אציתו למימרו: ג ארום אודנא
 מליא בנא ומורנא מעמא למיכל: ד דין נחרעו לנא נדע בענא מה טב: ה ארום אמר
 אויב זכאית ואלהא אעדי דיני: ו על דיני אכזב בר נש דישדי גרי מרליית מירחנא: ז מן נברא
 הך אויב דשתי דחכא הך מא: ח ואול לאתחברא עם עבדי שקר ולחלקא עם אנשי רשע:
 ט ארום אמר לא יאלף נברא במעביה עם אלהא ת"א ארום אמר לא יסתפן בר נש במרמהיה
 עם אלהא: י בגין כן אנשי חכמי קבילו מני חס לאלהא מן רשעא ושדי מן שקרא: יא ארום
 עובדי בר נש ישלם ליה וכאודנא דנברא יארעניה: יב ברם בקרשטא אלהא לא יחוב ושדי לא

רש"י

ואם יותר יכעיס לפניו ודגב וין גיהנס ומן המיסה שנאמר ועל הרצעה לא תשיבו עמוס ה': (מענה חליבוה):

לד (ג) כי און מלין תבחן. נתפעלה כאשר החק יועם האוכל: (ד) משפט. הוכחה דברים: (ו) אכזב. אכזב שופעי שלח דניי לחת: אנוש. הולם מכחי. כמו ויאסם ש"ב י"ב: חצי. געמי: (ט) לא יספן נבר. לא יחסם חסם חס מתמים דרכיו:

מצודת ציון

מצודת דוד

ולחמד חכמה ציח הדברים (העולה והמענה היה אשר איש איש
 לאיב הכי איש כמוד כאשר שלח ואלי אשכ לך נקום הכל
 ועל זה שהלוקן אויב לומר מדוע לא יענה וקום לנלח לאיש
 פשעו ישיב לאמר לא כן הוא כי בחלום ידבר צו וויכוח נזכאכזב
 וזו היא האומרה לנבוה יספר עוד חסדי המקום ולף יבטיחו
 להשיב עוד על ימי דרכיו):

לד (א) ויען. לפי שמוענה הראשונה השיב לו בדבר הגלות הפשע אל האדם עשה צד להשיב דבר גמול הסכר והעונם לזה
 נתן ריח חן עיני לעיני להסתובב יפה בכל דבר והסקוק וההאשמה והתחיל בטיה: (ב) שמעו חכמים. חזק פניו
 כלפי הדינים ולאחר חסן חכמים שגורו חלי והם יודעים שהיוזם אמרי כי עונם הגינה להבין מחלעני: (ג) כי און. כמו שהלוקן
 חסדן קולוה הדברים של וני כחם וכמו שהחיק יעם הראוי לזכור לדעת הורר הוא לו ומוקן כן בעלי חכמה יצירו חנני
 חוה ולק: (ד) משפט נבחרה. חני ואסם נבחרה לנו ומשפט לכזר כבוד האמת ונדע ציטונו מה טוב להסירם סבלתי לודק
 והלוק: (ה) צדקתי. חני לדיק חכמי. הסור ומני משפט הגמול הכחוי: (ו) על משפטי אכזב. מלכד
 משפט גמולי אשר חני אורר שסבקה ומני הם עוד למוש חלי בלי פשע ר"ל לא די שחונם גמולי עד ששילבו וויקרי עוד בנסם:
 (ז) מי נבר כאויב. הגמול חסם חסוד בחכמה כבוד אשר יבנה ב"ב בדברי לעב כמו הבוהה נויס אשר יבנה לבחון די פסוקן
 סודול וחין הדק להם בערו מהיר: (ח) וארח. וילך אורח להסתגר עם שועלי און: וללכת וגו'. ככל הדבר בתי"ס: (ט) כי אמר.
 ומוקב לעעלה שלחם וני נבר וגו' שיאמר בדני אויב כי חזק לא יספן וני' ב"ל חין הנאה והמענה צד לאדם בונה סודלה ללכת
 עם חללהים דרכו ובקדויו: (י) אנשי לבב. ב"ל אשוי לצד חכמה: חלילה לאל מרשע. לעשוק גמול הכחוי: ושדי מעול.
 גמול טוב לרשע ורע לדיק: (יא) כי פעל אדם. כפי שועל האדם כן יבטל לו חס טוב: ואם רע וכפי אורח חס כן חומין לו
 כפי הדבר בתי"ס: (יב) אף אמנם. חסדן חלם כי ובאלו אורח חף כי ור"ל כ"ס שהחונה הוא אשר אל לא יכעו ר"ל לא יבטלם
 גמול רשע לחי אשר לא חסדי והוא ויקל קלר וטובן וחליו:

איוב לד

אל לא־רְשִׁיעַ וְשׂוֹי לֹא־יַעֲוֶה מִשְׁפָּט: י מִרְפָּקְד עָלָיו אֲרָצָה
 וְמִי שָׁם תִּבְל בְּלָה: יי אִם־יֵשִׁים אֵלָיו לִבּוֹ רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו
 יֵאָסֵף: יג וַיִּגַע כָּל־בֶּשֶׂר יַחַד וְאָדָם עַל־עַפְר יָשׁוּב: יד וְאִם־בִּינָה
 שָׁמְעָה־זֹאת הָאֵזִינָה לְקוֹל מְלִי: יו הָאֵף שׁוֹנֵא מִשְׁפָּט יַחְבּוֹשׁ
 וְאִם־צַדִּיק כִּבִּיר תִּרְשִׁיעַ: יז הָאֵמֶר לְמֶלֶךְ בְּלִיעַל רִשְׁעֵי אֶל־
 נְדִיבִים: יח אֲשֶׁר לֹא־נִשְׂא וּפְנֵי שָׂרִים וְלֹא נִפְרַשׁוּעַ לִפְנֵי־דָל
 כִּי־מַעֲשֵׂה יָדָיו כָּל־מַסּוּ: יט רַנְעוּ וּמָתוּ וַחֲצוֹת לַיְלָה יַגְעִשׂוּ עִם וַיַּעֲבְרוּ
 וַיִּסְרוּ אֲבִיר לֹא בִיד: כו כִּי־עֵינָיו עַל־דְּרָכֵי־אִישׁ וְכָל־צַעֲדָיו

תרגום

יִקְלַל דִּינָא: יג מִן פִּקְד עָלָיו לְמַעַבְד אֲרָעָא וּמִן שׂוֹי תִּבְל בְּלָה: יד אִין יִשְׂוֹי עָלָיו לְבִיָּה רַחֲמֵיהּ
 וְנִשְׁמָתֵיהּ לְנִבְיָה וּכְנִשׁוּ: טו יִתְנַגֵּד כָּל בְּסָרָא בְּחֵדָא וְכִר נִשׁ עַל עַפְרָא וְחֹב: טז וְאִין תִּתְבָּן
 שְׁמַע דָּא אֲצִית לְקָל מְלִי: יז הַבְּרַם מְנֵי דִינָא וְסַתְמֵד וְאִין צַדִּיק וְכִי חֹב: יח הַקְּשֵׁר לְמִמֵּר
 לְמַלְכָּא רִשְׁעָא תִּבְכָּא לְאַרְכָּנֵין: יט דִּלָּא נִסִּיב אִפְסֵין לְדִבְרֵי בְּנֵי וְלֹא אִשְׁתְּהַמַּדַּע שׁוֹנֵא קָדָם מִסְבָּנָא
 אֲדָרִים עֹבְדֵי אֲדִוֵּי בְּלִחוּן: כו בְּשַׁעֲתָא יִמְתּוּן סְדוּמָאִי וּפְלִגְתּוּ לִילָא מִתְרַפְּסֵין מִצְרָאִי וַיַּעֲבְרוּ
 וַיַּעֲדוּן דִּרְבִּנֵי לֹא בְּחֵדָא דָּא: כא מְטוּל דְּעֵינֵי עַל אֲדָרְתֵי בְּנֵי נִשְׂא וְכָל־חֻוּן פִּסְעָתוֹ יִתְבּוּ:

רשי"י

(יג) מי פקד עליו ארצה. מי מושל בו לאמר למי כן עשית ולא לויסוך כן כי מי אוסו בממשלתו ולמי
 ימלא תחנותו לברותו איז לרדך להסיב דבר למושל בו לאמר בשביל זאת הרעותי לו: (יד) אם ישים לבו.
 על הדם להשחיתו למי יבה בעלילה עליו (הרי ניד יחסוף אליו): רוחו ונשמתו. רוח ונשמה שלו שוא
 נפחה בו ואין מוחם בידו ויגוע כל בשר יחד: (טז) ואם בינה. ואם חסה רוחו ונשמתו ושמעה זאת. בינה זו
 אינו עם דבר אלא לשון כוון כמו בינה הגוי (הטלית ה') לסיק שחיס אלו טעמו לנעלה ב"ב"ח וכל שאר
 בונה טעמן למטה בגו": (יז) האף שונא משפט. משפטו של טעם נדק: יחבוש. המקום. וא"ת אינו משפט
 כי לא כדון עשה אספר זאת מי שהוא לדיק מאור תרשיע: כביר. לשון מאור: (יח) האמר למלך בליעל.
 וכי הוא ורואי לאמר למלך בליעל. ולאמר רשע אל נדיבים: (יט) אשר לא נשא פני שרים. כלומר למלך
 עולם אשר אין משוא פנים לפניו: שוע. שר כמו ולפני לא יאמר שוע (ישעיה ל"ב): (כ) רגע יסוחו.
 כסדרה: וחצות לילה. כמו שפסה למלרים: יגעשו עם. (כולם) ברגע ועבורו: ויסרו אביר. כח שלום:
 לא ביד. לא ישנו בידם ואין להם כח:

מצודת דוד

מצודת ציון

כמו וינאשו בני אהרן (ויק' ט'): (יג) פקד. אה כמו והו
 פקד עלי (נחל' א'): (יד) יאסף. יכוס: (יז) יחבוש. ענין
 ומעלה י"ע שהוא חובש מנאסף את המחוויב וכן לא אהיה
 חובש (ישעיה ב'): כביר. חזק: (יט) שוע. נדיב כמו ולכילי
 לא יאמר שוע (שם ל"ב): (כ) יגעשו. ענין התמה והתושה
 החזק כמו וכבדות יתעשו (ירמיה ט"ו): אביר. כח ואומץ:
 שר כולם כחד ואף וין האדם היה שר אל העשר אשר לוקח צוונה וכאומר אם לא היה נעשיו בשפט כ"ח מלא הנאות והחב
 לרוע וספלו לשבר כהתקם מה לו להכרות צוויי היקורים הלא בידו לכלונו ומה נע"ש האדמה ואף אם כל בשר יחד כי הכל שלו
 וני ח"כ ינחה בידו: (טז) ואם בינה. אם יש לך בינה טעם זאת והנן אחת והאזינה לקול ולי מה טלדכ עור: (יז) האף. וכי
 אף גם זאת חלוצי שהסנה האשפט הוא הנושל כי חלוצי אשר הנושלה נחונה ביד מעכות השמים ונקרה אה לדיק ולכעם שלין
 השפט וכי כהן אשר נבדלים חפצים כאלה תרשיע את המקום אשר הוא אלהה לדיק כביר ולא יעוה משפט הגוול לנפוק הכל
 ביד הנושעה: (יח) האמר. וכי כאוי לוור על המלך שהוא בליעל לו לוור רשע על אחד מהנדיעים ונכ"ש לחשב חאח על
 הנחום: (יט) אשר לא נשא. הלא הוא אשר לא כשא בני שרי' לוורר להם על מעלם ולא יכיר לפניו מי הוא השוע ומי הוא
 כול לביות הלוקים נדבר משפט הגוול כי כולם נעשה ידיו והם ואין הפסד צדיקים גוול המקום: (כ) רגע יסוחו. כלכר
 הנח חיקה הפאזיית נדבר וכיוולא נעבור גוול עושה הלא שנייה יסוחו נדבר אהם זה כהם אם דל ואם שוע: והצות לילה.
 לנעשים פתאים בחלום הליכה יגע וסרו העם ויעברו ון העולם על כי העלו לו וחס עלום הקירו את המקום אהם כל ביד
 זאת כ"ח וחס ובהם: (כא) כי עיניו. כי המקום נעשים על כל דרכי איש וגו' וכאשר יסוח לו עד מהרה ימלא נדברו ללכדם

איוב לד

מח

יִרְאֶה: כִּי אִי־חֶשֶׁד וְאִין צְלָמוֹת לְהַסְתֵּר שָׁם פְּעָלֵי אֱוֹן: כִּי כִי
לֹא עַל-אִישׁ יֵשִׁים עוֹד לְהִלָּךְ אֶל-אֵל בְּמִשְׁפָּט: כִּי יִרְעַ כְּבִירִים
לֹא חָקַר וַיַּעֲמֵד אַחֲרֵים תַּחְתָּם: כִּי לִכֵּן יִבִּיר מִעֲבָדֵיהֶם וְתַפְךָ
לִילָה וַיִּדְבְּקֵאוּ: כִּי תַחַת-רְשָׁעִים סָפְקָם בְּמָקוֹם רָאִים: כִּי אֲשֶׁר
עַל-בֶּן סָרוּ מֵאֲחֵרָיו וְכָל-דַּרְכָיו לֹא הִשְׁפִּילוּ: כִּי לְהִבִּיא עָלָיו
צִעֲקַת-דָּהָל וְצִעֲקַת עֲנִיִּים יִשְׁמַע: כִּי וְהוּא יִשְׁקָט וּמִי יִרְשָׁע
וַיִּסְתֵּר פָּנִים וּמִי יִשׁוּרְנוּ וְעַל-גּוֹי וְעַל-אָדָם יָחַד: לִי מִמְלֶךְ אָדָם
חֲנֹף מִמְקֹשֵׁי עַם: לִי כִי אֶל-אֵל הָאָמֵר נִשְׂאֹתִי לֹא אֲחַבֵּל:

ת"א וטוה יסקיע. ספר הזוהר פסטה שמיוני:

תרגום

כב לית חשוד ולית מולא דמוחא לאטמקא תמן עבדי שקר: כג ארום לא על גבר ישרי עוד
למזל לוח אלהא בדינא: כד ותפר גללי ימא דסגיעין בנו מוא ואקים חודרין בתריהון: כה בגין
פן הודע מעבדיהון תפך לילא ומדפקין: כו תלף רשיעי ספקנין באמר דהמין: ת"א באמר
רשיעיא פורענותהון בתר דיתמון צדיקא ויומון בדינא: כז דמטול דיקנא דרו מבתרוהי וכל
אורחיה לא אשפילו: כח לאיתחאה עליו קבלתא דמסבנא וצעקתהון דעניי ישמע: כט והוא ישקט
ומן יתבי וסלק שבתא ומן יסבניה ומסער חוקא על עמא ועל בר נש פחדא: ל ממני מלכא בר
נש דילמוד ממול פקלא די בעמא: לא ארום לאלהא אפשר דאתאמר סוברית לא אהבול:

רשי"י

(כג) כי לא על איש ישים עוד. כלומר אמרת לא אך ימים צי (לעיל כ"ג) רק חטאי לבד ואני משקיף
לא ימים הקדום ברוך הוא על ברוחאי עלילות חוספה על פשעם: עוד. לשון חוספה: להלך אל אל במשפט.
כסווא בל על ברוחאי להחוכה עמסם: (כד) ירע. ירוץ כמו רוע התרועע (ישעיה כ"ד) ויעמד אחרים.
במקומם: (כה) לכן יביר מעבדיהם. לפי שהוא מכיר מעבדיו הטוב ורע ואין לורך לו להסוותם: והסך
לילה. עם חשך ורעה להם וידכאו: (כו) תחת רשעים. במקומם: ספקם. לאנשי מדום: במקום ראים. העין
כל: (כז) אשר על כן סרו מאחריו. כמו (במדבר י') על כן ידעה חסותיו במדבר כמו מפני אשר סרו
מאחריו והביאו לפניו ועליו לעקב דלים: (כט) והוא ישקט. ומקיט זה הדלים מלוסן העוסקים ומי ירשע
על ובעוד שהסחיר פנים מי וסורנו: ועל גוי ועל אדם יחד. כי יחדים במרובים שום לפניו להסקיט ולהסחיר
פנים: (ל) ממלך אדם חנף ממוקשי עם. על דלים שמתך מנוקם עם עון ולא להם כזה לא היה לומר לך
בלועל רשע: (לא) כי אל האמר. להאמר אליו נכון ורחוי מנחם כל סובלי יסורים להאמר כשאתי ומקבל

מצודת דוד

מזודת ציון
(כג) עוד. ענין חוספה ורצוי ויזך על לחטאי עוד (כד) כחשי'
(מ"ז): (כד) ירע. ירוץ כמו חרועס כשעז ככול (ההלי' ז'):
(כה) מעבדיהם. ונעשיים כי חרנוס של נעשה הוא עובד:
וידבאו. נסגרו ונכסחו: (כו) תחת. צעזר כמו עין סחה עין
שמות כ"ח): ספקם. ענין הסלה כמו ויסקוק אה כפיו (במדבר
כ"ד): (כט) ירשע. יחכיד ויבלבל וכן ויסקוק אה כפיו (במדבר כ"ד):
(ל) חנף. רשע ויורנו. ידלנו כמו שאורנו ולא קרוב (במדבר כ"ד):
אש וסבול: אהבול. אשמים:

מן העולם אה דל ואם טעו ואם כרים הנה אף מנלי סנה
קדושה: (כב) אין חשך. אף החושך מהשך מונט להיות למסוקר
לפועלי און לכל ירא' ונעשיים אל עול פני ה': (כג) כי לא
זר. כי אף דרכו להשים על אים עונס נוסף על הכלאי עד
שיאמר האים אהלך אל אל כמשעע כי הכנס העונס על השעט
ובעבור זה ישימם על פקעי ונעשה האדם לשלם גמול כעך
הנעשה: (כד) ירע. הנה ירוץ חזקים און חקק להם ונעמיד
אחרים בנזקתם על מנשלסם: (כה) לכן יביר. צעזר אשר
יביר נעשיים וזה הפך צלילה אהם להעמיד אחרים בנזקתם
והנה נדכאו מן האין: (כו) תחת רשעים. צעזר היותם
רשעים לזה הכס ורללס בנזקתם ואלא הם רואים לנעון יקחו מוסק:
וכל דרכיו. אף אהם מכל דרכיו לא השכיבו וכן על כל דבר שעע (שמות כ"ג) ונעשעו על אהם ונכל דבר פשע:
עליו. לזה האכזרים מן העולם להביא על כל אהד מוסס גמול לעקב אהם עשקו וגמול לעקב העניים הרבים אשר ישמע כי
עשק ליחיד ולכנים וזה לעקס לפני הנזקס: (כט) והוא ישקיט. כאשר יבזר הנזקס על נוי לשבח זוקק וזועת ומי הוא
מכיר לכלכל אורו וכאשר יתחיר פניו מווי לכל ישימם לא לתת לו די ונחשורו ומי א"כ יכלאו כ"ל מי ישימם זו לכללוח נחשורו
הכל מיד ה' ואין כח כמערכת השמים לא לתקן ולא לתקן: ועל גוי. צין על אלוהם שליוה צין על אדם יחיד כי יכול אף
בכסוליים ומשנים אף בנזקס: (ל) ממלך. הוא המסיר מנוולה אדם חנף מנכלי היות מנוקשי עם כ"ל למען לא יבוא מנוקשים
על עם: (לא) כי אל האמר. כ"ל על כי נכלה שמעשיו בזין נכון הוא לומר אל האל הנה אשך וסבול הנכבד ולא אשמים

איוב לד לה

בלעדי אחיה אתה הרני אסעול פעלתי לא אסוף: ^{לג} המעמד
 ישלמנהו פירמאסת פיראתה תבחר ולא אני ומה ידעת דבר:
 אנשי לבב יאמרו לי וגבר חכם שמע לי: ^{לד} איוב לא יבדעת
 דבר ודבריו לא בהשקיל: ^{לה} אבי יבחן איוב עד נצח על-
 תשבת באנשי און: ^{לו} כי יסוף על חטאתו פשע בינינו יספוק
 וירב אמריו לאל:

לה * ויען אליהו ויאמר: ה הזאת חשבת למשפט אמרת צדקי

ת"א המעמד וגו' סנהדרין ק"ד: איוב לא בדעה וגו' נחל ט"ז:

ג"א אליהו

תרנום

לב בר מפה דאחמי אנת אלפני אין שקרא עבדתי לא אסוף: ^{לג} אפשר די מעמד ישלמנה
 ארום רחיקא ארום אנת התרעי ולא אנת ומה ידעתא מלל: ^{לד} אנשי חכמי לך יבחרו לי
 ונכרא חכמיא וקבל מי: ^{לה} איוב לא בממדעא ומלל ופתגמי לא בשכלא: ^{לו} צמיא דתבחר
 איוב עד עלמין מטל תיבקא באנשי שקרא: ^{לו} ארום יסוף על סתתניה מרד פיננא מספק
 ויכסי מימרו קדם אלהא:

רה * ואתיב אליהו ואמר: ב הך השלמה לדנא מלמא דכית מן אלהא:

רש"י

וכולל אני משפטך ולה אהבול בעלמי ועוד נרץ הירדן לומר: (לב) בלעדי אהיה. לבד מה שאני יודע
 לראות ולבטח בדברך אהיה סורתי. ואם און פעלתי לא אסוף: (לג) המעמד ישלמנה כי מאסת וגו'. כן
 אמר אליהו לאיוב המעמד היה לו להקב"ה להימנך בפרעון השלומין מתך. כי מאסת. לאמר מאסתי לא
 לעול ולמה (לעול ב') יהי ידו ויבצעני (לעול ו') סבור אהיה שיבטח ממך לפי דעתך ורועך. והנה חזמר
 הסתלומין אהיה בני צמקוס הקב"ה דבר אליהו. בחמיה: (לד) אנשי לבב יאמרו. כי איוב לא בדעה ודבר:
 (לו) אבי יבחן. אני אהיה הקדוש ב"ה אב לכל. הלוא יבחן איוב עד נצח למתן חסיה סתובה לאשי און.
 ואף לבני אדם דבר הכתוב כן. אני דבר גדול וגו' (מלכים ב' ה') (ד"ח) הכי. כמו והספר הכיבויה (קלס י"ב)
 לשון רש"י כן הברו נחמס וכן פתרונו אבי יבחן איוב עד נצח ראוני ומאויי שיבחן איוב עד נצח (סא"ה):
 (לז) יספוק. לשון רוב דברים וסרמה קול. ד"ח כמו בינינו יספוק הוא אומר מה לנו ולדבריו אף אמנם שגיר
 אחי חלן (לעיל י"ט) ואינו יודע שאנו נעשים ומספיק לנו עמות על שאנו שומעים (שהוא מרבה אמרו להל)
 כך מפורש בויקרא רבה: (מענה אליהו):

לה

לה (ב) הזאת חשבת למשפט. שהוא משפט הבריות כנגד ויורס אשר: אמרת צדקי. משל הבורא:

מצודת ציון

(לב) בלעדי. הוא כמו מולד וכן בלעדי רק אשר אכלו הנעשים
 (בבלש"ה י"ד): אהיה. אהיה כמו ואהיה תחיה (שמות י"ח):
 הרני. נלדתי: (לד) אבי. ענין תהיה ולקון כמו לא אהיה יצוני
 (דברים כ"ה): (לו) יספוק. די הספוק ור"ל הכנה מחד כמו
 בתולדות ספקו (לעיל כ'):
 ומאסת אמרי הכולל וכל עוד דברו ואמר וכי אהיה הצמר אהיה
 והיכוח דבר וכשיגיה לב לבחון הכנים הנה: (לז) אנשי לבב. הן ידעתי שאבני לבב יאמרו לי ר"ל יהיו לחאחיני וכל בני
 חכם יהיה שומע לדברי ומהם לא יסור: (לה) איוב. אבל איוב לא בדעה ודבר ר"ל וקושי מוחלוא און דעמו שלווה וזהו דבר
 הנה לא בשכל ולולי זאת היה גם הוא מורה לדברי: (לו) אבי. הנה חשתי שעד עולם יהיה איוב בחון ציבורים לראות אף
 יחזור ומדברי ועם כל עקרו לא יתדלו ויגנו עד אשר יבטו לה: על השבת. בעצור שיואלו חטבות באנשי און בתולדות אלה
 הלבו ומנו היסורים כי אם בתשובה: (לז) כי יסוף. כי על העסק אשר יתעל לבנו כהם בהשגחה עוד יסוף כשע אשר ביניהם
 בערכוס רב יתלונן די ספקו וירבה לחנוי על האל יחס עב"ל ילכו להם היסורים יעוול דלה לפני אנשי און ולא יבטו לה *
 יאמרו הכל בא בתקרה ואשר צלו כן הלכו. (העונה ומתענה היא אשר ישיב לוהר שהקוים ומלס לכ"כ כנוולו ואינו מוטה
 תוואות להכל מעשה יהיו ומתאחזו צם כי אם היה כן עני לו להכנות בהחטבות הלא הכל שלו ויבדו לאצד לכל בקלות ואין אף
 ימחה צדו אבל עם הכל יעשה צמשת הדל יהיה או טוע המועט אם רב ואין כח צמעתה השונים לבעל גזירה הסקוק למה
 מהכחי לשז לב' ולא לבעט ציבורים אף יתאוה לכל ילכו היסורים מואיצ עד כי ישוב לווען הויות משובה):

לה

לה (א) ויען. לפי שגושה השנים השיב דבר גמול הסכר והשגשג ועמה צל להשיב בדבר היסורים הכל לאיוב עלונו לוק *
 רוח בין ענין לענין להתחנן יפה בכל דבר והספקו ומשניה והסחיל בעלשית: (ב) הזאת. וכי המענה הוא השם

מצודת דוד

ועשי מעשה: (לב) בלעדי אהו. ומלכד מה שאכרא אני בעלמי
 להסכר בדברך למדתי אהיה אם התעשה אשר אעשה ואם פעלתי
 עון ומסכקן הידיעה לא אסוף עוד לעשות כאלה כאשר חלמתי
 לדעה דרך זו אלך וכאזכור הנה דרך הנכון לווער כן ולא להסחין
 עלמו לזדקן ולבעט ציבורים: (לג) המעמד. וכי מעמד צלמי
 יושלם התקויה צדק בהגנה ומשפט ה' וכי אהיה לזדק ככרעי כי

איוב לה לו

ישורנה: י אף כרתאמר לא תשורנו דין לפניו ותחולל לו:
 טו ועתה בראין פקר אפו ולא ידע בפש מאד: טז ואיוב הבל
 יפצה פיהו בבלידעת מלין יכבר:

לו * ויסק אליהוא ויאמר: ב כתר לי ועיר ואחוך ביעוד
 לאלוה מלים: ג אשא רעי למרחוק ולפעלי אתן צדק: ד כר
 אמנם לא ישקר מלי תמים דעות עמד: ה הן אל בבור ולא

ת"א הן אל וגו' כנחם ה' עקרים מ"ד פ"י כל העונה:

תרגום

שקרא לא ישמע אלהא ושדי לא יסכנה: יד לחוד ארום מימר לא יסכנה ארין קדמוי ותורף
 ליה: טו וברון ארום פאלו לא תהא אסער רמניה ולא ידע לאפשי לתדא: טז ואיוב למח פצי
 פמיה מדלית מנדעא מליא יסגי:
 לו א ואוסף אליהוא ואמר: ב אמתן לי צבחר ואחונך ארום תויב לאלקה מליא: ג אמול מנדעו
 מן רחק ולעבר יתי אתן צדקתא: ד ארום פקושטא לא שקרא מלי שלימ מנדעא עמד:
 ה הא אלקה רבא לא ירחק צדיקא מטול דהוא רב חילא וחסים לפא:

רשי"י

להקס מיד חלל מאריך אפו: (יד) אף כי תאמר. כל"ס חסה שאין לעקוק בזה כי אם על ידו ואסה האמר
 והזנק על אשר לא חשונה להסוכה עמו. כלומר ואסה הקובלים ולעקום אינו מוסר לעמוסה ואסה חזקק טלא
 חשונה: דין לפניו. (דברך סה"ה) ככל מקום שח"ה: ותחולל. וקום לתחומין: (טו) ועתה. דע לך כי אין
 היא פקודה (אפו) זאה עלך. אינה כלום לפי רוב עוונתך: ולא ידע בפש מאד. ברוב חטאתך חסנה
 הבורא כאלו לא ידעם. בפש. לשון רוב כמו ופסחם (מלאכי ב') וכמו כי חפסו וגו' (ירמיה ל') כי פסה הנגע
 (ויקרא י"ג): (טז) יכבר. לשון מאוה:

לו (א) ויוסף אליהוא. ראיתי בטעמי ר' מסה הרשן שלפיקך חמר ב' מעוט כנגד ג' רשי אויב. וזה
 רביעי לפיקך נקרה חוססה: (ב) כתר לי ועיר ואחוך. כולו לשון ארמי הוא הוחל לי מעט ולאך.
 כתר. לשון הוחל. כאשר חרגס ונתן ולחורו חיים ויחלו (ושעה מ"ג) יכתרון: לאלוה. לבאים במקומו:
 (ד) תמים דעות עמד. סהם אחחיל עסה לדבר עמד שחסה סבור מדעך שלומה: (ה) הן אל בבור. כנחמה
 וכנחמיה: ולא ימאס. עני:

מצודת דוד

מצודת ציון

(יג) ישורנה. יכנחה: (יד) ותחולל. ענין חסלה כמו ויהל משה
 (שמות ל"ג): (טו) פקר. חקר כמו ויפקד ונקום דוד (ש"ל ט'):
 אפו. פניו כמו צוטה אפיך (בדלשית ב'): בפש. ענין רבוי
 כמו פסה חספה (ויקרא י"ג): (טז) יפצה. יפחה כמו פלתי
 פי (שופטים י"ח): יכבר. יכנה כמו לא כביר (ישעיה ע"ז):
 לו (ב) כתר. ענין הנהגה כמו ולחורתי חיים ויהל (שם ע"ב)
 כ"י יכתרון: ועיר. מעט כמו זעיר שם (שם כ"ח):
 ואחוך. ואגיד לך כמו אחך שמע לי (לעיל ע"ו):

לזה הפך פניו והסמיכו ועשה עמו כאלו לא ידע ולא ישגיח בלתי הדור ההוא צעור כי כנחמה עמד הרשע באין עכלים ואל
 הלדיק לא יקבל החקר על כי לא נחמה: (טז) ואיוב. לכל אויב יפחה פניו צדכני הכל לומר שאינו משיגים בשעלים ככל אין:
 בבלי דעת. צעור שאין דעמו שליוה נגודל ונחלוב היסורים לזה יכנה אחרים צעלוח ולא בשכל. (העולה וההעונה היא נחמה
 על הלוונה איוב אשר יחרעם על ונחלוכו עם כי עשה את הטוב כי ישיב אחרים לומר הלא אין על הנקום לשלם גמול ללום נה
 וזה יועיל לו בלדקו ומה יזיק לו בכשעו אולם מלך החקר בל הגמול ולה כשכר יכנו הפושעים והלדיק לא ינחה ביתם לא
 יקבל עוד החקר ובעבור זה לא יקבל אויב גמול מעט העוב כי לא נחמה ככאוי בדעמי הדור):
 לו (א) ויסק. על כי כנר השיב על כל אשר התלונן אויב אמר ויוסף כי לא בא עשה דק להוסף דברים לחקך ונחמתי כאלוהים:
 (ב) כתר לי. לכלל יחשוב אויב ככנר השלים כל נחמתי ויחול הוא להשיב עה לזה אמר עוד הנחם לי מעט זמן ואגיד
 לך אחרים כי יש עוד עומדי ונלים צעור אלוה ונחמתי: (ג) אשא רעי. אשא קול להשמיע דעמי לנחמתי למען ישמעו רבים
 וכאוננו כל סוהה להשיב יצוא וישיב: ולפעלי אתן צדק. לדבר דק צעור טועלי ויולגי: (ד) כי אמנם. כי באונה אין דכני
 אונני שקר ולמען הקיטעך כי הדעות הנה תחייים ושלומים ענין כאוננו הלא אכנני אנחתי ומה לי להקטיעך באונני שקר לכל
 האדם חניד וזהו אשא דעי לנחמתי ולא איכא מניי כי לא ינאל מני יכנז אמרי: (ה) הן אל בבור. הנה עם כי החל חוק חלל
 ואין לו יחס וערך עם מני מני משיגים בשעלים ולא ינחם את חסם אם הוא חוק ככל הנל לעמוד מול ה"ה סר:

ימאם כביר כח לב: ו לא יחיה רשע ומשפט עניים ותן: י לא יגרע מצדיק עינו ואת מלכים לכסא וישיבם לנצח וינבחו: ו ואסורים בוקים ולבדון בחבלי עני: ו ויגר להם פעלים ופשעיהם כי ותנברו: ו ויגל אונם למוסר ויאמר כיישובון מאון: ו אס ישמעו ויעבדו וכלו ימיהם בפוב ושיניהם בנעימים: ו ואם לא ישמעו בשלח יעברו ויגועו בבלי דעת: ו ותנפיר לב ישימו אף לא ישועו כי אסרם: ו תמת בנער נפשם ותותם בקדשים: ו יחליץ עני בעניו ויגל בלחץ אונם: ו ואף הסיתרו

ת"א לא יגרע. ונגילה י"ב זכאים ק"ג ספר הזוהר מ' וילא: וישיבם וכו'. ונגילה ט"ז ואם אסורים. זכאים ט"ז עקרים וכו' ע"ה: ותנפיר לב. סומה ט"ה: יחליץ וכו'. יצמוח ק"ג: ואף הסיתר. ונחמו ל':

תרגום

ו לא יחיה חזק ודון עני יחב: ז לא יגרע מצדיק עניו ועם מלכא תקנא למותב על בדרם מלכותא ויתובון לעלמא ותתנבחו: ח ואין אסרון רשיעא בשושלון מתאחדון באשלי סנפא: ט ויחיה לחון עובדיהון ומרדיהון ארום אתנברו: ו ויגלי משמעהון למרדוהא ואמר דיתובון מן עובדיהון בשיא דדמין ללמא: יא אין ישמעון ושלדון ליה ישלמון וימיהון בטוב וישגהון במקומטין: יב ואין לא ששמעון בגוגי קרבא יעברון ויתנבדון מדלית מנדעא: יג תהיהי לבא ישון רוגזא לא יבעון בחמיה ארום בפתגון: יד תמת בנער נפשון ותתהון היך מרי וכו': טו יפצי עניא בסגופיה ומפרסם בדתקא משמעהון: טז ואף פציאך מפוס מעיקא אפתי דלא יתעק באתרה ובגנית פתורך

רש"י

כביר כח לב. סוף להחנקס לפיכך לא יחיה רשע: (ז) לא יגרע מצדיק עניו. עד אשר עם מלכים וישיבם: (ח) ואם. תראה לדיקים סיוו אסורים בוקים של יסורין וחלואים. או יכדו בחבלי עוני. בלשון גורל ומחרים נקרא חבלי ובלשון דאגס נקרא חבלי וילדה. בחבלי עוני קורר"ם בלע"ו וכו' חלו חלא שחטאו לפניו ובה ליפרע מהם לטובתם לנקותם ולהסירם לשוב חלו: (ט) ויגר להם פעלים. כי בייסורין הללו מודיעם שחטאו לפניו. וכל דברי חלואים תחמוטין שלמים היו ולא קתרוין כלומר אל חלאג על יסורין אם לדקא כי לטובה הן כך. ויאמר כי ביסורין יסובון מאון: (יא) אם ישמעו. ויעבדוהו: (יב) ותנפיר לב. שהם רשעים אם ישונו חף. בנא יסורין עליהם מחרפים ומגדפים: לא ישועו. לפיו בזההם כשהוא אסרין בייסורין לפיכך לא ירפאם: (יד) תמת בנער. ובשמוק שעליהם נפסם: (טז) יחליץ עני בעניו. וזה העני טעם עלמו חן לדבר החטאים וחליץ מביהם בשביל עניו שסביא עליו: ויגל בלחץ אונם. בלחץ סבובא עליו מגלה אה אה לאמר טוב אלי: (טז) ואף. וזה עוד טובה גדולה עשה לך ביסורין הללו: הסיתך. הדיחך מביהם שפיה לך ותחסיך רחב:

מצודת דוד

מצודת ציון

(ו) ומשפט. עניו דברו חלואי והלוקך וכו' זה יהיה משפט הכהנים (דברים י"ה): (ז) יגרע. ונל' גרעון: לבסא. כמו בנסא לנ"ד צדקים בני"ח וכן שנה לכסא (ספרי ע'): (ח) בוקים. צמחלות כמו צוקים יעברו (ישעיה מ"ה): בחבלי. מל' חל ויח: עוני. מלשון עניו ויסורין: (יא) בנעימים. ענין החמיקום והופי: (יב) בשלח. כשרב כמו ועבור בשלח (לעיל ל"ג): (יד) בקדשים. הם המזבחים למשכן החוט כמו ולא יהיה קדש (דברים כ"ג): (טז) וחליץ. וילא וישלח כמו חלוצי הנעל (ספ"ה): בלחץ. ענין הדחק כמו ולחלו אהם (עמוס ו'): (טז) הסיתך. מלשון

(ו) לא יחיה רשע. אינו משנה דרך כלל אבל אף צעם וכן די לזכר עניים שפלי הרוח אז יבדיל אה הכשע מהם ולא יחיה אהו עמיהם: (ז) לא יגרע. ואף כאשר יעלים עין מעון רשעי הדור יבדיל מהם אה הלוקח הנוחה בידם ולא יגרע עיניו ויגונו עד ירום אהו לשנה עם מלכים בנסא: וישלח. ועד עולם מושב אהם בנסא ויבצר עד לנעלה: (ח) ואם אסורים. ואם לפעמים יקרה אהם הלוקים קטרים ששללוחת היסורים וכלדון בחבלי עוני: (ט) ויגל. ל"ל לא קרה להם חסא בעבור שאין המוקם משניה בכל עה אבל גם זה בהשגחה בלה כי קרו מעט ודרך היסור ויביל עליהם יסורין וזהו חלו ויגיד להם רוע פעלים ופשעים אשר הדרך שהמה ומתנברים והולכים אף אם יקרה חלואים כעצק קט: (ו) ויגל. בזה יגלה אונם לקבל מוסר וכלא יאמר עשו וישונו לעבוד אה' כעאל: וכלא. או ישליחו יחד ימיהם בשוב ושונם צענומים כי ישנה אסריהם: (יב) בשלח יעברו. יעברו מן העולם בחרב ויווחו ע"כ לא היה צדק להפנין הוראות היסורים ולשוב מאון: (יג) ותנפיר לב. אבל הכשעים הנוחמיעים לילכס לנלוחות שללוחו ופתויו הנה עמלים אף ומהו ולא יעקו אה' ה' כאשר חקקם ביסורים כי חולים הכל צמערבה השמים ורועים על רוע הקדור וחטאים שאין מוקם להפלה: (יד) תמת בנער. ולקתמות נפסם ציוני נענוסם: וחליץ. נפסם סמיני חלא מהם בין הקדשים ג"ל בנחמה מוולה מוחס ומה להם: (טז) וחליץ. הנה צדחת עוני היסורים לטובה השפצ כי המוערה ביסורים הנה בעבור העוני יחללנו בנקום מדין ביהם קהס ויחך ועוד כי בלחץ היסורים יגלה אונם לקבל מוסר לשון יסונו ולא יתעלו עוד: (טז) ואף הסיתך. אל

בִּיר־כֹּל־אָדָם יַחְתּוּם לְדַעַת כֹּל־אֲנָשִׁי מַעֲשָׂהוּ: ^ח וּתְבוֹא חַיָּה
 בְּמוֹ־אָרֶב וּבְמַעֲוֹנוֹתֶיהָ תִּשְׁכֵּן: ^ט מִן־הַחֲדָר תִּבּוֹא סוּפָה וּמְזוּרִים
 קָרְחָה: ^י מִנְשַׁמְת־אֵל יִתְקַרְחַ וְרַחֲב־מַיִם בְּמוֹצֵק: ^{יא} אָף־בְּרִי
 יִמְרִית עַב יִפְיֵן עֵינָן אֹרְזוּ: ^{יב} וְהוּא מַסְבוֹת וּמִתְהַפֵּךְ בַּתְּחַבּוּלָתוֹ
 לַפְעֵלָם כֹּל אֲשֶׁר־יִצּוֹם עַל־פְּנֵי תֵבֶל אֶרְצָה: ^{יג} אִם־לִשְׁבֹּט אִם־

בַּתְּחַבּוּלוֹתָיו קָרְי

ת"א ביר וגו' העניית י"א עקר הוסיף פרעה לך לך: מן החדר: במלך כ"ה: ונשמה וגו': סס: יפין וגו'. העניית ז': והוא ומקטוב.
 עקר הוסיף פרעה וילא: אם לשבט: העניית ט':

תרנום

יִמְטָרָא בְּתֵר מְטָרָא לְמַצְמַח עֲקֵבָא בְּסַחְתָּא בְּעוֹשִׁינְהָ: ^ז בְּדָא דְקָל אֲנָשָׂא יִרְשׁוּם לְמִידַע כֹּל
 בְּנֵי נֶשֶׁפָּא עוֹבְדֵי: ^ח וְחַיֵּי חַיָּתָא בְּקִמְנָא וּבְמִדְרָהָא הַשְּׂרִי: ^ט מִן אֲדָרֹן עֵלְמָא תַּיְהִי וְיַעֲא וּמִפְּתַת
 מְזוּרִים קוֹרָא: ^י מִמְיַר אֱלֹהָא יִתְהַיֵּב קָרְחָא וּפְלִטוֹת מַיָּא בְּאַתְכֹתָא: ^{יא} בְּרַם בְּקִרְוֹתָא מְטָרָח
 עֵיבָא מְבַרֵר עֵינָן מְטָרִיה: ^{יב} וְהוּא הוֹסְפֵתָא מְרַפֵּךְ בְּחִיכְמַתֶּיהָ לְאַעְלָהָא פְּלִחָא בְּאַרְעָא בְּעוֹבְדֵיהוֹן
 וְנִחְתִּין כֹּל אֲתֵר דִּי פְקָדְנָן עַל אִפִּי אֶרְעָא: ^{יג} וְהוּא בְּרַחֲמֵיהָ מַיָּא מְמַשְׁחָא מְהַפֵּךְ בְּאַפְתִּיקוֹתֵיהָ
 לְעוֹבְדֵיהוֹן דְּבְנֵי נֶשֶׁפָּא מְגַלִּי יָתָה וּמְשַׁדֵּר יִתְהוֹן לְקָל דְּפְקָדְנָן עַל אִפִּי תֵבֶל אֶרְעָא: ^{יד} אִין מְטָרָא
 דְּפִרְעֻנְתָּא בְּיַמְיָא וּבְמִדְרָבְרָא אִין מְטָרָא רִוְיָא לְאַלְגֵי מְטָרָא וּגְלִמְתָּא אִין מְטָרָא נִיחָא דְחַסְדָּא

רשי"י

(ז) ביר כל אדם יחתום: כשאלם חושב לפניו האדם עלמנו חותם כהז' ודו' ביום מותו על עבירות שעבר
 הכתובות לפניו: לדעת כל אנשי מעשהו. להודיע על מה הוא נדון: (ח) ותבא חיה כמו ארב, כלומר ועוד
 שלוחים הרבה יש למקום לפרע פורענותו שלוח חיות רעות וסופס וקרה: (ט) ומזורים. ה"ה יש ושמו
 מזורים: (י) מנשמת. רוחו: ורחב מים במוצק. בוליקה לפורענות: (יא) אף ברי. סס מלאך הממונה על
 הענינים והוא יפין עין מטרו של המקום: עיני אורו. עין מטרו: (יב) והוא. הממונה ומסיבות מהספק
 בהחבולותיו של מקום לפעלם של גשמים לפעולו המעל עליהם לעשות חס טוב ואם רע מתהפך במסיבות
 הרבה כמותו ששינוי הרי שהיו ישראל ב"ה לדיקים גמורים ג"ה ופסקו להם גשמים לטוב סרחו לפחות מהם
 חי אפשר שכבר נזרע גורם חלל הקדוש ברוך הוא מזריקם שלא בזמנם ועל ארץ שאינה לריכה להם ועמים
 לעובד כילד כו': כל אשר יצום. לחוקן גשמים לעשות לארץ. (י"ד) והוא ומסיבות מהספק בהחבולותיו. מקיף
 ענינים ורוחות מסיבות ההרס סיהו סוהים מכל רוחותיהם. בלגדה והיה עקב: (י"ג) אם לשבט. אם לפורענות
 בני אדם ומזריקם בהרסם ובבעות שאין מקום זריעה: אם לארצו. להוריסם כאשר נגזר בתחילת דין לא לשבט

מצודת דוד

וה"א: (ז) ביר. הוא כמו בחוק וכן ביר שני למרות (זכיה ל'):
 יחתום. יחסום ויחסיב כמו כי חסום הוא (שיעיה כ"ה): אנשי
 מעשהו. יחסר והספק והכאוי אנשי מעשה ומעשהו וכן הכרזון
 הצדקה (ישועה ג') ומשפחו הארון הצדקה: (ח) כמו ארב.
 צלצב כמו צמו פי אחתן (לעיל י"ט): ובמעונותיה. עיני מרז
 כמו מעון חסה היית (תהלים ז'): (ט) ומזורים. מולתה וכן הסוליא
 מזכות (לקמן כ"ח) וזא הכי"ם צמקס הלג"ז וכן יודע אלמנותיו
 (יחזקאל י"ט) והוא כמו ארענותיו וזא הלג"ז צמקס הכי"ם:
 קרה. ויל' קור החוקף: (י) מנשמת. עיני נשימה הנות כמו
 מנשמת אלה יאצרו (לעיל ד'): קרה. הוא הגלדי הנקשה מן
 הקור כמו משליך קרחה בשמים (תהלים קמ"ג): במוצק. צמקס
 לך ודמון כמו כהז' לא יוולק (לעיל ל"ו): (יא) ברי. ויל' צבוב
 ונקי: יפין. יאצרו וזאפין חותם (יחזקאל ל"ו): (יב) בתחבולותיו.
 עיני ההחכמות צדק עיה: תבל ארצה. מקום המיושב בצלחן
 נקבל תבל וז"ל צווק' העיושב בצלחן או כפל המלה בשמו'
 נכדשות כמו ארנות עשר (דניאל י"ב): (יג) לשבט. עיני עונש

ובולם נכאלי הוא לעין כל צעה נדחם: (ז) ביר כל אדם יחתום:
 וע"ז יחסום ויחסום צתול כל בני אדם ונכחיה להם קדויהם
 ידועה ערם בואם לנשן דעת כל אנשי מעשה ומעשהו ל"ל כבדי
 להודיע כל בעל מעשה נכחיה ומעשהו ערם בואו הנשם לכל יונעו
 צבאוי: (ח) ותבוא חיה. עס כי היה חשיב ידעה המער ערם
 בואו ותקדים לצול צמקס חסר חסב ותלכוז לערוף ערף ומסכן
 בנעונותי ולא חלל לו החולה וקלכה ח"ס השבט האדם אף צדבר
 אכר חשיב חסיה: (ט) מן הדרר. יספר עוד ומלאוהו העוקס
 ולחבר הנה רוח סופס הצוץ מן המרז אכר כעלל עס הכוח והס
 חדכי מיעין כנ"ס עושה עש כסיל וכימה ומדכי מיעין (לעיל כ'):
 ומזורים קרה. מן המולות הצול הקור והיא עול כימה:
 (י) מנשמת אל. מנשימה רוח החל ל"ל צמאנל פיו יצול הקכס
 וזא רוחב המים צמקי' לך ודחוק עד לא וכלכו להעלות גלים כי
 הקכס עליהם מועל: (יא) אף ברי. אף צעה יהיה האויב צבוב
 ואין עוקס לצול המער ע"ז העבע עכ"ז יערים את העב לנלוחו
 צביצה מים כריס והוא יצור מעורו ע"ז האדונה וז"ל לחכו שהמלך
 הממונה על המער שמו אף צבי: (יב) והוא. העב הזה הנה
 מהחם סכות מהספק הנה והנה צבוב החבולותיו לעשות פעלם המועל עליהם כפי כל אשר יזוה העוקס להפיק המער ע"ז האדונה
 ל"ל עז שהענינים מהחסיים הנה והנה לא צמקקה היה כ"א נחמות סנה ולעשות שליחותו של עוקס: (יג) אם לשבט. עשם יחסך
 להביוד המער לעשות את הנכחות על ידו כי כאשר יחשאו יזכר הוא צמקס עונק ונולדה ומערז רע להס: אם לארצו. פעם

איוב לו

לְאַרְצוֹ אִם-לְחֶסֶד יִמְצְאוּהוּ: יִהְיֶה אֵיבֹב וְאֵת אֵיבֹב עֲמֹד וְהִתְבּוֹנֵן
 גַּפְלֹאוֹת אֵל: טו הַתְּרַע בְּשׂוֹם-אֱלֹהִים עֲלֵיהֶם וְהוֹפִיעַ אֹרֶךְ עֲנָנוּ:
 טז הַתְּרַע עַל-מַפְלְשֵׁי-עַב מַפְלְאוֹת תַּמִּים דְּעִים: יז אֲשֶׁר-בְּגִדֶיךָ
 חֲמִים בְּהִשְׁקַמְתָּ אֶרֶץ מִדְרוֹם: יח תִּרְקַע עִמּוֹ לְשַׁחֲקִים חֲזֻקִים
 כִּרְאֵי מוֹצֵק: יט הוֹדִיעֵנו מַה-נֶּאֱמַר לָךְ לֹא נֶעְרַךְ מִפְּנֵי-חֲשָׁד:
 כ הִסְפַּרְתָּ לָךְ כִּי אֲדַבֵּר אִם-אָמַר אִישׁ כִּי יִבְלַע: כא וְעַתָּה וְלֹא-

ת"א אשכ וכו' גיטיק ל"א: היסוס. ונילה י"ם:

תרגום

לְחַקֵּךְ דְּפָרִי וּבְרַמִּי יִסְפְּקֶנִי: יד אֲצִית דָּא אֵיבֹב קוּם וְאִתְבּוֹן פְּרִישׁוּתָא דְאַלְהָא: טו הוֹדִיעַת כִּד
 יִשׁוּ אֱלֹהָא נִזְרַתָּא עֲלֵיהוֹן וְאֹפַע עֲנָנִי מִטְרִיהּ: טז מִבְּשַׁרְכִּי עָבָא פְּרִישׁוּתָא
 דְּשָׂרִים מִנְדַּעָא: יז די לְבִישׁוֹךְ מִשְׁתַּגִּין כִּד מִשְׁדִּיךְ אֶרְעָא מִן דְּרוּמָא: יח תִּרְקַע עִמִּיהּ לְשַׁחֲמָא
 מִקּוּפִין דְּחֻזְתָּהוֹן כְּאִסְפַּקְלָרִיא סְנֵינָא: יט אֹדַע יִתְנָא מַה עֵמֵר לִיה לֹא נִסְפַד לְמַחְמֵי קָדָם הַשְׁחָא:
 כ אִפְשֵׁר דִּישְׁתַּעֲי לִיה אֲרוּם אִמְלֵל אֵין יִמְלֵל בְּרַ נֶשׁ אֲרוּם יִקְטַג: כא וְקִדוֹן לֹא תִמְנֵן מִטְרָא
 רי"ט

ולא לפנים מן השורה. אלה ציטויות: אם לחסד. שנעשו חסד עכשו ויחר לדקוקים משאו בראש הסנה. ואחין
 בשמים שנגזרו ציטויות מהספך בהפלות מציבויותיהם לירד כחסד צומה ועל הארץ להריכה להם שלא חרד
 העפס מהם לאיבוד: (ימלאו למער) לאחז מן המדום הללו: (טו) בשום אלוה. חק בריח עליהם סוף
 הליום במאמר: (טז) מפלשי עב. גילוי עב. לשון מבוי מפולט. כלומר לארץ ולרחפן של עבים: (טז) התרע.
 עליהם מקראות תמים דעים: (יז) אשר בגדיך חמים. בהשקיעו ארץ מרוח דרומית שאינה הורגת את העולם
 בקרה שרוב מורחים מחמתה שחמור רוח קדים חרישית (יונה ד') שמשחקת כל הרוחות מפניה: (יח) חזקים.
 הרקיעים: כראי מוצק. כראי שהשמים רואות זו: (יט) הודיענו. מה נאמר לו הקדוש ברוך הוא צריבנו
 עמו. לא נוכל לערך חלו מפני השך סתרו מציבויות: (כ) היספר לו כי אדבר. וכי נאמדת סברות
 הוא שררך שייספרו חלו דברים היוצאים (מפיהו): אם אמר איש. אומר מפיו: כי יבלע. ויגלה חלו מור.
 כמו סן יבולע למך (שמואל ב' י"ז) יגלה ורצונו פי' היסוס כל שבו לו. כי אדבר כי נדבר זו ונגזרו:
 אם קמר חזק להפרס כולם. כי יבולע מנקהו: (כא) ועתה לא ראו אור. בסוף דבריו של אליהו חזר
 לקבד חזקן שלשה רעי איוב על לא נאלו מענה ואמר ועתה שלשה רעיך חלה שהיה להם להשיך כל דברים

מצודת דוד

מצודת ציון

יהפך להוכיח הענין לארץ ה' כ"ל אל העקום אשר לאישת מה
 לה' השנועים חלו אשר המעט נגזר עליהם: אם לחסד. מעט
 יהפך להוכיח המעט לעשות זו עת מקד כפלא יזכר מנה שגזרו
 והוא כלשכ נגזר מהחלה מעט בשמים ולאח"כ העיון מעשיה
 הם יפלו חקד להוכיחם צעקום היוסר לזכר חלו מעשי פשה
 לרדת בעקום שאין עס לזכר: 'מצאדהו' סתם הוא על כולן
 וי"ל חזקן ויושיע את העם לחסד ואלו הם לשבע וכו':
 (יד) הלאוהי. קטוב צאזיק את חלמי ושקוק וכן לך לבדן
 נפלאות האל כ"ל שבו לו חלל וכו' יחשבו ולא אל המערכה:
 (טו) הדרע. ר"ל חך משפוט שהכל צא מלי המערכה הלא למדה

הפורעניות כמו בשבע עכשו (אוכה ב'): 'מצאדהו'. ענין הזמנה
 והזמנה כמו ואלוהי אש ייחלחו (לעיל ל"ד): (יד) עמד. שחוק
 כמו עמדו לא עני (לעיל ל"ב): (טו) הוסיפע. הזיח הוא
 והוא על הגלות המעט והכרואו: (טז) מפלשי. כמו מפלשי
 בחוף הלו"ד צ"ש וכוו חלות מוחה: (יח) תרקייע. ענין
 פרישה ופרישה כמו לרקע חלץ (ההלים קל"ו) ונשעו החקיע
 צה"ל התנוע וקלר דבר העוין ומוחו רבים: 'לשחקיים'. צה
 הל"ד בעקום חו וכן הכנו ללצנכ (שמואל ב' י"ז): כראי.
 מל' רחוי ונחלה: מוצק. מלי יוקה: (כ) יבלע. ענין הסתה

הכונה וידעה מה והנצרכים העצמיים טרם צולם האם גם זאת מדע חמי עס אלוה העניר על הענין חמי הופיע וכל מער עני
 ר"ל חמי יזכה יזכה עשה הופיע מן הענין כי לא נודע ומה עדי אשר נראה לעין ולא חלו ונלה לזכ ענין חזר גם על כלשהם
 סוקקל: (טז) הדרע. האם מדע ועלמות ה' האלויים צדעה אשר יעשה על מפלשי העב מומעל להם וכאומר ומה הענישה בענים
 לא ידעה האם מדע מה ומועל להם: (יז) איש. חזר הוא אל ונלה התדע האומר במקדל עלפניו לומר האם מדע סקבה אשר
 צדיק חמים בעת יבקוע חלץ צעלה הדיום ר"ל ככלל צא אליה מוולה רוח לפון הקרה עולד ונעשה האויב חס וחמונו גם הנגדים
 הידעה למה כן הוא הלא הם דוועין ויעזין צא להם החעווכות להחמסם וכאומר וחס היה הכל צא ונלד המערכה היה ח"כ מתאשנ
 לדעה הכל כלשכ כדע דברים העצמיים: (יח) תרקייע. וכי פשעה עמו את השקקים הפוקים כמחלה הכשים הנעשה צליקה שהול חוק
 יוסר חללו נעשה בהקשה הקיכנס או שהמה חקקים צדבר הטהיות כמחלה דבר המולק צעם יחסי חומר אשר יחסי מלד וכאומר וכי
 כח וכל לך עד החלצר הכעכס לשניו נשעט: (יט) הודיענו. הודע לנו מה נאמר צעשעט וכאומר גם חלו היינו מחוכמים עמו
 צעשעט חך חומר לא מה נאמר: לא נערך. הלא לא נוכל לפדד משפע למולו משני השכס הדעה אשר עמו מול הכמה חקקים:
 (כ) היוספר לו. ר"ל חס לנו לערוך עמו משפע וכי מהלוקק לקעק לו אשר אדבר הלא הכל ידוע לו: אם אמר. וכי חמי אש
 דבר אשר יסקר ומונו והוא ככל ענין צנ"ש: (כא) ועתה. כעצם להשלים דבריו חזר ועתה חזר חלי דרך כלל היה לעצמיים לא

ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותמהרם: **כ** מצפון
 והב יאתה על-אלוה נורא הוד: **כ** שדי לא מצאנהו שניא כח
 ומשפט ורב צדקה לא יענה: **כ** לכן יראוהו אנשים לא יראה
 כל חכמי לב:

ת"א ועמה גו'. הענין י"ז ספר הופך פ' כך לך: ומלפני זהכ. נחלל כ"ה: שרי גו'. ע"ל ד': לכן גו'. שם ס"ו כ"ה י"ז:

תרגום

בוטט הוא בשחקא ורחא עברת ודכת יתהון: ת"א והישתא לא אסתפלד באודיתא אתעבידו
 שמיא בהורי מן לאחתא מלא ומרא רוח עברת ודכאנון: כב מצפונא דהבא יתי קדם אלהא
 דחל שבהודא: ת"א מן צפונא אסתנא יתי ויגבר עלמא קדם אלהא דחל ידון עללי עלמא:
 כג שדי לא אשכחנהו דאנת מדבר עם עללי עלמא בסמי חילא ודינא ומיני צדקתא לא יספת:
 ת"א שדי לא ספקנא למשתעי סמיני חילא ודינא ומיני צדקתא לא יספת: בד בגין בן דחילו מציח
 גובריא לא ידחל כל חסימי לבא: ת"א ממול דחילו מציח גובריא לא יחמי מביגודי הון כל
 חסימי לבא:

רש"י

אלו שאמרתי לך. לא ראו אור. נעשו המה כפלים אשר לא ראו חכמה: בחיר הוא בשחקים. דומה לפרקים
 הנראים בשחקים להוריד גשם: רוח. כל ומטהרת ומעצרתן ואין מטר יורד. כך הוא דומה שלם החסילו
 להשיבן ומוק עמנו ולא ענו: (כב) מצפון זהב יאתה. הרי הוא כחומר שלם הרשמות (ועמה לא ראו אור)
 לא מדרג חכמים כשטרקיע מלא בהרות עניים להוריד גשם רוח עברה ומטהרם. ואין גשם יורד. זה מדרג
 חכמים ואינו מתייבב על סדר המקראות: (מלפני זהב יאתה. משב רוח לפנות ומעביר הגשם וחמה זורחת
 כמו המריקים מעליהם הוהב (כריה ד'): על אלוה. מלפניו. מלפני זהב יאתה. ללפן הוהב הטוב לאוזן שיאחי
 אח עלמן למנוח הקב"ה ומלפניו בחלוה הנורא מאוד): (כג) שדי לא מצאנהו שניא כח. לעורר משפטיו
 על הבריות מגולל כמו כי אם ברחמיים וכפרת הבריות עם בדבר מועט לפי היכולת. קומץ מנחה. מחליח
 השקל. מורים ובני יוסף. בקר וגלן. ולא מרח לבקש ראש ויחמור: ומשפט. יסורין: לא יענה. הבריות יוחר
 מדלי. וכן לא ענם להלדיק ויחר מדלי במה שזו אפשר כי אם איש כמתנה ידו: (כד) לכן יראוהו אנשים.
 מלפסווכה אליו כי: לא יראה כל חכמי לב. המתחכמים אליו כי אין חכמתם צעיוו כלום. ורבותיו פירשו
 על איוב שאמר לו אליהו לפי שהיית מעיל אימה יסירה על דורך חכם. לפיכך לא זכית להחקיים לך בניס
 חכמי לב: (מענה ה')

מצודת דוד

מצודת ציון

כמו ככלל את הקדש (צמנד ד'): (כא) בהיר. מליח ומזיח:
 (כב) מצפון. ענין ענין ונכח ונחת כל מליח בארסה על
 סהוב צל מעלה הלפון: זהב. כ"ל מווקק וקיי כוהב וכן
 העימיק ומעליהם הוהב (כריה ד'): יאתה. יצא כונו ונחת
 מרצות קדש (דברים ל"ג): הוד. ענינו כמו הוד ושאר:
 (כג) שניא. גדול כמו שניא פעלו (לעיל ל"ו): יענה. מל'
 ענינים ויסורין:

ראו אשכים אור השמש וזוהו פלשכ יפסח הענין ועם כי צהיר
 הוא במקומו שפסוק ומזיח מאל אבל כאשר עברה רוח ומטהר
 את השחקים מן הענן אז יראהו וזוהו חקל קלר וזוהו מליו:
 (כב) מצפון. כ"ל וחס השמש אשר נראה הוא לעין כל אשר
 יענה השמים נעלם הוא כאשר יקטרו הענן ואין א"כ יוצא
 מנליו: הכ כדעו ופסוקו מווקקו חסב: על אלוה גו'.
 מלא נעלם הוא בכל זמן ואין מע א"כ חקיון ההגה מרומי:
 נורא הוד. יראו מלביה הוד מן יעניו וכענין שחאור טרל
 החלום (שמו"ט'): (כג) שדי לא מצאנהו. עם כי לא מלאנו את האל שדי כ"ל עם כי לא כולל להצין עלמאוו וההגה מרומי
 יראוהו אנשים. על כי כל עמטו שמשע וכך לרקע ולא יענה את האדם מלצו כי אם מנעול מעשי ועשה לו: (כד) לכן
 לא חקיים השמים לענין ואינו נראה אותם להכיר להם פנים שמשע כמ"ס לא יכיר שזע לפני דל (לעיל ל"ג) כי אין משול
 פנים לענין. (העולה מהדברים ההם כי יאמר שהאדם משנין אף בשמים ויבדיל את השמש מן העונה הבאה צעולם וכן יבדיל
 את הבריו מן הכעס ולא לענינים יקרה כע ללדיק בהשגחה בזה לגלות חזו ליוסר כאשר יענה ונעט מדרך הישר ושיעו לאריו
 שם עליו בזה הוקיין נלוח חזו ליוסר כסוד לה' ויגלל מדין ביחס וימעג בדען כפשו ל"א היה מחמיר לשבח צעולם היה
 דומה כה' מרוב כל והיה אבד ללכס כדוד הננובל אף זיכריו על מה לא יכניע עלמו למקום הלל הכל צדו ואין דומה לו
 ידועים על ההשגחה על כי הוא יוצר העין ואין לא יבוע הוא אף יוכיח ומשלאריו ידועים לנו וזה הם עוד העלולים אף ישיב
 לשיב לומר הלא ידעה מה מענינים ונדוע לא מע יצר הדברים אלא ע"כ הכל מנוג בהשגחה ואין לדעתה וזהו אין להכיר את
 מעשי כי קלרה דעה האדם להצין מעשה ה' והגהמו):

איוב לח

לח * ויען יהוה את איוב מן הסערה ויאמר: ב מי זה ומחשיך
 עצה במלין בלידעת: ג אור נא כגבר חלציה ואשאלה
 והודיעני: ד איפה היית בנסדרי ארץ הנר אסידעת בינה:
 ה מישם ממדיה כי תדע או מרנטה עליה קו: ו עלמה ארניה
 הטבעו או מיררה אבן פנתיה: ז ברן יחד כוכבי בקר ויריעו
 כל בני אלהים: ח ויסך ברלתיים ים בגיהו מרחם יצא: ט בשומי

מן קרי

ת"א וטו' ה' בתל"ט ט"ו דלה ר"ב עקרים ו"ד פ"י: אור לא וגו' בתל"ט ט"ו: עקרים פ"ה: על מה וגו' יומא כ"ד
 עקירה שער י"ג כל הנועה: בן יחד. חולין כ"א ספר הזוהר פרשת שוויי ושכס ויקלל:

תרגום

לח א ואחייב יי ית איוב מן עלעולא דעצרא ואמר: ב מן הוא דין כמחשיך מלקא במליא
 מדלית מנדעא: ג זכו קרון היך גברא חרציה ואבעצה ותהודיעני: ד האן הותא במשתאמי
 ארעא חיי אין דעמא בינמא: ה מן שוי משתמקא ארם תידע או מן מחח עלה ומתקלמא:
 ו על מה ממדיהא טמיען או מן שרא אבן ונתיה: ז ביומן דמשבחין פתרא כוכבי אפר ומקבין
 פל פתי מלאכיא: ח ואגף ברשיא ופא במגחיה מן תהומא דמן רחמא יפוק: ט פד שרתי
 רש"י

לח (א) מן הסערה. מנה סערה שך ואשיך דברים כנגדו: (ב) מהסערה. שחרפתי אשר בסערה יושני
 (לעיל ט') ממנה אשיב לך כאשר השמע בסוף הענין. מי פלב לשטף חעלה גומא לכל שער. ד"א
 בסערה הכוה בסערה רפאסו. כלמפרט בספרי: (ב) מחשיך עצה. עצה חסוכה וסכלה ד"א מזה מחשיך
 עצה בלי דעת. אמר הקב"ה מי זה מחשיך עצה מקלקל במלים וברוב דברים שכתבתי איש חס וישר בתחלה
 הספר כדי לחול שמו עליו. והוא בן זה מחשיך וקלקל מה שיעלתי ברוב דבריו ואיוב ענהו מי זה מעלים עצה
 (לקמן ט"ב) אילו הייתי יודע עתך לא הייתי מרבה דברים וסקב"ה הסביו והלא אברהם לא היה יודע ועמו
 בעשר. כך מלאכיו: (ג) אור נא כגבר חלציה. רמו לו שיתעורר מן חילו וייסרויו: (ה) מטריה. מדוהי
 (ו) ירה אבן פנתה. באמלע הים ומסס נסחה כל העולם. איפה היית: (ז) ברן יחד. מחלה כוכבי אור:
 (ח) ברלתיים ים. חול בגול לו: בגיהו. בהמשכחו ואלא מן ההסוס. כמו גוחי מצבן. מושכי: (ט) בשומי עין.

מצודת ציון

לח (ג) אור. חגור: כגבר. כ"ל כאש צדק: חלציה. מחיך:
 (ד) איפה. איפה פה: (ה) קו. הכל העדה: (ו) ארניה.
 הם הדברים אשר יעמוד עליהם העומדים כמו אדני החלך שנות
 ל"ח: ה הטבעו. עול עיבור והחייבה צלועק: ירה. השליך
 כמו יכה ציס (שם ע"ו): פנתה. מל' פנה חוץ: (ז) ברן.
 מל' כנסה: כוכבי בוקר. הוא כמו כוכבי אור כי בוקר ואור
 אחד הוא והכוונה היא על כוכבי לכת הנאליים ציחור וכן
 הללוהו כל כוכבי אור (הגלים קמ"ח): ויריעו. מל' תדעם:
 בני אלהים. הם הנאלכים וכן ויבואו בני האלכי' (לעיל ח'):
 (ח) ויסך. ענין מטייל וברד כמו ויסך אלוהו בעדו (לעיל ב'):
 בגיחו. ענין הושעה כמו כי יגיה ירין (לקמן ט'):

מצודת דוד

לח (א) מן הסערה. כי נגלה אליו צרות סערה: (ב) מי
 זה מחשיך. מי הוא זה אשר מלכו לכו להחשיך
 ולסכל העלה היעולה ומוני דבר הנהגת העולם: במלין וכו'.
 (ג) אור נא וגו'. הוא ענין חתק וחיכות כי החגור צומחיו הוא
 עזונו: ואשאלך. אני אשאלך דברים ואחס הודיעני טענה
 עליהם אם לא כן הוא: (ד) איפה היית. כאומר לך עצה
 לכך נגשת לחקור אחר הנהגתי איפה היית צעם יסדתי אל החלץ
 האם רחיה לה סמוכות על מה עוונת ואלוהי הלא תשכיל לדעת
 תחליה צנואאמי כללו היית צעם הבנייה ואלים כי ין הוא:
 הדג. חמור אם ים לה סמוכות ועל מה תליה אם יש לה
 צינה להשכיל אחת הדבר: (ה) מי ישם. מוסב על הגד שבנקלה
 עמה: (ו) תדע. אם ידעת ששם מי זולתי וכאומר ובי תחשוב
 שבעשה פ"י מעשה השמים: או מי נטה וגו'. למוד לרבה רחבה ואחו צמל מרדך בגנאי ורוא פכל ענין צו"ש: (ז) על מה. הנה
 על דבר מה שחקעו אדני עוודי הארץ וכאומר הלא אין לה לא עוודים ולא אדנים ואין להם על מה לשקוע כי האור מקיפם:
 או מי ירה. מי השליך הארץ האלסון ההוטם צמח היסוד ואחו צמל ומדך הבצוי שדרכו להשכיל צנין היסוד מן הגבה וסובטו:
 הוא על נקודת המרכז היא חללעיים כדור האלכי אשר היא ועמדה אח כל הכדור לכל יתקרב אל השאה מן הפלוח כי כל חקין
 היסוד משחוק לסיודו: (ח) ברן יחד. חמור על איפה היית האלוהו צהלה הענין לומר איפה היית צעם יוננו יחד כל כוכבי צדק
 הם וערכות השמים וכל בני אלהים הם הנאלכים הננועים אחס יריעו לשמי וכאומר וכי לא תשכיל לדעת זאת באלו היית שם
 ורחיק טענה בולם כנעיים לי ועול ויכאלי עליהם וזה זה חמור ודוע ושרי לא כלשנו עמים (לעיל כ"ד): (ח) ויסך. וכן מי
 עשה ומוסיה גול הים כחונה צדורה העשוי בלתיים שלץ לצוה כאשר יסוגרו ועל החול אחר שחא בצול לים לכל יעברתו: בגיחו.
 צעבור כי יושך ויניו ללחט ען הכחם הוא עיוק החסום ומחפרה בכל עת וכן יסוק חמור העולם ולזה מהלוקר הוא אל הגבול ומי
 עשה לו הגבול הזה הלא אין צד הנועכה לטות דבר עטעו: (ט) בשומי. איפה היית בשומי לים מלגוש וענן ומחשיך מעטל
 ור"ל מלכו כסיוו ענן וערפל לכל ידעה ללחט מן הגבול ולחוצ וכאומר הלא תשכיל לדעת שאני העושה כל אלה סבלו היית שם:

עֲנֵן לְבָשׁוֹ וְעֶרְפָּל חֲתַלְתּוֹ: ^י וְאִשְׁבֵּר עָלָיו חֶקֶן וְאֲשִׁים בְּרִית
 וּדְלָתַיִם: ^{יא} וְאָמַר עַד־פֶּה תִּבּוֹא וְלֹא תִסְיֵף וּפֹאֵ יִשִׁית בְּנֶאֱוֹן
 גְּלִיָּה: ^{יב} הַמִּימִידָה צִוִּית בְּכָר וַיַּעֲתָה שְׁחַר מְקוֹמוֹ: ^{יג} לְאַחֲזוֹ
 בְּכַנְפֹת הָאָרֶץ וַיִּנְעֲרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה: ^{יד} תִּתְהַפֵּךְ כְּתֹמַר חוֹתֵם
 וַיִּתְיַצְבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ: ^{טו} וַיִּמְנַע מִרְשָׁעִים אֹרֶם וַיִּרְוַע רָמָה תִּשְׁבֵּר:
^{טז} הַבָּאֵת עַד־נִבְכִיִּים וּבִתְחַקֵּר תְּהוֹם הַתְּהַלְכֶת: ^{יז} הַנְּגַלּוּ לָךְ
 שְׁעָרֵי־מֹת וְשַׁעֲרֵי צִלְמוֹת תִּרְאֶה: ^{יח} הַתְּבַנְּנָת עַד־רֵחֲבֵי־אָרֶץ

^א במקום ה' *ידעת השחר קרי *ע' תלויה *ע' תלויה

ת"א ידעתי גו' ספר הזוהר כמשה שלם לך וכתבם אחרי מות: תהפך. סנהדרין ל"ט: וינעו גו'. חגיגה י"ג סנהדרין פ"ח וק"ג:
 זרוע גו'. סנהדרין כ"ח עקרים פ"ע ספר הזוהר כמשה לך לך: הנגלו גו'. ספר הזוהר כמשה וילא:

תרגום

עֲנֵנָא כְּסִימָתָא וְאִמְתָּמָא לְפִיפִיָּה: ^י וּפְסִיקָתָא עֲלֵי גֻדְמֵי וְשִׁוְיֵי פְרִידָא הֵיךְ נִגְרִין וְדָשִׁין: ^{יא} וְאִמְרִית
 עַד קָא תִימֵי וְלֹא הוֹסִיף וְקָא תִשּׁוּי בְּגִזְזִינְתָּ גְלִיָּה: ^{יב} הֵמֵן יוֹמָךְ וּפְסִיקָתָא אֶפְרָד יַעֲמָא לְקַדְצָמָא
 אֲתִרְיָה: ^{יג} ת"א תְּבוּיָמֵי בְּרֵאשִׁית הַיּוֹמָא וּפְסִיקָתָא לְמַחֲוֵי אֶפְרָד יַעֲמָתָא קְרִיָּין הֵן אֲתִרְיָה: ^{יד} לְמִיחֵד
 בְּגַדְפֵי אֶרְעָא וְיִטְלִטְלוּן תְּבִיבָא מִנָּה: ^{טו} ת"א לְמִיחֵד בְּסִמְרָא דְאַרְעָא דִישְׂרָאֵל וְאִמְלִטְלוּ דְרָא דְרִשְׁעִיָּא
 מִנָּה: ^{טז} יד מִתְהַפֵּקָא הֵיךְ מִנָּא חוֹתְמָא דִיִּלְהוֹן וְאִתְעַתְדוּן הֵיךְ כְּסִי זְהוּם: ^{יז} ת"א אֲתִתְפַּכְתָּ הֵיךְ מִנָּא
 חוֹתְמָא דִיִּלְהוֹן וְלֹא אֲתִבְרָאוּ כְּמוֹ גִישְׁמֵהוּן בְּלֹא גִישְׁמֵהוּן הֵיךְ כְּסִי טְרִיק: ^{יח} וְאִתְכַּפֵּי מִן רִשְׁעִיָּא
 גְּהוֹדְהוֹן וְאִדְרַע מִדְּמָמָא תִּתְבַּר: ^{טו} אֶפְשֵׁר דַּעֲלָמָא עַד מַעְרְבֵלֵי סַגְדָּא וְכַפְשֵׁפִישׁ תְּהוֹמָא
 תִּלְקַבְתָּ: ^{יז} אֶפְשֵׁר דְאַתְגַּלְיָא לָךְ מַעְלָגֵי מוֹתָא וּמַעְלָגֵי מוֹתָא דְהַנְּסֵי תְּחַמֵּי: ^{יח} אֲתִתְבַּנְּנָתָא

רשי"י

סביבות ים אוקיינוס טוהר מקף העולם ועניים מוצבים לו כלזוס: חתלתו. הכריבו כמו החלל לא חתלת
 (יחזקאל ט"ז): ^י ואשבר. עשיתי לו שברים סביב לעכו כחוכס והס לו חוק אשר לא יעברס כמו וירפס
 לפני השער עד הסברים (ישוע ז') והס מעלות סביב לעיר: ^{יב} המימידה. מיוס שזולח: ^{יג} לאחוז
 בכנפות הארץ. ועוד הוסיף לומר לאחוז בכנפי הארץ. כלום שאוחז בכנפי העליו ומונעה כן אני עתיד לאחוז
 בכנפיה ולינער את הרשעים. וכן הוא אומר וס' יטה את ידו וכסל עוזר (ישעיה ל"א) כשאלס אוחז בידו דבר
 ומטה ידו והוא כופל: ^{יד} תהפך. בחומר חותם. מטבע זורס אלס כמותו. ובחתיים סמחים
 יחיו ועמלדו ללבושים: ^{טו} וימנע. או מרשעים זורס וכס"א זורוע רמה טשבר: ^{טז} נבכי ים. מסגרי ים.
 כמו נבוכים סס בדרך (שמוח ז'): ^{יז} שערי מוח. זה גיהסם:

מצודת דוד

^י ואשבר. חוק גורמי עליו כללו עשיתי עליו מקניב שבים
 ורחיבים והאלו שמהי בנים ודלחים סגורים כלשר ישעון כהקון
 עיר ונבז: ^{יא} ואומר. גזרתי עליו עד מקום החול שהוא לו
 לבניה ודלחים עד סס החול ולא מוסף ללס להללס ונמקונו
 יסם גלוי כהכנס ונלון ולא חולס לו: ^{יב} המימידה. חלסה
 פרת עיניך סס השנס העשליך כולויו להסיר הנקב עסס יגבל
 הוא ע"פ הדרך חלס לויסיו עשולס ללכס ולגל ביות וכלומר
 הלל מעלמו יסמעע בבל עס ולא יסקוע ולא ימות וסס לא היה
 ככעס לוי לקיים בזכרו היה ס"ב לחיו לו כלום בזון מן הזמנים:
 ידעת. סדעמס סל השנס הנוציל השכר סים מקומו אשר יסבון

מצודת ציון

^ט חתלתו. ענין כריכה ועשייה כמו וסחלל לא חללס (יחזקאל
 ט"ז): ^י ואשבר. ענין טבר ורחיבים: בריח. ענין מטה עשוי
 כסגור צו סל סדלחוס: ^{יא} עד פה. עד הנה: בגאון. מלשון
 גלוח כי כהננס הגלים נולסם כללו ומחלום כי יצבוה למעלה
 ומשמיים קול גדול: ^{יב} השחר. הוא כמו זוק: ^{יג} וינערו.
 ענין הנפילה מן הדבר אשר יסנענע ככס רב כמו גס חלגי נעמי
 (נחמיה ס'): ^{יד} חותם. לוחס כמו חוסס מכניס (יחזקאל כ"ח)
^{טו} רמה. גבוהה וסחסי: ^{טז} נבכי ים. עיווק סיס כמו מנל
 כהננס (לעיל כ"ח): ^{יז} שערי מוח ושערי צלמות. על סקמ

הוא מקרא קלג וכלאו אורי הלל לויית ללחח כקלות הסין
 וינערו הכשעים ונענה וסלדיק כשכר בה ועל הנצול ילונר אשר הכל נלצדו ויסלך אך כס ובי לין השנחה סיס זו: ^{יד} תהפך.
 ומכל סלס חדע עס כי תהפך חוסס לוחס כעס עוורו להיות כחומר וכעיע חולום עכ"ו יעורדו כחסיס ויסו ככסלכוסס וכמו
 סוללכות אשר יקופל וסחר ופסעס וסרי הוא ככסלכוסס וכל סקסיב על אורכו כשכר כחסיס ככסנו סחכל סל ועל סווערכס ולפי סקנע
 וסח"ס הוא כענע סלל סקנעס וזה אחר לו הוקוס סל סל אונס סלס וסגים סוב לין סלפליס על סח"ס: ^{טז} וינערו. וסל עס כי
 סהיה סלללס סל כליריסס לא זילכו לו סרשעים כי וסס יענע לוח סללכוסס וסל סשבר זרוע כענע סל צעלי הזרוע וכללו יסיו כזה על
 סלכוסס כענור סמולל וסעוסס לונס סל סקל כ"ל כעסענו: ^{טז} הבות. כלומר סין מללך לנך להכסס אחרי ובי ככסס סמולל מללס
 סלס סחכלס עד ככבי סיס לדעס וסו כזי ססחכלס כעניוק כחקוסס סחכוס: ^{יז} הנגלו. סלס נגלו לך סעבי מוח עד סחשפוע סלס
 יחיד סחסיס כ"ל סלס עקן וילך כן יורד סלול לא יעלס (לעיל ז'): ושערי גו'. סלל כדננ צ"ס: ^{יח} דתבוננת. כי חנין סדכיס

הִנְדָּה אֲסִירֶעֱת כְּלָהּ: ^י אִיזָה הִדְרָךְ יִשְׁכַּן אֹר וְחֹשֶׁךְ אִיזָה
 מְקוֹמוֹ: ^ב כִּי תִקְחֵנוּ אֶל־גְּבוּלוֹ וְכִי תִבִין נְתִיבוֹת בֵּיתוֹ: ^ג יָדַעַת
 כִּי־אֵן תִּלְדָּה וּמִסְפַּר יָמֶיהָ רַבִּים: ^ד הִבָּאת אֶל־אֲצֵרוֹת שָׁלֹג
 וְאֲצֵרוֹת בָּרָד תִּרְאֶה: ^ה אֲשֶׁר חֲשַׁבְתִּי לַעֲת צָר לְיוֹם קָרָב
 וּמִלְחָמָה: ^ו אִיזָה הִדְרָךְ יִחַלֵּק אֹר יִפֹּץ קָדִים עַל־אָרֶץ:
^ז כִּי־פָלַג לְשֹׁטֵף תַּעֲלֶה וְדֶרֶךְ לַחֲיוֹ קָלוֹת: ^ח לְהַמְטִיר עַל־אָרֶץ
 לֹא־אִישׁ מְדַבֵּר לֹא־אָדָם בּוֹ: ^ט לְהִשְׁבִּיעַ שָׂאָה וּמִשׁוֹאָה

ת"א מי פלג. נחמל ט"ו: והק ונ"י: טס:

תרגום

עד פתי ארץא דנגמא דעין חו אין דעמא כלה: ^י יש אידין אורחא ישרי נהורא וחשוכא הידין
 אתריה: ^ב ארום הדברניה לתחמייה וארום התבין שבילי בתיה: כא הדעמא ארום גבן התילד
 ומין יומך מיעין: ^ג כג אפשר דעלמא לקומטורי תלגא ואפומיקו דברדא תחמי: ^ד כג די נגזרת
 תלגא לעדן עקרא בגהסם וברדא ליום קרבא דפרעה ואנהתא דמצראי: ^ה כד הידין אורחא יתפליג
 נהורא יבדר רוח קדומא על ארעא: ^ו כה מן מאף לשטמא קיבמא ואסרמא לענני קלא: ת"א מן
 מאף לשטמא דתחומא חריצי מלא וקצתהון דלא לעילא ואורחא לענני דמתחין מסמן מלא בקלא:
 ת"א מן עבד שטמא למרובא דמלא לעילא ארדא דעננא דמתח מטרא בקלין: ^ז כו לאתתא מטרא
 על ארעא דליה בה גבר מדברא דלא בר גיש ביה: ^ח כו למספע רגישא ואתרגישתא ולמרבא

רש"י

(כא) ידעתי כל זאת. וכי אז סולד כשנראהים: (בג) אשר חשכתי. המנעתי: לעה צר. לחמשה מלכס
 כנבעין: ליום קרב. מלחמה בוג ומגוב: (כד) יחלק אור. חינוור של חמה נפולע לכאן לכאן כקריי אלי:
 קדים. טמס במורח: (כה) מי פלג לשטף תעלה. צערביז קורין לשערה שיטפא כל שיער ושיער שבראש
 פלגיה לו חעלה גומא לינק ממנס שאליו שנים ונקוט מגומא אחד מהשיכוס מזור עיניו של אדם וחס לא
 תחלפו לי. בין איוב לגויה כחלקן לי וחסו מן הסערה: ד"א לשטף טיפס בשם שטוף פלגתי לכל עיפה גומא
 בעצום. שאליו יורדות מגומא אחד ב' טיפוס מטעטסות אח הארץ. ונעשיה טיט: ודרך לחיו קלות. מי פלג.
 כל קול וקול יש לו שבל. ואם שנים הולכיס כשבל אחד אין הדברות סופלות אם הקול: (כז) שואה. ארץ

מצודת דוד

מצודת ציון

הנעשים עד סוף כוחם האלץ ואם פלגתי ידעתי הכל הגד אם
 ידעת וכאזכר. הכל לא ידעת מה הנעשה באלץ ואין מחקיר לדעת
 ההנחה: (יט) איזה. חוזר על מלה הפנוכה האלו צמקא
 שלפניו ולומר האם שבין אלה זה הדקך אל מקום אשר ישכן
 עם האור ואם זה מקום החשך: (ב) כי תתקנו. אשר מול
 לקחת אם האור להצילו אם נצול החשך להאיר עם: נתיבות
 ב"תו. של החשך להציוו עם אם האור וכו' מדק הפלגה ותלגיה
 לומר מה טעם גיר שנילקך לכך להכיר אחי: (כא) ידעת.
 הידעת עם שטולת אשר סולד לו בזמן שטולת ועמה הידעת
 אלזירות שלב וכי תכלה צמלקך אלזכות צר לרעם ומה הנה:
 (כב) אשר חשכתי. אשר ננעשה מלכום צמקיס כח"ש ויחלדו וגי' לא נהך אלה (שמוע ע') ונשאלו טוים צמיר כהיום שומקיס
 למה לא להלך לחמשה מלכי האזורי כח"ש וה' השליך עליהם אצנים גדולות מן השמים (יהושע ז') וליום קרב ותלמחה אל גוג
 כח"ש ונשפעתו וגי' ואנני אלגביס וגי' (יחזקאל ל"ח) כן דר"ל: (כד) איזה. כ"ל הידעת אלה זה הדקך אשר יחלק אור השמש
 לידם בעולם צדק ועוקס שלא יחיק בחושו אם הצדי הטול ואלה זה הדקך אשר יפזר עליו על האלץ רוח הקדים קמח שבתומם
 ולא יטיל אם הצדי לכאן ונשאר חלו ועווד וכאזכר ואם אין כך חלק צניה איך תשכיל הנהגתי: (כה) מי פלג. מי חלק
 חזיקה לשטף המים להעשך זה אל העוקס מן החוקמות אשר אלנו ללכח וגי' פלג דקך לענין וקולות הכעס אל המקום אשר יקך:
 (כו) להמטיר. להוכיח המעשך על ארץ נבזה ויבשה עד לא יש צב ארץ ועל מקום מדבר שמוע שטין עם אדם לגולל היבשות
 והוא ככל ענין כח"ש: (כז) להשביע שואה. להשיע עם המעשך אם חלק חשך ושמועה ובלעזת צה הולאה העשך:

יחור וככל הדבר כח"ש: (יט) אי זה. אלה זה: (כב) קרב.
 גם הוא ענין מלחמה כמו הנלמד ירי לקרב (ספרי קמ"ד):
 (כד) איפ"ן. יפזר כמו ויפזר העם (שמוע ה'): (כה) פלג. ענין
 חלוקה כמו נפלגה הארץ (בראשית ז'): לשטף. מכולת היונים
 כמו ורמוז כחל שטף (ישעיה ל'): תעלה. השיבה כמו ויעש
 העלה (מ"א י"ח): לחיו. כי יקבל הענין כמו ה' עושה חזוים
 (זכריה ז'): קלות. כמו וקלות: (כו) שואה ומשואה. חשך
 ושמועה וכן אהם שואה ושמועה (לעיל ל'):

איוב לח

נה

וְלִהְצִימֶנּוּ מֵצֵא דָשָׁא: כח הַיֵּשׁ לַמַּטֵּר אֵב אוּ מִרְחֹלִיד אֲנִלֵּה
מַל: כט מִבְּטֵן מִי יֵצֵא הַקֶּרֶחַ וּכְפַר שָׁמַיִם מִי יִלְדוּ: ל בְּאֵבֵן מִיִּם
יִתְחַבְּאוּ וּפְנֵי תְהוֹם יִתְלַפְּדוּ: לא הַתְּקִשׁוּר מְעַדְנֹת כִּימָה אוּר
מוֹשְׁכוֹת כְּסִיל תִּפְתַּח: לב הַתְּצִיא מִזְרוֹת בְּעֵתוֹ וְעֵישׁ עַל־בְּנֵיהָ
תִּנְחַם: לד הַדְרֵעַת הַקּוֹת שָׁמַיִם אִמְדִּיתִשִׁים מִשְׁטָרוֹ בְּאַרְצֵי:
לו הַתְּרִים לָעֵב קוֹלָהּ וְשִׁפְעַת־מִים תִּכְסֶּךָ: לז הַתְּשַׁלַּח בְּרָקִים
וְיִלְכוּ וַיֹּאמְרוּ לָהּ הִנֵּנוּ: לי מִי־שֵׁת בַּטְּחוֹת חֲכָמָה אוּ מִי־נָתַן

ת"א היש לעטר עקרים מ"ד פ"ח: ומבטן וגו'. ס' הזכיר ס' ימרו: המקשר: בככות ע': ועיש וגו'. טס וס"א: השלח: צמחל ל"א:

הדרגה

מִפְּקֻנֹת דִּתְאָה: כח הַיֵּשׁ לַמַּטֵּר אֵב אוּ מִן אוֹלִיד רִטְסִי מֵלֵא: כט מִפְּרִיקָא דְמִן נֶפֶס נִדְחָא
וְלִדְאָ דְשָׁמַיָא מִן יִלִּיד וְתוּה: ל הַיֵּשׁ אֵבֵנָא מִי רְדִישֵׁן וּמִמְפְּרִין וְאַפִּי תְהוּמָא מִן קִדְא מִתְאַחֲדִין:
לא הַתְּקִשׁוּר שִׁדְרֵי כִימָתָא אוּ אֲשֵׁלֵי דְנִגְדִין נִפְלָא תִשְׁרִי: לב הַתְּפַק שְׁטָרֵי מִלְּוֵא בִּזְמַנְהָ וְנִחְמָא
עַל אֲפֻרְתָּהָ תִדְפְּרִנֵּן: לג הַדְרֵעַמָּא נִזְרֵתָא דְשָׁמַיָא אִין תִּשְׁרִי שְׁמִרְיָה גְלִגְלִיָה בְּאַרְעָא: לד אֲפִשְׁר
דְּתָרִים לָעֵבָא קוֹלָהּ וְרַכְפַּת מֵצֵא תִחְסֶּךָ: לו אֲפִשְׁר דְּתִשְׁרֵר בְּרָקִין וְנִדְכֵן וַיִּמְרוּן לָהּ הֵא אֲנִן:
לו מִן שְׁרֵי בְּקִלְיָן הַיִּקְמָתָא אוּ מִן יִתְבּ לְלֵבָא בִּינְתָא: ת"א לְתִרְנַגּוּל בְּרָא בִּינְתָא לְמִקְלָסָא לְמִרְיָה:

רשי"י

סיהא חסוכה דרעב: (כח) אגלי טל. גלי על. והאל"ף יחירה כנו ואחוחי צלויכס (לעיל י"ג) והאל"ף יחירה
בראש חסוכה לטות סס דבר. אבחה חרב. כמו טיבוח חרב (יחזקאל כ"ח) לעקס חרב. ל"א אגלי כנו אגני
טל. כתיב אבנות פלגים סטל כחון צהן למ"ד מתחלף צו"ן צספר עזרא. נככה כנו לשפה (נחמיה י"ג):
(כט) וכפור. גריס"א: (ל) כאבן מים יתחבאו. ע"י הקרה סמגלד טופס שעל פניס: ופני תהום יתלכדו.
בו ויחאחו כחמד: (לא) מעדנות כימה. קישור טונה. שלא תלך כל קורחו ויחריצו את העולם בלינס: או
מושכות כסיל תפתח. להוציא חמה להפוג לנהה של כימה: (לב) מזרות. כל שאר מזלות: ועיש. כוכב
גדול שבכימה. והרבה פוכבים קבועים בו ועל צ' כוכבים מנמו לפסוח ארצות המזול ונקצעו במול טלה ועמד
הקב"ה להחורס לו סמחומל: (לג) משטרו. שחרת המזלות הממונים להביא על הארץ קור וחוס קץ וחורף:
(לד) התרים לעב קולך. לזאת עליו להקפדה מים להיות שפעט מים מכסף. והוא קדרות העבים.
כנו או חסך לא תראה (לעיל כ"ג) או שפעט מים על פיך יכסף מן העמים: (לה) ויאמרו לה. במקום
שנחמלחו סס הכנו עשנו שליחוך שאין לרובין לחור למקומן להשיב שלחן שסטינה בכל מקום: (לו) בטחות.

מצודת דוד

מצודת ציון

(כח) אגלי. ענין וענין כמו גולה מים (יהושע ט"ו) והאל"ף
נוספת כמו האל"ף מן ואחוחי צלויכס (לעיל י"ג): (כט) וקרה.
הוא הגליד שע"פ הוים הנקפה מן הקור וכן כעין הקרה המושל
(יחזקאל ה'): וכפור. הוא המושל ציפי הקור צעם השחר וכן
כשור כאשר ישר (ההלים קמ"ו): (ד) ויתחבאו. מל' והפגזה
ויתסחור: (לא) מעדנות. ענין קשורים וכן וילך אליו אגב מעדנות
(ש"א ע"ו) ונדחו"ל החור ראשי מעדני' (כלים פ"ג): מושכות.
אמר דרך משל מן הדיק העשוי בו לזעזוע וע"י משיכה הרעועות
יסחפחו ויסקכו: (לב) מזרות. כמו מזלות הדי"ש במקום הלע"ד
וכן ומומחים קרה (לעיל ל"ו): על בנדה. עם צניה וכן וישאו
האנשים על הכשים טעות ל"ה): תנחם. מנחם כמו ולא נחם
אלהים (שם י"ג): (לג) משטרו. מלשון שוטף והוא ענין מושלה
עה: (לד) ושפעט. ענין רבוי כמו שפעט גמלים (ישעיה ס'):
(לו) בטחות. בכליות ויקאלו כן ע"ש פה טומום וטמטום

(כח) היש. האם יש לוטער אב ווי ילד ועיני העל אשר ילדה
לרדה אלסה: (כט) מבטן מן וגו'. אשר ילדו להגליל: מי ילדו.
אשר ילדו לרדה אלסה: (ל) כאבן. ע"י הקרה יתחבאו העים
ואינם נראים כאלן המושל ציפיה אשר יבוסה ענין חלום: ופני
תהום. הוים אשר עומעל להחרום הוים נלכדים מן הקרה ולא
ילכו חולה ולא יכוננו גליה כנאל ובאונד וכי מ"י העשה את כל
אלה הלא אפי ה' וזה זה לא מיכא ענהכרד אחרי: (לא) התקשרו.
האם אהם תקשר קשרי וזל כימה שלא יוציא כל נחשו להחריב
העולם או האם תפתח קשרי רעועות וזל כקול להוציא חומו
להפג נחם וזל כימה: (לב) התציא. האם הוציא את החולות
כ"א צערו ולא יעבור הווער וכי אהם הויה וזל עיש עם צניה
והם קבולה סוכים קענים שעמו אשר לא יתסכרו זה מזה:
(לג) הודיעת. האם מדע גזרות נלח השוים אשר ישפטו באלץ
האם אהם תשים מושלה כ"א באלץ מ"י יתגול על וזה מ"י להכרי
מי לרעב מ"י לנלוס וכדומה: (לד) התררים. האם תרים לעב
קולך להוכיח הווער והוא ישמע לך ויכסף שפעט מ"י הווער: (לה) ויאמרו לה. מ"י שם חכמה בכליות או מ"י נחן צינה בכל:

הוא וועשה דביק: (לו) מן שרת. מ"י שם חכמה בכליות או מ"י נחן צינה בכל:

איוב לח למ

לשכּוּי בִּינָה: לו מִי־יִסְפֹּר שְׁחֻקִים בְּחֻכְמָה וּגְבֻלֵי שָׁמַיִם מִי יִשְׁכִּיב: לח בְּצַקַּת עֶפְר לְמוֹצֵק וּרְגָבִים יִדְבְּקוּ: לט הַתְּצוּד לְלִבִּיא מִרְף וְחֵית בְּפִירִים תִּמְלֵא: ט כִּי־יִשְׁחֹו בְּמַעֲוֹנוֹת יִשְׁבוּ בַסֶּבֶה לְמוֹ־אָרֶב: טא מִי יִבִּין לְעָרֵב צִידוֹ כִּי יִלְדוּ אֶל־אֵל יִשְׁוּעוּ וְיַעֲוּ לְבִלִי־אֶכֶל:

למ * הַיֹּדַעַת עֵת לִדַּת יַעֲלֵי־סַלַע חֲלָל אֵילוֹת תִּשְׁמָר: ב תִּסְפֹּר וִרְחִים תִּמְלֵאנָה וְיֹדַעַת עֵת לְדַתְנָה: ג הַכְּרַעְנָה יִלְדִיהֶן תִּפְלַחנָה

*ילדיו קרי *בנ"א מלרע

ת"א מי שח וכו' עקרים מ"ד פ"י: או מי וכו' כ"ה כ"ו: בקלח וכו' יומא כ"ז: הידעה וכו' בהכל ט"ז:

תרגום

לו מן ומני שבעתי שמא בחוכמתא ובילות שמא מן ישרי: ת"א מן ומני כוכבי שמא בחוכמתא ועני דמתלין לזקא דשמא מן ישיב: לח פד אשתאם עפרא לשחאסה ורגישתא אדבקי: לט הרצוד ללותא מוזנא ופרנסיתא דאריותא תספק: ט ארם שחין במדודתא ותבון בממללתא מטיל לכמנא: טא מן ותמן לערבא מוזניה ארם בגוי לאלהא יבעין תעין מדלות מיכלא: למ * אפשר דידיעתא עדן מלדיהון דיעלי מינרא בד מצטרין אלתא תנמור: ג תמני ירחה דשלקן ותנדע עדי מלדיהון: ג תמסן בגיהון מתפלחן צעריהון משדיון: רש"י

אלו הכללות: לשכּוּי. זה חרוב. לשון חכמים ויש אומרים זה הלך שחא ופסה ומחשב את הטלות: (לו) יספר. ידבר ויחיר הפקידים: וגבלי. עשוין כמדות שהשמים ככוסים זו סס כמו נבל וין: (לח) בצקת עפר. בזה שחקי עפר: למוצק. ליסוד עולם באמצעותו: ורגבים ידבקו. סביבותיו. ללדניו עד כי נתמלחו ארבו ורצבו: (מ) ישחו. עומדים כפופים לארוב כן דרך הארזים לשון ולבון עלמן כדי שלא יכירו בהם: (מא) יתעו לבלי אכל. שהביטה שונאם והקב"ה מוזן להם יוספין הנבראים מלאכתו ונכנסין לתוך פיהם: (א) יעלי סלע. אשטכונ"ק ושונאח את ולדה ועולה עולה גבוה כשכורעת לילד כדי שיפול לתוך יועת והקב"ה מוזן לו מר ומקבלו בכנפיו: חלל אילות תשמור. לשון חיל כיוולה (אוכס ד') החילה רחמה דר ואין הולד יכול ללאת ובשעת לידתה אתי מוזן לה דרקון ומכסה ברחמה ונפחה. ואם מקוים ומאחד רבע מיד מהס ובין אותם רבעים אתי מחליף ובין אוזב לאוזב נסחלף לי: (ג) תפלחנה. מתבקע רחם

מצודת דוד

(לו) מי יספר. מי הוא אשר יעשה את השמים צהירים כספיר ערובים מן העננים ומי הוא המשכיב ועורם מתחה לשחקים את כבלי השמים והם העננים: (לח) בצקת. מושב על מי ישיב האמור בצוק הנקרא שלפניו לומר מי הוא המשכיב ועורם את הלחץ צמח היה ירק העפר להיות יליקה אהם והעננים היו דבוקים אהם אל אהם להיות גולם אחד ובאומר הלא אתי העושה את כל אלה ולא זולתי ועודע א"כ לא היא מלהכיר אתי: (לט) התצוד. האם אתה הניד ללביא עקב האם אתה חונל לכפופים את נשמת החייה הנחלש: (מ) כי ישחו. באומר הלא אתי נחמי צמח בהמה לנלוז עקב אשר יכשירו קומתם מצודים לבל יכשירו צמח החייה ויכבדו וישכים המה בצוקים לארבו על החיות לערפן עקב: (מא) מי יבין. מי הוא המנין לעורב זולתי כי ילדי העורב ילעקו אל (א) והמה חמיש ארס יודעים מה לעשות על שאין להם לוחל ואני הוא המנין להם ואמרו כ"ז על כי בני העורב המה לבנים בילדותם וארזים כואה עלמנו שמוך והמה לבנים מושב שהמה בני זמרים שחין אחר צא על אהם לזה ימלא צמח

מצודת ציון

צחלב והוא מלשון ועם את הניה (ויקל' י"ד): לשכּוּי. הכז כקל כן לפי שהוא לופה ומעט את הטלות ומכוננו של שדה לופים (צמדכ כ"ג) הוא חקל כפוחא וכן נאמר עבדו משכיות לבז (ההלים ע"ג): (לו) יספר. מלשון ספיר והוא סס אהן יקר הכהיר נולד ור"ל עושה אותם צהירים כספיר: וגבלי. ורודת כנו ונבלים יכשירו (יכניה מ"ח) ועל העננים יאמר ב' שאלה: (לח) בצקת. מ"ל יליקה והמה: ורגבים. הם החיות כמו כנפי נחל (לעיל כ"ח): (מ) ישחו. וכפון קומתם כנו קודר שחתי (ההלים ל"ה): במעונות. מ"ל מעין ועוד: למ ארב. לארבו וכן לנו פי לקמן מ': (מא) צידו. עיין מוזן כמו לחס לידם (יושע ע'): למ * יעלי סלע. הוא חיש הכז: חלל. חיל ונחלי לידה וכן חלבו כמו ילדו (יעל' כ"ו): תשמור. עיין השגחה על דבב מה שלא יעבור האומדן וכן משמעות הכהנס וליה יקראו כן עש"ז: (ג) תכרענה. מ"ל כיעה על הנכסים: תפלחנה.

ומתאן לזכר והמקום מוזן להם יוספין מלאכתו ונכנסין לתוך פיהם למאכלם ובאומר איד את כן האמר שאיני נשגים בצמלים: למ * הַיֹּדַעַת אֵילֵה זו אכרית על צהיה ובשעת שכורעת ללדת עולה לכאס הקלע כדי שיפול ולדה לתוך וימות והמקום מוזן לה כשך ונקבל את הולד על כנפיו ולזה אמר לאויב האם אהה ידעה עם לדתה להחיות לה הנש: חלל אילות. אכז"ל אילה זו כפונה לר ובשעת שכורעת ללדת מוזן לה המקום דבקין ומכסה ברחמה ויולדת בקלות ולזה אמר האם אהה השמור העת אשר יצולו לה חיל והעלי לידה להזדון לה הדקקן: (ב) תשמור. וכי תספור לה ידעתי ליה עמי מלאה האם וכי ידעם עם ליתן לעשות לה או לזכך החילת: (ג) תכרענה. הלא כאשר הכרענה ללדת עולמין ילאו ילדיהן דרך בקוע פתיחה פי נחמם

חבליתם תשלחנה: י יחלמו בניהם ירבו בבר יצאו ולא שבו
 למו: ה מירשלה פרא חפשי ומסרות ערוד מי פתח: ו אשר
 שמתי ערבה ביתו ומשכנותיו מלחה: י ישחק להמון קריה
 תשאות נוגש לא ישמע: ה יתור הרים מרעהו ואחר פלי ירוק
 ידרוש: ט היאבה רים עבדה אסילין על אבוקה: י התקשר
 רים בתלם עבתו אס ישדר עמקים אחריה: י התבטחבו פרי
 רב פחו ותעזב אליו יגיעה: י התאמין בו פרי ישוב ורעה וגרנה
 יאסף: י פנף רננים נעלסה אס אברה חסידה ונצה: י פרי תעזב

ת"א כק וגו' ונחום ס"ו זכורות כ"ז:

*ישיב קרי

תרגום

ד מתחילו בניהון יסגון בעבדא יפקון ולא תיבין להון: ה מן פטר מרדא בר חודי ויששלי
 ערודא מן ישר: ו די שרתי מישרא בתייה ומשכנתי ארעא צרתי: ז ויבדק לנגוש קריתא אתרגישתא
 דרדי לא ישמע: ח יאלל טרדא מרעהו ויבחר כל רוקא ובעי: ט אפשר היעבד רימנא למפלחך
 אין יבית על ארתך: י אפשר דתקמור רימנא בתלמא באשליה אין ישדר נלממא בתרך: יא אפשר
 דתתרחיץ ביה ארום סגי חליה ותשפוק לתייה לעוקך: יב אפשר דתימין ביה ארום ותיב ורעה
 ואדך ונגוש: יג נדפא דתרנגול ברא דמשפחא ומקמא אין אברא דדוריתא ונעיציתא: יד ארום

רש"י

סלסס ומולא הוולדו וחבלי לידה סלסס: תשלחנה. מעליהם צלחה לרבע שאני נומין להם: (ד) יחלמו.
 יחזקו: ולא שבו למו. משרבו קצת יגדלו צבר. צורעים וזדשאים ואיום לריקים לגדול הזבים ואמס:
 (ה) חפשי. שאין אדם יכול לגדל פרה ללמדו עבודה צמנוח: ערוד. חמור סכר: מי פתח. מוסתמו שאין
 עליו עול אדם: (ח) יתור הרים מרעהו. הוא עלמו הר לו מקום מרעה: (ט) רים. כמו ראס: עבדך. לעבדך:
 (י) בתלם עבותו. (או קשרה רחס צמנוח פלס של שורך) עבות חבל שקשרין שוריים לחלמי המחרסיה:
 ישדר. יתקן הסדה: (יא) התבטח בו. לאסוף הוואקך בצביל שכחו רב ויכול לסבול טרפה: ותעזב אליו יגיעך.
 לאסוף אל הבית: (יג) כנף רננים נעלסה. כן סס עוף גדול רננים. ובלשון משנה קרי צר וכוני: אברה. כל עוף
 קרוי אברה על סס פסורה כלומר או עוף שסמו חסידה ועוף שסמו וולס ראה מה מנסה: (יד) תעזב לארץ

מצודת דוד

ושלחה מעליה אס חבליה כי ילכו להם יניד אחר חליה ונבלי
 לוכך אל הוולדו: (ד) יחלמו. והוולדו יחזקו ועלגון ויסי
 צריאים ולא תמקקו מן הלידה והנה גדלים בחוף לחורב צוים
 ולקחם בליהם והנה יולאים וולאים פני אונות ואיום סבין להם
 להיות מונים מעלם: (ה) מי שלח וגו'. ונהניא וואכו צוול
 ענה: מי פתח. לכל יהיה קשור צלוועי העול: (ו) ערבה
 ביתו. להיות מוודו בערבה ונשכני צלחן ונלחה: (ז) ישחק.
 יעבד לקול הוניה הנשטע צעיר הוואל וזיננו כס וכל ישמע הוניה
 נמש לטובו לנלחם: (ח) יתור. יבגל הרים לו לנרעה ונעלמו
 ידוע ויפס אחר כל עטד וקוק: (ט) היאבה. האס יכלה
 חלס לעוד לך וכי יתור לעמוד על אונקן לאסול ועלך:
 (י) התקשר. האס תקשור אס חלס בכלי הוואריסה צמכלים:
 עבות חליו לו צעבור חרוט חליו טרד וכי יבא חליו העוקים
 אחר אס חרע חלמה למען ויפס על אונקן לאסול ועלך:
 וכי נענה צו על כי כמו רב ונעמו אליו יגיעך אחר טעה
 לשחא יסמק: (יב) התאמין. וכי חליו צו אס ייבי לביקך
 גדולי ונעך ויפס כנך הבית והוא ענין גוליה לוור הלל אין
 להאמינו כי אס הכל יוכל וכאמר ועני הוא חונוין ונלחם הלל
 איו ואלך חליו שחינו מניחה צמכלים: (יג) כנף רננים. הוא
 כס עוף וצדק"ל קנאל טווח וקנאל רננים ע"ש ששחט וסכין
 צויעי כנפיה ואמר הנה הווף כנפיה שחטה בכל עת או ענין צעל
 כקף חסידה או ענין גולה חידעה ונחגס: (יד) כי תעזב. אס
 יל מן עוזמה צליה על חלך ולא חטע עליהם לחמוס כי

ענין צביעה כמו יפלה כליומי (לעיל י"ג) ויכל ילאו דקך הנקיפה
 ודוגמתו נקפה צור נקדסם ישעיה מ"ח) ונשפטו ילאסם דקך
 נקס: חבליהם. חבלי הלידה: (ד) יחלמו. ענין פרישות כמו
 צביר חלמות (לעיל ר'): בבר. ויולא אומו החולה (צכאס"ט)
 ס"ל לכל: (ה) פרא. הוא חמוג פסור: חפשי. לחנות:
 ומסרות. קשרי כלועוס העול כמו ווסקות וועוס (ינמיה כ"ז):
 ערוד. פלא כמו מדבר (שס ז') חלמו כענול: (ו) ערבה
 טרחה. ענינו כמו מדבר וכן חלחך ערבה וסעה (שס) וכמו
 ארץ ונלחה (שס י"ג): (ז) ויבדק חלחך וסעה ורעס כמו
 חשוות חן (זכריה ד'): נוגש. הוא הכופה על הוולחם:
 (ח) יתור. יבגל כמו ונחור חלך (צגדכ י"ג): (ט) היאבה.
 סיכלה כמו לא אבה יעני (דברים כ"ה): רים. כמו חלס והוא חיה
 גדולה: יליון. ענין החמדה כמו לך יליון זה (ישעיה ח'): אבוקה.
 הוא העוקס שחלכין סס אס הבהמות כמו ונחור אונקן צעליו
 צחלס צעבותו וכלס הווא העונס העשס צחריסה כמו חליו טדי
 (רובע י"ג): ישדר. ענין כחיטה רבני העפר וכן יסוד לו
 יעקב (שס י'): (יא) ותעזב. ענין הנסה: יגיעך. החוזה הבול
 צעול וציעה: (יב) ויאסף. יניקס אל הצות: (יג) כנף רננים.
 כקף וכן כל עוף כקף (צכאס"ח) וי"ל צעל כקף שסמו רננים:
 נעלסה. ענין שחטה וזילה כמו נעלסס צחאס"ס (משלי ז'):
 אב. הוא כמו או וכן ילאכר כהיך או צמקס אס וסמ"ש או
 מדע כי שור נח הוא (שמות כ"ח): אברה. ענינו כמו כקף

איוב למ מ

נז

בדי שפך ויאמר האח ומרחוק יריח מלחמה רעם שרים ותרועה: כי המבינתה יאברגין יפרש כנפו לתימן: כי אם על-פיה יגביה נשר וכי ירים קנו: כי סלע ישכן ויתלנן על-שן סלע ומצודה: כי משם חפר אכל למרחוק עיניו יביטו: ל ואפרחו יעלעוהם ובאשר חללים שם הוא:

מ * ויען יהודה את איוב ויאמר: י הרב עם שדי יסור מוכיה

* כנפיו קרי * ואסרוהו קרי

ת"א הענין וכו' גי' כ"א כחכ"א כ"ה:

תרגום

והנני יעבד גממא בארעא ולא ידמיין ארום קל שופרא: כה במפת שופרא יימר חזיא ומן החוק ידים קרבא אכלייתא דבכרבי ויבבא: כי אפשר דמבינתה יתאבר בר נצא פרוש גרפא לדרומא: כי אין על מוקדה ותגבה נשרא וארום ידים שרפפיה: כה ביפא ישרי ויבית על פדה מינה ומצודה: כה משמן חפר מכלא למרחוק עיניו מסתכלן: ל ואפרחו גמגמן אדמא ויבאחר דתמן קמליא תמן הוא:

כ * ואתיב יי את איוב ואמר: ב אפשר דנצי עם שדי יתרדי מבסן אלקא ויתביניה:

רש"י

(כה) בדי שופר. לשון די הסב לו בהרבה שופר: יאמר האח. לשון שאומרים (העובדים) כסאן שמתן כמו שחומרים אהם נחמה לער: (כו) יאבר נין. יגדל סך כנף ומלאך הוא דומה לדמות כן ומעמיד קושי הרוח דרומה כפרשות כנפיו סלא יחריב אה העולם: (מן אס יעלו גרעס כטעות וז"ל אחר פסוק למ"ד כפסיקתא דאחרי מות אס על פוך כו' מוכר'): (כז) אם על פוך יגביה נשר. השכינה שנאמר כנשר יעיר קנו (דברים ל"ב) היה מסלק פמולו שלו סלא ויוק לאהרן כצואו אל הקדש ביום הכפורים: (כח) סלע ישכן ויתלנן. בטוח היה אהרן במחטה הקטורה כשנחה על אהן שמים: (כט) משם חפר אכל. החפלה על לרמי כל הסנה. ואחר כל הכבוד הוא ראה כמותה שני אפרוחיו נדב ואזיזוהו שמתו להקדש שמי בהם שפלה אומתו על השאר: (ל) יעלעו. וליין אלא כפי מדה בלעו דס וניס ונראה כבולע הרבה כאומר על על וכן בלשון חכמים כהספאה סוטה (סוטה כ') מערערין אותה ומסקין אותה בעל כרחיה. וכן לרי לעקה שבר ורועעו (ישעיה ע"ג) לשון קרושם גרון דומה לכך ולפי דבר הנביא ונאשר חללים שם הוא לאמל. ורבותיו דומו כל ענין זה באהרן כפסיקתא דאחרי מות: (מענה ה')

ב (ב) הרב אם שדי יסור. העם שדי אדם ישחרר: מוכיה אלוה יעננה. הבא להסוככה יענה דבריו

מצודת דוד

מצודת ציון

כ"ל לא יחוש לקול שופר אשר יביעו כנלחמה ולא יסיר וננו: (כה) בדי שופר. ועור אפילו יאמר האח וישנה צמת ימנע הכנה שופר: ומרחוק. ומסגולותיו אשר נמסוק ימים נלחמה כ"ל מונחק יבייש קול אשוי נלחמה ורעם שרי החיל והיות הטובה עד יביט אשוי הנבא ומנועות הקוס אשר החיל בא עליהם: (כו) המבינתה. וכי והבינה הנל נעמך יעוף הנן וישעו כנפיו לעוף לשלח הדודים כי הם יום לו חוק: (כז) אם על פוך. וכי ע"י ונאמר יגביה הנכר למוף השמים וחס נעשר כל הטובות וכי על ידי ונאמר יום נדודו למעלה מן הכל: (כח) סלע ישכן. שכן הוא על סלע הכס ושם יתלנן לקדש בליה ופך כי כבוד הכנה השלע הכוח לא יזק לו: על שן. שכן הוא על חדודי הסלע הנולע כשן אף יסכון לו מן מרד' הוא הווי היולא ומגדל גבוה והוא סבל ענין צמ"ט: (כט) משם. כ"ל הנה יבחר לשבח כמקום גבוה כי משם יתפש לנולא אובל כי נעם למרחוק יביעו עיניו וכדך העומד כמקום גבוה: (ל) ואפרוחיו. ובעבור זה נהוי לו להורג עד שאפרוחיו יבלעו דם מנה שיצא להם: ובאשר. וכמקום אשר יעלא בה חללים שם הוא לאמל כשר ולשחות דם כי למרחוק יביע ולין דבר נעלם וככה מעיניו ונאמר הנה כל אלה כהשגחה ולין חשבוט שאיני מנשים אשר לא יתן לחשוב שכל ענין הנעעבה אכל כהשגחה הנה ונבסיו כן לין לכהם כח"ה עם שהוא נוגד להקטע וכלה ח"כ הלוגות בדבר הכול והעולם כי אז יקבל כ"ל כהשגחה ויוקף לפשר נעשו והכולים באומר לי ונודע ח"כ לא תוכל ונלכהר אחי וישבו לו ער סלא בלק שטע שחינו מנשים בשלמים כי לא כן הוא כי מנשים הוא בכל דבר אף כצנ"ה ויוקף ארץ ההשגחה בהם:

ב (ב) הרב. ונ"ל כי: יסור. נלשון מוסר: (משלי כ"א):

ב (ב) הרב. ונלשון מוסר: (משלי כ"א):

אלוה יעננה: י ויען איוב את יהוה ויאמר: י הן גלתי מן
 אשיבך ידי שמתו למדפי: ה אחת דברתי ולא אענה ושתים
 ולא אוסיף: י ויען יהוה את איוב מן סערה ויאמר: י אורנא
 כגבר תלציה אשאלך והודיעני: ה האף תפר משפטי תרשיעני
 למען תצדק: ט ואסורוע באלוקך ובקול כמהו תרעם: י עדה
 נא גאון וגבה יהוד והדר תלבש: י"ה הפץ עברות אפק וראה
 כל גאה והשפילהו: י"ב ראה כל גאה הכגיעהו והדך רשעים
 תחתם: י"ג טמנם בעפר יחד פניהם כבוש בפתיון: י"ד וגם אני

ת"א סוף ספר עקבים ס"ו וס"י:

* מן קרי

תרגום

ג ואתיב איוב ית יי ואמר: ד הא אודלולית מה אתיבך אודי שנית לפאמי: ה תדא זמנא מללית
 ולא אתיב ותניתיא ולא אוסיף: ו ואתיב יי ית איוב מן עלעולתא דעשרא ואמר: ז ורו פדון
 היך גברא תרציה אשאלך ותהודיעני: ח תפרם תשני דני תתבנני מן בגלל דתופי: ט ואין
 אדרע היך אלקא קך ובקל דתמתייה מקלי: י אפתין פדון פותנתא וגוברתא וזיא ושבתורא תלבש:
 י"א פדר רותנא דתהודיעך ותמי קל גותן ומכניה: י"ב תמי קל גותן ומכניה ודעך תבא
 באתרדון: י"ג טמענן בעפרא פחדא אפיהון כבוש בפתיון: י"ד ויהוד אורנא אודך ארום תפרוק

רשי"י

(מענה איוב): (ה) אחת דברתי. כלומר מעט אמרתי ולא אוסיף עוד. ויש פותרים אהם דברתי אשר דברתי
 (לעיל ט) הסי ורשע הוא מכלה לא לענה עוד וסחים שאמרתי (לעיל י"ג) אל העם עמדי לא אוסיף: (מענה
 מן ה' הסערה): (ח) האף. הגם ספר משפטי הוכיח בדברך לספר משפטי ולהראות שהוא מעוקל: (י) עדה.
 לשון עדי והכטיט: (יב) והדך. לשון דכו במזוכה (במדבר ט"ו):

מצודת דוד

כי שאל לו האם אהם הכז עם שדי קבל מוסר מדברי הלא
 הממוכס עם אלוה כליו לו לערות סגורו ומה זה חטוק:
 (ד) הן קלותי. הנה הכחמי עצמתי שאני קל מאל ולא למדתי
 חכמה לדעת שחבל צא בהשגחה ומה זה הדבר אשר אשיב לך כי
 אין צדי מענה וזהו שזמתי די אל פי ולא דבנתי עוונתי כאשר
 ספקא ממאמרך: (ה) אחת דברתי. כלאונר הנה האלם אשר
 דברתי בראשית אמתי לקרוא סג על אשר נמקת הכל צד המערכת
 הנה דברתי אז הכל עתה לא אשיב עוד על דברך להחזיק ממאמי
 כי עתה רואה אני שלא נמקת צדי המערכת אבל הכל צדק:
 ושנים. אבל שמי השלמות אשר שאלתי לומר אם הכל צד בהשגחה

מצודת ציון

(ד) למו פי. אל פי כונו למו עליה (לעיל כ"ח): (ז) אור.
 מוסר: כנבר. כלום בנור: הוצרך. מהניך: (ח) תפר.
 נמשך הכרע ובעול: (ט) זרוע. ענין כח כי הוא כחן צדוק:
 תרעם. נמשך רעם ורעש: (י) עדה. מל' עדי וקשוע: נאין.
 באוה: (יא) הפץ. פזר כונו יפך קדים (לעיל ל"ח): עברות.
 ונל' עברה חטם: (יב) הבניעהו. מל' הכנעה: והדך. ענין
 חכמה כונו חשב ארשע עד דכל (הל' ל"ג): (יג) טמנם. ענין
 ההסתרה צמקום כסחה כונו וכהים עמונים צלך (יהושע ז'):
 חבוש. ענין חסיקה וסביה כונו ונכרי הכרות חשב (לעיל כ"ח):

מדוע אל"כ יוצא הרע על הליק ועוד על הרשע הנה עם כי עדין לא ארע השונה עליהם עמ"ל לא אוסיף עוד לשאול כי יחלתי
 להסיר אחריך: (ז) אור נא וגו'. הוא ענין זכרון כי החבור צמחתי הוא מוחזק: אשאלך. אני אשאלך ואחיה הודיעני השונה
 עליו והשאלה היא אשר שאל ואם רכוע וגו' ממשך לזמן וכדומה ואמר שישוב לו אם עודה הוא להדברים האלה: (ח) האף. מל'
 להסיון גם על זלם ואונר לו וכי גם משפטי ספר וכאוונר הלא זה קסא וההשגחה כי החשוב שמשפטי צדל על כי לא אשיב ללסט
 כגמולו: תרשיעני. כ"ל חרשתי משפטי בעבור כי החשב אונך ללדוק כי על רשע ועוד לו אין מקום לתמוה כ"כ כי מי יודע
 ונטומו של חכמו הליק הוא אם רשע אבל עיקר חמיהו היה על ליק ורע לו ובעבור עלמו ית' כי חשב עלונו לליק והיה מענה
 מאל ואמר לו המקום וכי בעבור נחשתך חרשתי משפטי: (ט) ואם זרוע. כי הנה האלם עשוי הוא בללם אלהים ובאשר יתאל טלם
 בללונו שלא יחשב נטיים מה עזרך ה' הנה כחו רב מאל וימשול בכל דבר ורף בללא טעמים ובענין שנאמר שמש בצבאון דום וגו'
 ויזום השמש וגו' ולא היה כיום וגו' לשמוע ה' בקול (יהושע י') וזהו אמר לו אין החזיק עלונך לליק וכי יש לך כח הרוע כמו
 האל לעשול בכל דבר וכי תרעם כדומה בקול לבזר מה על בלא טעמים כאשר יאמר לליק טלם ואחיה: (י) עדה נא. פזר עבדות נספ
 עתה לבחון הדבר וקשוע עלונך בגאון וצנוה והלכש עלונך בזה והדר לעשות מעשים כפלאים: (יא) הפץ. פזר עבדות נספ
 על רשעי עם לענשם כדום שחיה: וראה כל גאה והשפילהו. כ"ל הן עיניך צו והשפילהו כאשר כליו ויאות לליק טלם:
 (יב) ראה וגו'. הוא כפל ענין צו"ש: והדך. צמחש פיה הודך את הכרשעים צמקומם: (יג) טמנם. אל כולם יחד עונם צמנו
 ומוטם אל עינים צמקום עמון ונכסח כ"ל בור עליהם שפלות ורעננה וכחיה ומחלה אל החקיים נוכחך: (יד) וגם אני אורך.
 כאשר חיים המעלה היא אשר נזוח ויניק מושיע לך לפיות לך כח הרוע האלם טלם גם אני אורך לומר עיניך עלונך פזר כח

אִוְךָ כִּי תוֹשַׁע לְךָ יְמִינֶךָ: טו הִנְהַיְנָא בְּהִמּוֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי
 עִמָּךְ חֲצִיר בַּבֶּקֶר יֹאכֵל: טז הִנְהַיְנָא כְּחוֹ בְמַתְנֵי וְאוֹנוּ בְּשִׁרְיִי
 בַּמָּגוּ: יז יַחְפֵּץ זָנְבוֹ כְּמוֹ אֲרוֹן יְדֵי פִתְחוֹ יִשְׁרְגוּ: יח עֲצָמוֹ אֶפְיֶק
 גְּחוּשָׁה גְרָמָיו כְּמִטְיֵל בְּרוֹל: יט הוּא רֵאשִׁית דְּרֵכֵי אֵל הַעֲשׂוֹ
 וְגַש חֲרָבוֹ: כ כִּי-בּוֹל הָרִים יִשְׁאוּ-לּוֹ וּבְלִתְמַת הַשָּׁדָה יִשְׁחַקֵּר
 שָׁם: כא תַּחַת-צְאֵלִים יִשְׁכַּב בְּסֹתֵר קִנְיָה וּבִצְהָ: כב יִסְכְּחוּ צְאֵלִים
 צִלְלוֹ יִסְכְּחוּ עַרְבֵי-נַחַל: כג הֵן יַעֲשֶׂק נְהַר לֹא יַחְפוּז וּבְטַח כִּי-

ח"א הנה לא. כחטא ע"ד: העשו וגו' ע"פ ע"כ:

פחדיו קרי

תרגום

לך ימינך: טו הוא קרון בערניא די עברית עמך עסקא הוה תודי ויכול: טז הוא קרון לזמן
 דחיליה בתרצו ותוקפיה בפרת דברסיה: יז כפף דתגביה הוה בארזא ותניא דפרדו משפשו:
 יח אברו תקיפון הוה פצודי נחשא גרמו הוה ממלא דפרולא: יט הוא שרעא אחרת: יא אלקא
 דעבריה יקרב ספיה: כ ארזים עלל טוריא וסודרון ליה וכל חזת פרא יתבין ממן: כא תחות
 מללא יגיי בטמוד קניא וערקא: כב ומללוגיה מללא גנוניה וחרוגיה ערבין דנחל: כג הוא ואלום

רשי

(טו) בהמות. מוכן לעמוד: (טז) כחו במתניו. זיליו מעובים וכספרים ולא נחקו לגמרי: בשירי. כמו שרך
 (שיר ז'): (יז) יחפץ. כמו יחפו מתקשה וכן בלשון חכמים דחפוז. כי אופתא (חולין מ"ז) קשה כעך: פחדיו.
 זיליו: ישרגו. גדולים כמו וסחרגו (איכה א') או שריגו. מטה בלשון משנה וסוף לשון גדול: (יח) אפיק. חוק:
 גרמיו. עלמיו: כמטיל. כמשאו של ברזל: (יט) ראשית דרכי אל. מבראשית נברא ראש לבהמות: העשו. הקב"ה
 (בעלמו) ישתטטו: (כ) כי בול הרים ישאו לו. ובספר הסלים כתיב בהמות בהררי אלף אלף הרים נשאו לו
 וכול וכול יוס רועה אח כולם עד כאן יסד רש"י מאלו וליך לזינו לשון רש"י: (כא) צאלים. כל חילומ:
 (כב) יסוכוהו צאלים צללו. חומו כל של סחר קנה וכלה מסוכך ומסוכך בחילומ (הרבה): (כג) הן יעשק
 נהר ולא יחפזו. פרש שמימו פרים ורבים והוא נהר הגדול עושקו ובזלו מן הבריות בשמימו: ולא יחפזו.
 ולא מתקשה בטנו על שמונו כמו יחפזו וכו': יבטח כי יגיד ירדן. בטוח הוא למשך כל הירדן לפיכו אלו

מצודת דוד

מצודת ציון

(טו) נא. עשה: בהמות. כן שמו בהמות וכו"ם בהמות שהכרי
 אלף (הגלים ל') והוא טור הכר: (טז) ואינו. וכמו כונו ואללתי
 חן לי (הושע י"ג): (יז) בשירי. בטנו כמו שרך לכן הסהר
 (ש"ה ז'): (יח) יחפץ. כמו יחפז לז' במקום ז"ן כי יחפץ
 ויחפץ והוא נו"ל משון ומחיות: פחדיו. זיליו כי מוח אשך
 (ויקרא כ"ג) מ"א מריס פחדין: ישרגו. עיני סעיף ועיני כמו
 הלזינו סריגיה (ויאל ח'): (יח) אפיק. עיני חוק כמו ונחית
 אפיקים רפה (לעיל י"ג): גרמיו. עלמיו כמו משכר גרם (משלי
 כ"ה): כמטיל. עיני עמא כדו כמו ונעל הסוף (שם כ"א):
 (כ) בול. כמו יבול חסרון מ"א הפעל וכן כל חוכל (לקמן ט"ז)
 ונשפטו יבול ויבול עיניו למח הארמה כמו יבול הארץ (שופטים
 ר'): (כא) צאלים. מלשון לל: ובציה. עיניו טעם הלא כמו
 ביבאה גומא צלל צילה (לעיל ח'): (כב) יסוכוהו. ונ"ל סך:
 ערבי נחל. שם חילוי סך הגלים אלל הנחל: (כג) יעשק.
 על עשק וגו': נהר. ר"ל כל נהר אשר ישמה וכו': והוא

כח כי לא יספק לחמו ועם כל כד כמו ישחקו כל חיה השדה במקומו ולא יערוץ ווי מהם להחריס ומש: (כא) תחת. כאלו חוב
 החסר והחסר ה"א המיוע בדבר הנוצן ומכורו כניס וכ"ל ובי יסכב חסר לאלים הלא לרב גדלו חין לאלים צעולם לסקך עליו
 ובכשתהו יתקיים ונבלי לל להגן עליו כחמו משני חממה: בבתר וגו'. ר"ל ובי יסכב כסח קנה או כסח גומא הגדל בצלם:
 (וב) יסוכוהו. ובי יסוכוהו לאלים אשר המה כחיים להיות לללו לפי גדלו הלא חין צעולם לל הכלוי לכסותו: יסכרו. ובי יסכלו
 חומו עכני נחל לעשות עליו לל מפני חממה הלא כחמה: חין וכלל דבר רבא שמונים צמ"א שמונים על גורל המנועים: (כג) הן
 יעשוק. כל צדק השלל לומר הנה מושך סונו כל פיו כאלו עשוק: לא יחפזו. עם כי לא יוהר לעשותו כחמון ופ"כ נמשך עוד
 הניס בנשך וזן הסמים מ"מ שמה אח כולו ופך המושך ציון השמיט: יבטח. בטוח הוא בעלמו אשר יוכל למשך כל מי הידן:

איוב מ

יָגִיחַ יָרֵחַן אֶל-פִּיהוּ: ^כ בְּעֵינָיו יִקְחֵנוּ בְּמוֹקְשִׁים וַיִּקְבֵּ-אֶת: ^כ
 תַּמְשֵׁךְ לִוְיָתָן בַּחֲפָה וּבַחֲבַל תִּשְׁקִיעַ לְשׁוֹנוֹ: ^כ הַתְּשׁוּם אֲגַמֵּן
 בְּאָפוֹ וּבַחוּחַ תִּקַּב לַחֲיוּ: ^כ תִּרְבֶּה אֵלֶיךָ תַּחֲנוּנִים אִם-יִדְבַר
 אֵלֶיךָ רַבּוֹת: ^כ הַיִּכְרַת בְּרִית עִמָּךְ תִּקְחֵנוּ לְעֵבֶד עוֹלָם:
^כ הַתְּשַׁחֲקֵנוּ בַצַּפּוֹר וְתִקְשְׁרֵנוּ לַגְּעֵרוֹתֶיךָ: ^ל יִכְרוּ עָלֵינוּ חֲבָרִים
 יַחֲצוּהוּ בֵּין בְּנֵי-עַנִּים: ^ל הַתְּמַלֵּא בְשָׂפוֹת עוֹרוֹ וּבְצִלְצַל דְּגָיִם
 רֵאשׁוֹ: ^ל שִׁים-עָלָיו בַּפֶּה זָכַר מִלְחָמָה אֶל-תּוֹסֵף:

ת"א המנלה וגו' שם ע"ה:

תרגום

נִבְרָא וְלֹא אֶתְבַּהַל וְתִרְחֵץ אָרוֹם נִגְדַת יִדְנָא לְפִמּוּהַ: כד בעינו יקחנו במוקשים ויקבנו נחוריה:
 כה תנגיד לוינתן בחפה ובחבל תשקיע לשונו: כו אפשר דתשעי אנקלא בנחוריה ובמלא
 הנקוב לסתיה: כז אפשר דיקני לותך פעותין אין ימלל לותך רביבן: כח אפשר דיגוד קום עמך
 הנבנניה לעבד פלח לעלם: כט אפשר דתנחה ביה הך צפרא ותקטורניה למלתך: ל יעבדון עליו
 חבירימא שרותא ופלגניה בין הגרוא: לא אפשר דתמלא במללתא משכיה ובגננא דנוניא רשייה:
 לב שני עליו אידך אדבר קרב לא תוסף: רש"י

היה שומע עם כמו גוהי ומצנן (הסלים כ"ג): (כד) בעינו יקחנו. המקום יקחנו בהצטנו זו ונרעד מאומחו:
 במוקשים. כלי הומחה של לידים שטולים בהם דגים: (כה) תמשך לוינתן וגו'. כאשר תמשכנו בחכה. ותסוס
 אגמון בחפו הידבר אלך החמוטס כלומר לא חוכל (להתקרב אליו) בכלי מזודה: תשקיע לשונו. וחוריד שקיעה
 חבל (בלשונו) להוליכו ממקומו: (כו) אגמון. הוא כפוף כמו כיפה ואגמון (ישעיה ע'). ועשוי של צרול ללוד זו
 דגים: התשעים. הם הסוס אגמון בחפו להוליכו מן הים: ובחוח. כלי של ליידי דגים: תקב. כמו חנקוב:
 (כז) הירבה לך תחנונים. אם ירבה לך חסונוס ויבקש על נפשו שתנוחחו: אם ידבר. כפל מלה: רבות. דברים
 של חסונוס: (כח) היכרות ברית עמך. אם יכרוה ברית לעבדך שתחוקו להיות לך עבד עולם: (כט) החשוק.
 אם תשחק והטיל זו חלוו הוא לפור קטן. ואם תשקרו (לואריה ס"ה לנורך) נעריך הקטנים שיעטיו זו כלפריס
 קטנים שומטין להינוקוס העיול ולפיוסו: (ל) יכרו עליו חברים. אם יכרו ויחכמו עליו חברים ומכספים ללוד
 אוהו להוליכו מן הים ע"י מכספות סיחלוכו ויחלקו בו זין הגרים כעין שעוסים ליידי הים שלדון דגים גדולים
 בחכמתם ובאים הסגרים וקוים מהם. יכרו לשון כורה שומה (ירמיה י"ח): חברים. לשון וחוזר חבר: כנענים.
 חברים: (לא) התמלא. אם תמלא תחוקך ותעשה סוכות מעורו: (לב) ובצלצל דגים ראשו. (ואם תעשה
 מראשו לללל דגים). כפל לשון לללל דגים סוכה דגים ולסוכה העשויה מראשו קורה אוהס לללל דגים לפי שעשויה
 מונו. לללל תמבור"ץ בלע"ז לשון לל הוא וסוה מסיבות כפולות כמו ויקרק אדמדס (ויקרא י"ד) שתתלל (דברים ל"ב)
 קעקע (ויקרא י"ט): (לב) שים עליו כפך. החגבר לערוך לפניו שחסיס עליו כפך לסכוח: זכור מלחמה אל תוסף.

מצודת ציון

וג' הפון ומהיות: ירוח. ענין המטה כמו בגישו ומטה ולא
 (לעיל ל"ח): (כד) בעינו. הצי"ח הווא בנאקוס עד כמו בהשנים
 ספקד (הסלים ל"ו) ומשפטו עד השנים ושינוי הוא ענין מעין וים
 כמו עין הים (בצלש"ט ע"ג): (כה) בחכה. הוא נכלי הליה כמו
 משליכר צילוח חכה (ישעיה י"ט): תשקיע. ענין שיחה הדבר בעונק
 כמו ככה תשקע צבל (ירמיה י"ח): (כו) אגמון ודוהו. גם הם נכלי
 הליה חבונן הוא ענין נחע כפוף כגווא ש"פ הים והסוה נוקב
 אם הלחך באגון כמו יוולל יבש (הסלים ל'): בשבות. וג' ^ל
 (נ"ג ו'): חברים. צעלי הקטנים כמו וחוכר חבר (דברים י"ח):
 והצוהו. ענין הלוקה כמו וספקד לצרע כווח (זכריה י"ח): כנענים.
 סוכים כמו כנעניה ככדי ספק (ישעיה כ"ג): (לב) התמלא.
 ענין ספקד וכניהם כמו יוולל יבש (הסלים ל'): בשבות. וג' ^ל
 סקין ועם היא צע"ן וכן וסמח סקין בעונק (משלי כ"ג): ובצלצל.

מצודת דוד

(כד) בעינו. אם כל הידן יקח אל פיו עד המעינות וקוס נביעו
 סוהו טוע ומעטת פמיים: במוקשים. צדכי לשחוס הכל ישמיל
 פיו עד קקעיים הידן ויקוב אפו בהמוקשים אשר צידן כלנטיס
 וכדוניה כי ישגע בהם צלשו והוא מוכך הפלגה והחוח וענין עליס:
 (כה) תמשך. חלוו אורח החמושך ותסכס ס"ה חסויה צדכ העונן
 ובא עשה לקסך ומללות נבוחה הלויסן ואור לו וכי חשוק אה
 הלויסין ון חמיס צחכ כלכר ימשכו ימך הדגים: ובחבל תשקיע
 לשונו. הוא הסוך וחלוו אורח ויחבל תשקיע צלשונו וכן ותסס ספון
 עיניה (נ"ג ע') ומשפטו ותסס סוך צעיניה ו"ל וכי תשים אם
 הפצל סוך עומק לטונו למוטכו אהדיק: (כו) התשעים. וכי תשים
 אגמון בחפו וכי חנקוב למיו צחוס כדך אשר יעשו לימך הדגים
 ללודס כי לכב כחו לא יועיל תחטובי אף נחוע עם נבוחה:
 (כז) הירבה. וכי ירבה לך חסונוס ודברים רבים צדכי לענוו לנששו
 וכאוונג הלל ס"ה ללודו ואיך יתקן סליך לענוו: (כח) היכרות.
 ונחלה אל הפס והוא יודר צה ללכול ונלכד עם חרו השחוק שסס הלפוד אשר ינונה לנדס אל הפס ואחר וכי גם אם הלויסין חוכל
 ללוד צחטובנה כוחה: ותקשרנו. וכי חקשור אוהו לכל יבנה ותאוקור אוהו לנעומוך לטקח זו כלכר עד כלפוד קטן: (ל) יכרו. וכי
 חוכרי חבר ילודו בקטנים שבים ויכרו מונו ככה גדולה וקעויה סכונה לו האס יסלוהו בללקים אשר יקטוריהם אשר יקטור מים:
 (לא) דתמלא. ואף אם חלודו וכי סכוחו צקטיים אם עורו להשטינו מעליו הלל עורו קסס עד ואלד ואין לסכוחו צקין: ובצלצל.
 וכי תשקע אם כלשו צכלי העשוי להשקיע זו כלש הדג וללודו צזה: (לב) שים עליו כפך. צמון לא וסיס עליו סקין ללסח ע

איוב מא

ח אחד באחד ינשו ארוח לא יבא ביניהם: ט איש באחיהו דבקר
 יתלכרו ולא יתפרדו: י עמישתיו תהל אור ועיניו בעפעפי
 שחר: יא מפיו לפידים יהלכו בידודי אש יתמלטו: יב מנחיריו
 יצא עשן כדוד נפוח ואגמן: יג נפשו נחלים תלהט ולהב מפיו
 יצא: יד בצוארו ילין עז ולפניו תרוץ דאבה: טו מפלי בשרו

תרגום

אחד כחותם צור: ח חד עם חד מקרבין יבוי ורחק לא יעול במצעהון: ט חד עם תכריה
 מתאדקון מתאדקון ולא מתפרדון: י ויררו מנהדר נהורא ועיניו פתמרי קרצקא: יא מפנימה
 בעשריא יתלכין גרצין דגור משתובין: יב מאפתייה נפוק קמרא הון דקרא נפוח דעבר נפא:
 יג נפשיה גומרין תעלהב ושלחוביתא מפומיה נפק: יד בצעריה יבית עושנא וקממו תרוץ
 דאבונא: טו שלדי במריה מתאדקון יתפד עלוי דלא תוע:

רשי"י

וסבור ועלום שלל קסקסה וקסקסה לבוקה זו ולדוקה למכרהה שאין צרים יכולה להכותו בין הדבקים וזכו שנאמר
 אחד באחד יגשו שובלן מוגשות ותכופות זו לזו: (ט) יתלכרו ולא יתפרדו. עדיין כופל לשונו סלכדות ונאחזות
 כל אחת ואחת בחברתה שלא חסיינה מתפרדות זו מזו: (י) עמישתיו תהל אור. ככל עמיטה ועמיטה שהוא
 מהעטס היול וזרח אור: הבל. כמו צהלו נרו (לעיל כ"ט): ועיניו בעפעפי שחר. עינו זורחות ומאירות
 כדמוני חמה כמו לעם צקר שהעטס מתאלמה: (יא) מפיו. משלכת היולאח ממנו: לפידים יהלכו. לפידים
 יולאח מפיו: בידודי אש. כמו לפידים: יתמלטו. פהרונו לפי עניינו סור"ט אסקמו"ר: (יב) מנחיריו יצא
 עשן. כסור נפוח על האש שמעלה עשן: ואגמן. פהרונו לפי עניינו כשן סוככות או ע"ו וזו אלל
 שנאמר (ירמיה א') סור נפוח אני רואה: (יג) נפשו נחלים תלהט. גחלים צוערות ולוטטות ולהצות חלקות
 יולאח מפיו: (יד) בצוארו ילין עז. גבורה: ולפניו תרוץ דאבה. שאין דאבון ועצבון לפניו שאינו מסירא
 משום צריה הוץ לשון זליה ושמחה: (טו) מפלי בשרו דבקר. נדבקות ותכופות זו בזו שהגדים הן נעשין
 החיכות החיכות צצטרו ומדובקות זו בזו ודג גדול כשהוא מבוטל נראהו החיכות כשן סוככות או ע"ו וזו אלל
 זו כן הולך סדור המלה חלה דבר נקשקשותיו של לויסן ואחרי כן בחיכותו צצרו וחזק לבו: מפלו. לשון החיכות
 כפולות ויס לומר כמו פלו פלוי שבלשון גמרא (גדה כ"א) לשון זיקוע זיקועו החיכותו. דבקר ב"ח קמולא
 בקמ"ץ קטן כמו ולסוס לחכס דבקה וכן הרבה באחנחאח וסוף פסוק:

מצודת דוד

מצודת ציון

(ח) אחד. קסקסה אחר נגש דבוק צמציו עד לא יבוא האור
 צייהס: (ט) איש. כ"א דבוק צמציו והנה לכדים והאחזים זה
 זה ולא יתפרדו וכל הדבר פעמים ושלל לגורל הדבוק ולהפלת
 המליצה: (י) עמישתיו. ההבל היולא עמנו צעם העשות חזית
 אור ור"ל כ"ב בכר בו חוס הפצעי כללו היה מלא אש וכללו
 יציקו ויחיר צעם יולאח ההבל ועם כי ענב הדגים הוא קר:
 ועיניו. צבקות עיניו רחמים ומהיורים צבקות העת:
 (יא) לפידים יהלכו. עובד חוס הענבי יחומם הגל פיו כללו
 לפידי אש הלכיס כחלי אש וכללו כילתות טלבים ומנו וכלל הדבר
 להפלת הענין: (יב) מנחיריו. ההבל היולא מנחיריו הוא רב
 וכלה כענין לגורל החוס והוניה הוא על ההבל היולא ון הדו
 והאגמן כשהוא כופח ומנחם ומעלה אז הגל רב: (יג) נפשו.
 כשיעמה מלהט כחלי אש וכללו להב ילא מפיו: (יד) בצוארו.
 עם כי הולאח הוא הנקוס היחבר חלט ככל צ"ח אצל גלווא
 יחזיר העת והחוק: ולפניו. החמה אשר היא לפני סולאח שמחה
 אח העלגון כ"ל כ"כ הוא חזקה ומשוננה עד לא מענב מרנ
 ומכאוב כי חין דבר יזיקה: (טו) מפלי בשרו. חסיכות צצרו
 המה דבוקים זה זהה כללו היה ילחק עליו ציזיקה אחת ולא ינוט
 זה וזה כאשר ינוטו החסיכות צצאל הדגים כי דרך צעם הדגים
 להיות חסיכות חסיכות זה על זה וגזו להפריד אחת זה חזק:

דמוק: (ה) ורוח. כן יקח האור וכן טאפה רוח (ימיה ז'):
 (ט) איש באחיהו. כן יאמר דבקים השווים וכן נקבילות
 הוללות אשה אל אחותה (שמות כ"ו): יתפרדו. מל' פכוד
 והפצעה: (י) עמישתיו. ל' עומש ידוע דבר"ל וכן אמרו המעטס
 צתמלו (בכמות כ"ד): תהל. חזית כמו צהלו נרו (לעיל כ"ט):
 בעפעפי שחר (לעיל ג'): (יא) לפידים. הוא העץ שגנדימים צו
 האש ופך הוא יבער ון האש וכן כלפיך יבער (ישעיה ס"ג):
 בידודי. ענינו יולאח ואין לו דוניה: יתמלטו. יטלכו כמו אל
 נכאיו יוסל: (יב) מנחיריו. סס קבני חאף כמו הוד נכרו חיינה
 (לעיל ג'): בידוד. כדקה כמו צבקות ודודים (ד"ב ג' ל"ה):
 נפוח. מעלה חסימה כמו סיר נפוח אני רואה (ירמיה א') ויקח
 כן כי מעלה נפוחים ואצטעושות: ואגמן. שם כלי מכלי הצעול:
 (יג) נפשו. על הכשימה יאמר דבך שאלה: גחלים. כחלים
 צתקון כ"ף הענין וכנים נגחלים כן: תלהט. צעזק וצקף
 כמו הלהט הכיס (הלים ס"ג): ולהב. טלהבת: (יד) ילין.
 ענין המעדה: תרוץ. הגיל והשפחה כי שירי אחת משום (ישעיה
 ס"ו) חקוננו דולו: דאבה. עצבון כמו ודאבון נעם (דברים כ"א):
 (טו) מפלי. ענין הצבוק וההבל ודבר"ל אים צים פילי (פסחים
 ג"ד) והוא קרוב ללשון אשר יפלה ה' (שמות י"א) שהוא ענין

דבקו יצוק עליו בלי יקומו: ^ט לבו יצוק במראבן ויצוק כפלה
 מחמת: ^י משתו ינורו אילים משברים ותחמאו: ^{יא} משונה
 חרב בלי תקום חנית מסע ושריה: ^{יב} יחשב לתבן ברזל לעץ
 רקבון נחושיה: ^{יג} לא יבריתנו בן קשת לנש נהפברלו אבני
 קלע: ^{יד} בקש נחשבו תוקח וישחק לרעש בידון: ^{טו} תחתי

י"א אלים

ת"א מסעי וגו' חילק ט"ו:

והרגום

זה לפי מופעד הדין אבנא נאחדי הדין פלחא ארשתא: ^{יז} משפיה דחילין פקיסא מן פבריא
 דין צלודין: ^{יח} יקבעיה דרבא ולא תקום מדנינא ומקעא דמסלא אבנא ושרנא: ^{יט} יחשיב
 לתבנא פחלא לקסא בלשמה כרובא: ^כ לא יערכיה נדרא קשתא לנש אהתשיבו ליה אבני
 קלעא: ^{כא} הדין נלי אהתשיבו ליה נקבא נחדי לרעש וקשא: ^{כב} תחתיו פרידן ופרידן הדין

דעתי

יצוק עליו. כל חסל ומשל יצוק זה על זה חסר לא ימוט ולא יספרד זה מעל זה: יצוק. לפון מונק והוא לפון
 עשוי כמו ירוד מן ירד. יצוק מן יצק ירוע מן ירע: (פז) לבו יצוק כמו אבן. לבו בקרבו חוק ומוסר כאלו
 הקבועים ומנוס בנסוד הכנין בחוק: ויצוק כפלה חתית. כופל מלחו שמוסר לבו וקבוע כפלה של ריחים
 שחוקן במחיסה של פלה רכב טפסלה רכב של מבלה הוא סוכב ונחגבלגל ונחוק. ושל משה איתו זו מתקומו כי
 קבוע הוא במקומו אשר לא ימוט והוא וקרא פלה שנאמר (שופטים ט) והשך אשה אשה פלה רכב על ראש
 הקימלך ואם שלמטה קרוי פלה החסום: (יז) משתו ינורו אלים. משתו ינורו אלים. שפחו מתרחלים צברים ומקום בין הרים
 בין אשר בריות: משברים יתחמאו. גלי הים סרקון משברים הן הסרון לפניו שהוא סוכן בפריחתו כלפי
 הוא פורה וגף כבלי הים: יחמאו. לפון הסרון כמו (מ"ה ח') וסייחתי אפי ונני שלמה חמאים: (יח) משונה
 חרב בלי תקום. גבור הפסיגו להלחם כמרב לא יתקום חרבו כי הוא ופברנא: חנית מסע ושריה. וכן כל
 כלי מלחמה הללו שבה חשבו לא יתקומו ולא יעמדו לפניו של לוחן: מסע. ו"ל שהוא אחד מכלי המלחמה
 כמו חרב וחסים ושרים. וי"ל מסע דומה אלן שלימה מסע וגו'. (סס ח' י"ז) והוא פתרון חיים משל שהוא
 בעול ואינו נח לנטול כל כך חמתי שהוא בחול וזמן מחור כענין שנאמר בגלות. סלפתי והן חמתי כמור
 אורבוס ולכנה חמתי עם מלוח וגו': ושרים. שריון: (טז) יחשב לתבן ברזל. כלי זין של ברזל משונים לפניו
 לתבן. וכלי זין של נחשה הן לפניו כרקב עץ: (כ) לא יבריתנו בן קשת. לא יברח מפני בעל קש ומלחם
 ואבני בלשמה שהי הן לפניו קש: (כא) תותח. הוא כלי זין ופתחונו לפי עינו: וישחק לרעש בידון
 לרעש מהומם בעלי מלחמות בעלי כחן הוא משחק ומוטיל עליו. מחורא מפסיס: (כב) תחתיו חרודי ורעש
 בתקום חמיתו ית סרורי שמה כי טפסרים שלו אשר תחתו בצטט מחורא ומורחות כשמה: חרודי. כמו חרב
 חרה שהוא שונה להם ומלונב. ועל סס כך קורא לסרורי חרודי: חרם. שמה. וכמו שאומר לחרם ולא חרם
 חרם הוא: וגו'. (לעל ט') צטרס חלא סררסה:

מצודת ציון

מצודת דוד

ספחה והנדלם: ימוט. חל' נמיס: (פז) כפלה. הן יקבל
 אכן החמים וכן פלה ככב (שופטים ט') כי פלה הוא ענין בקוב
 כיו יפלה כליומי (לעל י"ז) ואבני חמיתם העליון וסחמתן כחיים
 זלבו בקבוע חזקן אשה: (יז) משונה. כמו משתו כלפי חוץ
 ע"ל כש וינימות: ינורו. יפחו כמו ינר מולח (צמח: ט"ז):
 אלים. חקים מוה אל גוה (ויקרא ל"ט): משברים. הן
 יקבטו גלי הים כמו (שפירק וליק' יזח ז') ע"ש סבלים ממשברים
 אל הים וקף חלם יפצרו עולמן: ויתחמאו. ענין חסרון כמו
 קולע כאלן אל הפערה ולא יפחיל (שופטים ב'): (יח) חרודי
 מסע ושריה. הם שמה כלי זין: (כ) בן קשת. הוא קדוך
 הטלח על הסף היולה הן הקשם כהן היולה הן חלם: קלע.
 הן סס סכלי אשכ כמו בו סכרית וכן קף קלע (ש"ל ח' ט)
 (כא) תותח. סס כלי זיה עשו לזקוק בו אפנים גיולח לפניו
 חמיתם: בידון. מן חמס או כומו:

(פז) לבו יצוק. לבו הוא צינקה אשכ כמו אבן וצלי חלל
 לא כמו צינר צ"ח: כפלה חתית. הוא צינקה אשכ כמו
 אבן חמית אשכ חמיה שחן בו חלל כלל חמ"כ בעליון שם
 בו חלל נח בקרקס טקב טינד חמול' נדך נח: (יח) משונה.
 כדומותו ימחו חף סחוקים: משברים יתחמאו. שמה טע
 שים ימחו חללים כי מבלבל חללי ונקלקס: (יז) משונה.
 הומונים עמי לטעמו כמרב לא חקים בידם זמח סלמחם כי
 לא ינחשו חרוב וכן הומונים חמית או חמקט או צרית לא
 ינחמו עומס: (טז) יחשוב. כי כלי זיקומו צלח: (כ) בן קשת.
 וכלי כומו' לפון נקב כי לא יקומו צלח: (כ) בן קשת.
 קחן לא יפחיל אשכ כי לא יפחד חמס: נדפשו לר'. לנחלו
 יקטבו חקני קלע חמס ר"ל לא יחוק לו כמו חקן חקן חקן חקן
 יקלעם על זיה: (כא) תותח. חלמי חמס: לרעש בידון.
 למח' קול בעלי חמון: (כב) תחתיו חרודי ורעש. קלע

איוב מא

חֲדוּדֵי חָרָשׁ יִרְפָּד חֲרוּץ עַל־מִיטָה: כג יִרְתִּיחַ בְּסִיר מְצוּלָה יֹם
 יֵשִׁים בְּמִרְקָחָה: כד אֲחֲרָיו יֵאָדָר נְתִיב יִחְשַׁב תְּהוֹם לְשִׁיבָה:
 כה אֵין־עַל־עַפָּר מִשְׁלוֹ הָעֵשׂוּ לְבִלְיִחַת: כו אֵת פֶּלֶג־גְּבֵה יִרְאֶה
 הוּא מֶלֶךְ עַל־כָּל־בְּנֵי־שָׁחִץ:

ת"א ימים גו'. צחאל ע"ס: אכריו גו'. צחאל עס: ימש גו'. עס:

תרגום

חֲסָפָא יִמְרָךְ דִּקְבָא סְנִינָא עַלְיָ סָאן: כג מִרְמַח הִיךְ דִּקְבָא מְצוּלָמָא יִמָא יֵשִׁי הִיךְ מִתְקָלָא:
 כד בְּתַרְוֵי יְנַרְר שְׁבִילָא יִחְשׁוּב תְּהוֹמָא לְשִׁיבְחָתָא: כה אֵין עַל עַפְרָא שׁוּלְמִנְיָה דְעַבְדִּיהָ דִּקְלָא
 וְתַבְר: כו ית פֶּל גִּבְתָּא יִחְמֵי הוּא מֶלֶךְ עַל פֶּל גְּבֵי בְרִי:

רשי"י

ירפד חרוץ עלי מיטה. מלה כפולה ירפד חרוץ מושב על חדודי חרש: עלי מיטה. מושב על החתימו במקום שהוא עס על הסול זה מיט ריפודו מזרחי כהצד חרוץ כענין סלמך רפידתו והצד (שיר ג') חרוץ מין זהב כענין שנה' מהרוץ חבוחה (משלי ג') טוב פריי מהרוץ ומשו (סס ח'): ירפד. לשון מלע ומשכב כמו רפידתו והצד (שיר ג'): (כג) ירתיה בסיר מצולה. כסיר קטן נפוח שמעלה מהרה רחוחות הכפוחה ורופוח כן הוא מרחיק את המזללה שהיא גדולה ועמוקה: ים ישים במרקחה. כמרקחה ריקוח בשמים שהוא מעורב כמו כן ישיב ויערב את הים כשהוא זו ממקומו: (כד) אחריו יאיר נתיב. כשהוא פורח ושע ציב אחריו מאיר נתיב ההסוס שלפי עשה שהוא פורח ואין עס מים מחמת מרולה פריחתו: יחשב תהום לשיבה. הסוס חשוב לפניו בחלשותו והסוס: לשיבה. לחלשות של זקנה ושיבה: (כה) אין על עפר משלו. מ"ס ח"ק קמך ופחדו ממשלמו שאין צריכ מושלה עליו והוא עס דבר מושל ושלטון ועל כן מ"ס מוקדם צחטף קמ"ך: העשו. כמו העשו. ולא ידעתי לו ריע ופחדו העשו בלי פחד ומחשה שאינו מתירא מן הצריות כמו שנאמר כסוס ישחק לפחד ולא יחשה (לעיל ל"ט): (כו) את כל גבוה יראה. כל הגבוהים שבעולם הוא רואה חתמו וכן הוא מנהיג העולם אשר לחומו העומד למעלה רואה את החתמון יותר מנהיג שרואה (החתמון את העליון מבר"ו) ואין לחתמון גבורה ולחמון נגד העליון ולחמון זה רואה את כל הגבורים לומר שאין להם גבורה כנגדו: הוא מלך על כל בני שחץ. מלה כפולה על כל בני גבוה וראה והוא מלך על כל בני שחץ בני גבוה כהם הרוע שבראשי בעולמי שאין להם כנגדו המשלה ושררה. והיאך נשחק לבך לשאת ראש לפניו להחוכה נגדו כי הני עושה את כל הנפלאות האלה: (מענה איוב):

מצודת דוד

חריפ' דומים לחכמים חדים הנה לו נחמה והוא טוב ענינים ולא יכניש צדק: ירפד. יגיע לעליו דבר חד מלא חריפים וישכב עליו כעל קיט והוא כפל ענין צמ"ס: (כג) ירתיה. צחוס היולא מן הכל פיו ימים עונק הים כסיר העומד אלל האש: במרקחה. כמו שהנפאיש עומים המרקחות ממיני הנשמים מעורבים יחד כן יעירב כל אש צים עם הכמיסה כי כן דרך חשיל המרחים להיות מעורב ומנוצל מן חחק הכמיסה: (כד) אחריו. כשהוא טע צים והוא הוא את מי הים צדך הלוכו ואחר רי יצוע להלאה יאיר נתיב ר"ל הנתיב שהלך צו כלה הוא פניו ממים כי לרוב רחבו לא צמחה שצו הים לכקות רוח הנתיב: יחשב תהום לשיבה. כי צדך מהלכו רמה הים ומקומו ומעט מן הים נשאר נחמה לו ומשע

מצודת ציון

וכב' חרודי. מל' חד וחרץ: חרש. כמו חכס צמ"ך: ירפד. ענין הלנה למשכב כמו כדמה ימיני (לעיל י"ג): חרוץ. מל' חרובים וחודים כמו למוכב חרוץ (ישעיה מ"ב): עלי. בעלי ומחכב כ"ף הדיונין: (כג) בסיר. ענין קדחה כצו סיר כנכב (שמו"ז): מצולה. עונק הים כמו ומשליכני מלולה (יונה ז'): במרקחה. ענין עכוב כמו דוקס ומקחה (שמות ל'): (כד) נתיב. כניל דרך: תהום. עונק הים: (כה) העשו. כמו העשו צו"ד ור"ל אשכ עשו הוגנתו הנאל לעקב (צדקיהו מ"ו) ומשעטו אשכ צאה: דת. ענין פחד כמו ואל חמה (יהושע ה'): (כו) בני שחץ. אשי גבוה כמו לא הדריסו בני שחץ (לעיל כ"ח):

הוא את החסוס צעני הנואה לאיש ציבה כי המקום הוא יהיה לבן כי כשהמים עמוקים נראה חסון וחסור אבל כשהמים עמוקים נראה לבן ח"כ צמאלכו יועיט גובה המים ומשעט החסוס צעני הנואה לאיש ציבה כנראה לבן: (כה) אין על עפר משלו. אין מי על עפר החלק להיות מושל ודומה לו אשכ יהיה טיבו לבל ימדה ויחם ומשם דבר בעולם כאשר הוא לא יחם: (כו) את כל גבוה. עס שהוא צינים נחמה לאלמן מ"מ רואה הוא את כל הגבוה והחוק אשר על הארץ ועס כי ידע הוא מכל הצריחו הנפלאות מכל מקום לא יחם ומי והוא וזך וכל על כל אשי גבוה כי הוא מנבחה על כל ולונו הים השומעין עלאי יזר כפי ומומו חשיל גרל רוממות. (העולה והנוענה היא להשיב על הלונוה ודוע נחמה אנושה והוא את העז עשה כי ישיב אחרים לומר הנה ללדיק אחימי יש כה הנוע עמו לאל להושל צמטה וצמ"על וצחון לא אם הכול לעזש המועמים צמתי שיד אז ארה לך גם אתי שלדיק גבור אשה אבל מה צדק שאתה משכב ענלך ורש לא כן הוא כ"ל היים לדיק אחימי הנה לא קלחה צי ממשלם גוול אף אין מי יחשה צדי ויסכר ומשלי שור הכר ומשלי הלוין: להכי מהס גדולה המקום שאין מי יוכל למחח ציו ממשלם גוול ועס כי אין חזק מועל עליו לשלם גוול כי ככר גוול העושה נקם עשה המלה מ"מ עוד ישלם גוול צחטף וכ"ל היה גוול עזב לחיוב את היה לדיק צחללות ושלליות צד):

מב * ויען איוב את יהוה ויאמר: **ב ידעת כי כל תוכל ולא יבצר ממך מוֹמָה:** **ג מי זה מעלים עציה בלי ידעת לכן הגדתי ולא אבין נפלאות ממני ולא אדע:** **ד ששמענא ואנכי אדבר אשאלך והודיעני:** **ה לשמע און שמעתיה ועתה עיני ראתך:** **ו על לכן אמאם ונתחמתי על עפר ואפר:** **ז יהי אחר דבר יהוה את הדברים האלה אל איוב ויאמר יהוה אל אליפו התימני חרה אפי כה ובשני רעיה כי לא דברתם אלי נבונה בעבדי**

* ידעתי קרי * פתח כאתנח

ת"א יעמתי עקרים מ"ד פ"א ופ"י:

תרגום

מב א ואתיב איוב ית יי ואמר: **ב ידעית ארום בלא תסובר ולא יתמנע מך מחשבתי:** **ג מן הין דמכפי מלפתא בלא מנדעא מטל דהיכנא חיותי ולא אתבין פרישן מני ולא אנדע:** **ד שמע דרון ואנא אמלל אשאלך ותהודיעני:** **ה למשמע אודנא שמיצית יתך וידון עיני תמות יתך:** **ו מטל דהיכנא מאסת עתרי ואתנחמות מבעי דהגון עפרא וקמם:** **ז יהוה בטר דמלל יי ית פתנמא האלין עם איוב ואמר יי לאליפו דמן תימן תקוף רגיו כה ובתרתן חכרה ארום לא**

רש"י

מב (ב) ידעתי כי כל תוכל כי הכל תוכל לעשות כאשר ישר בעיניך: **ולא יבצר ממך מוֹמָה** כופל מלתו שאין מנימה ומחשבה בכללם ונחסרה ממש אשר כל מחשבותיך תוכל לגמור ולמלאות כי צידך כח ובזרה וצידך לעשות כל הטוב בעיניך ומקרה זה דוגמת ועשה לא יבצר מהם כל אשר זמנו לעשות (בראשית י"א): **(ג) מי זה** אשר העלים וכמה עלתו ונפלאותיו של הקד"ש צבלי דעם ידעתי כי הכל צידך לעשות וע"כ הגדתי קלם ומגבורותיך כאשר היו עם לבני כאשר ידעתי: **ולא אבין** אבל לא הבנתי כ"כ כאשר הודעתני כי כמה נפלאות נסתרות ונעלמות ממני אשר איני יודע: **(ה) לשמע און שמעתך** כמה וכמה פעמים שמעתי שונך ועשה עיני רחמים את שכינתך ע"כ אשר זכיתי לחוות שכינתך מואם אני בחיי ורחימי מנחם אילו הייתי זוכן בקבר לשון לעפר ואפר אשר לוקחתי ומס: **(ז) ובשני רעיה** צללד השואי ואפרר מחמתי: **כי לא דברתם** שהרי לא דברתם אלי מעשה נכונה בעבדי איוב שהרי הוא לא פסע בי כי אם על אשר אמר (לעיל ט"ו) **הס ורשע הוא מכלה וע"י השטן המתקרב את העולם שנאמר (סס) אם שוט ימיה פחאום וכו' ואם הוסיף לדבר מפני קושי יסורין אשר כבדו וחזקו עליו דיבר אבל אהם פשעם על אשר הרשעם אותם לומר (לעיל ד') הלא יראוך כסלתך והחוקם אותם בחוק רשע ולכופף הייחס משוחקים ומנוחחים לפניו והיה לךם לנחמו כאשר**

מצודת ציון

מצודת דוד

מב (ב) ידעתי ואלו ידעתי אשר יכול תוכל כל אשר תשוק וכל יענע ונעך טום ומחשבת הכונה וכן אשר ואלו הכס לצב ואצין כח (לעיל ט'): **(ג) מי זה וגו'** כ"ל אולם למה שאנחה צעננה הראשונה מי זה ותהיך וכו' (לעיל כ"ח) כי נעלים ותהיך הוא אחד צמזכס אלא שאלו ל' כבוד באלו אשר לו התקום מי הוא זה אשר עלה לצו לחטא שנעלמה ממני עלה נכונה והמחשבה היחיד היא וצבלי דעה כי יסגוד שניכרתי הכל ביד המערכה: **לבן** כ"ל ע"ל אשיב לכן צעבור הדבר הוא צעלנו על שהייתי צבלי דעה לזה הגדתי אז הסבלות הזה וכל הייתי חושבן וכוונתי מה שאנחתי אולם עמה אשר שפסעתי לי השמנתך איה לך שפסעתי הוא כן: **(ד) ששמע נא** חזק ואמר לה' שמע נא אלי ואשיב לדבר להשיב למה שאנחה צעננה שהייתי: **אשאלך והודיעני** כ"ל אשאלך ומתחון נפלאותי והשיב אם האמת כן: **(ה) לשמע און** כ"ל ע"ל אשיב הנה מאל שמעתי שונך ובאשר וכן היה צריך צב צעננה שאין חוקן כ"כ צלב השונע אבל עמה עיני רחמך ונעך ילאו הדברים הלדק בשלימות רב ואין לי צלב ונלאתי א"כ שזכרה שלא ונקודת יד ונענע נקלם לו גמול כ"ל צעבור שדעין לא הגעתי לתכלית הלדק בשלימות רב ואין לי גמול מה נקלם מידך: **(ו) על כן** צעבור אהבה הסנה אשר השגתי צמח שעיני רחמך אונחם בכל הקטנים הרופים כי כוונתי **לחן עול יקם הסנה היחיד:** ונחמתי: **עמה יש לי** מחשבותי רב על הלעך שהייתי רב לצמח צדק עבר ואפר כו"ל הוא יושב **צדק האפר** (לעיל צ') כי הלעך הזה היה קנה להשיב החמה: **(ז) ובשני רעיה** הנה צללד ונאמר: **כי לא וגו'** על אשר לא **דברתם צענני** תשובה נכונה ואחישות כי אנחתי שצאו לו היסורים צעבור רוב פשעו ולא כן הוא כי לא הינה לפשעו אולם לא **פני מדין** לתכלית השלימות ונעול המעשה הוא עולד הסדק ולא רחוי הוא לקבל הסדק: **בעבדי איוב** כמו שאמר לא דיבר **שמוע** שכלל על מפלה המערכה כן אהם לא דברתם נכונה צמח שאנחתי שאל לו צעבור רוב פשעו (ועם שם איוב לא

מב (ב) בל כמו יכול הוא וכו' ונפלה פ"א הפעל וכן צול הרים (לעיל מ'): **יבצר** יונע כמו ועשה לא יבצר מהם (בראשית י"א): **מוֹמָה** מחשבה וכו' חכמה כי ההכמה היא צמחשבה: **(ג) נפלאות** מנסות כמו כי יעלה ונעך דבר (דברים ע"ג): **(ז) אלי** צענורי:

איוב מב

איוב: "ועתה קחול לכם שבעה פרים ושבעה אלים ולכו אל-
עבדי איוב והעליתם עולה בעדכם ואיוב עבדי יתפלל עליכם
כי אם פניו אשא לבלתי עשות עמכם נבלה כי לא דברתם
אלי נכונה כעבדי איוב: "ויילכו אליפו התימני ובלדד השוחי
צפר הנעמתי ויעשו כאשר דבר אליהם יהוה וישא יהוה את-
פני איוב: "ויהוה שב את-שכ"ת איוב בהתפללו בעד רעהו
ויסוף יהוה את-כל אשר לאיוב למשנה: "ויבאו אליו כל-
אחיו וכל אחיותיו וכל ידיעיו לפניו ויאכלו עמו לחם בביתו
ויגדו לו וינחמו אתו על כל הרעה אשר הביא יהוה עליו ויהגור-

ת"א כי לא וגו' במלל ט"ו: *שבות קרי

תרגום

מללתי לתי כוננא בעבדי איוב: ה וקדון סבו לכון שבעא תודין ושבעא דכרין ואזלו לתי
עבדי איוב והסקון עליה אממולכון ועבדי איוב יצלי עליכון ארום אלהן אפוי אפב מן בגלל
דקא למעבד עמכון קנא ארום לא מללתי לתי כוננא בעבדי איוב: ט ואזלו אליפו דמן סימן
ובלדד דמן שוח צפר דמן נעמתי ועבדי הוה דמלל לחום מימרא דוי וניסי מימרא דוי ית אפי
איוב: ו מימרא דוי אחיב ית גלות איוב בצלאותיה מטול דחברוי ואוסף מימרא דוי ית כל
די לאיוב בכוננא: יא ואתו לותיה כל אחיו וכל אחותיה וכל חבימו מן דרמית דקא ואכלו
עמיה לחמא בביתיה ויגדו ליה ונחמו יתיה על כל בישתא דאיתו יי עליו ויהבו ליה גבר דחוסא

רשי

עשה אליהו ולא די לאיוב ברחו ויסוריו כי גם הוספס על הטאחכס פשע להקניטו: (ח) והעליתם עולה
בעדכם. למען חזרו והתפייסו לפני ובלבד אשר עבדי איוב יחפלו עליכם אשר אמלה לחטאחכס ולפסעיס
לא חזרה עוד: כי אם פניו אשא. סהרי פניו אשא לקבל חפלוהו (כי אם כמו הרי אם כמו אשר מהר"ו)
הרי אם כמו אשר וכן עד אם כלו לשחוח (בראשית כ"ד) אם כופר יוסח עליו (שמות כ"ד) וכן הרבה: כי
לא. סהרי לא: (ט) וישא ה' את פני איוב. וישא כמו נשאתי פיך גם לדבר הוה (בראשית י"ט) שקבל
חפלוהו והסגיר לו פנים: (י) שב את שבות איוב בהתפללו. אין שב ונפל לומר בענין זה וסרי הוא כאלו
כחבו והשיב אם שבות איוב בהתפללו: בעד רעהו. צוחט שהתפלל על כל ריע וריע שלו: למשנה. על אחר
שנים (נראה דקאי גם על מ"ם למעלה שהיה לו לומר השיב מהר"ו) ולא דקדק המקרא במלתו: (יא) לפנים.
כל אשר היו חושבו ומכירו בטרם הגיעו אליו הסורים:

מצודת דוד

מצודת ציון

(ח) לכם. לעמוס: כי אם. כי אשר: נבלה. דבר כעור
גזוח ועל טס זה יקח פחות המעלה איש ככל: (י) שבות.
מל' השנה: למשנה. לכפל מנו וכסף משה (צדאשית מ"ג):
(יא) לפנים. ציונים הקדושים כמו חמם לפנים ציטכאל (דוס ד':
ישא פני איוב כמ"ם למעלה כי הוא דבר מקוסי היסוקין ואין אדם נחפס על לערו): (ט) וישא ה' וגו'. כ"ל קבל השלמו
ומחל להס העון: (י) בהתפללו בעד רעהו. בעבור כי התפלל בעד כל רע ורע עלו להס טב ה' את שבותו להיות כחלו
כי התפלל על חניו הוא נענה חמלה: ויוסף. אח"י הוסף ה' על כל העומר אשר לו עד אשר הגיע למשנה עם שהיה לו
מחל: (יא) וכל ידיעיו לפנים. חושבו ומכירו אשר היו לו לפנים ערם צוח עליו היסוקין כי צעה שהיה מיוסר חלו חממו
אחב ובע כמ"ם ודעיו אך זכו ממני וגו' (לעיל י"ט): ויאכלו. לשחוח עמו צעה טב שחוחו: דחם. כל טעודה קריה ט"ט
הלחם: ויגדו לו. היו מניחים עליו בלחם כדכך טעונתיין את הלחם אשר טעמל מלחמו: וינחמו אותו. דודני טעונתיין:

לו איש קשימה אחת ואיש גזם זהב אחד: י ויהיה בקר את-
 אחרית איוב מראשתו ויהרלו ארבעה עשר אלף צאן וששת
 אלפים גמלים ואלף צמד בקר ואלף אתונות: י ויהרלו שבעה
 בנים ושלוש בנות: י ויקרא שם האחת ימימה ושם השנית
 קציעה ושם השלישית קרן הפוך: י ולא נמצא נשים יפות
 כבנות איוב בכל הארץ ויתן להם אביהם נחלה בתוך אחיהם:
 י ויחי איוב אחר ימות מאה וארבעים שנה וירא את בניו
 ואת בני בניו ארבעה דורות: י וימת איוב זקן ושבע ימים:

חזק

יבא אמת ויראה קרי

תרגום

הדא ואנש קדשא ודדבא קד: יב ומקרא דיי בקר נת סופא דאיוב מן בקדמוניה ויהו ליה
 ארבעס אלפין דען ושית אלפין דגמלון ואלף פדניו דהורון ואלף אתנן: יג ויהו ליה ארבעס
 בנן ותלת בנות: יד ויקרא שמה דהדא ימימה ושום תנתא קציעה ושום תליתא קרן הפוך.
 ימימה יהו קרי לה דיהו שופרתא כמקא קציעה יהו קרי לה דיהו יקרא כעין קציעתא קרן
 הפוך יהו קרי לה דיהו סני וי יקר אפקא היך אומרקדא: טו ולא אשתבח נשיא שפדתא היך
 בנתא דאיוב בכל ארעא ויהב לחום אבהום אהסנא במצע אהוהון: טז ויהי איוב פתר דקא
 מאה וארבעין שנין וימת ית בניו ית בני בניו ארבעא דרות: יז וימת איוב סב ושבע יומיא:

חזק

רשי"י

קשימה. (כ"ל סלה חומר סכונה שיש שחטנו לו קשיטה ויש ענקן לו מס לכך כחז רש"י ולאיש פירושו כל
 האחד והאחד מהר"ם) מעשה: ואיש. וכל אחד ואחד: (יב) מראשיתו. יותר מראשית עשורו: (יג) שבעה. הם
 פעמים שבע שתי שבעות כמו (ויקרא י"ג) שבעים שסס שתי שבעות: (יד) ויקרא שם האחת ימימה. על
 שם יוספן נקראו שמוסיסין: ימימה. להם ומלונס כיום: קציעה. ריחם גורף ערב ומבוסס כקציעה של
 גושם: קרן הפוך. על שם הקרן שנתקן בו כחול וצורים שנאמר ותקרעו צפון עיניך (ירמיהו ל'): (טז) ולא
 נמצא נשים יפות כבנות איוב וגו'. ולא כמלאך מעשה של נשים יפות כמעשה יופי של בנות איוב ומקרא זה
 דוגמת ויחי אמהים אשר היו עמאליס (במדבר ט') וכן הרבה: ויתן להם אביהם נחלה בתוך אחיהם. מתוך
 (חשיבן סאל) ויופין נמן להם נחלה עם האחים: (יז) ושבע ימים. מן שבע יאמר שבע צדקות:

מצודת דוד

מצודת ציון

קשימה. שם מנעב מה וכן נמצא קשימה (בבבלי' ל"ב): גזם. ערי
 הלף כמו וחמי הלף (יפיעי ב'): (יב) אחרית. סוף הימים:
 צמד. זוג כמו ויקח למד צמד (ש"ס י"ח): (יד) ימימה. הממה
 תקאל יום כ"ט ליום היום (בבבלי' ב'): קציעה. מין גושם
 וכן מור ואלהות קליעות (מסילי' ו"ה): קרי. ענין אוב והלכה
 כמו קרן עור פניו (שמות ל"ד): הפוך. שם אבן יקר כמו
 אבני סך ובקעה (ה"ל כ"ט):

איש. כל איש ואיש נמן לו לזכות קשימה וגו' והוא ענין הכלות
 חובה יחובה: (יב) מראשיתו. יותר מהכמה שצרכי מלא בבבלי
 יעו: ארבעה עשר וגו'. ככל מנה סה"ל לי מלא וכו"ל לעלה
 ויוסף ה' וגו' למנחה: (יג) שבעה. שני פעמים שבעה כפול
 מנה שהיו בבבלי: (יד) ויקרא. כלומר והבנות הנה כפלו
 צדכ היום ונקראו שבעות ע"ש יופים: ימימה. מאל"ה היתה
 אלוי הממה: קציעה. ריחם היה גורף כקציעה של גושם:
 קרן הפוך. זכר היה לה כשנן הפוך: (טז) ולא נמצא וגו'.
 לא היה נמצא בכל הארץ כשם יפות דמות בניו כבנות איוב:

ויתן. צעצוע חשיבן ויופין נמן להם אביהם ידועם נחלה בתוך
 אחיהם: (טז) אחר ימות. אחרי שגלו מונו היסודין: ויראה וגו'. להם
 שבע ימים. ר"ל שתי ימים כיום ובהרבה עובד עד שהיה שבע
 ימים ונמצא רבנים ולומדיהם סבורה שהיה לו שבע ימים ענין מליה:

ספר איוב נשלם בעזר אל. אשר נכתב על יד יקותיאל:

ספר סמוקי של ספר איוב אלף ושבעים וסימנו וגליתו להם עתרת שלום ואמת והציו אשר קומטו ולא עת
 וסודיו שמונת. וסימנו אהב ה' שערי ציון והקאפוטלי הם ארבעים ושנים וסימנו אדני בם סיני בקדש:

א בשנת שלוש למלכות יהויקים מלך יהודה בא

נבוכדנאצר מלך בבל ירושלם ויצר עליה:

ב ויתן אדני בירו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית

האלהים וביאם ארץ שגער בית אלהיו ואת הכלים הביא בית

אוצר אלהיו: ג ויאמר המלך לאשפנז רב סריסו להביא מבני

ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים: ד ילדים אשר אין בהם

כל מאום ומזכי מראה ומשכלים בכל חכמה וידעי דעת ומכיני

מדע ואשר פח בהם לעמוד בהיכל המלך וללמדם ספר ולשון

כשדים: ה וימן להם המלך דבר יום ביומו מפתבג המלך ומיין

משתייו ולגדלם שנים שלוש ומקצתם יעמדו לפני המלך:

ייתיר א

ת"א ילדים וגו' ספודקין ל"ג עקידה שער ל"ה: וללמוד וגו' חולין כ"ד: וימן וגו' סוכה ל"ט: ולגדלם וגו' חולין כ"ד:

רש"י

א בשנת שלש למלכות יהויקים. וכי אפשר לומר כן והלא הוא מלך בשנת ד' ליהויקים שנאמר

(ירמיה כ"ה) בשנה ה' ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנאצר ומה ח"ל

בשנת שלש עלה עליו והוא שנה שנייה לנבוכדנאצר דאמר מר עשרה ראשונה בשב שנייה עלה ובשנת שנים

ושלש שנים עבדו ושלש שנים נמדדו והוא היתה שנה אחת עשרה למלכות יהויקים חמש שנים קודם שכבשו

ושלש שנים עבדו ושלש שנים נמדדו והוא היתה שנה אחת עשרה למלכות יהויקים חמש שנים קודם שכבשו

בית האלהים. לקח ומקלחם נשאר כוונתו כמו שנאמר (ירמיה כ"ו) כה אמר ה' לנבואה אל העממדים ועל הים ועל

הממונות ועל יתר הכלים הנוחרים בעיר הזאת: ויביאם ארץ שגער בית אלהיו. לקלם לעבד'ם שלו הביא עס

אח העבדים כולם אף אח האנשי' ואת הכלים הביא בית האוצר: (ג) הפרתמים. דוכס'י: (ד) ואשר כח בהם. פירושו ח"ל

סריסו אונסין עלמין מן השחוק ומן השיחה ומן השיחה מפני אימת מלכותו ושמעממדיהם עלמין כשנלכדיהם לנקבטיהם:

וללמדם ספר. מוסב על אשר כח בהם: (ה) וימן. לשון הזמנה: מפתבג. הוא עס מאכל המלך בלשון כשדים

ויש פותרים פה בג לחם ואין נראה כן שהיה כתיב ויהי המלצר נוסח את פה בגם ומתן להם זרעוטי. ואין

מצודת דוד

מצודת ציון

א (א) יצא. מלשון נזר וענינו הקשה החיל על העיר להלך לה ולבשעה: (ב) שגער. הוא צבל ע"ש שנגעו זה ומי הנזבל כי היא ענוקה וכל העולם: (ג) סריסו. סריס: הפרתמים. ענין סריס עושר וכן חיל פסח ומדי הפרתמים (אסתר ב') והיא מלה זכה וזולת היא מלשון כשדים וכמהו דכיס ונאל זכר הפסח אשר אין לדעת ציורם כ"ל לפי הקדמו לעינים: (ד) מאום. כמו מום: טרע. ענין מחשבה כמו גם צונדך מלך אל תקבל (קבלה י'): ספר. ר"ל כח הנכחצ בקספ: (ה) וימן. ענין הזמנה כמו וימן ס' דג (וינה ז'): מפתבג.

ג) רב סריסו. טר ונדול על הפריקים: ומזרע המלוכה. ר"ל והמה יהיו ומזרע העולות והם עלמם יהיו מן הפתמיות ר"ל ומגדלים צנוצם וצנוצמיה: (ד) כל מום. ר"ל שום מום כלל וכלל לא כמו לא תחלו כל נבלה (דברים י"ח): וטובי בריאה. צבון וצביות: בכל חכמה. יהיו משכלים בכל מיני חכמות: וידעי דעת. ר"ל בחכמה אמני המדבר ישיבילו לדעת דעה וסוכן כוונתו וזה יהיו אחרים אמניו: ומכיני מדע. ר"ל שיהיו אחים בלשונותם צנוצמיה הדבור להבין לזולת מה צנוצמי לבגם וצנוצמיהם: ואשר כח בהם. להצטרך על העבד לחטם ולעלור מן השחוק והשיחה וכדומה לנעמן ועודו בהיכל מלך ומצלי טוס עניניה ונלשך ראו והגון: וללמדם ספר. מוסב על המקרא שפסו לוונר להביא ומני ישראל וגו' וללמדם ספר וגו' והוא המנהג והלשון: (ה) וימן להם המלך. כל זה מודברי המלך אשר לאשפנז הזה המלך חמין להם בכל יום דברי הלךך להם ציוצו מן מלכתי המלך ומן היין אשר ישנה הוא (ואף ע"כ עלמו היה המדבר לא אשר מודבר צערו וכן דבר המקרא ומני' וישלח וגו' ואם שואל (פ"א ז"ב) עם כי שמואל עלמו היה המדבר וכן כדים כמותו: ולגדלם. באופן זה יהיו ומגדלים שלם שנים לעמו יהיו נכלים ימים ובעלי צמר: ומקצתם. מקלה שלשם השנים יעמדו בחמירות לפני המלך לשמשו בכל עם:

וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דְּנִיָּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וְעֻזְרָה: וַיִּשְׁם
 לָהֶם שֵׁר הַסְּרִיסִים שְׁמוֹת וַיִּשְׁם לְדְנִיָּאל בְּלִטְשַׁאצַּר וּלְחֲנַנְיָה
 שַׁרְרִךְ וּלְמִישָׁאֵל מִישַׁךְ וְלְעֻזְרָה עֵבֶר נָנוּ: וַיִּשְׁם דְּנִיָּאל עַל־
 לְבוֹ אֲשֶׁר לֹא־יִתְנָאֵל בְּפִתְבַּגַּ הַמֶּלֶךְ וּבִיָּין מִשְׁתֵּיו וּבִבְקֵשׁ מִשַׁר
 הַסְּרִיסִים אֲשֶׁר לֹא יִתְנָאֵל: וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים אֶת־דְּנִיָּאל לְחֶסֶד
 וּלְרַחֲמִים לִפְנֵי שַׁר הַסְּרִיסִים: וַיֹּאמֶר שַׁר הַסְּרִיסִים לְדְנִיָּאל
 יֵרָא אָנֹכִי אֶת־אֲדָנִי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מִנָּה אֶת־מַאֲכַלְכֶם וְאֶת־
 מִשְׁתֵּיכֶם אֲשֶׁר לָמָּה יִרְאֶה אֶת־פְּנֵיכֶם וְעַפִּים מִן־הַיְלָדִים אֲשֶׁר
 בְּנִילְכֶם וְחִיבַתֶּם אֶת־רֹאשֵׁי לְמֶלֶךְ: וַיֹּאמֶר דְּנִיָּאל אֶל־הַמֶּלְצָר
 אֲשֶׁר מִנָּה שַׁר הַסְּרִיסִים עַל־דְּנִיָּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וְעֻזְרָה:
 יִגְסֵנָּה אֶת־עֲבָדֶיךָ יָמִים עֲשָׂרָה וַיִּתְנֶנּוּ לָנוּ מִן־הַזֹּרְעִים וְנֹאכְלָהּ
 וּמִים וְנִשְׁתָּה: וַיִּרְאוּ לִפְנֵיהֶ מְרֹאֲיוֹ וּמְרֹאֶה הַיְלָדִים הָאֲכָלִים
 אֶת־פִּתְבַּגַּ הַמֶּלֶךְ וּכְאֲשֶׁר תִּרְאֶה עֲשֵׂה עִם־עֲבָדֶיךָ: וַיִּשְׁמַע
 לָהֶם לְדַבַּר הַזֶּה וַיִּנְסֵם יָמִים עֲשָׂרָה: וַיִּמְקְצַת יָמִים עֲשָׂרָה נִרְאֶה
 מְרֹאֲיהֶם טוֹב וּבְרִיאֵי בָשָׂר מִן־כָּל־הַיְלָדִים הָאֲכָלִים אֶת־פִּתְבַּגַּ
 הַמֶּלֶךְ: וַיְהִי הַמֶּלְצָר גִּשָׂא אֶת־פִּתְבַּגֶּם וַיִּין מִשְׁתֵּיהֶם וַיִּתֵּן לָהֶם

ת"א ויהי בהם סהדין ל"ג: ועם זכאל. ע"א ב' ל"ז:

*הא' בצירי

רשי"י

זרעונים חליפי להם חלק חליפי חבטול: (ז) בלשואצר. ע"ש העבודה גלוים של צבל שקרוים כל שנאמר
 די שניה בלשואצר כשום חלטי (לקמן ד' ה') בלשואצר שם לשון חכמה כל' ארמי: (ח) יתנאל. לשון ללנוך:
 (ט) שר הסריסים. שהיה שר על משרתי המלך: (י) אשר מנה. אשר הזמין וסיפק: בנילכס. דוגמתכס
 ולשון משנה הוא בן גיל: (יא) חובתם את ראשי למלך. חגרמו לי להסתייב לסתף ראשי: (יא) המלצר. הסודר
 את המנוח וזה שיקערום שקורין וישערי"ב אל"י: (יב) גם. לשון כסיון: מן הזרעים. מין קטניות חסח פס
 כג: (יג) וכאשר תראה. לפי מה שספרה עשה: (יד) גושא את פתבגם. מטלו לעלמו:

מצודת דוד

מצודת ציון

(ו) ויהי בהם. צלוחן הילדים שהיו אשפת כדבר המלך ולחוספוס
 צלוחן אגב מבני יהודה כ"ל זרע מלכי יהודה וזה שפסם למעלה
 ע"ל פק: דניאל וגו'. כי רבים היו מוכע מלכי יהודה ובהם
 היו דניאל וגו': (ז) שמות. מלצר שמוס מהלדי: בלשואצר.
 חליפי המנוח היה זרע צלוחן שרדים כמו דניאל צלוחן הקודם
 וכן יקר השמות: (ח) וישם. שם צלוחן והתעורר דניאל אשר
 לא יתנאל. צלוחן הליקוב ויין נקד: ויבקש שכל חמנו
 למנוע מחמו פה צב ויין לכל יסבל: (ט) לחסד ולרחמים.
 עם כי הוא לא יניא שאלמו ו"ל לחסד יספג מה שכל גער צו
 מנה. הוא צלוחן הזמין וקנע ומחלסם ולדי אשנה אם דניו:
 זועפים ורעים מן שני יקר הילדים: וחיבתם. וזהו ע"ל חוץ
 יורק את דניו: (יא) על דניאל וגו'. להביא להם מחלסיהם
 ומים ונשתה. ומים יתו לנו ונשתה: (יב) מראינו ומראה וגו'.
 חלסו: וכאשר תראה. ולפי מה שספרה ככה העשה אם לא
 וזה כעיס יהיו זה ע"כ חלס כל צב ונשתה צו: (יג) מן בל. עוד יורק מכל הילדים וגו': (יד) גושא. מועל לעלמו: פתבגם.

והשינו דברים רבים והיה מעלים עין צמעתה המלצר: (י) אשר
 אשר למה יראה. אשר למה אעשה כה שיכלה הנוכך את פניכס
 אשר לא רשעי ללנוך כי כן משפט הנוכך להסח את הכאס של ווי אשר
 ומשקוס: (יב) את עבדיך. אחר על עלמו ועל חו"י חבלי:
 הכלה מלכות ענינו אל מול מלכות חלו אם יש מה השמנו חלו
 יהיה ענינו רעים ומניסם חו מוסף להם ללו מן הזרעונים וזיס
 עוד יורק מכל הילדים וגו': (יג) גושא. מועל לעלמו: פתבגם.

דניאל א ב

זרענים: " ותולדים האלה ארבעתם נתן להם האלהים מדע
 והשכל בכד-ספר וחכמה ודניאל הבין בכל-חזון וחלמות:
 " ולמקצת הימים אשר-אמר המלך להביאם ויביאם שר
 הסריסים לפני נבכדנצר: " וידבר אתם המלך ולא נמצא
 מכלם דניאל חנניה מישאל ועזריה ויעמדו לפני המלך:
 " וכל דבר חכמת בינה אשר-בקש מהם המלך וימצאם עשר
 ידות על-כל-החרטמים האשפים אשר בכל-מלכותו: " ויהי
 דניאל עד-שנת אחת לכורש המלך:

ב " ובשנת שתיים למלכות נבכדנצר חלם חלמות
 ותתפעם רוחו ושנתו נהיתה עליו: " ויאמר המלך לקרא
 לחרטמים ולאשפים ולמכשפים ולכשדים להגיד למלך חלמתו

ת"א ויהי המלך. מנילס י"ב:

רש"י

(יח) אשר אמר המלך להביאם. שיבאו לפניו: (כ) החרטמים. אלו ששואלים צעמים מחסם בעלמות מחסם
 כמה דלם אמר שחוק עלמות שחוק עמיא: האשפים. אלו שזוקקים בזול כך מפורש בחנומה: (כא) ויהי
 דניאל. בגדולה צבבל עד שנה ח' לכורש המלך לדברי האומר הסך זה דניאל ולמה נקרא שמו הסך שחמטו
 מגדלותו לריבין אנו לומר שזה כורש הרשון שלפני החורש ולדברי האומר שכל דברי המלך לא ידע מחשבו על פיו
 האמר כורש זה הוא דרוש השני אחר החשורש וציוני דרוש המדי שהשליט לגוב אריות לא ידע מגדלות
 שחמטו (לקמן ו') ודניאל דלם הלל במלכות דרוש ובמלכות כורש שפירש למדנו צעמי כורש (מאבהס מסר')
 כל"ל למדנו צעמי כורש היה בגדולה. ולפי הטעמה כורש השני ז"ל דקאי אהך קרא עד שנה ח' לכורש דמונה
 מזה צעמי כורש ח' היה בגדולה) השני היה בגדולה:

ב (א) ובשנת שתיים למלכות נבוכדנצר. אי אפשר לומר כן אלא בשנה שחיס למורכן היות כך שויה
 בסדר עולם וקראו למלכות נבוכדנצר על שהרהר זדונו לכנס לחוך דביר מלכו של עולם: ותתפעם
 רוחו. בפרעה נאמר ותפעם רוחו (בראשית מ"א) שלא נעלם ממנו אלא פחרון החלום וכאן שנגעל ממנו גם
 החלום נכפלה הלשון. ותתפעם. לשון פעימה והלימה ובחומש פירש"י ז"ל לשון קיפס: נהיתה עליו. לשון שברן

מצודת דוד

מצודת ציון

ועבדו איש ביש (שפועים ג'): (ז) חזון. לאיח החלום והוא
 כפל עיני צמ"ט: (ב) ידות. הלקיס כמו ורבעע היחוס (בראשית
 מ"ז): החרטמים. הם חכמי העצב: האשפים. הם חכמי
 הכשופה:
 ב (א) ותתפעם. עיני הכלה וקשקש וכן ויהי צבוק ותפעם
 רוחו (בראשית מ"א) והוא וול' פעונו הנקשקש: ושנתו.
 ומלשון שינה: נהיתה. עיני כריסה ושינה כמו הכיסי וכסלמי

מכלם. להיות חכמים ומשכילים כדניאל חנ"ו: ויעמדו. וייה אוחס להיות עומדים לפניו חמ"ד לשמו: (ב) חכמת בינה. חכמה
 הגנה דבר מתוך אבן: וימצאם. מלא בהם עשר ידות יוסר על כל החכמות והאשפים: (כא) ויהי דניאל. בגדולה היה
 צבבל עד שנה ג' ומלא מנע עלמו מנלכח המלך וימיה אח זכובל חסמי:

ב (א) ובשנת שתיים. אחר חובכן היום ולכר טבטב כל העכ"ז ונולך עליהם חטב מחשבות מה שיהי בלתיים הימים וכל לו
 החלום ונמ"ט צפתון החלום: חלומות. לפי שהיה מענינים ככנס אחר חלומות: ותתפעם. נשימתו היה מתקשקש לו
 כדכך הסדר שלא יוכל לעגור השינה זמן מה והיא הולכת ונחה: נהיתה עליו. השינה נכחה ועליו ולא היה יכול לישן עוד:
 (ב) החרטומים. הם חכמי העצב ויוקיעים הם עיקר החלומות ואין חלום נכנס אה דמיונות צעם השינה: ולאשפים. הם
 חכמי הכשופה שיוקיעים צדק הזרוע ונמי השתן השחמות הגוף וכוז החלומות הולכים על מחשבות הגוף: ולמשכפים. הם האשפים
 דבר החלומות לנכחה העין כפי השעות הכלויות צמטכות הכובדים ויכולו גם הנעם לדעת החלום כפי העעכמות: ולכשדים. הם
 חכמי החלומות יודעים מה מהעמידות של מי אשר ידעו עם מולדו והם ידעו עם מולד: כ"י ויכולו גם הנעם לדעת את החלום:
 להגיד. אשר יגידו מלכס את דברי החלום מה הוא:

ויבאו ויעמדו לפני המלך: ויאמר להם המלך חלום חלמתי
 ותפעם רוחי לדעת את החלום: וידברו הפשדים למלך ארמית
 מדבא לעלמין חיי אמר חלמא לעבדך: ופשרא נחיא: ענה
 מלכא ואמר לבשדיא מלכה מני אודא תן לא תהודעניני חלמא
 ופשרה הדמין תתעבדון ובתיכון גולי יתשמון: והן חלמא
 ופשרה תתחון מתנן ונבזבה ויקר שגיא תקבלון מן קדמי לתן
 חלמא ופשרה החוני: ענו תנינות ואמרין מלכא חלמא יאמר
 לעבדוהי ופשרה נהחיה: ענה מלכא ואמר מן יציב ידע אנא
 די עדנא אנתון ובגין פל קבל די תותון די אודא מני מלכה:
 די הן חלמא לא תהודעניני תדה היא רתכון ומלה כדבה
 ושחיתה הן מנתון למאמר קדמי עד די עדנא ישתנא לתן

*יתור *לכשדאי קרי *הודמתחן קרי

רש"י

כמו (יחזקאל ז') הוזה על הסו: (ד) לעלמין חיי. לעולם יחיה: אמר חלמא לעבדך. אמור החלום לעבדך:
 (ה) מלחא מני אודא. הדבר ממני הך: הן לא תהודעניני חלמא ופשריה. אם לא תהודעניני החלום
 ופשרונו: הדמין תתעבדון. לאזכרים תסתכחו וטרבס יש בגמרלא דדומי הדמוס במסכת גיטין: גולי. חשפה:
 יתשמון. לשון ויסס יסון שומין לאשפוס: (ו) והן. ואס: ונבזבה. דורותא: להן. החוני. הגדול לי:
 (ז) תנינות. טיט: נהחיה. נגיד: (ח) מן יציב ידע אנא. בלמה יודע אני. יציב. דבר אמר ויציב: די עדנא
 אנתון ובגין. אשר זו השעה אדם נאומה למה: כל קבל די חיותון. כל כנגד שאסח רואים שהך עומי
 הדבר ואסח כופלים לי להגיד לכס: מדי הן חלמא לא תהודעניני. שאס החלום ופשרונו לא תהודעניני
 היא דחסס למוס: ומלה כדבה ושחיתה הודמתחון. או אם דבר כוזב ונסתח סכינו עלמיכס לומר לפני: עד
 די עדנא ישתנא. עד אשר ישחטה העה כלומר קודם נעוה לללי ערב שיסתנה מועד הבוקר. עד די עדנא
 ישתנא. לשון גערה וגזום הוא כך יענה והעווס כבר פירש למעלה ודומחה לכן כל הורב קין (צראשי ז'): להן.

מצודת ציון

מצודת דוד

(ג) לדעת. הפעמים והסדרה היו על כי כלתה נפשי לדעת את
 החלום השכחה מנמי: (ד) וידברו הכשדים. לזה השיבו הם
 לפי שם הכושר כלום לדעת החלום ועל וסר הפעמים שגלו על
 כי יודעים הנה מה מהעמידות: ארמית. בלשון ארמי והוא לשון
 כשדים שכולם רבילים זו וכוונתם היה לתען שמועו כולם ואולי
 יענה הנהך מן העם לבקש מולתם כולם: מלכא וגו'. הנהך יסיה
 עד עולם והוא מודק מוסק לנכך את הנהך בלשון החשדים:
 ופשרא נחיא. והפתחון נגיד: (ה) מלחא וגו'. הדבר הלכה
 מנמי כ"ל שחשתי דבני החלום: הן לא וגו'. אם לא תודיעו לי החלום: הדמין וגו'. לנחשים שהיו נעשים: ובתיכון וגו'.
 כתיבם יסומו לאשפוס ועקוס מול: (ו) והן חלמא וגו'. ואם החלום והפתחון נגיד: מתנן וגו'. מהחם ודוכותו וכבוד גדול שקבלון
 עלפני: לדן וגו'. רק החלום והפתחון הגדול ובאזכור ולא לשאל עוד אום על הפתחון: (ז) תנינות. פעם טינה והוא הדבר שאנו
 צראשונה אולם מתחלה אנו למנהך לנכח וענה פחדו להשיב עוד לנכח כדברים האלה אך אנוני אלו לאלו לפני הנהך כחומר
 אין לנו מענה רק כאשר אנוני שהנהך יאמר לעבדיו את החלום ונגיד את הפתחון: (ח) מן יציב. בלמה יודע אני אשר צעת
 חלמא חסם נחכים ונאקרים נעיה: כל קבל. כל כנגד כ"ל צעור אשר לחיטם אשר הלכה מנמי דבר החלום ועכ"ל חלמא
 שאגיד לכס החלום: (ט) די. אשר החלום לא תודיעו לו חסם היא משפיעס כ"ל המשפט שאחריה הדמין תתעבדון וכו' והשפט
 הזה יהיה על כולם אין נקי: ומלה. ודבר שקר ונסתח הכינותם לומר לפני עד אשר יכמה העם כ"ל צנה שחלמא להגיד
 הפתחון כנה רואה אנוי אשר הכנסת פתחון כוזב ונסתח לומר שזורה על מה שזיהם בלחכים הימים כי חססנו אשר חלמין
 אליבם עד אשר יעבור הזמן שספקנו לה ויארכו הימים וישכח הכל: לדן. רק החלום אנוני לי ואלו צנה אשר הפתחון נגידו
 לי ובאזכור לא חלמין עד מעשה אל הפתחון רק שחלמא החלום אז ארע צלמם שמוכס החלום להגיד הפתחון האמתי ועל כי
 משפ מן בלחמסם כי כלתה נפשיה הכנה חלמא הנהך מן מלכס יולילו מליס ויבדלו לומר כולם וכוונתם ראות וזה שפירו זה
 סתמסם שהנהך וסר ואער כללו וזכר הוא את החלום ולכנסום מעליס חוסם:

חלמא אמרו לי ואנדע די פשרה תהחונני: ענו כשדיא קדם
 מלכא ואמרין לא-אייתי אנש עלי-בשתא די מלת מלכא ויכל
 לתחוויה כל-קבל די כל-מלך רב ושליט מלה בדנה לא שאל
 לכל-חרטם ואשף ובשדי: ומלתא די-מלכא שאל יקרה
 ואחרן לא אייתי די יחונה קדם מלכא לתן אלהין די מדרהון
 עם-בשדא לא איתוהי: כל-קבל דנה מלכא בנס וקצף שגיא
 ואמר להוברה לכל חכימי בבבל: ודתא גפקת וחכימיא
 מתקמלין ובעו דניאל וחברוהי להתקמלה: בארין דניאל
 התיב עטא ומעם לאריון רב-טבחיא די מלכא די נפק לקמלה
 לחכימי בבבל: ענה ואמר לאריון שליטא די-מלכא על-מה
 דתא מההצפה מן-קדם מלכא ארין מלתא הודע אריון
 לדניאל: ודניאל על ובעא מן-מלכא די זמן ינתן-לה ופשרא

כשדאי קרי ינא מלכה

רש"י

ךך החלוס אמרו לי מה חלמתי והדע כ"ס שהפחרון הגידו: (י) די מלת מלכא, אשר דבר המלך ויכל להגיד:
 כל קבל, כל כבוד כלומר שהוכתרו זו אמר הוא לעומת שלא היה מלך מעולם ששאל דבר כזה: מלה כדנא, דבר
 כזה: ואשף, הדוחק במול: (יא) יקרה, כבדו ומשח כבד: ואחרן לא אייתי די יחונה, ואחר אין איגוד: לתן
 אלהין, כך המלאכים אשר מדורס עם בשר ודם איננו: מדרהון, מגוריהו ומדרם רבי תחומות ואחרן לא אייתי
 ואחרן לא אייתי כהן הלבוש אורים ותומים אינו כאן שיגיד לך אמר להם כל כך היה כח בלוחות בית ומחסם
 לי עלם להסריצו מיד כעם וזהו להרגו: (יב) כל קבל דנה, לעומת ההשועה הזאת: מלכא בנס וקצף שגיא,
 היה המלך בזעף וקצף גדול, בנס, בזעף והנס זועפים (בראשית מ') ה"ח ואל אינון כסויסין: ואמר להוברה,
 ויאמר להאביר וי"ו של ואמר נחעלמו בו מנחס ודוגם מנחס דחק עזמו לחת צ' של בנס ביסוד החיבה ולא
 פטר בנס וקצף לשון שמוח דברים אלא לשון פעל רגו וקצף הרבה ואמר להאביר וי"ו שזואמר דחקו לפטר
 כן ודוגם אמר אי אפשר להיות צ' בנס יסוד בחיבה אלא עם דבר הוא וכן פתרו בזעף וקצף גדול אמר להאביר
 ונס וי"ו טפילה ויחירה כמו וי"ו של ורכב וסוס (סהלום ע"ו) ואני אומר אין הו"ו דחוקה להיות עטלם ויחירה
 כי כן פתרונו מלכא בנס וקצף שגיא המלך נהיה בזעף וקצף גדול ואמר בזעפו להאבירם ומן המקראות קמי
 לשון הוא: (יג) ודתא גפקת, דם המלך ובזירטו ולא במדינה: ובעו דניאל וחברוהי להתקמלה, ומתקשו וניאל
 וחזיריו ליסרג: (יד) בארין, תרגום של אז: התיב עטא ומעם לאריון, השיב עלם וטעם לאריון עם האם:
 רב טבחיא, שר הסורגים המחוייבים הריגה: (טו) על מה דתא מההצפה, מה זה שדמ המלך חטפה לרגו:
 ארין מילתא הודע אריון לדניאל, שקצף המלך על שאין מגיד הלוחו: (טז) על ובעא, נכנס ונקט: עתן

מצודת דוד

מצודת ציון

ועתקיים: (יב) בנס, בזעף כי וכהו זועפים (בראשית מ')
 תחומות כסויסין: (טז) ענה, ענינו הכמת קול כמו וענו הלויים
 גוי' קול רם (דברים כ"ז): מההצפה, מנחתם והוא נעלמן
 חכמות גוי': (יא) ומלתא, והדבר אשר המלך שאל הוא כבוד וקשה: ואדרין, אשר לא יש צעולם אשר יגידה לפני המלך רק
 המלאכים אשר מגוריהם עם בני בשר לא יש להם וכפוזוין אין אשר להגידה צעדי המלאכים ואינם עם עמו: (יב) כל קבל, צענו
 זה המלך נעשה בזעף וקצף גדול ואמר להאביר ולהניח לכל חכמי בבבל: (יג) ודתא, המשפט יאל והכמונים כסריגין: ובעו, ומתקשו
 דניאל וחבריו להריגה: (יד) בארין, אז דניאל השיב עלם ודבר טעם לאריון שר הכובדים אשר לנלך אשר יאל להכונן לחכמו צב
 ועל כי בלוחות גב צעניו אריון היה הדבר רע לאבד כל חכמי עמו אבל היה נזוכקם ונפחד המלך וזהו נקט לו דניאל עלם מה לאט
 חכמו מרס ולהתחיל לפני המלך ודבר העלה היעולה לא פירש מה היא: (טו) על מה, מפני מה המשפט יאלה כל כך בחיבתו
 מלכתי המלך וחכמוני מרוב לא נתן להם זמן על דבר קשה כזאת: ארין, אז סודיע אריון את הדבר לדניאל וי"ל כישר לו שהשגיח
 שהוא מן הנמנע ולא שאלו זמן: (טז) על, ככס ושאל מן המלך אשר יותן לו זמן: ופשרא, ולהגיד למלך אף מתחון הסלום ו

דניאל ב

סה

לְחַיֵּיהָ לְמַלְכָּא: ^י אַדְיָן דְּנִיָּאֵל לְבֵיתָהּ אִלּוּ וְלַחֲנֻנֵיהָ מִיִּשְׂאֵל
 וְעֻזְרֵיהָ חֲבֻרוּהִי מִלְּתָא הוֹדְעָ: ^י וְרַחֲמִין לְמַבְעָא מִן־קֶדָם אֱלֹהֵי
 שְׁמַיָּא עַל־רִזָּא דְנָה דִּי לֹא יְהוּבְרוּן דְּנִיָּאֵל וְחֲבֻרוּהִי עִם־שְׂאֵר
 חֲכִימֵי בָבֶל: ^י אַדְיָן לְדְנִיָּאֵל בְּחֻזָּא דִּי־לִילִיָּא חָזָא גַּלְיָ אַדְיָן
 דְּנִיָּאֵל בְּרֶךְ לְאַלְהֵי שְׁמַיָּא: ^י עָנָה דְּנִיָּאֵל וְאָמַר לְחֻזָּא שְׂמַיָּה דִּי־
 אֱלֹהֵא מְבָרַךְ מִן־עֲלְמָא וְעַד־עֲלְמָא דִּי חֲכַמְתָּא וְגִבּוֹרְתָא דִּי־לֵה
 הִיא: ^י וְהוּא מְהַשְׁנָא עַדְנִיָּא וְחֻזְנִיָּא מְהַעֲדָה מַלְכִין וּמְחַקִּים
 מַלְכִין יִהְיֶה חֲכַמְתָּא לְחֲכִימִין וּמְנַדְעָא לִידְעֵי בִּינָה: ^י הוּא גַּלְיָ
 עֲמִיקְתָּא וּמִסְתְּרָתָא יִדְעֵי מַה בְּחֻשׁוֹכָא וְנִהְרָא עֲמַה שְׂרָא:
^י לֵךְ וְאַלְהֵי אֲבָהֵתִי מִהוֹדָא וּמִשְׁבַּח אֲנָה דִּי חֲכַמְתָּא וְגִבּוֹרְתָא
 יִתְבַּת לִי וְכַעַן הוֹדַעְתִּי דִּי־בַעֲיָנָא מִנְךָ דִּי־מִלְּתָא מְלַכָּא הוֹדַעְתִּנָּא:
^י כֹּל־קֶבֶל דְּנָה דְּנִיָּאֵל עַל־עַל־אֲרִיזָּה דִּי מִנֵּי מַלְכָּא לְהוֹבְרָא
 לְחֲכִימֵי בָבֶל אֲזַךְ וְכֵן אֲמַר־לָהּ לְחֲכִימֵי בָבֶל אַל־תְּהוֹבְרִי הַעֲלִנִי
 קֶדָם מַלְכָּא וּפְשָׂרָא לְמַלְכָּא אַחֻזָּא: ^י אַדְיָן אֲרִיזָּה בְּהַתְּבַהֲלָהּ
 הִנְעֵל לְדְנִיָּאֵל קֶדָם מַלְכָּא וְכֵן אֲמַר־לָהּ דִּי־הַשְׁפַּחַת גִּבּוֹר מִן־בְּנֵי
 גְלוּתָא דִּי יְהוּדָי דִּי פְשָׂרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדַע: ^י עָנָה מַלְכָּא וְאָמַר

*פתח באתנה *ונהורא קרי
 ת"א אדן וגו' וזכר פ' וקץ: יחב וגו' נכנסת ל'ה: הוא גלל וגו' מניב י"ג זכר נכנסת סלוח:

רשי

לה. יקן לו: (יט) רזא גלילי. הספר נגלה: (כא) מהשנא. מהליף: מהעדה. מסיך מלכין על שהבין מחוך
 החלום שחלמו נבוכדנצר סופקס ומלכותו אחרת עומדת: (כב) הוא גלא עמיקתא. גולה עמוקות הוא. גלי
 עמוקות ומסחרה על שגלה לו עומק זה: (כג) הודעתנא. הודעתני: (כד) כל קבל דנה. כל עומת זה שגלה
 לו הסוד: דניאל על על אריוך. כנס אלל אריוך: די מני. ספקוד: אל תהווד. אל תאבד. העלני.
 הכניסני: (כה) אדן. או: בהתבהלה. צבטלה כלומר צמיחות: הנעל. הכניס אלל דניאל: די השכחת גבר.
 אשר מלאכי אש: גלותא די יהוד. גלות יהודה:

מצודת דוד

פ"ד הלכותים היא ידע החלום וכל שאלתו עליו לאעון דעם
 לחיפה הפתרון כו"ס למעלה ותפס העיקר: (יז) לבידת. הלך
 לביתו להתבוד ולחלוט פני ס': מלתא הודע. הודיע להם דבר הדת: (יח) ורחמין. אשר גם הנה יקשו כחשים מה': על.
 צעור גלותו הקור הוא: ד"י. אשר לא יאבדו דניאל ותניו עם שאר חכמי צבל: (יט) בחוזא. צמחה החלום אשר צבילה נגלה
 לו הקור הוא: (כ) להוא. יחי שם על אלוה מעורך מן עולם ועד עולם ר"ל מן עולם השפל עד עולם העליון: די חכמתא.
 אשר החכמה והבנתה שלו הנה: (כא) מהשנא. משנה העתים והזמנים והוא ככול צנ"ש ור"ל מחליף זמן היום ללילה והלילה ליום:
 מהעדה. עקיר מליס ויעמוד מליס: ד"ב. וקן חכמה לחכמים וקלס חכמים ע"ש סופס כי עד לא ניתן להם החכמה לא
 יקבלו חכמים וכן ובגדי ענויים חפשי (פיו כ"צ): ובגדעא. ודעת: (כב) הוא גלא. הוא ונגלה דברים עמוקים וקסחים:
 דע. ידע מה צנשך והארכי סוכנת ענו: (כג) מהודא. מודה ומשנת אפי: ובבורתא. התבוננות כח השכל: ידבת לי. נחם לי:
 ובען. ונחמה הודעת לי מה אשר שלחתי מוק אשר דבר המלך הודעת לי ר"ל הכי עמה הוקפת לעשות עמדי חקך כצ לגלות לי הדבר
 זה: (כד) כל קבל. צעור זה שגלה לו החלום: על על. כנסת אלל אריוך אשר הפקודו המלך לאשך כל חכמי צבל: אול. הלך
 לעי: אל תהווד. ר"ל מעשה אלל תאבד כלל וכלל: העלני. הכנס אחי לפני המלך וצדי לו אף הפתרון: (כה) בהתבהלה.
 מסון הבנים אלל דניאל לפני המלך: די השכחת. אשר מלאכי אש מן בני הגולה של יתהה אשר אף הפתרון ידוע לנלך:
 (כו) די שמה. אשר שמו נצטטלל כו"ס למעלה סין כונו אשפח:

מצודת ציון

חלף האומדן להביט ולהפיק אל הכניס:

דניאל ב

לְדַנְיָאֵל דִּי שְׁמָהּ בְּלִמְשָׁאֲצָר הַאִיתִיךָ בְּהַל לְהוֹדַעְתָּנִי חֲלָמָא
 דִּירְחֻוּיָא וּפְשָׁרָהּ: כו עֲנֵה דְנִיָּאֵל קְדָם מַלְכָּא וְאָמַר רָזָא דִּי
 מַלְכָּא שְׂאֵל לֹא חֲבִימִין אֲשַׁפִּין חֲרַטְמִין גְּזָרִין יִכְלִין לְהַחְיִיהָ
 לְמַלְכָּא: כז בְּרַם אִיתִי אֵלֵהּ בְּשִׁמְיָא גְּלַה רִזִּין וְהוֹדַע לְמַלְכָּא
 נְבוּכַדְרֶצַּר מַה דִּי לְהוּא בְּאַחֲרִית יוֹמֵיָא חֲלָמְךָ וְחֻוּיֵי רֵאשֶׁךְ עַל-
 מִשְׁכַּבְךָ דְּנָה הוּא: כח אֲנִתָּה מַלְכָּא רַעִיוֹנִיךְ עַל-מִשְׁכַּבְךָ סִלְקוּ
 מַה דִּי לְהוּא אַחֲרֵי דְנָה וְגַלָּא רִזִּיא הוֹדַעְךָ מַה-דְּדִי לְהוּא: ל וְאַנְתָּה
 לֹא בַחֲכָמָה דִּירְאִיתִי בִּי מִן-כְּלִיחֵיָא רָזָא דְנָה גְּלִי לִי לְהֵן עַל-
 דְּבֵרַת דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדַעוּן וְרַעִיוֹנֵי לְבַבְךָ תַּגְדַּע: לו אֲנִתָּה
 מַלְכָּא חֻזָּה הוּיָת וְאֵלֹו צִלְמֵ חַר שְׁנֵיָא צִלְמָא דְכֵן רַב וְזוּגָה יִתִּיר
 קָאֵם לְקַבְלָךְ וְרוּחָה דְחִיל: לב הוּא צִלְמָא רֵאשִׁיהָ דִּירְדֵּהָב טָב
 חֲרוּזֵי וְדַרְעוּזֵי דִּי כֶסֶף מְעוּזֵי וְיִרְכַּתְהָ דִּי גַחְשׁ: לד שְׁקוּזֵי דִּי
 פְּרוּל רְגִלוּזֵי מְנַהוּן דִּי פְּרוּל וּמְנַהוּן דִּי חֶסֶף: לה חֻזָּה הוּיָת עַד

*יתיר ו' *יתיר ה' *יתיר ו' *יתיר ה' *יתיר ו' *יתיר ו'
 ר"א חת וגו' בכמות כ"ה: ועיניך. טס: הוא ללמל. סנהדרין ק"ו:

רנ"ז

(כו) האיתך כהל. היסך יכול: די חזית. אשר ראיתי: (כז) גזרין. טס מין בעל כסוף: (כח) כרם אית
 וגו'. והודע למלכא וגו'. הוא גילה לי רז זה ועל ידי מודיע למלך עיקר חלמונו בעמידונו: חלמך וחזווי ראשך
 על משכבך. אשר על משכבך זה: (כט) רעיונך. הסורךך: על משכבך סלקו. מה סהית מהסרר ביום מה
 יסיה אחרך על משכבך עלו: וגלא רזיא הודעך. והקב"ה מגלה רזים הודעך את אשר יסיה: (ל) ואנא
 לא בחכמה. ואני לא מרוצ הסכמה טס כי משאר הכריות יותר נגלה לי הסוד הזה: להן על דברת די
 פשרא למלכא יהודעון. יודיעך מן השמים: ורעיוני לבבך תגדע. ורעיוני לבבך תגדע מהסרר סמיד לדעם
 נוי קוס אחרך. חלע: חלע: (לא) חזו חזית. חוזה היים: ואלו. לשון וסנה: צלמא דכן רב. לורה אשר
 סיה לו כן גדול: וזוה יתיר קאם לקבלך. סיה עומד לנגדך: ורוח דחיל. וסארר כרא: (לב) די דהב טב
 סל וסב עוב: חרוזי. חוס שלו: ודרעווי. ודרעווי: מעווי וירכתי. בעטו וירכתי: (לג) שקווי די פרול
 שקווי סל כרוז: מנהן די פרול ומנהן די חסף. מהס סל כרוז ומסס סל חרס: (לד) עד די התגרות

מצודת ציון

מצודת דוד

(כו) כהל. יכול וכן ולא כהלין כפסל למקדא (לקמן ה'):
 (כז) גזרין. טס בעלי חקסס הסולכים לקלחא נחשים: (כט) רעיונך.
 ומשנתך כמו בנת לרעי (הגלים קל"ט): (ל) על דברת. עינו
 כמו בעבור וכן על דברם בני האדם (קהל' ב'): (לא) ואלו.
 וסנה וכן ואלו עיר וקדיש (לקמן ד'): דבן. זה כי מי האים
 הלזה (כפאש' כ"ד) מ"א דיכי: (לב) וירכתי. שלשה פקקים
 וכן ארומה עשר (לקמן י"ב): על משכבך. כהיתך על משכבך כרס וישן:
 קיבת לחיים הסלום סיה ולחנן אסיה הולך ומשנתך כהיתך טובע על מערך קודם כהינים עבה לו צלצף לחשוב מה אשר יסיה לחיי
 אשר יש כי יוחי ויכל החי הנבלה לי הקוד הזה כ"ל לא מלכתי ה' לי מנוח הסכמה טעי גלה לי את הסלום הזה: (לד) להן. נח
 בעבור אשר למה הנקום אשר נוי מהלכשים יודיע לנלך את פתחו חלמונו וזכה חדע ומחשבות לצנך אשר חקקת לדעם. נוי ימלך
 לחיך ובעצרך גלה לי המקום להגיד לך: (לא) חזו חזית. חוזה היים: ואלו. והנה דמות חרס אחר גדול: צלמא דכן.
 ללס זו סיה גדול וסיהו יסיה ונכונה ועמד לנולך: ורוח. וסארר כרא ונחשים: (לב) הוא צלמא. הללס החוז סיה כלשו טל
 זכב טוב החזו טלו וצומוס סיה טל כסף בעטו וירכתי סיה טל חסס: (לג) שקווי. שקווי סיה טל כרוז נגלנו ומקלס סיה טל
 כרא ומקלס טל חס: (לד) חזו חזית. חוזה היים עומד על עמוד עד אשר כרסס לחן ומעלנו אשר לל כידו חס:

רביעיָא תהוּא תקיפָה כפּרזלא כּל־קבל די פּרזלא מתדק וחשל
 פּלא וכפּרזלא די־מרעע כּל־אלין תדק ותרע: ^{מא} ודי־חיותה
 רגליָא ואצבעתָא מנהון חספּ די־פּחר ומנהון פּרזל מלכו פּלינה
 תהוּה ומן־נצבתָא די־פּרזלא לחוא־בה כּל־קבל די חויתָה
 פּרזלא מערבּ בחספּ מינָא: ^{מב} ואצבעת רגליָא מנהון פּרזל
 ומנהון חספּ מן־קצת מלכותָא תהוּה תקיפָא ומנה תהוּה תבירָה:
^{מד} די חוית פּרזלא מערבּ בחספּ מינָא מתערבין להון בורע
 אנשָא ולא־להון דבקין־נה עס־דנהָא כּדי פּרזלא לא מתערב
 עס־חספָא: ^{מה} ובין־מיהון די מלכיא־אנון יקים אלה שמיָא מלכו
 די לעלמין לא תתחבל ומלכותָה לעם אחרן לא תשתבק תדק
 ותספּ כּל־אלין מלכותָא והיא תקום לעלמיָא: ^{מז} כּל־קבל די

*רביעאה קרי *יתיר ו' *יתיר ו' *יתיר ו' *פתח באנתה *ודי קרי

רענני

ר'חית השקיים עסר רבעיים לראש ולחזה ומעיים וחס על כרול: מהדק וחשל כלא. מרדד ומדקדק כל מני
 מסכות שמרדין אוסס בקורס. וחשל. ומרדד וכרבה יש בזמנ' חשלי דודי (כחובו ע"ז) זיעו חשלה' (חולין דף ל"ב)
 כל אלין. כל מניו מסכות הללו שראית צללס: תדוק ותרע. תדוק מלכו' פולא ותדוקן אה כל האומי: (מא) חקב די
 פחר. חרס של יוצר וטרבה יש בזמנ' מאני דפחרה: מלכו פלינה תהוה. מלכותא חלוקה חסוה עמי מלכס
 ישו מנהה כחמד חוק וחלש כמו שמשפוט למעט מן קלמ מלכותא חסוה חקיפא: ומן נצבתא די פרזלא לראש
 בה. אף החלש יסא חוק על שאר העכ"ס ע"י חוק חבירו שיראו מפניו וזה ומן נכבחה די פרזלא לראש בה מן
 חוק מלב כרול יהיה במלך החלש: כל קבל די חויתָה. כל עומה שראית כרול מעורב כמרסוה העיני'
 (מג) מתערבין להון בורע אנשָא וגו'. מתחמטים יהיו עם שאר העכ"ס ולא יהיו שלימים ומדבקים עמה
 באמה ולב שלס ודסיסה שונת מדתי שאר העכ"ס: דא כדי פּרזלא לא מתערב. הלל הוא כמו שאין כחל
 נדבק יפה עם הסרס: (מד) וביופדון די מלכיא־אנון. זיומיהס של מלכיס הללו בעוד מלכותס קיימת:
 יקים אלה שמיָא מלכו. הקב"ה מלכו של עולם: לא תתחבל. והיא מלכות מלך השמימי: תדק ותספּ. חוק
 וחכלה כל אלו המלכות: כל קבל די חוית. כל עומה שראית שנתפרקה אבן מן הסר שהדיקה כל האורה זה פתח

מצודת דוד

מצודת ציון

(ב) וחשל. ומרדד ובדכו"ל חשלי דודי (כחובו ע"ז): (מא) די פּרזל. של יוצר חקס ובדכו"ל צנוני דפחרל (תענית ז'):
 נצבתא. ענין נטיעה כמו מלכָה צב (ישעיה ו') וכל הכח
 התפשטות מלכות יון כמו שהשקיים והכנלים הנה למעשה מן הצען והידידים: (מב) די הויתָא. ואשר ראית הכנלים והאלצנות הללו
 היו חקס של היולד ומהס כרול: מלכו'. הפתחון הוא ששהיה מלכות חלוקה בקלמ העקומות יסתחוק ככרול חיל רומה וקלמ האקומות
 יהיו חלומים חיל רומה כמרס הזה כאשר עודנו חיוס: ומן נצבתא. אצל הכח והיכולת של הכרול היה כחולה כ"ל העקומות השקיות
 שבה יעזרו ככה יום אה החלומות לכל יכלו אהם מי מע"ס האדמה: כל קבל. כ"ל בעצור אשר ראית אה הכרול מעורב כרול
 העשוי מעיני (כי כלה כרול והכס מעורב יחד במקום אחד ועם לל חכר למעלה וכחונג היה זה יורה שהחוקות יעזרו להחלשות כרול
 העבור אשר יהיה בהם וכאשר יכרס לנעשה): (מג) ואצבעת. עתה צל לשרס מה שאמר בנזקל שפלינו מלכו פלינה חסוה ומה
 מה שראית אלצנות הכנלים מהס כרול ומהס חקס הנה זה יורה שמתקלמ המלכות חסוה חק' וקלמ חסוה בעברה חסוה חסוה ומה
 חויתָה. עתה צל לשרס מה העבור אשר יהיה זיומיהס עד שיעזרו להם ואמר אשר ראית כרול מעורב כמרס העשוי מעיני חסוה
 יורה אשר יהיו מעורבים אלו באלו בזוע אמשים כי יקחו מענותיהם להם לאמשים ומה צנומיהס יהנו להם ובעבור זה יעזרו חסוה חסוה
 להחלשות: ולא לדון. אצל לא יהיו דבוקים אלו עם אלו באהבה האהה מן הלג: דא כדי. הנה כאשר הכרול לא יעטב
 הכרס להיוס דבוקים יחד בן לא יחדקו הנה באהבה הלכ ועכ"ל בעבור העבור יעזרוס מול האויב והוא רומי: (מד) וביופדון. ובזיומיהס
 של אלה החלבים והס מלכות רומי ויון שהיו מלכות אשר גם היא תמטול ותמלוק עמה שהשפעות מלכות רומי כתי"ס למעלה: יקים. שיה
 אלו השמיים מלכות אחת אשר לעולם לא חסוה כשחלה ולא מעורב מלכותה לעם אחר: תדק. והיא חסוה ומכלה מן העולם כל המלכות הללו
 ואף הנועץ מן הנועץ הנשאר וכשדי' ומוני: דוא. המלכות היא חקיים לעולם והוא מלכות השמיים שיעלה צ"ס: (מה) כל קבל. כל
 הדבר הזה מנוחו בעצור מה אשר ראית אשר מן הסר בכרס אבן ועמלה אשר לא בידי אדם וכחלה אה הכרול: ובי' כי כן חסוה מלכות

חַיִּים דִּי מִשְׁרָא אֲתִנְזֵר אֲבָן־דִּי־לֹא בִידִין וְתִדְקֵת פְּרֻלָּא נְחֹשָׁא
 חֲסִפָּא כִּסְפָּא וְדִהָבָא אֱלֹהֵי רַב הוֹדַע לְמַלְכָּא מָה דִּי לְהוּא אַחֲרֵי
 דִּנְהָ וַיִּצִיב חֲלָמָא וּמְהִימָן פִּשְׁרָה: ^{טו} בְּאֲרִין מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר
 נִפְל עַל־אֲנָפוּדֵי וּלְדִנְיָאֵל סָגֵר וּמִנְחָה וּגְיַחְחִין אָמַר לְנִסְכָּה לָהּ:
^{טז} עֲנֵה מַלְכָּא לְדִנְיָאֵל וְאָמַר מִן־קִשְׁטֵי דִּי אֱלֹהִיכֹן הוּא אֱלֹהֵי אֱלֹהִין
 וּמְרָא מַלְכִין וְגַלְהָ רִזִּין דִּי יִכְלֵת לְמַגְלָא רֹזָא דִּנְהָ: ^{טז} אֲרִין מַלְכָּא
 לְדִנְיָאֵל רַבִּי וּמִתְנֵן רַבְרָבִן שְׁנִיָּאן יְהִי־לָהּ וְהִשְׁלִטָה עַל כָּל־
 מְדִינַת בָּבֶל וְרַב־סַנְגִּין עַל כָּל־חַכְמֵי בָּבֶל: ^{טז} וְדִנְיָאֵל בְּעָא מִן־
 מַלְכָּא וּמְנִי עַל עֲבִידְתָּא דִּי מְדִינַת בָּבֶל לְשִׁרְתָּךְ מִישָׁךְ וְעֵבֶד
 נְגוּ וְדִנְיָאֵל בְּתַרְע מַלְכָּא:

ג * נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא עֵבֶד צֶלַם דִּי־דִהָב רֹמְמָה אֲמִין שְׁתִּין
 פְּתִיחָ אֲמִין שֵׁת אַקִּימָה בְּבִקְעַת דְּוִרָא בְּמְדִינַת בָּבֶל:
 וְנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא שְׁלַח לְמַכְנֵשׁוּלְאֲחַשְׁדַּרפְּנִיא סַנְגִּיָּא וּפְחֻתָּא
 אֲרַנְגִּוּרִיא גְדַרְבַּיָּא דְתַבְרִיא תַפְתִּיא וְכֹל שְׁלַמְנֵי מְדִינַתָּא לְמַתָּא

ת"א מלכא נבוכדנצר. קסטרין ל"ו עקרים ח"ג פ' י"ח: והנאל חכמע ונ"ו: עיבתין ע"ג: נבוכדנצר. קסטרין ל"ב:

רע"ו

שהמלכות הסמיטית חללה ותרוץ את כולם: מה די להוא אחרי דנה. מה שיהיה אחר זאה אחר מלכות זו
 שך: ויצב חלמא. אמת הוא החלוס: (טו) ואמר לנסכה. רלס לעשותו אלוס: (טז) מן קשום. באמת:
 ומרא מלכין. אדוני האלוים: רזא דנה. סטר ז: (מח) לדניאל רבי. לדניאל גדל על כל הסרים: (טז) ומני
 על עבדתא די מדינת בבל. והפקוד על כל לרבי המלכות את חננוס מישאל ועזריא:

ג (א) עבד ונ"ו. תלחו לנו לעשות ללס של זכ: סתיה אמן שיה אקמה ונ"ו. אס אין עבוי חלל שס
 היאך יכול לעמוד בטובס אמן שך אחר רבי ציבו מעמידן אותו ונוסל עד שהציאו כל זכ של ירושלים
 וספכו דיומס על רגליו וקיס מס שאלמר (שחוקל ו') וזככס לנדס יהיס: בבקעת דורא. סס מקוס:
 (ב) אחשדרפניא. דוכסי: פחותא. עמוני: ארנוריא גדרביא ונ"ו. טולס סס עכ"ס סס:

מצודת דוד

מצודת ציון

והיחלה ע"ש שהנביעה היא כח הסיכות והענין: (מח) סנגין.
 ענין שרפה מה כמו ויצא סגיס כמו חומק (ישעיה ח"ב)
 ג (ב) לאחשדרפניא ונ"ו. כולם שמוס מיני שרפה זו למעלה

שנבוא לא צחיל ולא כחכ"ל מעלמה בהגעת האין וסיס חכלה כל
 העכ"ס אשר לא יקצו עליה עול העקי: אלה. אלוס הגדול
 ארדיע למלך מה אשר יהיה אחרי זאה המלכות החושלה עמה מי
 וני ימשו עד יני פולס: ויצ"ב. כמו שדבר החלוס הוא חלמס
 כי כוחל בליח בן כוחמה הסמון כי בן יהיס: (טו) בארין:
 כי אר"ל שסעט לעצדו עזרת ללחוס: וגיחוחין. יין בעל לנסכים ולנסח דוח אשר לנסך לעצדו לא נסך לעצדו כי לא
 רלס דניאל לקבל וכן אר"ל: (מז) ענה מלכא. כשלא רלס לקבל אחר לו המלך אל השמשו שחיי ונכחש צלחי השמים לא בן
 הוא בן מן קשום וכו' ל"ל באמת אשר צלחי הוא ללחיסם על כל הלחיס ונחוחו וחס אונס כי אלהיס חסה מ"ו הוא גדול
 פתך: וברא. והוא משל ושר על כל המלכיס ולא בן חסה: וגלח. הוא מנגלה סודות אשר יכלה לגלות סקוד הזה וכחומר הנה
 עה שכליח סקוד הזה הוא בעצמו שכליח השמים הוא מנגלה סקודות ונחוחו וחס אונס כי אלהיס חסה מ"ו הוא גדול
 (טז) ארין. או גדל המלך אס דניאל ונחוחו גדולות ונחוחות כחן לו והשילו על כל מדינת צבל: ורב סנגין. עשבו סר השמים
 אשר היו על כל חמי צבל ל"ל שהיה לשר על השמים וכו': (מט) בעא. בקש מן המלך ליתן ומעלה מה לחצרו וקלר בדבר
 סמוני: ומני. והפקוד את חמ"ו על מלכסת המלך אשר צמדינת צבל: בתרע מלכא. היס יושב צמדינות צעבר בית המלך
 היא דבר גדולה וכבוד:

(א) עבד. עשה ללס של זכ קימחו היה ששים אמות וכחשו ר' אמות והעמידו בקעת דורס ואחר רבינו ז"ל על כי שעה
 בהסמך חלוני אשר ישאל יחננו המלכות עד עולם לכן עשה ללס צמסנו להבטיח צעון העכ"ס למען לא יחננו המלכות:
 (ב) למכנש. לשאוף את אחשדרפניס וכו' וכל אשר מושלי העדינה לצול לחמכס חללס אשר העמיד:

לחנפת צלמא די הקים נבוכדנצר מלכא: באדין מתבנשין
 אחשרפניא סגניא ופחותא אדרגוריא גדבריא דתבריא
 תפתיא וכל שלטוני מדינתא לחנפת צלמא די הקים נבוכדנצר
 מלכא וקאמין לקבל צלמא די הקים נבוכדנצר: וברוא
 קרא בחיל לבון אמרין עממא אמיא ולשניא: בעדנא די
 תשמעין קל וקרנא משרוקיתא קותרס סבכא פסנתרין סומפניה
 וכל זני ומרא תפלון ותסגדין לצלם דהבא די הקים נבוכדנצר
 מלכא: ומן דירלא יפל ויסגד בה שעתא יתרמא לגוא אתון
 נורא יקודתא: כל קבל דנה בה זמנא כרי שמעין כל עממא
 קל קרנא משרוקיתא קותרס שבכא פסנתרין וכל זני ומרא
 נפלין כל עממא אמיא ולשניא סגדין לצלם דהבא די הקים
 נבוכדנצר מלכא: כל קבל דנה בה זמנא קרבו גברין כשדאין
 יאכלו קרציהון די יהודיא: ענו ואמרין לנבוכדנצר מלכא
 מלכא לעלמין חיי: אנתה מלכא שמת מעם די כל אנש די

*וקיטין קרי *יתר י *נא פסנתרון *נא שעתא *יתר י *יתר ה

רש"י

להנכת צלמא. החלה עבודתו: (ד) וברוא קרא בחיל. הכרו וולא צכח גדול: לבון אמרין עממא. לכס
 כל העמים והלשונות אומרים וכרו מלכא המלך במשלח המלך: (ה) בעידנא די תשמעין קל קרנא
 משרוקיתא. קול הקרן שורקת כמו (זכריה ו') אשרקת וסס ואקבלס: קותרס סבכא וגו'. כולם כלי זמר הם:
 זני זמרא. מני זמר לנינו ה"ה למוסי: (ו) אתון נורא. גומא שטמין לשורף זה אבנים לסוד והוא כששן סבל
 המקרא: (ז) כל קבל דנה. כל עומת זה שסורו במלוא המלך על קר: בה זמנא. בו בזמן שישמעו קול חומר
 שהוא לסומן שיבאו השמחהוים להסתחות ווסלין כל עממא וגו': (ה) כל קבל דנה. כל עומת זה שראו שמואים
 שם טעה להלשין עליהם: קרבו גברין כשדאין ואכלו קרציהון. הלשינו עליהם לא הלך רכיל (ויקרא י"ט)
 מהרגמנין ולא חיכול קרצין ואומר אני שכן היסח דם של הולכי רכיל לאכלו לנימא במקום שלמינין שם וואו
 סימן קוים דברים שמואסם טעה יש עליהם לברר דבריהם ולאמה לשון הרע שאלתו וואוסם סעודה נקראת
 אכילה. קרצין לשון קורץ בעיניו (משלי ו') שהוא לסומן לשון הרע: (ט) ענו ואמרין. נאום. כל עניו שמתקרא
 לשון קול רם הוא: (י) שמת מעם. גורם דבר:

מצודת ציון

מז ויועזים הוא צל כסדים: לחנפת. החנכה השמיים הדבר
 להיות נמשח והולך כקוי חנוך צל הנקרא: (ד) וברוא. ענין
 השמעת הדבר לרבים: עממא. הם האומות שיש להם אלוה
 וטובה: אמיא. הם צלל אלוה ונלא מוסה: ולשניא. הם
 החוקים בלשונותם גיין עבדי אלוה וטובה וגיין זולתם:
 (ה) משרוקיתא וגו'. כולם שמה מיני כלי זמר ויועזים טעה
 כי לא הלך רכיל (ויקרא י"ט) ואכלו קרציהון. הוא ענין רכילות ונלשינות
 המלשין למזן דבנו ולקנין צעירו לתען לא יצנו כל העומדים
 ונקרקהוה היא כללו אוכל צבר מי אשר ילשין עליו: (ו) טעם.

מצודת דוד

(ג) באדין. או נאספו לחשודשנים וכו': וקיטין. ענין וול
 הללש אשר העניד: (ד) וברוא. וכחו קרא צכח ר"ל נכונה
 קול גדול: לבון. חבו דבר הכרח לכס אומים וחזקים לחש
 עממא וכו': (ה) בעדנא. צעת אשר השמעון קול קרן השבד
 וכו' וכל שלך מיני זמר או תפלון על פניהם ותשתחו אל ללס
 השבד אשר העמיד ל"ג המלך: (ו) זמן. ואי אשר לא יזול ותשתחו
 אוי וייד צעת הזלם יושלך חסר פ"ש הכועסת: (ז) כל קבל.
 נעבוד הכרח הזה לכן צוה העם כלשך שמועו כל העומים קול קרן
 השבד וכו' נפלו כולם על פניהם והשתחו אל הללס (ולא זני
 כלן קומפוניא וכללו צבל זני זמרא או מדעת לא הביולו ליש
 שחטון פה לני שלל ישחווה כי יוכל לומר הלל לא הביול
 אה לו צמיחתן לזה ומע אה הקומפוניא צמטנו אה לא ישחוו כדיון ארן להם משפט ואין להשיב וחס יצילו הכל ועי"ל לא ישחוו
 קבל. נעבוד אה אשר כל העב"ים השחטו ולא וכו' מיו: בה זמנא. צעת היא קרבו אהי כסדים והלשינו ונלשינות על סידים:
 (ט) ענו. ריטונו קול וזמרו וכו' המלך לעולם יסיה והוא מודך המוסר לבדך אה המלך צכששים האמרים: (י) אנת. אה המלך

וישמע קל קרנא משרוקיתא קיתרם שבבא פסנתרין וסיפניא
 וכל זני זמרא ופל ויסנד לעלם דהבא: ^י ומרדילא ופל ויסנד
 יתרמא לגואאתון נורא יקדתא: ^י איתי גברין יהודאין דיי
 מנות יתהון על עבודת מדינת בבל שדרך מישך ועבד נגו
 גבריא אלך לא שמו עליך מלכא מעם לאלהיך לא פלהון
 ולעלם דהבא די הקימת לא סגדין: ^י בארין גבוכדנצר ברנו
 וחמא אמר להותיה לשדרך מישך ועבד נגו בארין גבריא
 אלך היתיו קדם מלכא: ^י ענה גבוכדנצר ואמר להון הצדא
 שדרך מישך ועבד נגו לאלהי לא איתוכון פלהון ולעלם דהבא
 די הקימת לא סגדין: ^י בען הן איתוכון עתידין די בעדנא די
 תשמעון קל קרנא משרוקיתא קיתרם שבבא פסנתרין
 וסומפוניא וכל זני זמרא תפלון ותסגדין לצלמא דיעבדת והן
 לא תסגדין בה שעתא תתרכזון לגואאתון נורא יקדתא ומך
 הוא אלה דיי שזבנכון מרדיי: ^י ענו שדרך מישך ועבד נגו
 ואמרין למלכא גבוכדנצר לא חשחין אנחנא על דנה פתגם
 להתבותך: ^י הן איתי אלהנא דיי אנחנא פלהון יכל לשיבותנא

ת"א חסי גכין. מגיל י"ג סנהדרין ל"ב: *יתיר י' *וסופוניה קרי *יתיר י' *יתיר י'

רע"י

(יב) איתי. יס: יהודאין. משצט ויודס: לא שמו עלך מלכא מעם. לא חסו לחם עלה לעלמן לחוס על
 גזירותיך: (יג) אטר להיתיה. זוט לסיבא: אלך. חלס: היתיו. סנזלו: (יד) הצדא. סמא גזרוחי לזו וסממא
 ודבר ריק הוא צעמיכס אחס שדרך מיסך ועבד נגו אשר לאלוהי אינכס עובדים. ה"א של הלדא משמשה בשלון
 סמיהס: די הקימת. סהקמוחי: (טו) בען הן איתוכון עתידין. עמה הנכס עתידים על כרחכס לקבל זו עלוכס:
 והן לא חסגדון. וחס לא סהסחון ספיו מושלכיס: לגוא. לחוך: זמן הוא אלה. ומי הוא סוס חלוס. סיגיל
 סהכס מרדי: (טז) למלכא גבוכדנצר. למא סוזכר סמו חלל כך אמרו לו חס לקבל עלינו גזירתך לחס מסין וסרטוטוס
 וזלגוליות. חחס מלך עלינו חס לכסור סהקב"ס נכדולכר ספל חס"י צעיונו וצווי עס חס וכל"ז שוין: לא חשחין אנחנא.
 לא חושטין חמו על זחס ליעול עמה מה לסהיכך כי המענה מוכן וסגור בפיו: (יז) יכל לשיבותנא. יכול לסלילנו

מצודת ציון

עינו ככ"ו דבר שיש צו מונח הנעשה בעמ"ס ולא דבר של מה
 בכך: (יד) הצדא. ענין שמנה כי הפו ובהו (נכחסיס ח') ס"ח
 לדיס ונקיסל: (טז) חשחין. כמו מושטין היענצ דבר"כ:

מצודת דוד

עשה בזה אמר אשר כל חס אשר ישמע קול קין הסופר וכו'
 וכל אשר וימי זמיר יסוב על פניו וסחחיה אל הללס: (יא) מן.
 וימי אשר לא יסול וסחחיה יתלך לחוך סורר חס הנועה:
 (יב) איתי. יס חס"יס יהודיס אשר סהקמו חוסם על וכלחס
 מרדינו צבל וחס חמ"ו: גבריא. חלגסם חלה לא עמו לעלמן עסם ועלה לחוס עליך הונלך לקיס מלמלך לחלהיך חיסם עובדיס
 וכל הללס אשר העמדה לא סהסחון חלה חלגסיו על דחילכ צעבור כי דלו סהונלך ססנו לחלוה ואיך יסחחוה הוא חל הללס:
 (יג) בארין. חו חמר ל"כ ככעס וחסה להצילו לחמ"ו: בארין. חו חלגסיס חלה הוצלו לפני חולך: (יד) ענה. כריס ל"ג חס
 קולו וחמר חליסס: הצדא. זבי חוק גזוסה חיל דברי ריק וסמוח חחס חמ"ו חל חלבי לא יכסם עובדיס וכללס חזכ: חסר העמדה לא
 סהסחון: (טו) בען. עמה חס יכסם מוכיכיס אשר צמח חסר סהסחון קול קין וכו' וכל סלר מימי זמיר חו חו ספלון וסחחון חלה אשר עסימי
 וכחומר חס עמה סהסחון לא חלגסה לכס צלחוסה רע על אשר לא סהסחון"ס צרלסג"ו: והן. חס לא סהסחון חו מיר צעה חלחס חוסלכו חל חוך
 סמר חס הנועה ומי הוא חללוה אשר ויכל חלכס מרדי: (טז) ענו. ססינו חמ"ו וחמרו חללך: גבוכדנצר. חחס ל"ג וכל קסלוהה כסס חולך
 סלוור דברכ חז לא חונלך עלינו וכל סחחון צמ: לא חשחין. חין חלגסו חושטין על הפסד זה להסיכך חלמי כל"ו וסעוסה: (יז) חן איתי.

מִן־אֲתוֹן נִרְאָה יִקְדָּתָא וּמִן־יַדְךָ מַלְכָא יִשׁוּיב: ^י וְהָן לָא יָדִיעַ
 לְהוּא־לְךָ מַלְכָא דִּי לְאַלְהֵיךָ לֹא־אִתְנָא פְּלִחִין וְלַעֲלָם הִתְבַּא
 דִּי הִקְיִמַת לֹא נִסְגַּד: ^י בְּאֲרִין נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְמַלִּי חֲמָא וְעֲלָם
 אֲנַפּוּהִי אִשְׁתַּנּוּ עַל־שַׁדְרָךְ מִיִּשְׁךְ וְעֵבֶד נְגוּ עֲנֵה וְאָמַר לְמוֹא
 לְאַתּוּנָא חַד־שַׁבְעָה עַל דִּי חוּה לְמִיזְיָה: ^י וְלִגְבְּרִין גְּבַר־חִיל דִּי
 בְּחִילָה אָמַר לְכַפְתָּה לְשַׁדְרָךְ מִיִּשְׁךְ וְעֵבֶד נְגוּ לְמַרְמָא לְאַתּוֹן
 נִרְאָה יִקְדָּתָא: ^כ בְּאֲרִין גְּבַר־יָא אֵלֶךְ כְּפַתּוֹ בְּסַרְבְּלִיהוֹן פְּמִי־שִׁיחִין
 וְכַרְבְּלִתְהוֹן וְלִבּוֹשִׁיהוֹן וְרַמְיוֹ לְגוּא־אַתּוֹן נִרְאָה יִקְדָּתָא: ^כ כָּל־
 קָבַל דִּנְהָ מִן־דִּי מַלְתָּ מַלְכָא מַחְצָפָה וְאַתּוּנָא אֹזְה יִתִּירָה גְּבַר־יָא
 אֵלֶךְ דִּי הִסְקוּ לְשַׁדְרָךְ מִיִּשְׁךְ וְעֵבֶד נְגוּ קַטְל הַמּוֹן שְׂבִיבָא דִּי
 נִרְאָה: ^כ וְגְבַר־יָא אֵלֶךְ תְּלַתְהוֹן שַׁדְרָךְ מִיִּשְׁךְ וְעֵבֶד נְגוּ נַפְלוּ
 לְגוּא־אַתּוֹן־נִרְאָה יִקְדָּתָא מְכַפְתִּין: ^כ אֲרִין נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָא
 תְּוָה וְקַם בְּהַתְבַּהֲלָה עֲנֵה וְאָמַר לְהַדְבְּרוּהִי הִלָּא גְּבַרִין תְּלַתְהָ

ח"א והן לא. זכר פשט טולדות: בלדן וגו' סהדרין סס:

ח"א והן לא. זכר פשט טולדות: בלדן וגו' סהדרין סס:

רמ"י

מכל לרה: מן אתון נרא יקדתא ומן ידך מלכא ישויב. מן סכבן ומן ידך ילי: (יח) והן לא. ואם לא יספיק
 להליל גופינו ידעו להיו לך: (יט) התמלי חמא. כחמלא חמה: וצלם אנפיהו אשתני. ופרטוף פניו נפחיה:
 למוא לאתנא. להניח לכבשן האם ולחממו: חד שבעה על די חוה למזיה. על אחת ז' פעמים שטיערוהו
 עד כדי הסיקו וכלאו יבעירוהו ז' טיעורין כמוסו: למזיה. להסיקו: (כ) ולגוברין גברי חיל די בחילה. ולאפס
 גבורי כח אשר בחילו: אמר לכפתה. לזה לאסור אותם שראם מהחוקים לענותו קשום ואתר בגורים סס אלו
 וזה בגורים אשר בחילו לאסור אותם: (כא) גובריא אלך. אנשים אלו: כפתו בסרבליהון. נקשרו בגבוי
 מעטפות: מששהון וכרבלתהון. מיני מלבוש מלכות שהיה להם אע"פ שהיו יולאין ליהון לפני אומו רשע דמי
 מיחה לא שטו בגדיהם להשפיל את גדולתם מכאן למרו חכמים שרפילו בשעת הסכנה לא יסנה אדם מן השמיה
 שחזוקו. וכרבלתהון. יש לו דוגמא (בד"ס ח' ט"ו) ודוד המלך שחיסר עשו: ורמיו לגו אתון נורא. והשולטו לחוך כבשן
 אש צוער: (כב) כל קבל דנה. כל עומת זאה אשר מלוח המלך היחה עשו: ואתנא אזה יתירה. והכבשן האסק
 מאל: וגובריא אלך. אלו האנשים הגבורים אשר קשרו את חנניה ומישאל ועזריה והשליכום לכבשן: קטיל האון
 שביבא די נורא. סרף אותם כח שביב האם: (כג) מכפתין. קסורין: (כד) תוה. חמה: וקם בהתבהלה

מצודת דוד

מצודת ציון

(יט) למוא. ענין הקשה ושיחה וכן מוזי רעב (דברים ל"ב):
 (כ) לכפתה. ענין קשור ונדר"ל עבד כוזה לו (צ"ק כ"ג):
 (כא) בסרבליהון. הוא סם מלבוש ונדר"ל בשרבלי חיומי
 שגם כ"ס: פמשיהון. הם המכנסים: וכרבלתהון. מין לבוש
 עשוי להחטוף בו ודוגמאו דוד המוכבד במעיל (דה"א פ"ו):
 (כב) שביבא. טיולות כמו ולא יגה שביב אשו (איוב י"ח):
 חד שבעה. כ"ל לסיק ולסקוק בצעם אחד בשעור שבעה הסקות על אשר כחוי להסיקו: (כ) ולגוברין גברי. והאנשים אשר
 חיל אשר כבדו לזה לאסור ולקשור לחמ"ו ולהשליך לחצר אש הצוערת: (כא) בארין. או האנשים הכלה קשרו אותם כשם לנשים
 כסרבליהון וכו': ולבושיהון. כ"ל אשר המלבושים: ורמיו. והשליכו אותם לשוך ההגור: (כב) כל קבל. צעור זאה מן אשר
 דבר המלך היחה ממהרה והסורו הוקק בהקשה מרובה: גבריא אלך. האנשים הכלה אשר העלו את פמ"ו אל פי המצור להשליכהם
 זו: קטיל. היחה אותם הגלות של האם כי היו מרובות ועשו צנהלה ולא היו נשמרים ונזהרים: (כג) וגובריא. והאנשים הכלה
 שלטם פמ"ו נעלו לחוך המצור כשהם קארים: (כד) ארין. אז כ"ל המלך סדר ועמד צנהלה והרים קול ואמר ליעזרו הנה שלטם

רמינא לנורא נורא מבפתין ענין ואמרין למלכא יציבא מלכא:
 כה ענה ואמר הא-אנה חזה גברין ארבעה שרין מהלכין בנורא
 נורא וחבל לא-אימי בהון ורוה די רביעיא דמה לבר-אלהין:
 ט בארין קרב גבוכדנצר לתרע אתון נורא יקדמא ענה ואמר
 שדרך מישה ויעברננו עברוהי די-אלהא עליא פוקו ואתו
 בארין נפקו שדרך מישה ויעבר ננו מן-נורא נורא: כו ומתכנשין
 אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא חזין לגבריא אלך
 די לא-שלט נורא בגשמהון ושער ראשהון לא התחרך
 וסרבליהון לא שנו וריח נור לא עדת בהון: כז ענה גבוכדנצר
 ואמר בריך אלההון די-שדרך מישה ויעבר ננו די-שלח מלאכה
 ושיוב לעברוהי די התרחצו עלוהי ומלת מלכא שניו ויהבו
 גשמהון די לא-יפלהון ולא-יסדרון לכל-אלה להן לא-לההון:
 כח ומני שים טעם די כל-עם אמה ולשן די-יאמר שלה על-

ניא קנו *רביעאה קרי *עלאה קרי *ותיר י* שלו קרי
 ת"א טנה וחמ. טס ל"ג: בכרין אלענה. טס: וחבל וגו'. טס: ורוה די. טס ל"ח: ורס טכ. סנהדין ל"ג: לא נדס נהק. סנהדין ק"ע.

רש"י

ועמד בצלה: ענין ואמרין. עונים ואומרים למלך: יציבא מלכא. אמח דבר המלך: (כה) שרין מהלכין בנו
 נורא. מותרין מלשונותיהן והולכים בחור השש: וחבל לא אימי בהון. וחבל לא יש כהם: ורוה די רביעאה.
 וחולרו של רביעי: דמה לבר אלהין. דומה למלך קראוהי כסוהי עם סמחב כשפרשו אוכלסיו שנאמר (ישעיה
 ל"ז) ויך במחנה אסור ונבוכדנצר היה עם ונמלט בחור עשרה שנתלמו מהם: (כו) קרב נבוכדנצר לתרע אתון נורא.
 נכס לשער הסדר שהכניס בחוכה לדבר עמסה ומתחלה היה רואה אולם מרמק: פוקו ואתו. לאו ונורא ולא
 אמר להם עלו ונורא מלאן למדנו שך קרקעיה הכניס והסוד לארך שלא יערכו לעלות: בארין נפקו. אע"פ
 שבטוחין בהם העשו להם לא מלאה לבם לנולד במלכות ללאה שלא ברשות: (כז) ומתכנשין אחשדרפניא. ד'
 עכ"ם כמנו למעל' באסיפס הראשונה שלא נמנו כהן אהרנוריא דהבריא גדבריא חפסיה הס בגורי הסול אשר
 הרבם שכיב האם בהשליכס אח חכניה וחבריו לאור: חזין לגבריא אלך. רואין אח האנשים האלה חנניה וחבריו:
 די לא שלט נורא בגשמהון. אשר לא שלטו האם בגופם: בשמהון. גופם בלשון ארמי ויש רבים בזה הספר:
 ושער ראשהון. לא התחרך. ושער ראשיהון לא נחרך: לא שנו. לא נשמו ממרהיבם: לא עדת בהון. לא
 סרה לחוכם: (כח) ענה נבוכדנצר. לוח נבוכדנצר. די התרחצו עלוהי. אשר נטמו עליו: ומלת מלכא שניו.
 מלה המלך שנו שלא לקיימו: ויהבו גשמהון. ומסרו גופם: להן לאלההון. זולם לאלהיבם: (כט) שים טעם.
 כלומר ויש חק: די יאמר שלו. אשר יאמר משנה כלומר שום דבר של גנאי:

מצורת דוד

אנשים השלכו למוך האם כהם קטוים: ענין. השיבו וחמנו
 למלך אמח המלך כן היא: (כה) הא אנה. הלא אני רואה
 אלענה ראשית והנה מותרים מן הקטוים והולכים בחור האם
 והשפחה לא יש כהם: ורוה. וחולרו של הכניעי דומה למלך:
 (כו) בארין. אז קרב כ"ג אל שער המזק: עברוהי. ענדיו
 של אלהים עלין לאו מן המזק ונלו אלי: בארין. אז ילאו
 מן מוך האש כי עד לא דבר עליהם כמות ממה ללאה כי האם
 שוח צעל בחייה וכן ייחם בידי: (כז) ומתכנשין. והאשור
 אשכדעפניא וכו' ויעלי העלך ורלו אח האנשים האלה אשר לא שלטו
 מן האש והאף יום אל על ענה כהם: (כח) בריך. בריך אלהיבם של סנ"י אשר שלא מלאכו והיכלי אח ענדיו אשר נכסו עליה
 והדבר המלך נטמו וטמו גופם אשר כל יצדו ולא יסמחו לשום אלה כ"ל לאלהיבם: (כט) ומני. ומניי נעשה בהם אומב

מצורת ציון

(כד) להדברוהי. הם היעלים המהיבים כי וינגח אח הלאן
 (שמות ג') מ"א ונגח: (כה) לבר אלהין. כן יקרא המלך
 כללו הוא מבני בימה של השכינה וכן ויצדו בני האלהים (איוב
 ל'): (כז) בגשמהון. צנופם כי ונכע לנו כקלים (משלי כ"ו)
 מ"י ושנמל לבושמיהון: התחרך. ענין שריפה כמו לא יחרך
 נעיה (שם י"ב): עדת. עכרה כמו לא עדה עליי שכל (איוב כ"ח):
 (כט) שלו. שנגח ומשנה כמו על הפל (ש"ב י')

אשר לא שלטו האם בגופם: בשמהון. גופם בלשון ארמי ויש רבים בזה הספר:
 ושער ראשהון. לא התחרך. ושער ראשיהון לא נחרך: לא שנו. לא נשמו ממרהיבם: לא עדת בהון. לא
 סרה לחוכם: (כח) ענה נבוכדנצר. לוח נבוכדנצר. די התרחצו עלוהי. אשר נטמו עליו: ומלת מלכא שניו.
 מלה המלך שנו שלא לקיימו: ויהבו גשמהון. ומסרו גופם: להן לאלההון. זולם לאלהיבם: (כט) שים טעם.
 כלומר ויש חק: די יאמר שלו. אשר יאמר משנה כלומר שום דבר של גנאי:

אלהיון די שדרך מישך ועבד נגוא תדמין יתעבד וביתה נול
 ישותה כל קבל די לא איתי אלה אחרן דיריבל להצלה כדנה
 בארין מלכא הצלה לשדרך מישך ועבד נגו במדינת בבלי
 נבוכדנצר מלכא לכל עממיא אמיא ולשניא דיד ארין בכל
 ארעא שלמכון ישנא: ^א אתיא ותמהיא די עבד עמי אלהא
 עליא שפר קדמי להחיה: ^ב אתוהי כמה רברבין ותמהות
 כמה תקיפין מלכותה מלכות עלם ושלטנה עם דר ודר:

ד * אנה נבוכדנצר שלה הוית בביתו ורענן בהיכלי: ^א חלם
 חזית וידחלנני והרהרין על משפכי וחזני ראשי יבהלנני: ^ב ומני
 שים טעם להנעלה קדמי לכל חכימי בכל דירפשר חלמא
 יהודענני: ^ג בארין עללין חרטמיא אשפיא בשדיא וגוריא
 וחלמא אמר אנה קדמיהון ופשרה לא מהודעין לי: ^ד ועד
 אחרין על קדמי דניאל דרשמה בלמשאצר בשם אלהי ודי
 רוח אלהין קדישין בה וחלמא קדמוהי אמרת: ^ה בלמשאצר
 רב חרטמיא דיואנה ידעת די רוח אלהין קדישין בך וכלתך

* דירין קרי * עלאה קרי * תיר ל' * בשדאי קרי * תיר י'
 ת"א אחיט וגו' עקידה ל"ו: אחיט וגו' סהדין ל"ב עקידה כס: וכל כז. חולין כ"ט:

רשי

הדמין. הכרים כלומר ונחמוכו להכריס: נול' ישותה. השפס וסס: די יכל להצלה כדנה. אשר יוכל להסל
 כזחה: (ל) הצלה. הלליה והגדיל אוסס: (לא) נבוכדנצר מלכא לכל עממיא. זה עופס כזח האברה נבוכדנצר
 המלך שאל לשלוס לכל העמים: (לב) שפר קדמי להחיה. טוב לי להגיד:
 ד (א) שלה הוית בבית. טלוי הוסי: (ב) וידחלנני. ואיוס עלו והספידני: (ד) ועד אחרין. ועד אשר
 באחרונה הובא לפני דניאל: בשם אלהי. עכ"ס של צבל כל שמה טסלר סס לשון הכמה הוה
 בחרמי: (ו) וכל רז לא אנס לך. וכל סהוס לא כזחס ולא כזחר ממך:

מצודת ציון

(לא) ישנא. יתגדל ויתרצה כזו כחלו צלננן ישנה (סהלס ל"ב):
 (לב) שפר. נחה ויחה כזו אנוי שפר (בנחשית מ"ט):
 (לג) כמה. הוה כענין מחד ונדכו' כמה גדולים מעשה היח
 (כחכות ק"ו):
 ד (א) ורענן. ענין לחות וערעיות כזו דמיס וענעוים (סהלס ל"ב):
 הדברים היו נבוכדנצר וכלכ לכל עממיא וגו' אשר טובים בכל החין לכולכ יאקס שלומכס יתכנה ויחבלי: (לב) אתוהי. לחותו מחד גדולים ונחפחו התמוס
 והתופים התמוס אשר עשה עמי אלהים עליון יסה וגלה לפני להגיד ולקסר: (לג) אתוהי. לחותו מחד גדולים ונחפחו התמוס
 מחד חזקיס: מלכותה. מלכות עולמים ונחפחו עס כל הדורות כ"ל צנן כל הדורות:
 ד (א) אנה. זהו חזק ספור האברה וחנה הנה אזי כ"ל שגוה הייח צדיח ודעוה ונחפחה הדיכלי ועל סנהחלוס אשר יסג
 צענין נחפח הוה על החין לה חזו צלשון סלה מלינה סכח ועוטה החיין: (ב) חלם. חלוס חזיקי והסחיד לי: והרהרין.
 המחשבות סהיומי יסן על משדני והוה החלוס כזחה ען הנחשבה ודליות ראשי כהיילו אחי וחף זה יורה על החלוס הנראה סהחוס
 אשר כזחט וכסל הדבר פעמים ועלש והוה דרך מלינה לחזק הדבר ולהגדיל הענין: (ג) ומני. ונמני נעשה כזחט חומד להכניס
 לפני אח כל חמוי צבל אשר וידעו לי סחכון החלוס: (ד) בארין. אז כנכסו סהרעוים וגו' וסחמתי לפיכס החלוס ולא סחמתי
 לי סחמתי: (ה) ועד אחרין. ועד באחרונה כנכס לפני דיכל אשר סמוו בלשטלר כסס אלהי וסחמ צו רוח אלהים קדוים וסחמתי
 סחלוס לפני: (ו) בלמשאצר. וכס ארמי לו אה בלשטלר עז סהרעוים אשר אזי יודע אשר רוח אלהים קדוים כן ועל

לֹא־אָנֹכִי לְךָ חֲזוֹן חֲלֹמֵי דִּי־חַזוֹת וּפְשִׁרָה אֲמַר: י' וְחֲזוֹן רֵאשִׁי
עַל־מִשְׁכְּבֵי חֹה חַיִּית וְאֵלֹי אֵילָן בְּנוֹא אַרְעָא וְרוּמָה שְׁנִיָּא:
" רְבָה אֵילָנָא וְתַקַּף וְרוּמָה יִמְטָא לְשָׁמַיָא וְחַזוֹתָהּ לְסוּף כָּל־
אַרְעָא: ט' עֲפִיָּה שְׁפִיר וְאַנְבָּה שְׁנִיָּא וּמִזוֹן לְכָל־אַרְבֵּה תַחְתּוֹתָי
תַּמְלִל וְחַיִּית בְּרָא וּבַעֲנֻפוֹתַי יִדְרוֹן צְפִירֵי שְׁמַיָא וּמִנָּה יִתְזַן כָּל־
בִּשְׂרָא: ח' חֹה חַיִּית בְּחֲזוֹן רֵאשִׁי עַל־מִשְׁכְּבֵי וְאֵלֹי עִיר וּקְדִישׁ
מִן־שְׁמַיָא נָחַת: " קְרָא בְּתִיל וְכֵן אֲמַר נְהוּ אֵילָנָא וּקְצִצוּ עַנְפוֹתָי
אַתְרוּ עֲפִיָּה וּבְדִירוּ אַנְבָּה תְּנַד חַיִּיתָא מִן־תַּחְתּוֹתָי וּצְפִירָא מִן־
עַנְפוֹתָי: י' בְּרַם עֵקֶר שְׂרֻשׁוֹתַי בְּאַרְעָא שְׁבִקוּ וּבְאַסוּר דִּי־פְרוּל
וּנְחָשׁ בְּדַתְאָא דִּי בְרָא וּבְמִל שְׁמַיָא יִצְטַבַּע וְעַס־חַיִּיתָא חֲלַקְהָ
בְּעֵשֶׂב אַרְעָא: י' לִבְבָּה מִן־אַנּוּשָׂא יִשְׁנֹן וּלְבַב חַיִּיָּא יִתְיַהֵב
לָהּ וְשַׁבְעָה עַדְנִין יַחְלַפּוּן עֲלוֹתָי: י' בְּגִזְרַת עִירִין פְּתַנְמָא וּמֵאֲמַר
קְדִישֵׁין שְׂאַלְתָּא עַד־דְּבִרַת דִּי־יִנְדַעְוֹן חַיִּיָּא דִּי־שְׁלִיט עֲלֵיאָ

"ג"א אֵילָנָא יתיר ו' *עטי' בדחאה יתיר ד' *עלאה קרי

ח"א נדו ונו' סהסדקין ק"ו: זכס וגו' סס: צגזכס וגו' פסחוס ל"ג סהסדקין ל"ח:

רש"י

(ח) רבה אילנא ותקפה. גדל האילן והחזק ועלס: ימטא לשמיא. הגיע השמים: (ט) עפיה שפיר. ענפיו
נחס: ואנבה שניא. פריו רב: ומזון לכלא בה. וכדי מזון לכל בריה היה צו: תמלל לשון אל: ידורין לשון
מדור ולכסה: יתזין. לשון מזון: (י) חוה חיות. רואה הייתי: ואלו עיר וקדיש. והכס מלאך שסוף ער לעולם
וקדוש: (יא) קרא בחיל. לוטע ככה: גודו אלנא. קולו האילן: אחרו עפיה. סירו והפילו ענפיו: ובדרו
אנבה. והפילו עפיה: תנד חיותא מן תחתיה. ימרו החיות מהסומו: (יב) ברם עקר שרשוהי בארעא שבקו.
אך עיקר שרשו היינו: ובאסור די פרול וגושא. כלומר חנו רבולו צבכלי ברול כסם שעוסיין לסוס שמימיה
אוחו בחפר כך צבלוהו צבכלים: בדחאה. צעטב השדס כלומר בחלוו סלח ווח משס: יצטבע. יסח שריו תמיד
לשון טעילה: חלקה. חלקו: (יג) ושבעה עדנין. שבע שנים: יחלפון עלוהי. יעברון עליו בגורה זו:
(יד) שאלתא. גזירה. ועי' שמתלכין בהקב"ה קודם שיגזרו הגזירה קורא אותה שאלתא: עד דברת. כמו למען:
די ינדעון חייא. שדעו כל החיים:

מצודת דוד

מצודת ציון

קוד לא יכלא חוסך להיות קשה ומנך לכל מדעו: חזווי. אבד
לך מלאכות המלוס אשר כליתי ולאחר אלה הסהכון: (ז) וחזווי.
חזו מלאכות כלשי בהיותי טובע על משכבי: חזוה. רואה הייתי
והכס אילן בחרן וקוממו מרובה: (ח) רבה. גדל האילן
והתחזק וקוממו הגיעה עד השמים ונעלהו היה נכסה לסוף כל
הארץ: (ט) עפיה. העלין שבו היה חיים ופירותיו היו
מכונים והיה די זכס לזון ולככלל לה כל הבהיות: תחתיה.
סחמו חסו צללו היה השדה ובענפיו יקנו עוף השמים ופירותיו היו מונים כל הבהיות: (י) חוה. רואה הייתי צבכלים כלשי בהיותי
ימן על משמי: ואלו. והכס מלאך והחריב והוא קדוש יחד מן השמים: (יא) בחיל. ככה והכמה קול: גדו. כמות האילן וקולו ענפיו
והפילו עליו ופזרו פירותיו: תנד. ימרו החיות מהסומו והעשופו ימרו מן ענפיו: (יב) ברם. אצל עיקר שרשו היינו צבכלן והיה
אסור ומקוצר צבכתי ברול ונחשה צעטב על השדה לכל זוח ומקומו: יצטבע. יסכנכ בעל השמים: ועם חיותא. עם החיות
יהיה חלקו צעטב השדה לחלוט עמהם חלק חלק: (יג) לבבה. לצבו ישמנה מלכב אדם ויתן לו לבב חיה וצבנה שנים יעבנו עליו
לחיות כן: (יד) שאלתא. הדבר נגזר צבולה המלאכים המצטטים העושים דין המקום: שאלתא. הגזירה היא עשו צבאלח המלאכים
הקצטטים והוא הוא וככל הדבר צמ"ט: עד דברת. צעזר אשר ידעו כל החי אשר העלין מושל צמלאכות אשמים ולמי אשר יספון

במלכות אנשׂא ולמדרי יצבא ותננה ושפל אנשים יקים עליה:
 10 דנה חלמא חיות אנא מלכא נבוכדנצר ואנתה בלמשאצר
 פשרא. אמר כל קבל די וכל חכימי מלכותי לא יכלין פשרא
 להודעותני ואנתה כהל די רוח אלהין קדישין בך: 11 ארין
 דניאל די שמה בלמשאצר אשתומם פשעה חדא ורעינהו
 יבהלנה ענה מלכא ואמר בלמשאצר חלמא ופשרא אל יבהלך
 ענה בלמשאצר ואמר מראי חלמא לשנאך ופשרה לעריך:
 12 אילנא די חיות די רבה ותקף ורומה ומטא לשמיא וחזותה
 לכל ארעא: 13 ועפיה שפיר ואנבה שגיא ומזון לבלא בה
 תחתיה תדור חיות ברא ובענפוהי ישבנן צפרי שמיא:
 14 אנתה הוא מלכא די רבית ותקפת ורבותך רבת ומטת
 לשמיא ושלמנד לסוף ארעא: 15 ודי חזא מלכא עיר וקדיש
 נחת ומן שמיא ואמר גודו אילנא ותבלוהי ברם עקר שרשוהו
 בארעא שבקו ובאסור די פרול ונחש ברתאה די ברא ובמל
 שמיא יצטבע ועס חיות ברא חלקה עד די שבעה עדנין וחלפון
 עלוהי: 16 דנה פשרא מלכא וגורת עליא היא די מטת על

ייתור ו' עלה קרי ייתור ה' א' במקום ה' ייתור ה' א' ייתור ו' ייתור ו'
 ייתור ה' ייתור ו' עלאה קרי
 ת"א ושל אנשים. מ"ק י"ס: מרי חמלא. שבעות ל"ה: ובענפיהו ונו'. מילין ק"מ:

דניאל

ולמן די יצבא. למי שרלטה: (שו) פשרא. פשרוט: ואנת כהל. ואסה יכול: (שו) ארין נו' אשתומם. סתק:
 ורעינהו. ומשנפיהו: יבהלנה. סהיס ירא לפסור לו החלוס: מרי. אדני. ארז' מרי חלמא לשנאך קדש הוא
 דלה עיניו להקב' ואמר חלוס זה וסקיים על שונאך זה ואל' לבוכדנצר חמר והלא ישראל שונא אסר שיקללם:
 לערך. לשנאך כמו ויהי ערך (שמאל א' כ"ה): (כא) די מטת על מרי פלכא. אשר הגיע על אדוני התלך:

מצודת דוד

מצודת ציון

דננה ור"ל בצעור: (שו) אשתומם. ענין המסון וסמיקה כמו
 משמים צחוכס (ומקאל ג'): לערך. לשנאך כמו ויהי ערך (ש"א כ"ט):
 י"ט: ואנת. וחסה אמור הפסוקו בצעור אשר כל חכמי מלכות
 לא יכלו להודיע לי הפסוקו אבל אסה הוכל על אשר כוח אלהים קדושים בך: (שו) אשתומם. עמד מושק ונחמקו בעק
 אנה אסה ומשנפיהו הבהילו אמו: חלמא. החלוס והסתקו אל יצהילו אופך וכאומר הלל לא עליך הנה: מרי. אדוני החלוס
 יקים בשונאך והסתקו בלויך והוא ככל ענין צה"ש: (ח) אילנא. החלין אשר רחיים אשר גדל ונחמק קומתו הגיע עד השמים
 ומלכו היה נראה לכל הארץ: (יח) ועפיה. ועליו היו נאים וימים ויערותיו מרובים והיו די בהם לזון כל פכיות חסמו היו
 דרים מיות השדה ובענפיו שכנו עופות השמים: (יט) אנת. כ"ל החלין הזה נכח עליך כי דמיה לו אשר הגדלה ונחמקת:
 רבותך. גדולתך תגדל בכל עם והגיע עד השמים ותמשלתך בל עד קלות הארץ: (כ) ודי. ואשר ראה המלך עלאך ומחייב
 וקדש יבר מן השמים ואמר ככחו החלין והשמיא הוא אבל עיקר שמיא היינו בלך ויהיה עלאך ונקטב בצקות ברחל והסתם
 כפצט על השדה ובמל השמים יצובם ועם מות השדה יהיה חלקך עד אשר יעצור עליו שבעה שנים: (כא) דננה. אסה המלך המ
 זלף היא הפסוקו דברים כמשפטן כי קן יצול עליך וגזום העליון הוא אשר הגיע על אדוני המלך:

מְרֵאֵי מַלְכָּא: יי וְלֶךְ מְרַדִּין מִן־אִנְשָׁא וְעַסְחִיּוֹת בְּרָא לְהוּה
 מְרַדֵּךְ וְעִשְׂבָּא כְתוּרִין וְלֶךְ יַטְעִמֹן וּמִטַּל שְׁמַיָּא לֶךְ מְצַבְעִין
 וְשִׁבְעָה עֲדָנִין יַחְלִפֹן עֲלֵיךְ עַד וְדִי תִגְדַּע דִּירְשָׁלַיִם עֲלֵיָּא
 בְּמַלְכוּת אִנְשָׁא וְלִמְךָ דִּי יִצְבָּא יִתְנַנְּהָ: יי וְדִי אָמְרוּ לְמִשְׁבַּק
 עֵבֶךְ שְׂרִשׁוּהוּ דִּי אֵילָנָא מַלְכוּתֵךְ לֶךְ קִימָא מִן־דִּי תִגְדַּע דִּי
 שְׁלִיטֵן שְׁמַיָּא: יי לְהֵן מַלְכָּא מַלְכִּי יִשְׁפַר עֲלֵיךְ וְחִטִּינֵךְ בְּצַדְקָה
 פְּרֹק וְעֵינֵךְ בְּמַחֲן עֲנִין הֵן תַּחֲוּה אַרְכָּא לְשִׁלוּתֵךְ: יי כִּלְאָ מְטָא
 עַל־נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא: יי לְקַצַּת יִרְחִין תְּרִיעֶשֶׁר עַל־הֵיבֶל
 מַלְכוּתָא דִּי בְּבַל מַהֲלֵךְ הוּוּה: יי עֲנָה מַלְכָּא וְאָמַר הֲלָא דָא־
 הִיא בְּבַל רַבְתָּא דִּירָאנָה בְּנִיתָהּ לְבֵית מַלְכוּ בְּתַקְפָּה חֲסִנִּי וְלִיקַר
 הַדְרִי: יי עוֹד מַלְתָּא בְּפִסּוּ מַלְכָּא קַל מִן־שְׁמַיָּא נִפְלַל לֶךְ אָמְרִין
 נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא מַלְכוּתָא עֲדַת מַנְךְ: יי וּמִן־אִנְשָׁא לֶךְ מְרַדִּין

ת"ר א' *עלך קרי *עלאה קרי *יתי י' *ניא וחסאך *פחה באתנה
 ת"א לכן *עלכ. טופה כ' *באל ד' *הק י': *כלא מעל. טופה טס *באל טס: *לקלה יכחן. טופה טס *באל טס:

רש"י

(כב) ולך מרדין מן אנשא. ואופך יערוו מבני אדם: לך מצבעין. אופך ועבול: ושבעה עדנין יחלפון עלך. י"ל
 גמול ציה המקדש שהקריב שזכנה בשבע שנים: (כג) ודי אמרו וכו'. אשר אמרו להניח שרשתי של אינן וכו'א
 הפסוק: מלכותא לך קימא. המלכות עומדת לך סופך שחשוב לך מלכותך: מן די תגדע די שליטן שמיא. מאחר
 שהעו שהעליונים מושלים בעולם: (כד) להן מלכא. באמת אהם מלך שמע לעמתי: מלכי. עמתי כמו אופך
 אמלכוך: ישפר עלך. עמתי חושב בעיניך לשמוע מלי: והשך בצדקה פרוק. והמאריך בצדקה פרוק מעל אחרך:
 ועיתך במחן ענין. ועווסך פרוק בחינת עמיס: הן תחיה ארכא לשלוותך. אולי אהא טעום לשמוך שלא
 חמרה הרעש לכה ומה ראה דניאל להשיא ענה טובה לנבוכדנצר ראה ישראל ענייס שפלי בולס מחזירין על
 הפסוקים וכו'א ענה להננס אמר לו ענייס אלו שהגליה רעזים הם פרכנס וכן עשה פחה אלוורחיו וסיה
 מפרנסם כל י"ב חדש: (כה) כלא מלכא. כל הפסוקים הגיע על נבוכדנצר: (כו) מהלך הוה. הולך סיה: (כז) הלא
 דא היא. שמע ענייס באים על הפסוקים ואמר מה קול ההמון הזה באזני אמרו לו עבדיו אלו הענייס
 שקנעה להם עה פרכנסה אמר הלא דא היא בכל רבסא וכו' ואלמלא ביזצויו אלוורחיו לפרנס ענייס מסיכן
 היימי צונה כל הפסוקים הללו מעשה איני מפרנסם כך דרש רבי חנומא: וליקר הדרי. ולכבוד חסרתי:
 (כח) עוד מלחא בסום מלכא. עדת מנך. סיה מנך: (כט) מרדין. לשון גירוסין:

מצודת דוד

מצודת ציון

(כב) ולך. ואופך יגמון מן אנשים ועם סיה השדה יהיה מושך
 ויחילו אופך עשב כמו הנקדים ועל השמים יכנסו אופך ושבע
 שנים יעברו עלך בגזרה זו עד אשר חדע אשר העליון מושל
 במלכה אנשים ולמי אשר יחמוץ ית אוהה: (כג) ודי. ואשר כאלו להניח עיקר שרשיו של האילן הדבר הזה יורה ויחיה המלכות
 יפקיים לך ומשוב למלך מן העם אשר חכיר וחדע אשר מושל היושב בשמים: (כד) להן. וכאזכור אין לך מנוס מן הכזרה סיה
 נק אהם האלך עמתי הנהי ומה עלך ועשה זאת מה שחשך בצדקה ועודך בחינת עמיס והוא ככל ענין צמ"ט: דין. סיה
 ציה סיהה לרכיב זמן להשלוה אשר אהם צה יקויים הדבר באחרית הימים: (כה) כלא. גם זה מדעני האגרת עד סוף הענין
 ואמר באגרתו הנה כל הפסוקים הזה הגיע על כ"ג המלך וכמו שנקשר והולך (והף ש"ג עמתי חתכו לא אחר המדבר צמ"ט כ"ג
 כלומר המדבר וכן דרך הנקרא כמ"ט וישלח וכו' והא שמואל (ש"א י"ג) עם כי שמואל היה המדבר לא אחר וכו'א: (כו) לקצת.
 לקוף שנים עשר חדש על היכל המלך אשר בצבל סיה כ"ג הולך ומעיל: (כז) ענה. הכיים המלך אח קולו והיה משתבח בצלמו
 ומחייב ואמר הלא זאת סיה בצבל הגדולה אשר איני צמיסי אוהה להיח ציה מלכות: (כח) עוד מלחא. כמי
 לא עזבו אולי ופק רק לכבוד השלחתי צמיסי אוהה לא ללוך מה להשבע צה מפני האויב כי ידי משלה לי: (כט) עוד מרדין.
 עוד סיה הדבר צמי העלך ולא גמר עדיין דעניו אז ירד קול מן השמים ואמר לך כלומר אהם נבוכדנצר המלך דע אשר השלכות
 שג"י וסיה מווד: (בש) וכן אנשא. מן אנשים יגרשו אופך ואל סיה השדה יהיה מושך ויחילו אופך עשב כמו הנקדים ושבע

וְעַסְחִיּוֹת בָּרָא מִדָּךְ עֲשָׂבָא כְּתוּרִין לָךְ יַמְעֻמִּין וְשִׁבְעָה עֲדָנִין
 יַחְלִפֹּן עֲלֶיךָ עַד וְדִי תַנְדֵּעַ דִּי־שְׁלִיט עֲלִיא בְּמַלְכוּת אַנְשָׂא
 וְלִמָּן דִּי־יִצְבֵּא וְתַנְנָה: ^א בְּהַ שְׁעֵתָא מַלְתָּא סַפַּת עַל־נְבוּכַדְנֶצַּר
 וּמִן־אַנְשָׂא טָרִיד וְעֲשָׂבָא כְּתוּרִין יֹאכַל וּמִטַּל שְׁמַיָּא גְשֵׁמָה
 יִצְטַבַּע עַד דִּי שְׁעָרָה בְּנִשְׁרִין רַבָּה וּמְפָרוּהִי כְּצַפְרִין: ^ב וְלִקְצַת
 יוֹמִיָּא אָנָּה נְבוּכַדְנֶצַּר עֵינֵי וְלִשְׁמַיָּא גְמִלַת וּמְנַדְעֵי עֲלֵי יְתוּב
 וְלַעֲלִיא בְּרַכַּת וְלִחוּ עֲלִמָּא שְׁבַחַת וְהִדְרַת דִּי שְׁלַמְנָה שְׁלַמָּן
 עֲלַם וּמַלְכוּתָהּ עַסְדָּר וְדָר: ^ג וְכַל־דְּאָרֵי אַרְעָא וְלֹא אִיתִי דִּי־יִמְחָא
 וּכְמַצְבִּיָּה עֵבֶד בְּחִיל שְׁמַיָּא וְדְאָרֵי אַרְעָא וְלֹא אִיתִי דִּי־יִמְחָא
 בִּידָהּ וַיֹּאמֶר לָהּ מָה עֲבַדְתִּי: ^ד בְּהַ זְמַנָּא מְנַדְעֵי וְיְתוּב עֲלֵי
 וְלִיקַר מַלְכוּתֵי הַדְרֵי וְזִינֵי יְתוּב עֲלֵי וְלֵי הַדְבָרֵי וְרַבְרַבְנֵי יַבְעוּן
 וְעַל־מַלְכוּתֵי הַתְּקַנְתָּ וּרְבוּ יְתִירָה הוֹסַפְתִּי־לִי: ^ה כְּעַן אָנָּה
 נְבֻכַדְנֶצַּר מְשַׁבַּח וּמְרוֹמֵם וּמְהַדָּר לְמַלְךְ שְׁמַיָּא דִּי כָּל־מַעְבְּדוּהִי
 קָשׁוּט וְאַרְחָתָהּ דִּין וְדִי מַהֲלֵכִין בְּגוּהָ יָכֹל לְהַשְׁפִּילָהּ:

ת"א וכל זיני. יונא כ: *עלאה קרי *ולעלאה קרי *דיורי קרי *ה' בטקום א' *דיורי קרי

רשי"י

(א) ספת. הגזירה כלשהי אליו: גשמייה. גופייה: שיערה כנשרין רבה. שפרוחיו ככנפי נשרים גדלו על כל גופו: וטפרוהי כצפרין. ונשריו כלפור: (לא) ולקצת יומיא. לקח הימים שקבעו לו לנסוף ז' השנים: נשלת. נשחית: ומנדעי עלי יתוב. ועמיו עלי חורה: ולעלאה ברכת. ואה העלון ברכתו: (לב) כלה השיבין. רבותיו אמרו הוא הורגה דיומא לא שמיס אבק הנראה בשמש: וכמצביה עבד בחיל שמיא. ונרמזו עושה צלצל השמים: ולא איתי די ימחא בידה. ולא יש סימחה בידו: (לג) בה זמנא. בזהו זמן: וליקר מלכותי הדרי. ולכבוד מלכותי חורסי: וזיני. וחאר פני: ולי הדברי ורברבני יבעון. ואוסי וועלי ושרי היו מבקשים וחספים שאסוב: התקנת. הכנסי: ורבו יתירה הוספת לי. ובזולה יתירה מן הראשונים נחוססת לי אמרו רבותיו שרכב על ארי וקשר סנין בראשו: (לד) וארחתיה דין. ודרכיו משפט: ודי מהלכין בגוה. אשר מהלכין בזהו זמן יכול להספיל:

מצודת דוד

מצודת ציון

(לג) יבעון. ענין שאלה ובקשה כמו אם תענין ציון (ישעיה כ"ח): (לד) בווה. כמו בגלות ודומתו כי השעילו ותאמרו גוה (איוב כ"ב): נחגש מן אנשים ואל כל עשב כנאקיים וגופו נחכס מעל השמים כי ישב ונבלי ונחסה: ע"ד ר"י. עד אשר נתגדל שערו ככנפי נשר ונשחית ידיו ונבלי כלפניו עושה הזרקס כי מרוב הלחות והלבלוך היו גדלים והולכים: (לא) ולקצת. ולסוף השנים שקבעו לו וחס ז' שנים כמ"ט לנעלה: אנה. אזי כ"ג נשחית את עיני אל השמים כי נחשך צענה השנים לא הכיר בעלמו מן הוא כי לא היה לו צינה האדם ובכלות הזמן החסילה דעמו לחור אליו מעט מעט ולא הכיר בעלמו מן הוא והרגיש בדבר ונשח עיניו אל השמים לשאל נורה וחס: ומנדעי. ר"ל שאלתי מה' אשר ישב עלי הדעה והכחמה שהיה לי מזה: ולעלא. ולהעלון ברכתו ולחי העולמים שבתתי ושחתי אשר מושלתו מושלה עולמים ונלכותו עם כל הדורות ר"ל בזמן כל הדורות: (לב) וכל דיורי. כל יושבי ארץ כלה דבר מהו חסוים לתולו ובחשלו עושה צלצל השמים וסוכני ארץ ולא יש מן אשר יוחה בידו ויאמר לו מה עשית הלא לא כון הדבר: (לג) בה זמנא. צעה היא כאשר ברכתי לה' אז טעה עלי הדעה שהיה לי מזה וחכמתי לכבוד מלכותי חורסי פני טעה עלי וזעלי ושרי שאלו ובקשו לי לנשוב בהם כחול: התקנת. הוכחתי על מלכותי ובזולה יסירה ומחוסת חוסף לי: (לד) כען. גם זה נדרכי האכנה שאמר עשה אלי כ"ג ונשח ודומתו ונשחך לנלך השמים אשר כל מעשיו אמת ויחכו גדון ואשר הולכים בגלות ודומתו יכול הוא להספיל:

ה * בלשאצר מלכא עבד לחם רב לרברבנותו אלף ולקבל אלף חמרא שתה: * בלשאצר אמר ו במעם חמרא להיתיה למאני דהבא וכספא די הנפק נבוכדנצר אבוהי מן היכלא די בירושלם וישתון בהון מלכא ורברבנותי שגלתה ולחנתה: * באדין היתיו מאני דהבא די הנפקו מן היכלא די בית אלהא די בירושלם ואשתיו בהון מלכא ורברבנותי שגלתה ולחנתה: * אשתיו חמרא ושבוהו לאלהי דהבא וכספא נחשא פרזלא אעא ואבנא: * בהשעתא נפקו אצבען די ידאנש וכתבן לקבל גברשתא על גירא דייכתל היכלא די מלכא ומלכא חוה פס ידא די כתבא: * אדין מלכא זיוהי שגוהי ורעינהי יבהלונה וקטרי חרצה משתרין וארפכתה דא לדא נקשן: * גרא מלכא בחיל להעלה לאשפיה בשדיא וגוריא ענה מלכא ואמר ולחפימי בבל די כל אנש דייקרה כתבה דנה ופשוהי יחונני ארונא ילבש והמונבא דידהבא על צוארה ותלת

ת"א ולקבל חמרא מניה: * 3: * נ"א הנפקו * נפקה קרי * בשדא קרי * והמונבא קרי * רש"י

ה (א) בלשאצר מלכא. צו היס ומתן לאחר אויל מרוך שנתן חסה נבוכדנצר וגם הוא היס צו של נבוכדנצר: עבד לחם רב. עשה סעודה גדולה מיליו צהסר ויסיפון שללחם צום עם דרום המדי וכו' וגלג המלחמה ולערב עשה משחה כמו שנבא עליו יעשה ערוך השלחן לפה הלפיה חמרא. כנגד אלף חמם היס שוחם יין: (ב) אפר במעם חמרא. אמר בעלת היין שנתכר: להיתיה. להביא: די הנפק. שהוניה: שגלתה. לשון מלכה בלשון ארמי כמו (נחמיה ב) והסגל ונבט אללו: (ג) היתיו. הובאו: די הנפקו. שהוליו: (ה) נפקו אצבען. ילאו אלצעות יד חסם מן השמים: לקבל גברשתא. למול המורה אשר לפני השלחן והגמחו במסכת יומא עשהה כפרסם של זכב: על גירא. על סיד עוה כותל הניה כמו (ישעיה כ"ו) כלבני גיר מנופלוס הואו דומה לסו: (ו) זיוהי שגוהי. חרציו נשתנו עליו: ורעינהי. מהשחטיו: וקטרי חרצה משתרין. אזור הליו כפחה סהיו ומחיו מחרוקין מתחם הירלחס וחגורו כפחה: וקטרי חרציו משתרין. חרין: וארפכתה. וברכיו: דא לדא נקשן. מקושוח ודופקות: (ז) בחיל. בכח: להעלה. להכניס: כתבא. ומכח זכ: ארונא ילבש. מתפסט הפרסמים: והמונבא. רביד ענק: ותלתו במלכותא ישלט. בשלים המלכות ימשול:

מצודת דוד

ה (א) בלשאצר. הוא היס צו אויל מרוך צו של כ"ל ומ"ט בענין כ"ל אצוהי וכן ולחם כרה כי אצו השל נקח אל דין סגן נקח צו: עבד. עשה סעודה גדולה לאלף סרו על כי צוה הואו לחוה את מנחה דרום: ולקבל. המלך שחה יין מול אלף סרו כמו כולם יחד: (ב) במעם. בעלת הקחה סכרוה היין אשר לשכחה את כלי הוכח והכסף אשר הוליא כ"ל אצו מן היסיל אשר בירושלים: וישתון. ויהיו שותין צום המלך וסרו והמלכה ושלגשו: (ג) באדין. זה הציור כלי ההכח אשר הוליו מן היסיל של בית לוחים אשר בירושלים וסרו צום המלך וסרו והמלכה ושלגשו ולקבל לא זכר כלי כסף כי מעלמו ויזן: (ד) אשתיו. סרו יין ושכחו לאלהי זכב והכסף וכו' כ"ל לבע"ס אלומים העשויים מן זכב וגו' נחשת חלשה: (ה) בהשעתא. צעה היאו ילא קצוהם אלצעות כול יי אדם וכתבו עול המורה על עוה הסיד של כותל היסיל אשר למלך: ומלכא. והמלך רחא קי סיד אשר בחכה: (ו) אדין. זה זכב חמי סתף כהנכח ונחשטוהו כהסילו חוהו וקטרי סק עלמות ומחיו חוהו ונחשוהו ונקשיטוהו הואו ענין בחמה והשלגה: וארפכתה. וברכיו סרו מקושוח ודופקות זה לוח מגולג הסדה והסמם: (ז) בחיל. בכח וצהקמות קול קחא ונחשו להכניס את לשפיהו גו' די כל

מצודת ציון

ה (א) לחם רב. כל סעודה קרויה ע"ש הלחם: (ב) שגלתה. היא המלכה המיוסדת לו למשכב המושגל: (ה) גברשתא. מורה ובדכו"ל עשהה נכסחה של זכב (יחזקל ל"ז): גירא. סיד כמו כלבני גיר (ישעיה כ"ו): פס ידא. קף סיד ובדכו"ל שלגשים צייסה סיד (כאלהוה ע"ל): (ו) נקשן. עיין החלם כמו חקשה חעשה המורה (שמות כ"ח): (ז) ארונא. אכנתו וכן ובאכנתו וכמויל (ד"ל' צ' ב' צ') והוא סס מין לזע חסות: והמונבא. ענק

במלכותא ישראלי: " ארין עללין כל חבימי מלכא ולא כהלן
 כתבא למקרא ופשרא להודעה למלכא: " ארין מלכא
 בלשאצר שניא מתבהל וזיהי שגין עלוהי ורבבנוהי
 משתבשין: מלכתא לקבל מלי מלכא ורבבנוהי לבית
 משתניא עללת ענת מלכתא ואמרת מלכא לעלמין חיו אל-
 יבהלוך רעיוןך וזיוךך אל-ישתנו: " איתי גבר במלכותך די
 רוח אלהין קדישין בה וביומי אבוך נהירו ושכלתנו ותכמה
 כחכמת-אלהין השתכחת בה ומלכא נבוכדנצר אבוך רב
 חרטמין אשפין בשדאין גזרין הקימה אבוך מלכא: " כל
 קבל די רוח ויתירא ומנדע ושכלתנו מפשר חלמין ואחית
 אחידן ומשרא קטרין השתכחת בה בדניאל די מלכא שם
 שמה בלטישאצר בען דניאל יתקרי ופשרה יתוה: " בארין
 דניאל העל קדם מלכא ענה מלכא ואמר לדניאל אנתה הוא
 דניאל די-מך-בני גלותא די יהוד די היתי מלכא אבי מן-יהוד:
 " ושמעת עליך די רוח אלהין בך ונהירו ושכלתנו ותכמה
 יתירה השתכחת בך: " וכען העלו קדמי חבימיא אשפיא
 די-כתבה דנה יקרון ופשרה להודעתני ולא כהלן פשר-

"תיר ל' יתיר ל' יתיר י' חב' בדנש בתר יה'וא *יתיר ה' מלעיל יתיר י'
 ת"א ולא כהלן, סהדתי כ"ג: די רוח, פסחים ק"ג: צלתי וגו', מניח י"ע עכ"ץ י"ב:

רש"י

(ח) עלין, נכסין: (ט) שניא מתבהל, הרבה מתחשבין, משתבשין, נחפזין: (י) מלכתא לקבל מלי מלכא,
 המלכה כלפי שטמעה את דברי המלך ושריו לבית המשחה כזה: (יא) איתי גבר, יש אדם במלכותך אשר רוח
 קדושים בו: בחכמת אלהין, מלאכים: הקימה, מנחה שר על כולם: (יב) כל קבל וגו', כלפי אשר רוח יתירה
 ודעה ושכל יש בו והגדת חידושו: ומשרא קטרין, סחוס כל סהר נמלא בו בדניאל:

מצודת דוד

מצודת ציון

רלף צטננות לתכשע כי רעיד הוצב (בכאשית מ"ח) ה"ח
 מתיכא דדנא: (ט) משתבשין, ענין צלזול ופושט הדעה:
 (יא) נהירו, הארה כמו ואל תושע עליו נהרה (איוב ב'):
 ידעו איך ח"כ יוכלו להודיע הפסוק: (ט) ארין, אז נבהל האלך הכנה מאלד וחרב פניו נחשה עליו עוד יוסר והשמים היו משבשים
 והנבזלים ודעמם מנדול המרה: (י) מלכתא, המלכה אל מול דברי מרה האלך ושריו נכנסה לבית המשחה והריעה קולה ואת
 האלך לעולם יחיה אל יבהל אותך ומשכחך חורב עיך אל ישמנה: (יא) איתי, יש אדם צדיקה ומלכותך אשר רוח אלהים קדושה
 בו ובימי אביך נמלא בו אלה ובעל וזכמה כחכמה אלהים: ר"ב, שר על הסכטונים וגו' העומד: (יב) כל קבל, צעור אשר
 רוח חמה יחיה ותרובה ודעה והשכל ופסוקו מלונות והגדות מידום והמרה דברים קשורים וקטומים כל אלה נמלא בו, בדניאל אשר
 האלך קרא שמו צלזלאל וצלוותם אם לא היה נמלא בו כל הדברים האלה לא היה נחפזים על ידי אשפה לקראו צלזלאל: בען
 עמה יקראו את דניאל והוא יבד אף את הפסוקו ובלאו"ה אולי יורה הדבר עוד על עונה ופך אם על רעה חדע להוציא
 (יג) בארין, אז הוכח דניאל לפני המלך: אנת, אתה הוא דניאל אשר מן צמי הבולה של יהודה אשר הביא האלך אלי מן יהודה,
 (יד) רשעת, שנתתי עליך אשר רוח אלהים בך והשכל וזכמה יחיה ותרובה נמלא בך: (טו) וכען, ועמה הוכחו לפני
 החכמים השפטים אשר יקראו הכנה הזה ולחודיע לי הפסוקו ולא יכלו להבין פסוקו הדבר ואף שגם קראו מקרא לא יוכלו היה כחש

דניאל ה

עג

מלתא להחזיה: ^{טו} ואנה שמעת עלוך דיתוכל פשרין למפשר
וקמרין למשרא בען הן תוכל כתבא למקרא ופשרה להודעותני
ארגונא תלבשוהמונבא דידהבא על צוארך ותלתא במלכותא
תשלט: ^{טז} בארין ענה דניאל ואמר קדם מלכא מתנתך לך
להוין ונבוביתך לאחרן הב פרס כתבא אקרא למלכא ופשרא
אהודענה: ^{יז} אנתה מלכא אלהא עליא מלכותא ורבותא
ויקרא ותרא יתב לנבכדנצר אבך: ^{יח} ומן רבותא די יתב
לה כל עממא אמיא ולשניא הו זאעין והחלין מן קדמוהי דר
הוה צבא הוה קמל ודיהוה צבא הוה מהא ודיהוה צבא הוה
מרים ודיהוה צבא הוה משפל: ^{יט} וכדי רם לבכה ורוחה
תקפת להוה הנחת מן פרסא מלכותה ויקרה העדיו מנה:
^{כא} ומן בני אנשא טרוד ולבכה ועסחיותא שוי ועסערתיא
מדרה עשבא כתורין ישעמונה ומפל שמיא גשמה יצמבע
עד די יודע די שליט אלהא עליא במלכות אנשא ולמדי
יצבא יהקים עליה: ^{כב} ואנתה ברה בלשאצר לא השפלת
לבבך בל קבל די כל הנה ידעת: ^{כג} ועל מרא שמיא ו
התרוממת ולמאניא די ביתה היתיו קדמך ואנתה ורברבניך
יתיר ^{כד} *תכול קרי *תכול קרי *תיר ה' *עלאה קרי *זיעין קרי *עלאה קרי *עלה קרי
ת'א על קבל ו'. פססו קי"ג ועל מלא. *ה' ד' תכלה *ה':

דשי

(טו) חוכל. אס חוכל: (יז) ונבוביתך. דורוטוך: לאחרן הב. לחסר סן: (יח) די הוה צבא. לני ססוס
חסך: הוה מהא. ממויה: (כ) וכדי רם לבכה. וכאשר רם לבכו להרשיע: הנחת. סורד: העדיו מנה. ססיו
ממו: (כא) טרוד. נגרס: (כב) כל קבל די דנה ידעת. כל עומם אשר כל זה ידעת שארע לאבך והוה

מצודת דוד מצודת ציון

לדכסוק קלן סמני עמו מה דלפס: (טו) ואנה. ולי שועיה
אליך אשח חוכל לפסוק סמון דכז ולהיכ דצרים קטוים
וקטוים: בען. עסא אס חוכל לקחול אס הכחז כלשך קדלו
סכני עני ועד חוסף עליהם להודע לי אף הפסוק אזי חלכט
חלכט לאכנו ורכיז על רבז יוספ על חולך והטעול צלמי החלכות: (יז) בארין. אז ססין דניאל דלמר לפני הולך ומחוסך יסו
לעלך ומניח הכנח טאהה כולה לצוז סן לחסר וכאזכר אף אס חסן לחכמי בני עתך צעבור הקריא לכד לא אסקאל: ססס: ברם.
אזל אקרא הכסב לעלך ואבדי לו אף הפסוקן ומכלי חסן: (יח) אנת. אסח סחלך טעע כל כיה אלהי עלין נק' לג' אצין ונלכות ונדבה
וכדו וססא: (יט) ומן רבותא. ונורב גדול' אשך נסן לו כל עמויה ונ' היו סכוס ומספסרי' עפסיו: די דוד. אשך היה כולה סוס
סוכז ואשך היה כולה היה נכה ואשך היה כולה היה מנניה ואשך היה כולה היה משפיל: (כ) וכדי. וכאשר רם לבכו להחלמות וסיוק נמו
לפסיע אז סורד ען ססא ונלמחו וסוק סכדו ממו: (כא) ומן בני אנשא. ען בני אדם נפגסו וסוסס לבכו עס ססיוס לסיס
דוהס להס ועס ספליס היה ווסבו ונכקוס סלכלו עש השדס ועל ססוים סכססו נוסו כי אשח מוצלי חוסס: עדי ד' אשך יוד
וסכיר אשך אלהי עלין מוסל ונלמסו אססיו ולמי אשך יספוק יעוויד על סנלכס: (כב) ואנת. ואשכ צנו צלשלכ לא סכנסס לך
צעבור אשך ידעס כל זחס: (כג) ועל מרא. ועל אדון ססוים סכאסו וחס סלסו על ציוו ססיוו למיך וחסס וססיוס סנך וססלסס
סלך וסלכס ססו ססס יין וללסי ססס קספ ונ' אשך לא ידלו ולא ישעוו ולא ידעו וסוים ססס להס סכסס:

שְׁגַלְתָּךְ וְלִחְנַתְךָ חֲמָרָא שְׁתִּין בְּהוֹן וְלֹא אֱלֹהֵי כִסְפָא וְדִהְבָּא
 נִחְשָׂא פְרֻזָּא אַעֵא וְאַבְנָא דִּי לֹא חוּוּן וְלֹא שְׁמַעִין וְלֹא יִדְעִין
 שְׂבַחָתָּ וְלֹא אֱלֹהָא דִּי נִשְׁמַתְךָ בִּידָהּ וְכָל אֲרַחְתְּךָ לֵהּ לֹא תִדְרֹתָ
 כִּי בְּאֲדִין מִן קַדְמוֹתֵי שְׁלִיחַ פִּסָּא דִּי יִידָא וְכִתְבָּא דְגָה רְשִׁים
 כִּי וְדָגָה כְּתָבָא דִּי רְשִׁים מִנָּא מִנָּא תִקַּל וּפְרַסִין: ^י וְדָגָה פִּשְׁר
 מִלְתָּא מִנָּא מְנַהֵא אֱלֹהָא מַלְכוּתְךָ וְהַשְׁלֵמָה: ^י תִקַּל תִקַּלְתָּא
 בְּמֵאזְנֵיָא וְהַשְׁתַּכַּחַת חֲסִיר: ^י פִרְס פִרְיסַת מַלְכוּתְךָ וְיַחֲבַת
 לְמִדֵּי וּפְרַס: ^י בְּאֲדִין אָמַר בְּלִשְׁאֲצֵר וְהַלְבִּישׁוּ לְדָנִיֵּאל אֲרַגְנָא
 וְהַמֹּנְכָא דִּירְדִּהְבָּא עַל צִוְאַרְהָ וְהַכְרִזוּ עָלוּהִי דִּירְלֵהוּא שְׁלִיחַ
 תִלְתָּא בְּמַלְכוּתָא: ^ל בְּהַ בְּלִילֵיָא קָמִיל בְּלִשְׁאֲצֵר מִלְכָּא כִשְׂדֵיָא:
 ו ^א וְדִרְיוּשׁ מְדִיָּא קָבַל מַלְכוּתָא כְּבַר שְׁנַן שְׁתִּין וְתַרְתִּין:
 ב שְׁפַר קָדָם דִּרְיוּשׁ וְתִקִּים עַל מַלְכוּתָא לְאַחַשְׁדֵּרְפָּנֵיָא מָאָה
 וְעֵשְׂרִין דִּי לֵהוֹן בְּכָל מַלְכוּתָא: ^ג וְעֵלָא מְנַהוֹן סְרַכִּין תִלְתָּה דִּי

והמנכיא קרי בשדאח קרי *מדאח קרי
 ת"א מנל מנל. קנהדין כ"ב: פקס. וגו'. פקס הוציח פקסח לך לך: זה צלילא. מנילה י"ח נררים כ"ב: ודיוש וגו'. מנילה טס:
 פקס קדס. טס:

רש"י

לך להיות ירח מלפני הקב"ה: (בד) שליה פסא די ידא. נשלח כף די: ודנה כתבא רשום. וזה המכתב אשר
 חקק: (כו) מנא פנה אלהא. כלומר מנל זהו פירושו מנה אלהא מלכותך: והשלמה. חשב קן פסקמ מלכות
 של חבך וזענו ומנל שכבר הושלמה: (כז) תקל תקלתא במאזניא. תקל זהו פירושו נסקלה לפניו במאזני
 ומנלח חסר מכל לרקס: (כח) פרס פריסת מלכותך וגו'. כלומר ופרסין משמע שני פרסין האחד פריסת
 מלכותך נשחברה מלכותך השני שחנה למדי ופרס:

ך (א) ודריוש מדאח קבל מלכותא כבר שנין שתין ותרתין. למה מנה שנתיו לומר לך ביום שנתו
 נבוכדנצר להיכל ביתו יהויקים גולד שטעו דריוש. מגלות יכניה ועד כאן ס"ב שנה ואמר מר גלו ביתו יהויקים
 בשבע לכיבוש יהויקים שהוא שנתו נבוכדנצר נשחירו נבוכדנצר ל"ז שנה מ"ה מלך וכ"ב לחול מחרוך כמ"ה
 ר"ל במסכה מגולה וכ' שעבדו לבגסאלר הרי ס"ב: (ג) ועלא מנחון. ולמעלה מהן: די להון אחשדרפניא

מצודה דוד

מצודה ציון

(בד) רשום. ענין חמישה וכן אח הכשו' ככתב (לקמן י'):
 (כו) פרס. ענין שצירה כמו הלל פרום נרעב לשמן (ישעיה כ"ח):
 ך (ג) סרכין. טס עין שכה:

מקור בשלש שורות זו למע' זו ובהעליונה היה כתוב מנח"ס ונשינה היה כתוב נקס"י ובשלישית היה כתוב אאל"ן ולזה לא יתו
 חמיו ולקדמו כי הם קראו כל שורה לעלמה ולא היה להם טוס ענין והנ"ל אכל דיואל קרא לנלמעלה למטה ר"ל חינה הראשונה
 טסה מלכות שלש חלוטיות הראשונות ששלש השורות וילך ל"ב חינה מנ"ל וכן ענורף החלוטיות השניות יאל חינה מנ"ל והשלישית
 יאל חינה חק"ל ומכרביעיות יאל ונ"ל ומחמשי יאל ס"ן ולכן הכרביעיות עם החמשיים והכי ופסק"ן: (כז) דנה. זה פתרון הדני:
 מנא. ר"ל פתרון של חינה מנל הוא לומר שהללים מנה מנין ינוי מלכותך והשלים אוהה כי בא מועד והטנות הדני פתויים לומר
 פסקין וזכרון: (כח) תקל. פתרון של תקל הוא לומר נסקלה לפניו צוואני משקל ומנלח חקכ ר"ל לא כמלך אך זכות להכריז
 פקס וזכרון: (כח) פרס. ר"ל פתרון של פרס הוא לומר שנהגה עם פקס כי הוי' באל להסיף ופלאוע אדי ופקס: ^ג
 כנים ע"ש הפקס והי' החינה היא המורה על מדי שהיו לנאסדים עם פקס כי הוי' באל להסיף ופלאוע אדי ופקס: ^ג
 (כט) באדין. זה אונק בלשאלר והלביטו אה דיואל מנח"ס ארנמן ושמו על לוחרו כריד על זה והכריזו עליו אשכ יהי מנל

ך (א) ודריוש מדאח. דריוש מלך מדי לקח מלכות כהדים צדיון בן כ"ב שנים: (ב) שפ"ר. רועב הדני לפני דריוש והענין על
 המלכות ק"ב שנים אשכ יהיז מוטילים בכל המלכות: (ג) ועלא. ולמעלה אהם העמידו מלך בלשאלר מלך כשדים:

דניאל חד מנחון די להון אחשדרפניא אלון יהבין להון מעמא
 ומלכא לא ליהוא נוק: ^ד ארין דניאל דנה היה מתנצח עד
 סרכיא ואחשדרפניא כל קבל די רוח ותורא בה ומלכא עשית
 לתקמותה על כל מלכותא: ^ה ארין סרכיא ואחשדרפניא הו
 בעין עלה להשכחה לדניאל מצד מלכותא וכל עלה ושחיתה
 לא יבלין להשכחה כל קבל די מהימן הוא וכל שלו ושחיתה
 לא השתכחת עלוהי: ^ו ארין נבריא אלה אמרין די לא נהשכח
 לדניאל דנה כל עלה להון השכחנא עלוהי ברת אלהת: ^ז ארין
 סרכיא ואחשדרפניא אלן הרגשו על מלכא וכן אמרין לה
 דרויש מלכא לעלמין חיי: ^ח אתעמו כל סרכי מלכותא
 סגניא ואחשדרפניא הדבריא ופחותא לקימה קים מלכא
 ולתקפה אסר די כל די יבעא בעו מד כל אלה ואנש עד יומין
 תלתין להן מנד מלכא יתרמא לגב אריותא: ^ט בען מלכא
 תקים אסרא ותרשם פתבא די לא להשניה ברת מדי ופרם
 די לא תעדא: ^י כל קבל דנה מלכא דרויש רשם פתבא

י"א ה"ב

ד"ט"ו

שיחיו האחדרפנים הללו עשה לשלם האפרטים: ומלכא לא להוא נויק. והמלך לא יהא נפסד בשום דבר
 מלכות המועל עליהם לעשות: (ד) דניאל דנה. דניאל זה: מתנצח. מתנצח: ומלכא עשית. המלך היה חושב
 בלבו להקנינו על כולם: (ה) הו בעין עלה. היו מבקשים עליה למאז לדניאל בדבר המלכות שיוכלו להסמי
 עליו: (ו) די לא נהשכח. אמרו ביניהם לא נמאז לדניאל זה שום עלוה: להן השכחנא עלוהי. אבל נמאז
 עליו עלוה ע"י חורה אליו אם וכל לבקש מהא פני המלך שום גזירה שיגזור להעניו על חורמו והוא לא
 יקיים זה מנאז המלך והרי העלילה: (ז) הרגשו. משמשו על המלך: (ח) אתעמו. נועלו: לקימה קים
 מלכא. להסויה בדת המלך ככה לפי שמהם בזה למלך וממדיה אחרת אהם ורין חיוק: די יבעא בעו.
 אשר יבקש שום בקשה: להן מנד מלכא. וזוהי נמד המלך: לגב אריותא. לבור שאריות המלך סם: (ט) תקים
 אסרא. העמיד חק זה: די לא להשניה. שלא לשנות כדת מדי ופרם: די לא תעדא. שלא תעבור:

מצודת דוד

אשר הק"ט שנים הם ימינו ופתיים עלה אל שלמה השכים הראשון
 בכדי שלא יהיה למלך חק והפקד מה בדבר המלכות ר"ל לזה
 הכנה שנים וחולמים למען ייעלו בחכמה לשמור את המלך מן
 המוק: (ד) ארין. אז דניאל זה היה מנאז ומתנצח בכל דבר על
 היה צו רוח חכמה ויורה ונוגה והיה משכיל בכל דבר לאמו: ומלכא. והמלך ששז להעניו למושל על כל המלכות כדלוחו
 מרכות שכלו: (ה) ארין. אז כל השכים הם היו מבקשים למאז על דניאל עליה מה בענין דבר המלכות: וכל. אבל שום עליל
 דבר השכחה לא יכלו למאז זו: כל קבל. בעבור אשר היה כאלו וכל דבר משנה והשחחה לא נמאז עליו: (ו) ארין. אז אמרו
 השכים האלה הן כליו אשר לא ימאז לדניאל זה שום עלילה כ"א נמאז עלע בדבר המלך וכן אמרו אליו דרויש המלך לעולם שחיה וימא
 שום לדבר המלך העובט את הדת: (ז) ארין. אז השכים הם התקבלו אל המלך וכן אמרו בזה אליו כי לקיים דם אליו לא
 מדך מוסך לבדך את המלך כדלשמו האמרים: (ח) אתיעמו. היעלו כל השכים לקיים קיום המלך ר"ל להעמיד ולקיים המלכות
 צדו בחוק כ: לתקפה. ולחוק חק בזה השכים שיעל אל צור החיות והו לענין דיעו הכל שאין כח ביד זולתך ויכל כל
 מהיום עד שלשים יום זולת מנד המלך יהיה משענו שיעל אל צור החיות והו לענין דיעו הכל שאין כח ביד זולתך ויכל כל
 מנד והוא דבר נאז לחוק המלוכה: (ט) בען. עשה סודך מחוק הקשר וכבוד מוכח יד על הכתב: די לא. אשר אין להשחחה
 ושחחה ומנאז עדי ונכח אשר לא חסור לעולם והוא שאין לשנות דבר אשר נשם המלך: (י) כל קבל. בעבור זה שחיה הדבר

ואסרא: י' וְדַנְיָאֵל כְּדִי יִדַע דִּירְרָשִׁים כְּתָבָא עַל לְבִיתָהּ וּבִין
 פְּתִיחָן לָהּ בְּעִלְיָתָהּ נֶגְדַּי יְרוּשָׁלַם וְזִמְנִין תְּלָתָהּ בְּיוֹמָא הוּא וּבְרַךְ
 עַל-בְּרֻכּוּהִי וּמְצִלָּא וּמוֹדָא קְדָם אֱלֹהֵי כָּל-קַבְלֵי דִירְהוּא עֲבַד
 מִן-קְדָמַת דְּנָה: י' אַדְיִן גְּבַרְיָא אֱלֵךְ הֲרִגְשׁוּ וְהִשְׁכַּחוּ לְדַנְיָאֵל
 בְּעָה וּמִתְחַנְּנִין קְדָם אֱלֹהֵי: י' בְּאֲדִין קָרְבוּ וְאִמְרִין קְדָם-מַלְכָּא
 עַל-אַסְרֵי מַלְכָּא הֲלָא אִסְרֵי רִשְׁמַת דִּי כָּל-אַנְשֵׁי דִירְיֻכְעָא מִן
 כָּל-אַלְהֵי וְאַנְשֵׁי עַד-יוֹמִין תְּלָתִין לָהֶן מִן-מַלְכָּא יִתְרַמָּא לְגֹב
 אַרְיוֹתָא עֲנָה מַלְכָּא וְאָמַר יִצְיָבָא מִלְתָּא כְּדַת-מְדִי וּפְרַם דִּי
 לָא תַעֲבָדָא: י' בְּאֲדִין עֲנִי וְאִמְרִין קְדָם מַלְכָּא דִּי דַנְיָאֵל דִּי מִן
 בְּנֵי גְלוּתָא דִּי יְהוּד לֹא-שָׁם עֲלִיךְ מַלְכָּא טַעַם וְעַל-אַסְרָא דִּי
 רִשְׁמַת וְזִמְנִין תְּלָתָהּ בְּיוֹמָא בְּעוֹתָהּ: י' אַדְיִן מַלְכָּא כְּדִי
 מִלְתָּא שְׁמַע שְׂנַיָּא בְּאִשׁ עֲלוּהִי וְעַל דַּנְיָאֵל שָׁם בָּל לְשׁוֹבוֹתָהּ
 וְעַד מְעַלֵי שְׂמִישָׂא הָנָה מִשְׁתַּדֵּר לְהַצְלוֹתָהּ: י' בְּאֲדִין גְּבַרְיָא
 אֱלֵךְ הֲרִגְשׁוּ עַל-מַלְכָּא וְאִמְרִין לְמַלְכָּא דַע מַלְכָּא דִירְדַת לְמְדִי

ת"א וכוין פסיון. ערכוהו ל"א וכו': חמנין חלסה. טס ל"א:

רשי"י

(יא) כדו ידע. וכאשר ידע: וכוין פתיחן ליה בעליהה. בעליהו: נגד ירושלם. ללך ב"ה וכו' פ' שהרב
 עשה כמו שאמר שלמה והספלוו איך דרך הרלם (מלכים א' ח'): בוך על ברכוהי. כורע על ברכיו: חמנין
 תלחה. ערכוהו ושחרוהו ומנחה: כל קבל די הוא עבד וגו'. ככל אשר היה עושה לפני זאם: (יב) הרגשו.
 משמחו והפסו: (יג) על אשר מלכא. על בטול אשר המלך אשר באו להלשין: יציבא מלחא. אחת הדבר:
 (יד) לא שם עלך מלכא טעם. לא נתן לב ועלה לחוס על גורוהו: בעא בעותיה. יציבא מלחא. אחת הדבר:
 מלחא שמע. כאשר שמע הדבר: שניא באש עלוהי. הרבה הרע בעיניו טעם אוהב זה דניאל וקשה עליו
 מחסו: ועל דניאל שם כל לשיוכותיה. על דניאל פס דחוי לדחות הדבר להלילו ואמר להם אינו מלחין
 לכם: כל. אינו יודע דוגמתו ואך ענינו יורה פתרונו: ועד מעלי ישמשא. ועד בא הסמם היה משתדל להלילו
 אבל כשהגיע זמן חפלוהו כרע להקב"ה על ברכיו והספלו חפלוהו ושוב לא היה לו פתחון פה להלילו:

מצודת ציון

משנה כמו על השל (ט"ז'): (יב) הרגשו. ענין קצוץ כי
 בקצוץ עם רב נטעו קול אנוה ורגישה וכן למה רגשו נים
 (הלכים ז'): (טו) בל. הוא מל' מודה בלו והלך (נחל ד')
 וכו' וכן ויבולת. או הוא מענין לא כמו כל למד לק (שעיה
 כ'): משתדל. ענין עסק והסתרות גדול' השתדל להיות איש

מצודת דוד

לחוק המלוכה לזה כתב המלך מכתב ידו על הכתב והקטיר
 (יא) כדו ידע. כאשר ידע אשר כתב המלך מכתב ידו על הכתב
 על. ככנס לצינו במקום מוצע ועל העילה היה לו לחוש
 פתוחות מול ירושלם לכוון בחפלוהו למולה כו"ש והסתכלו לך
 דרך אלס וגו' העיר אשר בכתב וגו' (מ"א ח'): חמנין. וכו'
 פעמיים ציון היה הוא כורע על ברכיו ומשכל ומורה לפני אללה
 ומהחן לפני אללה: (יג) בארין. או קצבו אל המלך ולאחר לפניו על דבר הקצר הנעשה צעור המלך ובה אצרו הלל בכתב יד
 סארוהו: ענה. השיב המלך ואמר אחת הדבר ועשיה היא בחוק כוונה מדי ועם אשר לא חסור לעולם ר"ל ע"כ כן יהיה הולל
 ונשתאי אי חין להשיב וכוננה הקצוע: (יד) בארין. או כשיבו ולאחר לפני המלך אשר דניאל אשר הוא מן בני הגולה של יהודה
 לא צוה לעלות עמו ועלה לחוש עליו המלך ועל הקצר אשר נשתת ר"ל אינו מושש על קיום חלבוהו ועל דבריו: חמנין. ומלשה
 טעמיים ציון מנקה נקטו ומלשו: (טו) ארין. או כאשר נמט המלך את הדבר הרבה היה הדבר רע בעיניו: שם בל. טס על
 דניאל ליון כוזה מיוון פדיון נפשו להלילו מנוח או כל לאו שחל לבב עשה לו מלאוהו היה טוען צעורו ועד שקיעת החמה היה
 מהתקטף להלילו: (טז) בארין. או האמיים הלכה התקבלו כולם על המלך כי להלשין באו רק מקתם וכאשר ראו שחזן המלך
 להלילו התקבלו כולם ואחרו למלך דע אחת המלך איש יס מכתב קצוע למדי ועם אשר כל קצר ודבר קיום אשר יקיים המלך לנשט

וּפְרוֹס הַיֵּרִיכָל אֶסְר וּקוֹם דְּרִמְלָכָא יְהִקִּים לָא לְהַשְׁנִיחָהּ: " בְּאֲדִין
 מְלָכָא אָמַר וְהִיתָיו לְדַנְיָאֵל וּרְמֵו לְגַבְא דִּי אַרְיוּתָא עֵנָה מְלָכָא
 וְאָמַר לְדַנְיָאֵל אֱלֹהֶךָ דִּי אַנְתָּה פְּלַחְדִּילָה בְּתַדְרִירָא הוּא יִשְׁוֹבְנָךְ:
 י" וְהִיתִית אֲבָן חֲדָה וְשָׁמַת עַל־פִּס גַּבְא וְחַתְמָה מְלָכָא בְּעֻזְקָתָהּ
 וּבְעֻזְקַת רַבְרַבְנֹוהִי דִּי לְאַתְשָׁנָא עֲבֹו בְּדַנְיָאֵל: י" בְּאֲדִין אֱוֹל
 מְלָכָא לְהִיכְלָה וּבֵת טוֹת וְדַחֲוֹן לְאַהֲנַעֲל קְדָמוּהִי וְשִׁנְתָּה גִדַת
 עֲלוּהִי: " בְּאֲדִין מְלָכָא בִּשְׁפָרְפְּרָא יְקוּם בְּנִגְהָא וּבַהֲתַפְּהִלָּה
 לְגַבְא דִּי־אַרְיוּתָא אֱוֹל: י" וּבְמִקְרָבָה לְגַבְא לְדַנְיָאֵל בְּקַל עֲצִיב
 זַעַק עֵנָה מְלָכָא וְאָמַר לְדַנְיָאֵל הַנְיָאֵל עֲבַד אֱלֹהָא חַיָּא אֱלֹהֶךָ
 דִּי אַנְתָּה פְּלַחְדִּילָה בְּתַדְרִירָא הִיכַל לְשִׁוּבוּתְךָ מִדְּאַרְיוּתָא:
 י" בְּאֲדִין דַּנְיָאֵל עִס־מְלָכָא מְלַל מְלָכָא לְעֲלָמִין חַיִּי: י" אֱלֹהִי
 שְׁלַח מַלְאַכְהָ וּסְגַר פִּס אַרְיוּתָא וְלֹא חֲבַלּוּנִי כִּלְקַבְּלִי דִּי קְדָמוּהִי
 זְכוּ הַשְׁתַּכַּחַת לִי וְאַף קְדָמוּךְ מְלָכָא חֲבוּלָה לָא עֲבַדַת:

*יתיר ה' פ' ועובי פ' רבתי *יתיר ה' *יתיר ו'

ת"א אלקך וגו' ענינה ע"ג: והחיים וגו' מה פ"ע: אלהי טבת. עקידה טעם ט"ו ספר הזוהר ט' וישע:

רשי"י

(טז) די מלכא יהקים. אשר המלך יגזור ויעמיד לא לאדם לשמוח: (יח) והיתית אבן חדה. והוצאת אבן
 אחת ובכל ארץ צביל אבן כי אם לבנים כמ"ט נלכדה לבנים (בראשית ו"א) למדנו שאין אבן צביל ולפי
 טעה הניחוס מלכאים מלך ישראל. אם הסגה במעשה בראשית על הים סיקרע לבני ישראל. ועל האש שלטון
 לחכמים וחזיריו ועל האריות מלך לניחל לא הסגה על זריקת אבן חיוין שלא יזיק בלדס והמלך אמר מעם
 האריות או אשפר לטלוקן שכבר נבזרה בנזרה אזהרה זו מהוקם אדם והסגה אש יבא יבא (סא"ה): ושמת על
 סוס גבא. הסגה על פי הבור: בעזקתה. טעמיהו שלא יזוזה ומקומו שלא ישלכו עליו אבנים להרגו: די לא
 תשנא צבו בדניאל. שלא ישחטה רגו כלומר שלא יעשו לו היות שלא כראונו (ס"א כראונו): (יש) ובת טוה.
 לן כשעניו: ודחון. ושלחן במעשה כך פטר דונס לא הכניסו לפניו שלחן לאכול: ושנתה גדת עלוהי. נדה.
 שניה: (כ) בשפרפרא. נעלה השחר והרבה יש בחי': יקום בנגהא. עמד לאור הנקרא לא בשלש טעות כשאר
 מלכי טס: ובהתחלה לגבא די אריותא אול. ובשלהם לחפירת האריות הלך: (ג) חבולה לא עבדת. טוס

מצודת דוד

מצודת ציון

טו עניו טוב אין לשמוח: (יז) בארין. או אמר המלך להניח
 לא דניאל להשליכו אל הבור של האריות: ענה. הרים המלך
 קול ואמר דניאל אליהך אשר אהב עובד אלוהי בכל עם הוא
 יליך: (יח) והיותו. והוצא אבן אחד ושמו אלוהי על פי הבור:
 וחתמה. לצביל ויכול לזוז אם האבן מתקומם חתמה מלמעלה בחוקים
 גזרים המלך ונחתם טעמו שריו אשר לא הסגה הכלון דניאל כי רגון המלך היה בחייו וחשש פן ישנו לזוז כי יצוהו בשלש
 אבנים וכדומה ורגון השמים היה צמיחו וחששו פן המלך ישנה לזכר כי יעלה פון הבור או ישמחו פון האריות בלחה מחבולה:
 (יט) ארין. או אשר שחתמו הלך המלך אל היכלו וכן צלל אריות ולא הכניסו לפניו כלי טעמה חזק: ושנתה גדת. חמנו:
 (כ) בארין. או עמד המלך ממשכו בשער צהרי היום והלך בחשון אל הבור של האריות: (כא) ובמקרה. וכאשר בא קרוב
 אל הבור נעק אל דניאל בקול עלז והרים קול ואמר לו דניאל עזר אלהים חיים: אלהך. האלהים אשר אהב עובד אלוהי בכל עם
 האש יבא הים להליך פון האריות: (כב) ארין. או דבר עם המלך ואמר אליו המלך לעולם ימים: (כג) שלח מלאכה. אלהי
 אדם מלאכה וסגר פי האריות ולא השמיטו אחי בניבור אשר נמלא לי לפניו זכות ולא קשה אם שכחי: ואף קדמך. ואף לפניך העלך
 לא עשיתי דבר השגחה ובטעם הנה דברך השגחה לא יחשבו למדך כי אני ואתה חייבים צדקו:

בַּאֲרִין מַלְכָּא שְׁנַיָּא טַאב עֲלוּהוּ וְלִדְנִיָּאל אָמַר לְהִנְסָקָה מִן
 גִּבְא וְהִסַּק דְּנִיָּאָר מִן־גִּבְא וְכַל־חֶבֶל לְאִי־הִשְׁתַּכַּח בֵּיהּ דִּי הַיּוֹמָן
 בְּאַלְהָהּ: ^כ וְאָמַר מַלְכָּא וְהִיתִיו גְּבַרְיָא אֵלֶךְ דִּי־אֲכַלוּ קִרְצוּהוּ
 דִּי דְנִיָּאל וְלִגְב אַרְיוּתָא רַמּוֹ אַנּוּן בְּנִיהוּן וּנְשִׂיהוּן וְלֹא־מִטּוֹ
 לְאַרְעִית גִּבְא עַד דִּי־שְׁלִטּוֹ בְּחוּן אַרְיוּתָא וְכַל־גְּרַמִּיהוּן הִדְקוּ:
^כ בַּאֲרִין דְּרִיוּשׁ מַלְכָּא פְתַב לְכַל־עַמְמֵיָא אַמְיָא וְלִשְׁנַיָּא דִּי־
 דְאַרִין בְּכַל־אַרְעָא שְׁלַמְכוּן יִשְׁגָּא: ^כ מִן־קִדְמֵי שִׁים מְעַם דִּיּוֹ
 בְּכַל־שְׁלִטָּן מַלְכוּתֵי לְהוֹן וְאַעִין וְדַחְלִין מִן־יְקָרָם אֱלֹהֵהּ דִּי־
 דְנִיָּאל דִּי־הוּא וְאַלְהָא תִּיָּא וְקִים לְעֵלְמִין וּמַלְכוּתָהּ דִּי־לֹא
 תַתְּחַבֵּל וְשְׁלִטְנָה עַד־סוּפָא: ^כ מִשְׁיּוֹב וּמִצַּל וְעֵבֵר אֶתִּין וְתַמְהוּן
 בְּשִׁמְיָא וּבְאַרְעָא דִּי שְׂיּוֹב לְדְנִיָּאל מִן־דִּר אַרְיוּתָא: ^כ וְדְנִיָּאָר
 הִנֵּה הִצְלַח בְּמַלְכוּת דְּרִיוּשׁ וּבְמַלְכוּת כּוּרְשׁ פְּרָסְיָא:

ו' בַּשְּׁנַת חֲדָה לְבִלְא־שְׁצוּר מֶלֶךְ בְּבַל דְנִיָּאל חָלַם חֲזָה וְחֻזּוֹ
 רֵאשִׁיָּה עַל־מִשְׁכַּבָּהּ בַּאֲרִין חֲלָמָא כְּתַב רֵאשׁ מַלְיָן אָמַר:
 בַּעֲנָה דְנִיָּאל וְאָמַר חֲזָה חֻזּוֹת בְּחֻזּוֹ עַם־לִילְיָא וְאַרְוֹ אַרְבַּע רוּחֵי
 ת"א וְאִמַר וּנְלַח. עֲקִיָּה שַׁעַר כ"ו: צִדְרִין וְגו'. וְנִיגֵלָה י"א:
 *דִּירִין קְרִי *וִיעִין קְרִי *פְּרָסְיָא קְרִי

רש"י

דבר כיעור ושקר לא עשיתי: (כד) שניא טאב עלוהו. הרבה טועב בעיניו: ולדניאל. ואם דניאל טע
 להעלות מן הצור: די הימין באלהה. אשר האמין באלהיו: (כה) די אכלו קרצוהו. אשר הלטינו עליו: ולא
 משו לארעיות גובא. לא הגיעו להחיות הצור עד שמשלו בהם האריות וכל עלמותיהם הדיוק: (כו) בארין
 דריוש וגו' די דארין בכל ארעא. שדרין בכל הארץ שלטנו ויפגה: (כז) ובמלכות כורש. שמלך אשר דריוש
 שלח מלך דריוש הנודי אלה שנה אחת וסרגב במלחמה כאשר כחזב בספר יוסף בן גוריון והמליכו את מרד
 חתנו עליהם בחוק ההיל:

ק (א) בארין חלמא כתב. או (החלוס כחז) ורשעי הדברים אמר: (ב) וארו. והנס: ארבע רוחי שמיא
 מגיחין וגו'. ארבע רוחות נוספות בלוח מארבע רוחות העולם ונלחמות עם הים הגדול וסוערין לחו:

מצודת דוד

מצודת ציון

ק (ב) וארו. כמו ואלו ר"ל והנה: מנחין. ענין יוליה כמו נחיה. (כד) בארין. או הכנה מלמד הועב הדבר על המלך ואמר
 להעלות את דניאל מן הצור: והסבך. והועלה דניאל מן הצור
 ולא מולא צור כל הנבל ופלע על אשר האמין באלהיו ולא הפיו
 תשבתו: (כה) ודריושו. והניחו את הארשים האלה אשר הלטינו ונלטינו על דניאל והושלכו אל צור האריות הנה ונתיים ומסותיהם:
 ולא משו. לא הגיעו להחיות הצור עד אשר משלו בהם האריות עורם צלור ואלכו אחסם וקפ עלמותם כחזו דק ק: (כו) בארין.
 או כחז דריוש לכל העכו"ם וכן כחז לכל עממיהו וגו' אשר שוכנים בכל הארץ שלטנום ויפגה: (כז) מן קדמי. מלפני הוסיס גורם
 אוור אשר בכל ממשלת ונלכוהו יהיו חרדים ונחשדוים מלפני האלהים של דניאל אשר הוא אלהים חיים וקיים לעולם ונלכוהו היל
 מלכות אשר לא הושתה ונמשלתו עד סוף ימי עולם: (כח) משיוב. משפט ומגיל ועשה אחותו ורביים הושתה בשנים ובאק אשר
 הילז את דניאל מיד האריות: (כט) ודניאל דנה. ודניאל זה הללית למשול מושל רב ציני מלכות דריוש ובהחלם ימי מלכות מרד
 הפרסי אבל לאחר זה פירש עלמו ועבודת המלך ונהנה את וצונבן חסותו כמה כחזבו לעמלה:
 ק (א) בשנת. שנה האחת לצבטלכ: חלם. כלה דניאל חלום ומלכותו רבשו בהיותו ימן על משכבו והוא ככל ענין צמ"ש ה'
 החלוס צלה צונכחות הונוט שכלש: בארין. או כחז לעלמו לזכרון את כל דבריו החלוס אבל לזכורו אמר רק כלשתי דבריה
 ולא כחז: (ב) בענה. היום קול ואמר ולא ספר הכל כ"א כלש ענין אמר לפני דניו: חזרה. כולם הייתי צונכח עם שנים
 הילכה ר"ל צעת השנים: וארו. ר"ל והנה צלרבע רוחות השמים משנות רוחות ויולחוט מנחמתן אל הים הגדול:

שְׁמִיָּא מְנִיחָן לִימָא רַבָּא: וְאַרְבַּע חַיּוֹן רַבְרָבָן סַלְקוּן מִדִּימָא
 שְׁנַיִן דָּא מִדָּא: קְדַמִּיתָא כְּאַרְיָה וּגְפִין דִּי־נִשְׂר לָהּ חוּה
 הָיִית עַד דִּי־מְרִיטוּ גְפִיה וּנְטִילַת מִן־אַרְעָא וְעַל־רַגְלֵין כְּאַנְשׁ
 הַקְּיִמַת וּלְבָב אֲנִשׁ יְהִיב לָהּ: וְאַרְו חוּה אַחְרֵי תַנְיְנָה דְמִיָּה
 לְדָב וְלִשְׁטַר־חַד הַקְּיִמַת וְתַלְתַּת עֲלֵעִין בְּפִמָּה בֵּין שְׁנַיָּה וְכֵן
 אָמְרִין לָהּ קוּמִי אֲכַלִּי בִשְׂר שְׁנַיָּא: בְּאַתֵּר הִנָּה חוּה הָיִית
 וְאַרְו אַחְרֵי בְנָמֵר וְלָהּ גְפִין אַרְבַּע דִּי־עוֹף עַל־גְּפִיה וְאַרְבַּעַה
 רֵאשִׁין לְחוּתָא וְשִׁלְטָן יְהִיב לָהּ: בְּאַתֵּר הִנָּה חוּה הָיִית בְּחוּזֵי
 לִילִיָּא וְאַרְו חוּה רַבִּיעִיָּא דְחִילָה וְאַמְתְּנִי וְתַקִּיפָא יְחִירָה וְשְׁנַיִן
 דִּי־פְרוּל לָהּ רַבְרָבָן אֲכַלָּה וּמְדַקָּה וְשִׂאֲרָא בְּרַגְלֵיהּ רַפְסָה

*יתיר * ג'א הקיפת *יתיר * י'יתיר * רביעאה קרי *יתיר *

ת"א וארבע חיון. עקרים פ"ב: וארו חויה. מגילה י"ב קדושין ע"ב ע"ג: ו'תלת עלעין. קדושין ע"ב: רש"י

(ב) וארבע חיון. ו' חויה: שני דא מן דא. משנות זו מזו: (ד) קדמיתא כאריה וגמין די נשר לה. היא כאריה ולה כנפי נשר זו היא מלכות בצל שהיתה מושלת בצוחה עשה וכך ראה חויה ירמיה שנאמר עלה אריה משכבו (ירמיה ל') ואמר הנה כנפי ידחה וגו' (סס מ"ח): עד די מרישו גפה. נמרעו כנפיה זו היא אריה למפלחה: ונטילת מן ארעא. לשון נסתלק מן הארץ רמו שהצטל המלכות מן הארץ: ולבב אניש. לשון חלשות כמו ידעו גוים חטט מהם סלה: (ה) אחרי. אחרת: תנינא. שעלתה שניה מן היס: דמיה לדוב. זה רמו למלכות פרס שהמלך אחר בצל שאולכים ושוחים כדוב ומסורבלים בצמר כדוב: דמיה לדוב. לדב כדוב כמו דיבא הרבוס כל זכב טאף זכב נקראה מלכות פרס שנאמר על כן הכס אריה מיער זכב ערבות יתדקס: ולשטור חד הקטמ. ולד אחד עומה רמו לשפסוק מלכו' בצל תמתין פרס סבה אחת שהמלך מדי: ותלת עלעין בפומה. שלט ללעוה רבוחיו פי' ג' מדינות היו חמדי מורדות בה ומשלימות עמה פעמיים בזועקן פעמיים פולטקן וזהו בפומה בין שניה פעמים חוק לשני פעמים לחוכן ואני אומר הלה עלעין שלשה מלכו' שעמדו לפרס כורס ואחשורוס ודריוס שבנה הבית: בשר שניא. בשר הרבה: (ו) גפין ארבע גו' וארבעה ראשין. הם ל' מושלים שהלך להם אלכסנדרוס ונקודן צמותו את מלכותו כמו שנאמר בספר יוסף בן גוריון שהסיה הוהת הג' הוא מלכות ויון ונקראה נמר על שם שהיה גזרת גזרות על ישראל מנומרות ומשונות זו מזו: ושלטן ייב לה. והשלטה נחנה לה: (ז) בחווי ליליא. כלילה אחרת השלש הראשונות ראה כלילה אחת וזו כלילה אחרת על סה' שהיא שקולה כנגד שלשתן בזיקרא רבה: ושני די פרוז לה. שני ברזל לה: ומדקה. מדיקה ושוחקת דק: ושאר.

מצודת ציון

מצודת דוד

(ג) וארבע חיון. ארבע חיות גדולות עולות מן היס והיו מחזיקים במלכותם זה נחש: (ד) קדמיתא. המלכותה מלכה כלכרי וזה כנפיה כשל נשר: חויה. רואה הייתי עומדה על עמודה עד אשר הלכו כנפיה ובשאת מן הארץ ונקום אסון עומדה בעזר יטיח כנפיה שהיה להעויל לכל הפול: ועל רגליה. ועמדה על רגליה לדב כן ארס כי עמדה לא היה לה עוד עזר ועוסה הכנפיה: ולבב. ויטין לה לדב בן ארס טאין לו לב אנויין כלב הארי' והוא מרמוז על מלכותו בצל שנאמר בנ"ל עלה אריה ומשכבו (ירמיה ל') וחק עליו נאמר הגזר הגדול (ויחזקאל ח') וסופה עדי עובד: (ה) וארו. והנה היה אחרת שניה לה דוחה לדוב חוין וזה הועמדה לדב אחד ועלמה ללעוה צביה בין שניה וכן אמרו לה קוויי אכלי בשר הכבה והוא מרמוז על מלכות פרס שאולכים ושוחים כדוב ומסורבלים' בשר כדוב ומה שהקויה לכבר חד הוא לרמוז שלא תמשול בתמשול רע חיד אחר מפלה בצל וכן באכלה תמשול מן המלכות פרס שאולכים ושוחים כדוב ומסורבלים' בשר כדוב ומה שהקויה לכבר חד עלעין ירמוז על שלשה החלבים אשר תעמיד הם כורס ואחשורוס ודריוס שבנה הבית ובשר שניא ירמוז על רע העובר כיו' כנפתי ציכוס ונחתי כן אלוהות משך ועמתיי מתקרים (ישעיה י"ה): (ו) באתר. אחר זה רואה הייתי והנה אחרת עולה כנמר ועל גופם ארבע כנפיה כשל עוף וארבע ראשין היו להם הריא ומשלה כיון לה והוא מרמוז על מלכותו ויון ע"ש שבזרי בזכות על ישראל משונות זו מזו כנמר הזה הנומרת בתצבורות משונות ובגין ארבע וארבעה ראשין ירמוז שאחרי וזה אלכסנדרוס ונקודן מלך ויון מחלקה מלכותה לארבע מלכות והם קוואל ומלכים וכו': (ז) באתר. אחר זה רואה הייתי במלכה צינה כלילה והנה עולה חיה הכנפיה ונראה ובעלה חיונה ולה חוק יסירה ומרוצה ולה שנים של ברזל והנה גדולות ואכלה ושחקה דק והנאשר רמס' ודקס כנפיה: וד"א בשנרה. היסה משונה מן כל החיות אשר עלו לפניו ועל כי לא מלא לה דמיון בכל החיות שצולמו להם לא אמר למה היסה דומה

והיא משנה מן כל חיותא די קדמויה וקרנן עשר לה:
 משתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי ועירה סלקת ביניהון
 ותלת מן קרניא קדמתא אתעקרו מן קדמויה ואלו עיגין פעיני
 אנשא בקרנא דא ופס ממלל רברבן: * חנה הוית עד די
 כרסון רמיו ועתיק יומין יתב לבושה וכתלג חור ושער ראשה
 כעמר נקא פרסיה שביבין דינור גלגלוהי נור דלק: * נחר די
 נור נגר ונפק מן קדמויה אלה אלפים ושמשונה ורבו רבין
 קדמויה יקומון דינא יתב וספרין פתיחו: * חנה הוית בארין
 מן קל מליא רברבתא די קרנא ממללא חנה הוית עד די
 קמילת חיותא והובר גשמה ויהיבת ליקדת אנשא: * ושאר
 חיותא העדיו שלטנהון וארכה בחיין יהיבת להון ערומן ועין:
 * חנה הוית בחווי ליליא וארו עסעגני שמיא כבר אנש אתה:

*יתר י *יתר ו *אתעקרה קרי *יתר י *נא יתב *אלפין קרי *רבבן קרי
 ת"א עד די וגו' חגיגה י"ד סנהדרין ל"ח ע"ב הוזהר פרשת ויחי ופרשת ויקרא: לצוטה חבל. חגיגה ע"ב:

רשי

מוחר חילתה: וקרנן עשר. עשר קרנות זו פי לו המלך חסס עשרה מלכים שיעמדו קודם לאספסופם שחרב
 חס הביט: (ח) ואלו. כמו וארו לשון חס: ממלל רברבן. דברי גאון הוא עיטוס סאח"ל שחרף וגדף וכנס
 להיכל בעזום פנים: (ט) די כרסון רמיו. כסאות הוטלו ומקמו ליטב במשפט אחד לדון לאור ואחד לזקום
 לשראל: ועתיק יומין יתב. הקב"ה יושב למשפט על המלכות הזו ועל שלטניה שהכניסו לפניו והציקו לבניו:
 כתלג חור. ללבו עינות עמו: ושער ראשה כעמר נקא. מנקה עלמו מזכויות שים לעכ"ז לפניו ומשלים להם
 כל סכרם בעולם הזה בזיקרא רבא: די נור. של חס: נור דלק חס בוערה: (י) נגר ונפק. מושך ויואל:
 ושמשונה. לעחק ונוין: דינא יתב. המשפט נחישב לפניו: וספרין פתיחו. הספרים נפתחו ספרי העצמות
 והכרעה שעת: (יא) מן קל מליא. מקול הדברים הגבוהים שהקדן מדברת עליהם החמו של עתיק ומוין: עד
 די קמילת חיותא והובר גשמה. אצל גופה: ליקדת אנשא. ללבו חס הוא חסו של יעקב וסיה בית יעקב
 חס וגו' (עובדיה ח'): ושאר חיותא העדיו שלטנהון. ולשאר המלכות הסירו מן השמים ממלכתהון: וארבה
 בחיין יהיבת להון. וזמן נקן להם בחיים: ארכה. המענה: (ג) כבר אנש אתה. הוא מלך המשיח:

מצודת דוד

מצודת ציון

כמו שאמר בשלש הכלאות ודך אחר שהיה משובח מן: (קרינן)
 והיה לה עשר קרנות גדולות: (ח) משתכל. ממונן היינו
 שהקדמות והנה קרן אחת קמה עלה ביניהם ועלמה מן הקדמות
 הכלאות נעקרו מלפניה: ואלו: והנה עינים מעיני חס הם
 על המלכות ישמעאל החזקה על הצדד ומושלט זמן רב ועצומה במק
 ומלכות ישמעאל שוכני אלהים ושליטים וחלוצים וכוונן וכוונן
 ממונה ומשונן לחורם ישמעאל ושקיה מהם שלש מלכויות והמלך מהם הבא עומדה היה חס ונצון ומדבר בשלמות של המקום:
 (ט) חזרה. כולם הייתי כל זאת עד אשר הוטלך והוסס כפי חקן מיושן בימים יב על הכסף ולבשרו היה לכן כסבל ושער ראשו
 היה כעמר נקי: ברסיה. כסאו היה מיונות של חס בגלגלי הכסף היו חס צוער: (י) נגר. חבל של חס היה מושך ויואל המלכות
 חלק פעם חלק ימכרו אותו וכדור פעם כדור יעמדו לפניו: דינא. עדה המשפט היו יושבים ולפניהם ספרים פתוחים חמו כי כל
 חס הפניה צדמות וכן להיות שהם מלא רחמים ולצוטה חבל לכו כי יצין עין עמו ושער ראשה כעמר נקי לכו עיקר חוס
 המשפט והנ"ד של מנלה יבנו למשפט ולפניהם ספרי החכמות מנעשה בני חס: (יא) חזרה. כולם הייתי אז עומדה קול' וכו'
 הנחלות אשר דברה הקדן הקדמה: חזרה. כולם הייתי עד אשר בעבור זה הנהג' חס' ולאדד נושה ומסמם לשריעת חס: (יב) ושאר
 חיותא. ושאר חיותא הם שלש הכלאות: העדיו. ושאר ממשלתהון והמחמת זמן להשאר בחיים נקן להם עד זמן ועדן ור"ל עד שם
 קדמו וימח אשר בעבור דברי מלך המזרח יאמר המקום כל המלכות ישמעאל ושאר המלכויות ימח ממשלתהם כ"א בזמנו אצל ספר
 בחיים עד צואה לנלמטה עם גוג מלך המגוג ואל יעלו בטעלים: (יג) חזרה. כולם הייתי במלכות סימם הליכה והנה עם שם

הוא ועד עתיק יומיא מטה וקדמוהי הקרבותי: י ולה יהב
 שלמן ויקר ומלכו וכל עממא אמיא ולשניא לה יפלחון
 שלמנה שלמן עלם די לא יעדה ומלכותה די לא תתחבל:
 יו אתברית רוחי אנה דניאל בנו נדנה וחוני ראשי יבחלנני:
 יא קרבת עליהד מוקאמא ויציבא אבעא מנה על כל דנה
 נאמר לי ופטר מליא יהודענני: יב אלן חיותא רברבתא די
 אנן ארבע ארבעה מלכין יקומון מן ארעא: יג ויקבלון מלכותא
 קדישי עליונין ויחסנון מלכותא עד עלמא ועד עלם עלמא:
 יד ארין צבית ליצבא על חיותא רביעותא דיחות שניה מן
 בלהון דחילה יתירה שניה די פרזל וספריה די נחש אכלה
 מדיקא ושאר אברגליה הפסה: יו ועל קרניא עשור די בראשה
 ואחרי די סלקת ונפלון מן קדמיה תלת וקרנא דכין ועינין לה
 ופם ממלל רברכן וחוזה רב מן חברתה: יז חוזה חיות וקרנא
 דכין עברא קרב עם קדישין ויכלה להן: יח עד די אמה עתיק

*יתיר ו' *יתיר י' *יתיר י" *יתיר י" ונפלה קרי *יתיר י'

רשי"י

ועד עתיק יומיא. סהי יושב בתשפט וכן את האמות: בטא. הגיע: (יד) ולה יהב שלמן. ולאוחו בן אדם
 נתן ממסלה עכ"ס דומה כחיות וישראל דומה כבני אדם על סם סהם ענחטס והמיוס: די לא יעדה. לא
 יסור: (טו) אתברית רוחי. לשון כי יכרה (שמות כ"ב) ולשון ארמי ועברי שוין בו כלומר נסחם מהוך עומק כריסם:
 בנו נדנה. בחוך חיקה נחמק סלה כלומר נכסלה רוחי בחוך הגוף מן הסלוס הזה: (טז) קרבת על חד מן קאמא.
 קרבתו אלא א' מן העומדים סם לפני עתיק יומיא נקראו עומדי סנא' (זכריה ג') בן העומדי' האלה מפני
 סאין לסם קסליס: ויציבא אבעא מנה. והלחמ שאלתי ממנו: (יז) ארבע מלכין. ד' מלכות: (יח) ויקבלון מלכותא
 קדישי עליונין. אלו ישראל סיטלו המלכות מהרביעות: (יט) ארין צבית ליצבא. או חסמתי לעמוד על מלכות מן
 הסוה הרביעות: די חוזה שניה מן בולהון דחילה יתירא. אשר היתה משונה מכולן בציונה יתירה: (כ) ונפלה מן
 קדמה תלת. ונפלו מפניה סלה מן הרשעות: וקרנא דכין ועינין לה. והקדן אשר כוחה ועיני' לה ככסוב למעלה:
 (כא) חוזה חיות. בחלומי הראשון סספרתי למעלה: עם קדישין. עם ישראל:

מצודת דוד

מצודת ציון

השמים היה צל כדמות בן אדם ועל מלך המשיח ימות: ועד
 עתיק יומיא עד הזמן האישון עמיס והקיצו אוחי לפניו:
 (יד) ולה. ונתן לו הממשלה והסנד והמלוכה וכל העו"ס עבדו לו: שלטנה. ונמשחו סהי ונמשלה טולם אשר לא ססור ומלכותו
 סהיה נלמי אשר לא תושעה: (טו) אתברית. ואלי נמיאל נכסדה רוחי בחוך חיקה ר"ל בחוך הגוף כלומר עם כי לא ילאה מ"ע
 ככסדה כנפוקס והוא מל' בחוזה והפלגה: וחוני. מלכותי רלמי הבטיל חותי: (טז) קרבת. קרבתו אל אחד מן העומדים סם מלאכי
 מעלה סאין סהם סיבס: ויציבא. בקשמו ממנו סתרון סאמס על כל זמא ולאכי לי והיועו לי סתרון הדברים והוא כפל עיני בתי"ש:
 (יז) אלן. אלה החיות הגדולות אשר הנה נחשפס ארבע סתרון הוא אשר ארבעס מלכיס יעמודו מן סאין: (יח) ויקבלון. סח"ו
 יקחו המלוכה קדושי עליונים סם יסכלו העליונים במעלה: ויחסנון. ויסחו המלוכה עד עולם וחוני וסיכ עד עולם עלמתי וס"ל
 עד עולם חות כי לפעמים יאמר עולם על זמן סאך כמו ועבדו לעולם (שמי' כ"א): (יט) ארין. או סעלמי לדעה לחינה סתרון
 על סהי הרביעות אשר סהה מטוה בחול' ונמעשים מן כולן בהסתמות כס: דחילה. נוסחתי יתיסס ומכונה סהי סל כדול
 ולסרטיס סל מחס: אכלה. וסחקה סאך והסאפל נח"ס כנגלה: (כ) ועל קרניא. גס סעלמי לדעה לחינה סתרון על עשס
 סקניס אשר ככס' והקדן סלחכס סקטס אשר עלמס ונבלו סלס עלשניס: וקרנא. וסתרון סקדן סתמוס סחלס אשר עייס לה
 וסס סהדכר גדולות ונפלות ונכסלות ונכסלות מן סתמוס: (כא) רוח. גס סעלמי לדעה סתרון מה סכוחס חיימי אשר סקדן
 סחלס עשס מלפסס עם יסכלו הקדוסיס ויכלה לסם ונלפסס: (כב) עד די אמה. עד אשר כל סאך סתרון צייסס וסן מלפס

דניאל ז

וַיִּמְיָא וְדִינָא יְהֵב לְקַדְיִשֵׁי עֲלוּנִין וְזִמְנָא מִטָּה וּמַלְכוּתָא הֶחְסֵנּוּ
 קַדְיִשֵׁין: ^כ בֵּן אָמַר חַיּוֹתָא רְבִיעִיתָא מַלְכוּ רְבִיעִיא תְּחִיא
 בְּאַרְעָא דִּי תִשְׁנָא מִן־כָּל־מַלְכוּתָא וְתֵאכַל כָּל־אַרְעָא וְתִדְוִשְׁנָהּ
 וְתִדְקָנָה: ^כ וְקִרְנִיא עֲשֵׂר מִנָּה מַלְכוּתָהּ עֲשָׂרָה מַלְכִין יִקְמוּן
 וְאַחֲרֵין יָקוּם אַחֲרֵיהֶן וְהוּא יִשְׁנָא מִן־קִדְמָיא וְתִלְתָּהּ מַלְכִין
 יִהְשָׁפַל: ^כ וּמַלְכִין לְצַד עֲלִיא יִמְלֹל וּלְקַדְיִשֵׁי עֲלוּנִין יִבְלָא
 וְיִסְפַּר לְהַשְׁנִיָּה זִמְנִין וְדַת וְיִתְיַהֲבִין בִּידָה עַד־עֵקֶן וְעַד־נִין וְפִלְג
 עֵקֶן: ^כ וְדִינָא יִתְבּ וְשְׁלֻמְנָה יִתְעַדִּין לְהַשְׁמֵדָה וּלְהַחְבֵּדָה עַד־
 סוּפָא: ^כ וּמַלְכוּתָא וְשְׁלֻמְנָא וְרִבּוּתָא דִּי מַלְכוּת תְּחִית כָּל־
 שְׁמִיא יְהִיבֵת לְעַם קַדְיִשֵׁי עֲלוּנִין מַלְכוּתָהּ מַלְכוּת עֲלֵם וְכָל־
 שְׁלֻמְנָא לָהּ יִפְלַחוּן וְיִשְׁתַּמְעוּן: ^כ עַד־כָּה סוּפָא דִּי־מִלְתָּא אָנָּה
 דְּנִינָא שְׁנִיא וְרִעִינִי יִבְהַלְנִי וְזוּי יִשְׁתַּנּוּן עֲלִי וּמִלְתָּא בְּלָבִי
 נְטַרְתָּ:

רביעאה קרי *עלאה קרי

ת"א וחסכל כל וגו' שטותו ז' ע"ז ב' ופלג עדן. סהדקין ל"ז: ונלחא. עקדה שער כ"ח:

רש"י

(כב) ודינא יחב לקדישי עליונין. ונקמה נתן להם ממנה: (כג) בן אמר. כה עניי הנולדך הסותר לי את
 החלוס: (כד) וקרניא עשר. וקרנים עשר אשר ראית לה זה פחרות: מנה מלכותה. מלכות הנלכות: ואחר
 יקום אחרונה. והלחרון יקום אחריו כו' טעום: (כה) לצד עילאה. כלפי מעלה: ולקדישי עליונין יבלא
 ולישראל יערוח ויזיק: ויסבר להשניה זמנין ודת. ודמה בלבו להעביר על כל מעשיו ודחוס: עד עין
 ועדינין ופלג עידן. קן סחוס כו' זה כאשר נאמר לדניאל סחוס הדברים והחוס ודרשבו הרשעים איש לפי
 דעמו וכלו הקיים ויש לנו לפתור עוד כאשר ראיתי כחזו בשם רב סעודה סס אלף וג' מלוח ול"ה שנים
 האמיר בזמן הספר אשרי המהכה וגו' ופי' המועד עד עה שני עתים וחצי עה ואמר שהעמים הם ארבע מלוח
 ושמונים סמוס לאהם ממלחים עד שכבשה הביס ורצבע מלוח ועשר ויהי מקדם ראשון הרי סח"ץ ועוד חלי
 סעה הזה המ"ה הרי אלף של"ה את אלה חשוב מנעה הוסר הסתיו עד שזו זכר הסתיו אל מקומו וסוף הוסר
 שש שנים לפני הסודרין ויש קל"ה ראיה בספר זה. ועוד יש מצויין ראיה להשגות זה הספר אסחיר פני הספר
 אסחיר בגי' אל"ף ושל"ה: (כו) ודינא יתב. והדין נחושב לפני המקום: ושלטנה יהודון. ושלטנה וממשלתו של
 אותו מלכות יסירו מן השמים: (כז) וישתמעון. והיו שמעוים למלוחו לעשותה: (כח) עד כה. כאן: שניא רעיוני
 יבהלנני. הרבה היו מהשמותו מצילות אותי: וזווי ישתנון. מלוחו ופיוי ותארי שסחנו: בלבי נטרת. בלבי נפשו:

מצודת ציון

מצודת דוד

(כב) ותדושה. מל' דו'. (כד) יבלא. מל' בליה והספק: לקודשי עליונים כ"ל שפע ומשפט ישכאל מיד הקנן הזאה: וזכבא.
 ויסבר. ענין מחשבה וזכר"ל סכורו רבין: עדין קן הסכורם: והגיע העת ונחלו ישכאל הקדושים את המלוכה וז"ל כל הדברים
 האלה חפשי לדעת פחרותם: (כג) בן אמר. קן הסוב לי הנלחן
 הסיה הכעיעים פננו כי מלוח רביעית סיהי בלחץ אשכ סיהי
 משנה עמר וכל הנלכות והסכים כל הלחץ ומדוע אחרו והספק אחרו הדק: (כד) וקרניא. עשרת הקרנים ירמו אשר מן המלכות
 יהיו יעמדו עשר מלכים כ"ל צמלכות ישמעאל יהיו עשר מלכות הם המלכים למעלה: ואחרון. הקנן העיריה יורה אשר מן המלכות
 יעמוד אחריהם והוא יהיה משנה מן הראשונים וישפיל מהם שלשה מלכים: (כה) לצד עילאה. מל' עילאה וז"ל שפי שנים וחצי שנה יהיו מקורים
 ישכאל קדושי עליונים ישחיס כי כוב בני הגולה סיהי צמלכות ישמעאל: ויסבר. וישמע לשנות מישכאל זמן המועדים ומשפט הסודר
 יהיו מקורים בירו עד עה ותחזר ומשפט כנה היא ענה ואמר שפעם יהיה עדין ופלג עדן וז"ל שפי שנים וחצי שנה יהיו מקורים
 בירו: (כז) ודינא. וחס"ץ ישב עתה המשפט ויקירו ומשלתו להשמידו ולהחזירו עד סופו ומליות: (כח) ומלכותא. והמלכות והממשלה
 והגדולה של הנלכות אשר החם כל השמים יהיה נתון לעם קדושי עליונים הם ישכאל. מלכותה סיהי מלכות עולם וכל
 הסופרים יעמדו אחרו וחלו ישמעו לכל אשר ילוס: (כח) עד כה. עד היה קוף של דבר החזון: אנה. אתי דניאל הרבה מלח הנביא
 שחיי משבטו יעמדו פני נשפוט עלי וסדר היא שנתה בלבי כי לא אחר לבני דוד כ"ל ראשים הדברים ולא כולם ומל' ונח"ל
 למעלה ראש מלין אמר:

ח " בשנת שלוש למלכות בלשאצר המלך חזון נראה אלי
אני דניאל אחרי הנראה אלי בתחלה: ונראה בחזון יהי
בראתי ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ונראה בחזון
ואני הייתי על אוכל אולי: ואשא עיני ונראה והנה איל
אחד עמד לפני האכל ולו קרנים והקרנים גבהות והאחת גבהה
מן השנית והגבהה עלה באחרונה: וראיתי את האיל מננה
ומה וצפונה ונגבה וכל חיות לא יעמדו לפניו ואין מציל מידו
ועשה כרצונו והגדיל: ואני הייתי מבין והנה צפורה העינים
בא מן המערב על פני כל הארץ ואין נוגע בארץ והצפיר קרן
חזות בין עיניו: ויבא ער האיל בעל הקרנים אשר ראיתי
עמד לפני האכל וירץ אליו בחמת פהו: וראיתיו מניע ו אצל
האיל ויתמרמר אליו ויך את האיל וישבר את שתי קרניו
ולא היה כח באיל לעמד לפניו וישליכהו ארצה וירמסהו
ולא היה מציל לאיל מידו: וצפיר העינים הגדיל עד מאד
וכעצמו נשברה תקרן הגדלה ותעלינה חזות ארבע תחתיה
לארבע רוחות השמים: ומן האחת מהם יצא קרן אחת

רשי"י

ח (א) בשנת שלוש אחרי המראה הראשון אשר נראה אלי בתחלה החלוס האמור למעלה שנראה לו בשנת
אחד לבלשצר: (ב) על אוכל אולי. על הספר ששמו אולי: (ג) ולו קרנים. רמו למלכות פרס ומדי:
והאחת גבהה מן השנית. רמו למלכות פרס שבדולה ממלכות מדי שמלכות מדי לא היתה אלא שנה אחת
שנאמר (למן ט) בשנה אחת לדריש בן החשורש מורע מדי. וסמינו בסדר עולם לא מנינו שנה למדי בכחופים
אלא זו בלבד: והגבהה עלה באחרונה. רמו היא שתקדום מלכות מדי למלכות פרס: (ח) הייתי מבין. הייתי
מסתכל בו: צפיר. שער: ואין נוגע בארץ. דומה היה למדג באויר: קרן חזות. קרן גדול למראה העין:
(ז) ויתמרמר אליו. וילחם אליו הוא לשון כעס מר: (ח) חזות ארבע. מראה ארבע קרנים: (ט) ומן האחת
מהם. ומאחת מאלו המלכות: יצא קרן אחת. מלכות טיטוס ואלה ממנו:

מצודת ציון

ח (ב) הבריה. עיני אשון וכן לא נלמד הכיסי (ד"א כ"ע)
וכ"ל שסיסא מערפולין מקום האכמנות: אוכל. נכח
והוא מלשון יבלי מים (ישעיה ל') ואל כאל"ף עתקס הו"ד כעו
ישו ולישי (דס"א ז'): אולי. כן שם הכהן: (ד) מנגת. ענין
הכלה הדומיה בקין: (ה) צפיר. הוא שער וכן לפיני הסלס
(עזרא ח'): חזות. ענין חליים ונחלה:

מצודת דוד

ח (א) אחרי הנראה. אחרי אשר נראה אלי בתחלה בשנת ח'
לבלשצר: (ב) יהי בראתי. צעה שרליסי חזון הסוף
היינו לא בששון ובי: ונראה בחזון. רליסי ששכח הכנחה כלנו
הייסי שווד אלל ככר אולי: (ג) עלה באחרונה. מן הכלש של
האיל: (ד) ומה. בשלח הנעמד ובי: ואין מציל. לא היה כח
ציד וי להליל עם נורו: והגדיל. נעשה גדול ומוק: (ז) ואני
הייתי מבין. הסתכלתי בו צניס ובכונה הלז: על פני וגי'.

כ"ל צעה הלכו ע"פ כל הלכן היה דומה למדג באויר ואין הוא נוגע בארץ: קרן חזות. קרן גדול המראה: (ו) בחמת פהו.
בצמה גדולה צבל הכח: (ז) ויתמרמר. נלחם עמו בצניעות ובאכזריות רב: (ח) וכעצמו. וכאשר נעשה חזק ציוסכ: חזות
ארבע. ארבע קרנים גדולי הנכחה עלו צמקס הקרן הגדולה והיו פונים לארבע רוחות השמים אחד לכל רוח: (ט) ומן האחת.
מוקד קרן אחת מהם יאל עוד קרן אחת עקסה:

דניאל ח

מצעירה ותגדל יתור אל הנגב ואל המזרח ואל הצבי: ותגדל
 עד צבא השמים ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותמסם:
 ועד שר הצבא הגדיל וממנו תרים התמיד והשלך מן
 מקדשו: ויצבא תנתן על התמיד בפשע ותשלך אמת ארצה
 עשתה והצליחה: ואשמעה אחר קדוש מדבר ויאמר אחר
 קדוש לפלמוני המדבר עד מתי החזון התמיד והפשע שמים
 תת וקדש וצבא מרמס: ויאמר אלי עד ערב בקר אלפים

יתור י' *ה' בח"ק

רש"י

מצעירה. מולערה כמו שקראו למעלה קרן אחס מלעירה והוא על ענין שנאמר קטן וגו' (עזוביה ח'): ותגדל
 יתור. ותגדל מחר: אל הנגב. הוא מלרים שהוא בדרומה של א"י: ואל הצבי. א"י שקראת ארץ לבי כענין
 שנאמר נחלת לבי בארץ גויס (ירמיה ג'): (י) עד צבא השמים. הם ישראל שנמשלו לכוכבים: (יא) ועד
 שר הצבא. הוא ביה המקדש שהוא ביהוה של הקב"ה. שר הצבא כלפי הקב"ה חרף: וממנו הורם התמיד.
 ועל ידי גדודיו וחייליו שקלה לירושלים בנטל התמיד ששגח עם נירון קיסר שר הצבא כמ"ש רז"ל במסכת גיטין
 ובגוריון: (יב) וצבא תנתן על התמיד בפשע. וזמן מועד נתן להיות התמיד מכולק בשביל פשע שומם הוא ע"י
 כלי פשעה וזו נוסחה צירופים שמורה התמיד: וצבא. זמן כמו הלא צבא לאגוש עלי ארץ (חייב ז'): ותשלך
 אמת ארצה. הורם אמת השפילה: (יג) אחד קדוש. אחד מן המלאכים: ויאמר. הוזה המלאך לפלמוני. הרי
 חיבה זו כשחיס לפלמוני אלמוני וה"י בן עזריאל בספר שמואל כמו ועמיר כמו כי יפלא ממך דבר אלמוני אלמון
 מבלי שם שלא פי' לו מהו ומה שמו: לפלמוני המדבר. למלאך שהיה מדבר ובוור גזרות וצבא המועד נתן על
 התמיד בפשע: עד מתי החזון. הוא אשר על התמיד להיות מכולק והפשע השומם יהיה כחון החסו פשע שומם
 עכ"ס מעובדי כוכבים שהיה כאבן דומם וכן הוא קרוי בספר הזה בכמה מקומות שנאמר עד מתי החזון
 התמיד והפשע שומם ואומר מעת הוכר התמיד ולהם שקוף שומם. שום. לשון אלם ומסוק כמו אשחומם כשעה
 הדל (לעיל ג') ואשכ שם שבעת ימים משמים בחוכם כמו אלם (יחזקאל ג'): תת וקדש וצבא מרמס. לתת
 אח מן המקדש ואת צבא השמים אשר הסול לארץ מרמס לרגליו כמו שכתוב למעלה וחפול ארצה מן האלה
 ומן הכוכבים: וקדש וצבא. וי"ו יחירה והרבה כאלה במקרא נרדס ורכב וסוס (החלים ע"ו): ואף בלשון ע"ו
 אלם יש מדברים כן: (יד) עד ערב בקר אלפים ושלוש מאות. ראוי פהר בשם רביו שיהיה לערב לדבר וכן
 עבר ופטר עוד על ערב בקר עד שיבוא איהו הערב שנאמר זו והיה לעת ערב יהיה אור ובעתה אהו י
 דבר אלמינו יקום לעולם לא יופר ואני אומר כי הערב והבוקר האמור כאן גימטריא הוא ויש סמך לדבר משני
 טעמים האחד שהוא חשבון זה מכוון עם חשבון אחר שכתוף הספר והשני שאמר בגדיל לנחל למטה בענין
 ומראה הערב והבוקר אשר נאמר אמת הוא. ואם לא רמז החשבון תלוי בחיבות אלו למה חזר וכפל אותו לומר
 אמת הוא. והחזרה כלמטה לסחום ולחחום הדבר ואף הוא לו נגלה בלשון סחום וחסום ואנו מחויל להבנתם
 תלמינו קץ אחר קץ ובעבור קץ הדורם נודע כי טעם במדרשו. והבא אחריו יהוור וידרום דרך אחרת יש לפטר
 ערב ובקר בני' ה' מאות וע"ד ועוד אלפים וב' מאות הרי אלפים וח' מאות וע"ד:

מצודת ציון

(ט) מצעירה. קטנה כמו היא מלעב (בשלים י"ט): הצבי. המורה וכן נחלה לבי (ירמיה ג'): (יא) הורם. מלשון הכנה
 וסוק: מכוון. מלשון כן וקיס: (יב) וצבא. זמן קצוב כמו הלא
 צבא לאגוש (חייב ז'): (יג) לפלמוני. הוא מלה מוכנסת משל
 וחלם וזאל הוא ענין מוסקה כמו כי יפלא ממך (דברים י"ז)
 וחלם ר"ל לא ידובר בו ועל כי היה שמו נעלם ממנו אמת לפלמוני:

מצודת דוד

ותגדל יתור. גדלה ונלחה צימור אל פתח הנגב וגו': ואל הצבי.
 זה א"י שנאמר בה צבי היא לכל האלמות (יחזקאל כ') וי"ל שחזה
 והזכרה: (י) ותגדל. גדלה מחד עד אשר צבא להלפת צבא
 השמים וחס צבי ישאל המושלים לקוצני שמים ועם כי אחר ואל
 הלני ככל עוד לחוסם ציבור: ותפל ארצה. ר"ל בנכס עליהם
 ויפסס: מן הצבא ומן הכוכבים. היא היא וכלל שמות
 כרדשים כמו ארמה עשר (לקמן י"ג): (יא) ועד שר הצבא
 הגדיל. הגדל עלמו להקף כלפי מעלה שהוא לה צבא ישאל: וממנו. על ידי שיתוליו וגדודיו נחלקת התמיד לכל הקציו על
 חזמה ה': והשלך. על ידי השלך מכוון מקדשו של שר הצבא ר"ל הצבא צבא: (יב) וצבא. הזמן קצוב הנתן על התמיד להיות
 מכולק בעבור פשע החזון החסו צירופים (העכ"ס) מקרא פשע כי משפעת אשמים: ותשלך. משפיל שוכח אמת עד לשכן:
 ועשתה. העשה כל חפלה וחללים: (יג) אחד קדוש. ר"ל מלאך אחד קדוש: לפלמוני המדבר. ר"ל להמלאך המדבר הכוכבים
 האלה: הדחון התמיד. ר"ל עד מתי יהיה החזון הוא אשר על התמיד להיות סוף מקולק והעכ"ס המסוק כאן דומם וישן חסתי:
 תת וקדש. עד מתי יותן עם קדוש וצבא השמים למרמס הנגב: (יד) ויאמר אלי. עם שהמלאך שלל השיו אחריו אלי ואמר
 עד ערב בקר ר"ל עד הערב שנאמר זו וה"י לעת ערב יהיה אור (דברים י"ז): אלפים ושלוש מאות. והיה שהיה שום אלפים
 ששם מאות אלל לא ידענו אפיה זמן ומחיל החשבון והוא סחום וחסום ובווא הגואל צ"ב אז כמד כבוד מולא הדבר אשר נכחה זו

וַיִּשְׁלַח מַאֲוֹת וַיַּצְדֵּק קִדְשׁ: ^{טו} וַיְהִי בְּרֵאֵתִי אֲנִי דְנִיָּאל אֶת־
הַחֲזוֹן וַאֲבַקְשָׁה בִּינָה וְהִנֵּה עִמָּד לְגִבֵּדִי כַּמְרָאָה נָבֵר: ^{טז} וַאֲשַׁמְעַ
קוֹל־אָדָם בֵּין אוֹלֵי וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר גְּבִרְיָאל הֲבֵן לְהִלּוֹ אֶת־
הַמְרָאָה: ^{יז} וַיָּבֵא אֶצֶל עַמְדִּי וּבִבְאוֹ נִבְעַתִּי וַאֲפִלָּה עַל־פְּנֵי
וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲבֵן בְּדָאָדָם כִּי לְעַת־קֶץ הַחֲזוֹן: ^{יח} וּבְדַבְרֵי עַמְדִּי
נִרְדַּמְתִּי עַל־פְּנֵי אֶרֶץ וַיַּגְעִי בִּי וַיַּעֲמִידֵנִי עַל־עַמְדִּי: ^{יט} וַיֹּאמֶר
הֲנִי מוֹדִיעַךָ אֶת אֲשֶׁר־יְהִי בְּאַחֲרֵית הַזְּעַם כִּי לְמוֹעֵד קֶץ:
כ הָאֵיל אֲשֶׁר־רָאִיתָ בְּעַל הַקְּרָנִים מַלְכֵי מְדֵי וּפְרִס: ^{כא} וְהַצִּפּוֹר

ת"א ובקשה וגו' עקדה שער ל"ה: ה'נן להלן. ספר הזוהר פרשה ו'אל: ה'אלו וגו'. יומא י': והלכתי וגו'. ט"ז:

רמ"י

וַיַּצְדֵּק קִדְשׁ. יכופר עון ישראל לבעל גורח מדרסן ומרפסן מאז בלו בלוח רהשונה למזרים עד יבאלו ויושעו השועה
עולמים במלך משיחנו והשבנו זה כלה לסוף אלף ור"ץ מיום שהוסר התמיד והוא שנחמר בסוף הספר וזעם הוסר
התמיד כדי לתח שיקוף שומם ימים אלף ור"ץ יתה ולא יומר שיבא מלך משיחנו ויסיר שיקוף השומם והתמיד
הוסר ו' שנים לפני החורבן בית שני והעמיד דמות בסיכל וזו י"ז בתמוה היה שטרף אפוסטמום חס התורה
ובטל חס התמיד והעמיד דמות בסיכל כמו שטינו במסכה העינה. ושם שנים שכתבה חן בידו רחיה מפורשה
אך יש רחיה ששבו ע"ס לא בטל התמיד לפני החורבן שכן ניבא דניאל על טיטוס (לקמן ט') והכי השבו
ישבית זנה ומנהה כלומר מקלה השבו שלפני החורבן יבעלו הקרבנות כך מפורש למטה בענין נחזיר על
הראשונים כיזל מכון חשבון ערב ובקר אלפים וב' מאות מיום רדת ישראל למזרים לפיכך כלה לסוף אלף
ור"ץ ליום שהוסר התמיד. ר"י היו במזרים. ד' מאות ושמיים מיום לאחס עד ויבן הבית. ד' מאות וי' היה
הבית וע' שנה בלוח בבל וד' מאות וכל' בית שני הן עליהם אלף ור"ץ של קץ הימין סרו אלפים וד' מאות
ופ' לא מכן ו' שנים שהוסר התמיד לפני החורבן שלא מנה הכתוב חלק ור"ץ אלא למעט הוסר התמיד סרו
לך חשבון ערב ובקר ואלפים וב' מאות עוד נוסף בחשבון אשרי המחכה ויגיע לקץ הימין מ"ה שנה ויחזיר
על אלף ור"ץ יש לומר על חשבון הראשון יאל המלך הנשיח ויחזור ויחכמה מהס אוחס מ"ה שנים. ור' אלעזר
סקליר יסר (בסילוק אשר של פרשה חדת) ביוסוד סרו שבועים ו' סרו מ"ב. וי"ל הג' שנים שלא באו לחשבון
שבו לא מנה ואני מלאחי כך במדרש רות שחזיר מלך המשיח להכחוס מ"ה שנים לאחר שגילה ומניח רחיה
מן המקראות הללו: (טז) וַאֲבַקְשָׁה בִּינָה. הייחי מהאוח שיבנו לי זון השמים: (טז) בֵּין אוֹלֵי. בחוך סהר:
וַיִּקְרָא. האדם: וַיֹּאמֶר. למלאך אחס גביראל: הֲבֵן לְהִלּוֹ אֶת הַמְרָאָה. פרש לזו חס החזון. להלו לטון משיבות
כמו שקראו המזרח כל מקום שנחמר הלו בעל טורח הוא ומכאן למדו באגדה יחקך דמה לאביו בללם ובדמות
שנקרא הליש הלש בפי ויהי כי זקן יחק ויהי יוסף יסח חוטר זהו הנוי המנוי בה' דברים שהלכ זוכה לבט:
(יז) כִּי לְעַת קֶץ. לויים רבים יתיה חזון ויהי: (יח) נִרְדַּמְתִּי. על חטמה ושמתון: על עמדי. על מעמד
רגלי: (יט) כִּי לְמוֹעֵד קֶץ. כי הוא לטון קץ וימס רבים: (כ) מַלְכֵי מְדֵי וּפְרִס. שתי קריתם שתי עכ"ס

מצודת ציון

שם. משחק כמו שמיים צבוס (יחזקאל ב'): וקדש. וי"ז
יח"י: (טז) להלו. להזק כמו השומי' הלו (מלכים ז' ד'):
(יז) נבעתי. מלפון צעם וסרה: כי לעת קץ. אשג לעת קץ:
(יח) נרדמתי. מלפון חטמה ושינה: (כא) והצפיר. השעיר.
ככל המלה צמחום נדפיים להוב' ציבור:

מצודת דוד

מלחיה זמן ומחיל החשבון הזה וכו' ש' בסוף הספר כי שומים
והשומים הנדנים עד ע"ס קץ: ויצדק קדש. ולא עס קדש
ינלא לרקח ומסד וסדור העונה המיועדת: (טז) וַאֲבַקְשָׁה בִּינָה.
צקשתי להנין דבני החזון: כמראה נבר. כמראה אש הוא
גביראל האמור צמקתא שלחתי: (טז) בֵּין אוֹלֵי. הקול יולל
מזין מי הכי אולי ואמר חסה גביראל הן חס התמלה אל הזר
ר"ל אל דניאל: (יז) וַיֹּאמֶר. ובל גביראל אלל מקום עמדי וכלשך
ען אדם הן ועדך להנין אמרי החזון לכי יהיה לעס קץ ל' צקוף ימי הגלות: (יח) נִרְדַּמְתִּי. צמחמה של פחד: על פני. מושכב
על פני חלסה: ויגע בוי. כאלס הנוגע צמקתו לטורכו מן השינה: ויעמדיני. חק אחי צמקתו לעמוד על עמדי ר"ל כמו שסיח
עומד צמחמה: (יט) באחרית הזעם. צקוף ימי העס הם ימי הגלות: כי למועד קץ. למועד זמן הגלות יהיה קץ ולא לעולם
יקלוק: (כ) בעל הקרנים. צעל שתי קרנים: מלכי. ר"ל ימנו על שתי מלכותם והם מדי ופרס ומה שסיחה חלסה גבוה מן
השנים יורה כי מלכות פרס היתה גדולה ומלכות מדי כי היא לא משלה רק שנה אחס ולזה עלתה הצמחה צמחמה כי פרס
המשול אסר מדי ות"ס (לעיל פסוק ד') מנבט ימנו ולשונה וגומר ולא אמר ומנבט כי מנבטם צל כמ"ס צו קודם ומנבט עיפ
(שערי מ"ו) וכל חיות לא יעמוד וגו' יראה על כל חלכי השמחה:

השעיר מלך יין ותקרן הגדולה אשר בין עיניו הוא המלך
 הראשון: כ והנשברת ותעמדה ארבע פתחיה ארבע מלכות
 מגוי יעמדה ולא בכחו: כ והבחרית מלכותם פתחם הפשעים
 יעמד מלך עד פנים ומבין חירות: כ ועצם כחו ולא בכחו
 ונפלאות ישחית והצליח ועשה והשחית עצומים ועם קדשים:
 כ ועל שכלו והצליח מרמה בידו ובלבבו יגדיל ובשלוה ישחית
 רבים ועל שרשרים יעמד ובאפס יד ישבר: כ ומראה הערב
 והבקר אשר נאמר אמת הוא ואמה סתם החזון כי לימים רבים:
 כ ואני הניאל נהייתי ונחליתי ימים ואקום ואעשה את מלאכת
 המלך ואשתומם על המראה ואין מבין:

רשי

מולכות כמו שפרשתי למעלה: (א) המלך הראשון. הוא אלכסנדרוס מוקדון שהרג את דריוס בן אסתר כמו
 שזכרנו בספר ויסוף: (ב) והנשברת. שרליו ששברם: והעמדה ארבע פתחיה. כמו שזכרנו בספר החסד
 למעלה: ארבע מלכו. אשר העמדה מלכותו גוי שהלך אלכסנדרוס מוקדון מלכותו במותו לארבע ילדים ויוסף
 קרחם בספרו ארבע ראשי נמר ולא בני המלך היו: ולא יסו האחרונים ככה המלך הראשון כי
 הלסים נמנו והיו: (ג) ובחרית. מלכות יון: בהתם הפושעים. כשיגיע זמן שיחמו רשעי ישראל: יעמד
 מלך עו פנים. הוא עושם: (ד) ועצם כחו. ולא בגבורה כי היאם בחלקקום כמו שפורש בסוף הספר:
 ונפלאות ישחית. ונשפלה וסלה ישחית: והצליח ועשה. הפלו: והשחית עצומים. אומות רבות: ועם קדושים.
 ישראל המלמנים בחור: (ה) ועל שכלו והצליח מרמה בידו. ועל ידי סתם משכל כל אשר יסנה וילנה
 חזון במרמה שזיו: ובלבבו יגדיל. יתגאה: ובשלוה ישחית רבים. במרמה ובחלקקום ישחית רבים שישבוס
 חמו בצרות ושום: ועל (ש) שרים יעמד. כלפי מעלה יעמד דברים. זהו פירוש החלום שזכרנו למעלה (ועל)
 שר הלכה הגדול: ובאפס ידי ישבר. ובזון כה ישבר על ידי יחוס הלם שבצביום שכתם בחוטמו כמו שזכרנו
 במסכת גיטין: (ז) ומראה הערב והבקר אשר נאמר. לך בחלום העליון אמת הוא: ואמה סתם החזון. אל
 הפרסו וסחמנו בלבד כי לימים רבים יבא: (ח) נהייתי. לשון הוה ושבר כלומר נלענתי על הפרעמה
 הוה ונדכתי: את מלאכת המלך. שהייתי נמנה על פקודם עבודה ממשלת מלכות בלשאלר שמוכי ל' אביו
 כמו שזכרנו בחלק הספר והשליטה על כל מדינה בכל: ואשתומם על המראה. והתבסל על החזון: ואין
 מבין. שאני משחיתם כי הייתי לפני השמים מתחוק:

מצודת דוד

מצודת ציון

(בג) כהתם. מלי אם והשלמה: עו פנים. חטוף: (כו) כי
 לימים רבים. אשר לימים רבים: (כז) נהייתי. נשכחתי וכן
 ושמו הסיפה עליו (לעיל ב'):
 ומה שרליו כי נשברה הקרן הגדולה והעמודה ארבע פתחיה ירמו על כי כלשך יסחוק אלכסנדרוס עד מחר ימים הוא ובמקומו יעמוד
 ארבע מלכות בלרבע הכחות והם רומא ווגליס וכו' ופסק האלמורים למעלה: מגוי יעמדה. מזכי האלמות ההם יסו ומגוי עמו:
 ולא בכחו. לא יסחוקו בסתם של אלכסנדרוס להתנצר כמוהו או כ"ל שהמלכים ההם לא יהיו עמיו כי הנשים יקראו כח כח'
 כחי וכלשית אויב (בכשית ע"ט): (כב) כהתם הפושעים. כשיגיע הזמן להלסים ולכלות פושעי ישראל כשהמלך הקד' יעמד.
 אז יעמוד והם ילך עו פנים והם יבין היותם כי ינאל בו הכנה כהנה והוא עיפוס הבא מרומא ועליו יבנה קרן אחת מעליה
 וכח"ל על אדם הה קרן נחמד צנרים (עובדי ה') ועל רומא יאמר כי הכנה עמיו אדם כחישבו בה וחלבו בחובה וע"ל סט
 וחבר יסו וגי כי החזוק ביותר על מלכים שהיו צדוניה של א"י ועל פסק שהיא צדוניה של א"י: (כד) ועצם כחו. בכל עת
 יחזק כמו ולא צנבור רוב כמו כ"ל בחלקקום אהבו ונחמולות כח"ש זו והחזיק מלכותם בחלקקום (לקון י"ח): ונפלאות ישחית.
 השחתות נפלאות ישחית והללים בנעשו ועשה כל חפלו והשחית מלכותם ועומים: הם ישראל: (כה) ועל שכלו.
 ונעבור רב שכלו הורמם שזיו: ובלבבו יגדיל. בעבור זם יתגאה בלבבו וישחית רבים והיושבים עמו בשלוה ובכריחה צדו:
 ועל שר שרים. יעמוד על שר שעל כל השמים כ"ל שחוקי כלפי מעלה וכח"ל רח"ל: ובאפס. מכלי יד אדם יונתה כי יסחוק
 היסה ע"י יתוש אחת שכתבה בחוטמו כח"ל רח"ל: (כו) ומראה וגי. ואשר נאמר לך במעלה עד ערב בקר אמת הוא כי ין יסחוק
 סתם החזון. כ"ל מה מהנבואה אשר הוא לטוף וכו' קומי ועשיתי עבודה הנלך אשר הועל עלי מאל הפקיד אחי ל"ל כח"ל למעלה
 כשכחי ונשפתי מולה כמה ימים מרוב הסודה וע"ל קומי ועשיתי עבודה הנלך אשר הועל עלי מאל הפקיד אחי ל"ל כח"ל למעלה
 (ז): ואשתומם. הייתי מושק ונחמה בעבור המראה ההוא אלן יני משיי הנלך ונזון בדבר כי החמקתי בפניהם לכל יניבו כי:

בִּשְׁתַּת הַפְּנִים בַּיּוֹם הַהוּא לְאִישׁ יְהוּדָה וּלְיִשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וּלְכָל־
 יִשְׂרָאֵל הַקְּרִבִּים וְהַרְחֻקִּים בְּכָל־הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר הִרְחִתָם שָׁם
 בְּמַעַלְם אֲשֶׁר מַעַלְדִּבְךָ: " אֲדֹנָי לָנוּ בִּשְׁתַּת הַפְּנִים לְמַלְכֵנוּ
 לְשִׁרְיָנוּ וּלְאֲבֹתֵינוּ אֲשֶׁר חָטְאוּ לָךְ: " לְאֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ תְּרַחֲמֵם
 וְהַסְּלִחוֹת כִּי מָרְדְנוּ בּוֹ: " וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְלַמֵּת
 בְּתוֹרֹתָיו אֲשֶׁר־נָתַן לְפָנֵינוּ בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: " וְכָל־יִשְׂרָאֵל
 עָבְרוּ אֶת־תּוֹרַתְךָ וְסוּר לְבַלְתִּי שְׁמוּעַ בְּקִלְךָ וּתְמַךְ עָלֵינוּ הָאֱלֹהִי
 וְהַשְׁבֵּעָה אֲשֶׁר כְּתוּבָה בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדְּךָ־הָאֱלֹהִים כִּי חָטְאוּ
 לָךְ: " וַיִּקָּם אֶת־דְּבָרָיו וְאֲשֶׁר־דָּבַר עָלֵינוּ וְעַל־שִׁפְמוֹנוּ אֲשֶׁר
 שִׁפְמוֹנוּ לְהִבְיֹא עָלֵינוּ רָעָה גְדוֹלָה אֲשֶׁר לֹא־נַעֲשִׂתָהּ תַּחַת כָּל־
 הַשָּׁמַיִם כַּאֲשֶׁר נַעֲשִׂתָהּ בִּירוּשָׁלַם: " כַּאֲשֶׁר כְּתוּב בְּתוֹרַת
 מֹשֶׁה אֵת כָּל־הַרְעָה הַזֹּאת בָּאָה עָלֵינוּ וְלֹא־חָלִינוּ אֶת־פְּנֵי וַיְהוֶה
 אֱלֹהֵינוּ לְשׁוּב מַעֲוִיָנוּ וּלְהַשְׁכִּיל בְּאַמְתָּךְ: " וַיִּשְׁקַד יְהוָה עַל־
 הַרְעָה וַיְבִיֵאֵה עָלֵינוּ כִּי־צִדִּיק יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר
 עָשָׂה וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל: " וְעַתָּה וְאֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
 אֶת־עַמְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּתַעֲשִׂלָּה שָׁם בַּיּוֹם הַהוּא

ת"א אדני לנו. עקידה שמר ק"נ. ולהשכיל וגו'. עקרים כ"ז. ועשה וגו'. צרכות ז': *יתיר י'

רנ"ז

ביום הזה. כאשר נאמרו רואים היום: (טו) לה' אלהינו הרחמים. שלא עלינו בעונותינו כי מרדנו בו:
 (יא) ותחך עלינו. והגיע עלינו כמו לא נסך ארלה (שמות ט') וה' לא מנחם להרעה: האלה והשבעה.
 אלוס הצרות אשר הסבחנו בחורב וזהו' אם לא שמענו וגו' כל הקלות הכוזבים טס: (יב) כאשר נעשה
 בירושלים. הרב הרב ושריפת העיר וכיסו ענו ושבו בקולין: (יג) כאשר כתוב בתורת משה רמו סטת
 צו טאס נעבור על הסבועה הגבה עלינו כל הרעה הזאת: (יד) וישקד. וימרה: כי צדיק. כי הדין עמו
 ורבותינו פירשו לדיק הקב"ה ולדקה היא עלינו שמיסר והקדים שתי טיט למנין ונמנחם כדי שלא התקיים לנו
 כי אבוד חלבונו ונמנחם בגימטריא שמונה מאות וחמשים וסחיס והס גלו לסוף שמונה מאות וחמשים לעולם
 לארץ: (טו) ועתה ה' אלהינו. מחוסים אנחנו כי טמאנו ורשענו:

מצודת ציון

מצודת דוד

צקסה: (ז) במעלה. ענין הטל ופסע: (יא) ותתך. ענין יליקה
 והקב כנו ומכר לא נתך אלה (שמות ט'): האלה. הקללה.
 (יג) חלבונו. ענין הפלה כמו ויחל משה (שמו' ל"ג): (יד) וישקוד.
 ענין ומסירות כמו כי שוקד אני (יחזק' א'):
 צידו הכממים והקליטוח כי צלעם לא נובל לעמוד: (יא) וסור. והיו הולכים וקרים: ותתך. משך עלינו האלף ועונם נול
 הצועה אשר נשענו על קבלת המורה: כי חטאנו לו. לפי שחטאנו לו: (יג) כאשר כתוב וגו'. כמו ככתוב קן פניו: ולא
 חלינו. צדו היינו ציפוליס כאשר שמענו הציזים ומנחלים על הרעה לא חלינו לה': ולהשכיל באמתך. לדעה ולהסתק עמה
 אל אמה: (יד) וישקד. מהר על הכעב ללכת והביאה עלינו כ"ל מהר להביאו צולה אשר בולה והס גלות יהוקים ויכניה ויקים:
 כי צדיק ה'. כ"ל ולא נלול מחשך לו כי צלחה לדיק הוא על כל מעשה הגלות אשר עשה לנו אצל אנחנו לא שמענו בקול נקמת
 מוקר כאשר רצונו עזי ה' נעה צנו צבלוח הכלשון וזיה הציז גם אל הכני גם אל השלימי: (טו) ועתה וגו'. מהר הוא על סוף
 הוקרל למר אצל עתה ה' וגו' הכנו צנים ומחוסים למר חטאנו רשענו: ותעש לך שם. להיות מחוסים צעולם עי"ל כאשר אלה

חַטֵּאֵנוּ רָשָׁעֵנוּ: ^ט אֲדֹנָי כְּכֹל־צְדָקֹתֶיךָ יִשְׁבֵּנָא אַפְּךָ וְחַמְתֶּךָ
מַעִירָךְ יְרוּשָׁלַם הַר־קֹדֶשְׁךָ כִּי בַחַטֵּאֵינוּ וּבַעֲוֹנוֹת אֲבֹתֵינוּ
יְרוּשָׁלַם וְעַמְּךָ לַחֲרָפָה לְכֹל־סְבִיבְתֵינוּ: ^י וְעַתָּה וְשָׁמַע אֱלֹהֵינוּ
אֶל־תְּפִלַּת עַבְדֶּךָ וְאֶל־תְּחִנּוּנָיו וְהָאֵר פְּנֶיךָ עַל־מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמַיִם
לְמַעַן אֲדֹנָי: ^{יא} הִפְּתָה אֱלֹהֵינוּ וְשָׁמַע פְּקֻחָה עֵינֶיךָ וּרְאָה
שִׁמְמֹתֵינוּ וְהַעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמֶךָ עָלֶיךָ כִּי לֹא עַל־צְדָקֹתֵינוּ
אֲנַחְנוּ מִפִּילִים תְּחִנּוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הַרְבִּים: ^{יב} אֲדֹנָי
שְׁמָעָה אֲדֹנָי וְסָלַח אֲדֹנָי הַקְּשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אֶל־תְּאַחֵר לְמַעַנְךָ
אֱלֹהֵינוּ בִּי־שְׁמֶךָ נִקְרָא עַל־עִירָךְ וְעַל־עַמְּךָ: ^{יג} וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר
וּמִתְפַּלֵּל וּמִתְוַדֶּה חַטָּאתִי וְחַטָּאת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּיל תְּחַנְתִּי
לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל הַר־קֹדֶשְׁךָ אֱלֹהֵינוּ: ^{יד} וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר בַּתְּפִלָּה
וְהָאִישׁ גְּבַר־יָאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בַחֲזוֹן בַּתְּחִלָּה מַעַף בְּיוֹעַף נִנְעַ אֵלַי
בְּעֵת מִנְחַת־עָרֹב: ^{טו} וַיְבִן וַיְדַבֵּר עִמִּי וַיֹּאמֶר דָּנִיֵּאל עַתָּה יֵצֵא אֲתִי
לְהַשְׁכִּילָךְ בֵּינָה: ^{טז} בַּתְּחִלָּת תְּחִנּוּנֶיךָ יֵצֵא דְבַר וְאֲנִי בְּאֲתִי
לְהַגִּיד כִּי חַמוּדוֹת אָתָּה וּבִין בְּדַבְּרֵךְ וְהָבֵן בַּמְּרָאָה: ^{יז} שְׁבַעִים

ח"א למען אדני. ספ' הוזהר מ' וקרא: כי חמודה. יומל ע"י:

יח' תיר ה'

רש"י

(טו) לחרפה. לבחוק: לכל סביבתנו. ככל סכנונו כולם מחרטים חוטאינו: (יז) למען ה'. למען פס הקדוש
הנקרא על צום המקדש שנאמר מקדש אדני כונו יודך (סס ע"ג): (יח) רואה ששמתנינו. וסומנונו העיר אשר
נקרא שםך עליה כי לא על משענו לדקותינו אנחנו מפילים חטוננו להטוב לנו כי על רחמך כחמו: (יט) ה'
שמעיה. אל החטוננו: ה' מלחה. להנחמנו: ה' הקשיבה. הוסיף ללקקותינו: ועשה. אח נקמתו ואל סחור:
(כ) על הר קדש אלהי. בעד הר צום אלהים שיצנה בחלה צונו בלשאר כנוו סחורו בלשאר כנוו: (כא) מעף
ביעף. היה מועף אלו כפריחה ונטיסה: (כב) ויבן. ויבנינו: (כג) בתחלת החנוכה יצא דבר. אמת אמר
הקב"ה אלו להגיד לך: כי חמודות אתה. דברי חמד יש לך להקב"ה: ויבן בדבר. וכן לל לבין בדבר:
(כד) שבעים שבעים מתוך על עמך וגו'. מוסר חורבן ראשון צונו לקדש עד סיוסו בשבעים:

מצודת דוד

מצודת ציון

היום נודע ומפורסם: (טו) ככל צדקתך. כפי דרך לקומו: (יח) פקח. פחה: (יט) הקשיבה. ענין שמיעה: תאחר.
כי בחטאינו וגו'. כ"ל לא מקולך ידך הטה להכנס רק צעבור
כי אמת בנו צעלנו וגו' לזה יוספליס ועוד להכנס ובלש
יבן אשך לא יהיו עוד לחרפה: לכל סביבתנו. מולם מחרטים

אוסו: (יז) והאר פנך. פנה אלו צענים ונאיוות וסוקופו וכוף
יכולת וגו': (יח) ושמע. הפלתי: והעיר. סמועות העיר: על צדקתנו. על צמחון לקומו: על רחמך. על צמחון רחמיך
הרבים: (יט) שמעיה. חס הפלתי: סלחה. עוננו: ועשה. כ"ל ואלא משלוחי ואל סחור זמן בחלום: כי שפך וגו'. לומר שיש
אלהים ולכן אלהי יסאל וכן זו כבוד לנצח צד העל"ם: (כ) ועוד וגו'. כ"ל וילגד הדברים הנאמרים פה היינו מודב ומתפלל
עוד בדברים אחרים והיינו נחמה וגו': על הר. צעבור הר קדש של אלהי וכוף צ"הסוק: (כא) ועוד אני מדבר. צעור סחור.
מודב צמלה: בחזון מתחלה. צמחון הנכס לו צמחון בללשאר כי צמחון חסם בללשאר רחם צמחון מה שרחה: מעף ביעף.
פחה כפריחה ונכע עלי צמח זמן הקצפה נחמה הערב והוא חמיד של צין העצבים: (כב) ויבן. הצין אומי: יצאתי. מן המעיים:
להשכילך. להשכיל חוסך כמנת הדבר צעין זמן בחלום: (כג) בתחלת. צמחון החלה לחקן ולא דבר ה' ללכה להגיד לך והנה
צמחי אלו להגיד: כי חמודות. על שמה צמל ועלות חמודות לזה שלח ה' להגיד לך: ויבן בדבר. מן דמון לבין צעור
וחור לזרו ולמור והבן צמלה הנכס הוזהר: (כד) שבעים שבעים. שבעים שמועות שנים נכור על עמך וגו' כ"ל העוקם צד
צמחיו סורבן צום הטני ככלות שמועות ממוכנן כחלשון והם: צמקס שנים ארבע נאוח ומעיים וכן היה כי ככלות ע' שנים

השבעים ששים ושנים יברת משיח ואין לו והעיר והקדש
ישחית עם נגיד הבא וקצו בשטף ועד קץ מלחמה נחרצת
שממות: כי והגביר ברית לרבים שבוע אחד וחצי השבוע
ישבית וזבח ומנחה ועל בנף שקוצים משמם ועד כלה ונחרצה
תתך על שומם:

י א בשנת שלוש לכורש מלך פרס דבר נגלה לדניאל אשר
נקרא שמו בלמשאצר ואמת הדבר וצבא גדול ובין את הדבר
ובינה לו במראה: ב ימים ההם אני דניאל הייתי מתאבל
שלושה שבועים ימים: ג לחם המדות לא אכלתי וכשר ויין

ה"א ועל כף וגו' מענין ד' כ"ח: לחם המדות. יומא ע"ז:

רשי"י

וברת משיח. יסרב אנריפס מלך יהודה סהיה מושל בימי המורבן: ואין לו. כמו ולאנו: משיח. אינו חלף ל
שר וגדול: והעיר והקדש. והעיר והמקדש: ישחית עם נגיד הבא. עליהם הוא טיטוס ואולולוס: וקצו בשטף.
וסופו לקלה ואזכון שיטוף כח מלכותו על ידי המסוח: ועד קץ מלחמה. של גוג סהא העיר: נחרצת שממות.
חרוך של שוממות: (כז) והגביר ברית לרבים שבוע אחד. לרבים לערים כמו וכל רבי המלך בם' ירמיה כ"ב:
הגביר. טיטוס ברית לשני ישראל: שבוע אחד. יצטויסם בהגברת ברית ופלוס עד ז' שנים ובחרן השבוע יפר
אח בריותו: ישבית זבח ומנחה. וזהו שאמר בחזון הראשון ובטובה ישחית רבים מתוך בריות שלום ישחיתם: ועל
בנף שקוצים משמם. כמו של גנאי ע"ז הוא כלומר ועל מושב גובה בין שקולוס ויהיעוב ויחא אח הסומם אח
העכ"ס סהיה נאלמת כאבן דומם: כנף. לשון גובה כנף עוף הפורח: ועד כלה ונחרצה תתך ועל שומם.
וחקקים ממסלה הסקוק עד יום אשר תתך עליה כלה ונחרצה הנגור עלי' בימי מלך המשיח: תתך על שומם.
חגיע וחרד כליון חרוך על עכ"ס ועל עובדים:

א (א) וצבא גדול. ולומן חרוך יבא: ובין את הדבר. ולהבין את הדבר נגלה לי אח החזון: ובינה לו במראה.
ולסביבה לו במראה ואין הסביבה הוזה על דבר כמו אח ידעת בינה (איוב ל"ח) חלף ה"א יחירה ויהי
כמו בינה הביני (סהל"ס ה') לפיכך הטעם למעלה בבי"ח ופירוטה כמו הבן: (ב) החיות מתאבל. כמראותי
שביטול כורש אח מלחמה הביח שאז להסחיל וחרז פו ע"פ כחז לרי יהודה ובריות רמון צעל טעם וסמתי
ספרה כמו שכתוב בם' עורר ד': שלושה שבועים ימים. כ"ח סהס ה"ח סנה משנה אחת לדריש המדי אשר
סס אל לבו להשוב ע' שני הגולה כמו שכתוב עד סנה סחיס לדריש הפרסי בן אסתר סנהה הביח ומלטה סחיס
היחריס לא ידעתי אח לפיכך להסחיל להסענות או מסך קבלה נדר תענוותיו ג' שנים לאחר שבנין: (ג) לחם
המדות. פה נקייס כמו שחרבס אינקולוס אח בגדי עשו הממודוס (בראשית כ"ד) לכיוסח:

מצודת דוד

מצודת ציון

(כו) בשטף. הוא ל' מושל המשיח ומלכותו המיוס: נחרצת.
ענין כיוסח וסחוק וכן כי כלה ונחרצה (ישעיהו י'): (כו) לרבים.
לשרים כמו וכני המלך (ירמיהו ז"ח): משמם. משחך וחסלס:
תתך. ענין יליקה וסכקה:
י (א) וצבא. ענין מיל רב:

לכורש כי ישעיהו צהס פסך ויון ודומיו: (כו) ששים ושנים. ולא
סח למנוח עוד ד' השנים וכח"ס למעלה לפי סחין צהס שחטס
שלושה: וברת משיח. אז אכריפס המלך אשר יומח צנה המורבן:
ואין לו. סין לו עוד צבולס והוא סכל ענין: והקדש.
המקדש: עם נגיד. עמו של הנגיד צבא על ירושלים והוא עיוס:
וקצו בשטף. אכל סופו של העם הוא לכליון ברב סטף חף
הבא ע"י המשיח: ועד קץ מלחמה. סההיה סקוק כל המלחמות והוא ונלחמות גוג: נחרצת שממות. סהיה העיר ירושלים
נכרחה בכיוסח שמוסן: (כו) והגביר ברית. ונחטלה יבציר ויחוק מלך כיוסח כריוס ברית לשני ישראל על עשך זמן שמוסח סחס:
ירחצי השבוע. אכל יסר הכרית צבלי הסצוע ויוסל על ירושלים ויעל מניס ה' זכס ומנחה: ועל כנף. ל"ל צבוסה המעלה כסעוק
הזה אשר יעסוס כסעיו לעוף למעלה והוא ענין הליכס: שקוצים משמם. סהיה העכ"ס המסוקלה והנאלמה כאבן דומס: ועד כלה.
(א) דבר. ל"ל דבר כנוסח: ואמת הדבר. ל"ל נלה לו לחיוסח הדבר כפי מה סהיה לא צרנה וסחיוס: וצבא גדול. כס נלה
לחיו צבא גדול של מלכחי מעלה: ובין את הדבר. ל"ל וברדי להבין אח הדבר ולהצויה לו במראה עיניס לזה נלה לו לחיוסח
הדבר כיוסח סהיה וגס נלח רב ונוכלכחי מועלה לסיחא מוכן לו בקלות ולא נלחר ונה הוא דבר הנצווה וחלוי הים מלוס להעלויס:
(ב) בימים ההם וגו'. על כי נלח טלה כורש לטעל בנין הכיוס אשר סתן כרסח לנכותה כח"ס כספך עזרל לזה הים מתחבל או
הכן סהיה מתחבל בעצור הדבר הנגלה לחיו וחלוי ה' מוסךר הגלות: שבועים ימים. ג' שמועוים של ינוס וסס כ"א יוס:

(ג) לחם המדות. פה מודות נקיה:

לֹא־בָא אֱלֹפִי וְסוּךְ לֹא־סָכַנְתִּי עַד־מְלֵאת שְׁלֹשֶׁת שָׁבָעִים יָמִים:
 י וּבַיּוֹם עֶשְׂרִים וָאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וְאֲנִי הָיִיתִי עַל־יַד
 הַנְּהַר הַגָּדוֹל הוּא הַדְּקֵל: ^י וְאִשָּׁא אֶת־עֵינַי וָאֲרָא וְהִנֵּה אִישׁ
 אֶחָד לְבוּשׁ בָּדִים וּמְתַנְּיו חֲגָרִים בְּכַתֵּם אוֹפָיו: ^י וּגְבוּיָתוֹ כְּתַרְשִׁישׁ
 וּפְנָיו כְּמִרְאֵה בָרֵק וְעֵינָיו כְּלַפְיָדֵי אִשׁ וּזְרָעֹתָיו וּמַרְגְּלָתָיו כְּעֵין
 נְחֹשֶׁת קָלִיל וְקוֹל דְּבָרָיו כְּקוֹל הַמָּוֶן: ^י וְרָאִיתִי אֲנִי הַגִּיּוֹאֵל לְבָדִי
 אֶת־הַמְּרָאָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־הָיוּ עִמִּי לֹא־רָאוּ אֶת־הַמְּרָאָה
 אֲכָל חֲרָדָה גְּדֹלָה גְּפִלָּה עֲלֵיהֶם וַיִּבְרָחוּ בַּהֲחָבָא: ^י וְאֲנִי
 נִשְׁאַרְתִּי לְבָדִי וָאֲרָאָה אֶת־הַמְּרָאָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְלֹא־נִשְׁאַר
 בִּי כֹחַ וְהוֹדִי נִהְפֵךְ עָלַי לְמִשְׁחִית וְלֹא עֲצַרְתִּי כֹחַ: ^י וְאִשְׁמַע
 אֶת־קוֹל דְּבָרָיו וּבִשְׁמִיעִי אֶת־קוֹל דְּבָרָיו וְאֲנִי הָיִיתִי גֹרֵם עַל־
 פְּנֵי וּפְנֵי אֶרֶץ־הָ: ^י וְהִנְהַיֵּד נִגְעָה בִּי וְהִנִּיעַנִי עַל־בְּרָכִי וּכְפוֹת
 יָדָי: ^י וַיֹּאמֶר אֵלַי הַגִּיּוֹאֵל אִישׁ־חֲמֹדוֹת הֵבֵן בְּדְבָרִים אֲשֶׁר
 אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ וְעֹמֵד עַל־עַמֻּדָה בִּי עֲתָה שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ
 וּבְדַבְּרוֹ עִמִּי אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה עֲמַדְתִּי מִרְעִיד: ^י וַיֹּאמֶר אֵלַי
 אֶל־תִּירָא הַגִּיּוֹאֵל כִּי מִן־הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתְּ אֶת־לִבְךָ

ת"א וסוך וגו' ע"ז: עקידה ע"ז: וגו' וגו' חולין ל"א: אמי דמלכ. מבינה ב' ספסדכי ל"ו עקידה ל"ה ספר הו"א
 סכסכה נשא: ולאחא וגו' עקידה סער ע"ז: דמלכ וגו' ס"א: אל חירא דמלכ. יזווא ע"ז חמניא ח' עקידים ע"ז ס"ו:

רש"י

(ה) לבוש בדים. גזיז בוך: בכתם אופי. בחגורה של קבוצה מרגליות כל כחם לשון קבוצה וזהו וזבן וקרהו
 (ו) גזיתו כתרשיש. פירשו רבותיו ז"ל בשחיטה חולין גופו גדול ב' אלפים פסגה כמדה יס שטמו חרשים
 וזוהו ימה של חפירוקא: קלל. לרוף וינוקק ומלסוב: בקול המון. קקול קבוצה המון רב שקולם נשמע למרחוק:
 (ז) והאנשים אשר היו עמי. הגזרו רבותיו ז"ל הם הגזי זכרים ומלאכי: אבל חרדה גדולה נפלה עליהם.
 אמרו רז"ל חע"פ סלדס הינו רואה דבר שהוא נכפע ממנו מנוול שברקיע רואהו ולכך נכפע: (ח) נהפך עלי
 למשחית. להשחית ודבר המקרקאות לדבר כן כמו (ירמיהו ס') סוסים מוויזים משכיס היו (משכיסים) היו בהשגמת
 הכקר: ולא עזרתי כח. כלומר לה כנסתי כח כי כחי הלך מקרבו: (ט) גרם. מרוב פחד: (י) והניעני.
 כאלס הנניע אח סוכן להקילו: (יא) איש חמודות. חיס טסור: על עמדה. על מעמד רגלך: שלחתי אליך.
 כשתלחתי אליך נחא המקוס: מרעיד. מרחיט:

מצודת ציון

(ג) עד מלאות. עד מלמנו: (ד) בדים. ששון: בכתם. עיין
 זכר וכן חסני כחם (ושל"י כ"ה): (ו) כלפידיו. כלסבות:
 ומרגלותיו. רגליו: כעין. כגון כונו ועיני כעין הגדולה (צמודכ
 ב"ב): קלל. מווקק בלש וזוהו חל' קלוי בלש (ויקרא ב'):
 (ח) עזרתי. עיין עכ"ל כונו ובלא חעבור כח חזובע (לקמן ב"ב):
 (י) והניעני. חל' נעניע:

מצודת דוד

וסוך וגו'. לא סכתי בשקן כדכך הכהענינים: (ד) וביום וגו' וזה
 היה צמלחה שלשה השבועים: על יד. חלל מקוס הנה וגו'
 (ז) בדים. גזיזי זר: בכתם אופי. בזה פז: (ו) וגייתו
 כתרשיש. גופו היה כעין אבן כחשני הנוקם למלכה סלמל:
 כקול המון. כקול הויה עם רב: (ז) והאנשים וגו'. חל"ל
 הם היו פני זכרים ומלאכי: אבל חרדה. עם כי הם לא לא
 כי מלייהו היו כן חל"ל: בהחבא. להסתר עיניהם שוקס
 משחוכה ומסחוכ: (ח) והניעני. חלך חוכסחי פני רהפך עלי לסיח נשחח: ולא עזרתי כח. לא יכלתי לעכב חלמי הכה לכל הלך לה:
 (ט) ואני הייתי גרם. ולא נעשיתי נכדס חרדותס הפחד מושכב על פני חלכך: ותניעני. חיד היחל נעם חוחי על כככי ובשוח יד
 כדכך חונכוכי אח ווי מן סעיסה: (יא) איש חמודות. בעל מעלות חמודות: על עמדה. על כלכר עמדה קודס לכך: מרעיד.
 צניעו ונכסה: (יב) אל תירא. כחונכר הלא לא חלכסה עונך כעס: אשר נתת את לבך. ל"ל' אשכ הסעורכס אח לכך לככין כילכס

להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריה ואני באתי
 בדבריה: י וישר ומלכות פרס עמד לנגדי עשרים ואחד יום
 והנה מיכאל אחד השרים הראשנים בא לעזרני ואני נותרתי
 שם אצל מלכי פרס: י ובאתי להבינה את אשר יקרה לעמו
 באחרית הימים פירעוד חזון לומים: יו ובדברו עמי בדברים
 האלה נתתי פני ארצה ונאלמתי: יי והנה פדמות בני אדם
 נגע על-שפתי ואפתחפי ואדברה ואמרה אלהי עמד לנגדי
 אדני במראה נהפכו צירי עלי ולא עצרתי כח: יי והיך ויכל
 עבד אדני זה לדבר עם-אדני זה ואני מעתה לא יעמד בי כח
 ונשמה לא נשארה בי: יי וייסף ויגע בי במראה אדם ויחוקני:
 יי ויאמר אל-תירא איש-חמדות שלום לך חוק וחוק ובדברו
 עמי התחוקתי ואמרה ידבר אדני בי חוקתני: י ויאמר הודעת

*הר' בקטן י"א ויבדל

ת"א צחתי בדברך. יומא סס ודף ע"ז: מלכות פרס. יומא ע"ז: על לעזרני. יומא ע"ז: כהפכו עליה וכוונתו וכו' ונשמה וכו' נקודה ע"ה:

רשי

(יב) ואני באתי בדברך. צחתי בשליחות זו כשנזל דברך וכו' כמסכת יומא וכו' צחתי לחוק הסברגו על ידך
 שסיימי מגורס מחוץ: (יג) עמד לנגדי. נלחם עמודי דרקיע כששאל איך מלוכה לפרס לשעבד אחכס כדי
 כ"ה יום סחוף עומד לנגדי: השרים הראשנים. כלומר החשובים ראשונים: ואני נותרתי שם. לשחק
 חס סרו פרס שבשמים: (יד) כי עוד חזון. כגידו לך מה שלח הוגד לך ויבא עוד ליומים הרבה כחזוים
 למועד: (טו) נהפכו צירי עלי. אלו ראשו עמדות כל אשר ואשר התקועים בחזרוי מושב' וכוונתו כולת
 על לירא בחזרוי המוסק לירי נהפכו להשמוס מתקוים מרוב רעה וחרדה: (יז) עבד אדני זה. על עמנו הוא
 אומר עבד ועל דהמלך הוא אומר אדני וכו' עבדך זה לדבר עמך:

מצודת ציון

(יד) ליומים. כלומר לומים רבים ונעלמו יוכן החסדן וכן
 אשתי מוחה (במדבר י"ג) וכו' מוחה הכנה: (טו) ונאלמתי.
 מלשון אלם: (טז) צירי. כל דבר התקוע זה בזה נקלע ליר
 והוא מושלל מן לירי הדלמות וכן כהפכו עליה ליריה (ט"ז ד')
 (יז) והיך. כמו ויך צל"ף וכן היך אשתי אליו (ה"א י"ג):

מצודת דוד

ה' ולהתענות לפני מלכם חמדות ובשר ויין כי גם זה לעזרני
 יסמך: נשמעו דברך. מלא נשמעו ונתקבל דברי שלחך: בדברך.
 כעבור דברי שלחך צחתי הכה ולא לעשות עמך רעה: (יג) וישר
 מלכות פרס. שז כל מעלה מן מלכות פרס עומד לנגדי להלחם
 כי ויכול שפרס ימשול און לוחך על יבאל ועל זה אני נלחם
 עמו כרקיע חזון אחד ועשרים יום ונחה ההלחם להשענות ובעבור
 זה לא יכולתי לצוא צימס הכלשון ופק' למ"ז עד הנה: אחד השרים הראשנים. אחד ומן השכים הנדולים אשר כמשכתי ממוס:
 בא לעזרני. מול שב מלכות פרס: ואני נותרתי. כ"ל מלא ערם צומו נמכתי ליר לצדי להלחם צו ולא יכולתי לצוא ומשם אצל
 עמה צומו ויכול הנה צחתי ללך: מלכי פרס. שז מלכי פרס: (יד) אשר יקרה. אונר צלשן צני אדם המוכנים למקרה דבר
 מלא ידעו סתמו אולם איך וקרה צעולם הכל נעשה צנוס: כי עוד חזון. מלמד החזון הנראה לך מלא יש עוד חזון לכבוד לך מה
 שהיה ליומים רבים: (טו) ונאלמתי. ונחמדה ונחלה הנלחך: (טז) כדמות בני אדם. להקטיו מומנו החדדה כהפך הנלחך כדמות אחד
 עשני אדם וננע כשפתו כללו פותח פיו לשיכול לדבר: אל העמד לנגדי. הוא הנלחך בהספק לדמות מן אדם: במראה. צעם
 רחמי לוחך כהנחה נשלחה כהפכו אז ליוים אשר עני כ"ל איבני הנוף התקועים זה בזה טעין לירי הדלמות התקועות ככן הלל
 הנה כהפכו וכשעטו מנוקוים מנודה החדדה: ולא עצרתי כח. לא יכולתי לעכב הכה אללי וכבר הלך הכה מומני ומלא: (יז) עבד
 אדני זה. על עמנו אונר סחוף עבד לוח הלוחך הוא הנלחך הדובר צו וכמונר איך אוכל לדבר וכחי הלך מומני ומלא: ואני מעתה.
 כ"ל עם שטחה אירי כוחה לוחך כדמות מן אדם עכ"ל גם כע"ל גם מעתה לא יעמוד צי כח מן החדדה אשר מלא ולא נשלחה צי כמות ואמר
 כדכך בהחלל והשלחה כי הלל מדבר הים: (יח) כמראה אדם. כ"ל עוד וכדמות מראה אדם כלשכ נהפך: ויחוקני. כדברים האמורים
 כמקרא שלחמי: (יט) שלום לך. כ"ל לא ימלט כוסך צענוס החדדה: חוק וחוק. חוק חל עונקן וכפל האולה לומר: כי חוקתני.
 כדברים הללה חוקתני ונחה דוחי והניני מוקן לשמות: (כ) הודעת. הלם ידעה למה צחתי ללך וכמונר לו הנה מנחה סובל לעמ
 שאל צחתי לעשה עמך כשה כ"ל בללות לך ומלומי מקפחים ולא חסדך עוד:

לְמַה־בָּאתִי אֵלֶיךָ וְעַתָּה אָשׁוּב לְהִלָּחֵם עִם־שָׂר פָּרַס וְאַנִּי יוֹצֵא
וְהִנֵּה שַׂר־יֹנָן בָּא׃ כ׳ אָבֵל אֲנִיד לְךָ אֶת־הַרְשׁוּם בְּכַתֵּב אִמַּת
וְאִין אֶחָד מִתַּחֲבָק עִמִּי עַל־אֱלֹה בִּי אִם־מִכֹּאֵל שָׂרְכֶם׃

יא * וְאַנִּי בִשְׁנַת אַחַת לְדַרְיוֹשׁ הַמֶּדִי עָמְדִי לְמַחֲזִיק וּלְמַעֲזוֹ
לוֹ׃ ב׳ וְעַתָּה אִמַּת אֲנִיד לְךָ תְּהַדֵּעוּד שְׁלֹשָׁה מַלְכִים עִמָּדִים
לְפָרַס וְהַרְבִּיעִי יַעֲשִׂיר עֶשְׂר־גְּדוּל מִכָּל וּבְחֻקְתּוֹ בַּעֲשָׂרוֹ יַעֲזֹר
הַכֹּל אֶת מַלְכוּת יֹנָן׃ ג׳ וְעַמֵּד מֶלֶךְ גְּבוּר וּמִשָּׁל מִמִּשָּׁל רֹב
וְעֵשָׂה כְּרִצּוֹנִי׃ ד׳ וּבְעַמְדוֹ תִשָּׁבֵר מַלְכוּתוֹ וְתִחָץ לְאַרְבַּע רוֹחוֹת
הַשָּׁמַיִם וְלֹא לְאַחֲרִיתוֹ וְלֹא כְּמִשְׁלוֹ אֲשֶׁר מִשָּׁל בִּי תִנְתַּשׁ

ת"א ויהי וגו' יומא ע"ג אצל וגו' יצונו ק"ה כי חס וגו' עקרים י"ג

רש"י
(ב) ועתה אשוב להלחם עם שר פרס. וידעתי כי אוכל אך כבד עם מלכותו ויו ידעתי שהיו חלה וכו' וכנס לאחר ל' ד שנה לצטן כבוד ושיעמוד אלכסנדרוס מוקדון כי חף על פי שהיו ישראל משועבדים למלכי פרס בחוקי הנינים עבדו נוחה עבדו כבס ולא הכבדו עליהם כי נחנס הקב"ה לרחמים להס אצל מלכי ויו הטעו עליהם עול קסה: (כא) את הרשום בכתב אמת. שער הגורה ואמת הוא ופין אחד בכל הסרים העליונים מהחוק לעזרתי על כל אלה כ"א וגו':

יא (א) ואני בשנת אחת לדריוש המדי. בנסול מלכות בבל והסתחל ממשלת מדי ופרס והיו מבקשים שרי מדי ופרס מאה המקום להכבד עול ממשלת אותם עליהם היו בצריאל עמדהו למחוק ולמעו למיכאל שרכס: (ב) הנה עוד שלשה מלאכים וגו'. רז"ל אמרו בסדר עולם זה כורס ואחשורוס ודריוס שנה כבוד ומה ח"ל רביעי רביעי למדי אצל בספר יוסף בן גוריון כחוב סהיה לו בן לכורס שמתך החסו לפני מלך אחשורוס ושמו כנפיסה: ובחוקתו. של דריוס: בעשירו יעיר. אח כל מלכותו להלחם עם מלכות ויו: (ג) ועמד מלך גבור. ציון הוא אלכסנדרוס: ועשה כרצונו. דריוס מתך פרס והירבהו ויקבל מלכותו וישעבדו סרסוים ליונים: (ד) ובעמדו תשבר מלכותו. וכשיחוק סרסה ויעמוד על חוקתו חסבר מלכותו. שימות: ותחץ לארבע רוחות השמים. כחוב בספר בן גוריון שחלק מלכותו לארבע ראשים ומתספתחו הס ד' ראשי נמר שראה דמיל (לעיל ז') וארו (חיוחה) אחרי כנור ולה בסין ארבע די עיף על גבה וארבע ראשין לחיוחה המטיל זה במורח וזה במערב וזה בצפון וזה בדרום וכן בחיון הראשון והעליון. חווח ד' חסחי' (לעיל ח') בקרני על לפר העשיר: ולא לאחרייתו. ולא הנס הממשלה לבני אלה לבני העליונים. אחרייתו אינו מפל אלה על ל' צנים וכן הוא אומר (עמוס ד') ונסא אחסכסכל נוס אחרייתכם בסירות דובה ותרנס ונתכן וצנוטיוכן בדגובוח יידין: ולא כמשלו אשר משל. ולא הוא מלכותו של אלו חוקה כמו של אלכסנדרוס: כי הנתש מלכותו. לחקן ארבע ראשים

מצודת ציון מצודת דוד

(כא) הרשום. חל' רוסס וכו' כתיבה: יא (א) ולמעו. מלשן עוז וחוק: (ב) יעיר. יעורר כמו יעיר קבא (שעוה ז"ג): (ד) ותחץ. עינן חלוקה כמו ויחך אח הילדים (בדלשים ל"ג): הנתש. עינן עקירה כמו לנתש על יסחל שר וקיימו של יסחל הוא תחוק עניו לשאל על אלה:

יא (א) ואני. הוא דברי המלך: עמדי. עמדהו למחוק ולמעו למיכאל שרכס צבר השאלה אחר שאל הוא ולא פוסק מה היה השלטה וחלוי שלט שרק כורס אח האלוכה וישלח אח יכחל לאכלס והוא היה נחחוק עניו על זח וזה כס הוא החוק עשה עמו על אלה: (ב) אמת. דבר האתקים צבל ימוק: שלשה מלכים. עם כורס המונך עשה כי הנבואה היא היתה ציון כורס כו"ס בחסילה העינן שנה שלט לכורס וגו' ציונים הסס וגו' ואחר כורס מתך החסוים ואחרייו דריוס כנו: ודרביעי. הוא דריוס בן אחשורוס שהוא רביעי לדריוס הנדי שלקס המלוכה מנשאלר והוא היה החסון לנלמי נדי ופס: מכל. ר"ל מכל מלכי פרס שלפניו: ובחוקתו. ובאשר יחוק וחד בעשיר רב: יעיר הכל. יעורר כל בני חרות ונחשלחו להלחם עם מלכות ויו: (ג) ועמד מלך גבור. הוא אלכסנדרוס ונקין ונקן מלך ויו: ועשה כרצונו. כי יכוב את דריוס ויכנוס את פסס: (ד) ובעמדו תשבר מלכותו. יעמוד למחוק: ותחץ. והמלכות החולק לז' מלכוים בחרבם החווחם של חרות ונחשלח אלכסנדרוס וסס כווח ומלויס וא"ו ופסס וכמ"ס למעלה: ולא לאחרייתו. ולא כמשלו וגו'. המלכות הסס לא ימשלו ומתל רב כוונשלה אלכסנדרוס: כי הנתש מלכותו. כי מלכות אלכסנדרוס עקב להסתלק לארבע עברוים האלוים למעלה וסס למלכות

מלכותו ולאחרים מלבד אלה: ויחוק מלך הנגב ומן עירו
 ייחוק עליו ומישל ממשל רב ממשלתו: ולקץ שנים יתחפרו
 יבת ומלך הנגב תבא אל מלך הצפון לעשות מישרים ולא
 תעצר פוח הזרוע ולא יעמד זרעו ותנתן היא ומכ איה ותילדה
 ומחוקה בעתים: ועמד מנצר שרשיה פנו ויבא אל החיל
 ויבא במעוז מלך הצפון ועשה בהם והחזיק: ויגם אלהיהם
 עם נסכיהם עם כלי חמדתם כסף וזהב בשבי יבא מצרים
 והוא שנים יעמד ממלך הצפון: ויבא במלכות מלך הנגב
 ישב אל ארמתו: ובנו יתגרו ואספו המון חילים רבים ויבא
 בוא ושמף ועבר וישב ויתגרו עד מעוזה: ויתמרמר מלך
 הנגב ויצא ונלחם עמו עם מלך הצפון והעמיד המון רב ונתן

*קמץ בזק *מלא ו' *ובניו קרי *ותגרה קרי *מעוזו קרי

רשי"י

כללו ולאחרים מלבד אלה: (ה) ויחוק מלך הנגב. הראש אשר ימלך בנגב יחוק מן הראש שבנגבו המלך
 בצפון ומן שריו: (ו) לעשות מישרים. פרעה שלום בניו וזקן אביו: ולא תעצר וגו'. וילכדה מלך הצפון
 וזה מביאה וזה אביה הולדה ומחוקה בכל עם לרעה: ולא תעצר כח הזרוע. של מביאים לעמוד (ולא
 יעמוד אביה) לפני לא הוא ולא זרעו הם בגורי כחו: ותנתן. ביד מלך הצפון: היא ומניאיה וזוולדה. הוא
 אביה: (ז) ועמד מנצר שרשיה. כן ושב על כו כספה המלוכה: ויבא אל החיל. אל מלך הצפון: במעוז
 מלך הצפון. כלומר צערי מעוזו. בגמלריו: ועשה בהם. והללח בהם: והחזיק. ויכנסו ארסם: (ח) נסכיהם.
 שריהם: (ט) ויבא במלכות מלך הנגב. דרך מלכות מלך הנגב שהוא אבי אביו יסוב אל ארמיתו ויהי מלרים
 כמו שחומר למעלה בשבי יבא מלרים: (י) ובניו. של מלך הצפון יתגרו: ויבא בוא. כמו וסוף הלך בני של
 מלך הצפון יבא בוא ושמף ועבר אל ארץ הנגב: וישב ויתגרה. במלך הנגב: עד מעוזה. עיר מצריו:
 (יא) ויתמרמר. וילחם בהם ונתן הסמון של מלך הצפון בידו:

מצודת דוד

מצודת ציון

לחיים קמים מלמד אלה ולא לא יחזקו צומת להיות כמותו: (ד) מלך הנגב. הוא המולך בצלמים וכ"ל שיחוק הוא על צעל
 ונלחמתי והוא מלך הצפון המעורט בעת צעני והוא המולך בצרופל: יבן שריו. כללו אשר מן מלך הצפון ומן שריו אשר ילחמו עמו
 והוא מקבל קלך ויומן מעלמו: ויחוק עליו. כ"ל צעם המלחמה
 יחוק עליו וסח"י יתגול בו ולא ילך ממונ חנוך כח חסיה ממשלתו:
 (ו) ולקץ שנים. ולקץ שנים יסבנו יחד צלחה ושלום
 אביה וזין מלך הצפון צדני ריבוס: ולא תעצר. אצל לא סוכל לעבד כח הזרוע למנוע מנייהם היות שרון המלחמה והנלחן:
 לא יעמוד. אצל צעם היות לא יעמוד מלך הנגב על עמודו להסתחוק במלחמה כמו מלך: וזרעו. אשכי זרעו ונחיו גם הם
 המלחמה אל מלך הצפון לעשות מישרים: והילדה. הוא אביה מלך הנגב: ומחוקה בעתים. הם אללנגיניהם המחזיקים אותם
 שהודעת פעולה העמים לפי מהלך הכוכבים: (ז) ועמד. וסח"י יעמוד מן ענף הציא מנכסיה על כו של אביה כ"ל אחד מנכי זה
 המלך הנגב יבא על קפא המלכות של אביו: אל החיל. של מלך הצפון: במעוז. צעני המנצל: ועשה בהם. בהפנו: והחזיק.
 יחזיק וילחם בהם יכבשם: (ח) אלהיהם. העל"ם והוא מלך הנגב שהם שנים רבות יעמוד צלולכה וזהו מותה שיעמוד מלך
 הצפון: (ט) ויבא וגו'. כ"ל שיטח צלולכה מלכות מלך הנגב אפי אלו להיות מלכות גדולה כמו שהיה מלכות אפי אמו: וישב
 אל ארמתו. אשר שיקנה כבוד לנפון המלחמה עם מלך הנגב: ויבא בוא. ויבוא צילה ומזכ הוא על המעון: וישמף עבר. ויעמוד במתולה כספך מים
 ע"י ארץ הנגב: וישב. אס"י יסוב ויתגרה מלחמה: עד מעוזה. היא מנצל עיר המלוכה: (יא) ויתמרמר. יחזקו במלכות כב:
 ונלחם עמו. חזק ונפשת עם מלך הצפון: והעמיד. מלך הצפון:

הַהֶמּוֹן בִּירוֹ: י' וְנִשְׂא הַהֶמּוֹן יָרוֹם לִבָּבוֹ וְהַפִּיל רַבְאוֹת וְלֹא
 יַעֲזוּ: י" וְיָשָׁב מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְהֵעֲמִיד הַמּוֹן רַב מִן־הָרֵאשׁוֹן וְלִקַּח
 הָעֵתִים שָׁנִים יָבֹוא בְּחֹל גְּדוֹל וּבִרְכוּשׁ רַב: י" וּבְעֵתִים
 הָהֵם רַבִּים יַעֲמִדוּ עַל־מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וּבְנֵי וּפְרִיצֵי עֲמֻדָּה יִנְשְׂאוּ
 לְהֵעֲמִיד חֲזוֹן וְנִבְשְׁלוּ: י" וַיָּבֹא מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וַיִּשְׁפֹּךְ סוּלָלָה וְלִכְד
 עִיר מִבְּצֻרֹת וּזְרָעוֹת הַנֶּגֶב לֹא יַעֲמִדוּ וְעַם מִבְּחָרְיוֹ וְאִין פֶּחַ
 לְעֵמֶד: י" וַיַּעַשׂ הַבָּא אֵלָיו פְּרֻצוֹנוֹ וְאִין עוֹמֵד לְפָנָיו וַיַּעֲמֵד
 בְּאַרְצֵי־הַצְּבִי וּבְלָה בִירוֹ: י" וַיִּשְׂסֹף־פָּנָיו לְבֹוא בְּתַקְפָּה כָּל־מַלְכוּתוֹ
 וַיִּשְׂרִים עִמּוֹ וַעֲשֶׂה וּבַת הַנְּשִׁים וַיִּתְדָלוּ לְהַשְׁחִיתָהּ וְלֹא תַעֲמֵד
 וְלֹא־לוֹ תִהְיֶה: י" וַיִּשָּׁב פָּנָיו לְאִיִּים וְלִכְד רַבִּים וְהַשְׁבִּית קֶצֶין
 חֲרַפְתּוֹ לוֹ בְּלִמְתֵי חֲרַפְתּוֹ יָשִׁיב לוֹ: י" וַיִּשָּׁב פָּנָיו לְמַעֲוֵי אֲרָצוֹ

ת"א ובני פניו וגו'. מלעיל ק"ה: צחק וגו'. ד"ה י"ג נטין כ"ז: *ורם קרי *וישמ קרי

רע"י

(יב) ונשא ההמון. של מלך הספון להטבאות מהלך כי יזנו כלכם להטבבר במלחמה: והפיל רבאות. רבים
 בחיל מלך הנגב: ולא יעזו. וככל זאת לא יהיה לחזון המלחמה שלו: (יד) ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד
 הזון. רחמי שזו פריצי ישראל וביעמס: (טו) ועם מבחריו. יהיו במלחמה: ואין כח לעמוד. מפני מלך הספון
 ואז"כ שיש כחן וי"ו יהיה דרך המקרא לדרבן כן כל' זה כמו חודים ואין עם מלוכה וקראו (בספר ישעיה ל"ד).
 (טז) ויעש. מלך הספון הבא אל מלך הנגב כדמונו: בארץ הצבי. בארץ ישראל: וכלה בידו. וכלה את הארץ
 באוכלוסיו: (יז) וישם פניו. מלך הספון לבוא בחכף כל מלכותו של מלך הנגב: וישרים עמו. וישראל עם
 מלך הנגב גם עליהם ילחם מלך הספון בחזון סינים: ועשה. והלחה: ובת הנשים יתן לו להשחיתה. זו
 כנסת ישראל היפה נשים יום מלך הספון לשר לבוא להשחיתה ואומר הני שוא אנציוכס הרשע מלך וין סגור
 בידות על ישראל וזה לפיפוסם שר לבוא להרוג את כל הקורא שמו יהודי כמו שכתב בספר ויספון: ולא
 תעמד. עלתו זאת: ולא לו תהיה. בה הנשים שיעמוד מהחיה בן יוחנן וסרן עליו מעל ישראל: (יח) והשבת
 קצין חרפתו לו. והשנית הקב"ה את גדושו ואת חרפתו שהיה מחרף את הקדוש ב"ה ואת ישראל כמ"ס בספר
 ויספון והשיבה עליו שסכרו צהרין רע צעודו דרך סהלך לאור על ירושלים והסריתו שמו וגשו חבדו ואתר
 לעבדיו להשיב לאנציוכס ולא הספיק לבא עם עד שמת בחללים רעים: (יט) למעווי ארצו. לשב אל עיר

מצודת דוד

מצודת ציון

ומלחמה: (יב) ונשא. ענין לקיחה: (יד) פריצי. רשעים הפורטים
 גבר האמת והלדקה: (טו) סוללה. הוא של הצעף שנושים מול
 העיר לעלות עליו ללחום על העיר: (יז) בתקף. צחוק כמו
 מעשם חקבו (אסתר י'): (יח) והשבת. ויפלט: קצין. שר
 בחיל גדול ובנכסים מרובים ונכסן חסד: (י"ד) רבים ועמדי. מלכד
 כ"ל כשני ישראל: ונשאו. יזונוו ח"ע להעמיד כנפול אצל יוכנני כי יזונו ויאבדו צעור זה והם השלוחים אשר נבאו לו עליו
 שחזו הנשים האמתי ועליו נבאו הנביאים והזונו צעור זה: (טו) וישפך סוללה. על מצלתי מלך הנגב: וזרעות הנגב. אלה
 מעשם חקבו (אסתר י'): (יח) והשבת. ויפלט: קצין. שר
 בחיל גדול ובנכסים מרובים ונכסן חסד: (י"ד) רבים ועמדי. מלכד
 כ"ל כשני ישראל: ונשאו. יזונוו ח"ע להעמיד כנפול אצל יוכנני כי יזונו ויאבדו צעור זה והם השלוחים אשר נבאו לו עליו
 שחזו הנשים האמתי ועליו נבאו הנביאים והזונו צעור זה: (טו) וישפך סוללה. על מצלתי מלך הנגב: וזרעות הנגב. אלה
 מעשם חקבו (אסתר י'): (יח) והשבת. ויפלט: קצין. שר
 יעמוד במלחמה על ארץ ישראל: וכלה בידו. ישחיה כנחו והוא אנציוכס מלך וין ונלכותו אחת החשד עם רומא כי ללחן וין
 לקח רומא את מלכותו וין: (יז) וישם פניו. מלך הספון והוא אנציוכס ישים מחשבתו לבוא צחק ישככל צחוק עם דב וכל לתי
 מלכותו: וישרים עמו. ומעם ימים הם ישראל נקלם מהם יהיו צעורו והם רשעי ישראל אשר התחברו עמו: ועשה. יעש עלי'
 כשעלו: ובת הנשים. היא עדה ישראל הנקלאת היפה נשים (ש"ה ה'): יתן לו. יעסור לתי שחכר את האלחמה והוא משיש
 שר לבוא לו ויסקור את עדה ישראל להשחיתה וזגור עליהם שמדות: ולא תעמד. וכל גזרים שמדת ההוה לא שמעור ולא היה
 לו עדה ישראל לעבדים וכאשר יאמר לועה: (יח) וישם פניו. וכל גזרים שמדת ההוה לא שמעור ולא היה
 והשבת קצין. אה"ו ישנים שר המולם את חכמתו אשר חזק כלפי בעלה וימן חכמה עליו כאשר יאמר לועה: בלתי חרפתו. נד
 גמול עונם החרוף ישוב לו וגמול עונם ישר פשעיו יהיה שמו לו אשר הויה: (יט) וישב פניו. ואשר שילכד חיי הם יחזיקו

וְנִכְשֵׁל וְנָפֵל וְלֹא יִמָּצֵא: י וְעָמַד עַל-כַּנּוֹ מַעֲבִיר נוֹגֵשׁ הָדָר
 מַלְכוּת וּבִימִים אֲחֵרִים יִשְׁבֵּר וְלֹא בְּאִפְסִים וְלֹא בְּמַלְחָמָה:
 כֵּא וְעָמַד עַל-כַּנּוֹ נִבְוָה וְלֹא-נָתַנּוּ עָלָיו הַיּוֹד מַלְכוּת וּבֵא בְשִׁלְוָה
 וְהַחַיִּיק מַלְכוּת בְּחִלְקֵלְקוֹת: כ" זִרְעוֹת הַשְּׂטָף יִשְׁמְפוּ מִלִּפְנֵי
 וְיִשְׁבְּרוּ וְגַם נְגִיד בְּרִית: כ" וּמִן-הַתְּחִבְרוֹת אֱלֹוֹי יַעֲשֶׂה מִרְמָה
 וְעֵלָה וְעֵצִים בְּמַעֲטֵי-גֹוִי: כ" בְּשִׁלְוָה וּבְמִשְׁמַנֵי מְדִינָה יִבְאֵ וְעֵשֶׂה
 אֲשֶׁר לֹא-עָשׂוּ אֲבֹתָיו וְאֲבוֹת אֲבֹתָיו בְּוָה וְשִׁלַּל וּרְכִישׁ לָהֶם
 יִבְזֹוֹר וְעַל מִבְצָרִים יִחַשֵׁב מַחֲשַׁבְתּוֹ וְעַד-עֵת: כ" וְיַעַר כַּחוֹ
 וְלִכְבוֹ עַל-מֶלֶךְ הַנֶּגֶב בְּחִיל גְּדוֹל וּמֶלֶךְ הַנֶּגֶב יִתְגַּרֵּה לְמַלְחָמָה
 בְּחִיל-גְּדוֹל וְעֵצוֹם עַד-מָאֹד וְלֹא יַעֲמֹד כִּי-יִהְיֶה-שָׁבוּ עָלָיו

רשי"ו

מבשריו: (כ) ועמד על כנו מעביר נוגש. ויחזק על כסוכו זה המודעות מהסוכו בן ויחזק המעביר טגס
 וין מעל ישראל והוא: הדר מלכות. ישראל כי שר וגבור יסוד הוא וכל זרעו אחריו בני כסמנומאס: ובימים
 אחרים ישבר. בימים מועטים השבר מלכות: ולא באפס. של אומה אחרת: ולא במלחמה. כי מהס ובהס
 אשר קאלו אריסחובלוס והרקונס על דבר המלוכה: (כא) ועמד על כנו נבוא. ויחזק או על מעמדו מלכות
 רומי שנחקר בו צווי אסה חמר (עובדיה ח) ויעמדו רומיים ויעלו המלכות רומיים: (כב) זרועות השטף.
 בצורי מלכות וין שהיו מלפנים שוטפים וחוקים ישטפו מלפני רומיים וישברו: וגם נגיד ברית. וגם מלך ישראל
 שיכרחה עתה קמו ברית גם הוא סופו שיטק מלפניו כי יעברו על הצרים וישטפו עליהם כמו שהמרו ח"ל עשריו
 ופית שטין עתה בסמומתייהו צהלי ישראל וסדר אשהעבדו כסין: (גג) ומן התחברות אליו יעשה מרמה. ומן
 הסוספוס שיטחק רומי עם ישראל וישראל מרמה שלא יגלה מהשכס רעה: ועלה. וממקומו: ועצם. בכל מקומו
 ססבינות ארך יסודה בלדוס בעמון ובמיאב: במעט גוי. לא יטערך לחיל ככד כי יעזור אוחו מלך יסודה וכן
 כחוב צספר ויסופון: (כד) בזה ושלל ורכוש להם יבזור. ויחלק לכל המקבלים עולם עליהם עד שיכבשו את
 הכל בחמסה ובחלקקות: יבזור. כמו יסזור וכן צור עמים: ועל סבצרים. על מבצרי האומות יחשוב ומחשבותיו
 לסופו צסס ראשי גייסותיו עד עת שיהיה הכל כבוש החסיהס: (כה) ולא יעמוד. מלך הנגב: כי יחשבו
 עליו מחשבות. ויחכלו עליו להפילו על ידי שוחר שיסחרו את קריו לבגדו בו כמו שהוא מסיים ואומר ואוכלי

מצודת ציון

ונושל כמו קצין חסיה לנו (ישעי' ג'): (כא) בחלקקות. ולי
 חלק כ"ל חסיה דרבים ודקיים: (כד) יבזור. יסור וכן

על כנו. על חזקו ובקיסו יעמוד מניכו ויסכאל נגיסוה והוא נולכת הסמומא: הדר מלכות. צסס יספן פלך נולכת כי יסיו מיקוי
 ארובה צבורים ומולחיים: ובימים אחרים. אכל צמעט זמן ישבר ויהלש המלוכה ולא צמצו חרון אף מלחיה אחרת ולא צמלחה
 וס אכר כ"ל מהס ובהס כי החסיה הרקונס והכסובלוס יתקאלו זה זה צדכס המלוכה ויביאו הסומיים על עמקן למסול בהס
 כי לדוס הוא כרך גדול כי בני לדוס נכספוס צה ונשלו צמחס כ"ל למעלה: ולא נתנו עליו גוי. לא נסמו מן הכעיים כל
 קך גדול הוד ושכר המלוכה ח"ל לא יתקן צסס צבורה להסבר ככס יס צמלחהס כנצורים העולם אכסי השס: ובא ביעלדה. אכל
 צוה צדכיי סלוח לכמות את כולס וחסוק המלכות צמצו חלקקות אחרים והכר חק כי ע"ל הכל הסצוה מלחמה וכלו לו מלפניו
 צס וצוה הסחוק עליהס: (כב) זרועות השטף. אכסי חרוב שהיו שוטפים הע"לס ומכחחיים אוחס והס חוקן ציי יין סוסס יסיו
 טעפיים מלפני כוונס ויהיו צצורים ונחחיים וגם נגיד הצרים יהיה נשקפן מלפני כוונס והוא מלך יסכאל אכר כחה עוה הצרים ולכסוק
 וכלל הצרים ושטפו: (כג) ומן התחברות אליו. מן העת אכר הסכסר אל מלך יסכאל עליהס צמטע ע"לסס הצוה מנכיי עווי כי צמחה
 עדה ועצם. היה עולה למלחמה על הע"לס אכר קציוס ירובלס ונחחוק עליהס צמעט ע"לסס אכר הצוה מנכיי עווי כי צמחה
 את מלך יסכאל לענו צמלחהס עם אכסי כו"ל ציוסין. (כד) בשלדה. צמחהס צה צדכיי סלוח ונכסס צמחתי המדינה
 יבזורי וגו' וסכר ונשקפס עה הס הנשכיים ואכר צוה וכלל וגו' ח"ל שהיה מצצו סס ונפטר ויוון ככ אכר צוה אכר מנוכל סס
 לכמות לכל יכנישו בו סכא לכגל צוה סס הצוה והשכל סלקן מן הע"לס צמלחהס להכרחה מן ככיי מלחה יו וכן כספ
 ככס צה לו מלחמה: ועל סבצרים וחשב. אכל צמחה יסכס הוא צמחציוו לכדור את העלמייס הסס אכר סס חוה: ולכלל
 ונחצוה שוחרה חללו עד צה השס אכר יהיה חלל לכו צסס: (כה) ויער. והוא יעורר סחו ויסקן לכנו לכסס
 ונלחמה צחיל גדול על מלך הנגב וגם יסכרה למוור

מצודת דוד

ללכה אל מבצרי אלו: ובששל. ויכשל צדק המלכו כי הוכה
 שסין רכ ונכסר צצרו ונפלו ונמוו אכריס אכריס כ"ל ציוסין:
 ולא ימצא. עוד לא ימצא צעולם כי מה וליכנו: (כז) ועמד

על כנו. על חזקו ובקיסו יעמוד מניכו ויסכאל נגיסוה והוא נולכת הסמומא: הדר מלכות. צסס יספן פלך נולכת כי יסיו מיקוי
 ארובה צבורים ומולחיים: ובימים אחרים. אכל צמעט זמן ישבר ויהלש המלוכה ולא צמצו חרון אף מלחיה אחרת ולא צמלחה
 וס אכר כ"ל מהס ובהס כי החסיה הרקונס והכסובלוס יתקאלו זה זה צדכס המלוכה ויביאו הסומיים על עמקן למסול בהס
 כי לדוס הוא כרך גדול כי בני לדוס נכספוס צה ונשלו צמחס כ"ל למעלה: ולא נתנו עליו גוי. לא נסמו מן הכעיים כל
 קך גדול הוד ושכר המלוכה ח"ל לא יתקן צסס צבורה להסבר ככס יס צמלחהס כנצורים העולם אכסי השס: ובא ביעלדה. אכל
 צוה צדכיי סלוח לכמות את כולס וחסוק המלכות צמצו חלקקות אחרים והכר חק כי ע"ל הכל הסצוה מלחמה וכלו לו מלפניו
 צס וצוה הסחוק עליהס: (כב) זרועות השטף. אכסי חרוב שהיו שוטפים הע"לס ומכחחיים אוחס והס חוקן ציי יין סוסס יסיו
 טעפיים מלפני כוונס ויהיו צצורים ונחחיים וגם נגיד הצרים יהיה נשקפן מלפני כוונס והוא מלך יסכאל אכר כחה עוה הצרים ולכסוק
 וכלל הצרים ושטפו: (כג) ומן התחברות אליו. מן העת אכר הסכסר אל מלך יסכאל עליהס צמטע ע"לסס הצוה מנכיי עווי כי צמחה
 עדה ועצם. היה עולה למלחמה על הע"לס אכר קציוס ירובלס ונחחוק עליהס צמעט ע"לסס אכר הצוה מנכיי עווי כי צמחה
 את מלך יסכאל לענו צמלחהס עם אכסי כו"ל ציוסין. (כד) בשלדה. צמחהס צה צדכיי סלוח ונכסס צמחתי המדינה
 יבזורי וגו' וסכר ונשקפס עה הס הנשכיים ואכר צוה וכלל וגו' ח"ל שהיה מצצו סס ונפטר ויוון ככ אכר צוה אכר מנוכל סס
 לכמות לכל יכנישו בו סכא לכגל צוה סס הצוה והשכל סלקן מן הע"לס צמלחהס להכרחה מן ככיי מלחה יו וכן כספ
 ככס צה לו מלחמה: ועל סבצרים וחשב. אכל צמחה יסכס הוא צמחציוו לכדור את העלמייס הסס אכר סס חוה: ולכלל
 ונחצוה שוחרה חללו עד צה השס אכר יהיה חלל לכו צסס: (כה) ויער. והוא יעורר סחו ויסקן לכנו לכסס
 ונלחמה צחיל גדול על מלך הנגב וגם יסכרה למוור

מחשבות: כו ואכלו פתבנו ישברוהו וחילו ישמוף ונפלו חללים
 רבים: לו ושניהם המלכים לבבם למרע ועל שלהן אחד פוב
 ידברו ולא תצלה פריעוד קץ למועד: כז וישב ארצו פרמוש
 גדול ולבבו על ברית קדש ועשה ושב לארצו: כח למועד ישוב
 ובא בנגב ולא תהיה כראשנה ובאחרונה: ל ובאו בו ציים
 בתים ונבאה ושב וזעם על ברית קדש ועשה ויבן על
 עזבי ברית קדש: לו וזרעים ממנו יעמדו וחללו המקדש המעון
 והסירו התמיד ונתנו השקוץ משמם: לב ומרשיעי ברית יחנפו
 בחלקות ועם ידעי אלהיו יחוקו ועשו: לד ומשכילי עם יבינו

קמץ בו"ק

רש"י

פסגו ושברו: (כו) פתבנו. מאכלו מוטל פרס משלחו: (כז) ושניהם המלכים. שר רומיים ונגיד הכרי
 הממור למעלה הוא הורקטוס שיהבד לעזרה כדי שיעור גם הוא על ארסחובלום האיו המולך ביוחסיה:
 לבבם למרע. על בני עמך לטרע ליהוד: ועל שלהן אחד. על מלכות ארסחובלום יהלכו כזבים: ולא
 הצלה. שיהמכרו ישראל להשמח באוקי יומים: כי עוד קץ למועד. המורכב למלכות שבוע' ס"ב האמורים
 בספר זה (עגל ט') ואוחו המועד יומי אגריסם בן אגריפס מורע כורדוס: (כח) וישב. המלך לארצו מעל
 מלך הנגב ברכוס גדול: ולבבו על ברית קדש. להפס בריתו מעל ישראל: ועשה. כלומר והלליה ושב לארצו:
 (כט) למועד. לאחר זמן: ולא תהיה. הציחה הזכה מללחה: כראשונה. האמורה למעלה ועמד מלך שרטיס
 ובו' שהלליה מלך הלפון על מלך הנגב: ובאחרונה. פעם שנית זו שאמרנו ושב לארצו ברכוס גדול: (ל) ובאו
 בו. להלחם בו: ציים. עשוע: כתיס. רומיים גדודים ממלכות רומי שמרדו בו: ונבאה. וכפס קלס: וישב
 וזעם על ברית קדש. ושב לארצו והפס ברית שכתם עם ישראל: (ושב ויבן על עזבי ברית קדש). יתן לו
 והזנון שבזו ישראל ברית (והס קודש והפס שגלח חנם ומחלוקת צבית שני כמו שפסב בספר יוסיופן) וישפסו
 דס נקי ועל זכא יצטיח וידע שילליח ויפס הח בריתו מעמס ויהבדס בס: (לא) וזרועי' ממנו יעמדו. ישלח
 שריו ובפריו לירושלים: וחללו וגו' המעון. מעון בית המקדש: (לב) ומרשיעי ברית יחנפו. פרילי ישראל
 שיהבדו עמו וירשעו בריחם עם חבדיהם וישמדו יחנפו בחלקות: ועם ידעי אלהיו. וכשרי ישראל שחוקו
 צירחם חלסיס כלומר יאחזו בה ולא יעזבו: ועשו. אח הורסם: (לג) ומשכילי עם. חמייס שפסס כען
 של בית רבי והכמו הדורות: יבינו לרבים. ודרש לעס שהקך אח הסורה ויהמאו ידויס להחוק בה:

מצודת ציון

צב עמיס (הליס פ"ח) כי צו"ק מהחלף: (כו) פתבנו. ונאכלו:
 (כז) למועד. מל' יעד וקביעה זמן: (ל) ציים. אכיה כמו ולי
 אדיר (שניה ל"ג) בתים. הס רומיים פ"ח א"ל בחויה: ונבאה.
 וישברו כמו ונכחם לבס (הליס ק"ט): ועשה. עקי אסיפה

מצודת דוד

צמלחה כי הווייס אכיו ונלך הלפון ישברו ומשנזם על מלך
 הנגב לשר כזי צבאו למען יבדו צמלס ולא ימאו צמורה:
 (כו) ואכלו פתבנו. כ"ל כריו אכלי. שלחן המלך הס יסמו
 אהו כי ילחמו צמלס להיח נאקריס ציד מלך הלפון: וחילו
 ישמוף. החיל של מלך הנגב ישמוף מלך הלפון ונפלו מהס חלליס

היסי כי ונלך הלפון יכדו צמס: (כו) ושניהם המלכים. מלך הלפון ומלך הנגב: לבבם למרע. יהיה לבבם לעשות כעס לישראל:
 ועל שלהן אחד. ציחוס נאקריס לחלל יבדו כזו לטנו לומד יבדו לאחד אח ישפאל והנלפך קודיו כזו על כי לא נאקריס
 ענהס: ולא תצלה. עלס זכא לא הללח: כי עוד קץ למועד. כי יש עוד זמן על קץ המיעד להס כי עדין לא נחמלס הסלח
 ולא זא קלס להיח נאקריס: (כז) וישב. ונלך הלפון יבדו לארצו כככס גדול אכס שלל מנלך הנגב: ולבבו. ומשנזם לבזו יסיה
 על ברית הקדש אכס כרה עם ישראל עם קדש ר"ל בלכזו יחשוב להפס ברית: ועשה. כלכס חכס כן יעשה ויש ברית ונלס
 צה וזכ"ל יחזרו לארצו: (כח) למועד. לזמן הזה צמלה החכמה ישוב לצד בלכזו הנגב להלחם בה: ולא תהיה וגו'. אכל לא
 חסיה דכזו מללחה כמו שיהיה צראשונה כ"ל צמנה שלפניה שנאמר בה למעלה וישב ארצו ברכוס גדול: ובאחרונה. ולא כמלחה
 האחרונה אכס חסיה לאחר הנלחמה היס והיל הנלחמה האמורה כככס וענן קץ יסננה וגו' והלכזו צה ולכך מלחיה לא חסיה
 לפלטיס: (ל) ובאו בו. באכך הנגב יבאו אכיו כוונל צמניה גדולה אכל יהיה נכחה וככס ולא ילחיה: ושב וזעם. יהיח ויכנס
 על הברית שכחה עם ישראל עם קדש ויהי' משלו בשפחה הברית: ועשה. יקצן עם דב להלחם בהס: ושב ויבן. ויהוד ויבן לו
 להזנון על אכס עזבו ישראל אח ברית קדש הוה חמיה הקדושה הנמנה צבדיס וע"ל יכרז לבו לגמס עליהס למלחמה ולהס
 הברית כז"ל ציוסיק: (לא) וזרעים. אכיו מלחמה צעלי כדוע זכני רעול יתחזקו ויחללו אח הוקדש אכס הוה הענין והחוק של
 ישפאל כ"ל ישפסו המקדש צמס: והסירו התמיד. יענלו הקרבת המזידין ע"י חוכני הציח: ונתנו השקוץ משמם. צמקוס המקדש
 יעמידו העכ"לס המזוקן החלס וישתק ככזן דווס: (לב) ומרשיעי ברית. אח וי משפאל אכס יכטיע לזכזו ברית ה' אוחו יסתיף
 בחלקות ועם ידעי אלהיו. אכל עכ"ל כללות העס הידועים אח ה' יחזיקו צבדיס הברית וישבו חלסם ולא ענו כל
 מול החנופה ופחלקוקס החמייס: (לג) ומשכילי עם. חמייס שפסס: יבינו לרבים. למלס דברי הנחיה:

לרבים ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובבזה ימים: לו ובהשלים
 יעזרו עזר מעט ונלוו עליהם רבים בתלקלקות: לו ומן המשכילים
 יכשלו לצרות בהם ולברר וללבן עד עת קץ כירעוד למועד:
 לו ועשה ברצנו המלך ויתרומם ויתגדל על כל אל ועל אל
 אלים ידבר נפלאות והצליח עד בלה ועם כירנחצה נעשתה:
 לו ועל אלהי אבתיו לא יבין ועל חמדת נשים ועל כל אלוה
 לא יבין כי על כל יתגדל: לו ולא לה מעשים על לבנו יבבד
 ולא ללוה אשר לא ידעהו אבתיו יבבד בוחב ובכסף ובאבן יקרה
 ובחמדות: לו ועשה למבצרי מעשים עם אלוה נמר אשר הכיר
 ירבה כבוד והמשילים ברבים ואדמה יחלק במחור: לו ובעת
 קץ יתננח עמו מלך הנגב וישתער עליו מלך הצפון ברכב

יכיר קרי

רטי

ונכשלו בגלותם בחרב ובלהבה בשבי וגו': (לד) יעזרו עזר מעט. ע"י שהיום ונמנון שיעזרו הם היומים
 ושיעור אותם כסס: (לה) יכשלו לצרות בהם. יכשלו כחשבון הקלים שיחמו לב ללרפן וללכנס לדעת אותם
 ויטעו כסס: (לו) ועשה ברצנו הטלך. מלכות רומי: והצליח עד בלה ועם. עד שוב הק סקס' מישרל:
 כי נחצה נעשתה. כשהלה גורחו: כי. כמו כאשר: (לז) ועל אלהי אבותיו לא יבין. לא היה לב לקבוע
 ברוך הוא שבוה הלהי אחרים ולכן וישראל אבותיו: חמדת נשים. כנסה ישראל סיפה כנשים: (לח) ולא לה
 מעשים. לאלוה הכרזים אשר יכרוו עמו כמים: על כנו יבבד. כי יחנף את הלוונה לחוסם ככופים לו:
 (לט) ועשה. בנינים: למבצרי מעשים עם אלוה נמר. כלומר לכבוד הלהי נמר: אשר יכיר ורבה כבוד:
 את השמים אשר ירבה בלבו להכיר כניוסם ולהחנף ורבה להם כבוד: ואדמה יחלק. להם: במחור. כדמים
 קלים: (מ) ובעת קץ. כשהקרב בגלותו: וישתער עליו מלך הצפון. על מלך סגב:

מצודת ציון

מצודת דוד

וקצין כמו ויש חיל (ט"ז י"ד): וגללו. ענין ההצננות כמו הפעם
 ילוח (בכאשית כ"ב): (לד) לצרות. ענינו הנחה הדבר להכריש
 השקר עין הלמה וסוף וישראל וכל לרוך כסף להסיר הסיו: וללבן.
 ענינו העומה הדבר על צדו ואלוהוהו כדמיוה הלוין: עיר. הוא
 ענין כדיו כמו ויבך על לואריו עוד (סס ת"ו): (לו) אל. ענין
 לוינן וזחוק כמו יס לאל ידי (סס ל"ג): נפלאות. מוכות ל"ב שלח
 כמעט ועולם: נחצה. כמו כחלח כדמיוהו (לעיל ט'): (לח) כבוד.
 ונשקן כן ובסיס: (לט) במחור. דמי ערך הדבר כמו ונחור
 שם (נטי כ"ג): (מ) ויתגדל. ענין הכלה ודקיס: וישתער.

ונכשלו. המשילים הם ויכשלו לשלל בחרב ובלהבה הם וגו'
 ערך זמן ימים רבים: (לד) ובהשלים. ונעם השלים יהיה
 נמחים מה' עזר מעט ולא יהיו כלים צד האויב: וגללו. אכל
 רבים מישרל ילוח עין הנה להחנך עליהם צבור התלקות
 אחרים: (לה) וכן המשכילים. ולא רבים עין החמדים יכשלו
 כחשבון צעה ישיכוו ללמוך כחשבון זמן הגולה ולדעה כבוד הדבר
 ולבון חשבונו כ"ל יהיו עושים וידך האותם כחשבון הגולה:
 עד עת קץ. כ"ל וכן מלא בכל זמן וזו עד הקץ רבים יחשבו
 זמן הקץ ויסעו זה אצל צעה הקץ ויקחו עיני כל להבין כדמי
 זמן הגולה: כי עוד למועד. כי עוד זמן רב למועד הגולה

ונטיים דעה המשמים הוא לזון קרוב כי השכל נוטה אשר החלוה וכן יסחו לקרב ולא לרחק וזהו יעשו כחשבון: (לו) ועשה.
 חחר לדביו ככאשנים ואמר שולך רוחם ייבש בכל דבר ככלונו באין מוחה: על כל אל. על כל חזק ונעל כח: ועל אל אלים.
 ילוח זמנו של וקוס ונעל ישראל: כי נחצה נעשתה. כאשר יסיה כעשה הכניחה העלומה או עיווק העין ויכלס הזעם ולא
 כ"ל לא יבין על ועלה ישראל ונמר. לא יתן לב לחשבון לעבוד את אלהי אבותיו אשר עבדו וזו לכוז לק: ועל חמדת נשים.
 הגולה החמדי ובחומר אם על הגולה החמדי לא יבין ח"כ יבין על מעלת עמו ישראל: על כל. על סלסם ויבאסה:
 (לד) ולא לה מעשים. את הגולה העמוד צערי המלך החזקים היה ועבד כדמיוה על כמו כ"ל כשהיה עתקום מושבו היה ונכדו לפני
 העם לרמוח לו עבדו למען יבשם החמדי: (לט) ועשה למבצרי מעשים. עם אלוה נמר כ"ל לכאשי ונבלי ונעוים ונעוים היה ונכסה לו כבוד: והמשילים
 כ"ל להחנף ולרמוח למען ויכנס החמדי: אשר יכיר. זהו ח"כ יכיר שיעולו צו דבר החטופה היה ונכסה לו כבוד: והמשילים
 ברבים. המשילים חללה החמדי על כל רב כהחמדים והיה מחלק אנותו להם כדמיוה החוקק עובד ונכסה דעה חס היה לו לחמיר
 צבור אדמות: (מ) ובעת קץ. צעם בוא קץ וקוף ויני נפולטי: ויתננח עמו וגי. וינך הנכב ילחם עם כווא חללו וינח צקק:
 וישתער עליו. ומלך הספן היא רוחם גם היא כוולו ילחם צו כמו רוח סקסה ל"ב כחוק ונכסרה:

דניאל יא יב

בַּפְּרָשִׁים וּבְאֲנִיּוֹת רַבּוֹת וּבָא בְּאֲרָצוֹת וְשָׂמַךְ וְעָבַר: ^א וּבָא
 בְּאֶרֶץ הַצְּבִי וּרְבֹת וּכְשָׁלוּ וְאֵלֶּה יִמְלְטוּ מִיָּדוֹ אֲדָוִם וּמוֹאָב
 וְרֵאשִׁית בְּנֵי עַמּוֹן: ^ב וַיִּשְׁלַח יְדוֹ בְּאֲרָצוֹת וְאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא
 תִּהְיֶה לְפָלִיטָה: ^ג וּמִשָּׁל בְּמַמְכָּמִי הַזֶּהָב וְהַכֶּסֶף וּבְכָל חַמְדוֹת
 מִצְרַיִם וְלִבְיִם וּכְשִׁים בְּמִצְרַיִם: ^ד וְשִׁמְעוֹת יִבְהַלְהוּ מִמִּזְרַח
 יַמֶּצְפֹּן וַיֵּצֵא בַחֲמָא גְדֻלָּה לְהַשְׁמִיד וּלְהַחֲרִים רַבִּים: ^ה וַיִּמְעַ
 אֲהֵלִי אֶפְרָדֹן בֵּין יָמִים לְהַר צְבִי־קָדֵשׁ וּבָא עַד־קִצּוֹ וְאִין עֹזָר לּוֹ:
 יב * וּבָעַת הַהִיא יַעֲמֹד מִיְכַאֵל הַשָּׁר הַגְּדוֹל הָעֹמֵד עַל־בְּנֵי
 עַמָּךְ וְהִזְתָּה עֵת צָרָה אֲשֶׁר לֹא־נִהְיֶתָה מֵהַיּוֹת גְּזִי עַד הָעֵת
 הַהִיא וּבָעַת הַהִיא יִמְלֹט עִמָּךְ כָּל־הַנִּמְצָא פְתוּב בַּסֶּפֶר: ^ו וּרְבִים
 מִיִּשְׁנֵי אֲדַמַּת־עַפְרָר יִקְיִצּוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לְחַרְפּוֹת
 לְדָרְאוֹן עוֹלָם: ^ז וְהַמְשֻׁכִּלִים יִזְהָרוּ בְּזֶהָר הַרְקִיעַ וּמִצְדִּיקוֹ

* ה'ב' בפתח * ה'ב' בפתח * ה'ב' בפתח * ה'ב' בפתח * ה'ב' בפתח * ה'ב' בפתח * ה'ב' בפתח * ה'ב' בפתח * ה'ב' בפתח * ה'ב' בפתח

ת"א בארץ הצבי, כ"ה ו' גיעין כ"ז: ויעע אהלי. קועה י: ורבים וגו'. כ"ה י' סהדקין ל"ג עקרים ל"ה ספר הזוהר פ' הששעים
 ודרכה כפא: והמשכילים וגו'. כהלא ח' ספר הזוהר פרשה כגלשאים:

רש"י

יב (א) ובעת ההיא יעמד מיכאל. ישחק כולם שיראה הקב"ה דן בעלמו ולומר הלאך אומר גדולה
 כו כשביל ישראל: והיתה עת צרה. כשנל' של מעלה וקטגוריה כחלמדי חכמים צווי וצווי דכזוי
 כמו שאתרו רבותיו כסדרה בפרק אחרון של כתובות: ימלט עמך. האחד מלכות גוב וימלטו ישראל: כל הנמצא
 כתוב בספר. הרי זה מקרא קצר כל הנמצא כתוב בספר זה על ידי ההלכות הכתובים בו עד לקטולת
 היותו ויקבלו מלכות קדישי עליונין הכל יתקיים: **(ב)** ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו. ויהיו המתיים:
(ג) והמשכילים. שעסק במורה ובמאזן ויהיו סוחר כרקיע:

מצודת דוד

מצודת ציון

עמו ויחשכו כסמ"ך והוא מל' רוח סערה: **(א)** וראשית. עין
 ויעב וכן ראשית בצורה (ישימה מ"ע): **(ב)** לפליטה. הול'
 וסלחיה: **(ג)** בממכני. עינו לולגוה וסמיה ודומה לו על'
 אהיה כי אשכ לא לה (שמות כ"ח) ה"ל ודלא כען: ולבים
 וכששים. שנות ע"ס: **(ד)** במצעדיו מל' אגד וסקיעות: **(ה)** וישע.
 אלוני ל' נעיה צהולים כמ"ש כהלים נע' ה' (במדבר כ"ד):
 אשדני. עינו אהון ודכו"ל חושי אפירא דלזוי ונפל (בכרות
 כ"ח) ור"ל אהלו אשכ הוי יסיו ומשכמים כחלמות:
(ב) אדמת עפר. ככל הנלה בשמות נודעים וכן והלזיר
 והשעיר (לשיל ח'): **(ג)** לדראון. עין ציון וכן והיו דלרון
 לכל צע' ויעשה (פ"ו): **(ג)** ויהירו. עין הלה חריסה:

ומקדש: ובא עד קצו. שם יצא עד קצו כי חסלה מלכותו וכן מ' יעזר לו לכוז ולהחזק עוד:
יב (א) יעמד מיכאל. נבקש רחמים על ישראל: העמד. הרגיל לעמוד תמיד ללמד קטגוריה על ישראל: והיותה. או חסיה
 עת לרה על ישראל אשכ לא יסיה עליה' עתה היתה לגוי עד העת היותו כי הקנן הזעיר שיהיו מונכות ישועאל יל'
 זמן מלה כמ"ש צו ולקדישי עליונין יבאל וגו' (לשיל ז'): **(ב)** ובעת ההיא. אשכ יל' להם מלד: ימלט עמך. וכן כל הנמצא כתוב
 בספר ימלט ר"ל הלדקים וירא' ה' שנאמר כהם וכתב קצר זכרון לשניו ליליא ה' וגו' (ונלכזי ב'): **(ג)** ורבים. על כי לא ישחו
 נחשי' כ"א בני ישראל לה אחר ורבים ולא כולם: **(ד)** מישיני וגו' יקיצו. הרבה מן הנתיים יעמדו בחמים ובדך שלכה אחר לשון שיה
 הקלה: אלה. מהם יקילו לחיי עולם כ"ל לחיות מיי נעועים עד עולם וחס הלדקים כהם: **(ה)** ואלה. ומהם יקילו לטבול חסיה
 ציון מתמיד עד עולם וחס הרשעים כהם: **(ו)** והמשכילים. החכמים כהם ויהיו וגו': **(ז)** ומצדיקי הרבים. המלמדים וכן
 ה' לרבים הם ויהיו ככוכבים:

הַרְבִּים בַּמְּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד: י וְאַתָּה דָּנִיֵּאל סֵתֶם הַדְּבָרִים
 יַחְתָּם הַסֵּפֶר עַד־עֵת קֵץ יִשְׁטְמוּ רַבִּים וְתִרְבֶּה הַדַּעַת: י וְרֵאִיתִי
 אֲנִי דָּנִיֵּאל וְהִנֵּה שְׁנַיִם אַחֲרָיִם עֹמְדִים אַחַד הִנֵּה לְשֹׁפֵת הַיָּאֵר
 וְאַחַד הִנֵּה לְשֹׁפֵת הַיָּאֵר: י וַיֹּאמֶר לְאִישׁ לְבוּשׁ הַבָּדִים אֲשֶׁר
 מַמְעַל לְמִימֵי הַיָּאֵר עַד־מָתִי קֵץ הַפְּלָאוֹת: י וַאֲשַׁמְעֵ אֶת
 הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבָּדִים אֲשֶׁר מַמְעַל לְמִימֵי הַיָּאֵר וַיֵּרָם יְמֵינוּ
 וַיִּשְׁמְאוּ אֶל־הַשָּׁמַיִם וַיִּשְׁבַּע בְּחַי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחָצִי
 וּבְכַלּוֹת נַפְיָךְ יִדְעַס־קֹדֶשׁ תִּכְלִינָה כָּל־אֱלֹהִים: י וְאַנִּי שָׁמַעְתִּי
 וְלֹא אָבִין וַאֲמַרְהָ אֲדַנִּי מֶה אַחֲרֵית אֱלֹהִים: י וַיֹּאמֶר לְךָ דָּנִיֵּאל
 כִּי־סִתְּמִים וְחִתְּמִים הַדְּבָרִים עַד־עֵת קֵץ: י וְתִבְרְרוּ וְיִתְלַבְּנוּ
 וַיִּצְרְפוּ רַבִּים וְהִרְשִׁיעוּ רִשְׁעִים וְלֹא יָבִינוּ כָּל־רִשְׁעִים וְהַמְּשֻׁבָּלִים
 יִבְיִנוּ: י וּמַעַת הוֹסֵר הַתְּמִיד וְלִתְּת שְׁקִיץ שָׁמַם יָמִים אֱלֹהִים

ת"א ואשמע וגו' סהדרין כ"א: ויום וגו' מזכ"ב: ונעשה סוכר. ענינים ל"א:

רש"י

(ז) וככל' נפיץ יד עם קדש. כשילכה כח ישראל כי אלהת יד ואפס עלוד ועווב (דברים ל"ב): (ח) ולא
 אבין. לא ידעתי מהו מועד מועדים והלוי: מה אחרי' אלה. סוף ההשגחה הללו: (ט) עד עת קץ. עד אשר הקרב
 בגולה: (י) יתבררו ויתלבנו. וההשגחה האלה: ויצרפו. בהם רבים להציוס: והרשיעו רשעים. את ההשגחה
 להשגח שלה כמשפט וכשכולו יתמוך אין עוד גאולה: ולא יבינו. אוחס כל רשעים: והמשכילים יבינו. אוחס
 צבוא עם קץ: (יא) ומעת הוסר התמיד. כדי להס שקין משונס תהיו ימים אלף ומתחי' והשעים סנה
 סן מיוס הוסר התמיד עד ששוב ביומי מלך מטהו והשבנו זס מכוון עם השבנו ערב ובקר הלפס וגו' מאלו
 מיוס גלו' למלרוס עד גאולה אחרונה. גלות מלרוס ר"י מיוס ללח' עד צנין ראשון ד' מאלו ופ' ימי סבנין
 ד' מאלו ועשר גלות צבל ע' סנה ימי בית סני ד' מאלו וס' הרי אלף וחמש מאלו וסעני' והסמול הוסר

מצודת ציון

מצודת דוד

לעולם ועד. חסר גם על המשכילים: (ד) סתם הדברים.
 חף המעט שידעם ונדחי הגאולה היא הכנס דברים סמוינים
 ונחמיו: והתם הספר. כנסו כפסר דברים סמוינים וכל
 הדבר צמ"ש לחכו ולהחיו ציוס: עד עת קץ ישוטמו וגו'.
 עד זא עם קץ הגאולה סנה רבים ישועטו צמנוס התשגחה
 להשכיל אוחס קץ ויחנה הדעה לחקור ציוס וכאוור סנה
 ויקורו עד עם קץ ולא ידעו מאלוס אכל צבוא סנה אז יקחו
 עיני כל להנין זמן הגאולה: (ה) שנים אחרים. שני
 חס: ה'יאור. הוא סנה סקל: (ו) ויאמר. אהו ווסס אחר:
 כמ"ס למעלה: אשר טבעל. אשר עומד מועל וגו': עד מתו. כ"ל עם נחי יתאחר קץ סמוס: (ז) ואשמע. שמעתי את האיש
 יגו' סנה ונדב: וירם ימינו וגו'. כדרך השגחים וסנ"ס כיווהי ידי אל ה' (בשלים י"ד): בהיו העולם. צה' סהוי מתיס
 סבולס וועעויו: למועד מועדים ורצי. לזמן סני זמניס והלי זמן: ובכלות. וכאשר יכלה נפולת סה עם קדס רלונו לונר כאשר
 ינוקק סנין והכלה וסס סבולת סנה סהיס להס בקוסי הגולה אז סכליה כל הע"ס סללה ויקבלו סכלת את העולס: (ח) ואני
 ששמעתי. עם כי חני שעהי דברי הנאלך סנה לא לצני סנה הוה מועד: ואמרה. אל סאלך סדוכ צי: סה אחריית אלה.
 ענה קץ וסוק סננוס צמועדיס סלה: (ט) לך דניאל. כ"ל לך ססללך ולא ססלל עור כי דברי הגאולה יחו סמוינים והסוויס
 כנחו לכל ידעו עד עם קץ אכל צבוא סנה יסמנו הכל להנין סנוס: יתבררו. הדברים יסכרו וסלנו על ידי סוקרים
 וססעניס כ"ל יספלו לככר סדריס וללכץ לדעס סלנוס: ויצרפו רבים. כ"ל רבים יססנו אשר ילא ססנוס לרוץ וסוקק סני
 סניס: והרשיעו רשעים. ובעור זס יסעו ססעניס לונר סויל ולא צל ססנוס צוון אשר ילא לפי ססנוס סוב לא יצוה:
 ילא יבינו. להלוס סדנר צעווס ססנון: והמשכילים. אכל ססכיליס יענו להלוס סדנר צעווס ססנון ולא יתילשו סן סגאולה:
 (יא) ומעת. גם סלה דברי סאלך סנונר לו סן העס אשר ססעל סמוי סמוי צמורץ סניס סני וסנר להס צמקוס סוקקס סס
 סמוקק וסמוקק סלכן: ימים. כ"ל סן סנה סהו וסס ימים סלף וגו' ולא ידענו סס ימים מנעס או סניס וסס יסיה אז:

דניאל יב

מֵאֲתוֹם וְתִשְׁעִים: י' אֲשֶׁרֵי הַמַּחֲבָה וַיִּגָּע לַיָּמִים אֶלֶף שָׁלֹשׁ
מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה: י" וְאֵתָה לְךָ לִקְצֵן וְתִנּוּחַ וְתַעֲמֹד לְגִדְלָךְ
לִקְצֵן הַיָּמִין:

ה"א וזאת לך סהדכון ל"ח עקרים ל"ה ספר הוהב עכשת נח:

ח ז ק

רש"י

לפני החרבן ו' שנים הרי מיום גלותם למלכים עד הוסר הסמך אלף וחמש מאות ושמונים וארבע הוסף
עליהם אלף מאהים וחשעים הרי אלפים ושמונה מאות ושבעים וד' כמנין ערב בקר בנימטרי' עם אלפים
וב' מאות: (יב) אשרי המחבה וגו'. ארבעים וחמש שנים נוספים על חשבון העליון עשירי מלך משוחז
להסכסוח אחר שנבלה וישנב ויסגלה וכן מנינו במדרש רוח וכן יסד רבי אליעזר הקליר (במילוק יולר פרשת
החדש) ויחכמה מהם שבועים ששה: (יג) לך לקצן. חפטר לבית עולמך: לגדלך. לקבל הלקך עם הלדיקים:
לקצן הימין. כמו באתרים הינאים ואין לפרש הימין ל' יד הימנית שהרי הוא מניו במסורת הגדולה בשש
תיבות המיוחדין בגו'ן זקופה בסוף היצה המשמשה במקום מ"ס וליט לכוסיכון כגון יקום ולא יאמן במח
(אויב כ"ד) ועליה יכרעון אחרין (שם ל"א) קח לך חטין (יחזקאל ד') יהרדון האין (שם כ"ו) לתמות מלכך
(משלי ל"א) לקצן הימין (כאן):

מצודה דוד

מצודת ציון

(יב) המחבה. ענין מקוה כמו יעשה למחבה לו (ישע' ק"ד): (יב) אשרי המחבה. אשכי למי שמחבה לה ויגיע אליה ומח
ומשפט המקוה וההנגעה יהיה ימים אלף וגו' וגם זה לא יחשו
כמוהו ואם דמיאל אמר שמעתי ולא אבין והמלאך השיבו סמועים
והחומים הדברים ואיך ח"כ גדעו אמתו: (יג) לך לקצן. כ"ל צעת ינלאו יניך סלך לבית עולמך אשכ היא קן כל צעך ותם
מנוח עם הלדיקים ותעמוד בחמיה לקחם בולך המסן לחלקך אמר הסמיה ואמר צלשון בני אדם כחולקים על מי נוכל: לקצן
הימין. כ"ל העמיתם בחמיה ולקחם הכול מהיה בסוף הימים:

נשלם ספר דניאל. לעמרת צבי ישראל:

סכום פסוקי דספר דניאל הם שלש מאות וחמשים ושבעה. וסימנו כי רוח י"י נשבה בו. וחצו
בה בלילה קטיל בלשאצר והקאטיטולי הם שנים עשר והסימן הבה לו עזרת מצר. וסדרין שבעה
וסימנו ועיני רשעים תכלינה ומנום אכך מנהם וחקותם טמח נפש:

א וּבִשְׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לְכַלּוֹת דְּבַר־יְהוָה

מִפִּי יְרֵמְיָהּ הַעֵיזִר יְהוָה אֶת־רוּחַ כְּרִישׁ מֶלֶךְ־

פָּרַס וַיַּעֲבֵר־קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם־בְּמִכְתָּב לֵאמֹר: כִּי בָּה אָמַר

כְּרִישׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם

וְהוּא־פָקַד עָלַי לְבַנּוֹת־לִי בַיִת בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה: מִן־

בְּכֶם מִכָּל־עַמּוֹ יְהִי אֱלֹהֵיו עִמּוֹ וַיַּעַל לִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיָּבִין

אֶת־בַּיִת יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם:

ת"א כה חזק וגו' מגילה י"ב:

רש"י

א (א) ובשנת אחת לכוורש מלך פרס. סדר ספר זה סדור ומסודר אחר ספר דניאל כמפורש בצבא
 צהרל והמלך מוסבה מזה לזה שנאמר (דניאל ט') בשנה אחת למלכו חזי דניאל ציוני בספרים
 מספר השנים אשר היו דבר ה' אל ירמיה הנביא למלאות להרבות ירושלים שבעים שנה וכן הולכה ומספרת
 כל הפרש בחורן הבית הוון גלות צבל וחס ודיווי אשר החודש על הטעות ישראל ומחלת סדר מסר זה כך
 הוא שלאחר שנהרג בשלאר מלך דרויס המדי שנאמר ודרוים מזהא קבל מלכותא וגו' ולאחר מיהא דרויס מלך
 כורש זה מלך פרס ובשנה אחת למלכו הוטלמו שבעים שנה לפקידה גלות צבל מיום שבלה יהויקים שנאמר
 (ירמיה כ"ט) לפי מלאח (צבל שבעי) שנה אפקוד אחכס וגו' שחורו ישראל מגלות צבל לארץ ישראל ובחוסה
 שנה בש' אחת לכורש יסדו ישראל יסוד ביה המקדש ולרי יהודה ובנימין הלשינו עליהם לכורש מלך פרס וזוה
 לצבל המלאכה שלא לבנות עוד בנין צ"המק והיו ישראל צבליים שלא בנו הבית כל מלכות כורש ואחשורוש
 שמלך אחריו עד שנה שהיה למלכות דרויס בן אחשורוש מלך פרס שהיה דרויס בן אחסר ובשנה שהיה למלכותו
 הסתילו לבנות ביה המקדש עד אשר הוטלם הבנין ומשנה אחת לכורש עד שנה שהיה לדרוים בן אחשורוש מלך
 פרס שנבנה הבית בימיו היו שמונה עשרה שנה לקיים מה שנאמר (דניאל ט') למלאות להרבות ירושלים שבעי
 שנה וגו' ועכשיו בשנה שהיה לדרוים הוטלמו שבעים שנה למלאות להרבות ירושלים הרבן הבית שבלה צדקישו
 ומגלות יהויקים עד גלות צדקישו שנחרב הבית היו שמונה עשרה שנה ועכשיו בשנה אחת לכורש מלך פרס
 הוטלמו ע' שנה ומגלות יהויקים שבלו ישראל לצבל ובכך נהקיים המקרא שנאמר (ירמיה כ"ט) כי לפי מלאח
 לצבל שבעי שנה אפקוד אחכס וגו' וזו היא הפקידה שחורו ישראל על אדמתם ובנו יסוד בנין הבית אע"פ
 שלא נבנה עכשיו נמלא שהיו כ"ב שנה מגלות צדקישו שנחרב הבית עד שנה אחת לכורש מלך פרס ושמונה
 עשרה לאחר שנה ח' לכורש שהיה שנה שהיה לדרוים מלך פרס הוטלמו ע' שנה להרבות ירושלים מגלות צדקישו
 שנחרב הבית עד שהיה לדרוים שהסתילו ישראל לבנות הבנין ובמרחשו וכן מוכח בסדר עולם ובמס' מגילה
 ובספר זה כאשר נבחרו: **א** מלכות דבר ה' **א** מפי ירמיה. למן אשר הוטלם דברו של הקב"ה אשר דבר ירמיהו
 הנביא שנאמר (שם) כי לפי מלאח לצבל וגו' **העיר ה' את רוח. רטון:** קול. כרוז ככרוז צבל מלכותו: **וגם**
במכתבו. והף מכתבו שלח בכל מלכותו על דבר זה: **לאמר.** וכה אמר להם צבכרו הכרוז אשר הכרוז וצבכרו
 מכתבו אשר שלחו בכל מלכותו: **(ב) כה אמר כורש מלך פרס וגו' נתן לי.** שאני מלך וסליע על כל
 המלכות: **והוא פקד עלי.** לזה עלי ע"י ושעיה הנביא לבנות לו צ"המק בירושלים כמו שנאמר במ' (ישעיה
 מ"ד) האומר לכורש רבי וכל חפני ישלם ולאמר לירושלים הצנה והיכל חוסד (שם מ"ה) כה אמר ה' למשיחו
 לכורש אשר החוקתי בימיו וגו' וכבר נאמרה נבואה זו ע"י ישעיה: **בירושלים אשר ביהודה.** אשר במדינת
 יהודה: **(ג) מי בכם.** קך היה מכרו וכוונת לכל הממלכות מי צכס מכל עמו של הקב"ה יחי הקב"ה בעזרת
 ויעלה לבנות ביחו אשר בירושלים:

מצודת ציון

מצודת דוד

א (א) ובשנת אחת. בשנה הראשונה: **לכלות.** לעם כלה
 הזמן אשר דבר ה' עשי ירמיהו והוא כלום שבעים שנה
 מזה שכתב ל"ח אל יהויקים צבאשונה וכאשר פרשו צדקישל:
ויעבר קול. לזה להגיד: **לכל מלכותו.** צבל מדינת מלכותו:
וגם במכתבו. שלח הדברים הללה במכתב: **לאמר.** וכה אמר:
 מסכאיו לי לעשות מלכות: **פקד עלי.** לזה עלי לבנות וגו' כמ"ס האומר לכורש וגו' והיכל חוסד (ישעיה מ"ד): **אשר ביהודה.**
 אשר בצדק יהודה: **(ג) מי בכם.** כי הדברים הללה לזה להגיד ושלח בן העבדים ולזה אמר מי המלאך צכס ממש ה' יהיה פ'
 עמו ובנותו: **ויעל וגו'.** כ"ל הכתוב נתן עמני לעלום: **הוא האלדים.** מיכס לומר שאלהי ישראל הוא השלטים כהוון ביחושלש

י וּבְלִישְׁתָּאֵר מִכָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר־הָיוּ גָרִישִׁים וַיִּשְׁאוּהוּ אֲנָשֵׁי
מְקוֹמוֹ בְּכֶסֶף וּבָזָהָב וּבְרִכּוּשׁ וּבִבְהֵמָה עִם־הַנְּדָבָה לְבֵית הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם׃ י וַיִּקְוּמוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת לַיהוּדָה וּבְנֵימָן וְהַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם לְכָל הָעִיר הָאֱלֹהִים אֲתִירוּהוּ לְעֹלוֹת לְבָנוֹת אֲתִיבֹת
וַהֲיָה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם׃ י וּבְלִסְבִּיבֵיתֵיהֶם חֻזְקוּ בִידֵיהֶם בְּכָל־
כֶּסֶף בָּזָהָב בְּרִכּוּשׁ וּבִבְהֵמָה וּבַמְּנַדְנּוֹת לְבָר עַל־כָּל־הַתְּנָדָב׃
י וְהַמְלֶכֶד פֹּרֵשׁ הוֹצִיא אֶת־כָּל־יְבִית־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיא נְבוּכַדְנֶצַּר
מִירוּשָׁלַם וַיִּתְּנֵם בְּבֵית אֱלֹהֵי׃ י וַיּוֹצִיאֵם פֹּרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרַס עַל־
יָד מִתְּרַדַת הַגּוֹבֵר וַיִּסְפְּרֵם לְשִׁשְׁבַּצַר הַנְּשִׂיא לַיהוּדָה׃ י וְאֵלֶּה
מִסְפְּרֵם אֲנַרְטָלִי וְזָהָב שְׁלֹשִׁים אֲנַרְטָלִי־כֶסֶף אֶלֶף מַחְלָפִים
תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים׃ כְּפֹרִי וְזָהָב שְׁלֹשִׁים כְּפֹרִי כֶסֶף מִשְׁנָיִם אַרְבַּע
מֵאוֹת וְעֶשְׂרֵה כֵּלִים אַחֲרֵים אֶלֶף׃ י כָּל־כֵּלִים לְזָהָב וּלְכֶסֶף

רש"י

*קטין ב"ק

(ד) וכל הנשאר. וכל יסודי הכסף במקומו של וכל לעלות מהמה שאין לו ממון: וישאורו. מזה חזי
לחשי מקומו שיעיקורו וישאורו בכסף וזוהי ורכוש ובהמות למען וכל לעלות לירושלים: עם הנדבה. חזי
יחדבו חשי מקומו לבנין הבית שהף האומות יש בהם אשר היו מתדבדים נדבם לבנין הבית: לבית האלוהים
אשר בירושלים. מן כה אמר כורש עד כאן הכרזה הכרוז ושלוחם אברה המנכב: (ה) ליהודה ובנימן.
אזון ראשי האבות אשר לשבטי הללו של יסודה ובנימין: לכל העיר. עם כל אוחס שהעיר ה' ורוח לעלות
ולבנות הבית עלו לירושלים לבנות הבית: (ו) וכל סביבותיהם. וכל האומות שהיו שכניהם של ישראל חישו
והחזיקו ידו הירודים זהב ובכסף ומהגות הללו למען וכלו לעלות לירושלים: לבד על כל התנדב. כל אלה
היו עושים שכניו הירודים לבד מה שהם מתדבדים מעלמם לבנין הבית: (ז) ויתנם בבית אלהו. אשר נתנם
נבוכדנצר בבית שלו: (ח) על יד מהרדת הגובר. כך שמו של גובר אשר לירושלים וזוהי כורש המלכות
ויספרי. הגובר הזה מנה אוחס ומסרם לשבצר למען ישאור ויוליס לירושלים ואמרו רבותיו הוא שבצר הוא
דמיאל ולמה נקרא שמו שבצר שמך נדב: למה: הנשיא ליהודה. הוא הכשיח אשר לשבט יהודה: (ט) מספריה.
של כלי בית ה': אנטלי. מיני כלים הם: מחלפים. הם הכינים והוא לשון בית תחלפות ש"ע: כן שהיו חזקין
בה שכינין היתה נקראה לשכה בית החלפות: (י) כפורי. מורקיס ונקראו כפורי בשלש קנות כהן ונפר
ידיה בגלגולת הכזרים על שם שהמקבל דם במורק היה נוקח לגלות הדם שמהו על ידו בשפת המורק: משנים.
שנים כלים אחרים של מין אחר: (יא) כל כלים. עשה כולל חשבון המניין ושקינ כולן במנין אלה חלל

מצודת דוד

מצודת ציון

(ד) וכל הנשאר. כ"ל וכל אשר צ"ל ישאל במקומו כי זה
הוא ואין ידו משגת לעלות: מכל המקומות. כ"ל מזה חזי חזי
ומכל המקומות אשר כל מה נר שם שלשי מקום כל אשר יתנו
אזון במתן כסף וגוי לבנה ליחוסלים: עם הנדבה. כ"ל מה
היהו שה' ומבצר המדבא אשר יתנו לבית ה': (ה) ליהודה
אשר ליסודה: לכל העיר. אח כל אשר העיר תחלפת ה'
(ו) וכל סביבותיהם. כל הע"ס אשר סביבותיהם הם כלי
העולים צהה להם די שפוקס כלי כסף וגוי: לבד. מן חלפי
כל המנדב מה מהם לבית ה': (ז) הוציאו. מולח צום העולים
אשר נתנם שם כ"ל כה"ש צבטיל א': (ח) על יד. הוא המלכות
שפקדת המלך: (י) ויספרי. מספרם שמשבצר והוא חזקת
וכן היה נקרא בשלשן פרק וז"ל. אמרו שהוא דמיאל ונקרא ק על
שמך צש למה: (יא) לזהב ולכסף. צין של זהב צין לכסף:

(ט): (ד) וברכוש. כן יקרא כל שום כסף כמו וזה כל הכסף
(בכאש"י ד'): (ה) ראשי האבות. ראשי המשפחות: לכל העיר.
אח כל העיר המ"ד שפוקס אח וכן הכרו לאבנר (ש"צ ר'):
רוחו. לזיו: (ו) ובמנדנות. העלה היהו מוכה על דבר המעולה
צין צפיקוס צין צולבטיס צין ככלים וכן ועגנות ליחוסלים (ה')
צ' כ"צ): לבד על. הוא כעול לתוקפה ציבור וכן הפק אף צנעה
(צמדנר י"ג): (ח) על יד. ציד על שפוקס ציה וכן על צמלוחם
(שעום י"ג) ורכים כמוהו: הגובר. הפקיד: (ט) אנטלי. עם
כלי יתכן צו המיס לצעילת הימים: מחלפים. ככינים והוא מל'
כליל יתוף (ישעיה צ') על שם שמהם שוחטים ונחלפים נחיים
למיתה וע"ז קראו ח"ל לגדיי האולם מזה ונזה צום החליפות
(מוחם פ"ד) כי שם גמזו הכתיבים ככיניהם: (י) כפורי. מורקות
וע"ז שכהן הזוכק היה נוקחם אלעזו מן הדם בשפת המורק לזה
קרוי כבור שהיא ענין קנות וצדנ"ל וצני לכשוזי ידיה (ציעין כ"ל):
משנים. מול' שנים וכ"ל כפולים

שכאוי להשחטם צהן צשמי עכניקין:

חמשת אלפים וארבע מאות הכל העלה ושכבצור עם העלות הגולה מבבל לירושלם:

ב * ואלה בני המדינה העלים משבי הגולה אשר הגלה נבוכדנצור מלך-בבל לבלל וישבו לירושלם ויהודה איש לעירו: ב אשר באו עם-זרבבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן מספר בני רחום בענה מספר אנשי עם-ישראל: ג בני פרעש אלפים מאה שבעים ושנים: ד בני שפמיה שלש מאות שבעים ושנים: ה בני ארח שבע מאות חמשה ושבעים: ו בני-פחת מואב לבני ישוע יואב אלפים שמונה מאות ושנים עשר: ז בני עילם אלף מאתים חמשים וארבעה: ח בני ותוא תשע מאות וארבעים וחמשה: ט בני זפי שבע מאות ושישים: י בני בני שש מאות ארבעים ושנים: יא בני בכי שש מאות עשרים ושלשה: יב בני עזנר אלף מאתים עשרים ושנים: יג בני ארניקם שש מאות שישים ושלשה: יד בני בגוי אלפים חמשים ושלשה: טו בני עדין ארבע מאות חמשים וארבעה: טז בני-אמר ליחזקיה תשעים ושמנה: יז בני בני שלש מאות עשרים ושלשה: יח בני יורה מאה ושנים עשר: יט בני השם מאתים עשרים ושלשה: כ בני גבר תשעים וחמשה: כא בני בית לחם מאה עשרים ושלשה: כב אנשי נמפה חמשים ושלשה:

ת"א עם זרובבל. גינה עי'

*יתר ו' *קמץ ב"ק

רשי

הסבובין סוף עונה: העלות. ל' (הפעל):

ב (א) ואלה בני המדינה. אלה בני ישראל אשר ממדינת ח"י העולים עמה מן השבי אשר בגולה לירושלים וישבו. ועמה חזרו לירושלים: ויהודה. ובני יהודה חזרו כל אחד ואחד לעירו: (ב) אשר באו. בני המדינה הללו בתחילה כאשר גלו מוא"י לבלל עם זרובבל ישוע וגוי: מספר. הראשון פ"א קמולה בגדול וסם אדם הוא ומספר השני פ"א פתחה ודבוק הוא: אנשי עם ישראל. הללו מנוי אדם גדולים וחשובים היו וסמךהם היו חשובים אחרים ועל כן מנהאם אחרים לבד: (ג) בני פרעוש וגוי. יש בהם כפרסה שנוכיר

מצודת דוד

החמשת אלפים וגוי. מספר הזה היו כל הכלים הקטנים עם הגדולים ולמעלה לא מנה כי הם הגדולים והחשובים: עם העלות. העלם יחד עם העלות בני הגולה: ב (א) בני המדינה. בני מדינת ח"י העולים עמה מונה שהיו בשבי הגולה וגוי: וישבו. עמה שבו כל אחד לעירו אטח הגלה ממנה: (ב) אשר באו. עמה בלו לתקונם עם זרובבל וגוי: ישוע. הוא והשבע כ"ג: מרדכי בלשן. הוא עם אחד

כג אנשי ענתות מאה עשרים ושמונה: כד בני עזמות ארבעים
 ושנים: כה בני קרית ערים כפירה ובארות שבע מאות וארבעים
 ושלשה: כו בני הרמה ונבע שש מאות עשרים ואחד: כז אנשי
 מכמס מאה עשרים ושנים: כח אנשי בית דאל והעי מאתים
 עשרים ושלשה: כט בני נבו חמישים ושנים: ל בני מנבית
 מאה חמישים ושלשה: לא בני עילם אחר אלף מאתים חמישים
 וארבעה: לב בני חרם שלש מאות ועשרים: לד בני לוד חרוד
 ואוני שבע מאות עשרים וחמשה: לה בני ירחו שלש מאות
 ארבעים וחמשה: לי בני סנאה שלשת אלפים ושיש מאות
 ושלשים: לו הכהנים בני ידעיה לבית ישוע השע מאות
 שבעים ושלשה: לז בני אמר אלף חמישים ושנים: לח בני
 פשחור אלף מאתים ארבעים ושבעה: לט בני חרם אלף ושבעה
 עשר: מ הלויים בני ישוע וקדמיאל לבני הודויה שבעים וארבעה
 מאתים: מא אסף מאה עשרים ושמונה: מב בני השערים
 בני שלום בני אמר בני מלמן בני עקוב בני חטימא בני שני
 הכל מאה שלשים ותשעה: מג הנתינים בני ציתא בני חשופא
 בני טבעות: מד בני קרם בני סיעהא בני פדון: מה בני לבנה
 בני חנבה בני עקוב: מו בני חנב בני שמלי בני חנן: מז בני
 גדל בני גתר בני ראיה: מח בני רצין בני נקודא בני גוס
 מט בני עזא בני פסח בני בסי: מנ בני אסנה בני מעוני

* שלמי קרי

רשי

סס אביהם על סס בני המשפחה וים מהם שנוכרין על סס מקומם לומר בני מקום פלוני: (לז) הכהנים
 בני ידעיה עד עתה מנה בני יהודה ובנימין ומעכשו הוא מונה והולך הכהנים והלויים כמו שנה' לנעלה וכו'
 ראשי האבות ליהוד' ובנימין והכהנים והלויים: (מא) המשוררים. הלויים שהיו משוררים וכן הסוברים הם
 הלויים שהיו שוערים בשערי בית המקדש: (מב) הנתינים. עכשו הוא מונה אותם שהיו חושבי מלח

מצודת דוד

מנבע יחזקיה: (בד) קרית ערים. היא קריית יצרים שמוכר
 ציוטטע: שבע מאות. בני כל שלשה הנקומות היו טבע מלוח
 וגי: (לא) עילם אחר. לפי שטבע לנעלה בני עילם והיו
 כסבון הזה אחר שהיו עילם אחר והיו שנים צונספר אנשיהן:
 (לו) הכהנים. ל"ז חסו חספר הכהנים: בני ידעיה לבית
 ישוע. חנן סיון על ידע' לומר שהיו מיוחס לבית ישוע ומנבעו

היה: (לט) בני חרם. לא זהו המזכר לנעלה או יוסף
 לנעלה חשב הישראליים עהכס וכאן חשב הכהנים וחסו
 (מ) לבני הודויה. חנן סיון עליו שוע וקדמיאל לית-
 מנבי הודויה: (מב) השערים. שהיו שומרים שבעי המקדש
 לא נלו והם היו בני שלום וגי: (מג) הנתינים. הם הכהנים
 ונקדלו נתינים ע"ש שנאמר צם וחסו יהושע חושבי עלים

עזרא ב

בְּנֵי נַפְיִסִים: ^{נא} בְּנֵי־בִקְבוּק בְּנֵי־חִקּוּפָא בְּנֵי מְרַחֲוֹר: ^{נב} בְּנֵי־
 בְּצֻלוֹת בְּנֵי־מְחֻדָּא בְּנֵי חֲרָשָׁא: ^{נג} בְּנֵי־בִרְקוּם בְּנֵי־סִיסְרָא
 בְּנֵי־תַמְחָ: ^{נד} בְּנֵי נְצִיחַ בְּנֵי חֲמִיפָא: ^{נה} בְּנֵי עֲבָדֵי שְׁלֹמֹה בְּנֵי־
 סַמְי בְּנֵי־הַסַּפְרָת בְּנֵי פְרוּדָא: ^{נו} בְּנֵי־יַעֲלָה בְּנֵי־דַרְרָקוֹן בְּנֵי־
 גִּדְלָ: ^{נז} בְּנֵי שַׁפְטִיָּה בְּנֵי־חַמְיִל בְּנֵי פַכְרֵת הַצְּבִיִּים בְּנֵי אֲמִי:
^{נח} כָּל־הַנְּתִינִים וּבְנֵי עֲבָדֵי שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת תְּשַׁעִּים וּשְׁנָיִם:
^{נח} וְאֵלֶּה הָעֹזְרִים מִתַּל מֶלֶח תַּל חֲרָשָׁא קְרוּב אֲדָן אֲמַר וְלֹא
 יָכֻלוּ לְהַגִּיד בֵּית־אֲבֹתָם וְזָרְעָם אִם מִיִּשְׂרָאֵל הֵם: ^ס בְּנֵי־דַלְיָה
 בְּנֵי־טוֹבִיָּה בְּנֵי נְקוּדָא יָשֵׁשׁ מֵאוֹת חֲמִשִּׁים וּשְׁנָיִם: ^{סא} וּמִבְּנֵי
 הַכְּהֵנִים בְּנֵי חַבִּיָּה בְּנֵי הַקּוּיִן בְּנֵי בְרוּלִי אֲשֶׁר לָקַח מִבְּנוֹת
 בְּרוּלִי הַגִּלְעָדִי אִשָּׁה וַיִּקְרָא עַל־שֵׁמָם: ^{סב} אֵלֶּה בִּקְשׁוֹ כְּתָבָם
 הַמִּתְּוַחֲשִׁים וְלֹא נִמְצְאוּ וַיִּגְאֻלוּ מִן־הַכְּתָבָה: ^{סג} וַיֹּאמֶר הַתְּרַשְׁתָּא
 לָהֶם אֲשֶׁר לֹא־יֵאָכְלוּ מִקִּדְשֵׁי הַקִּדְשִׁים עַד עֲמֹד כִּהֵן לְאֹרִים
 וּלְתַמִּים: ^{סד} כָּל־תִּקְהַל בְּאַחַד אַרְבַּע רַבּוֹא אֲלֵפִים שְׁלֹש־מֵאוֹת

ת"א צבוליי הגלעדי. כחצות כ"ד: אלה. סס: ההכחה. סס קוטה מ"ח: *נפוסים קרי

רשי"י

ושאבו מים לעדה ומסס היתה ויולח פרנסתם: (נה) בני עבדי שלמה. עבדים היו לשלמה המלך והללו
 צינם היו מבני צביסס: (נט) ואלה העוזרים מתל מלח וגו'. ואי זה מנעם הגיע להם ולא יכלו להגיד וגו':
 וזרעם. של אבותם לפי שאבדו יחס שלהם ולא ידעו אם מישראל הם: (ס) בני דלי' וגו'. גם הם ככלל אלה
 העולים מתל מלח: (סא) אשר לקח. כל אחד מבנות צבוליי הגלעדי לקח חשה: ויקרא על שמם. והיה
 נקרא שמו של ברולי על שמו לפי שסם לקחו מבנותיו: (סב) אלה. כהנים הללו המתחמשים שבו להם להתייחס
 צאוחו כחב ולא נמלא כחב יחסון: ויגאלו. שהיו מגבולים ומבועלים שלא יעבדו עוד עם שאר הכהנים בעבור
 שלא נמלא כחב יחסון: (סג) התרשתא. הוא נחמיה בן חכלי' ואמר רבוטיו שנקרא שמו התרשתא שהחירו
 לו חכמי' שגה' ויין נסך על אשר היה משקל למלך: מקדש הקדשים. הטמא' ואשמו' כשאר כהנים: עד עמד
 כהן וגו'. כלום האומר על צבירו עד ימותה משהו לא יעלה דבר זה ואינו יכול לשפור עד עמוד כהן לאורים
 וחומים צבית שמי לפי שגלונו צפרק א' של יומא שהיה צוה שני חסר מאורים וחומים: (סד) כל הקהל
 כאחד. כשהיו כולם ביחד עם הכהנים והלויים והנחיתים היה בהם חשבון זה ובני ישראל המונים למעלה הם

מצודת דוד

מצודת ציון

(יחטע ע"י): (נה) בני עבדי שלמה. והם היו צמי קמי וגו':
 (נט) ואלה. הכהנים לנעם בני דלי' וגו' הם היו העולים ונחל
 עלם וגו' ונעום מקומום הן צבול: ולא יכלו להגיד. כי לא
 ידעו עמי בני סס: בית אבותם וזרעם. הוא היה כי זרעם
 כ"ל מזרע בני ילדו וקול ככל ענין צמנות כרעות וכן אדעה עמד (דניאל י"ג): (סא) ומבני הכהנים. והם בני טחי' בני הקון
 בני צבוליי: אשר לקח. הוא חזר על צמי צבוליי לומר שאביהם לקח אשה ונצטו צבוליי ללש' וזה היה נקרא עליהם עם ברולי
 לומר עליהם בני צבוליי: אלה. הכהנים הללו: כתבם. דבר כחוב להם: המתוחדשים. אשר יקשרו צו קוד הדורות: ולא נמצאו.
 צקפר יחסון לא נמלאו אלה הכהנים חכמים: ויגאלו. ולכן נחשקו מן הכהנים: (סג) התרשתא. הוא נחמיה בן חכלי' ובי
 נחמיה ויחבר נחמיה הוא ההכחה חכמים: (סד) כל הקהל באחד. כולם יחד השללים והכהנים והלויים והנחיתים ובני עבדי שלמה:
 המוצאם: לאורים וחומים לשלום בהם: (סד) כל הקהל באחד. כולם יחד השללים והכהנים והלויים והנחיתים ובני עבדי שלמה:
 לא היו האורים וחומים לשלום בהם: (סד) כל הקהל באחד. כולם יחד השללים והכהנים והלויים והנחיתים ובני עבדי שלמה:
 ארבע רבוא וגו'. ובמקום לא יעלו חף לחקשר שגמה רצוא אכל לא חשב צמטן כ"ל הישראלים ונבני יהודה ובנימין ועם זה שגלו

ששים: ^ס מלבד עבדיהם ואמהותיהם אלה שבעת אלפים
 שלש מאות שלשים ושבעה ולהם משרדים ומשררות מאתם:
^{סו} סוסייהם שבע מאות שלשים וישיבה פרדיהם מאתים ארבעים
 וחמשה: ^{סז} ומלוייהם ארבע מאות שלשים וחמשה חמרים
 ששת אלפים שבע מאות ועשרים: ^{סח} ומראשי האבות בבואם
 לבית יהוה אשר בירושלם התנדבו לבית האלהים להעמידו
 על־מבוננו: ^{סט} כבהם נתנו לאוצר המלאכה זהב ודרכמונים
 ושזרפאות ואסף וכסף מנים חמשת אלפים ובתנת כהנים
 מאה: ^ע וישבו הכהנים והלויים ומן העם והמשרדים והשוערים
 והנתינים בעריהם וכל־ישראל בעריהם:

ג * ויגע החדש השביעי ובני ישראל בערים ויאספו העם
 באיש אחד אל־ירושלם: ^ב ויקם ישוע בן־יוצדק ואחיו הכהנים
 וזרבל בן־שאלתיאל ואחיו ויבנו את־מזבח אלהי ישראל
 להעלות עליו עלות ככתוב בתורת משה איש־האלהים:
 ויבנו המזבח על־מבונתו כי באימה עליהם מעמי הארצות

ח"א וכן העם והגשורים קדושין ק"ע ז"נ כ"ס: *מבונותיו קרי

רשי"י

של סבט יחודה וצניונין ואוחס אשר יחסרו מחשבון זה שלל המלאכה למעלה הם היו משאר הסבטים וכן מפורש
 בסדר עולם כל הקהל כהחם ארבע רגוה וגומר ובספרן חזין אלה שלשים חלק וי"ב חלק סיון הם אלה שעלו
 משאר הסבטים: (סה) מלבד עבדיהם ואמהותיהם. שלל היו בכלל הקהל: ולהם משרדים ומשררות מאתם.
 לפי שהיו עולים בשמחה מובל לא"י היו לריכוס למשוררים ומשוררות כדי שיהו נשעילות בהם ברוב שמחתם:
 (סז) התנדבו. היו מהנדבין לבנין הבית: (סט) כבהם. כפי כחם וממונם: דרכמונים. הם מטבע של זהב:
 ובתנות כהנים. לשרת בהם:
 ג (א) ויגע. כמו וסגיפ: החדש השביעי. הוא חדש חשרי: ובני ישראל. אשר היו בערים מה עשו והלכו
 בלם כאלה לירושלים: (ב) ויקם ישוע על מבונותיו. כדי להקריב עליו קרבנותם שהיו היו וילום
 מעוניי הארצות שלל יקנתרום ושלל ילטינום למלך וזכו המוצה לעלות עליו עלות למען יסמנו ויבינו העמים
 בדבר אשר עשוהו על פי המלך ועל כן ימנעו מלקחתם לבנין הבית:

מצודת דוד

מצודת ציון

אלפים: (ס) פרדיהם. הם כבאים וין הסוס והממור: יקר הסבטים היו במשטן הזה וכן מפורש בס"ע: (סה) מלבד
 (סז) מבוננו. ונלשון כן ובסיס: (סט) דרכמונים. הם מטבע והמטותיהם של אלה המכרים
 ידוע אללם: טנים. הם משקל ליערא: משוררים ומשררות. זכרים ונקבות
 ג (א) ויגע. כמו והגיע: (ב) משררותיו. נול' כן ובסיס: משרדים ומשררות. זכרים ונקבות
 צנו הבית: לבית האלהים. ויחסי ומשפט: להעמידו וגו'. ר"ל להעמיד הבית על כנו ובסיסו: (סט) כבהם. כל אחד התנת
 כפי כח עשרו: לאוצר המלאכה. אל הנוקס שאלקן עם הזהב והכסף לנוללכת הבנין: ובתנות כהנים. מילבטן אחים כהנים
 בבעת העבודה: (ע) זמן העם. ובני יחודה וצניונין: בעריהם. אשר היו עמי נחלם עד שלל גלו: וכל ישראל. הם השולים
 ויחסי הסבטים:
 ג (א) בערים. היו עמיי נקלחם: באיש אחד. ר"ל סיע מוסר כניאה חים אחד: (ב) בן שאלתיאל. בן צנו היה כ"ס
 (ג"ל): להעלות עליו עלות ככתוב וגו'. הוזה עולות המויד: (ד) כי באימה. כי בעצור החלום והפחד שהיה עליהם
 מעוניי הארצות שהיו צניין המוצה להקריב צו לה' ולשאלו מעוניי העור צעת הבחם הקרבנות:

וַיַּעַל עָלוּי עֲלוֹת לַיהוָה עֲלוֹת לְבָקָר וְלָעֶרֶב: וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַקְּרָבָנוֹת בְּקִתּוּב וְעֵלֶת יוֹם בְּיוֹם בְּמִסְפָּר בְּמִשְׁפַּט דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ:
 וְאַחֲרֵי־כֵן עֵלֶת תְּמִיד וְלַחֲרָשִׁים וְלִכְל־מוֹעֲדֵי יְהוָה הַמְּקַדְּשִׁים וְלִכְל מִתְנַדֵּב גְּדָבָה לַיהוָה: וּמִיּוֹם אֶחָד לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי הִחֲלּוּ לְהַעֲלוֹת עֲלוֹת לַיהוָה וְהִיבֵל יְהוָה לֹא יָסָר: וַיִּתְּנוּ־כֶסֶף לַחֲצִבִּים וְלַחֲרָשִׁים וּמֵאֲבָל וּמִשְׁתָּה וּשְׁמֹן לְצִדְנִים וְלִצְדִּים לְהַבְיֹא עֲצֵי אֲרָזִים מִן־הַלְּבָנוֹן אֲלֵי־ם יָפוּא בְּרִשְׁיוֹן כּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס עֲלֵיהֶם:
 וּבַשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְבוֹאֵם אֲלֵ־בֵית הָאֱלֹהִים לְיְרוּשָׁלַם בַּחֲדָשׁ הַשְּׁנִי הִחֲלּוּ וּרְבֵבֶל בְּךְ־שָׂאֵל־תֵּיֵאֵל וַיִּשׁוּעַ בְּךְ־יִזְעָדֵק וּשְׂאֵר אַחֵיהֶם וְהַבְּתָנִים וְהַלְוִיִּם וְכָל־הַבָּאִים מִהַשְּׁבִי יְרוּשָׁלַם וַיַּעֲמִדוּ אֶת־הַלְוִיִּם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה לְנִצַּח עַל־מְלֶאכֶת בֵּית־יְהוָה: וַיַּעֲמֵד יִשׁוּעַ בְּנֵו וְאַחֵו קְדַמֵּיֵאֵל וּבְנֵו בְנֵי־יְהוֹדָה בְּאַחֵד לְנִצַּח עַל־עֵשֶׂה הַמְּלֶאכֶה בְּבֵית הָאֱלֹהִים בְּנֵי חֲנָדָד בְּנֵיהֶם וְאַחֵיהֶם קְלוּיִם: וַיִּסְרוּ הַבְּנִים אֶת־הִיבֵל יְהוָה וַיַּעֲמִדוּ

ת"א ועמודו. סולק כ"ד:

*ויעלו קרי

רש"י

לבקר ולערב. המד של עשר וסמך של צין הערבים: (ד) ועולת יום ביום במספר. קרבנות החג במספר כמשפט: (ה) ואחרי כן. ולאחר הסוכה היו מקריבים קרבנות בכל יום לנקר ולערב: ולחרשים. ולראשי חדשים היו מקריבים קרבנות של ראשי חדשי: ולכל מועדי ה'. ולשאר מועדות קרבנות: ולכל מתנדב. ולכל אולם המנדבים מדבותיהם היו מקבלים סכנים אולם לסקריבס ומיום אחד בחשתי הסחילו להקריב קרבנות ועדיין לא נבנה יסוד הבית: (ז) לצדנים ולצרים. בני אור וליון שהיו אומנים לבנות הבית: אל ים יפוא. דרך הים היו מביאים אולם: ברשיון. כאשר היה רשות המלך עליהם לבנות הבית כרשיון ל' רשות מגזרה רשה שהרי מן אלה יאמר אביון ומן אלה יאמר ראוה ומן הזה הזיון ומן רעה רעיון מן הזה חביון ומן רשה יאמר רשות כמו מן ענה ענה ומן שבה שבות ומן ראה ראוה ומן זנה זנות ומלאו רשות ורשיון בליון ויולאן מגזרה אחת לפי שער הדקוק ול' אחד הם. ומנחה חבנו ל' חרשם שפחיתו ולא דקדק בגזירתו ואף על פי כן שני פנים הללו קרובים זה לזה במשמעותם: (ח) בהדש השני. הוא הדש איר: מהשבי. כל אולם שבו מהסבה לירושלים: ויעמידו. העמידו הלויים המשוררים ללנה ולומר שירה לפני הנוטים בשעת בנין יסוד הבית: לנצח. ל' ליתום הללו הם נילוחי שירה כמו למנחה בנגינות מוזמר לדוד (הסלס ל): (ט) ויעמד ישוע. עמדו ואמרו שירה ביחד סביב עושי מלאכה יסוד הבית: (י) ויסדו. משקל חוק מן יסוד כמו ויסדו פירושיהם וכן וישבו מן ישב ויסקד מן יסד ומשמעותן ויסדו וישבו במשקל חוק בשתי יודין אחת פעולה ואחת של יסוד ופטרון היו מיסדו ומייצבים: ויסדו הבנים. והנוטים מניסודים את יסוד היכל ה' בשעה שהיו מנלחים בשחרם

מצודת דוד

עלות לבקר ולערב. הם המתיין: (ד) את חג הסוכות. כ"ב קרבנות החג: ועלת יום וגי'. העולות הכליות לכל יום במספר הכליו כמשפט הסוכה הכול של כל יום ביומו: (ה) ואחרי כן. אחרי סוכה הקריבו עולה חמיר בחמיות וכלי הספק ועולות לחטים וגו': ולכל מתנדב. הקריבו לכל מי אבך המתנדב קרנ: (ו) החלו. אז הסחילו להעלות וכו' אבל לא הקריבו בחמיות עד אחר הסוכות: לא יסד. עדיין לא בני יסוד: (ז) לחצבים. הם כוכבי החצבים מנאקס מלכס: ולר' ג"ם. הם האומנים בני הקי: לצדנים ולצרים. כי יודעים הנה לכרות העולם כח"ש (במ"ח) צדני מלנה: אל ים יר'. להשיעם עליו וכזו לירושלים: ברשיון. כרשות כורש אשר היה עליהם לבנות את הבית: (ח) בהדש השני. הוא איר. האלו ורובכל גוי'. הסחילו צדני: לנצח. לומר שירה ולנני בשם הבנין: (ט) לנצח על עשה המלאכה. לנגוט י א לל יסדו ידוים מן המלאכה: בני חנדד וגו'. גם הם היו מושבים על משה המלאכה:

הַכֹּהֲנִים מִלְבָּשִׁים בַּחֲצֵצְרוֹת וְהַלְוִיִּם בְּגֵי אֶסֶף בְּמִצְלֹתַיִם לְהַלֵּל
 אֶת־יְהוָה עַל־יְדֵי דָוִד מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל: * וַיַּעֲנוּ בְהַלֵּל וּבַהֲדוּת
 לַיהוָה כִּי מוֹב פִּי־לְעוֹלָם חֲסִדוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וּכְל־הָעַם הִרְעוּ
 תְרוּעָה גְדוּלָה בְהַלֵּל לַיהוָה עַל הוֹסֵד בֵּית־יְהוָה: * וְרַבִּים
 מִהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְרֵאשֵׁי הָאָבוֹת הַזְקֵנִים אֲשֶׁר רָאוּ אֶת־הַבַּיִת
 הָרֵאשִׁוֹן בְּיַסְדּוֹ זֶה הַבַּיִת בְּעֵינֵיהֶם בְּכִים בְּקוֹל גְּדוֹל וְרַבִּים
 בַּתְרוּעָה בְשִׂמְחָה לְהַרִים קוֹל: * וְאִין הָעַם מְבִירִים קוֹל תְרוּעָתָה
 הַשִּׂמְחָה לְקוֹל בְּכִי הָעַם כִּי הָעַם מְרִיעִים תְרוּעָה גְדוּלָה וְהַקוֹל
 נִשְׁמַע עַד־לְמִרְחֹק:

ד * וַיִּשְׁמְעוּ צְרֵי יְהוּדָה וּבְנֵימָן כִּי־בָנִי הַגְּדוּלָה בּוֹנִים הַיֵּכָל
 לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: * וַיִּגְשׁוּ אֶל־זַרְבָּבֶל וְאֶל־רֵאשֵׁי הָאָבוֹת
 וַיֹּאמְרוּ לָהֶם גְּבַנְהָ עִמָּכֶם כִּי כָכֶם נִדְרִישׁ לְאֱלֹהֵיכֶם וְלֹא־אֲנַחְנוּ
 זְבָחִים מִיָּמֵי אֶסֶר חֲדָוִן מֶלֶךְ אֲשׁוּר הַמְּעַלְהָ אֶתְנוּ פֶה: * וַיֹּאמֶר

ת"א וכו'. הכותש ו' חנוכה ע"ז: ואין העם. הכותש עם חנוכה עם: *ולו קרי רע"ג

והעמידו הכהנים מלובשים בגדי כבוד והלוויים צידהם לחקוע צהם: והלוויים בני אסף. היו משרדים
 במצלתים. כמו (ההלים ק"ג) לללל שמוע כלו שיר הס: על ידי דוד. שהיו מלכים ומשרדים שירח וכדומה
 של דוד מלך ישראל: (יא) ויענו. לשון עניית זמר כמו והען להם מרים (שמוע ע"ו): ובהודות. ובהודות:
 כי טוב. להודות לה': וכל העם. שאר עם ישראל: על הוסד. כל השמחות הללו היו עושים על צדן הוסד
 אשר הוסד צבוח ה': (יב) ביסדו. כסודו שלו מן עם דבר של יוסד ומן יסד יאמר ציטדו כמו מן השם
 צהדשו מן קדם צקדשו: זה הבית. כשהיו רואין צדן בית זה סיו צוכין ומתוך שהיו זוכרים אותם צדן גדול של
 בית ראשון. ורבים. אשר לא ראו צדן בית ראשון היו שמחין ומריעין צשמה צקול גדול מרוב שמחתן סילאו
 מגלותן: (יג) ואין העם מבירים. אותם השומעים לא היו מבירים קול תרועה השמחה מפני קול צדן העם
 שהיו העם השמחים היו מריעים תרועה גדולה וקול הצבי נשמע יוהר ויוהר עד למרחוק:

ד (א) צרי יהודה ובנימן. הם העכ"ס אשר הוסיב סנהרוב צח"י כמו שנאמר (מלכים ב' י"ז) ויבא מלך
 אשור הבבל ומכחה ומעוס ומחמה ומספרוים ויוסב אותם צערי שומרון סחה צני ישראל: (ב) ויאמר
 להם גבנה עמכם. היו אומרים כך לנמן שהבטל מלחמה הבית על ידיהם שלא לבנות עוד: מימי אסר חדון
 מלך אשור. צני של סנהרוב שלאחר שסנהרוב הוסיבם עם סרגובו אדרמלך ושראלר צניו וימלך אשר חדון צני
 סהתיו סנהרוב (ישעיה ל"ז) ויהי הוא משחמה צית נסכך אלהיו ואדרמלך ושראלר צניו סכסו צמרצ וגו' וימלך

מצודת דוד

מצודת ציון

- (י) במצלתים. עשוי הוא משני כלי נחושת להשויע קול גדול
- צקדשו זה צדן וכן צלללל שמוע (ההלים ק"ג): יוט ויענו.
- ענין סחה קול כמו וענו סגיים וגו' קול סם (דברים כ"ז):
- ד (א) צרי. מיני:
- הם: בעיניהם. ל"ל וס נוחש. בובים. היו צוכים על כי היה קצן סנהרוב מן סנהרוב הראשון: ורבים. אשכ לא כלו הבית
- הראשון סם היו מריעים ששמה להקים קול גדול על שמהה הצנין: (יג) ואין העם מבירים. אותם השומעים לא היו מבירים קול
- תרועה השמחה מפני. קול הצבי: כי העם. עם כי העם השמחים היו מריעים חנוכה גדולה אכל קול הצבי שמוע עד למרחוק
- וגבול קול השמחים:
- ד (א) צרי יהודה. הם העכ"ס אשר הוסיב מלך אשור צערי יסאל: (ב) גבנה עמכם. סוחסם היה להסחבר עושה ועם
- מלבוש צבס לנטיח עליה וע להסחיה סח סנלססה: ולו אנונו זבחים. כח"ס צהס סח ה' היו יכלים (ת"צ י"ז):
- מימי אסר חדון. כי סנהרוב סגלסל סח יסאל סנח ע"י צני וימך סכר חדון צני סחסו כח"ס צבסלסם (צ' י"ט) וסח סחסי

לְהִם וּרְבֹבָל וַיִּשְׁוַע וַיִּשְׁאַר רֵאשִׁי הָאֲבוֹת לְיִשְׂרָאֵל לְאֵלֶיכֶם וְלָנוּ
 לְבָנוֹת בֵּית לְאֵלֵינוּ כִּי אֲנַחְנוּ יָחַד נִבְנֶה לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ הַמֶּלֶךְ פּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ־פָּרָס׃ י וַיְהִי עִם הָאָרֶץ מִרְפִּים
 יָדֵי עַם־יְהוּדָה וּמִבְלָתִים אוֹתָם לְבָנוֹת׃ י״ וּסְכָרִים עֲלֵיהֶם וַיַּעֲצִים
 לְהַפֵּר עֲצָתָם כִּלְיָמִי פּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרָס וְעַד־מַלְכוּת דְּרִיוֹשׁ מֶלֶךְ־
 פָּרָס׃ י ובמלכות אחשוורוש בתחלת מלכותו כתבו שמונה
 עַל־יִשְׁבֵי יְהוּדָה וַיְרוּשָׁלַם׃ י וּבִימֵי אֲרַתְחַשְׁשֶׁתָּא כָּתַב בְּשֵׁלֶם
 מִתְרַדַת מְבָאֵל וַיִּשְׁאַר כְּנוֹתוֹ עַל־אֲרַתְחַשְׁשֶׁתָּא מֶלֶךְ פָּרָס
 וּכְתַב הַנְּשִׁתוֹן כְּתוּב אַרְמִית וּמְתַרְגָּם אַרְמִית׃ י״ רְחוּם בְּעַל־טַעַם
 וַיִּשְׁמָשִׁי סִפְרָא כְּתָבו אַגְרָא תְדָא עַל־יְרוּשָׁלַם לְאֲרַתְחַשְׁשֶׁתָּא

*ימבבלים קרי *כצ"ל *כנותיו קרי

ת"א לא לכס. שקלים צ' עכרין ה' ויהי עס. עכרין סס: וצונלכות. מנילה י"א: כהנו. סהדרין כ"ב:

רש"י

אשר הדין בנו ההוא: (ג) כי אנחנו לבדנו נבנה כי זה משום במקום אלה: (ד) עם הארץ.
 הם לרי יהודה ובנימין: מרפים. לבעל מולאכחה: לבנות. כמו מלכות וכן עד כי חלד לספור (בראשית
 מ"ח): (ה) וסכרים. כתיב בנמ"ך ופחרו כלו כחז בשי"ן סהו סוכרים ויעלים כדי לבעל המלכה: כל ימי.
 מלכות כורש ומלכות אחשוורוש אשר מלך אחר כורש עד שנת שהים לדרוש שמלך אחר אחשוורוש היתה המלכה
 בעלה: (ו) ובמלכות אחשוורוש. שמלך אחר כורש הוא אחשוורוש. שלקח אסתר: כתבו שמונה. שלח לבנות היה
 במקום: על ישיבי יהודה וירושלים. להשיגם ולקנעם שלח יבנו הבית: (ז) ובימי ארתחששתא. הוא כורש
 מלך פרס מנין הוסיפה של כרש עולים למנין אלוהות דרוש וכן פניו צמחה ר"ה הוא כורש הוא דרוש הוא
 ארתחששתא כרש על שם שמו מלך פרס היה ארתחששתא על שם המלכות ובסדר עולם מלאכי דרוש הוא ארתחששתא
 וכל המלכות כולה נקראת ארתחששתא וכו': כתב בשלם. כתב וכתבו דברים של שלום: מתרדת מבאל. שם
 אדם הוא מנרי יהודה ובנימין: וישאר כנותיו. חכמותיו וסיעותיו: על ארתחששתא. אל ארתחששתא: וכתב
 הנשתון. וכתב ההגרת: כתוב ארמית. בלשון ארמית: ומתרגם ארמית. המתרגם היה מפורש בלשון ארמית:
 (ח) רחום בעל טעם. רחום היה מוכר ובעל דברים לסדר המתרגם: ושמשי ספרא. ושמשי היה סופר הוא
 שמשי בנו של המן וכן דרך המקרא למוכר סופר ומוכר שיהיה בודד לפי שהם זקוקים זה לזה האחד מסדר
 ומוכר והסופר כותב שנה' (מ"ה ד') אליהרף ואח"י בני שיסה סופרים יושפט בן אחילוד המוכר ובמקום
 אחר נאמר (סס ז' י"ח) ויצא אליקים בן חלקיבו וגו' ושבח הסופר ויחא בן אסף המוכר: כתבו אגרא.
 הללו שיהיה רחום ושמשי כהנו האגרא כאשר רוא אליהם מתרגם וצבאל וכלם היו מיושבים בערי שומרון: על
 ירושלים. על אודות בתי ב"המק אשר בירושלים:

מצודת ציון

מצודת דוד

(ד) מרפים. מל' כפיו: לבנות. כמו מלכות: (ה) וסכרים.
 כמו סוכים כשי"ן: (ו) שמונה. ענין קטרו: (ז) כנותיו. ענינו
 עניו ופניו וצדו וכו' כחז בשי"ן סהו סוכרים ויעלים כדי לבעל המלכה: כל ימי.
 העורך וכו' כל דברים המהמך אליהם: הנשתון. ענינו משום
 ואין לו דושה כי אם זה הספר: ומתרגם. גם הוא ענין משום
 ובדכו"ל ואלך דמתרגם לי כחיות (צ"ו מ"ח): (ח) בעל טעם.
 ענינו היודע ענינו הדבור צמלילה בלוחה וכן ענין זקנים וקח
 (איוב י"ג): אגרא. קן יקלח כתב השלוח ע"ש שמואלך בו דברים
 הכנה והוא מל' אוגר בקין (מגיל' ח'):

צמקוים וצבל ומכוח וגו': (ג) לא לכם ולנו. לא לצניז יחד
 אחרנו ואחם לבנות הבית כי ונה לכם לבנות בית ה' רק אחרנו
 בני ישראל יחד נבנה הבית לה': כאשר ציונו. מ"ל אחרנו לזה
 המלך ולא אחים: (ד) מרפים. הניחו מורך בלצנע לנעין יכשו
 יריבם מן הבנין: ומבדלים. היו משחזים אותם מלגנות:
 (ה) וסכרים. היו סוכים יועלים צמקום ליען את המלך אחר
 דעם והלך עלה היודים: ועד מלכות דריווש. הוא דרוש
 שפכני מן הבנין: וכתב בשלם. כתב וכתבו דברים של שלום:
 בתינו הבית לך רבות לבנות: (ז) ארתחששתא. הוא כורש
 הפכני ועם ארתחששתא הוא בניו לכל וכלי פקס כונו פכיה
 לנולדים ואינונך לפלכאים: כתב בשלם. כתב וכתבו דברים של שלום:
 מתרדת מבאל. הוא היה הנכח מן השלח מן השלח הכהן ושאל
 כיצו עניו היה בלגנה להם לשלוח אל ארתחששתא: וכתב הנשתון. כתב
 המפורש היה כתוב צבאל כתב אלוהים ומפורש צל
 ארמית: (ח) בעל טעם. היודע לסדר דברי הכהן צמלילה בלוחה: ספרא.
 היודע למונן ירו כחמיה: כתבו. הם כתבו אגרי
 אחרם להלשין על ירושלים רחום היה המקדד ומנשי היה הכהן:

הוא היה הנכח מן השלח מן השלח הכהן ושאל כיצו עניו היה בלגנה להם לשלוח אל ארתחששתא: וכתב הנשתון. כתב המפורש היה כתוב צבאל כתב אלוהים ומפורש צל ארמית: (ח) בעל טעם. היודע לסדר דברי הכהן צמלילה בלוחה: ספרא. היודע למונן ירו כחמיה: כתבו. הם כתבו אגרי אחרם להלשין על ירושלים רחום היה המקדד ומנשי היה הכהן:

מֶלֶכָא בְנֵמָא: אֲרִין רְחוּם בְּעַלְמֵעָם וְשִׁמְשֵׁי סַפְרָא וְשִׁאָר
 בְּנֹתְהוֹן דִּינִיא וְאַפְרִסְתִּבִּיא מִרְפְּלִיא אַפְרָסִיא אַרְפִּוּ בְּבִלְיָא
 שׁוּשְׁבִנְיָא דְהוּא עֲלִמְיָא: וְשִׁאָר אֲמִיָּא דִּי תַגְלִי אֶסְנַפֵּר רַבָּא
 וְיִקְרִיא וְהוֹתֵב הַמּוֹ בְּקִרְיָה דִּי שִׁמְרִין וְשִׁאָר עֵבֶר-נִתְרָה וּבְעֵנַת:
 דִּנְהָ פְרִשְׁגֵן אֲנִרְתָּא דִּי שְׁלַחוּ עֲלוּהִי עַל-אַרְתַּחֲשִׁשְׁתָּא מֶלֶכָא
 עֲבַדְיָךְ אֲנִישׁ עֵבֶר-נִתְרָה וּבְעֵנַת: יֵדִיעַ לְהוּא לְמֶלֶכָא דִּי
 יְהוּדִיָּא דִּי סִלְקוּ מִן-לְוָתָךְ עֲלִינָא אֲתוּ לִירוּשָׁלַם קְרִיתָא מְרֻדְתָּא
 וּבְאִישְׁתָּא בְנִין וְשׁוּרִי אֲשַׁבְּלִלוּ וְאִישְׁיָא יְחִימוּ: כַּעַן יִדְעַן
 לְהוּא לְמֶלֶכָא דִּי הֵן קְרִיתָא דְךָ תִּתְבַּנָּא וְשׁוּרִיָּא יִשְׁתַּבְּלְלוּן

ת"א אסנפ. סנפסין ל"ד: * ארכויא קרי * דהויא קרי * יתוד * * ושוריא שכללו קרי

רשי"י

בנמא. כאשר נאמר וסוף דוגמה לסוף במל' כדבעין למומר לקמן: (ט) ארין. או: רחום. סס אדם: בעל
 מעם. נאמר ובעל דברים: ושאר בנותהון. ושאר כיעוהיס: דיניא ואפרסתביא וגו'. הללו כולם שמוע של
 אומות שהיוסב סנחריב צערי סומרון: אפרסיא. סס פרסיס שהיוסב סנחריב צערי סומרון: ארכויא. סס צני
 ארץ שנה' והרץ והלך וכלה (בראש' י'): בבליא. סס צני צבל: שושבניא. צני סוסן הצירס: 'עלמיא. צני
 עולם מכל האומות הללו שהיוסב סנחריב צה' וכולן היו מושיצין מסיס ומסכומיס בשליחות המכתב הוה: (י) ושאר
 אומיא. ושאר הכותיס אשר הגלה סנחריב כולם הסכומי: אסנפ. סנחריב: רבא ויקריא. שהיו מלך גדול
 ומוכיב שנהמר סס אומר המלך הגדול מלך אשור (ישעי' ל"ו): והותב המו. והיוסב אוהס: בקריה דִּי שִׁמְרִין.
 צעריס אשר סנחריב סומרין: ושאר עבר נהר'. ושאר האומות אשר צעבר סנחריב לפי שהסנר נהר פרס ומסביק
 צין ארץ ישראל לצבל גמלאו אוקן אומות שללד ה"י סס צעבר סנחריב לאוקן העומדוס צבצל: ובענת. סס מוקוס
 והנשי בענת כולם היו מסכומיס בשליחות המכתב הוה: (יא) דנה פרישגן אגרתא. זהו ספרון סאגר: פרישגן.
 כונו סהסגן סמכת: דִּי שְׁלַחוּ עֲלוּהִי. אשר שלחו אליו: על ארתחששתא. אל ארתחששתא: עבדך אנש עבר
 נהרה ובענת. עבדך סס אנשי עבר סנחריב והנשי בענת כל האומי' המעמי' כחן ככללות צבלל זה סכין היו ללד
 ארץ ישראל שטוח עבר סנחריב לאוחס הסוכני צבל וזהו סהלה סמכת עבדך אנש עבר סנחריב וגו' עד לא אוחי
 לך: (יב) יודיע להוא למלכא. דבר יודע והיו למלך: דִּי יְהוּדִיָּא. אשר היסודיס שעלו מעמך אליו צאו
 לירושלים: קריתא מרדת ובאושחא בנין. עיר מרדת והועתה סס צוניס: ושוריא שכלילו. והאומות יסוד:
 ואישיא. סכחלים: יחמו. ל' סחיל כמו סס ממוע (בראשית ט') ססס סופריס ומסכריס סכחלים זה עס זה:
 (יג) כען ידען. עסס יודע והיו למלך: דִּי הֵן קְרִיתָא דְךָ תִּתְבַּנָּא. אשר סס העיר הוהת סנחריב: דך. וזהו:
 ושוריא ישתכללו. והאומות יסוד מיוסדות:

מצודת דוד

מצודת ציון

בנמא. ענין אומות וכן ונאמרו כלס (יחזק' כ"ג): (יא) פרישגן.
 ענין מופס סדב ועיניו דִּי מנשה סוכה מנשה (יהושע ט') ס"ה
 סמסגן אוסיסא: (יב) ושוריא. חומוס וכן אלדג סור (סכלים
 י"ח): שכלילו. ענין צור וסכלום וכה"ל על ויכלו סמיס
 (בבאבס' ז'): ואושיא. ענין יסוד כמו לאסוסי קיר סמס
 (ישעי' ט'): ויחשו. מל' הוט כ"ל יסכרו סכלו סכור' סחוט
 סכאור לועלה סקר חוון צני סוכיב אוחס צערי סומרון מ"ו אור סהוסיב הוה על כי היה צולמו: ושאר. גס סלך היוסביס צענר
 סכר סמס סמפסיק צין צבל לא"י וגס בענת והוה סס מוקוס מעסולין לכל אלה וכ"ל כל אלה ססכינו צדב סלכרת: (יא) דנה. זהו
 סרור מופס סלכרת אשר שלחו אליו וסחר וספסל אל ארתחששת' המלך: עבדך. כ"ל אסנפ והוה סנחריב סס סמסין: רבא אנש עבר
 סנחריב וסכני בענת: (יב) יודיע להוא. יודע והיו למלך אשר היסודיס אשר עלו מעמך לצוה אליו סס צאו לירושלים: קריתא.
 העיר סמולדת וסנעה הוה צוניס והאומות רוליס לצמוי ולכלות והיקרות יקטרו ויסכרו זה לזה כ"ל מוקוס ומוקוסקל לחיות
 כל היסוד סמור אד: (יג) כען. עסס יודע והיו למלך אשר סס העיר הוהת סנחריב וסכנו וסכלמו:

מנדה בלו והלך לא ינתנון ואפתם מלכים תחזקו: י כען בל-
 קבל די מלח היכלא מלחנא וערות מלכא לא ארדך לנא
 למחוא על דנה שלחנא והורענא למלכא: טו די יבקר בספר
 דברניא די אבהתך ותהשבה בספר דברניא ותנדע די קריתא
 דך קריא מרדא ומחזיקת מלכין ומדיין ואשתדור עבדין בנה
 מן יומת עלמא על דנה קריתא דך חרבת: טז מהודעין
 אנהנה למלכא די תן קריתא דך תתבנא ושוריה ישתכלין
 לקבל דנה חלק בעבר נהרא לא איתי לך: יז פתנמא שלח
 מלכא על רחום בעל טעם ושמישי ספרא ושאר בנותהון די
 יתבין בשמרין ושאר עברנהרה שלם וכעת: יח נשתנא די
 שלחתיך עלינא מפרש קרי קדמי: יט ומני שים טעם ובקרו

י"א ויגדן

רע"ו

מנדה בלו והלך. מני מסיס הס וכסף בגלולת: לא ינתנון. לא יתנו עוד מס: ואפתם מלכים תחזקו. ומס
 המלכים הניק סלה יתנו עוד מס למלכים: (יד) כען כל קבל די מלח היכלא מלחנא. עתה כל כנגד דבר
 זה אשר הורדן הסיכל לנו רועים להחריב: די מלח. ל' הרצן ושמוון כמו הרצ מלחם ולא תסב: מלחנא.
 לנו רועים לסבור להחריב: וערות מלכא. וזיון המלך: לא ארדך. הונו הגון לנו לרשות: ארדך. הגון כמו
 חריץ או לא חריץ בנס: טעם: על דנה. על זאת שלהו וודענו לנלך: (טו) די יבקר. אשר יבקר וידרום
 הדורס בספר הזכרותם של אבותך המלכים הרשעוים: ותהשבה. ותמלא בספר הזכרותם ודע כי העיר הוואת
 עיר מורדא וזוקת המלכים והמדינות: ואשתדור עבדין בנה. ומרד היו פסוים ופסוים בחוכם פסו ישראל
 מורדן במלכי האומות: מן יומת עלמא. מנימות העולם מנימות קדמונים דך הוה מתבסח למורד במלכי העמים:
 על דנה. על כך הוואת העיר הוואת חריבה: (טז) מהודעין אנהנה למלכא. מודיעין אנהנו לנלך: די הן
 קריתא דך. אשר אם העיר הוואת חריבה: לקבל דנה. כנגד כך ובשביל כך אין לך חלק
 בכל עבר הסדר לפי שיראל הוה מורדן דך ויקחו הכל מורך: בעבר נהר'. הוה כל החרך של לך ארץ ישראל סווא
 עבר הסדר לאוזן שבבבל: (יז) פתנמא שלח מלכא. דבר שלח המלך: על רחום בעל טעם. אל רחום
 הזוכיר ושמיני הסופר ולשאר סוועוה' הוועוים צערי שומרון ולשאר האומות אשר בעבר הסדר ללך ארץ
 ישראל: שלם וכעת. ומקומות הס. וכעת כמו וכעת פנימוס קורכו כך ופעמים כך: (יח) נשתנא. כהב
 הכשתון אשר שלחם אלינו הוה מפורש וקריו לפני: (יט) שים טעם. ומתהי הוואת שוית דבר ליווני אשר
 ליוסי ויקרו והשכחו. ובקרו בספר הזכרותם המלכים ומלאו כחוב אשר העיר הוואת מנימות העולם הוואת

מצודת דוד

מצודת ציון

על ידי הנסע: (יג) מנדה. זה נוס המלך הנוטל על כל בני
 העובדים צימ: בלו. זה כסף גולגולת: והלך. הוה סווא'
 שוועוים למלך בעה יעבור עוליהם: ואפתם. הוה ענין הכנסה
 ואין לו זומה: (יד) מלח. ענין חורבן כמו חרץ מלחם (יטויה
 י"ז): וערות. על עוה ל"ז ציון: ארדך. וענין יפה וכסף
 ובדנ"ל עתה שלפנין צמחה ועשרים וארץ (צ"ט ע"ה) ור"ל והדבר
 יפה ויש ואין צו מוסס צימ: (טו) יבקר. יתבס כמו הארץ
 אח לאני (יתחלל ל'): ואשתדור. ענינו סקנות ומנייה הווא
 מלשון שרד כהוה שלימות בלשון ארמי כי בן דרך המודדים לשלום
 שוועוים לשלול עזר להחזיק יום: (יט) טעם. ענינו לוי וגיזיה

מנדה וגי'. אזי מניו מסיס הס לא יתנו עוד כי יתחזקו בחזק
 העיר וימרוו בזמך: ואפתם. הכנסה המלכים יס' חזק וכסף
 כי לא יתנו עוד מס למלכים פסק: (יד) כען. עתה בעבור אשר
 יתנו רועים לנו אשר חורבן הנקדש יס' חריב כשהיה: וערות. כי
 זיון המלך לא יפה וכסף לנו ללכות ולשמוק: על דנה. על זאת
 הוואת הזכרותם של אבותך ותמלא בספר הזכרותם ודע אשר העיר
 הוואת מורדא וזוקת המלכים והמדינות ולמדינות: ואשתדור.
 ענינו סקנות ועוים זה מן ימי עולם: על דנה. בעבור זאת
 אשר אם העיר הוואת חריבה וזוקת המלכים ומדינות: מודיעין אנהנו
 לנלך לקבל דנה. ענינו לוי וגיזיה

זה נוס המלך הנוטל על כל בני העובדים והגנבו וישונו הס על כל אשרי עבר הסדר:
 אל רחום וגי'. אל רחום המלך: על רחום בעל טעם. עבר הסדר לכולם
 (יח) נשתנא. סדכיים הוועושים אשר שלחם אלי
 ונניי טעם בורח אומר וחספו בספר הזכרותם ומלאו כחוב אשר
 העיר הוואת מן ימי עולם מתחלס

והשכחו די קריתא דך מן יומת עלמא על מלכין מתנשא
 ומרד ואשתדור מתעבד בה: * ומלכין מקיפין הוו על ירושלם
 ושלטיין בכל עבר נהרה ומדה בלו והלך מתיב להון: * בען
 שימו מעם לבטלא גבריא אלך וקריתא דך לא תתבנא עד
 מני מעמא יתשם: ** וזהירין הוו שלו למעבד על דנה למה
 ישנא חבלא להנזקת מלכין: ** ארין מרדי פרשנן נשתנא
 די ארפתחשתא מלכא קרי קדם רחום ושמישי ספרא
 וכנותהון אלוו בבחילו לירושלם על יהודיא ובטלו המו בארע
 וחיל: ** בארין בטלת עבדת בית אלהא די בירושלם וחת
 בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך פרס:

ה * והתנבי חגי נביאה וזכרה ברעיוא נביאיא על יהודיא

ת"א בחין. מגילס י"א עיוטין י"ג:

רש"י

מהשתת ומחרומת על כל מלכי האומות: ומרד. ומרצנו' היה עשוי זה למרוד במלכי העמים: (ב) ומלכין
 מקיפין. ומלכים חוקים היו בירושל' שהיו מושלים ושלטי' בכל עבר הנהר של ד' ארץ ישראל כמה שאלו
 בשנתה כי הוא רודה בכל עבר הנהר וגו' (מלכים א' ד') ומסוס וכסף בגלגלת היה נתון להם שהיו האומות
 מעלין להם מס: (כא) בען שימו מעם. עתה שימו דבר להכריזו בחרך לבטל אנשים הללו בני ישראל מן
 הבנין והעיר הזאת ירושלים לא תבנה עד אשר ממני יוסם הדבר לבני' העיר על דעתו ורשותו: (כב) וזהירין
 הוו שלו. וזהירין שהיו לעשות דיחוי וסגב: שלו. דשעורב"ר בלע"ז: למעבד על דנה. לעשות על כך: למה
 ישנא. מדוע יבגל מעשה השחתה בעיר זאת להזיק המלכים עד כאן תשובה כורס אשר הטיב: (כג) ארין.
 אז: די פרשנן. מהספרון כחב הספרון של ארתחשסתא המלך הוא כורס היה המעשה הזה: קרי קדם. שהיה
 כחב הספרון הזה קרוי לפני רחום ושמישי וסיעותיהם והלכו במרוצה ובצלה לירושלים אל היסודים ובטלו אותה
 בצרוע וכח שלח לבנות עוד הבנין: על יהודיא. על היסוד: המו. הס: (כד) בארין. אז היסוד בטלה מלפניה
 ציין ציה אלהים אשר בירושלים עד שנת שנים לדריוש מלך פרס שאת כורס שלקח אסתר ואחר
 האשורוש מלך דרוש בניו של האשורוש שהוא בן אסתר ומשנת אחת לכורס מלך פרס עד שנת שנים לדריוש ו'
 שנה שהסלימו שבעים שנה לארצות ירושלים שהרי מחרבן הבית שגלה לרקיוו עד שנת אחת לכורס חמישים
 ושישים שנה כמפורסם בסדר עולם וי"ח שנה משנת אחת לכורס עד שנת שתי לדריוש נמלחו שבעים שנה
 שלימים ובשנת שנים לדריוש החזילו לבנות הבית עד שבמרוצה:

ה (א) והתנבי חגי נביאה. ועתה בשנת שתי לדריוש נבנאו חגי וזכריה הנביאים: אל יהודים. אשר
 בארץ יסודם ובירושלים בשם אלהי ישראל אלהים לבנות ציין הבית בלא רשות המלך דרוש: על יהודיא

מצודת דוד

מצודת ציון

ועלה כמו מנעם המלך (יונה ב'): (כב) וזהירין. הוא עב'
 זכירות הידוע בדר"ל שהוא בענין זכירות אלה שזכירות הוא להשמר
 שלא תבוא הדבר לידו חסירות הוא להשמר מנזרה צעה צלה לידו:
 שלו. מנשא ומננה וכן על השל (ש"ג ו'):
 אומר ר"ל עד שאכן רשות לבנות: (כב) וזהירין. היו זכירים מלעשות סגב' על זאת ר"ל אל השנו לצרור מלוחי סגב'
 למה ישנא. למה יבגלו ויתרבה מנעם השחתה להזיק את המלכים כי אם יבננו הנה ישימו כל מלכי הארץ: (כג) ארין. אז
 מן אשר עופם הדברים המושכים של המלך נקראו לפני רחום וגו' וזכריהם: ארין. הלכו בספרון לירושלים אל היסודים וטלו
 אותם ומלכתם צרוע צמחו: (כד) בארין. אז בעל' מלכת ציה אלהים אשר בירושלים: והות. והתה בעל' עד השנה הבית
 מלכות דרוש הפרסי:
 ה (א) והתנבי. ויבאו חגי הנביא וגו' אל היסודים אשר בארץ יהודה ובירושלים בשם אלהי ישראל אשר נבנאו וזכריה
 הנביא וזכריה ויבן עלוה לבנות הבית מלכי רשות המלך:

עזרא ה

צד

די ביהוד ובירושלים בשם אלה ישראל עליהון: ב בארין קמו
 זרבבל ברשאלתיאל וישוע בריוצדק ושריו למבנא בית
 אלהא די בירושלים ועמהון נביאיה דייאלהא מסעדין להון:
 בהזמנא אתה עליהון מתני פתח עברנהרה ושתר בווני
 וכנותהון וכן אמרין להם מן שם לכם טעם ביתא דנה לבנא
 ואשרנא דנה לשכללה: ד ארין בנמא אמרנא להם מן ארין
 שמהת גבריא דידנה בנינא בנין: ה ועין אלהם הות על שבי
 יהודיא ולא במלו המו עד טעמא לדריוש יהד וארין יתיבון
 גשתונא על דנה: ו פרשנן אנרתא דיי שלח תתנו ופתח עבר
 נהרה ושתר בווני וכנותה אפרסביא די בעבר נהרה על
 דריוש מלכא: ז פתנמא שלחו עלוהי וכדנה כתיב בנה
 לדריוש מלכא שלמא כלא: ח ידיע ולהוא למלכא דייאולנא
 ליהוד מדינתא לבית אלהא רבא והוא מתבנא אבן גלל ואע

רמני

אל היסודים: עליהון. אליהם: (ב) בארין. אז: ושריו. הסחילו לבנות ביתו של הקב"ה אשר צירופלים ועמם
 הצבאים של הקב"ה עוזרין ומסיעין להם: (ג) בה זמנא אתה עליהון. באזמן הזמן באו עליהם הללו לרי
 יהודה ובנימין לקחת ולהטין עליהם על עסק הבנין: פתח עבר נהרה. שלטון של עבר הסהר: וכנותהון.
 וסיעתהון: וכן אמרין להם. נכך היו אומרים להם: מן שם. מי אזה לכם דבר הבנות לבנות: ואשרנא דנה
 לשכללה. והכילים האלה לייסד כנו ואושיא ויטו (לפעיל 7) בנין חונות לבנים כך חזרו מנחם: (ד) ארין.
 אז: כנמא. כאשר נאמר: אמרנא להם. אמרו להם לישאל חזון לרי יהודה ובנימין: מן ארין. מי הם שמות
 השבטים: די דנה. אשר זה הבנין הם צוים: (ה) ועין אלהם. ועינו של הקב"ה שהוא אליהם היום על
 זקני היסודים להעלותם במלכא הבנין: ולא בשלו המו. ולא בטלו הם את הבונים: עד טעמא לדריוש
 יתך. והסיעו זקני היסודים דבר לאוסן הלרים שלא יבעלו את הבנין עד אשר ילך הדבר לדריוש המלך: וארין
 יתיבון. ולא יסיעו היסודים כהב השטחון על כך על השוכנו של דריוש: (ו) פרשנן. פתרון פתשנן האברים:
 וכנותה. וסיעתהון: אפרסביא. אומה אחת הן סהיו בסיעותיהם: על דריוש מלכא. אל דריוש המלך: (ז) עלוהי.
 אליו: וכדנה כתיב בנה. וכך הובא כחוב צבוסה של אגרת: שלמא כולא. כל השלום יהיה לו: (ח) ידיע
 להוא למלכא. דבר ידוע יהי למלך: די אולנא. אשר הלכנו אל ארץ יהודה המדונה לבית אליו הגדול: והוא
 מתבנא. והוא הבית צונו: גלל. מרמז"ל בע"ז: ואע מתשם בכתליא. ועלם כסונו ומשמ"ל ככתלי' כדי

מצודת דוד

מצודת ציון

(ב) בארין. אז עמד: זרבבל וכו'. והסחילו לבנות בית אלהים
 אשר צירופלים: ועמהון. ועמם הצבאים של אלהים היו מסייעים
 להם: (ג) בה זמנא. צעת יהיה על אליהם חתני מושל עבר
 הסהר ומסר חתני ומסייעים: וכן. ובה אמרו להם מי עשה לכם
 גזרה אומר לבנות הבית הם והסונות הלא לבנומה ולכלות':
 כן אמרנו להם תשובה על דבריהם לפי שלא ראה לפעול הדברים אשר כנענו
 מן ארין. גם אמרנו להם עם הם שמות השבטים אשר זה הבנין צוים: (ה) ועין.
 הסבחה עין אליהם היום על זקני היסודים
 ולא בטלו אותם מן הארץ עד אשר סלך הדבר לאזני המלך: (ו) פרשנן. זהו עושק
 קדוש האגרת אשר שלח חתני וכו' ומדברי אשר
 אפרכיאל והוא עם אומה ידוע להם: די. אשר יסיעו בעבר הסהר: על. אל
 דריוש המלך: (ז) עלוהי. זהו עושק קדוש האגרת אשר שלח חתני וכו' ומדברי אשר
 שלח אליו והוא כחוב זה לדריוש המלך כל עניני השלום יהי לו: (ח) ידיע.
 ידוע יהי למלך אשר הלכנו למדינת יהודה לבית
 אליו הגדול והוא דבר מלפני שיש וגם קורות עליה מושמים בהכתיבם לפנים
 משחק ציון:

מתשם בכתליא ועבדתא דך אספרנא מתעבדא ומעלה
 בידהם: * אדין שאלנא לשביא אלך כנמא אמרנא להם מן
 שם לכם מעם ביתא דנה למבניה ואשרנא דנה לשכללה
 ואף שמחתהם שאלנא להם להודעותך די נכתב שסגבריא
 די בראשדה: * וכנמא פתגמא התיבונא לממר אנהא המו
 עברוהי דייאלה שמיא וארעא ובנין ביתא דירימא בנה
 מקדמת דנה שנין שניאן ומלך לישראל רב בנהי ושכללה
 * להן מרדיי הרגווי אבהתנא לאלה שמיא יתב המו ביד
 נבוכדנצר מלך-בבל כסדיא וביתה דנה סתרה ועמה חגוי
 לבבל: * ברם בשנת חדה לכורש מלכא די בבל כורש מלכא
 שם מעם בית-אלהא דנה לבנא: * ואף מאניא דיריבית-אלהא
 די דהבה וכספא די נבוכדנצר הנפק מן-היכלא די בירושלם
 והיכל המו להיכלא די בבל הנפק המו כורש מלכא מן-היכלא
 די בבל ויהיבו לשיבצר שמה די פחה שמה: * ואמר להן

* כשדאה קרי

רש"י

לכחוק שבני למען יעמוד ויניס רבים: ועבדתא דך. ומלאכה זאת: אספרנא מתעבדא. ומסרה היא נעשים
 אספרנא. הסגובותים בלע"ז: ומעלה בידהם. והוללה מעשה זה בדיהם: (ט) אדין. או כשראו בנין שלטו
 לוקים האלה: כנמא אמרנא להם. כאשר נאמר בהמוך אמרנו אליהם: מן שם לכם. מן שם לכם דבר הנין
 הוה לבנותו וכתלים הללו ליהוד: ואשרנא. בנין חומות לבנים: (י) ואף שמהתהם. ואף שמומם של בנין
 ראשו הבנין שלטו להם כדי להודיעך: די נכתב. אשר נכתוב שמות האלילים אליך: די בראשדה. אשר בעלמא
 וברשות קמו לבנות הבנים: (יא) וכנמא פתגמא. וכמו שנאמר הדבר: התיבונא. הסיבו לנו דבר: אנהא המו
 אנהו הם עבדו של אלילי השמים והארץ: ובנין ביתא. ולנו בנין הבית אשר הוה בנין קודם לכן שנים רבות
 ושלך לישראל רב. ומלך גדול שהוה לישראל הוא שלמה המלך בנה אותו ויסד אותו: (יב) להן. ועכשיו נבנה
 אשר הכעונו אבותינו לאלהי השמים ומסר אותם ביד מלך בבל השכדי והבית הוה הכריב ואף העם הגלה לבבל
 (יג) ברם. אך בשנת אחת לכורש מלך בבל לוה כורש בדבר הוה לבנות הבית: (יד) ואף מאניא. כלו כסף
 של כסף וזהב אשר הולא נבוכדנצר מן ההיכל שבירושלים והולכס להיכלו שבבבל הולא אותם כורש מהיכל מלך
 בבל ומסרם ליד שבצר דהאל שמונו כך: והיכל המו. והולך אותם: הנפק המו. הולא אותם: די פחה שמה
 שהוה היה נשיא ופחה וקרא שמו פחה: (טו) ואמר להן. וכך אמר לו כורש לשבצר אלם הכלים קח וכן

מצורת דוד

מצורת ציון

(ח) אספרנא. הוא בנין משיבות רב ואין לו זוגה כי אם זה
 הקשר:
 לבס גזרת אונג לבנות הבית הזאת והחומה היא לגוננה ולכלותה: (י) ואף. גם שמויהם שלטו להם להודיע כך ולתוספת צילת
 חור וינשט: די נכתב. כ"ל אשר נכתוב אליו עם האלילים אשר באלילים הם השמים שפסס: (יא) וכנמא. בהלך אשר אליל
 לנעס כן הבינו אותנו דבר לאנשי: אנהא. כ"ל וזה אונג אנהו הנה עזריו של אלילי השמים והאנך וזה בנין אנהו את בני
 אב הוה בני ונלשני זה בנין ורובים ומלך גדול וישראל והוה שלטנו הוא בנה אותו וגמרו והשלימו: (יב) להן. רק על בני
 הכעונו אבותינו את אלילי השמים ונתן אותם ביד כ"ל הכשדי וכן את הבית הזאת ואת העם הגלה לבבל: (יג) ברם. אלילי
 אחת לכורש ומלך של בבל נתן המלך גזרת אונג לבנות את בית אלילים הזאת: (יד) ואף. גם הכלים של בית אלילים של וזו
 וכסף אשר כ"ל הולא מן ההיכל אשר בירושלים והולא אותם אל ההיכל של הבנין אשר בבבל: הנפק. הולא אותם כורש מן ההיכל
 של בבל ומקסם לנשיא אשר שמו שבצר אשר עשה לגוננה: (טו) ואמר להן. אמר לו אלם הכלי קח וכן הוה אותם בהיכל של

אלה מאניא שא אול-אתת המו בהיכלא די בירושלם ובית
 אלהא יתבנא על-אתרה: ^{טו} אדין ששבצר דך אתא יהב
 אשיא דר-בית אלהא די בירושלם ומך אדין ועד-פען מתבנא
 ולא שלים: ^{יז} וכען הן על-מלכא טוב יתבקר בבית גנניא די-
 מלכא תמה די בבבל הן אותי די-מן-פורש מלכא שים טעם
 למבנא בית-אלהא דך בירושלם ורעות מלכא על-דינה ישלח
 עלינא:

ו ^{יח} באדין דרויש מלכא שם טעם ובקרו ובית ספריא די
 גנניא מהחתינ תמה בבבל: ^{יט} והשתבח באחמתא בבירתא די
 במרי מדינתא מגלה חדה וכן-פתיב בניה דכרונה: ^כ בשנת
 חדה לכורש מלכא פורש מלכא שם טעם בית-אלהא
 בירושלם ביתא יתבנא אתר די-דבחינ דבחין ואשוהי מסובלין
 רומה אמין שתין פתיה אמין שתין: ^{כא} גרבין די-אבן גלל

יתיר ה

ד"א גרבין כ"ה ד:

רע"י

והורד אחס בסיכל אשר בירושלים וצומו של הקב"ה יהא צווי על מקומו: (טו) אדין. אז: ששבצר דך.
 וזו בא ונתן כחלי ביתו של הקב"ה אשר בירושלים ומלא ועד עתה היה הבית צווי ולא נגמר הצנין: (יז) וכען.
 ועתה אם על המלך טוב יהיה הדבר ידוע ומזכיר בצית גזיו של מלך אשר הם בצבל: הן אחיה. אם יש
 המעשה הזה אשר מפיו בורס ילא דבר לבנות בית זה אשר בירושלים: ורעות מלכא. ורלון המלך על זה
 ישלח אליו: עלינא. אליו עד כאן מכתב האגרת אשר שלחו חתני ושחר צווי:

ך (א) באדין. אז כאשר הגיע המכתב ליד דרויש: שם טעם. לוח המלך הדבר: ובקרו. ובדקו בצית הספרים
 שהאלוהים מונחים הם בצבל: (ב) והשתבח באחמתא. ומלא המכתב של מגלה החם הם באחמתא כן
 פתרו אנשי הסחרון שהוא כלי השעווי להגרות ולגלוים ולספרים והעמידוהו מגורם חתם מים והאל"ף אשר
 בחובה אינה עיקר כיתר המלך אשר בשאר ל' ארמיות: בבירתא. באותה ציר' אשר צמדו המדינה: וכן בתיב.
 וכן היה כחוצ צחוק זכרון שלה: (ג) בית אלהא בירושלים. בצית אלהו שבירושלים מה יהא עליו הבית
 יבנה: אתר. שהוא מקום שובחים הם זבח: ואשוהי מסובלין. וכוטלו יהיו מיוסדוק כמו והושיא וחיטו (לעיל
 ד'): רומה אמין שתין. רום הבית ששים אמה וששים אמה רחבו: (ד) גרבין. ל' כהלים וקירות הסתלים
 היו של אבן גלל: גלל. מרמז'א בלע"ז:

מצודת ציון

מצודת דוד

ך (ב) באחמתא. הוא ושלטן וזמנה ניים (בצלמים כ"ה) והוא
 נאל של עור: מגלה. פסק: (ג) מסובלין. עיני נמשא
 כננה כמו והגושאים בקבל (כמוני ד'): (ד) גרבין. שוכות

בירושלי' ובית אלהי' יב' על מקומו הנשאר: (טו) אדין. אז
 משבצר זה בא הנה ונתן היסוד על בית אלהים אשר בירושלים
 וזן אז ועד עתה צוים זו ולא נשלים עדיין: (יז) וכען. ועתה
 אם על המלך טוב ל"ל אם רוצה הוא צבך: יתבקר. יחושש
 בצית האולר של המלך אשר הם בצבל: דין. אם יש זה אשר וין כוכש הנלך הוסי' גזרה אוני' לבנות בית אלהים זה בירושלים:
 ורעות. ורלון המלך על זה ישלח אליו כ"ל יאמר דעמו אם גם חשלו צצנין אז לך:

ך (א) באדין. אז זריות המלך הם גזרה אוני' והפשו בצית הספרים אשר האלוהים מונחים שניהם בצבל: (ב) והשתבח. ומלא
 ונב' אחת צבד' של עור צלחונן אשר צמדינת ודי כי לא נעלה בצבל ותפשו ונלחו צנודי: וכן. וכה ה' כחוצ זה זכרון
 שלה: (ג) בשנת. בשנה אחת לכוכש כהן המלך גזרה אוני' על בית אלהים אשר בירושלים אשר צמדו צנודי: וכן. וכה ה' כחוצ זה זכרון
 זבחים הם זבחים: ואשוהי. יסודי הנים יהיו נעלמים גדולות רני הקבל והמשא: רומה. גוב' הבית יהי' ששים אמות וזמנו
 ששים אמות: (ד) גרבין. שלשה שוכות יבנה של אבני שיש וסוכר אחת של טין וכן בסדר הזה עד כלות הגובה כי צנין כה
 מחוק צוחר וכן נלחו צצנין שגלה שלשה עורים גזים ועור כמותות אחים (ט"א ז):

תִּלְתָּא וְנִדְבָךְ דִּירָאע חֲדַת וְנִפְקְתָּא מִדְּבִית מַלְכָּא תְּתִיבֵי:
 וְאִף מֵאֲנִי בֵּית־אֱלֹהֵא דִּי דִּהֲבָה וְכִסְפָּא דִּי נְבוּכַדְנֶצַּר הִנְפִּיק
 מִן־הַיִּבְלָא דִּי־בִירוּשָׁלַם וְהַיִּבְלָא לְבָבֵל יִתְּיֻבוּן וְיִהְיֶה לְהַיִּבְלָא
 דִּי־בִירוּשָׁלַם לְאַתְרָהּ וְתַחַת בְּבֵית אֱלֹהֵא: י כֶּעֶן תַּחְנִי פַתַּת
 עֲבַר־נְהַרָה שְׁתַּר בּוֹזְנֵי וְכִנְוַתְהוּן אֲפֻרְסָבֵיא דִּי בַּעֲבַר נְהַרָה
 רַחִיקִין הוּוּ מִן־תְּמָה: י שְׁבִקוּ לַעֲבִידַת בֵּית־אֱלֹהֵא דְךָ פַתַּת
 יְהוּדֵיא וְלִשְׁבֵי יְהוּדֵיא בֵּית־אֱלֹהֵא דְךָ יִבְנוּן עַל־אַתְרָהּ: י וּמְנִי
 שִׁים מַעַם לְמָא דִּי־תַעֲבִדוּן עִם־שְׁבֵי יְהוּדֵיא אֲלֶךְ לְמִבְנֵא בֵּית־
 אֱלֹהֵא דְךָ וּמִנְכְּסֵי מַלְכָּא דִּי מִדַּת עֲבַר נְהַרָה אֲסַפְרָנָא נִפְקְתָּא
 תְּהוּא מִתְּהַבָּא לְגַבְרֵיא אֲלֶךְ דִּי־לָא לְבַמְלָא: ט וְמָה חֲשׁוּן
 וּבְנֵי תוֹרִין וְדַכְרִין וְאַמְרִין וְלַעֲלוֹן וְלֵאלֹהֵי שְׁמִיא חֲנַמִּין מְלַחוּ
 חֲמַר וּמִשַׁח כְּמֵאמַר כְּתָנִיא דִּי־בִירוּשָׁלַם לְהוּא מִתְּהַב לְהַם
 יוֹם בְּיוֹם דִּי־לָא שְׁלוֹ: י דִּי־לְהוּן מִתְּקַרְבִּין גִּיחוּתְהוּן לְאֵלֵה שְׁמִיא

י"א תעבדון

ת"א ומה חשון טס: די להון טס כחל ו':

רשי"י

ונדבך, וכוהל של עץ חדש מצפנים כענין בנין הבית אשר בנה שלמה: ונפקתא, והולא' לאורך הבית ולשאר
 דברים אשר לבית הכניס להם מבית המלך: (ד) ואף מאני, ואף כלי הקדש של בית האלוהים של זהב וכסף
 אשר נצבדנצאר הוליאם מן היכל צירושלים והוליס לכלל: והיבל, אשר הוליד: יתבוון, יתמו: ויהך, יך
 כל המשפס הוא להיכל אשר צירושלים למקומו: ותחת, ויהי מונה צביוו של הקב"ה: (י) כען תחני וגו',
 זו היא השפוט אשר השיב דריוס אל תחני וסחר בזוני: די בעבר נהרה, ללך ה"י שהיה עבר הסהר לאותו
 שבכל: רחיקין הוו מן תמה, רחוקים הסיו משם מצנין צ"המק שלה חרפו ודי עושי המלחמה: (י) דך, זה:
 פחת יהודיא, שלטוני הסיודים ועשו דבר זה: ולשבי יהודיא, ולקני הסיודים אי מלוה: בית אלהא דך,
 בית אלוהים זה: (ח) ומני שים מעם, וממני יהי ליווי זה: למא די תעבדון, לאותו בנין המלחמה אשר
 העשו עם זקני הסיודים האלה לבנות ביתו של הקב"ה: ומנכסי מלכא, מנכסו המלך והיו עושים הבנין הזה:
 די מדת עבר נהרה, מן המס של עבר הסהר אשר למלך: מדת, מס כמו מנהל בלו והלך (לעיל ד')
 אספרנא, מטהם וצנה הבנין: אספרנא, איספלטמונו"ט בלע"ז: נפקתא תהוא מתיחבא, הולא' חבא מתיחב
 לאחסיס האלה אשר לא תכעל' ומלחכות: (ט) ומה חשון, ומס שיהיו חוששין: ובני תורין, ובני בקר והליס
 ובכסיס לעלות לאלהי השמים והעין לסלחום ומלח לקרבות ויין לכסיוס ושמן למנחות כאשר יאמרו הכסוס
 אשר צירושלים יהי נקן להם דבר יום ציומו: די לא שלו, בלא דחיוו סכ"ך דישטורב"ר בלע"ז: (י) די להון,
 למען אשר יהיו מקרבים נוחוסים לאלהי השמים והיו מתפללים על חיי המלך ובניו:

מצודת דוד

מצודת ציון

ונדבך"ל קובץ וכו' ונכחם הנדבך (בכחות ט"ז): (ז) ולשבי, ונפקתא, הולא' הבנין יתכן מן בית המלך: (ח) ואף מאני
 הלנ"ד הוא צנוקס אל וכו"ל ועם כני: (ט) חשון, כמו חשון וכן הוא חשון אהוא (דמל ב'): שלו, ענין משב'
 חני וגו' ותכניסם אלכ בעצב הסהר היו רחוקים מן שנה כ"ל כרחיק מלבעל המלחמה: (י) שבקו, הניחו את עבודה בית אלוהים
 הולא: פחת, מושל הסיודים עם זקני הסיודים יבנו בית אלוהים זה על עקונו: (ח) ומני, ומענו הוסיס גורם אומר ויה אשר
 מעשו עם זקני הסיודים האלה: למבנא, לבנות בית אלוהים זה כ"ל עשו חסיינו להם דבר הבנין: ומנכסי, ומנכסו המלך
 של המס וכו' הבניו מלכסי עבר הסהר: אספרנא, חיש מהר יהי' נתון הולא' הבנין לאחסיס האלה אשר לא כעול המלחמה
 ומסכותו העונו: (ט) ומה חשון, ומה שלריוס בני בקר והליס וככסיס לעלות לאלהי השמים ומתים ומלח ויין ושמן כפי השישו
 אשר יאמרו צבניס ללך צירושלים יהי' יתן להם ככל יום ויום אלכ לא הסגו ולא הססרו מלחמת הכל: (י) די להון, אלכ יהי

וּמְצַלְחֵיךָ לְחַיֵּי מַלְכָּא וּבְנֵיהֵי: י ומְנֵי שֵׁים מַעַם דְּי כָּל־אֲנָשׁ דְּי
 יְהִשָּׁנָא פְתֻנְמָא דְנָה יתְנַסַּח אַע מִן־בֵּיתָהּ וּזְקִיף יתְמַחָא עֲלָהּ
 וּבֵיתָהּ נִלְוֵי יתְעַבְדַּר עַל־דִּנְהָ: י וְאַלְהָא דִּי־שָׁכֵן שְׁמָהּ תַּמָּה
 ימְנַר כָּל־מֶלֶךְ וְעַם דְּי וְיִשְׁלַח יְדֵהּ לְהִשְׁנִיָּא לְחַפְלָה בֵּית־אֱלֹהָא
 דְּךָ דִּי־בִירוּשְׁלַם אֲנָא דְרִוּשׁ שְׁמַת מַעַם אֲסַפְרָנָא יתְעַבְדַּר:
 י אֲרִין תַּתְנִי פַחַת עֵבֶר־נִתְרָה שְׁתַּר בּוּזְנֵי וּבְנֵיתְהוּן לְקַבְּלֵי דִי־
 שְׁלַח דְרִוּשׁ מַלְכָּא כְּנַמָּא אֲסַפְרָנָא עֲבָדוּ: י וְשָׁבִי יְהוּדָיָא בְּנִין
 וּמְצַלְחֵיךָ בְּנִבּוּאָת חַנְיָ נְבִיאָה וּזְכָרְיָה בֶר־עֲדָיָא וּבְנֵי וְשִׁכְלָלֵי
 מִן־מַעַם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וּמִמַּעַם כּוּרִשׁ וְדִרְוּשׁ וְאַרְתַּחֲשֵׁשְׁתָּא
 מֶלֶךְ פָּרַס: י וְשִׁיְצִיָּא בֵּיתָהּ דְנָה עַד יוֹם תְּלַתָּה לִירַח אֲדָר דִּי־
 חַיָּא שְׁנַת־שֵׁשׁ לְמַלְכוּת דְרִוּשׁ מַלְכָּא: י וְעֲבָדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
 כְּחַנְיָא וּלְוִיָּא וְשָׂאֵר בְּנֵי־גִלּוּתָא חֲנַפְתּוּ בֵּית־אֱלֹהָא דְנָה בְּחֻדְוָה:
 י וְהִקְרְבוּ לְחַנְבַּת בֵּית־אֱלֹהָא דְנָה תּוֹרִין מָאָה דְכָרִין מֵאֲתִין

ח"א וסילי כ"ה ב' עכין י"ג

ח"א וסילי כ"ה ב' עכין י"ג

רשי"י

(יא) ומני שים מעם. ומתני שים ליווי וסומח דבר אשר כל חסד אשר ישנה דבר זה: יתנשא. יתחבב עליו
 מכותו שיחבב מכותו: יתנשא. כמו ונשחטס מעל הסדמס (דבר' כ"ח): וזקוף יתמחא עלוהו. ועץ לחלוטו יסא
 בזוה עליו שיהלם על העץ: וביתה גולו יתעבד. וביתו יעסה חספה על כך: גולו. ענין טופף ונחראות:
 (יב) ואלהא די שכן שמה. והללוהי אשר שכן שמו סס: ימגד. יסגר כל אוהו מלך וכל אוהו עם אשר
 ישלח ודו להסריב ולהסחיה ביוזו זה של ה' אשר בירושלים: שמת מעם. שמתו ליווי דבר זה אשר יעסה הסנין
 מהרה ע"כ הסובחו של דרוש: (יג) כנמא. כאשר נאמר: אספרנא עבדו. מהרה עשו: (יד) ושבי יהודיא.
 וקניו הסודים היו בזוני ומלליון במללכתן כנבואה חגי וזכריה וכו' ויסדו חס הסנין נין ליווי של אלהי ישראל
 ומרשות כורש מלך פרס הרשון אשר הוהל יסוד הסנין בימיו ומרשות דרוש זה מלך פרס: וארתחששתא.
 הוא דרוש ונקראו ארתחששתא על סס המדינה והמלכות כי כל מלך פרס היו נקראים כך כאשר כל מלכי
 המרים נקראים פרעה: (טו) ושיציא ביתה דנה. וסוף משלוס בניו זה היה עד יום שלישו לחמש אדר זהיה
 סנה סס לדרוש המלך ונמלא בנין הביס היה ארבע שנים: (יז) והקריבו לחנבת. הקריבו לחנוכה ביום זה

מצודת ציון

מצודת דוד

ושכחה כמו על הסל (ש"ג א'): (יא) יתנשא. ענין עקירה כמו
 בית גלים יסא ה' (משלי ט"ו): וזקוף. הוא העץ שסולין עליו
 וזכר'ל ליה זקופתא וכו' זקף צייסא (צ"א ב"ע):
 יתמחא. יסח וזכר'ל הסחוט אלל חונוי (סס ק"ח): (יב) ימגד.
 ענין הסל' כמו וסכאו לאין אגרת (סהל'ס ט"ז): (טו) ושיציא.
 ענין נגד והסלשו כי כאשר כלו (צבאש'ט ו"ג) ח"א כד שלשו:
 (טז) חנבת. הסחלת דבר מה לעמוד צה עשס והל"ל נקדס חונך

ונקריבם קצבות נחת דוח אלהי השמים ובהיות נחפלקין על
 חיי המלך ועיו: (יא) ומני. ומני הוסס בזמס אומר אשר כל
 חיש אשר ישנה הדבר הזה: יתנשא. עשס יס' אשר יעקב עץ
 ען צימו והללוטו צו יוסס ויוקן עליו והיו מודך חיוס וזארהס
 יסחי' סיהיס חל' על העץ אשר יעקב עניינו: וביתה. וצימו
 יוסס לעקוס טול וזאפסה צענוז זח: (יב) ואלהא. הלהיס
 אשר השנין אח שמו שנה הוא יסיל כל מלך ועס אשר ישלח
 ידו לטוט דצני להסחיה ציה אלהיס זה אשר בירושלים: א"א.
 חני דרוש שחסי בזמס אומר חוס מנה יעשה: (יג) אדין. אז:
 אומרנו לזה חוס מנה עשו דצנו: (יד) ושבי. וקניו הסודים צנו
 וזכר'ל ליה זקופתא וכו' זקף צייסא (צ"א ב"ע). ונבואה אומר על כוסס הנוסן כסוט מוחסלה לצנוט הציוס ונבואהס
 ען בזמס אומר של אלהי ישראל אשר לוח ע"י הנבואים: ונשעם. ונבואה אומר על כוסס הנוסן כסוט מוחסלה לצנוט הציוס ונבואהס
 אומר על דרוש הסנין שחסי מוחק דצני כוסס: וארתחששתא. הוא דרוש הסנין וזאס עס כנוי לכל מלכי פרס כמו כנעס
 לנלכיס והויוס: (טו) ושיציא. נגד משלוס בנין הציה הזה כחשח עד יום השלישי לחמש אדר אשר הוא צבנה הסעיס לנלכות
 דרוש: (טז) עבדו. וצני ישחל והסניס והלויס ושאר בני הגולה הס הנחויס וצני עצדי סלמה כולס עשו חנוכה ציה אלהיס
 זה צבנחה: (יז) תורין. פרס: דברין. חיליס:

אמרין ארבע מאה וצפירי ענין לחטאי על כל ישראל תרי
 עשר למנין שבטוי ישראל: יי והקימו כהניא בפלנתהון ולויא
 במחלקתהון על עבדת אלהא די בירושלם ככתב ספר משה:
 יט ויעשו בני הגולה את הפסח בארבעה עשר לחדש הראשון:
 כ כי המהרו הבהנים והלויים כאחד כלם מהזרים וישחטו הפסח
 לכל בני הגולה ולאחיהם הבהנים ולהם: כ" ויאכלו בני
 ישראל השבים מהגולה וכל הנבדל מטמאת גויי הארץ
 אלהם לדרש ליתנה אלהי ישראל: כ" ויעשו חג מצות שבעת
 ימים בשמחה כישמחם יהוה והסב לב מלך אשור עליהם
 לחוק ידיהם במלאכת בית האלהים אלהי ישראל:

ז ואחר הדברים האלה במלכות ארתחששתא מלך פרס
 עזרא בן ישריה בן עזריה בן חלקיה: ב בן שלום בן צדוק בן
 אחיטוב: ג בן אמריה בן עזריה בן מריות: ד בן יונה בן עזי
 בן בקי: ה בן אבישוע בן פינחס בן אלעזר בן אתרן בן
 הראש: ו הוא עזרא עלה מבבל והוא סופר מהיר בתורת
 משה אשר נתן יהוה אלהי ישראל ויתן לו המלך ביריתנה

ת"א וכל הנבדל קיוסין ט': הוא נכסל. סהדין כ"ב: *לחטאה קרי

רע"י

קרבנות הללו וזכרם שעה יומם: (יח) והקימו כהניא בפלנתהון. סה"י סהניס הלוקים בעבודתם ולויס
 זמנמרוס: (יט) את הפסח. עכשו עשו ישראל את הפסח צ"ד בניס: זה הבא אחר אחר זה שהס'ל הבנין
 זו: (כ) ולהם. ולעמם: (כא) וכל הנבדל. הם הגרים שנבדלו מעומתם הע"ס לירבק בישראל: (כב) והסב
 לב מלך אשור עליהם. והקב"ה הסב לב מלך אשור על ישראל הושבום זמנמלתו בדרך אשור להחוקס
 ולסייע זמלכתם הבנין:

ז (א) ואחר הדברים האלה. של בנין הבית: ארתחששתא. הוא דרוש: (ו) ויתן לו המלך. דרוש: כד
 ה' אלהיו עליו. כאשר לוח הקב"ה עליו ומקרא מסורם הוא ויתן לו הנלך כל בקשמו כד ה' אלשו

מצודת דוד

מצודה ציון

בלשון המקרא: (יח) בפלנתהון. ענין חוקי: (כב) והסב. אמרין. ככשום: וצפירי. ויעשירי עזים לתעלה צעור כל ימלו
 עם שלח חזרו צ"ש כ"א יהיה וציונין: למנין. לפי מקרא
 צעירי ישראל וצ"ל היתה הולכה שעה כי חין מעלה על
 צניעה: (יח) והקימו. הענינו את הכהנים והלויים כפי מחלקותם
 למעמדות על עבודת אלהים אשר ציווה להם כפי אשר כתוב בספר
 זכוח ושם הכהנים לעבודת הנוצח והלויים לזכר צעיר: (יט) בני הגולה. כ"ל הכהנים וכן הגולה: (כ) המהרו. עבדו לעומתן:
 באחד. כאשר אחד המעבד עלמו שכולו עהור כן היו מולם עהורים: וישחטו. הלויים שחטו ללוקך בני הגולה וללוקך הכהנים
 אחיהם וצני לוי וללוקך ענין: (כא) ויאכלו. וכן הפסח: וכל הנבדל מטומאת גוי. אלו הגרים שנבדלו מעומתם הע"ס לתעבד
 אל יכאל לזכוח לה' כהנאם: (כב) מלך אשור. הוא דרוש שאלך גם צאצור אשר היה לפניו ראש לכל המעוללות עד צוא לוי
 ולקח המלוכה בצלל: ע"ה. לעונה עליהם לחוק ידיהם זמלכתם צום ה' בתח להם הוללות הבנין והעזר מהאויב הנבדל המולדת:
 ז (א) ואחר גוי. אחר כלות הבנין: בטלכות גוי. כ"ל הים זמלכות וכו': עזרא. אצ"ל סכוא מלכתי וחסו עד סתן ולקח
 דלב כמה דכות ונתן שחשב צד"ה ט': (ה) חוקי הראשי. כאשר לכהנים: (ו) ויתן לו גוי. הוא הפך כללו אשר ויתן

אלהיו עליו כל בקשתו: ויעלו מבני ישראל ומן הכהנים והלויים והמשררים והשערים והנתינים אל ירושלם בשנת שבע לארתחשסתא המלך: ויבא ירושלם בחדש החמישי היא שנת השביעית למלך: כי באחד לחדש הראשון הוא יסר המעלה מבבל ובאחד לחדש החמישי בא אל ירושלם בנד-אלהיו הטובה עליו: כי עזרא הכין לבבו לדרש את-תורת יהוה ולעשת וללמד בישראל חק ומשפט: וזהו פרשנן הגשתון אשר נתן המלך ארתחשסתא לעזרא הפהן הספר ספר דברי מצות יהוה וחקיו על ישראל: ארתחשסתא מלך מלכיא לעזרא כהנא ספר דתא די-אלה שמיא גמיר וכענת: מני שים מעם די כל-מתנדב במלכותי מן-עמא ישראל וכתנחוי ולניא למתקד לירושלם עמך יהוה: כל-קבל די מן-קדם מלכא ושבעת יעמחי שליח לבקרה על-יהוד ולירושלם בדת אלהך די בידך: וליהיבלה בספ ורהב די מלכא ויעמחי התנדבו לאלה ישראל די בירושלם משכנה:

ת"א כי עזרא, כהנדין כ"ב:

כ"ב

רשי

עלו. ותמרו רז"ל עזרא הוא מלכאי: (ז) בשנת שבע. הוא שנה אחר השלוש הבית: לארתחששתא. הוא דריוס: (ח) בחדש החמישי. הוא חמש אב כי בחמש לחדש ניסן אחריו היום היה חמשה עשר מנצח ובאחד לחדש אב באו לירושלים: (ט) יסר המעלה. יסור חמלה העלי: ביד אלהיו. כאשר הללוהו יד הקב"ה שחיים די עובה עליו להללוהו דברכו: (י) כי עזרא וגו'. ועל כן הלך והללוהו דברכו שהרי עזרא הכין לבבו לדרוש את וגו' ונתן מעם לדבריו: (יא) וזה פרשנן הגשתון. וזה פתחן הכתב: וחקיו על ישראל. ולא חקיו אשר לוה על ישראל לשמור: (יב) ספר דתא. ספר החורה: גמיר וכענת. סיפוק היא צדו: (יג) מני שים מעם. ממני ולא הרסוהו כי כל אשר נדבדו רוחו אחריו מן ישראל ומן הכהנים והלויים ללכת לירושלים ולכו עמך: (יד) כל קבל. כשביל כן ממש המלך ו' וועלנו רואי פני המלך אחיה שלוח: ושבעת יעמחי. ושבע וועלנו סס ז' רואי פני המלך: לבקרה על יהוד. כדי לדרוש ולבדוק אל היסודים אשר בירושלים אם הם עוסקים בחורוהו של הקב"ה אשר בידך: (טו) וליהיבלה. ולהולך כסף וזהב של המלך וועלנו אשר הסנדבו להלוי ישראל

מצודת דוד

מצודת ציון

לו המלך כל בקשתו כד"ה וגו' כ"ל כנו שיהי עליו כה' ה' ליתן חנו צעתי המלך: (ז) ויעלו וגו'. וילכד ויהי שעלו צבאשונה עם וירובבל וגו' עליו שוב עם עזרא: (ט) יסר המעלה. הסתלה העלי' ונצטל וירושלם ונתחלפה הגנין אשר היסוד הוא החמ"ל לה: ביד. כ"ל עיבר צדק ויחלבו כנו שיהי עליו כה' אלהיו אשר הוא עונה עליו: (י) כי עזרא הכין וגו'. ולזה היה עליו די אלהי לעושה: (יא) וזה פרשנן. זה סודו עושם הדברים הנעשהים אשר נתן וגו': ספר. עתהכס ונשכיל דברי מלוא ה' ומוקיו אשר לזה על ישראל: (יב) ארתחשסתא. והו דברי הכתב חמי ארתחשסתא מלך על כל הוולכים נוסן זה הכתב לעזרא הכין חסם דת החורה של אלהי השמים: גמיר וכענת. כ"ל להרחות נפשתי עד כולם וליושבי בעמם שהיו העיר העתקפולין: (יג) מני שים. מומי השם בזה אומר אשר כל הנהגתו ונחמלה צולכותיו מן עם ישראל ובהניו והלויים ללכת לירושלים ילך עמך ולא יעכבו מי: (יד) כל קבל. צענו אשר ונשני המלך ושבעת יעמחי נשלח ולחפש ולדרוש על אשני יהודה ואשני ירושלים אם אהירים הם בדת שיחא אלהיך אשר בידך: (טו) ולהיבלה. ולהניח כסף וזהב אשר המלך וועלנו המנדבו לאלהי ישראל אשר עשק כבודו ציטוסים:

וכל כסף וזהב די תהשכח בכל מדינת בכל עם התגברת
 עמא וכהניא מתגדבין לבית אלהם די בירושלם: י כל קבל
 דנה אספרנא תקנא בכספא דנה תורין דכרין אמרין ומתתהון
 ונסביוהון ותקרב המו על מדבחה די בית אלהם די בירושלם:
 י ומה די עקיד ועל אחיד ייטב בשאר כספא וזהבא למעבד
 ברעות אלהם תעבדון: י ומאניא דימתגבין לך לפלחן
 בית אלהך השלם קדם אלה ירושלם: י ושאר משחות בית
 אלהך די לפלח למנתן הנמן מדינות נגני מלפא: י ומני
 אנה ארתהשסתא מלפא שים מעם לכל גובריא די בעבר
 נחרה די בלדי ושאלנכון עזרא בתנא ספר דתא די אלה
 שמיא אספרנא ותעבד: י עדיכספא פכרין מאה ועד חנמן
 פורין מאה ועד חמר בתין מאה ועד פתין משח מאה ומלא
 דילא כתב: י בלדי מן טעם אלה שמיא ותעבד אדרודא
 לבית אלה שמיא די למה לחוא קצף על מלכות מלכא

ת"א עד כסף. כ"ה ל'

יתור י יתור י

רשי"י

לתקן ביטו אשר משכנו וביטו בירושלים: (טז) וכל כסף וזהב. וכל מדת כסף וזהב אשר חננל בנודעה צל
 עם שאר נדבה העם והכסמים אשר מחננצים לביטו של הקב"ה אשר בירושלים חולך הכל לירושלים: (יז) כל
 קבל דנה. ובשביל כך של עבודה המתקדמת ומסרה חקנה בכסף זה בקר ואילוס ככסים וזכחים ומנחו ונסבי
 ותקריבם על המזבח של הקדוש צ"ה: (יח) ומה די עלך. ואשר ייעב לך ולחורך בנותר הכסף והזבב לעשות
 כרלמו של הקב"ה חטטו: (יט) ומאניא. וכלים הכתומים לך לעבודתו של הקב"ה שלם לפני הקב"ה בירושלים.
 (כ) ושאר השחות. ושאר לריכות שהלטרך לביטו של הקב"ה אשר יהיה לך ליתן הדמים חתן מאורע המלך:
 (כא) ומני אנה. ומנמי חמי דרוש המלך יולא ליווי ורשות לכל הגזרים אשר בעבר סהרה לרד חרץ ישראל
 המתקבלים מסים שלי מן הסומות אשר כל דבר שיפאל לכס עזרא הכסן סופר הסומה של הקב"ה מסרה ועשה
 שלא יעכבו חס שאלמו: (כב) עד כסף. עד מהה ככרם של כסף לקטוה קרבוה ומאה: כורין חטין למנח
 ועד ק' מזהו יין לכסרים וק' מזהו של שותן לגלול מנהו ומלח לקרבוה כעתיך שנאמר (ויקרא ב') וכל קרבן
 מנחך במלה המלה: די לא כתב. ומלח שאין כחוב זו מדה יתנו ככל הלורך: (כג) כל די מן טעם. כל
 אשר יהיה מרשותו של הקב"ה ולווי ועשה בנריותו בחות' המלך לביטו של הקב"ה: אדרודא. חוסס בלי ערנו:
 די למה לחוא. אשר למס יהי קצף על מלכות המלך וביטו ועל כן יתמו הגזרים כל לרבי הציח:

מצודה ציון

(כ) השחות. כמו חטטו והוא ענין לורך: י של. ענין כעיל
 וחננו כי יפול לא יועל (הכלים ל"ו): (כב) בתין. סס מדה
 הכל והוא ב' סקין: (כג) אדרודא. הוא ענין זכיות ואין לו דומה:
 (טז) די תהשכח. אשר חננל בכל לוינו צל בנודעה סכ"ס:
 עם התגברות. עם נדבה העם והכסמים אשר נדבו לבית אלהיה
 אשר בירושלים: (יז) כל קבל. צנבור זלח כי יענה הכסף לא
 חיש ונחר חק ככסף זה פכים אלוס וככסים וקולט לונתהם ויין
 לכסיהם ותקריב אותם על מזבח כל ציה אלהים אשר בירושלים: (יח) ומה די. ומה אשר ייעב עליך על ריעך לעשות צנבור
 הכסף והזהב: ברעות. כרלון אלהים העשון כס ל"ל לנדב מלוס חתומו נדבס אשר ייעב צבייטים: (יט) ומאניא והכלים אשר
 כחוסים לך לעבוד ציה אלהיך: דושלם. חן כולם צבלינות לפני אלהי ירושלים כ"ל ציה ה': (כ) ושאר השחות. ושאר לורך ציה
 אלהיך אשר יענה עליך ליתן וד"ל אשר ישאלו עונך: דנתן. יהיה בחון מן ציה אלוס המלך: (כא) ומני. וענמי חמי אלהי חתטססס
 המלך חוסס בויכה אונר לכל הפקידים אשר בעבר סהרה: די כל. אשר כל אשר ישאל ונכס עזרא הכסן חתסס צבורה של אלהי חתסס
 חיש ונחר יעשה: (כב) עד כסף. כ"ל חף אס יענה לשאלו עד ק' ככר כסף ועד ק' כורים חתים ועד ק' חתים יין ועד ק' חתים
 שותן: ומלח. כ"ל ונלח ונח שיפאל אשר חין דרך לכחוב דבר קטוב על כי הוא דבר קל וכחונר מלח חנו כל מה שיכיל: (כג) כל די מן
 רל אשר הוא מן גזרת אונר של חלמי חתים יעשה בנריותו לאלהי חתים: די לשון. אשר למס יהיה קצף מנה' על מלכות המלך

מצודת דוד

ובגוהי: כד ולכם מהודעין די כל-בתניא ולויה זמריא תרעיא
 נתניא ופלחי בית אלהא דנה מנדה בלו והלך לא שליט
 למרמא עליהם: כה ואנת עזרא כחכמת אלהך די-בידך מני
 שפטין ודינין די-להון דאנין לכל-עמא די בעבר נהיה לכל-
 ידעי דתי אלהך ודי לא ידע תהודעון: כו וכל-די-לא לחוא
 עבר דתא די-אלהך ודתא די מלכא אספרנא דינה לחוא
 מתעבד מנה הן למות הן לשרשו הן-לעניש נכסין ולאסורין:
 כז ברוך יהוה אלהי אבותינו אשר נתן כוזאת בלב המלך לפאר
 את-בית יהוה אשר בירושלם: כח ועלי המה-חסד לפני המלך
 ויועציו ולכל-שרי המלך הנבירים ואני התחוקתי ביד-יהוה
 אלהי עלי ואקבצה מישראל ראשים לעלות עמי:

ח * ואלה ראשי אבותיהם והתיחשם העלים עמי במלכות
 ארתחשסתא המלך מבבל: ב מבני פינחס גרשם מבני איתמר

ת"א מנה. ס"ב כהנא ח': סן למוס. מ"ק כ"ו: *דינין קרי *לשרשי קרי

רע"י

(כד) ולכם מהודעין. ולכם אנו מודיעין אשר כל הכהנים והלוים המשררים והסוברים והסניגין שהם חוטבי
 עלים וסוואבי מוס למוצא ועובדים צבית זה של הקב"ה לא ישלעו אדם עליהם להשיך עליהם מס וכסף גלגולת
 אלא יהיו בני חורין מעבודה המלך: (כה) ואנת עזרא כחכמת אלהך די בידך. ואתה עזרא כפי חכמת
 אלסך אשר בידך ויהי מן השופטים והדיינים שיש דנין כל העם שבעבר הסדר ללך ארץ ישראל עם וידע
 הסורה: ודי לא ידע. והשופט אשר לא ידע לשפוט חודיעו לו המשפט לעשות: (כו) וכל די לא לחוא
 עבד. וכל אשר לא יהיה עוסק דחו של הקב"ה ודס המלך מהרה שיעבד דנין ומשפט: דיגה. דנין יעשה
 ממנו מן המעבד ומשפט: הן למות. ליהרג: הן לשרשי. עם לעקרו מן העולם אוהו ואח זרעו ואח משפחתו:
 לשרשי. דירשאל"ר בלע"ז: הן לעניש נכסין. הם לענשו בממון: ולאסורין. או לייסרו ציטורים עד כאן
 מנחב ההרגה אשר נתן דרוס המלך לעזרא הסופר למען ישאשו לירושלם להרחושו אל הכהנים והלוים וגזברי
 המלך למען יחזיקו לקיים המלוא ועבוד ה' צבית המקדש ולשמור הסורה משפט: (כז) ברוך ה'. כך כשב
 עזרא בספרו כאשר נתן הודאה להקב"ה: (כח) ויועציו. הם ז' רואי פני המלך הן שבעה יעטויה של מעלה:
 פיד ה' אלהי עלי. כאשר יהיה עזרוס של הקדוש ברוך הוא עלי וקבלתי משראל הנשארים בצבל ראשי אבני
 וגדלים לעלות עמי מצבל:

ח (א) ואלה ראשי אבותיהם. של עולים והתיחשם. ואח יחוסם אשר היו מתיחסי בהם: ארתחשסתא.

מצורת דוד

ובניו צעור המעלות לונך הנית: (כד) ולכם. אהם הפקידים
 על המס מודיע אמי לכם אשר כל הכהנים והלוים המשררים
 והסוברים והמחזיקים ועובדי עבודה צום אלהים זה: מנדה ונר.
 מיני העסים האלה חן ממשלה ונסוח להטיל עליהם: (כה) ואנת.
 ואתה עזרא כפי חכמת אלהך אשר בידך סקוד ונכה שופטים
 ודיינים אשר יהיו דנין לכל העם אשר בעבר הסדר: לכל ידע.
 כ"ל מנה אל כל יודעי סורה מלהך ואשר לא ידעו מה מודע
 הקשה מודיע להם: (כו) וכל די. וכל אשר לא יהיה עוסק דח
 הסורה של אלהך ודח של המלך המהיר על הדבר: אספרנא.
 שיש משר יהיה נעשה ממנו משפט דנין הן אם יהיה משפטו

ח (א) ראשי אבותיהם. כלשי המשפחות: והתיחשם. זכרון
 יוסוס בני נוי המה: במלכות. הממלכה צוללות ונ':
 (ב) מבני פינחס. העולה ממני פינחס היה שמו נגשוס וכן מוס:

דניאל מבני דויד חמוש: ^ג מבני שכניה מבני פרעש זכריה
 ועמו התנחש לזכרים מאה וחמשים: ^ד מבני פחת מואב
 אליהועיני בןזרתיה ועמו מאתים הזכרים: ^ה מבני שכניה בן
 יחזיאל ועמו שלש מאות הזכרים: ^ו ומבני עדן עבד בןיונתן
 ועמו חמשים הזכרים: ^ז ומבני עילם ישעיה בןעתליה ועמו
 שבעים הזכרים: ^ח ומבני שפמיה זבדיה בןמיכאל ועמו
 שמונים הזכרים: ^ט מבני יואב עבדיה בןיחזיאל ועמו מאתים
 ושמנה עשר הזכרים: ^י ומבני שלומית בןיוסףיה ועמו מאה
 וששים הזכרים: ^{יא} ומבני בכי זכריה בןבכי ועמו עשרים
 ושמנה הזכרים: ^{יב} ומבני עוזר יוחנן בןהקמן ועמו מאה
 ועשרה הזכרים: ^{יג} ומבני אדניקם אחרנים ואלה שמותם
 אליפלט יעזאל ישמעיה ועמהם ששים הזכרים: ^{יד} ומבני בני
 עותי וזבור ועמהם שבעים הזכרים: ^{טו} ואקבצם אללהגדר
 הבא אל אחוא ונחנה שם ימים שלשה ואבינה בעם וכבהנים
 ומבני לוי לאמצאתי שם: ^{טז} ואשלחה לאליעזר לאריאל
 לשמעיה ולאלנתן וליריב ולאלנתן ולנתן ולזכריה ולמשלם
 ראשים וליוזרב ולאלנתן מבינים: ^{יז} ואוצאה אותם על אדן
 הראש בכספיה המקום ואשימה בפייהם דברים לדבר אל

ח"א עובדים. ז"ב ע"ז: ואקבלם אל וכו'. עירובין פ"ה ימותו פ"ז קידושין פ"ט:

*יעזאל קרי *זכור קרי *ניא ולי' *ואצוה קרי

רשי"י

הוא דרוש: (ג) מבני שכניה מבני פרעוש. משפחה אחת היא זכריה הוא ראש המשפחה: ועמו. עם וחס
 שלו היו מחיטוס לזכרים של משפחהו: (ו) עבד בן יונתן. כך שמו: (יג) אחרונים. שהיו אחרונים ללכת
 אחרי עזרא: (טו) אל הגדר הבא. אל הכפר הטוב: אל אדוא. אל אוחו הכפר: ונחנה שם. והיו מומס
 ס: ואבינה בעם. נספו לבי להבין בעם אשר נקבלו עמי: (טז) ואשלחה לאליעזר וגו' ראשים. גדולה
 מבינים. חכמים היו: (יז) ואצוה אותם וגו'. שלחתי וזויתי לדבר אל אדן שהוא גדול וחשוב אשר בכספיהו:
 על אדן. אל אדן: ואשימה בפייהם. שמי צפיהם לזכר בשליחותי אל אדן ואחיו שהם נמוסים ומנושבים
 בכספיהו להביא לנו משרתים לעבוד בצ"המק: בכספיה. עם מקום צבבל:

מצודת דוד

(ג) מבני שכניה מבני פרעוש. כ"ל מבני שכניה שהיה מבני
 פרעוש היה הכלל זכריה ועם יחוקו החיטוקו למשכר זכריה ואלה
 וחמשים כי כולם היו ירושלים שהם קבוצים לזכריה הכלל:
 (ד) פחת מואב. נושג צנוא: ועמו. עם יחוקו החיטוקו לשני
 וכן כולם: (ה) בן יחזיאל. כלל לומר היה הכלל בן יחזיאל
 ולמי שלל היה נדע כלבו חמשי עם אביו עליו: (ו) עבד. כך

אִדּוֹ אָחִיו הַנְּתֻנִים בְּכַסְפֵּי־הַמָּקוֹם לְהַבְיֵאֵלְנוּ מִשְׁרָתִים לְבֵית
 אֱלֹהֵינוּ: ^י וַיְבִיאוּ לָנוּ כִּיד־אֱלֹהֵינוּ הַטּוֹבָה עָלֵינוּ אִישׁ שְׂכָל
 מִבְּנֵי מַחְלֵי בְּדָלָיו בְּיִשְׂרָאֵל וְשָׂרְבִיָּה וּבְנָיו וְאָחִיו שְׁמֹנֶה עָשָׂר:
 וְאֶת־חֲשֻׁבֵיהֶם וְאֶת־יְשׁוּעָהּ מִבְּנֵי מִרְרֵי אָחִיו וּבְנֵיהֶם עֶשְׂרִים:
 וּמִן־הַנְּתֻנִים שֶׁנָּתַן דָּוִד וְהַשָּׂרִים לְעִבְדַת הַלְוִיִּם נְתֻנִים
 מֵאֲתִים וְעֶשְׂרִים כָּלֶם נִקְבּוּ בְשֵׁמוֹת: ^כ וְאֶקְרָא שֵׁם צוּם עַל־
 הַנְּתָר אֲחֵהוּ לְהַתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֵינוּ לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ דֶרֶךְ יִשְׁרָה
 לָנוּ וּלְטַפְּנוּ וּלְכָל־רִכּוּשֵׁנוּ: ^{כב} כִּי בּוֹשְׁתִי לְשֹׁאֵל מִן־הַמֶּלֶךְ חֵיל
 וּפְרָשִׁים לְעֹזְרֵנוּ מֵאוֹיֵב בְּדֶרֶךְ כִּרְאֻמֵּנוּ לְמֶלֶךְ לֵאמֹר יַד־
 אֱלֹהֵינוּ עַל־כָּל־מִבְקָשָׁיו לְטוֹבָה וְעֹזוֹ וְאִפּוֹ עַל כָּל־עֹזְבָיו:
^{כג} וּנְצַוְמָה וּנִבְקָשָׁה מֵאֱלֹהֵינוּ עַל־זֹאת וַיַּעֲתֵר לָנוּ: ^{כד} וְאֶבְדִּילָהּ
 מִשְׁרֵי הַבְּהֵנִים שָׁנִים עָשָׂר לְשָׂרְבִיָּה חֲשֻׁבֵיהֶם וְעַמֵּיהֶם מֵאֲחֵיהֶם
 עֲשָׂרָה: ^{כה} וְאֶשְׁקֹלֶהּ לָהֶם אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַבָּלִים
 תְּרוּמַת בֵּית־אֱלֹהֵינוּ תְּהִרִימוּ הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲצִיּוּ וְשָׂרָיו וְכָל־יִשְׂרָאֵל
 הַנִּמְצָאִים: ^{כו} וְאֶשְׁקֹלֶהּ עַל־יָדָם כֶּסֶף כְּפָרִים שֵׁשׁ־מֵאוֹת
 וַחֲמִשִּׁים וְכָל־כֶּסֶף מֵאָה לְכְּפָרִים זָהָב מֵאָה כֶּכֶר: ^{כז} וּכְפֹרִי

ת"א ונלווה. חסדים ס': *הנתינים קרי *א' הגושה *נ"א בשש"י *תיר ו' *נ"א ואשקלה

רשי

אחיו. סס אדם: הנתינים. כמו הכתובים ועל כן נכתב בוי"ו: (יח) כיד אלהינו. כאשר יוסה הלחמו של
 הקדוש ברוך הוא עלינו: איש שכלי. חסם: מבני מחלי וגו'. כולם הללו לויים: (כ) ומן הנתינים. ומן
 העבדים נחטיים שנתן דוד המלך וישראל עלו עמסם: (כא) להתענות. ליסב צמעות: דרך ישרה. שויליכמו
 המקום לשלום: (כב) כי בשתי. סהרי תכבישתי מן המלך ולא ריחתי לשאל לו רכב ופרסים כדי להורמו: כי
 אמרנו. סהרי כבר אמרנו אל דרוש המלך שהקב"ה מטיב למבקשו וסופך אשו וחתמו על עונותיו: (כג) ויעתר
 לנו. וקבל הפלחנו שבאנו לירושל' לשלום: (כד) ואבדיל'. וכאשר ייחיי סס על נכר אהוא שבדלתי משרי כסכמים:
 (כה) ואשקלה. ושקלתי להם הכסף והזהב לתן בצולרות צית ה': ההרימו. אשר הרימו: הנמצאים. כבכל:
 (כו) וכלי כסף מאה לכפרים. ככר ככל כלי: (כז) וכפורי. מוקרים:

מצודת ציון

מצודת דוד

כלה לומר סדכתי להם הדני' לדכר וגו': אדיו. כמו ואחיו:
 הנתינים. כ"ל אלו ואחיו היו מן הכתובים אשר צבכפיל: להביא.
 דכר השלימים היה להציל לנו לויים אשר יסמחו צבכר: (יח) כיד
 אלהינו. כמו שהיה עלינו יד אלהינו העזבה כן הללימו והניילו
 לנו אש מעטיל צדכר השיב והיה מבני מחלי וגו'. ולא הזכיר שמו: (ישרביה. גם הביאו אש צבכיה וצכו וצבכיו: (יט) אחיו.
 יפכרו וסחר על האחר וה"ה לסני וקכר צדכר המונן: (כ) לעבדת הלויים. צדכר מלאכה צית ה': נקבו בשמות. תכפסו צמעותם
 כ"ל החסונים והסיועיים טכסם: (כא) ואקרא. כלה לומר כזכתי מענים ונכרות: על הגדר אהוא. על הכהר הכא אל אהוא:
 דרך ישרה. ללכח צדכר אשר לא חטיב לנו יד אויב ואוכב: (כב) כי בשתי וגו'. ולזה לא שלח עוננו והייתי מחסדי מן האויב:
 בי אמרנו וגו'. ולזה לא שלחתי חיל ופכסים כ"ל שלחתי היב מטיב לומר איה אמריכס: לשובה. להטיב ללסם: ועון. כה נקמתי:
 (כג) על זאת. על דכר יפכר: ויעתר לנו. קבל מוסר הפלחנו ואולי צבכואה לאור לו או צמלוס ידכר צו: (כד) לשרביה. אש
 צבכיה וזה טכסיהם. מאחיהם. מחכריכים והיה מנני לנו: (כה) ואשקלה. עככתי ללסם צמקל: ההרימו. אשר הביאו והפכישו
 המלך וגו': הנמצאים. צמלמס ככל: (כו) על ידם. לחסוק ציטם: לכפרים. כל כלי היב מעקלו ככר אסד:

והב עשירים לאֲדַרְכָּנִים אֶלֶף וּכְלֵי נְחֹשֶׁת מְצָהָב מִזְבַּח שְׁנַיִם
 חֲמוּדוֹת כֹּהֵב: כ"ח וַאֲמָרָה אֱלֹהִים אַתֶּם קָדֹשׁ לִיהוָה וְהַכֵּלִים
 קָדֹשׁ וְהַבֶּסֶס וְהַיְהוֹב נִדְבָה לִיהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם: כ"ט שִׁקְרוּ
 וְשִׁמְרוּ עֲדַת־שִׁקְלוֹ לִפְנֵי שְׂרֵי הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְשְׂרֵי־הָאֲבוֹת
 לְיִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַם הַלְשָׁבוֹת בֵּית יְהוָה: ל' וּקְבִלוּ הַכֹּהֲנִים
 וְהַלְוִיִּם מִשִּׁקְלֵי הַבֶּסֶס וְהַיְהוֹב וְהַכֵּלִים לְהָבִיא לִירוּשָׁלַם לְבֵית
 אֱלֹהֵינוּ: ל"א וְנִסְפְּעָה מִנְהַר אֲחָוָה בְּשָׁנִים עֶשֶׂר לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן
 לְלֶכֶת יְרוּשָׁלַם וְיָד אֱלֹהֵינוּ הִתְתָּה עֲלֵינוּ וַיְצִילֵנוּ מִכַּף אֹיֵב
 וְאוֹרֵב עַל־הַדָּרֶךְ: ל"ב וַנְּבֵא יְרוּשָׁלַם וַנִּשְׁבַּע שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה:
 ל"ג וּבָיִים הִרְבִּיעֵי נִשְׁקַל הַבֶּסֶס וְהַיְהוֹב וְהַכֵּלִים בְּבֵית אֱלֹהֵינוּ עַל
 יַד־מְרֻמֹּת בֶּן־אוּרִיָה הַכֹּהֵן וְעִמּוֹ אֶלְעָזָר בֶּן־פִּינְחָס וְעַמְהֵם יוֹנָדָב
 בֶּן־יִשׁוּעַ וְנִוְעַדְיָה בֶּן־בְּנָיִי הַלְוִיִּם: ל"ד בְּמִסְפָּר בְּמִשְׁקַל לְכֹל
 וַיִּכְתֹּב בְּלִי־מִשְׁקַל בְּעֵת הַהִיא: ל"ה הַבָּאִים מֵהַשְּׁבִי בְּנֵי־הַגּוֹלָה
 הַקְּרִיבוּ עֹלוֹת וְלֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל פְּרִים שְׁנַיִם עֶשֶׂר עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
 אֵילִים וְחֲשָׁעִים וְשִׁשָּׁה כַּבָּשִׂים שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה צִפּוּרֵי חֲמָאֵת
 שְׁנַיִם עֶשֶׂר הַכֹּל עֹלָה לִיהוָה: ל"ו וַיִּתְּנוּ אֶת־דִּדְתֵי הַמֶּלֶךְ
 לְאַחֲשֵׁר־פָּנָי הַמֶּלֶךְ וּפְחָחוֹת עֵבֶר הַנְּהָר וַנִּשְׂאוּ אֶת־הָעֵם וְאֶת־
 בֵּית הָאֱלֹהִים:

י"א תְּמִידָת *ס' דְּגוּשָׁה י"א וַנְּבֵא י"א עֲלָה

ת"א מולכב. עכין י"ג: וְאוֹרֵב. ז"ל ק"ח: הַכֵּלִים. הַמִּזְבֵּחַ *ס: רש"י

לאֲדַרְכָּנִים אֶלֶף. מִן מִטְבַּע חֶלֶף דְּרֻכּוּסִים הֵיוּ צִבְעִים כְּסוּרֵי זָהָב הַלְלוּ: מִצְהָב. מִשֶׁל נְחֹשֶׁת מוֹלֵכֵב מִן מִטְבַּע סַל נְחֹשֶׁת: מִזְבַּח. לְשׁוֹן נֶכְסֵה קִרְא לְנַחֲשָׁה: שְׁנַיִם. שְׁנֵי כֵלִים: חֲמוּדוֹת כֹּהֵב: הַכֵּלִים קוֹרָא חֲמוּדוֹת בְּלִשׁוֹן נֶכְסֵה: (כ"ח) אֱלֹהִים. לְאוֹתָן שְׂרֵי הַכֹּהֲנִים: (כ"ט) הַלְשָׁבוֹת בֵּית ד'. כְּדוּ לִיתָן בְּלִשְׁכּוֹת הַבַּיִת: (ל"א) בְּשָׁנִים עֶשֶׂר לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן. צִבְעִים עִמְרָ לְטִיָּן: וְיָד אֱלֹהֵינוּ הִתְתָּה עֲלֵינוּ. לְהַצִּילֵנוּ עַל הַדָּרֶךְ אֲשֶׁר הִלְכּוּ עֲלֵינוּ: (ל"ב) בְּמִסְפָּר בְּמִשְׁקַל לְכֹל. וּמִסְפָּר הַכֵּלִים וּמִשְׁקֵלָם כְּאֲשֶׁר קִבְּלוּ כִּי הָיוּ נִשְׁקַל כּוֹלָו כְּאֲשֶׁר פִּרְעוּהוּ: (ל"ה) הַבָּאִים מֵהַשְּׁבִי בְּנֵי הַגּוֹלָה. הַלְלוּ אֲשֶׁר בָּאוּ עִם עוֹרָא: הַקְּרִיבוּ עֹלוֹת. הַכֹּל עֹלָה וְהוֹרְחוֹת שְׁעֵה הַיָּם: (ל"ו) וַיִּתְּנוּ אֶת דִּדְתֵי הַמֶּלֶךְ. הַלְלוּ עוֹלֵי גוֹל' סִפְרוּ מַלְאוֹת דְּרוּס הַמֶּלֶךְ לְגִדּוּלֵי הַמֶּלֶךְ הוּאֵי פִּנּוּ: וּפְחָחוֹת. כְּמוֹ וּפְחָחוֹת: עֵבֶר הַנְּהָר. אוֹתָן עַל ל' אֲרֶךְ יִשְׂרָאֵל הֵן כְּעֵבֶר הַנְּהָר לְטִיָּתָה בְּכָל: וַנִּשְׂאוּ. שָׂרוּ מִנְשָׁאֵן וּמִסִּיעֵאֵן:

מְצוּדָה צִיּוֹן

לאֲדַרְכָּנִים. סָס מִטְבַּע יְדוּע אֲלֵלִם: מִצְהָב. וְנֹחַב כְּעִין גּוֹן הַיָּם וְכֵן שְׁעֵר לְכֹס (וַיִּקְרָא י"א): (כ"ט) שִׁקְרוּ. עִיָּן וְהִיָּוֹת כְּמוֹ כִי שׁוֹקֵד לִנִי עַל דְּבָרֵי (יְכוֹנִיה ח'): (ל"א) וְאוֹרֵב. מוֹלֵכֵב הַיָּסֵב בְּמִלְכָב לְהַסְמֵר: (ל"ה) צִפּוּרֵי. שְׁעִיָּי: (ל"ו) לְאַחֲשֵׁר־פָּנָי. מִן שְׂכָה יְדוּע אֲלֵלִם: וּפְחָחוֹת. מִל' שְׂכָה וְטוֹשֵׁל:

מְצוּדָה דוּד

(כ"ח) לְאֲדַרְכָּנִים אֶלֶף. כֹּל אֲחֵר הָיוּ מִשְׁקָלוֹ אֶלֶף דְּכּוּסִים: חֲמוּדוֹת כֹּהֵב. חֲמוּדוֹת מוֹכֵב: (כ"ח) אַתֶּם קָדֹשׁ וְגו'. וְהַכֵּלִים לְהַנְתּוֹן קוֹדֵשׁ בְּיַד קוֹדֵשׁ: נִדְבָה לְה'. וְקוֹדֵשׁ יִשְׁעֵב: (כ"ט) שִׁקְרוּ. וְהָיוּ לְעוֹד לְעוֹד הַכֵּלִים וְהַבֶּסֶס וְהַיְהוֹב: וְשִׁמְרוּ. אוֹתָם עַד אֲשֶׁר יִשְׁבּוּ בְּמִשְׁקָל: לְפָנֵי שְׂרֵי וְגו'. לְהַסֵּס אֵל הַלְשָׁבוֹת אֲשֶׁר צִבְעֵי ח': (ל') מִשְׁקַל הַבֶּסֶס. כ"ל הַבֶּסֶס וְגו'. קִבְּלוּ בְּמִשְׁקָל: (ל"א) מִנְהַר אֲחָוָה. מִנְהַר כֹּהֵב אֵל הַיָּם: (ל"ד) בְּמִסְפָּר. אֵת הַכֵּלִים מִסְפְּרוּ בְּמִסְפָּר וּמִשְׁקַל כֹּל אֲחֵר וְחֲדָשׁ: (ל"ה) הַבָּאִים וְגו'. הוּא הַפּוֹךְ וְכֵמוֹ בְּנֵי הַגּוֹלָה הַכֵּלִים וְהוֹרְחוֹת שְׁעֵה הַיָּם: עַל כָּל יִשְׂרָאֵל. צִבְעוּ כֹל יִשְׂרָאֵל: הַכֹּל עֹלָה. לְכֹל לְעוֹד חֶף הַחֲמָטוֹת הַיּוֹ כְּלֵי כְּשֹׁלָה וְכֵל אֲלֵלִים הַכֵּלִים וְהוֹרְחוֹת שְׁעֵה הַיָּם: (ל"ו) דִּדְתֵי הַמֶּלֶךְ. מוֹק גּוֹרֵחַ הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִתֵּן בְּיַד מַלְאָכָה כְּעִם לְמַעַל ח': וַנִּשְׂאוּ. הֵיוּ מִנְשָׁאִים וּמִסִּיעֵאֵים אֵת הָעַם וְגוּמַר:

במקום קדשו להאיר עינינו אלהינו ולתתנו מחיה מעט
בעבדתנו: ^א כי עבדים אנחנו ובעבדתנו לא עזבנו אלהינו
ויטעלינו חסד לפני מלכי פרס לתת לנו מחיה לרוחם את
בית אלהינו ולהעמיד את חרבתי ולתת לנו גדר ביהודה
ובירושלם: ^ב ועתה מה נאמר אלהינו אחריו את פי עזבנו
מזכותיה: ^ג אשר צוית ביד עבדי הנביאים לאמר הארץ
אשר אתם באים לרשתה ארץ נדה היא בגנת עמי הארצות
בתועבותיהם אשר מלאה מפה אלפה בטמאתם: ^ד ועתה
בנותיכם אליתנו לבניהם ובנותיהם אליתשאו לבניכם ולא
תדרשו שלמם וטובתם עד עולם למען תחזקו ואבלתם את
טוב הארץ והורשתם לבניכם עד עולם: ^ה ואחרי כלה בא
עלינו במעשינו הרעים ובאשמתנו הגדלה פיו אתה אלהינו
חשבת למטה מעוננו ונתתה לנו פליטה כזאת: ^ו הנשוב
להפר מזותיה ולהתחנן בעמי התעבות האלה הלוא תאנף
בנו עד כלה לאין שארית ופליטה: ^ז יהוה אלהי ישראל
צדיק אתה פרינשאנו פליטה בתיוס הזה הננו לפניך באשמתינו
פי אין לעמוד לפניך על זאת:

*ה' בסחח

ת"א כי עבדים. מנייה סס: לרוחם. כנחום י"ב:

רש"י

(יסעי' כ"ב) ותקעתי יסד במקום נחמן: טחי' מעט. חיים מועטים: (ט) כי עבדים אנחנו. לריוט מלך
פרס: לא עזבנו. לא עזב אהינו: ויש. לשון מפעיל כמו הטע עלינו חסדו: גדר. שהיו גורדין גדר
לשמור מלוטו: (יא) גדה. עמלה ובעולה: (יב) והורשתם. מה הארץ לבניכם עד עולם: (יג) ואחרי כל
הבא עלינו במעשינו הרעים וכו'. אחרי כל המעשה הרע שבנו עליו במעשינו הרעים: השבת למטה
מעוננו. מנעת מעונותינו עד למטה שנסתה עוננו על כפרה גלוהינו ויש לנו לפסורו בענין זה מנעה עלמך
מלגכות ממנו כל עונות ובגיה ממנו למטה מן העונות ולא פרעה ממנו ככל הטלחינו: (יד) הנשוב. חס נשוב:
הלוא תאנף בנו. הנוס' המסקייתם: (טו) בי אין. כח מעשים טובים בנו לעמוד ולהקריא לפניו על עבירה זו:

מצודה ציון

מצודה. מל' חיים: (ט) חרבותיו. מל' חורבה: גדר. סחל
מקף: (יא) גדה. מל' כדוה וקחוק: (יג) חשבת. מנעה כמו
ולא שכתה (בגלסיה כ"ב): (יד) להפר. לנטל: להתחנן. מל'
חנן: תאנף. מל' חף וסעה:

מצודת דוד

קיעוט ציוטלים כוחד הקובע: מחיה מעט. חיים מועטים בעם
עבדותו: (ט) כי עבדים. עדיין עבדים אהנו לחלמי טקס אל
עבדותנו לא עזבנו מכל וכל: את הרבותיו. של הניח הזה:
גדר. להניח גזרתי מיעצ' לכל יהיה עור לתנעם לכל:
(י) אחרי זאת. אחרי העונה הזאת עשית לנו מה נלמך ל"ב

וכי כובל לומר העונה הזאת מועטת היא כי הלא עזבנו מוטמך וכן הגעע הויה לסכר חסד: חרץ מנוקס
ומהוטע בעבור הטוב העב'ים בחוטבות אשר נוללו הארץ נשפחה אל שפחה ברוב מוהלס: (יב) למען תחוקו. למען תחחו בלחץ
להסלר בדיס: עד עולם. ל"ל וניכס לניכס וכן עד עולם: (יג) ואחרי וכו'. אחרי שלחיו כל העונס הכל עלינו וכו': חשבת.
ל"ל חף וסעה: מל' חף וסעה: (יד) הנשוב. סחך לונגלה לונג אהנו שלחיו העונס להסח לונגה מועטו ל"ל סחוח מהס ובעבור זה
כח לנו מליקה ולא בלוקטיו: (יד) הנשוב. סחך לונגלה לונג אהנו שלחיו העונס להסח לונגה מועטו ל"ל סחוח מהס ובעבור זה
לפס מלוחין: עד כלה. עד לבלת הכל עבלי שלחיו ולא קעשה עוד חסד: (טו) צדיק אתה וכו'. ל"ל לרקק עשית ולא במשע:
ברווח הויה. כלשך אהנו חיים מליטה מועטת: דגנו לפניך. עדיין מוחקים לנו בעון זה ובידיו הוה: כי אין לעמוד
ל"ל אין בנו זכות לעמוד לפניך על העון הזה להעציר אהנו בעבור מעשה החוט וכו' עדיין לנו בלשמה הזאת ועונן חיה גידע
והבליטה השלמה בלוקק סיל:

י וּבְהִתְפַּלֵּל עֲזָרָא וּבְהִתְוַדְּתוֹ בְּכֹה וּמִתְנַפֵּל לִפְנֵי בֵּית
הָאֱלֹהִים נִקְבְּצוּ אֵלָיו מִיִּשְׂרָאֵל קָהָל רַב־מְאֹד אַנְשִׁים וְנָשִׁים
וְיִלְדִים כִּי־בָכוּ הָעַם הָרַבָּה בְּכֹה: י וַיַּעַן שְׁבַנְיָה בֶן־יִחִיָּאל מִבְּנֵי
עֹזֶלֶם וַיֹּאמֶר לְעֲזָרָא אֲנַחְנוּ מֵעַלְנוּ בְּאֱלֹהֵינוּ וְנִשְׁבַּע נָשִׁים נְכַרְיוֹת
מֵעַמֵּי הָאָרֶץ וְעַתָּה יִשְׁמְקוּהָ לְיִשְׂרָאֵל עַל־זֹאת: י וְעַתָּה נִכְרַת־
בְּרִית לְאֱלֹהֵינוּ לְהוֹצִיא כָּל־נָשִׁים וְהַנּוֹלָד מֵהֶם בְּעֶצֶת אֲדָנָי
וְהַחֲרָדִים בְּמִצְוַת אֱלֹהֵינוּ וּבַתּוֹרָה יַעֲשֶׂה: י קוּם כִּי־עָלְיָה
הִדְבַר וְאֲנַחְנוּ עִמָּךְ חֹק וַעֲשֶׂה: י וַיִּקָּם עֲזָרָא וַיִּשְׁבַּע אֶת־שָׂרָי
הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְכָל־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת כַּדְבָר הַזֶּה וַיִּשְׁבְּעוּ: י וַיִּקָּם
עֲזָרָא מִלִּפְנֵי בֵּית הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ אֶל־לְשֹׁבֵת יְהוֹחָנָן בֶּן־אֱלִישִׁיב
וַיֵּלֶךְ שָׁם לֶחֶם לֹא־אָבֵל וּמִים לֹא־שָׁתָה כִּי מֵתֹאבֵּל עַל־מַעַל
הַנּוֹלָה: י וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בִּיהוּדָה וּירוּשָׁלַם לְכָל בְּנֵי הַנּוֹלָה
לְהִקְבֹץ יְרוּשָׁלַם: י וְכָל אֲשֶׁר לֹא־יָבֹא לְשִׁלְשֶׁת הַיָּמִים בְּעֶצֶת
הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים יִחָרֵם כָּל־רְכוּשׁוֹ וְהוּא יִבְדֵּל מִקַּהַל הַנּוֹלָה:
י וַיִּקְבְּצוּ כָּל־אֲנֹשֵׁי־יְהוּדָה וּבְנֵי־מֶן וִירוּשָׁלַם לְשִׁלְשֶׁת הַיָּמִים
הוּא חֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ וַיֵּשְׁבוּ כָּל־הָעָם בְּרַחוּב
בֵּית הָאֱלֹהִים מֵרַעֲיָדִים עַל־הַדְּבָר וּמֵהַנְּשָׂמִים: י וַיִּקָּם עֲזָרָא
הַכֹּהֵן וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אַתֶּם מַעֲלֵתֶם וּתְשִׁיבוּ נָשִׁים נְכַרְיוֹת לְהוֹסִיף

עֵילֶם קָרִי

ת"א ויען, ונולה ג"ו סהדין י"א: וכל אשכ. ע"ק ס"ו ימות ש"ע: רע"י

י (א) בכה, כמו כבי: (ב) ונשב, והושבנו, יש מקוה, יש תקו' לישראל על כך שהם יכולים להוציא נשים
הסכריות: (ג) והנולד מהם, ולהוציא כל הבנים הנולדים מן הנשים הסכריות: בעצת ה', בעלגה וזרעו
של הקדוש ב"ש: והחרדים במצות אלהינו, וראו שנים ויולדו: ובתורה יעשה, העושה המעשה הזה אשר
יולד אשתו וזכרו הסכרים: (ד) ואנחנו עמך, להיות מסכימים עמך: (ה) קול, כרוז: (ו) לשלשת הימים, לסוף
שלשם הימים: (ז) חודש התשיעי, הוא חמס כסלו: טרעידים על הדבר, מתייחסים על הדבר מהתיראים היו
ממכשול של עביר' הוזה: ומגשמים, ומן הגשמים שירדו עליהם הם היו רעודים ועלובים:

מצודת דוד

י (א) ובהתפלל, ובאשכ החפלה עזרא וגו': כי בכו, צעור
תפלה עזרא צכו העם אשר כוללו עמו ולקול צדיקים נקבלו
קול רב: (ב) ונשב, הושבנו צדיקו לקחת חזון נשים:
יש מקוה, יש תקוה לבעל העין הולח: (ג) כל נשים, מננות
הע"ס: והנולד, הבנים הנולדים מן: בעצת ה', צעור על
ה' כמ"ס ולא מחמת וגו' כי יקיר וגו' (דבר' ז'): והחרדים במצות, והמחזיקים המכריזים צמות אלהינו: ובתורה יעשה, ובאשכ
בעשה על פי יעשה כדבר המורה: (ד) קום, היה זכור צדק כי הוא מוטל עליו כי אלה האשכ לוללו: ואנחנו, יהיה עמך
צמחוק: (ה) וכל ישראל, שכי כל ישראל: (ו) ויעבירו, הכניחו לומר לכל בני הנולה וגו': (ז) לשלשת הימים, לסוף ג'
הימים עשה הכרח: בעצת וגו', אשר הבנינו זה המון: והוא יבדל, לא ילכו אותו לקהל הנולה צדק מהסכרים: (ט) ברדוב,
לחובים היו צכר הנים וכן צבים האשכ כמ"ס למוח המוח (ד"ג כ"ג): (י) ותשיבו, הושבנו צדיקים נשים:

מצודת ציון

י (א) ובהתודתו, מל' וידיו: ומתנפל, נופל ומשתחא בלך:
(ב) מקוה, מל' מקוה ומוסלח: (ג) והחרדים, המוהבים:
(ד) קום, הוא ענין זכור וכן קום עזר (יטווע א'): (ו) לשבת,
ענין סדק מה: (ז) יחרם, ענין מוכן ולבדן: (ט) טרעידים,

על-אשמת ישראל: " ועתה תנו תודה ליהוה אלהי-אבותיכם
ועשו רצונו והבדלו מעמי הארץ ומן-הנשים הנבריות: " ויענו
כל-הקהל ויאמרו קול גדול בן כדבריה עלינו לעשות: " אבל
העם רב והעת גשמים ואין כח לעמוד בחויץ והמלאכה לא-
ליום אחד ולא לשנים כיהרבינו לפשע בדבר הוה: " ויעמדו
נא שרינו לכל-הקהל וכל אשר פערינו ההשיב נשים נבריות
יבא לעתים מזמנים ועמהם וקני-עיר ועיר ושפטיה עד להשיב
חרון אף-אלהינו ממנו עד לדבר הוה: " אך ונתן בן-עשהאל
ויחזיקה בן-תקנה עמדו על-זאת ומשלם ושפתי הלוי עורם:
" ויעשו-כן בני הנולה ויבדלו עזרא הכהן אנשים ראשי האבות
לבית אבתם וכלם בשמות וישבו ביום אחד לחדש העשירי
לדרוש הדבר: " ויכלו בכל אנשים ההשיבו נשים נבריות
עד יום אחד לחדש הראשון: " וימצא מבני הכהנים אשר
השיבו נשים נבריות מבני ישוע בן-יוצדק ואחיו מעשה
ואליעזר ויריב ונדליה: " ויהנו ידם להוציא נשיהם ואשמים
איל-צאן על-אשמתם: " ומבני אמר חנני וזבדיה: " ומבני
חרם מעשה ואליה ושמעיה ויהואל ועזיה: " ומבני פשחור

ת"א על אשמתם. כתיבה י"ב:

רשי

(יא) תודה. וידוי: (יב) והעת גשמים. סהגמס וירדים עליו: והמלאכה. והרחקה עבירה זו אין לה
יכול לתקן כל כך במהירות: (יד) לכל הקהל. עם כל הקהל: ההשיבו. אשר הוסיב: עד להשיב. עד אשר
שוב חרונו של הקב"ה מעליו: (טו) עמדו על זאת. לקנח על דבר זה: עזרם. החוקו ויהי: (טז) לדרוש.
כמו לדרוש: (יז) ויכלו בכל. והסלימו את חוקן המעשה מן האנשים אשר הוסיבו נשים נבריות כי הולאים:
לחדש הראשון. עד יום אחד בניסן: (יח) ידם. עלתם כמו הגדל ויחב חקר בכל זאת (עמואל ב' י"ג):
על אשמתם. הוראת שעה היחס: (כ) ומבני אמר. כל אלו הכהנים עד ומן הלוי וגו':

מצודת דוד

מצודת ציון

מלשון נעל' וכמה: (יא) תודה. החלטה: (יד) מזמנים. ענין על אשמת ישראל. אשר יש צדק עליו: (יא) תנו תודה. היו
מודים אשר עשיהם הרע והמחנקו עליו ועשו מעשה לוטו:
מעמי הארץ. לנלי חת מבוססים לעכ"ס: (יב) בן. אדם אשר הדבר ועליו לעשות כדבריו: (יג) העם. נושאי העב"ס הוא
בנים וכן כהן בנים להכליל את כולם והעם הוא עם נשאים וגו': והמלאכה. מלאכה המעשה הנשים העכ"ס: כי הרבונו. כל
בנים הם אשר פשעו בדבר הזה: (יד) שרינו לכל הקהל. השרים שעל כל הקהל יעמדו פה ציוסלים עד יושלם הדבר: ההשיב.
אשר הוסיב צבימו נשים עכ"ס: לעתים מזמנים. לפי העת אשר יבינו להם הנשים: ועמהם. עם האנשים אשר הוסיבו נשים
עכ"ס יבואו וקני ועיר ושפטיה לדעת את כולם צאו: עד להשיב. כ"ל ימיו השרים לשנה ציוסלים עד אשר יעשו להשיב
סוף סף ה' וחרם ועטק עד יכלו הדבר הזה כי אז ישוב החוק מישלל: (טו) עמדו על זאת. החוקו ציוסר על הדבר הוה
להנדיל הנשים העכ"ס: עורם. היו להם לעור צהדבר הוה: (טז) ויעשו כן. להוליא הנשים העכ"ס: וזבדלו. הנדינו הנשים
העכ"ס והנצדיליים היו עזרה הכהן והנשים ראשי האבות של צים אבות כ"ל ראשי האשפות: וכלם בשמות. ראשי האבות הם
היו ידועים ויכירים צמוסם זה לזה משיעוס: לדרוש. כמו לדרוש והו"ל נוסקם: (יז) ויכלו. העליונו דבר ההנול בכל האנשים
אשר הוסיבו נשים עכ"ס עמהם שצדו עד יום אחד וגו': (יח) מעשה וגו'. הם הוסיבו נשים עכ"ס: (יט) ותנו ידם. קטו

אֲלוֹעֵינִי מַעֲשֵׂה יִשְׁמַעְאֵל נִתְנָאֵל יוֹזְבֵד וְאַלְעִישָׁה: ^כ וּמִן־
הַלְוִיִּם יוֹזְבֵד וְשִׁמְעִי וְקִלְיָה הוּא קְלִימָא פִּתְחָהּ יְהוּדָה וְאַלְיַעוּר:
^כ וּמִן־הַמְּשֻׁרִים אֲלִישִׁיב וּמִן־הַשְּׁעָרִים שְׁלֹם וְטָלֵם וְאוּרִי:
^כ וּמִיִּשְׂרָאֵל מִבְּנֵי פֶרַעַשׁ רַמְיָה וְיֹזִיָּה וּמִלְכִיָּה וּמִיָּמָן וְאַלְעוּר
וּמִלְכִיָּה וּבְנָיָה: ^ט וּמִבְּנֵי עֵילָם מִתְנָיָה וְכַרְיָה וְיִחִיאֵל וְעִבְדֵי
וִירְמוֹת וְאַלְיָה: ^כ וּמִבְּנֵי זְהוּא אֲלוֹעֵינִי אֲלִישִׁיב מִתְנָיָה וִירְמוֹת
וְזֹבֵד וְעִזְיָא: ^כ וּמִבְּנֵי בְבִי יְהוֹחָנָן חֲנַנְיָה וְכִי עֵתְלִי: ^כ וּמִבְּנֵי
בְּנֵי מִשְׁלֵם מִלֹּךְ וְעַדְיָה יָשׁוּב וְשֶׁאֵל יִרְמוֹת: ^ל וּמִבְּנֵי פִּתְחַת
מוֹאָב עֲדָנָא וְכָלֵל בְּנֵיָה מַעֲשֵׂה מִתְנָיָה בְּצִלְאֵל וּבְנָיָה וּמְנַשָּׁה:
^ל וּבְנֵי חֶרֶם אֲלִיעוּר וְשִׁיָּה מִלְכִיָּה שְׁמַעְיָה שְׁמַעוֹן: ^ל בְּנֵיָמָן
מִלֹּךְ שְׁמַרְיָה: ^ל מִבְּנֵי חֶשֶׁם מִתְנֵי מִתְתָּה זְבֵד אֲלוֹפְלָט וְרַמְי
מְנַשָּׁה שְׁמַעִי: ^ל מִבְּנֵי בְּנֵי מַעְדֵי עַמְרָם וְאוּאֵל: ^ל בְּנֵיָה בְּרִיָּה
כְּלוּדִי: ^ל וּבְנֵי מְרִמּוֹת אֲלִישִׁיב: ^ל מִתְנָיָה מִתְנֵי וְיַעֲשׂוּ: ^ל וּבְנֵי
וּבְנֵי שְׁמַעִי: ^ל וְשִׁלְמִיָּה וְנָתָן וְעַדְיָה: ^מ מִכְּנַרְבִּי שִׁשִׁי שְׁרִי:
^מ עֲזֹרָאֵל וְשִׁלְמִיָּהוּ שְׁמַרְיָה: ^מ שְׁלֹם אֲמַרְיָה יוֹסֵף: ^מ מִבְּנֵי
נְבוּ יַעִיאֵל מִתְתָּיָה זְבֵד וּבִינָא יִקּוּ וְיֹאֵל בְּנָיָה: ^מ כָּל־אֵלֶּה נְשֵׂאֵי
נְשִׁים נְכָרִיּוֹת וַיֵּשׁ מֵהֶם נְשִׁים וַיִּשְׁימוּ בָּנִים:

*ירממות קרי *כלהו קרי *ועשי קרי *נא סגנר *די קרי *נשאו קרי

חזק

רשי"י

(מד) ויש מהם נשים וישומו בנים. ויש מקלסן שהיו להם נשים נכריות שנולדו להם מהם בנים והכל הולידו הנשים והבנים:

מצודת ציון

הכל וקציעות כמו צעמים חזונות (נחמיה י"ג):

מצודת דוד

כף להוליד נשים ולהביא קרנן אשם איל וכן הללן בעבור האשה
והמה הולכה שעה: (כג) ומן הלויים. היו נוספים נשים עכ"ס
יחד וגו': הוא קליטה. שמי השמות סיה נקרא קל' וקליטה: (ל) פחת מואב. על צמול: (מד) ויש מהם נשים. מקלס

מהם נשאו נשים עכ"ס: וישומו בנים. ר"ל ילדו עממן בנים:

בשלמות נגמר עזרא. בעזרת האל הגדול והנורא:

א " דְּבַרִּי נַחְמִיָּה בֶן-חַכְלִיָּה וַיְהִי בַחֲדָשׁ-כַּסְלֹו שְׁנַת עֶשְׂרִים וָאֶנִּי הָיִיתִי בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה: וַיָּבֹא חֲנַנִּי אַחֵר מֵאֲתֵי הוּא וְאֲנָשִׁים מִיְּהוּדָה וְאִשְׁאֵלִם עַל-הַיְּהוּדִים הַפְּלִיטָה אֲשֶׁר-נִשְׁאַרוּ מִן-הַשְּׁבִי וְעַל-יְרוּשָׁלַם: וַיֹּאמְרוּ לִי הַנְּשֹׂאִים אֲשֶׁר נִשְׁאַרוּ מִן-הַשְּׁבִי שֵׁם בַּמְדִּינָה בְּרַעַה גְדֻלָּה וּבַחֲרָפָה וְחוּמַת יְרוּשָׁלַם מִפְּרָצַת וַיִּשְׁעָרֶיהָ נָצְתוּ בְּאֵשׁ: וַיְהִי כִשְׁמָעִי וְאֶת-חֲדָבְרֵיהֶם הָאֵלֶּה יִשְׁבַּתִּי וְאֶבְכֶּה וְאֶת-אֲבֹלֹת יָמַי וְאֵתִי צָם וּמִתְפַּלֵּל לִפְנֵי אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם: וַיֹּאמֶר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא שֹׁמֵר הַבְּרִית וְחֹסֵד לְאֲהַבָיו וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתָיו: וַיִּתְהַיַּנֵּא אֲזַנְהָ קִשְׁבָת וַעֲיִינֶיהָ פְּתוּחוֹת לִשְׁמָע אֶל-הַפִּלַת עֲבָדֶיהָ אֲשֶׁר אֲנִכִּי מִתְפַּלֵּל לִפְנֵיהָ הַיּוֹם וַיִּמָּס וְלִילָה עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיהָ וּמִתְנַוֶּה עַל-חַטָּאוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָטְאוּ לָךְ וָאֶנִּי וּבֵית-אָבִי חָטְאוּ: חָבַל חָבַלְנוּ לָךְ וְלֹא-שָׁמְרֵנוּ אֶת-הַמִּצְוֹת וְאֶת-הַחֻקִּים וְאֶת-הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוִּיתָ

ח"א דברי נחמיה. כ"א ג': ויעל. ט: ויאמר לו. ט: ויהי. ט: * קטן בו"ק

רש"י

א (א) דברי נחמיה וגו'. נכחן ואלוהיך כתב נחמיה ספר זה: שנת עשרים. היא שנת ל' לדרוש המלך שהיה ארבעהששסח ובמסכת ר"ה מלאנו שנת עשרים שנה עשרים לב"ש מן הכחוש שנאמר למטה ויהי בחדש ניסן שנת ל' הוא כסלו הבא לאחר חשרי ויהי בחדש ניסן ועל כן נאמר בלן ויהי בחדש כסלו שנת ל' וגו' הוא כסלו הנהא לאחר חשרי ולמטה נאמר ויהי בחדש ניסן שנת ל' וגו' הוא ניסן שנאמר שנה וחזי ויטל לפסח ולומר מניסן היו מניין לחשבון שנותיהם ולאחר מעשה הכחוש למטה שנאמר ויהי בחדש ניסן וגו' הוא קודם מעשה זה שנאמר ויהי בחדש כסלו שנת ל' וגו' ולכן מוקדם ונאמר בזה דבר זה אינו יכול לפסח ולומר והפסחיה מוכיחים שאף אותה מעשה של פרשה שניי' לא היה כי אם בשביל מעשה זה של פרשה זאת ראשונה: (ב) אחד טאהי. אחד מהצרי: ואשאלם על היהודים וגו'. שאלתי להם על ענין פליעת היסודים אשר נשאר בירושלים מן השבי של צבל: הפליטה. על שם שללו נגלות צבל: ועל ירושלים. ועל ענין העיר שאלתי אליהם: (ג) ויאמרו לי. הסיכו לי על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון חזילה על ענין היסודים ואחר כך על ענין החומות והשערים: הגשארים וגומר שם וגומר. אותה היסודים אשר נשאר שם בחומה וירושלים הם החומים ברע' גדולה ובחרת' לפי שהעכ"ס צוים וסוללים אותם: והומת ירושלי' מפרצת. וחומה העיר הרי היא פרועה והשערים שרופים באש כקדמתן שישראל לא בנו חומה העיר ושערי' כי אם בנין ב"המק לבדו: נצחה. כמו נוזות (ס"א נלחו כמו נחלו): (ד) ימים. כמה ימים: (ה) אנא. לשון בקשה ותחל': (ו) קשבת. כמו קושבת כי כאשר יאמר מאהב אוהב כן יאמר מן קשב קושב וקושבת: (ז) חבל. שם דבר ל' השחת' וח"ס ננקל' בחטף פחה ואינו יכול לפתח בלשון פעול שחס כן היה לו לינקד הסיח' בקמץ גדול: חבלו. לשון

מצודת ציון

א (א) הבריה. כ"ל מוקס אלמון המלך: (ב) הפליטה. ענין שאלתי וכן שביד ופליט (יהושע ח'): (ג) מפרצת. מל' עכ"ל ושבר: נצחה. מל' הלח' ושכנה כמו וילח' חש (איכה ד'): (ד) צם. ונחמני': (ה) אנא. הוא ענין ל' בקש': (ו) תהי נא. חסל עשה לו הוא ענין לשון בקשה: קשבת. ענין שמיעה: (ז) חבל. ענין השחת' כי השחית כל צער (צדקיהו ז') ח"א לכאום צדמונה עיני: היום. כ"ל צעם הסיס: ואני. כ"ל ומחוד' מה שלמי וצית אפי פסלונו: (ז) חבל וגו'. כ"ל שחמנו נדבק

מצודת דוד

א (א) דברי נחמיה. כ"ל נחמיה כתב ספר זה: שנת עשרים. למלכות דכיש הפכתי: (ב) מאחי. מחבני: נשאר. על כי רוב הגולה יסבו צבל צבני ונעט עלו לזה אחר כסל' לשון שאלתי: ועל ירושלים. על בנין חומותיה: (ג) ובחרטה. הנכח'ס מחכמים אותם: נצחתו. שרופים צאל כסתי מל': (ד) ימתי. כ"ל יצחתי משומם: ימים. כ"ל כנה ימים: (ה) שבר הבריות. הנוול שהנעית נצריה: (ו) ועינך פתוחות. כ"ל שחמנו נדבק

את־מִשֶׁה עֲבַדְךָ: ^ה וְכִרְנָא אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוִּית אֶת־מִשֶׁה
 עֲבַדְךָ לֵאמֹר אַתֶּם תִּמְעַלּוּ אֵנִי אֶפְיֵן אֶתְכֶם בַּעֲמִים: ^ט וְיִשְׁבַּתֶּם
 אֵלַי וְשִׁמְרֶתֶם מִצְוֹתַי וְעֲשִׂיתֶם אִתְּכֶם אִסְיָהוּהָ גִדְתְּכֶם בַּקֶּצֶה
 הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אֶקְבְּצֶם וְהִבֹּאתִים אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי
 לְשִׁבֹן אֶת־שְׁמֵי שָׁם: ^י וְהֵם עֲבַדְיָה וְעֶמְדָה אֲשֶׁר פָּדִית בְּכַחֲךָ
 הַגָּדוֹל וּבִיַדְךָ הַחֲזָקָה: ^{יא} אֲנִי אֲדַנִּי תְּהִי נָא אֲוֹנֶךָ קִשְׁבַת אֶל־
 תַּפְלַת עֲבַדְךָ וְאֶל־תַּפְלַת עֲבַדְךָ הַחֲפְצִים לִירְאָה אֶת־שְׁמֶךָ
 וְהִצְלִיחֶהָ נָא לְעֲבַדְךָ הַיּוֹם וּתְנַחֵו לְרַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ הַזֶּה וְאֲנִי
 הָיִיתִי מִשְׁקָה לַמֶּלֶךְ:

ב ^א וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁשְׁתָּא הַמֶּלֶךְ יָיִן
 לִפְנֵי וְאִשָּׁא אֶת־הַיָּיִן וְאַתְנָה לַמֶּלֶךְ וְלֹא־הָיִיתִי רַע לִפְנֵי:
 ב וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ פָּגַעְךָ רַעִים וְאַתָּה אֵינְךָ חוֹלֶה אֵין זֶה
 בִּירְאִים רַע לֵב וְאִירָא הֲרַבָּה מְאֹד: ^ג וַאֲמַר לַמֶּלֶךְ הַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם
 יְחִיהֵ מַדּוּעַ לֹא־יָרְעוּ פְּנֵי אֲשֶׁר הָעִיר בֵּית־קַבְרֹת אֲבַתִּי חֲרָבָה

ת"א ואלה. עקדה שער פ"ז: מדוע. ר"ל ג' עקדה שם:

והביאותים קרי

רשי"י

השחטה כמו (דניאל ו') חבולא לא עבדח וכן חבדח מנחה: (ש) אם יהיה נדחבם. כענין שנאמר אם יהיה
 נדחק וגו' (דברים ל'): (יא) אנא ה' תהי נא אוגך קשבת. כהחלה ספלתו אמר לשון זה של החט' וכן לאחר
 ספלתו: לעבדך היום ותנחוו וגו'. כך היה מהפלל על עלמו: לפני האיש הזה. לפני המלך: משקה. כמו
 (בראשית ט') משקה למלך מלרים וזה שפרשתי למעלה (עזרא ב') כדברי רבוחינו החרשחה הוא נחמיה:
ב (א) לארתחששתא. הוא דריוש ועל שם המלוכה נקרא כך: יין לפניו. הביאו יין לפני המלך בחצר:
 ואשא את היין. ולאכתי נשאתי אז כוס היין ונחתי למלך וכן הוא המביא שהמביא יין בחצר המלך
 אינו נושא ונחמו למלך אבל ער המשקים מתקבל כוס היין וניד המביא והוא נושא ונחמו למלך: ולא הייתי
 רע לפניו. ואני לא הייתי רגיל להיות רע לפניו ברוע פנים כי אם שמח ועובד לב ועסה הייתי זועף ברוע
 פנים: (ב) ואתה אינך חולה. ורמי און אתה חולה: אין זה. און המעשה הזה כי אם רוע לב שיש בלכך
 עלי להמיתני בכס המוה בפחית כוס זה: ואירא הרבה מאד. ונחיראתי מאד על כך שלא יעליל המלך
 עליה: (ג) מדוע לא ירעו פני. מדוע לא יהיו פני רעים: אשר העיר. ירושלים שהיא בית קברות אבותי

מצודת ציון

מצודת דוד

ולא שמנו וגו': (ח) אתם תמעלו. כאשר אדם תמעלו ואני
 לפיך וגו': (ט) ושבבתם. וכאשר תשובו אלי אז אף אם יהיו
 הממים ומס בקלה שמונים וגו': את שמי. אם שמוני:
 (יא) עבדך. שחר על עלמו: תפלת עבדך. שחר על כל
 המפעלים אשר תשים לביאה וגו': והצליחה. וסחר ועשש
 דבר ההלכה שינכחו לנחמיה לפני המלך שינולא שאלתו: ואני. און זה מדברי הספלה נק אמר על עלמו שהיה מסק' למלך
 והסביר ויה שאל' אח' שהביא יין לפני העלך:
ב (א) יין לפניו. ר"ל הביאו יין להם לפניו והוא מקבל קל: ולא הייתי רע לפניו. לא היה דרכי מולא להסלות לפניו פנים
 רעים ועלובים: (ב) מדוע פניך רעים. כי צעור העלבוך נסחטה מלוא פניו לכוז ולזה שאלו מדוע מניך רעים הלא און
 להם חולה לומר צעבור זה נסחטה מלוא פניך ח"ל און זה כ"ל ינוע לב ר"ל לכך רע עלי להמיתני צמחיה זה הכוס אשר שמו
 זו דבר חסדי וזה פניך זועפים וכדכך הכולל כאשר יללה: ואירא. מדברי עלינות המלך: (ג) המלך לעולם יחיה. כן הוא
 מדכך האוסך בלכך אם העלך צלשתי האלוים: אשר העיר וגו'. וצעבור זה אפי עלך ולזה בני רעים:

וַיִּשְׁעֲרִיהָ אֶפְלוֹ בְּאֵשׁ: י וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ: עַל־מַה־זֶּה אָתָּה מְבַקֵּשׁ
 וְאֶת־פֶּלֶל אֶל־אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם: י וַאֲמַר לְמֶלֶךְ אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב
 וְאִם־יֵיטֵב עֲבֹדָה לְפָנָיִךָ אֲשֶׁר תִּשְׁלַחַנִי אֶל־יְהוּדָה אֶל־עִיר
 קְבָרוֹת אֲבֹתַי וְאֶבְנֶנָּה: י וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂגֵל וַיֹּשְׁבֶת אֲצִלוֹ
 עַד־מָתִי יִהְיֶה מִהֲלַכְךָ וּמָתִי תָשׁוּב וַיֵּיטֵב לְפָנָיִךָ הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַחַנִי
 וְאֶתְנָה לִּי זְמַן: י וַאֲמַר לְמֶלֶךְ אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב אֲנֻרֹת וְתַנְוֹ
 לִי עַל־פְּחֹות עֵבֶר הַנְּהָר אֲשֶׁר יַעֲבֹרוּנִי עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־
 יְהוּדָה: י וְאֶנְרֹת אֶל־אֶסְף שְׁמֵר הַפִּרְדָּס אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ אֲשֶׁר
 יִתֵּן־לִי עֲצִים לְקָרוֹת אֶת־שְׁעָרֵי הַבִּירָה אֲשֶׁר לְבַיִת וּלְחֹמַת
 הָעִיר וּלְבַיִת אֲשֶׁר־אָבֹא אֵלָיו וַיִּתֵּן־לִי הַמֶּלֶךְ בִּיד־אֱלֹהֵי הַפְּרוּבָה
 עָלַי: י וְאָבֹא אֶל־פְּחֹות עֵבֶר הַנְּהָר וְאֶתְנָה לָהֶם אֶת אֲנֻרֹת
 הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח עִמּוֹ הַמֶּלֶךְ שְׂרֵי חֵיל וּפְרָשִׁים: י וַיִּשְׁמַע סַנְבַלְטַן

ת"א ויחנה כ"ה סס: ואונק. סס: ולגרת. עיוניו ו': ושמע. קידושין ע' פקדה סס:

רשי"י

הרפס: (ד) על מה זה אתה מבקש. איזה דבר הבקש ממני ודעשה לך: ואתפלל. ואמרחו לפני המלך בהפלתו
 כן יהיה רצון מלפני אלהי השמים שהמלך שאלתי ובקשתי: (ה) אשר תשלחני. שהסן לי רשות לעלות לירושלם
 ולבנות: (ו) ויאמר לי המלך והשגל וגו'. בשעה שדבר אליו המלך היסה אסחו המלכה ושבח אללו: והשגל.
 אסחו המלכה כענין שנאמר (דניאל ה') שגלתי ולחנתי' סכן וסג המלך לחכוד המלכה אלל הפלגש שפיו ופלגשו
 כנו מלכות ופלגשים (שיר ז'): עד מתי יהיה טהלךך. מתי תרלח טיהלך מהלךך ומסךך: ומתי תשוב. ומתי
 דעךך לחזור: וישלחני. נסן לי רשות ללכת: ואתנה לו זמן. ונחתי לו זמן לחזור: (ז) אנרות יחננו לי.
 סופרךך על רסוקךך ודעךך הסונוס בחוסךךך: על פחוט עבר הנהר. של לך ח"י: אשר יעברוני. ויהיונו
 לשלס: עד אשר אבוא. לירושלים אשר במדינת יהודה: (ח) ואנרת אל אסף. והסלח ככז חגרת אל אסף:
 שמר הפרדס. נמונס. היה על הוערים אשר למךך: לקרות. משקל חוק לעסות חקרות וקרות לשערי צרת
 סר טבות ססרי צ"המךך בנוי בצניינו אלל שערי חונוס סר טבות וסונוס סחלר אשר סביב צ"המךך לא בנו עדין:
 ולחומט העיר. ולעסות קרות לחומט העיר: ולבית אשר אבא אליו. ולעסות בית אשר אבא בו לגרתי: ויתן
 לי המלך. חל כל אשר סלחתי ממונו: ביד. כפי ירו של הקצ"ס שהיה טובס עלי לסלחתי: (ט) ואתנה
 להם את אנרות וגו'. למען יהיונו לשלס: שרי חיל ופרשים. שלח סמךך עמי לכבויו למען חך לעלס:
 (י) וישמע סנבלט וגו'. כאשר סמענו סנחתי לבקס טובס על ישראל ולבנות חונוס וירושלים וירע צעיוס

מצודת דוד

מצודת ציון

(ו) והשגל. המלכה הניסחה לו לנשכס הנשגל: (ח) הפרדס. אכלו באש. שמוס צלס: (ד) על מה זה אתה מבקש.
 כחומר וחס רולס חלס בצנייה על חך זה סהיה חלס ונכס
 עליו וחסו הדכר חלס חלס: ואתפלל. עד שלל סהיו חוני
 הסלל לל' הסלס קל' צעמרו לפני המלך והספלס היה שיוסך
 עליו חסר לפני המלך: (ד) אם על המלך טוב. כ"ל אם רולס המלך צוס: ואם ייטב עבדך. חס חמי עוט ומקבל וחסו
 לפיך: אשר תשלחני. (ה) שאלתי ובקשתי חכר חסן לי רשות ללכת אל מדינת יהודה וגו': ואתנה לחס: (ו) והשגל.
 המלכה הניסחה לו לנשכס הנשגל היה לו יושכס חללו: עד מתי וגו'. כנוס חוס חונון חכר יהיה הנחלך כ"ל ללכת ולשכס סונו
 ולשוב חסו ולחוסק ציחור חונר טוב ונתי חסו: וייטב. חוטב סלחתי לפניו ונחן לי רשות ללכת חלתי קבעתי לו זמן ונתי
 חסו: (ז) יתנו לי. סופתי המלך יתנו לי חגרת צרסוקךך חל מוטלי עכר חסר: אשר יעברוני. סהס יענינו חותי צלחתי
 חכסי לסערתי צדךך: (ח) ואנרת. נס יתנו לי חגרת חל אסף סונונר חל סחדס וגו' וסו חיה הפקיד על עלי העכ: לקרות.
 לעסות חקרות על סעתי חכ טבות חוסכצ חל צ"המךך: ולחומט העיר. עלים ללכך צנין סונוס: אשר אבוא אליו. כ"ל סעסס
 סלכתי צלו חלל לטכס צו: ויתן. ליה חלס לי חגרות: ביד אלהי. כנו סהיה חל חלסו טובס חלל לטס לי חן צעיו סמלך:
 (ט) ואתנה. וככר שלח עוני ונעס חלכי חו הסונוס סלחו עוני צדכר סמלך וסכי חול סלח סמלך: שרי חיל ופרשים. לכבויו
 ולסערתי צדךך: (י) וישמע. ויה ססלחתי עחט המלך: צדכר צנין סעיר:

החרני ומוביה העבר העמני וירע להם רעה גדלה אשר בא
 אדם לבקש טובה לבני ישראל: י ואבוא אל ירושלם ואהי
 שם ימים שלשה: י ואקום לילה אני ואנשים ומעט עמי ולא
 הגדתי לאדם מה אלהי נתן אל לבי לעשות לירושלם ובהמה
 אין עמי כי אסדה בהמה אשר אני רכב בה: י ואצאה בשער
 הניא לילה ואל פני עין התנין ואל שער האשפת ואהי שבר
 בחומת ירושלם אשר הם פרוצים ושעריה אכלו באש:
 י ואעבר אל שער העין ואל ברכת המלך ואין מקום לבהמה
 לעבר תחתי: י ואהי עלה בנחל לילה ואהי שבר בחומה
 ואשוב ואבוא בשער הניא ואשוב: י והסגנים לא ידעו אנה
 הלכתי ומה אני עשה וליהודים ולכהנים ולחריים ולסגנים וליתר
 עשה המלאכה עד כן לא הגדתי: י ואומר אלהם אתם ראים
 הרעה אשר אנחנו בה אשר ירושלם חרבה ושעריה נצתו
 באש לכו ונבנה את חומת ירושלם ולא נהיה עוד חרפה:

* פתחה בסוף התיבה * פתח בס"פ

רשי"י

כי הו' לרי יהודה וכוונתו: (יא) ואהי שם ימים שלשה. הייתי בירושלים וניס סלסה ולסוף סלסה וניס קמחי
 כלילה אני והנסים מועטים עמי ולא הגדתי לשום אדם את אשר נתן הקדוש ברוך הוא עלי: (יב) ובחמה אין
 עמי. כי כל האנסים מועטים אשר עמי הלכו דרגליהם אבל אני לבדו הייתי רוכב על בהמה סלה היו רואים
 לרכוב על סוסיהם למען יהיו וולאים מן העיר בלגעה בלא ידיעה אדם וסם הלכו לשבור ולהפיל חומות העיר
 כלילה ולהרבות פרוצותי למען יהיו בני העיר למחר להטוים ונסכומים בעלה אחת עם נחמי' לבנות חומות
 העיר וכן מוכח המעשה בחרך הפרשה: (יג) ואצאה בשער הגיא. יאחזי בחזונו שער כלילה עם האנסים אשר
 עמי וללך ארום מקום של עין התנין ולאחזו שער האשפות שבחומות העיר והייתי פורץ בחומה והחומה הייתה
 נוחה לספלה ולפרוץ בה לפי שהייתה שרופ' באש: אשר הם פרוצים. אוקן מקומות שהיו פרוצים והם פרצו
 בהם ויהר: (יד) ואעבר אל שער העין. רציתי לעבור אל חוקן מקומות שבחומות העיר ובחוקן פרצו' ואין
 מקום בחומה לעבור ביניהם רוכב על בהמה שהיו פרוצו אכמות: (טו) ואהי עלה. והייתי עולה מלד
 אחר כלילה והייתי שובר בחומה עם האנסים אשר עמי: ואשוב ואבוא. וכאשר חרסתי באחי דרך שער הגיא:
 (טז) והסגנים. אשר צעיר לא היו יודעין להיכן הלכתי ואת המעשה אשר עשיתי: עד כן. עד עתה: (יז) ואומר
 אלהם. למחר אמרתי להם: ולא נהיה עוד חרפה. שלא ירעו בחזונו שוללים אומט:

מצודת דוד

ורע להם. היה רע בעיניהם: אשר בא אדם וגו'. כי המה
 היו מלכי יהודה וכוונתו: (יב) מה אלהי נתן וגו'. מה ה' מעורר
 את לבי לעשות לעזרת ירושלים: אל עמי. תחת האנסים החולכים
 עמדי: (יג) ואל פני. הלכתי אל פני עין התנין והוא עם מקום:
 ואהיה שבר. כוונתי הייתה למען יחשבו אנשי ירושלים שהאויב

מצודת ציון

(יב) רכב בה. רכב עליו וכן יתכן בו (שמות כ"ב) וכו' ע"ל ע"ל:
 (יג) אבלי. נשכחו: (יד) ברכת. ענין וקוים הוים וכן העלת
 הנכבה (ישעי' ז'): (טו) בנחל. צעוק ואמר עולה כי לפני
 הנחל היה כח: (טז) והסגנים. הוא מין סגל': ולחרוים. קן

הוא המצב את החומה ויעורכו לבס לבנותה ולמקום: אשר הם פרוצים. כ"ל על כי היו צה פלגות ונרצות והשערים היו שרופים
 בשל לזה היה נוח וקל להסוץ פלגות: (יד) ואין מקום. אין מקום פניו ללכת שם כי היה נחל גלי אבנים ונאצני החומה:
 לבהמה וגו'. הוא הפוך כמו אין מקום לבהמה אשר חסתי לעבור: (טו) ואהי. ולפי הלכתי ומשם לעלות בנחל ושם שברתי
 בחומה: ואשוב. השער הביא חזונו אל ביתי: (טז) והסגנים. היום סגני ירושלים: ולסגנים. היום אשר נענתי יהודה: וליתר
 עשה המלאכה. היום רצתי העם העובדים ונלכתי העם בכל דבר: עד כן. כ"ל לא הנחתי להם עד אשר נעשה כן כאשר חשבוני
 כי אחר שתקיימה ויחשבוני ונני החומה כנלוחם הסגלים כי רצו לא העלים עוד מעשה שהוא היה המצב: (יז) ושעריה נצתו.
 ודבר קל להסוץ פלגות וכל המול' שובר בחומה: דו"פ. לחספה להיות שובר ומרץ בחומה כל העוצר:

י ואניד להם אתיד אלהי אשר היא טובה עלי ואשר דברי
המלך אשר אמר לי ויאמרו נקים ובנינו ויחזקו ידיהם לטובה:
י וישמע סנבלט החרני וטביה העבד העמוני ונשים הערבי
וילעגו לנו ויבזו עלינו ויאמרו מה הדבר הזה אשר אתם עשים
העל המלך אתם מרדים: י ואשיב אתם דבר ואומר להם
אלהי השמים הוא יצליח לנו ואנחנו עבדיו נקים ובנינו ולכם
אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם:

ג * ויקם אלישיב הכהן הגדול ואחיו הכהנים ובנו את שער
הצאן המה קדשוהו ויעמידו דלתתיו ועד מגדל המאה קדשוהו
עד מגדל חננאל: י ועל ידו בנו אנשי ירחו ועל ידו בנו זכור
בדאמרי: י ואת שער הדגים בנו בני הסנאה המה קרוהו
ויעמידו דלתתיו מנעוליו ובריחיו: י ועל ידם החזיק מרמות
בדאוריה בן הקיץ ועל ידם החזיק משלם בן פרניה בן

רשיי
(יח) את יד אלהי אשר נתן לי חן והצלחה לפני המלך: לטובה. הכל נכחונו לעזבה לבנות חומת העיר
ומגדליה: (יט) וילעגו. כאשר שמעו הנרים שמועה בנין חומת העיר היו מלעגים עליו: העל המלך. חס על
המלך חס מורדים לבנות חומת העיר כדי למרוד בו: (כ) ולכם אין חלק. מה לכם בצנין חומת העיר הוא
כי אין לכם חלק בה:

ב (א) שער הצאן. כך שמו של שער: המה קדשוהו. לאחור שער בקדושה העיר: דלתתיו. של שער: ועד
מגדל המאה. כך שמו של מגדל: (ב) ועל ידו. אלל ידו בסמוך לו של כל בונה ובונה שבנו אותו
בנין של שער האלף: בנו אנשי ירחו. שכן היו מנהגם הללו היו בונים כאן בחומת העיר עד השלט בניל
המוטל עליהם והאחרים היו בונים סמוך לבנין הראשון וכן היה מנהגם בזה אחר זה עד שבנית כל החומה:
ועל כנו (במדבר ז') ועליו מעט מנחה בסמוך וכן פהרנו סמוך לבנין ידו והמקרא לא דקדק בלשונו פעמים
שהוא אומר על ידו ופעמים שהוא אומר עליו ואחריו החזיק: (ג) ואת שער הדגים. כך שם השער: המה
קרוהו. כתנו הקרוהו והקרוה על השער: קרוהו. משקל חזק כמו מן קרה דוגמת המקרה במים מעלוהו (תל'
ק"ד) וק"ף של קרוהו חיל נהוג לנקד בחיר"ק בענין זה מפני ר"ש של אחרים כמו בך (ס"י) הרף
עששו (משלי י"ז) וברכחיה והיה לגויס (בראשית י"ז) וזריתים בארצות (יחזקאל כ"ט): מנעוליו. מאבדו
ששוריל"ץ בלע"ז: (ד) החזיק. לבנות הבנין:

מצודת דוד

(יח) אשר היא טובה עלי. אשר נתן אותו לכן בניתי המלך:
אשר אמר לי. כי אשר לו דברים טובים ונחומים ועם כי לא
הכר: ובנינו. כמו ונביל: ויחזקו ידיהם. חזקו ידי עלוהם לטובת
העזבה ודבר האלוי והוא בנין החומה: (יט) וילעגו לנו. לענו
וכי חספלו לנווד צמנך כמה שחל' בונים המונה להסתלק
בנין דבנים האלה לא יועילו דבנים להשגות האנלחם כי ה'
הוא ונחמו לנו. ובעבור כי אהמו עבדי ה' בומרי ונחמו להם נקום ונבנה והוא יעזר לנו לכל יבכנו דבנים צמנו
המלך: ולכם. כאומר ואם צעיוכם הדבר יע מה לכם ליכושלים הלא אין לכם חלק בה: וצדקה. כ"ל הלקה והסדק העשה
ליכושלים כמה שצנו ינחל אלי' הלא צננות העלך נעשית וחשש לו ללקה ולכרון טוב ציוושלים אלל חסם מה לכם אלנו חן
לכם לא חלק ולא לקה ולא זכרון טוב ציוושלים:

מצודת ציון

יקראו השכים הגדולים והוא מלשון חיוב ולתן העוף מן השפלים
הנקללים השוכים כמ"ם צל יתלב לפני השוכים (משלי כ"ב):
ג (א) שער הצאן. כן שמו על דבר ידוע אללם וכן כולם:
עליו: ויבזו עלינו. דברו עליו דברי ציון וצדוק: העל המלך וגו'. וכי חספלו לנווד צמנך כמה שחל' בונים המונה להסתלק
בזנבל העיר: (ב) הוא יצליח לנו. כאומר חן חס תלשנו לנוך וועד מלשנו לנוך וועד מלשנו לנוך וועד מלשנו לנוך וועד מלשנו לנוך
יצליח לנו: ואנחנו עבדיו. ובעבור כי אהמו עבדי ה' בומרי ונחמו להם נקום ונבנה והוא יעזר לנו לכל יבכנו דבנים צמנו
המלך: ולכם. כאומר ואם צעיוכם הדבר יע מה לכם ליכושלים הלא אין לכם חלק בה: וצדקה. כ"ל הלקה והסדק העשה
ליכושלים כמה שצנו ינחל אלי' הלא צננות העלך נעשית וחשש לו ללקה ולכרון טוב ציוושלים אלל חסם מה לכם אלנו חן
לכם לא חלק ולא לקה ולא זכרון טוב ציוושלים:

ג (א) קדשוהו. קדשי אותו שפה להיות קדוש בקדושת העיר: ועד מגדל המאה. בני החומה עד ומגדל המאה וקדשוהו ומס
והלאה עד ומגדל חננאל: (ב) ועל ידו. אלל ומקומו של בנין אלישיב וסמוך לו: (ג) קרוהו. מהנו התקפה: מנעוליו. שם
כלי עשוי לקבוע בו דלתות השער: וביריחו. בנין חומת ונחמו להם נכחונו לטובת הדלת לכל יפתח: (ד) ועל ידם. סמוך
לנקום בנין בני הקנל: החזיק. חזק ונלכסם הבנין: ועל ידם. סמוך למקום בנין הכלואשים:

מִשְׁתוּבָּאֵל וְעַל־יָדֵם הַחֲזִיק צָרוּק בְּדַבְעָנָא: ^ה וְעַל־יָדֵם הַחֲזִיקוּ
הַתְּקוּעִים וְאִדְרִייהֶם לֹא־הִבִּיאוּ צָרוּם בַּעֲבֹדַת אֲדֹנֵיהֶם: ^ו וְאֵת
שַׁעַר הַיְּשָׁנָה הַחֲזִיקוּ יוֹדֵעַ בְּדַפְסָם וּמִשְׁלֵם בְּדַבְסוּדֵיהָ הַמָּה
קְרוּהוּ וַיַּעֲמִידוּ דִלְתֹתָיו וּמִנְעָלָיו וּבְרִיחָיו: ^ז וְעַל־יָדֵם הַחֲזִיק
מִלְמִיָּה הַנִּבְעָנִי וַיְדוֹן הַמְּרֹנְתִי אֲנָשִׁי נִבְעֵזָן וְהַמְצַפָּה לְכַסֵּא פַחַת
עֵבֶר הַנְּהָר: ^ח עַל־יָדוֹ הַחֲזִיק עֵזִיאל בֶּן־חֲרֵהִיָּה צוֹרְפִים וְעַל־יָדוֹ
הַחֲזִיק חֲנַנְיָה בֶּן־חֲרֵקְהִים וַיַּעֲזֹבוּ יְרוּשָׁלַם עַד הַחוּמָה הַרְחֵבָה:
^ט וְעַל־יָדֵם הַחֲזִיק רַפְיָה בֶּן־חֹרֹר שֶׁר חֲצִי פֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם: ^י וְעַל־
יָדֵם הַחֲזִיק יֵדִיה בֶּן־חֲרוּמָה וַנְּגַד בֵּיתוֹ וְעַל־יָדוֹ הַחֲזִיק חַפְזִישׁ
בֶּן־חֲשַׁבְנֵיָה: ^{יא} מִדָּה שְׁנֵי־ת הַחֲזִיק מִלְכִּיָּה בֶּן־חֲרָם וְחֲשׁוּב בֶּן־
פַחַת מוֹאָב וְאֵת מִגְדַל הַתְּנוּרִים: ^{יב} וְעַל־יָדוֹ הַחֲזִיק שְׁלוֹם בֶּן־
הַלּוּחַשׁ שֶׁר חֲצִי פֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם הוּא וּבְנוֹתָיו: ^{יג} אֵת שַׁעַר הַנְּיָא
הַחֲזִיק חֲנַן וַיֵּשְׁבִי זָנוֹחַ הַמָּה בְּנוּהוּ וַיַּעֲמִידוּ דִלְתֹתָיו מִנְעָלָיו
וּבְרִיחָיו וְאֶלֶף אָמָה בַּחוּמָה עַד שַׁעַר הַשְּׁפוֹת: ^{יד} וְאֵת שַׁעַר
הָאֲשָׁפוֹת הַחֲזִיק מִלְכִּיָּה בֶּן־רֵכָב שֶׁר פֶּלֶךְ בֵּית־הַכֶּרֶם הוּא
וּבְנָנּוֹ וַיַּעֲמִידוּ דִלְתֹתָיו מִנְעָלָיו וּבְרִיחָיו: ^{טו} וְאֵת שַׁעַר הָעֵיִן הַחֲזִיק

חומר א' י"א וּבְרִיחָיו

רע"י

(ה) התקועים. כך היו נקראים על סם נוקום שהיה תקוע: ואדיריהם. עשירים של תקוע: לא הביאו צוארים. לא שייכו בעבודה של הקב"ה לבנות חומת העיר: (ו) ואת שער הישנה. כך שמה: (ז) לכסא פחת עבר הנהר. אנשי עבר הסתר כסא אחד בנו כדי ליטב בו אוויר פחת של עבר הנהר: (ח) צורפים. אוסם משפחה היהם נקראם על סם אומנוס: ויעזבו ירושלים. מלאו עפר: עד החומה הרחבה. כדי להחזיקה: (ט) שר חצי פלך ירושלים. שר היה על חצי העם שבירושלים: פלך. לשון דוכסות ומלוכה: (י) ונגד ביתו. נפל הלךו לבנות שהיה ביתו סמוך לאווה מקום של חומת העיר: (יא) מדה שנית. כחוסה מדה אשר בנה חצירו של מועלה גם הוא יבן כמות: מדה שנית. צבנין החומה ואינו נוסל לומר לשון מדה צבנין השערים לפי שקין להם כי הם צבנין הלך של חומה שלא מלכו בכל הפרטם צבנין השערים לשון מדה: ואת מגדל התנורים. גם הוא בנה אותו ומגדל ששנו כך כל המגדלים הללו שצפרם היו צבנין בחומת העיר סביב: (יב) הוא ובנותיו. שלום ובנותיו החזיקו לבנות הבנין: (יג) עד שער השפות. ושער השפות לא היה בכלל:

מצודת ציון

(ח) ואדיריהם. מל' אדיר וחסד וכו' העשירים: צורים. כמו מלכס צל"ג: (ח) צורפים. מרפי זהב וכסף: יעזבו. בנינו מלוי העפר לחסד ונדח"ל סק"י ונעזיב (ב"נ קס"י): (ט) פלך. נוחח כי מלך ארנוב (דברים ג') מ"א צום מלך: (יב) השפות. כמו האשפות: (טו) וישראלנו. הוא ענין כל כי כלל קודמי צבאש"ס י"ט) מ"א בעלל וכו' עשה מקרה ללל ונחמה:

מצודת דוד

(ה) התקועים. אנשי תקוע וכו' שם עיר: אדיריהם. עשירי העיר: לא הביאו צורם. למסך בעול משל ענות הבנין כחול ענות הארון ה' כי הבנין הזה לעלות יחשב: (ז) אנשי. כמו ורשי: לכסא. עד למקום מושב הכסא של פחת עבר הנהר: (ח) צורפים. עין הורפים: ויעזבו. עזאל ונח"י מלאו עפר עד חסו"ה הכסא ועשו כן לחזק החומה: (ט) שר חצי פלך. היה שר על חצי נוחח של ירושלים: (י) ונגד ביתו. מלכד ויה שנה סמוך להכנסים הוקף עד לבנות חסו"ה כנגד ציפו: (יא) מדה שנית. כל' גם הם בנו חסי הנהר שנה העוט המכר: ואת מגדל. ומלכד המדה היא הוקפו עוד לבנות מגדל הסנורים: (יב) הוא ובנותיו. המה יחד החזיקו: (יג) ואלף אמה.

שָׁלוֹן בֵּין כָּל-חֹהֶה שֶׁר פִּלְךְ הַמְצַפֶּה הוּא יִבְנֶנּוּ וַיִּטְלְלֵנוּ וַיַּעֲמִירוּ
 בְּלִתְתֵּינוּ מִנְעָלָיו וּבְרִיחָיו וְאֵת חוֹמַת בְּרַכַּת הַשְּׁלֵחַ לְגַן-הַמֶּלֶךְ
 וְעַד-הַמַּעְלֹת הַיְוֹרְרוֹת מֵעִיר הַיּוֹד: ^{טו} אַחֲרָיו הַחֹזֶק נַחֲמִיָּה בֶן
 עֲזֹבֶיךָ שֶׁר חָצִי פִלְךְ בֵּית-צֹר עַד-גֶּגֶד קִבְרֵי הַיּוֹד וְעַד הַבְּרָכָה
 הָעִשׂוּיָה וְעַד בֵּית הַנְּבָרִים: ^{טז} אַחֲרָיו הַחֹזֶק הַלְוִיִּם רְחוּם בֶן-בְּנֵי
 עֲלִיָּהוּ הַחֹזֶק חֲשִׁבְיָה שֶׁר-חָצִי פִלְךְ קַעֲלָה לְפִלְכֹ: ^{יז} אַחֲרָיו
 הַחֹזֶק אַחִיהֶם בְּנֵי בֶן-חֲנַנְדָּר שֶׁר חָצִי פִלְךְ קַעֲלָה: ^{יח} וַיַּחֲזֶק
 עֲלִיָּהוּ עֹזֵר בֶּן-יִשׁוּעַ שֶׁר הַמְצַפֶּה מִדָּה שְׁנֵית מִנְגֵד עֲלֵת הַנֶּשֶׁק
 הַמְקַצֵּעַ: ^{יט} אַחֲרָיו הַחֲרָה הַחֹזֶק בְּרוּךְ בֶּן-זַבְדִּי מִדָּה שְׁנֵית מִן
 הַמְקַצֵּעַ עַד-פֶּתַח בֵּית אֶלְיָשִׁיב הַבֶּהֱן הַגָּדוֹל: ^כ אַחֲרָיו הַחֹזֶק
 מִרְמוֹת בֶּן-אֹרִיָּה בֶן-הַקִּיָּץ מִדָּה שְׁנֵית מִפֶּתַח בֵּית אֶלְיָשִׁיב
 וְעַד-תְּכֵלִית בֵּית אֶלְיָשִׁיב: ^{כא} וְאַחֲרָיו הַחֹזֶק הַבְּהָנִים אֲנָשִׁי
 הַכֶּפֶר: ^{כב} אַחֲרָיו הַחֹזֶק בְּנִימָן וַחֲשׂוּב נֶגֶד בֵּיתָם אַחֲרָיו הַחֹזֶק
 עֹזְרִיָּה בֶן-מַעֲשִׂיָּה בֶן-עֲנַנְיָה אֶצֶל בֵּיתוֹ: ^{כג} אַחֲרָיו הַחֹזֶק בְּנֵי
 בֶן-חֲנַנְדָּר מִדָּה שְׁנֵית מִבֵּית עֹזְרִיָּה עַד-הַמְקַצֵּעַ וְעַד-הַפְּנֵה:
^{כד} פֶּלֶל בֶּן-אֹזַי מִנְגֵד הַמְקַצֵּעַ וְהַמְגִדֵל הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַמֶּלֶךְ

ייתר ו' יובי קרי

רשי"י

טו) שר פלך המצפה. שר והופס המלכה: הוא יבנו. הוא יהיה בונה אוחו שער: וישללנו. והוא יח' מסך אוחו ל' מטללה: ואת חומת ברכת השלח. סה' מוע' ללך גן המלך: ועד המעלות. סה סו מכירם מקומות הללו: טז) בית צור. סס מקום: יז) לפלכו. מואסה שר' חני פלך בנה בנין זה: לפלכו. כ"ג. גוסס כאשר יאמר מן מלך מלכו ומן עבד עבדו כד יאמר מן פלך פלכו שאוס אחרונה של עם נכד מואסיות כגד כס"ד ע"י (ע"י) חוספה זכאים ק"י ד"ה פלכו) דבוטות: יח) אחיהם. הלויס: יט) מנגד עלות הנשק. נגד אוחו מקום סה"י עולים הגבורים אל העק לפי פשוטו של מקרא ראה סה"י סס מקום אחר בסמוך לחומ' וכלי זיין של עק הגבורים היו מוסיף ס"ה נחוטס) סס כענין שנאמר ועיר מבצר והעק (כ"ג י'): הטקצע. לקרן זיית של חומ' (כ) החרת. פחרוט לפי עיניו וכפל ל' הוא על החזק: כא) מפתח בית אלישיב ועד תכלית וגו'. מנגד אוחו בית בנה בנינו נגד ביתו סה"י סס בסמוך לחומס: כה) והמגדל היוצא.

מצודת ציון

ברכת השלח. מקי' הנשקה עלי סגן ונקלסם טלח ע"ס הפשטות הענינים וכן טלחין פדס רחויס (ש"ה ש' ל'): יט) הנשק-כלי זיין כמו ועיר מנגד והעק (ח"צ י'): הטקצע. הזיית כמו טקצע הסלך (יחזקאל ח"ו): (כ) ההרה. ענין חנוס כמו חס נשוח (ירמיה ו'): כא) תכלית. קלה וסוף: כד) הפל'. כן נקלס המגדל על פי דרכו לעמוד צמנה וכן ועל

מצודת דוד

ונגד בנין השער בני עוד צחומס אלף אמה: יד) יבנו. כמו צכא: טו) ואת דויפת. נס אה חומס צכס הסלס הסמוך לנ המלך ונחס והלסה עד העולס וגו': טז) ועד הברכה העשויה. כ"ל ונגד קברי דוד והלסה עד הככס העשויה צדי אס סכנילו צס האויס ונחס והלסה עד בית הגבורים: יז) לפלכו. אה מלכו כלונו לומר עם אכסי פלכו: יח) אחיהם. סכניס של הלויס סכניס: יט) מדה שניות. כפי המדה טנה צ"י סכסר: מנגד.

הסלס הבנין הוה נגד הוקוס טעולים צה לבית הנשק העווד צנקלוע: כא) מרמות וגו'. עם כי ככל החזק פעס אהס כמו טכחוט לעטלה חזר עמה והחזק טוב כפי המדה טכל צרוך המכס והסלס הבנין הוה נשחס וגו': כב) אחריו. כ"ל אהס הוקוס הבנין: כד) עד הטקצע ועד הפנה. והנה היו זה אלל זס: כה) המגדל היוכל מניס

הַעֲלוּן אֲשֶׁר לַחֲצַר הַמִּטְרָה אַחֲרֵי פֶדְיָה בֶן־פְּרָעִישׁ: ^י וְהַנְּתִינִים
הָיוּ יוֹשְׁבִים בְּעֶפְלָל עַד נֶגֶד שַׁעַר הַמַּיִם לַמְּזוּרָה וְהַמְּגִדֵל הַיּוֹצֵא:
^{יב} אַחֲרָיו הַחֲזִיקוּ הַתְּקָעִים מִדָּה שְׁנֵית מִנְגֵד הַמְּגִדֵל הַגָּדוֹל
הַיּוֹצֵא וְעַד חוֹמַת הָעֶפְלָל: ^{יג} מֵעַל שַׁעַר הַסּוּסִים הַחֲזִיקוּ הַכְּהֵנִים
אִישׁ לִנְגֵד בֵּיתוֹ: ^{יד} אַחֲרָיו הַחֲזִיק צְדוֹק בֶּן־אֲמָר נֶגֶד בֵּיתוֹ
וְאַחֲרָיו הַחֲזִיק שְׁמַעְיָה בֶן־שִׁכְנִיָּה שֹׁמֵר שַׁעַר הַמְּזוּרָה: ^{טו} אַחֲרָיו
הַחֲזִיק חֲנַנְיָה בֶן־שְׁלֵמִיָּה וְחַנּוּן בֶּן־צִלְפָּח הַשִּׁשִּׁי מִדָּה שְׁנֵי אַחֲרָיו
הַחֲזִיק מִשְׁלֵם בֶּן־פְּרָכְיָה נֶגֶד נִשְׁבָּתוֹ: ^{טז} אַחֲרָיו הַחֲזִיק מַלְכִּיָּה
בֶּן־הַצְּרַפִּי עַד־בֵּית הַנְּתִינִים וְהַרְכְּלִים נֶגֶד שַׁעַר הַמַּפְקָד וְעַד
עֲלִית הַפְּנֵה: ^{יז} וּבֵין עֲלִית הַפְּנֵה לְשַׁעַר הַצֵּאן הַחֲזִיקוּ הַצְּרַפִּים
וְהַרְכְּלִים: ^{יח} וַיְהִי כֹּאֲשֶׁר שָׁמַע סַנְבַלַּט כִּי־אָנְחָנוּ בּוֹנִים אֶת־
הַחוֹמָה וַיַּחַר לוֹ וַיִּכְעַס הָרַבָּה וַיִּלְעַג עַל־הַיְהוּדִים: ^{יט} וַיֹּאמְרוּ
לִפְנֵי אָחִיו וְחֵיל שְׁמֹרוֹן וַיֹּאמְרוּ מָה תִּיהְיֶהדִים הָאֲמַלְלִים עֹשִׂים
הַיַּעֲזֹבוּ לָהֶם הַיִּזְבָּחוֹ הַיִּכְלָו בַּיּוֹם הַזֶּה וְאֶת־הָאֲבָנִים מֵעַרְמוֹת

*אחריו קרי *אחריו קרי

רש"י

מגדל אחד הם בנונה שהוא יולא וזולע ומפויס: (כו) והנתינים היו יושבים בעפל. והנתינים היו יושבים
באותו מחוז והיו בונים אותו מחוז שלהם שהם סמוך לחומה עד נגד שער המים של לך המזרח: (כז) איש
לנגד ביתו. כל אחד הם בונה כנגד ביתו: (ל) וחנן בן צלפח הששי בנים הרבה הם לו ללך וחנן הוא
הששי: מדה שני. כמו שנים: נשבתו. כמו לשבתו לשב' אחת היא לו שם סמוך לחומה: (לא) בן הצרפי.
איש הצרף וקרא על סם אונטוטה: (לב) ובין עלית הפנה לשער הצאן. חלטה הצנין החמילו לבנות שער
הלאן שנאמר ויבנו את שער הלאן וגו' כך היו בונים החומה מסביב בזה החזק זה: (לד) לפני אחיו וחיל
שמרון. לפני הצרפתי וחיל שומרן שהיו לרי יהודה: מה היהודים. מדוע היהודים כך הם עושים: האמללים.
ענין חלשום ורפיון: היעזבו להם. ובי הם סבורים אשר יעזבו ויניחו להם האומות לבנות: היוזבו. הם יזבחו
להם את זבחייהם המיד כמו שהם סבורים: היכלו ביום. הם יכלו וישלימו מלאכתם אשר החמילו ביום אחד
לומר שלא יניחו האומות לבנות את החומה: היחזו. הם יהיו ויתקנו ויחידו האבנים לקמתן להיות קשות
וחזקות מן העפר: מערימות. ענין המרים והלים:

מצודת דוד

מצודת ציון

הפנות הבנות (לשיטת ה'): (כז) המטרה. הוא משמר צימ
הספורים כי ויאסף אותם אל משמר (צדמיות מ"ג) ח"ל לבנים
ועמלים: (כו) והנתינים. הם הנעמנים: בעפל. שם ומגדל
כונן ויצא אל העשב (מ"ג ה'): (לא) והרכלים. הם סופרי
הנזים: (לד) האמללים. הנכמלים ומלוכמים כמו כי אונלל אל
(חללים ו'): היעזבו. על מעשי' והוא עליו העשך לחזק:
היחזו. ענין פשוטה כמו עד חומה (יהושע ה') וכל צדק השללה
וכו"ש כי עלמה ארכזה לחומה וגו' (לקמן ז'): מערימות. ענין

האנך העמוד צעלונים הכי אשכ הוא סמוך למלך העמק: אחריו
פדיה. אחיו החזיק פדיה: (כו) היו יושבים. ל"ל אשכ היו
יושבים בעופל החזק עד נגד שער המים הפונה למזרח וכן
המגדל היואל מן החומה ולחזק: (כז) התקועים. עש כי כתי
החזיקו פעם אחת כו"ש לנעלה חזרו עמה והחזיקו שוב כפי
ההדה שבנו החמישים והשחלה הצנין היה מנגד העגדל וגו':
(כח) מעל שער הסוסים. ושער הסוסים ולנעלה אל בונה
הכ: איש לנגד ביתו. כי שם עמדו בני הכהנים: (כט) צדוק.
לא היה מן הכהנים ולא זכרו לעמוד: (ל) השששי. בן הששי של
לפך: נשבתו. כמו לשבתו זה אל הפנים: (לב) לשער הצאן. כי שם
היה עמדה עד העקום שעלבים זה אל הפנים: (לז) ויחר לו. כלל:
וכי יחזקו את החומה לעלותם ונעלו העשך כאומר ובי יש חזק
זה אל החומה: היוזבו. ובי יזבחו זבחי שניה צעללות הצנין
כאומר ובי בני חלום מה כרוי לשמותו: היכלו ביום. ובי ישלימו
הצנין ביום. ובי ישלימו הצנין ביום אשכ וישמו לבסלמינו כי זכרו ה'
צעה החלים לבנותה וכאומר כלל בני החומה מועפים הנה ונשי ישלימו
הצנין: היחזו. ובי יכלו למקם את האבנים אשר לקמים מעמדות

העפר והמה שרופות: ^ל וטוביה העמני אצלו ויאמר גם אשר
 הם בונים אסדי עליה שועל ופרץ חומת אבניהם: ^ז לו שמע
 אלהינו כירחינו בזה והשב חרפתם אל ראשם ותגם לבנה
 בארץ שביה: ^ח לו ואלהתכם על עונם וחמאתם מלפניה אל
 תמחה פי הכעיסו לנגד הבונים: ^ט לו ונבנה את החומה ותקשר
 כל החומה עד חציה ויהי לב לעם לעשות:

ד * ויהי ובאשר שמע סנבלט ומוביה והערבים והעמנים
 והאשדודים כיעלתה ארוכה לחמות ירושלם כירחלו הפרצים
 להסתם ויתר להם מאד: ^י ויקשרו כלם יחדו לבוא להלתם
 בירושלם ולעשות לו תועה: ^{יא} ונתפלל אל אלהינו ונעמיד
 משמר עליהם יומם ולילה מפניהם: ^{יב} ויאמר יהודה כשל כח

יניא סנבלט

רע"י

והמה שרופות. והאבנים היו שרופות ונעשות עפר כך היו מלעבים ומחלולים על בנין החומה שהיו בונים מן
 האבנים שרופות שנפלו לארץ מן האש כאשר נשרפה ירושלים: (לד) וטוביה העמני אצלו. טוביה היה אללו
 של סנבלט: ויאמר. וכך היה אומר ומלעבי: גם אשר הם בונים. חף הבנין הזה אשר הם בונים: אם עלה
 שועל. על הבנין לפרץ חומת העיר מה יהא עליו לומר שאין לבנין חקל וכל מי שיראה יבא ויפרץ בו:
 (לו) שמע אלהינו. כאשר שמעתי בלעגם עלינו ההפלתה חפלה זאת: בארץ שביה. שיגלו ועל אדמה כאשר
 בליתו: (לז) ואל תבם. כמו ואל תבם דוגמה וסוד אחר אל הגל (משלי כ"ט) כמו אל חבלה: כי הכעיסו:
 אשר הכעיסו נגד הבונים להלעבים: (לח) ותקשר. כאשר נתקשרה החומה ונבנתה עד חלי וזה היה לב
 העם להוט ומשוך לעשות בנין החומה:

ד (א) כי עלתה ארוכה. שנבנתה החומה. ארוכה ענין חובט וטרופה: כי החלו הפרצים להסתם. אשר
 הסחילו אנשי העיר שהיו פרוצים עד עתה מאין חומה היו עתה סתומים בבנין החומה: (ב) ולעשות
 לו תועה. לעשות לו בבנין החומה קלקול והסתמה: תועה. כמו ולדבר אל ה' תועה (ישעי ל"ג): (ג) עליהם.
 על הבונים. מפניהם. מפני האויבים: (ד) ויאמר יהודה. כך היו אומרים ומחלוננים אנשי יהודה: כשל כח
 הסבל. הסובלים ועומסים האבנים והעצים לבנין החומה וכשלו בכחם שאין בהן כח לבנות מפני האויבים:

מצודת דוד

מצודת ציון

גל ומל וכן יהיו עמיה עמיה (ד"י ל"ח): (לז) תבם. כמו
 תבם: אל תמחה. אל תמחק:
 ד (א) ארוכה. ענין כפולה כמו ארוכה בה עמי (ירמיה ס')
 וי"ל כהחזק ובה בדרך השאלה: (ב) ויקשרו. ענין
 אגודה: תועה. המנובלל בדעתו לבני דעת מה ישנה קרוי תועה
 וכן תעיה כשה אורז (הגלים ק"ט): (ד) כשל. ענין הלכות
 צני': (לז) ואל תבם. רעה לומר עוניהם יהיו מנולים ונכאים להעלות חוה ולנקום נקם: כי הכעיסו. צעה לענש הנלו
 בעם מול צוני החוה נחשט ע"י יפני יריהם מן המלכה: (לח) ונבנה. עם כל דבני הלעג והכעס לא החמו הבנין: ותקשר.
 כי צעד שהיה בה מלכות לא היטה החומה דבוק וקשר זה ציה וכאשר סתמו הסבלות נתקשר זה ציה: עד חציה. ענין לא
 סתמו הסבלים כ"א עד חלי החומה (ולמעלה אנוך דרך כלל צבנו כל החומה עסקי ועמה צא לפרק מה אשר נעשה צמח הבנין):
 ויהי לב וגו'. נכחותם כי כנה החלי שמהו ונפלו צבנין:
 ד (א) כי עלתה ארוכה. צא כפולה כ"ל כהחזק החומה כי הסחילו ונקומו הפרוצים להיות נחומים: (ב) ולעשות לו תועה.
 לעשות לירשלם צלול בהסתמה להיות תועה בדעתו לכל ידע מה לעשות: (ג) ונעמיד. העמידו שומרים על הבונים מפני
 סנבלט והצביו: (ד) ויאמר יהודה. נחומים וקשר וקובל על הדבכים אשר קבנוהו ואמר יהודה היה מרבי העבודה כנר נחלם:
 כח אנשי סנבלט והעפר המלשך לשלם ולשפוך צמורה הלל מרובה היא:

הסבל והעפר הרבה ואנחנו לא נוכל לבנות בחומה: ויאמרו צרינו לא ידעו ולא יראו עד אשר נבוא אליהם והרגנום והשבתנו את המלאכה: ויהי כאשר באו היהודים היושבים אצלם ויאמרו לנו עשר פעמים מכל המקומות אשר תשובו עלינו: ואעמיד מתחיתות למקום מאחרי לחומה בצחתיים ואעמיד את העם למשפחות עם הרבתיהם רמחיהם וקשתייהם: ויֵאָרָא וְאָקוּם וְאָמַר אֶל־הַחֲרִים וְאֶל־הַסַּנְגִּים וְאֶל־יַתֵּר הָעַם אֶל־תִּירָאוּ מִפְּנֵיהֶם אֶת־אֲדֹנָי הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא זָכְרוּ וְהִלַּחְמוּ עַל־אֲחֵיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֵי־בָתְּיָכֶם וּבְנֵי־בָתְּיָכֶם: ויהי כאשר שמעו אויבינו כי נודע לנו ויפר האלהים את עצתם ונשוב כלנו אל החומה איש אל מלאכתו: ויהי ומן

*יתיר *יתיר

רשי

והעפר הרבה. ועדין יש עיט וחומר הרבה ליתן בצנין החומה לומר שעדין המלאכה גדולה עלינו לבנות והאמת לא נוכל לבנות בחומה מפני פחד האויבים: (ה) ויאמרו צרינו. כך היה נחמיה מספר והולך: לא ידעו ולא יראו. כך היו אומרים לרובו עלינו ולא ידעו ולא יכירו ישראל בני עד אשר נבוא פתאום לחוכם והרבה אוחס וכדבר זה נשכח ונבעל הבנין: (ו) ויהי כאשר באו היהודים. ועשה נאספו הלרים אשר נתקשרו יחד לבוא להלחם בנו עם היהודים אשר היו בנימסרם בחרווסם ואוחס היהודים אשר נתחברו עמסם בוא לפני החיל כדרך ראשי המלחמה לדבר אלינו ובענין הזה הערימו היהודים עם האויבים. ויהי כאשר באו היהודים היושבים אצלם ויאמרו לנו עשר פעמים. החרו בנו אוחס היהודים עד עשר פעמים להלחם באויבינו כי הם בלויים למלחמה וכך אמרו לנו: מכל המקומות וגו'. מכל אותן המקומות שחיוו כפולים שם בצנין החומה הזה ואלי חסיו חסירים להיות נאספים יחד עד אשר השוכו עלינו ביהלם בנו: (ז) ואעמיד מתחיתות וגו'. כאשר שמעתי דבריהם העמדתי מתחיתות לאוחס מקום סביב לירושלים מאחורי חומה העיר ובלחמים: למשפחות. משפחות מן העם מגבורים שבהם עם כלי זיון שלהם להלחם באויבינו כאשר יבואו. ואעמיד מתחיתות וגו'. ואעמיד את העם וגו'. מקרא זה דוגמת והיו המים אשר תקח מן הים ויהי לך ביבשה (שמות 17) כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו וגו' (ספרי 13) עורי עורי דבור' עורי עורי שיר דברי וגו' (סופעי 10) לא לנו ה' לא לנו וגו' (ספרי קט"ו): (ח) ויֵאָרָא וְאָקוּם. כאשר ראיתי האויבים בלויים קמחי לדבר על החורים והסגים לרום להלחם באויבינו: על אחיכם. בשביל אחיכם: (ט) כי נודע לנו. הדבר אשר באו להלחם בנו: ונשב כלנו. חזרנו כלנו ממקום שנאספנו יחד לקראת האויבים כל אחד ואחד למלאכתו לבנין החומה: (י) ויהי מן היום ההוא. ומאז היום והלאה היו הלי הגבורים עושים בצנין החומה ושאר הלי

מצודת ציון

מצודת דוד

ואנחנו. אף לא נוכל לבנות בחומה מפני האויב: (ה) ויאמרו צרינו. ואויבינו אמרו נבוא פתאום על הנוכח ולא ידעו בדבר ולא יראה אותנו עד אשר נבוא אל חוכם ונאספו אותם ונבוא נבעל העלמה כי לא ידעו עוד. בלחומם שכל מהם דב בעבור הבנין: (ו) היושבים אצלם. בעניי הלרים והיו הם כנענים להם: ויאמרו לנו. היהודים הם הכרו וחרו אותנו עשר פעמים ויהי אמרו התקבלו מכל המקומות שבהם נאספנו חסיו כלם אשר בולסם השוכו עלינו למלחמה: (כ) גם היהודים בע"כ באו עם הלרים לחרו על הנוכח אצל בניו ונלפין הדבר בלתי יושלים להיות נשחיתים והם: (ז) מתחיתות למקום. מתחם מקום הבנין מחומתי החומה כלפי החוק: בצחחורים. בצבחי הסלעים: ואעמיד. יפגש אחריו לומר כהעמיד שם את העם כל משענה לעמדה עם הכנענים וגו'. למען ימנעו את הנוכח: (ח) ויֵאָרָא וְאָקוּם. בלתי כי עוף לרום ולחוק לבצם וקמחי ואמנתי אל החורים ונאספו: דברי. בשלול מעונו עמיה: על אחיכם. בעבור אחיכם וגו'. (ט) כי נודע לנו. אשר הנה בלויים נבוא עלינו פתאום וכשמרים את מוס: ויפר וגו'. כי לא באו מפניהם להלחם ולהשחית הבנין: ונשב. אסכ אשר שמענו כי הדלו נבוא שצנו אל החומה לעשות העלמה: (י) מן היום ההוא. אשר שמענו שחיו הלרים שלים נבוא עלינו לפלחמה:

וכשילת הכח לכל כושר (ד"כ כ"ח): הסבל. ענין ענינה משל כמו משל ככל (מ"ח ה'): (ה) והשבתנו. ענין כפול ונחמיה כמו שבה שמש (שערי י"ד): (ו) בצחחורים. בעליות הסלעים וקום הירוש שבו ויבוא מלפנין להם למח (שם ה') וכן על לחיח סלע (יחזקאל כ"ד): רשוחים. מחמת:

היום הוא חצי נערי עשים במלאכה וחצים מחזיקים והרמחים
 המגנים והקשתות והשרינים והשרים אחרי כל בית יהודה:
 " הבונים בחומה והנשאים בפל עמשים באחת יד עשה
 במלאכה ואחת מחזקת השלח: " והבונים איש חרבו אסורים
 על־מתניו ובונים והתקע בשופר אצלי: " ואמר אל־החרים
 ואל־הסגנים ואל־יתר העם המלאכה הרבה ורחבה ואנחנו
 נפרדים על־החומה רחוקים איש מאחיו: " במקום אשר
 תשמעו את־קול השופר שמה תקבצו אלינו אלהינו ילחם לנו:
 " ואנחנו עשים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים מעלות
 השחר עד צאת הכוכבים: " גם בעת ההיא אמרתי לעם איש
 ונערו ילנו בתוך ירושלים והיו־לנו הלילה משמר והיום
 מלאכה: " ואין אני ואחי ונערי ואנשי המשמר אשר אחרי
 איך־אנחנו פושטים בגדינו איש שלחו המים:

ה " ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה אל־אחיהם היהודים:

י"א ונחנו עושים.

י"א ונחנו עושים. צרכנו ז' מגילה כ': והיו לנו וגו'. עס ועס סהדין ל"ב:

רשי"י

הבזורים היו מנוונים ככלי זינס לשמור אחיהם העוקים במלאכה: והרמחי. וי"ו יסורה כעו וי"ו של ואיה וענה
 (כרשית ל"ו): והשרים. היו מחזורים אחרי כל שבט יהודה להיות זכרים במלחמה: (יא) הבונים בחומה
 וגו'. אופן שהיו בונים בחומה ואופן שהיו עומדים ונשאים המשאות ביד אחת היו עושים מלאכה ביד א' היו
 נשאים כלי זין: השלח. כלי קרב כמו מעבד בשלח (איוז ל"ג) וכן חברו מהם: (יב) והבונים. כולל הם
 בונים שהיו כולם חבורים איש חרבו על מחמו ובונים: אצלי. הוא היה תמיד אללי: (יג) הרבה. היא גדולה:
 (יד) ילחם לנו. ולחם בעדנו: (טו) איש ונערו. כל אחד ואחד מן הבונים ובחור אחד עמו: ילנו בתוך
 ירושלים. והילה היה להם למשמר והיום עושים מלאכה כנאל שלל היו ימים כלום: (יז) אין אנחנו פושטים
 בגדינו. תמיד היו זריזים במשמר: איש שלחו המים. מוסב על אף שלמעלה כמו (שמואל א' ז') יאלה עתק
 מפיהם אף איש ממנו פושט בגדו לשכב או לרחוק אוחס במים וכפל לשון הוא על אף הנחנו פושטים:
 שלחו. הפשטנו כמו (ויקרא ו') ופשט את בגדיו דמוסרגס ושלח:

ה (א) ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה. דלה העם העניים היו לועקים מאל: אל אחיהם היהודים. נשאל

מצורת דוד

מצורת ציון

(א) והרמחים. הו"ו ימיל: והשרינים. הוא כעין מלכות עשו
 מנהל ללכות בנחמה לכליל מנחת הכב והמים: (יא) עמשים.
 כמו עומדים במק"ד והוא עין עינים משל כמו יעמסק איש על
 חמוכו (נכשמו מ"ד): השלח. הכב כמו ועש שלל לרוב
 (ד"ה ז' ל"ב): (יב) אסורים. קטורים: (יג) נפרדים. פזורים:
 (טו) השחר. הוא האור הולך בשלח הוזהר עכס יגלה השמש:
 (ז) שלחו. עין הפשטנו כי ופשט את בגדיו (ויקרא ו') ה"א ושלח:
 אחיו הבא: לנו. צענונו: (טו) ואנחנו. חוזק לפקוד דבריו ולחזק שלל עזבו המלכה: והצים. הלי העם או הלי עמיו:
 מחזיקים. היו אוחזים בנעמיהם לשמור את הבונים: (טז) בעת ההיא. עד לא כלו בנין הסוהה: לעם. המה אשר מערי יהודה:
 בתוך ירושלים. לשמור וכן האויב כי מן יבוא: משמר. עוקים במחיה: מלאכה. עופקים במלכה: (יז) ואחי. חבלי:
 אשר אחרי. הננוכים אחרי ונעמיהם אלי: פושטים בגדינו. לשכב ונבלי לכות וכו' משד האויב: איש שלחו המים. ל"א
 זולתי הלש אשר היום הפשטנו כלומר הלכך לטוב עלמו צענוה הוא לבדו פשט את בגדיו והרי הוא כללו המים הפשטנו:
 ה (א) צעקת העם. מללה העם: אל אחיהם. על אחיהם העשוקים:

כ וַיֵּשׁ אֲשֶׁר אָמְרִים בָּנֵינוּ וּבְנֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ רַבִּים וּנְקַחְתָּהּ דָּגָן
 יִנְאָכְלָה וְנַחֲתָה: י וַיֵּשׁ אֲשֶׁר אָמְרִים שְׂדֵתֵינוּ וּכְרָמֵינוּ וּבְתֵינוּ
 אֲנַחְנוּ עַרְבִים וּנְקַחְתָּהּ דָּגָן בְּרָעֵב: י וַיֵּשׁ אֲשֶׁר אָמְרִים לוֹיְנוּ כֶסֶף
 לְמִדַּת הַמֶּלֶךְ שְׂדֵתֵינוּ וּכְרָמֵינוּ: י וְעַתָּה כִּבְשָׁר אַחֲיוּנוּ בְּשֵׂרֵנוּ
 כִּבְנֵיהֶם בָּנֵינוּ וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ כְּבָשִׂים אֶת־בָּנֵינוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ
 לְעַבְדִּים וַיֵּשׁ מִבְּנֵינֵינוּ נִבְכָּשׁוֹת וְאֵין לָאֵל יָדֵנוּ וְשְׂדֵתֵינוּ וּכְרָמֵינוּ
 לְאַחֲרִים: י וַיַּחַר לִי מְאֹד כִּי אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי אֶת־זַעְקָתְכֶם וְאֶת
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: י וַיִּמְלֶךְ לִבִּי עָלַי וְאָרִיבָה אֶת־הַחֲרִים וְאֶת־
 הַסַּנְגִּים וְאָמַרְתָּ לָהֶם מִשָּׂא אִישׁ־בְּאָחִיו אַתֶּם נִשְׂאִים וְאֶתֶן
 עֲלֵיהֶם קְהֵלָה גְדוּלָה: י וְאָמַרְתָּ לָהֶם אֲנַחְנוּ קָנִינוּ אֶת־אֲחֵינוּ
 הַיְהוּדִים הַנִּמְכָּרִים לַגּוֹיִם כְּדִי בָנוּ וְנִסְּאֵתְכֶם תִּמְכְּרוּ אֶת־אֲחֵיכֶם

כש"ן ימנית *יתר א'

רש"י

אחיהם היותם עשירים. (ב) ויש אשר אמרים. מהן עמם לדבריו למה היה זועקים יש מהם גדלה העם
 שהיו אומרים הנהנו רבים עם בנינו ובנותינו. ונקחה דגן. ועשה יש לנו למכור בנינו ובנותינו ליקח מהם
 דגן למען נחיה כך היו זועקים על היותם עשירים שלא היו רואים לפרנסתם: (ג) ויש אשר אמרים שדתינו
 ונו'. ויש מהם בעניים שהיו מהאוננים. ואומרים שדות וכרמים ובתי נהן לאחרים צערבון ומשכון ליקח דגן
 למזונותינו: ברעב. אחרי שאין מותרים לנו העשירים מנכסיהם לפרנסתו: (ד) ויש אשר אמרים לוינו כסף.
 ויש מהם אשר אומרים כבר לוינו כסף מאחרים על שדונונו וכרמינו לפרוע מהם המלך ומעשיו אין לנו כלום
 לאורך פרנסתנו: למדת המלך. למם המלך כמו (עזרא ד') מגדו בלו וסלך: (ה) ועתה כבשור אחינו
 בשרנו. ועכשו אנו חסובים ומזוהמים כחשנו מהם עשירים: כבגידה בנינו. כנתיבה מהם חסובים ומזוהמים
 כמו כן מזוהמים בנינו: והנה אנחנו כבשמים. ועשה יש לנו להיות כובשים ומוחלים בנינו ובנותינו לאחרים על
 עסק ומזונותינו: ויש מבנותינו נבכשות. וכבר יש קלה מזוהמותו שכן נכבשות לאחרים לעבדות: ואין לאל
 ידנו. ואין כה צדויה לעדותם: ושדתינו וברמינו לאחרים. אף עסק וכרמים מסרטו ביד אחרים לפרנסתו
 ומה נאלץ מעשה כי אין לנו צמח להספרנס: (ז) וישלך. ויועץ לבי בעלמי: ואריבה. נהווכחתי עם החורים
 והסבגים מהם העשירים: משא איש באחיו אתם נשים. מדוע אתם כך עושים היה לכם לפרנס העניים
 הללו ואתם מלוים להם ממון לכבוש בניהם ובנותיהם ושדוניהם וכרמייהם ובתיהם: ואתן עליהם קהלה גדולה.
 הקבלתי ואספתי עליהם קהלה גדולה לזעוק עליהם כדי לביישם: (ח) ואמרה להם. וכן אמרתי להם: אנחנו
 קנינו. כבר: את אחינו היותם. אשר בשנים מיד העובדי כוכבים ומגלות שהיו נמכרים להם: כדי בנו
 בחומי די ממון שגדונו: וגם אתם. ואף אתם תמכרו לעב"ם הם אחיהם הנכבשים חמת וידיכם לעבדות:

מצודת דוד

(ב) ויש ונו'. ויש מהם כ"ל קלום אנוה הנה בנינו ובנותינו
 והנהנו עלמינו הלא בנינו הנה וזכרנו א"כ מוחים: ונקחה.
 וע"כ נקח דגן מן השוק לאלול לחיותם נפשו כי אין לנו שיה
 שואה ואלוהים הכה אשם כסף והעשירים קופלים יד: (ג) אנחנו
 ערבים. מחוים הם צמטון צענו הכסף שמינו יד וקסה דגן
 צעה היעב שאין די שבוואה העדה לכלכל לחומנו צענו וכלומים
 מה ועשה מועה אט אין העשירים מעמיקים לנו כלום: (ד) למדת.
 להם מה המלך לוינו כסף על שדונונו וכרמינו ובנותינו ומה
 נאלץ מעשה אט אין שיה וכס: (ה) כבשור אחינו ונו'. כ"ל הלא אנוה עוטים ומזוהמים בנינו
 ונע"כ נקח בנינו צמקה למכרם לעבדים צענו חסרון הנחם: נבכשות. כבר הנה נבכשות ציד החורים צענו חות ממון ואין
 צנו כס להולין מידם והסרענו לומר הלא עוטים אנוה כמו העשירים ומדוע צענו חוסה הלא מהחלי שכלכלו לחומנו צמקה:
 לאודים. כבר הנה מחוים לאחרים צענו חוב ממון: (ז) וישלך. לבי יעץ אחי להחזיק צדכר ועשיתי מויב' עם השנים:
 משא ונו'. כ"ל ובי מהכחוי להם לאחיו העני שבוואה הלא צמקה צמחי לנחמן: ואתן. כ"ל נחמי עליהם קול גדול צענו יסיה
 אסיפ' גדול עמאר יצואו לקול הצעקה למען יבשו מוחם העם: (ח) אנחנו קנינו. הלא מלא קנינו בני העב"ם הם היותם הנמכרים
 להם מן העני: כדי בנו. כ"ל קנה כמי די אשר מלא' יד לפי העושה: וגם אתם. אשר להם צענו לעצונן צנו כס אתם עשו

וּנְמַכְרֵרְלָנוּ וַיַּחְרִישׁוּ וְלֹא מִצְאוּ דָבָר: * וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר לֵאמֹר תְּדַבֵּר
 אֲשֶׁר-אַתֶּם עֹשִׂים הֲלוֹא בִּירְאֵת אֱלֹהֵינוּ תִּלְכוּ מִחֶרֶפֶת הַגּוֹיִם
 אוֹיְבֵינוּ: * וְגַם-אֲנִי אֲחִי וַנְּעַרְי נְשִׁים בָּהֶם כֶּסֶף וְהָגַן נַעֲזֹבְדָנָא
 אֶת-הַמִּיֶּשָׁא הַזֶּה: * הֲשִׁיבוּ נָא לָהֶם כְּהִיּוֹם שְׂדֵתֵיהֶם כִּרְמֵיהֶם
 זֵיתֵיהֶם וּבְתֵיהֶם וּמֵאֵת הַכֶּסֶף וְהָדָגַן הַתִּירוֹשׁ וְהַיְצֵהֶר אֲשֶׁר אִתָּם
 נְשִׁים בָּהֶם: * וַיֹּאמְרוּ נָשִׁיב וּמֵהֶם לֹא נִבְקַשׁ בֶּן נַעֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר
 אַתָּה אוֹמֵר וַאֲקָרָא אֶת-הַכְּהֵנִים וְאֲשִׁבִיעֵם לַעֲשׂוֹת כַּדְּבַר הַזֶּה:
 * גַּם-חֲצַנְי נַעֲרַתִּי וַאֲמִרָה כָּכָה יַנְּעֵר הָאֱלֹהִים אֶת-כָּל-הָאִישׁ
 אֲשֶׁר לֹא-יִקָּוֶה אֶת-הַדְּבַר הַזֶּה מִבּוֹתוֹ וּמִגִּיעוֹ וּכְכָה יִהְיֶה נַעֲזֹר
 וְרָק וַיֹּאמְרוּ כָּל-הַקְּהָל אָמֵן וַיְהִלְלוּ אֶת-יְהוָה וַיַּעַשׂ הָעָם כַּדְּבַר
 הַזֶּה: * גַּם מִיּוֹם אֲשֶׁר-צִנְיָה אוֹתִי לְהִיּוֹת פָּחַם בְּאֶרֶץ יְהוּדָה
 מִשְׁנַת עֶשְׂרִים וְעַד שְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם לְאַרְתַּחְשַׁסְתָּא הַמֶּלֶךְ
 שְׁנַיִם שָׁתַיִם עֶשְׂרֵה אֲנִי וְאֲחִי לֶחֶם הַפָּחָה לֹא אֶכְלֵתִי: * וְהַפְּחוֹת

יתיר י' פתח כס"פ

רשי"י

ונמכרו לנו. והמעשה יבא לרוב קץ שהיו מכורים לנו מיד העב"ס: ויחרישו. שחקו ונחבישו ולא ידעו מה להשיב: (ט) לא טוב הדבר. רע הדבר בפני הקב"ה: מחרפת. מפני הרפת העב"ס שהם אויבנו: (י) וגם אני ואחי ונערי. חף היו וחבירי נשים בהם ומתן ולאחזו נעזבו ונמחלו להם כל הלוואות הללו: נשים. כמו (מלכ"י ז' ד') והגו'ם בא לקחת: (יא) השיבו נא. וחף אחס חששו כמוני למחול להם כל חובותיהם: ומאת הכסף. ורוב הכסף שהם חייבים להם עם הדגן והתירוש וגו': (יב) ויאמרו נשיב. והם אמרו להשיב ולמחול הכל: לעשות כדבר הזה. שהיו מוחלים גם הם: (יג) גם חצני נערת. חף אני בגדי חצני נערת: חצני. כמו (ישעיה ט"ט) והביאו בנדך בחוק: נערת. אישקוליי"ר בלע"ז כמו החנערי מעפר (סס): ככה ינער. ככה ינער הקב"ה את הנשוא ומכסוהם כל אותם שלא יהיו מוחלין חובותיהם: נעור ורק. בלא נכסים: (יד) אשר צוה אחי. מן הלב: פחם. כמו פחם שלטון דוגמת רקס שהוא כמו רקס: משנת עשרים. למך רדיוס כי אז עלה מבבל שנתאר (לעיל ב') ויהי בהדס ניסן שנה עשרים וגו': שנים שתים עשרה. שהם שנים עשרה שנים: אני ואחי. אני וחבירי אשר בלו עמי: לחם הפחה לא אכלתי. לחם שהוא ראוי למאכל הפחה שהם

מצורת ציון

הפסוק: ויחרישו. ושחקו: (יא) ומאת הכסף. שקלי הכסף: דתוריש. יין: דויצור. שון: (יג) חצני. בן יקרא כנף הבגד וכן הביאו בנדך בחוק: (ישעיה ט"ט): נערת. עלמי מנועת דבר זה בחוק להשיב מנוה מה שעליו כמו החנערי מעפר (סס) (יב): (יד) פחם. מלה שכלס:

מצורת דוד

מחם ומכרו אותם לעב"ס כמו הסנאים: ונמכרו. ומן העב"ס יהיו ממכרים לנו כי כד' אחס יתירם כלשני עשירי מלו חבל חף מקום לעדות חס מיד אחי: ולא מצאו דבר. לא מנלו חס להשיב: (ט) ביראת אלהינו. חס מחוקי צילת ח' מלכו לאן מחננת העב"ס כי לא חשמו עוד מהם חס' ח' שאלתי להם כדך מל"י לכו צילת ח' מחננת חכמת העב"ס מלא יתנו חספם צוה וכלום הוסיף ואומר חס לא מעשה למה עשה לפני הכרית: (י) נשים בהם. מלוים בהם: נעזבו נא. כמו מנוס נעזבו עשה את הלוואה הזו ומחלו להם: (יא) חצני. בן יקרא כנף הבגד וכן הביאו בנדך בחוק: (ישעיה ט"ט): נערת. עלמי מנועת דבר זה בחוק להשיב מנוה מה שעליו כמו החנערי מעפר (סס) (יב): (יד) פחם. מלה שכלס:

כמה חזקה השיבו להם השדום וגו': ומאת הכסף. חס מתן מנוס לנכח חף חס המון היו מלח כסף והוא מקלס קלר וסלנו חסר עזרו ומחלו מלח הכסף וגו': (יב) נשיב. חס השדום וגו': מהם לא נבקש. שישלחו חס החוב: בן נעשה וגו'. הוא כפל ענין ולחוק: ואשביעם. ע"י הכספים: (יג) גם חצני נערת. מנער הייתי כנף בגדי ולאחזתי לו כמו שנעכתי כנף בגדי והכי הוא נעור ורקי מן חבנק שסיה צו כמו בן ינער וגו': מברתי. מחכמי יתו: וטניעו. העוצר הנא ע"י יגיעה: וככה יהיה. כ"ל בן ישלר עד עולם חמער ומחוק: ויהללו וגו'. על שכן צלבם לעשות מלח: כדבר הזה. החינו השדום וכו'. ועזרו חס החובות: (יד) גם מ"ס. כ"ל גם הצורה חס עשיתי עם שכלל כי נעם חסר צוה החלק חס לריות ומחל להם בחוק יתרה והיא משלם וגו' כל אותן שסיה חס ונכרי הפנעניס לי כל חכלנו מחלל המועל להחיל חס הש"י מדתי העם: (טו) והפחות. חלל השדום הכלשטיס וגו'. חס הכפרו עול על הש"י:

הָרֵאשׁוֹנִים אֲשֶׁר-לִפְנֵי הַכְּבֻדוֹ עַל-הָעַם וַיִּקְחוּ מֵהֶם בְּלֶחֶם יַיִן
 אַחַד בְּכַף-שִׁקְלִים אַרְבָּעִים גַּם גָּעְרִיהֶם שָׁלְטוּ עַל-הָעַם וַאֲנִי
 לֹא-עָשִׂיתִי בֵּן מִפְּנֵי יְרֵאת אֱלֹהִים: ^ט וְגַם בְּמִלְאֶת הַחֹמָה
 הַזֹּאת הַחֻקֹּתַי וְשֹׁדֵה לֹא קָנִינוּ וְכָל-נְעָרַי קְבוּצִים שָׁם עַל-
 הַמְּלֶאכֶה: ^י וְהַיְהוּדִים וְהַסְּנֹנִים מֵאָה וַחֲמִשִּׁים אִישׁ וְהַבָּאִים
 אֵלֵינוּ מִן-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר-סָבִיבְתֵינוּ עַל-שַׁלְחָנִי: ^{יא} וְאֲשֶׁר הָיָה
 גַּעֲשֵׂה לַיּוֹם אֶחָד שׁוֹר אֶחָד צֹאן שֵׁשׁ-בָּרִוּוֹת וְצִפְרִים גַּעֲשׂוּ-לִי
 וּבֵין עֶשְׂרֵת יָמִים בְּכָל-יַיִן לְהַרְבֶּה וְעַם-זֶה לֶחֶם הַפֶּחֶה לֹא
 בִּקְשֵׁתִי כִּי-כִבְדָה הָעֵבֶדָה עַל-הָעַם הַזֶּה: ^{יב} וְכָרַח-לִי אֱלֹהֵי
 לְטוֹבָה כָּל אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי עַל-הָעַם הַזֶּה:

^{יג} וַיְהִי כַאֲשֶׁר נִשְׁמַע לְסַנְבַּלְט וְטוֹבִיָּה וְלִגְנֵשׁ הָעַרְבִי וְלִיְחִתָּר
 אֲבִיבּוֹ כִּי בָנִיתִי אֶת-הַחֹמָה וְלֹא-נֹתַר בָּהּ פְּרִיץ גַּם עַד-הָעֵת
 הַהִיא דְּלָתוֹת לֹא-הָעֲמַדְתִּי בְּשַׁעְרִים: ^{יד} וַיִּשְׁלַח סַנְבַּלְט וְגִנְשֵׁם

ת"א זכרה. כ"ה ל"ב:

רשי

מוחקין וזוהו אל הפסח מן המס: (טו) הכבדו על העם. הכבדו נוס על העם: ויקחו. והיו לוקחים מהם כשבייל המס לחם ויין: אחד כסף. אחר נסיונות הרפעים מתקלים של כסף וכך היו רבילים בכל פנה: גם געריהם. של פסח: (טז) החומה. מומה העיר: החוקתי. העסקתי לעסוק בה מדור: לא קנינו. ומשוחז של הסודים ססיו בונים החומה לא קנינו אזי ובני סיעתי על עסק דווקאן ססיו עוסקין בזנין החומה אבל הייתי מתן לסס מתנון כדי לפסח הבנין: על המלאכה. לפסח מדור: (יז) מאה וחמשים איש. היו אוכלים על שלמתי לצד הכרים הבאים עלינו מן הכורים סוף סס היו אוכלים על שלמתי: (יח) ואשר היה נעשה. ובכל יום ויום היו אוכלים על שלמתי סאר אחד ושסס לאן ולפסח הרבס: ברורות. פסחונו לפי עניינו שס לאן עשויות כענין סאמר חמס לאן עשויות (פ"א כ"ס): נעשו לי. לי חקון כמו וכן סבקר אשר עסס (בראשית י"ח): ובין עשרת ימי. ובכל יום ויום היו שוקים יין הרבס כדי שישר ספוק על עשרת ימים: ועם זה. ובסביל כל מעסס זה סהייתי מולא סלואוס כל קר: לחם. על מס הראוי לפסח: לא בקשתי. לא שלמתי מן העם סשרי כבדה וזקוקה עבודת בנין החומה עליסס:

ך (א) ולא נותר בה. בזמננו העיר: דלתות לא העטרתי. שלא נעשו לדתח כשערי העיר:

מצודת ציון

(טז) אחד. סוק כענין מלכד כ"ל לצד הרעיוס שקלים לקחו עוד כלסס ויין: שלטנו. מלטו: (יח) נעשה. ענין חקון כמו וימסס לעשות וזוהו (בראשית י"ח): ברורות. מלסון צריכה וצמיחה: ך (א) פריץ. שנייה:

מצודת דוד

ויקחו מהם. לקחו מהם כסף כענין לוקח לחם ויין די סקוסס ללכד הרעיוס שקל כסף ככל עסס: נעריהם. של הפסח הרבסוסיס: (טז) וגם. סף העוטה סאלס עשיתי כי לחתי כולללסס ססותי ורעונו לומר מרזו הייתי לח סגוסיס לכל ילכו ייחסי מן המלכסה: ושרדה וגו'. רלה לוור עסס כי כענין סלססס המלכסה לא עסקו כולללססן להמולא לעלססס די סקוסס ע"ל"ל לא קנינו מהס סדה לכללסס צדתי מסיך סהלה כ"ל כדס כדסס סלכ סיימי מפיכסס: על המלאכה. לעשות כולללסס גס סהס: (יז) והיהודים. לונו לומר מסיך סהס סהין סהס עס סקניס כסססר ק"ן איס: וגם הבאים וגו'. סס סגיוס סלכ צלו להסגיוס כל אלה היו אוכלים על שלמתי: (יח) ליום א'. למלכל יום ס': ברורות. כסססו וסווסו: וצפריס. מימי עוסוס: ובין עשרת ימים. כ"ל יום אחד מנין. כל עססס ימיס סיימי מסיך לווסס ככל מימי יין לכרנה מל: ועם זה. סף סהיה לכי מרובס עס כל זה לא כקשתי מן העס לחס סססס: כי כבורה. עזרת עס סלכך ובנין ססווס סהס כדסס עליסס ולא יכלו לעסק כולללסססס ולססססר די סקוסס ועוד לחס לי לחס סססס: (יט) לטוביה. לססו לי לפסח ולזכוס: העם הזה. כענין עונס סהס סס:

ך (א) גם עד העת ההיא. כ"ל גם כשנע לחם אחר עד העת ההיא עזיף לא סססססי דלמח כשעריס וסמר זה לססססי מה ססססר למסס סססר סלכ סענייה לסססר עלמו כסילכ כי סלכיס יצונו עליו לכן סמר כי סענו סלכ סססססי סלמסס

אלי לאמר לכה ונועצה יחדו בכפרים בבקעת אונו והמה
 חשבים לעשות לי רעה: ^י ואשלחה עליהם מלאכים לאמר
 מלאכה גדולה אני עשה ולא אוכל לרדת למה תשבת
 המלאכה כאשר ארפה וירדתי אליכם: ^י וישלחו אלי כדבר
 הנה ארבע פעמים ואשיב אותם כדבר הנה: ^י וישלח אלי
 סנבלט כדבר הנה פעם חמישית אתגערן ואגרת פתוחה
 בידו: ^י כתוב בה בנוים נשמע ונשמע אמר אתה והיהודים
 חשבים למחוד על-כן אתה בונה החומה ואתה הנה להם למלך
 כדברים האלה: ^י וגם נביאים העמדת לקרא עליה בירושלם
 לאמר מלך ביהודה ועתה ישמע למלך כדברים האלה ועתה
 לכה ונועצה יחדו: ^י ואשלחה אליו לאמר לא נהיה כדברים
 האלה אשר אתה אומר כי מלבד אתה בודאם: ^ט כי כלם
 מיראים אותנו לאמר ירפו ידיהם מן המלאכה ולא תעשה

הא' נהה

רשי

(ב) בכפרים. סם מקום הוא: אשר בבקעת אונו. כך סם הבקעה: והמה חשבים עלי. הכנתי מהם
 שהיו חושבים עלי להרגני סם: (ג) מלאכה גדולה אני עשה. מנני העיר: למה תשבת. למה חסתי
 המלאכה בעלי: כאשר ארפה. ידו מן הבנין וירדתי אליהם לדבר ולהעוד אליהם: (ד) את גערו. על ידי
 גערו: ואגרת פתוחה בידו. כתב אגרת שלח לי על ידי: (ו) כתוב בה. בזהוה אגרת: בנוים נשמע. שמוע
 לכל הגוים שמהם וכל היהודים חושבים למרוד: ונשמע אומר. גשמו הוא גם הערבי ופסרונו כלהם שאומר
 לחצירו כי הוא הדבר ופלוני אומר: כדברים האלה. מוסב על כהוב זה ומקרא מסורס הוא וארי הוא כאלו
 לאמר כהוב זה כדברים האלה בגוים נשמע וגו': (ז) וגם נביאים וגו'. על ומועלי יחדו היה כהוב בלגרת.
 כנביאים. בעלי לשון כמו בורא יב שפחים (ישעיה כ'): לאמר. שאומרו יש מלך ביהודה: ועתה ישמע למלך.
 אחרי שנקראה מלך ישמע למלך כדברים האלה: (ח) כי מלבד. הרי כי במקום אלה: בודאם. קוטע' כנעאל"ט
 בע"ז כמו אשר זה מלכו: (ט) כי כלם. כי כל הגוים: מיראים אותנו. מתייראים ממנו וכך הם אומרים

מצודת דוד

ויחלם המה לצוא צעיר: (ב) ונועדה יחדו. נעשה ועד וקצין
 צעירים והוא סם מקום העומד בבקעת אונו: והמה חשבים.
 זהו מדברי חמניו שאמר קנה שכלמי לדעת שמהם חושבים להכניי
 שמה: (ג) מלאכה גדולה. פסק גדול והנה הכנתי: למה
 תשבת. למה אעשה כאלה שישבעל הנולד' כאשר ארפה יד
 ומנה וארד אליהם כי כאשר ארפה יד ומנה שנועל הנולדה וכל
 וכל: (ד) כדבר הנה. צ"ל האומר למעלה לכה ומועדה וגו':
 ואשיב אותם כדבר הנה. מלאכה גדולה וגו': (ה) את גערו. עם נערו: ואגרת. ונולד הדבר הוא שלם עוד בידו אגרת פתוחה
 מצלי חותם וכאומר לא בפקד דברתי וכל הכוה לקרות יצא ויקרא: (ו) כתוב בה. ודבר זה כהוב זה: בנוים נשמע. בין
 הע"ס כשמוע וגם גשמו אומר חלה אשר חלם ווליס למרוד צמלך וע"כ הננה החומה להתחוק בנצלר העיר וחסה להם למלך:
 כדברים האלה. כ"ל כדברים האלה כשמוע צע"ס וגם זה מדברי האגרת: (ז) וגם נביאים. כ"ל ועוד הוספה לכנס הדבר כי
 העומד בעלי לשון היהודים לסדר אוננים צנועב הדיבור לכהם יקראו עליך ציושלים צנוקסו רב לאמר חלה מלך ביהודה:
 ועתה ישמע למלך. כ"ל פן יהיה הדבר כשמוע לנלך ונכה חיה צאחרונה לזה לכה ענה ומועלי יחדו מה לעשות אין להעלים
 הדבר: (ח) לא נהיה. אין דבר זה כשמוע צנוים רק חלה בעלנך ונולדה הכוב הזה מלנך: (ט) כי כלם. שכי לבצער חלם
 כולכם הייתם ונפסיים אחרו כי הלאנו בעגור הפחד יכפו ידיהם מנולדה צנוי החומה ולא חשבה עוד ור"כ לכוויים חשבו וליך
 ח"כ האמר ענה לחזק חל ידי בעלם ככונה וארי ככסך לארוב אין זמא. או כאומר היה העבר אין וענה שכל חזק חל ידי

מצודת ציון

(ב) ונועדה. מלשון וועד ואסיפה כמו ויעודו כל המלכים (יהושע
 י"ב): (ג) תשבת. מלשון השנהה ובעול: ארפה. על' כשיון:
 (ד) ונשמע. הוא גם הערבי וכן יתר יהודי: הנה. הוא מלשון
 הו': (ה) נביאים. ענינו בעלי הדבר כמו יב שפחים (ישעיה
 כ'): (ו) בודאם. עין הנולדה הכוב וכן דרך תמים יחישו
 (איוו י"ב): (ז) כלם. ענינו כמו כולכם ודומתו ואולם כולם
 ונועדה. מלשון וועד ואסיפה כמו ויעודו כל המלכים (יהושע
 י"ב): (ג) תשבת. מלשון השנהה ובעול: ארפה. על' כשיון:
 (ד) ונשמע. הוא גם הערבי וכן יתר יהודי: הנה. הוא מלשון
 הו': (ה) נביאים. ענינו בעלי הדבר כמו יב שפחים (ישעיה
 כ'): (ו) בודאם. עין הנולדה הכוב וכן דרך תמים יחישו
 (איוו י"ב): (ז) כלם. ענינו כמו כולכם ודומתו ואולם כולם

ועתה חוק את־ידי: וְאָנֹכִי בָאתִי בֵּית שְׁמֵעִיָּה בְּיַד־לִילָה בֶּן־
 מְהִיטְבָּאֵל וְהוּא עֲצוּר וַיֹּאמֶר נִנְעַד אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים אֶל־תּוֹךְ
 הַהִיכָל וְנִסְגְּרָה דְלַתוֹת הַהִיכָל בִּי בָּאִים לְהַרְגֶּה וְלִילָה בָּאִים
 לְהַרְגֶּה: ^י וַאֲמָרָה הָאִישׁ כְּמוֹנִי יִבְרַח וּמִי כְמוֹנִי אֲשֶׁר־יָבֵא
 אֶל־הַהִיכָל וְחִי לֹא אָבוּא: ^י וַאֲבִירָה וְהִנֵּה לֹא־אֱלֹהִים שְׁלַח
 בִּי הַנְּבוּאָה דְבַר עָלִי וּמִזְבִּיָּה וּסְנַבְלַט שְׂכָרוֹ: ^י לְמַעַן שְׂכוֹר
 הוּא לְמַעַן־אִירָא וְאֶעֱשֶׂה־בֵּן וְחִמָּאתִי וְהִיָּה לָהֶם לְשֵׁם רַע לְמַעַן
 יִחַרְפוּנִי: ^י וְכִרָה אֱלֹהֵי לְמוֹבִיָּה וּלְסַנְבַלַּט כְּמַעֲשֵׂי אֱלֹהֵי וְגַם
 לְנוֹעַדְיָה הַנְּבִיאָה וְלִיתֵר הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ מִרְאִים אוֹתִי:
^{טו} וְתִשְׁלַם הַחוּמָה בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה לְאַלּוּל לְחֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם
 יוֹם: ^{טז} וְהִי בְּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ כָּל־אֹיְבֵינוּ וַיִּרְאוּ כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר

*קמץ ב"ק י"א א"ב"י

רש"י

ירפו ויחסו וגו': ועתה חוק את ידי. לסייעני בצנין החומה: (י) והוא עצור. שמאלו צנינו: ויאמר נועד. אוחו שמעיה היה נביא שקר וקבל שחד מן סנבלט וחזקיוו להסחיד את נחמיה כדי לנעול את המלחמה: כי באים להרגך. שהרי יצואו להרגך סנבלט וחזקיוו: ולילה באים. ועל כן הווארו לכנס צהיכל ולסגור הדלתות שעדיין לא נעשו לדלתות שערי העיר כמה שנאמר בחללה הפרשה גם עד העם הסוּל. לדלתות לא העמדתי בשערים: (יא) האיש כמוני יברח. חמיהם את איש כמוני יברח ליכנס צהיכל: לא אבוא. לא חכנס עם מפני פחד היותה ולא חשבוני של המלוא על הקב"ה שלא יבא ויכנס ור צהיכלו: (יב) ואכירדה. הכרתי. צדקו של שלח שלחו הקב"ה צדק זה שצאצור עברה מפני פחד המיתה: כי הנבואה דבר עלי. שהרי הוא דבר הדברים הללו עלי בשם נבואה: שכרו. כל אחד ואחד מהם שכרו מפני שנתנו לו שכר להסחידו חיבטל צנין החומה: (ג) למען שכור הוא. אמר לי הדברים הללו: למען אירא. כדי שחורף מהם להיום עשה כן לכנס צהיכל ולהיות הוטל: והיה להם לשם רע. לנזיז טיהיה להם לשם רע לחרפני בעציה זו: (יד) וגם לנועדיה הנביאה. היא ושאר נביאי הסקר קבלו שכר מסנבלט וחזקיוו כדי להסחידו בנבואה שקרית: (טו) בעשרים וחמשה. ימים להדש אלול בשנה עשרים לדרוים המלך בשנתה כ' לדרוים עלה נחמיה מצבל ובחוסו טיה צנה חרבות ירושלים: לחמשים ושנים יום. סוף. כ"ב יום מיום שהסחילו לבנותו נבחרו צנין החומה: (טז) ויהי כאשר שמעו כל אויבנו. דבר זה שנסלם צנין החומה: ויראו כל הגוים. וכאשר ראו כל העכ"ס שנגמר

מצודת דוד

מצודת ציון

שצניו (שס י"ז): (י) עצור. מעוכב וכן נעלל' כל אחד (שופטים י"ג): (יב) וסנבלט. הו"ו היא צמקוס או כמו ומקלל שני ולאנו (צמון כ"ב):

צדקי כחומים ואל מוסקף להסחיד עוד: (י) והוא עצור. היה מעוכב לשבח צניו: נועד. נעשה ונעד להקפך אל ציה האלהים: ובשרדה דלתות ההיכל. להסחוק בה מפני סנבלט ואחיו כי עדיין לא העמידו דלתות בשערי העיר כנש"ל ויכול לבא בה כל הנוטה: ולילה באים. ולא הניע להיות כמור מיהם צלשוין לילה: (יא) האיש כמוני יברח. וכי איש כמוני יבחר מן האויב הלא כלביו החשש ובחוסר היה גם זכועני משל' לי להלחם עמו: ופי' כמוני. ועוד מיי הוא הזר כמוני אשר יצוא אל ההיכל ושכר מ' כי הלא עות יונת ובכו"ש והזר הקרב יונת (במדבר ג'): לא אבוא. לכן לא אצוא אל ההיכל: (יב) ואכירדה. הכרתי זו שלא שלחו ה' ר"ל אין עלחו צמחונה בחולום ה' אבל הנוטה להכשילני בעציה: כי הנבואה. כי אונג אשר הנבואה דבר אלי ללכת אל ההיכל והנה הכנה כיות והל' לבניו ומדוע ש"כ יורה לעבור מלוחו כי איש אוננו ונדעמו היה נוקוס לונע מפני פקוס נשח קומה הדבר אבל ה' לא יורה שחוד שכור אונג כן: למען אירא. מקנבלט ואעשה כן כדצניו לבוא אל ההיכל ולהטעם צנה: (יג) למען שכור הוא. צעור שחוד שכור אונג כן: למען אירא. מקנבלט שכו להכשיל אותי צעמתי: והיה להם. והיה לסנבלט ואחיו עלי דבר עם רע שלי זר ובחתי אל ההיכל למען יסכמוני צנה השם היעו חוהו עלם חונת העלה היעול: (יד) וברדה וגו'. לננוול לכ"א כמעשו אלה: וגם לנועדיה. וגם זכור לשלם גנוול לנועדיה נבואה שקרית ושאר נביאי הסקר אשר היו נחמדים אותי בשקרים צעור כי קבלו שכר מפניהם וסנבלט: (טו) לחמשים ושנים יום. לקוף י"ב יום ממה שהסחילו: (טז) כאשר שמעו. שנסלם צנין החומה צנין קלף ויראו. העכ"ס אשר נקסעו ראו צעיעים מיהם הננין:

סְבִיבֵתֵינוּ וַיִּפְּלוּ מֵאֵד בְּעֵינֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי מֵאֵת אֱלֹהֵינוּ נַעֲשֶׂתָה
 הַמְּלָאכָה הַזֹּאת: "גַּם בְּיָמִים הָהֵם מֵרַבִּים חָרֵי יְהוּדָה אֲנִרְתִּיהֶם
 הוֹלְכֹת עַל־מִזְבִּיחַ וְאֲשֶׁר לְמִזְבִּיחַ בָּאוֹת אֲלֵיהֶם: " כִּי־רַבִּים
 בִּיהוּדָה בְּעַלְי שְׁבוּעָה לוֹ כִּי־חָתָן הוּא לְשִׁכְנָה בְּן־אָרֶחַ וַיְהוֹחֲנָן
 בְּנֹו לָקַח אֶת־בֵּת־מִשְׁלֵם בֶּן־בְּרַכְיָה: " גַּם מִזְבֵּחֵנוּ הָיוּ אֹמְרִים
 לְפָנָי וַדְּבָרֵי הָנוּ מוֹצִיאִים לוֹ אֲנִרוֹת שְׁלַח מִזְבִּיחַ לְיִרְאֵנִי:

ו " וַיְהִי בְּאֲשֶׁר נִבְנְתָה הַחוֹמָה וַאֲעֲמִיד הַדְּלָתוֹת וַיִּפְקְדוּ
 הַשְּׂוֹעְרִים וְהַמְּשֻׁרְרִים וְהַלְוִיִּם: " וַאֲצִוָּה אֶת־חֲנָנִי אֶחָי וְאֶת־
 חֲנַנְיָה שֶׁר הַבִּירָה עַל־יְרוּשָׁלַם כִּי־הוּא כָּאִישׁ אֵמֶת וַיֵּרָא אֶת־
 הָאֱלֹהִים מֵרַבִּים: " וַיֹּאמֶר לָהֶם לֹא יִפְתְּחוּ שַׁעַר יְרוּשָׁלַם עַד־
 חֵם הַשָּׁמֶשׁ וְעַד הֵם עֹמְדִים יִגְיִפוּ הַדְּלָתוֹת וְאֶחָזוּ וְהַעֲמִיד
 מִשְׁמֹרוֹת יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם אִישׁ בְּמִשְׁמֹרוֹ וְאִישׁ נֹגֵד בֵּיתוֹ: " וְהָעִיר
 רַחֲבַת יָדַיִם וְגִדְלָה וְהָעַם מְעַט בְּתוֹכָהּ וְאִין בָּתִּים בְּנוּיִם:
 " וַיִּתֵּן אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי לִבִּי וַאֲקַבְּצָה אֶת־הַחֲרִים וְאֶת־הַסְּנַיִם וְאֶת־

יִיָּא סְבִיבֵתֵנוּ * סַגְלָא בְּלֹא מַקָּה * יִתִּיר *

רש"י

בנין חומת העיר: ויפלו מאד בעיניהם. נפלו הם עלמם בעיניהם שהיה מואסים בעלמם כי נפל פחד
 היהודים עליהם: (יז) חרי יהודה. שרי יהודה: על טוביה. אל טוביה ישראל רשע היה: ואשר לטוביה.
 ולאחר אשר לטוביה: (יח) כי רבים ביהודה. שהיו שרים רבים ביהודה אשר היו לו לטוביה בעלי ברים וטובים:
 כי חתן הוא. אותו טוביה לשכניה: ויהוה בן. של טוביה: בת משלם. אותו משלם שר ובלול היה: (יט) גם
 טובותיו. של טוביה היו מספרים לפני אותו בעלי שבועתו וקרוביו: טובותיו. ששפרותיו"ש בלע"ז: היו מוציא
 לו. להכריז לו לטוביה: אגרות שלח טוביה. אגרות היה שלח חדר להספידו שלח לבנות לבנין החומה:
 ד (א) ויפקדו. עשה נעשו הלויים על פקודתן להיות שוערים ומשוררים מן הלוי' צב' המקדש: (ב) על
 ירושלים. לשמור שערי ירושלים: מרבים. מימים רבים: (ג) עד חם השמש. עד חל' היום שהיה
 היום גדול: ועד הם עומדים. ובעוד שהשוערים פתוחים והיו עומדים שלח יוזו עד יגופו ויסגרו הדלתות
 והרולה ללא יאל מן העיר והרולה ליכנס יאל ויכנס כל כך היו עושים מפני האויבים: ואחזו. הדלתות
 לסוגרם: משמרות ישבי ירושלים. מושגי ירושלים העמירו משמרות ביע"ש בלע"ז: (ד) רחבת ידים. רחבת

מצודת דוד

ויפלו. היו פתוחים ומופלים בעיני עמם לעול יפול:
 כי מאת אלהינו ונ' לפי המהירות הרב היה: (יז) גם בימים
 הרבים. אף אחר השלום הניין עם כי ראו אשר נעשה מהם
 האלהים ע"כ: רבים מפני יהודה היו שולמים אגרות אל טוביה
 והאגרות אשר לטוביה היו צמות אליהם דרך הכנה ומיכה: (יח) בעלי שבועה לו. היה להם כריחה צרים עמו: כי הרגו. קנאו'
 היה חתן שבני' שה' שר וגדול ציטקאל: ויהוה בן. של טוביה: (יט) גם טובותיו. דברים טובים הנמלא בטוב' היו לטוביה
 לפני לחנן יקניו אותו: ודבר'. מה שדברתי עליו מדברי צח היו מנבין לו ולכן החניו לטוביה אגרות להספיד אותו:
 ד (א) ויפקדו. היו ממיים את השוערים והמשוררים איש איש על עבודתו: והלויים. הם הממונים על אגרות צום ה' וכו':
 (ב) ואצוה ונ'. על ירושלים כ"ל להיות ממונים על שמיכה העיר: כי הוא. כי הוא חניו היה נראה כלשם חמם וכל
 את ה' מימים רבים: (ג) עד חם השמש. עד יחמת השמש בחלית החמימות והוא צפלי היום: ועד הם עומדים. ונעז
 שהממונים עומדים יקנו את הדלתות וחל"כ ילכו הממונים לציחם: ואחזו. החזיקו בדבר החניו האלה והיו זכירים צה: והעמידו.
 סעמולו שומרים מושגי ירושלים: איש במשמרו. כל איש יסגור צבעני העיר צעה צל זמן שממרו קצבו לו ומלמד זל' יסגור
 צל צימו: (ד) והעיר. כ"ל חמו לפי שהעיר כהנה מקום ולחוסה צילור חמו וכו': רמזים אלהים ז' חמו כי היה חמו
 מספיק: ואין בתים בנוים. כ"ל אינם בנוים בחתך רב להסגור צה מפני החיוב ובעצול כל זה לכך שמיכה משלח: (ה) אל לבי.

מצודת ציון

(טז) ויפלו. עיניו שלחו ונתקנו כמו נופלים מעללים (יחזקאל
 צ"ג):
 ד (א) ויפקדו. מלשון פקודים ונזכרות: (ג) יגופו. יקניו כי
 והאגרות אשר לטוביה היו צמות אליהם דרך הכנה ומיכה: (יח) בעלי שבועה לו. היה להם כריחה צרים עמו: כי הרגו. קנאו'
 היה חתן שבני' שה' שר וגדול ציטקאל: ויהוה בן. של טוביה: (יט) גם טובותיו. דברים טובים הנמלא בטוב' היו לטוביה
 לפני לחנן יקניו אותו: ודבר'. מה שדברתי עליו מדברי צח היו מנבין לו ולכן החניו לטוביה אגרות להספיד אותו:
 ד (א) ויפקדו. היו ממיים את השוערים והמשוררים איש איש על עבודתו: והלויים. הם הממונים על אגרות צום ה' וכו':
 (ב) ואצוה ונ'. על ירושלים כ"ל להיות ממונים על שמיכה העיר: כי הוא. כי הוא חניו היה נראה כלשם חמם וכל
 את ה' מימים רבים: (ג) עד חם השמש. עד יחמת השמש בחלית החמימות והוא צפלי היום: ועד הם עומדים. ונעז
 שהממונים עומדים יקנו את הדלתות וחל"כ ילכו הממונים לציחם: ואחזו. החזיקו בדבר החניו האלה והיו זכירים צה: והעמידו.
 סעמולו שומרים מושגי ירושלים: איש במשמרו. כל איש יסגור צבעני העיר צעה צל זמן שממרו קצבו לו ומלמד זל' יסגור
 צל צימו: (ד) והעיר. כ"ל חמו לפי שהעיר כהנה מקום ולחוסה צילור חמו וכו': רמזים אלהים ז' חמו כי היה חמו
 מספיק: ואין בתים בנוים. כ"ל אינם בנוים בחתך רב להסגור צה מפני החיוב ובעצול כל זה לכך שמיכה משלח: (ה) אל לבי.

העם להתיחש ואמצא ספר תיחש העולים בראשונה ואמצא
 כתוב בו: אלה בני המדינה העלים משבי הגולה אשר
 הגלה נבוכדנצר מלך בבל וישבו לירושלם וליהודה איש
 לעירו: הבאים עם זרבבל ישוע נחמיה עזריה רעמיה נחמני
 מרדכי בלשן מספרת בגני נחום בענה מספר אנשי עסישראל:
 " בני פרעש אלפים מאה ושבעים ושנים: " בני שפמיה שלש
 מאות שבעים ושנים: " בני ארה שבע מאות חמשים ושנים:
 " בני רפחת מואב לבני ישוע ויואב אלפים ושמנה מאות ושמנה
 עשר: " בני עילם אלף מאתים חמשים וארבעה: " בני ותוא
 ושמנה מאות ארבעים וחמשה: " בני זכאי שבע מאות ושישים:
 " בני בניו שש מאות ארבעים ושמנה: " בני בניו שש מאות
 עשרים ושמנה: " בני עזנר אלפים שלש מאות עשרים ושנים:
 " בני אדניקם שש מאות ושישים ושבעה: " בני בניו אלפים
 ושישים ושבעה: " בני עדין שש מאות חמשים וחמשה: " בני
 אמר לחוקיה תשעים ושמנה: " בני השם שלש מאות עשרים
 ושמנה: " בני בצאי שלש מאות עשרים וארבעה: " בני חרף
 מאה שנים עשר: " בני גבעון תשעים וחמשה: " בני אנשי בית
 לחם ונטפיה מאה שמונים ושמנה: " בני אנשי ענתות מאה עשרים
 ושמנה: " בני אנשי בית עזמות ארבעים ושנים: " בני אנשי קרת
 יערים כפירה ובארות שבע מאות ארבעים ושלשה: " בני אנשי

ח"א הבאים עם. מגילה ז' ומסוף ק"ה:

י"א ג"י י"א ח"ה

רשי"י

מקום וגדולה: (ה) להתיחש. לחקור ויחוסן. העולים בראשונה. ממוקן היסודים העולים עם עזרה בראשונה:
 ואמצא כתוב בו. כל אלה הדברים היו ככונים באותה אגרת אלה בני המדינה העולים וגו' עד והגדלות
 ספלו על קרבן העלים (לקמן י' ל"ה): (ו) וליהודה. למדינת יהודה: איש לעירו. כל אחד לעירו.
 (ז) הבאים עם זרבבל. אשר באו משבי הגולה עם זרבבל: ישוע. הוא יהושע בן יהוהלק הסקן הגולה.

מצודת דוד

מצודת ציון

העיר אה לני אל הדב: להתיחש. לחקור יחוסן: העולים. וסגנה הולם (מלבי"ם ד' ט"ו) ומשפוח: (ה) להתיחש. ענין
 בראשונה. של העולים כבאשונה עם זרבבל ומלא כתוב זו
 חוכן הדברים החמורים למטה צענין: (א) אלה בני. הוא חוכן הכתוב זה אלה בני המדינה וגו' כ"ל אלה בני מדינה ל"ה העולים
 עשה ומה שהיו בשבי הגולה וגו': וישבו. עשה שבו כ"ל לעירו. אשר הגלה ממנה: (ז) הבאים. אשר באו עמה למקום עם
 זרבבל וגו': ישוע. הוא יהושע ב"ג: מספר אנשי. זה המספר של המבואים וכן כל איש ואישים שבחוקה: (ח) בני פרעש.
 יש ומה וחכיר על שם אב המשפחה ויש ומה על שם עירם: (י"א) עזרת מואב. הוא בל צמאש: לבני ישוע ויואב. כלל לומר
 פן בני ישוע ופן בני יואב שהיו מבני פסח מואב עמקם היו אלפים וגו': (כ"א) בני אמר לחוקיה. נתן קיומן על אשר לומר

הַרְמָה וְגַבְעַי שֵׁשׁ מֵאוֹת עֶשְׂרִים וְאַחַד: ^א אֲנִישֵׁי מִבְּמִם מֵאָה
וְעֶשְׂרִים וּשְׁנָיִם: ^ב אֲנִישֵׁי בֵּית־אֵל וְהָעִי מֵאָה עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה:
^ג אֲנִישֵׁי נְבוּ חַמְשִׁים וּשְׁנָיִם: ^ד בְּנֵי עֵילָם אַחַר אֶלֶף מֵאֹתִים
חַמְשִׁים וְאַרְבָּעָה: ^ה בְּנֵי חֶרֶם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים: ^ו בְּנֵי יִרְחֹו
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַרְבָּעִים וְחַמְשָׁה: ^ז בְּנֵי לֹד חֲדָיִד וְאֲנֹו שְׁבַע מֵאוֹת
וְעֶשְׂרִים וְאַחַד: ^ח בְּנֵי סְנָאָה שְׁלֹשָׁת אֶלְפִים תִּשְׁעַ מֵאוֹת
וּשְׁלֹשִׁים: ^ט הַכְּהֻנִים בְּנֵי יִדְעִיָה לְבֵית יִשׁוּעַ תִּשְׁעַ מֵאוֹת
שְׁבַעִים וּשְׁלֹשָׁה: ^י בְּנֵי אֶמֶר אֶלֶף חַמְשִׁים וּשְׁנָיִם: ^{יא} בְּנֵי פִשְׁחֹור
אֶלֶף מֵאֹתִים אַרְבָּעִים וְשֶׁבַע: ^{יב} בְּנֵי חֶרֶם אֶלֶף שְׁבַעִים עֶשְׂרִי:
^{יג} הַלְוִיִם בְּנֵי־יִשׁוּעַ לְקַדְמִיָּאֵל לְבְנֵי לְהוֹדִיָּה שְׁבַעִים וְאַרְבָּעָה:
^{יד} הַמְשֻׁרְרִים בְּנֵי אֶסְפָּה מֵאָה אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה: ^{טו} הַשְּׁעָרִים
בְּנֵי־שָׁלֹם בְּנֵי־אֶמֶר בְּנֵי־מִלְמָן בְּנֵי־עֲקֹוב בְּנֵי חַמְטָא בְּנֵי שְׁבִי
מֵאָה שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה: ^{טז} הַנְּתִינִים בְּנֵי־צַחָא בְּנֵי־חֲשַׁפָּא בְּנֵי
מִבְּעוֹת: ^{יז} בְּנֵי־קֹרֶם בְּנֵי־סִיעָא בְּנֵי פְדוּן: ^{יח} בְּנֵי־לְבָנָא בְּנֵי
חֲנָבָא בְּנֵי שְׁלָמִי: ^{יט} בְּנֵי־חַנָּן בְּנֵי־גִדְלָל בְּנֵי־נָחַר: ^כ בְּנֵי־
רֵאִיָּה בְּנֵי־רֵצִין בְּנֵי־נִקְדָּא: ^{כא} אֲבִנְיָגוֹם בְּנֵי־עֹזָא בְּנֵי־פֶסֶח:
^{כב} בְּנֵי־בִסִי בְּנֵי־מְעוּנִים בְּנֵי נְפוּשְׁסִים: ^{כג} בְּנֵי־בִקְבוּק בְּנֵי־חֲקוּפָא
בְּנֵי חֲרֹחֹור: ^{כד} בְּנֵי־בְצִלִית בְּנֵי־מַחֲדָא בְּנֵי חַרְשָׁא: ^{כה} בְּנֵי־
בְּרָקוֹם בְּנֵי־סִיסְרָא בְּנֵי תַמַּח: ^{כו} בְּנֵי נְצִיחַ בְּנֵי חַמְיָפָא: ^{כז} בְּנֵי
עֲבָדֵי שְׁלֹמֹה בְּנֵי־סוּמִי בְּנֵי־סַפְרַת בְּנֵי פְרִידָא: ^{כח} בְּנֵי־יַעֲלָא
בְּנֵי־דַרְקוֹן בְּנֵי גִדְלָל: ^{כט} בְּנֵי שְׁפַטְיָה בְּנֵי־חַפְטִיל בְּנֵי פַכְרַת הַצְּבִיִים

*להודיה קרי *ניא לַגְּנָה *נפישסים קרי

רש"י

השמונים הללו פעמוס הם מכוונים עם השמונים של מעלה ופעמוס יש שאינם מכוונים זה כנגד זה ולא דקוק
המקרא בחשבונות כל כך אבל הכלל שזה לכאן ולכאן שאלמר:

מצודת דוד

ימוס הוא הודעם סדק הדוכום עין המשפחות ומי אביהם: שהיה נזרע חזקיהו: (לג) נבו אדר. כן גם העיר ובעזרא אלמו
כך וכו' כמו שיש חלוק גם בשאל השמות על כי היו נקראים
זוה וכו': (לד) עולם אחר. לפי ששם למעלה בני עולם והיו כחשנון הזה לזה אמר שזא עולם אחר והיו שווח בעקב ארמון:
(לט) הכהנים. כל זה מוסק מהסוים: בני ידעיה לבית ישוע. כהן קימן על ידעיה לונר שהיה מיוחס לזית ישוע ומנשו
(מ) בני דרם. לא זהו המזכר למעלה. או יתכן אשר למעלה ששם הישעאלים עמקם וכאן ששם הכהנים מוסקם: (מא) בני
ישוע לקדמיאל. כל בני ישוע עם בני קדמיאל כי הלכו"ד היא צנוקים את וזהו הוא כמו עס: לבני להודיה. כהן קימן על
ישוע וקדמיאל לונר שהיו מצוי להודיה: (מד) הושעיים. שהיו שוועים שעבדי הוקדשם עד לא בני וחס היו בני שלום וכו':
(מה) הנתנים. הם הצנוקים ונקראו כמינים ע"ש שמואל עם ויחסם ישועם שועיני עמים וכו' (יחשע ע'): (מז) בני עבדי שלמה.

בְּנֵי אֲמוֹנִי׃ כָּל־הַנְּתִינִים וּבְנֵי עַבְדֵי שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת תְּשׁוּעִים
 וְשָׁנִים׃ יא וְאֵלֶּה הָעוֹלִים מִתַּל מֶלֶח תַּל חַרְשָׁא כְּרוּב אֲדוֹן
 וְאֶמֶר וְלֹא יָבֹלוּ לַחֲגִיד בֵּית־אֲבֹתָם וְזָרַעַם אִם מִיִּשְׂרָאֵל הֵם׃
 כב בְּגִידֵיהֶם בְּגִי־טוֹבִיָּה בְּנֵי נְקוּדָא שֵׁשׁ מֵאוֹת אַרְבָּעִים וְשָׁנִים׃
 כג וּמִן־הַכְּהֻנִּים בְּנֵי חֲבִיָּה בְּנֵי הַקּוּץ בְּנֵי בְרוּזִי אֲשֶׁר לָקַח מִבְּנוֹת
 בְּרוּזִי הַגִּלְעָדִי אִשָּׁה וַיִּקְרָא עַל־שֵׁמָם׃ כד אֵלֶּה בִקְשׁוֹ כְּתָבָם
 הַמִּתְיַחֲשִׁים וְלֹא נִמְצְאוּ וַיִּגְאֻלוּ מִן־הַכְּהֻנָּה׃ כה וַיֹּאמֶר הַתְּרַשְׁתָּא
 לָהֶם אֲשֶׁר לֹא־יֵאכְלוּ מִקֹּדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים עַד עֹמֵד הַכֹּהֵן לְאוּרִים
 וְתִמִּים׃ סו כָּל־הַקֹּהֵל בְּאַחַד אַרְבַּע רַבּוּא אֱלֹפִים שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת
 וְשָׁנִים׃ סז מְלֵבֵד עַבְדֵיהֶם וְאִמְהַתֵּיהֶם אֵלֶּה שִׁבְעַת אֱלֹפִים
 שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה וְלָהֶם מִשְׁרָרִים וּמִשְׁרָרוֹת מֵאֲתָם
 וְאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה׃ סח סוֹסִיהֶם שִׁבְעַת מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה

ת"א ויחמ. טס ע"ג

רש"י

(סו) כל הקהל כאחד וגו'. ועל זה הכלל סמך כוחב הספר ולא דקדק בחשבון הפרטיות כל כך והכל מפורש לתועלת:

מצודת דוד

מצודת ציון

והס' היו בני קוטי וגו' (סא) ואלה. המכרים למטה בני דלם וגו'. הם היו העולים מחל מלח וגו'. ושמות מקומות הם צבול ולא יכלו להגיד. כי לא ידעו ונבני מי הם: בית אבתם וזרעם. היא היא כי זרעם לזרע לומר צרעו מי ילאו והיא ככל ענין צמנות נדפשות וכן אדמות עפר (דניאל י"ג): (סב) וכן הבהנים. והס' בני חזיה ונזכר: אשר לקח. הוא קורח על בני צרובי לומר שאלוים לקח אהם ונבנות צרובי ללשם ולזה היה נקרא עליקס עם צרובי לומר עליהם בני צרובי: (סד) אלה. הכהנים האלה: כתבם. דבר כמות מהם: המתייחשים. אשר יושעו זו קרב הדורות: ולא נמצא. בפקד היותם לא נמנה דבר כמות מהם: ויגאלו. ולכן נמלטו מן הכהונה: (סה) התרשטא. הוא נחמיה בן חסליה וכן נלמד ויחבר נחמיה הוא החששא (לקמן ט') ולאמר רבינו ז"ל לשי שהיה עשק ללמד והסביר לו נחמיה לנסותו יין נקד לכן נקרא החששא והוא נלה מורכבת הכר שחא: אשר לא יאכלו. לזרע לומר נשפעת היא אשר לא יכלו ונק"הק ולאמר רז"ל זו היא מנועה וקדשי הנוצח: לאוריים ותמים. לשאלו בהם אם הם הכהנים כשרים ובאומר עד שיצאו הנשים וישלכו או צלזלים ומומים כי צבית שהי לא היו האוריים והומים לשלול צהם: (סז) כל הקהל כאחד. כולם יחד הישגלים והכהנים והגויים והנתינים ובני עבדי שלמה: ארבע רבוא וגו'. ובפקדן לא יעלו להשגון הזה אבל לא חשב בפקדן כ"א הישגלים ובני יהודה ובנימין ועם מה שעלו ויחבר נחמיה היו כחשגון היה וכן מפורש ב"ע. (והנה פרטי החשגון לא יסור לערבי החשגון המזכר בפקד עזרא ששם להוסף פנים לברוע ובכלל החשגון הנקשרים צפוקיהו ויפסו על מה שמוכר בפקד עזרא ויש משפחות שהשגס עזרא ולא החסרו מה וכן בהיותו ובמקשר כלשי העולים הוסף מה למשבו עוד אם נחמיה מה שלא זכרו עמל כ"א עזריה רעמ"י מקשרת נחום המזכרים מה הלא הנה שריה רעמ"י מקשרת נחום המזכרים כי קרובים הם צלזון ונחמיה השמות נקראו וכעוהו כיום וגם מה נמללו רבים זולתם בחלוף השמות משל עזרא אבל נחמיה ונהנלה כי הוא הוא ההוסף החשגון מקשר כלשי העולים ויפסן כי נחמיה לא העסיק כל דברי עזרא צדווייתן מבלי שיהי אבל העסיק חוקן הדברים והנה העליה החששונה שעלו עם זרובבל הייתה שמה ז' לברוך הפרסי ואחר שנים רבות נשתה כ' לדריש בן אחשוורוש או עלה נחמיה ולא מלא קשר היותו ולכן נלמד כי נחמיה היה עם שעלה החששונה עם זרובבל הי' או כך שנים ולא היה לו נחשב לנחש והי' נכלל ציהר העולים אולם ציוני נחמיה נחבדל שנים ונעטלה לזה ראה נחמיה' להקפיו על החלשים ולא יוכרזו עמיהם ודברך הוספה המקשר ונעטנו נלמד הלא רבים נהם כבר מהו ציוני נחמיה וכן רבים צנים יולדו להם ונעטו גדולים ולזה צרוא נחמיה להזכיר צמקפדו אף החששונה הוספה או הנכונה כהב הוספה כשי מה שנולדה עמה אם להקפיו אם לברוע משל עזרא וי"ש צרשית לערבי העולים ונשי הגולה על הכוז יאמר לא על המעט הנולדים צ"ל טלל היו מן העולים ויש מן המשפחות העולים צרשונה אשר קמו הוו ציוני נחמיה והנבניתו המשלח נקשרו להחזיר אל המשפחות הקרובות אליהן ועושה נחשבו ויש מן המשפחות אשר היו אז אכשי עמי ומקשר נחמיה או להחזיר אל המשפחות הקרובות להחשב עמיהן ועמה ציוני נחמיה פרו ורבו ומשגס המשחה לעלותו ובקפו לערבי אכש כולם יחד ועם הנכונה אל ויחבר השנעים עם שרמון הדבר טלל יסחמו ולא יוסקו ציוני נחמיה על המשפחות אשר עשו הלא החשגון מקשר השנעים וזקף עזרלי בן חוסף ציהר השנעים הנה מ"ו ראה נחמיה לכתוב כלל המשפחות אשר עשו הלא החשגון מקשר השנעים וזקף החשגון הזה הוא נולדו עזריהם והמנוחיהם של אלה המזכרים והי' שבעה אלפים וגו': ששירים ומשיריות. זמרים וקנטום לשרר בזקף כי עלו שמהם וצמיה: מאתם וארבעים וחמשה. ובמנהל נלמד קף ונחמיה כי אסון ה"ה היו אז קנטום והיו מעשים

פרדיהם מאתים ארבעים וחמשה: ^ט גמלים ארבע מאות
 שלשים וחמשה חמרים שיבת אלפים שבע מאות ועשרים:
 וּמִקְצַת רֵאשֵׁי הָאֲבוֹת נָתַנוּ לְמִלְאכָה הַתְּרִשְׁתָּא נָתַן לְאוֹצֵר
 זָהָב דְּרַכְמָנִים אֶלֶף מִזְרְקוֹת חֲמִשִּׁים כְּתָנֹת כְּהֻנִּים שְׁלֹשִׁים
 וְחֲמִשׁ מֵאוֹת: ^ע וּמִרֵאשֵׁי הָאֲבוֹת נָתַנוּ לְאוֹצֵר הַמִּלְאכָה זָהָב
 דְּרַכְמָנִים שְׁתֵּי רַבּוֹת וְכֶסֶף מָנִים אַלְפִּים וּמֵאוֹתָיִם: ^ע וְאֲשֶׁר
 נָתַנוּ שְׂאֲרֵית הָעַם זָהָב דְּרַכְמָנִים שְׁתֵּי רַבּוֹא וְכֶסֶף מָנִים אַלְפִּים
 וְכְתָנֹת כְּהֻנִּים שְׁשִׁים וְשִׁבְעָה: ^ע וַיֵּשְׁבוּ הַכְּהֻנִּים וְהַלְוִיִּם
 וְהַשְּׂוֹעֲרִים וְהַמְשֻׁרְרִים וּמִן־הָעַם וְהַנְּתֻנִים וְכָל־יִשְׂרָאֵל בְּעָרֵיהֶם
 וַיַּנְעוּ הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וּבְגֵי יִשְׂרָאֵל בְּעָרֵיהֶם:

ח ^א וַיֵּאֲסֹפוּ כָּל־הָעַם כְּאִישׁ אֶחָד אֶל־הַרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר־
 הַמַּיִם וַיֹּאמְרוּ לְעֹרֵא הַסֵּפֶר לְהָבִיא אֶת־סֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה
 אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל: ^ב וַיָּבִיֵא עֹרֵא הַכֹּהֵן אֶת־הַתּוֹרָה
 לִפְנֵי הַקָּהָל מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה וְכָל מִבְּיַן לִשְׁמַע בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ
 הַשְּׁבִיעִי: ^ג וַיִּקְרְאוּ לִפְנֵי הַרְחוֹב אֲשֶׁר וּלְפָנֵי שַׁעַר־הַמַּיִם מִן־
 הָאוֹר עַד־מַחְצֵית הַיּוֹם נֶגֶד הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַמְּבִינִים וְאוֹנֵי
 כָּל־הָעַם אֶל־סֵפֶר הַתּוֹרָה: ^ד וַיַּעֲמֵד עֹרֵא הַסֵּפֶר עַל־מַגְדַּל־
 עֵץ אֲשֶׁר־עָשׂוּ לְדָבָר וַיַּעֲמֵד אֶצְלוֹ מִתְּתִיָּה וְשָׁמַע וְעֵנִיָּה
 וְאוֹרִיָּה וְחַלְקִיָּה וּמַעֲשִׂיָּה עַל־יְמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ פְּרִיָּה וּמִישָׂאֵל

ב"א וכתנת

ת"א ויקלו וכו' יונת ס"ג קטע מ"ט: וזכני וגו' קטע כ"ע: ויעמוד וגו' יונת ס"ט ונילכ כ"ג:

רש"י

ח (ב) ביום אחד לחדש השביעי. הוא יום של ראש השנה: (ג) מן האור. של חמלה היום: אל ספר
 התורה. היו כל העם נטוים אזויסה: (ד) אשר עשו לדבר. אותו מגדל עץ עשו לשם כך לקרוא

מצודת דוד

אל הגזולים וציווי נחמיה נמנדלו והשב גם אותם: (ע) נתנו
 למלאכה. זה כלשון עול עם זכונבל נסחו כדנה לנולכת צום
 ה' ונעמלס הזכר חסדון חזכר והכסף והכמות כהנים: הדרשתא.
 הוא נחמיה: נתן לאוצר. נתן עשה ללוצר של צום ה': בתנוד
 כהנוד. שלכשו לוחם הכהנים צשעת העברה: (שא) ובראשו.
 מקלם ונלכש הלכות נמנו עשה ציווי נחמיה: נתנו לאוצר המלאכה. כ"ל אל המקום שאלנו עם חזכר והכסף ללוצר ונלכש
 צדק היום או להקום צצנין כי עיקר הוקדש ככר נכסה: (עג) ומן העם. ונמנו יהודה וצנימין: וכל ישראל. הם נוחת העצמים
 בע ידם. אשר היו עמי נחלתם עד שלא גלו: ובני ישראל בעריהם. וזה היה צ"י צערי נחלתם:
 ח (א) מאיש אחד. כ"ל חוש ונהכ כניולת איש אחד: (ב) מאיש וגו'. כ"ל הניח להמי כולס כי כולס נלכשו עם: מבין לשמוע.
 צעל צויל חסדון צצני הספר: ביום אחד וגו'. הוא כ"ה: (ג) ויקרא בו. עורל קרל צו: מן האור. מן לוח הנוקד:
 והמבינים. צעלי צינה: וזכני וגו'. היו נועים אזויסה לשמוע אל דצני הסוכס: (ד) אשר עשו לדבר. הנעשה ממחלה צצנור זכ:

ומלכיה והשם והשבדנה זכריה משלם: ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם כרמעל כל העם היה ונפתחו עמרו כל העם: ויברך עזרא את יהוה האלהים הגדול ויעני כל העם אמן אמן במעל ידיהם ויקרו וישתחוו ליהוה אפים ארצה: וישוע ובני ישראל וימין עקוב שבתו והוריה מעשיה קלימא עזריה ויובד חנן פלאיה והלויים מבינים את העם לתורה והעם על עמדם: ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא: ויאמר נחמיה הוא התרשטא ועזרא הבתן הספר והלויים המבינים את העם לכל העם היום קדש הוא ליהוה אלהיכם אלהתאבלו ואלתבכו כי בוכים כל העם בשמעם את דברי התורה: ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כר קדוש היום לארנינו ואלתעצבו ביהדות יהוה היא מעזכם: והלויים מחשים לכל העם לאמר הסו כר היום קדש ואלתעצבו: ויילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה

*א נעה

ת"א וכפתחו וכו' קטוה ל"ג: ויבדק וכו' יונקו ק"ט: וישוע וכו' עימוצין ל"ג: ויקהל וכו' מגילה ב' דרכים ל"ג: לכו צילה ט"ו: כי שדות ט"ט:

רש"י

סס עליו ספר הסורה: (ה) כי מעל כל העם היה ועל קן רלווה כולם: ונפתחו עמרו כל העם. וכאשר פתחו לקרות שחקו כל העם: עמדו. ל' שחוקה (שחקו) כמו עמדו ולא ענו עוד (אזוב ל"ג): (ו) במעל ידיהם. כנשיאת ידוים שנשאו כפיסה לנעלה להודות להקב"ה כענין שנאמר ויפרוש כפיו השמיים (מ"ח ח'): (ז) מבינים את העם. שהיו מתרגמין לעם דברי תורה: על עמדם. שהיו עומדין על רגליהם: (ח) ושום שכל. ושימח החמה: ושום. לשון פעול: (ט) היום קדש. כי יום שהם הטנה הוא: כי בוכים כל העם. ופניו של קיינו הסורה כראו: לאין נכון לו. לעני שאין מוזמן לו מאכל: (יא) מחשים. היו מוהירין לכל העם להשתטף שאלו ופכו עוד: הסו. ל' שחוקה כמו ויהם כלב (במדבר י"ג):

מצודת דוד

מצודת ציון

(ה) לעיני כל העם. כולם ראו כפתחו את הספר כי עמדו על המגדל ונמשל לכל העם וזוהו כמו הכל: ובפתחו. כאשר פתח הספר או כאשר פתח פיו לדבר שחקו כל העם: (ו) אמן אמן. הכפל לחוק: במעל ידיהם. כנשיאות ידוים לנעלה: אפים. ל"א על פניו ארצה: (ז) מבינים. הם היו נבינים ומודיעים לטעם את דברי התורה כקבל על נקום מעמדם ולא זו עמקוים: (ח) ויקראו. ל"ג שמועו קול הקריאה כי עמדו לנגד היה הקול: מפרש. קריאה ופירוש לדעת ולהבין מה שנאמר את העם את דברי התורה: לכל העם. הם אנוניו לכל העם הלא היום קדש הוא לה' כי כ"ה הוא ואין נוסחאו להחלל ולכרות ע: כשמעם וכו'. כי ראו שלא קיימו את הסורה כראו: (י) משמנים. ומאכלי שמן: ממתקים. משקים ומוקוס: לאין נכון לו. ל"א שאין הענין נכון ומוזמן לו כ"ל לדעת העם: בי הדות ד'. כ"ל שנתה ל"ט שהיא שנתה של וזוהו היא התן לכם עת ומנוחות: (יא) מחשים. היו משחקים את כל העם ואנוניו להם שחקו ען הנבי: לאין נכון לו:

גדולה כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם: וביום השני
 נאספו ראשי האבות לכל העם הכהנים והלויים אל-עזרא הספר
 ולהשכיל אל-דברי התורה: וימצאו כתוב בתורה אשר צוה
 יהוה ביד-משה אשר ישבו בני-ישראל בספנות בהגן בחדש
 השביעי: ואשר ישמיעו ויעבירו קול בכל-עריהם ובירושלם
 לאמר צאו החר והביאו עליזות ועלי-עץ שמן ועלי הדם ועלי
 תמרים ועלי עץ עבת לעשות סבת בפתוב: ויצאו העם וביאו
 ויעשו להם סבות איש על-גנו ובחצרותיהם ובחצרות בית
 האלהים וברחוב שער המים וברחוב שער אפרים: ויעשו כל-
 הקהל השבים מן-השבי סבות וישבו בספנות כי לא-עשו מימי
 ישוע ברגון בן בני ישראל עד היום ההוא ותתי שמחה גדולה
 מאד: ויקרא בספר תורת האלהים יום וביום מן-היום
 הראשון עד היום האחרון ויעשו-הגן שבעת ימים וביום
 השמיני עצרת במשפט:

ט * וביום עשרים וארבעה לחדש הזה נאספו בני-ישראל
 בצום ובשקים ואדמה עליהם: ויברלו זרע ישראל מכל בני
 נכר ויעמדו ויתגדו על-חטאתיהם ועונות אבותיהם: ויקומו

ת"א לאו הסכ. סוכה ז': ויעשו כל ערכין ל"ב: ויקהל. נגילה ל':

רש"י

(יג) וביום השני של ראש הסנה: (טו) ואשר ישמיעו. ואז אשר ישמיעו קול לחוב את חג הסוכות וכן
 נוהג המקרא לדבר כענין הזה כמו אמר לנער ויעבר ועבר (ט"א ט'): ועלי הדם. מפורש במ"ס סוכה וזה
 הדם שטיט שאינו ראוי ללולב כי אם לעשות סוכה: ועלי תמרים. ללולב: ועלי עץ עבות. וזה הדם הראוי
 ללולב כדמפורש במ"ס סוכ': (יח) יום ביום. בכל יום ויום:
 ט (א) ואדמה עליהם. העלו עפר על ראסם: (ב) מכל בני נכר. ומנטיסם הסכרית כמו שנאמר למעלה:

מצודת דוד

מצודת ציון

(טו) ויעבדו קול. הוא ענין הסנה כמו ויעבדו קול במחנה
 (שמות ל"ז): עבות. מלכות עב ור"ל מרובה צעלים וקלועים
 העם: ולהשכיל. לקרות זה צמורה הלב לדעת מלות ה' אשר תעשינה: (טו) ואשר ישמיעו. הוא ענין אילן סקק: ועלי הדם. אכז"ל שהיא הדם שטיט
 אשר יקומו וכו': עלי וית'. ענינים כהם עם העלים: עץ שמן. הוא עין אילן סקק: ועלי הדם. אכז"ל שהיא הדם שטיט
 שאין כשר ללולב ולאו להצילו לקצף בהם את הסוכה עם עלי זית ועלי עץ סקק: ועלי תמרים. זה לולב: עץ עבות. זה הדם
 אשר עליו קלועים זה צדק הכשר ללולב וה"ס עליו להציל החתוב ועשני כהל ואל וזכר לקצף דבד המונק: לעשות סבת. לקצף
 בהם את הסוכות ומוסד על עלי זית ועלי עץ סקק ועלי הדם: (יז) וישבו בסבות. כ"ל ישבו בהם בקביעות כב כמו שפירש להיום:
 כי לא עשו. כ"ל עשו העולה מן המוצק אשר לא עשו כן מימי יהושע בן נון והוא הסוד כמו כי לא עשו בני ישראל כן מימי
 וגו' עד היום ההוא: ותתי שמחה. על אשר קיימו העולה במקון כב: (יח) ויקרא. מנחם קרא לפני העם בכל יום מן יום
 הראשון מימי הסג עד וגו': ויעשו דג. הקרינו קרבות הסג: עצרת. עשו עלתם והקרינו זו הקרנות הכלאים כעשפת המוסס:
 ט (א) נאספו. לירושלים לחוב לה' על העולם: ובשקים. ובכתיש שקים והוא הענין שהם הראשונים והאנשים: ואדמה. ועפר על
 ראסם וגם זה הענין שפיה: (ב) מכל בני נכר. מנטי הע"ס וזכיהן וכו"ט צמחל:

קיד

על עמדם ויקראו בספר תורת יהוה אלהיהם רביעית היום
 ורביעית מתוקים ומשתחיים ליהוה אלהיהם: ויקם על-
 מעלה קלויים ישוע ובני קדמיאל שבניה בני שרביה בני כנני
 ויזעקו בקול גדול אליהו אלהיהם: ויאמרו קלויים ישוע
 וקדמיאל בני חשבניה שרביה חודיה שבניה פתחיה קומו
 ברכו את יהוה אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם
 בברכה ומרומם על כל ברכה ותהלה: ואתה הוא יהוה לבדך
 את עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ
 וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את
 כלם וצבא השמים לה משתחיים: ואתה הוא יהוה
 האלהים אשר בחרת באברהם והוצאתו מאור כשדים ושמת
 שמו אברהם: ומצאת את לבבו נאמן לפניך וברות עמו
 הברית לתת את ארץ הכנעני חתמי האמרי והפרזי והיבזי
 והגרנשי לתת לורעו ומקם את דברך כי צדיק אתה: ומרא
 את עני אבותינו במצרים ואת זעקתם שמעת על ים סוף:
 ותתן אתה ומפתים בפרעה ובכל עבדיו ובכל עם ארצו
 כי ידעת כי הוידו עליהם ותעש להם שם פתיוס הזה: והים

בצ"ל *אתה קרי

ות"א ויזעקו. כהדרכין ס"ד: קומו ככה. ככוכו ס"ג בענין ט"ו סועה ט': ומרום על. סועה סס: אלה הוא. ככאל כ"ס: ולכל
 השמים. ככאל כ"ס כהדרכין ל"ב: אשר בחרת. ככוכו ל"ג:

רענני

(ד) על מעלה הלוים. מעלות היו שם סבלים עומדים שם עליה בשע' שאמרו שירס: (ה) מן העולם עד
 העולם. מחסלת העולם ועד חליתו היא כרוך: ויברכו שם כבודך. עבשו דברו הלוים כלפי סכנס כחפלה
 ויברכו שם כבודך כי הוא גדול ומרום על כל ברכה ותהלה כי כל הברכות הסלות שלו סס: ד"ה ומרום
 על כל ברכה ותהלה. שאין יכולה לברכו ולהללו כפי גדלו ורוממותו שהוא מרום ונסא וישר ממה ספס
 יכול לדבר: ושמת. טעמו לנעלה כשין לפי שמשמשו כלשון עבר: (ח) וברות עמו. ל' פעול: (י) כי
 הוידו. כי הרשיעו עליהם. כמו כי בדבר אשר זה עליהם (שמו"ח): שם. רל"ן בלע"ז:

מצודת דוד

מצודת ציון

(ג) על עמדם. על מעמדם ולא זו עמקום: (ד) ויקם. על
 ישע לבד חזק וכלומר וקם וגי' ישוע וכן בני וגי': על מעלה
 הלוים. על הנעלה סכיו לויס עומדים עליה לדבר כשיר:
 בקול גדול. לעורר את הכוונס: (ה) ויאמרו. אל הס לענו קומו כדרכו וברכו וגי': מן העולם וגי'. כלונו לומר המושל

מקום העולם עד קלטו: ויברכו. חזרו עניהם כלפי המקום צ"ה ולענו כן בני ישראל יברכו שם כבודך אבל אלה עמוס על
 ל' ברכה ותהלה כי אין לשפר כל הסלחך: (ו) שמי השמים. סס השמים עליונים לשך הנה מומל השמים הנכלים: וכל צבאם
 סס הכוכבים ומלות: ואתה מחיה. אלה נותן היום ויוזן לכולם: (ז) שאר כשדים. ארז"ל כי נכחד השלישי לכשן סס צלחן
 דים וז' הילול: אברהם. הנוכה על כוז הגדולה סכיוס ללכ העון ביום כמו סכיוס כחוס: (ח) לתת לורעו. ונשני לריס
 דכיס חזר לומר טוב מלל לחם וכן דרך התקדש. וקדם. קיימת: (ט) וזר"א. נהס לב לרלות כענינים ונכללס: (י) הוידו
 עליהם. הכשיעו על ישראל להטביעם בקמי ונכרך: הדיום הזה. אשר נספכס סוך עד מלך:

בַּקֶּעֶת לַפְּנֵיהֶם וַיַּעֲבְרוּ בְּתוֹךְ־הַיָּם בַּיַּבֵּשָׁה וְאֶת־הַדְּפִיִּים
הַשְּׁלֶכֶת בַּמְּצוּלָת כַּמּוֹ־אֶבֶן בַּמַּיִם עוֹיִם: י' וּבַעֲמֹוד עֵנָן הִנְחִיתֶם
יוֹמָם וּבַעֲמֹוד אֵשׁ לַיְלָה לְהָאִיר לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלְכוּ־בָּהּ:
י"ג וְעַל־הַר־סִינִי יִרְדֶּת וּדְבַר עֲמָהֶם מִשְׁמַיִם וְתִתֵּן לָהֶם מִשְׁפָּטִים
יְשׁוּרִים וְתוֹרוֹת אֱמֶת חֲקִים וּמִצְוֹת טוֹבוֹת: י"ד וְאֶת־שַׁבַּת קִדְשָׁה
הוֹדַעְתָּ לָהֶם וּמִצְוֹת וְחֲקִים וְתוֹרָה צִוִּיתָ לָהֶם בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדְּךָ:
ט"ו וְלָחֶם מִשְׁמַיִם נָתַתָּה לָהֶם לְרַעְבָּם וּיּוֹם מִסְּלַע הוֹצֵאתָ לָהֶם
לְצִמָּאָם וְתֹאמַר לָהֶם לָבוֹא לְרִשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׂאתָ אֶת־
יְדֶךָ לְתֵת לָהֶם: ט"ז וְהִסּוּאֲבֹתֵינוּ הַיּוֹדוּ וַיִּקְשׁוּ אֶת־עַרְפָּם וְלֹא שָׁמְעוּ
אֶל־מִצְוֹתֶיךָ: י"ח וַיִּמָּאֲנוּ לִשְׁמַע וּלְאֲזַכְּרוּ גַּפְלֵאתֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
עִמָּהֶם וַיִּקְשׁוּ אֶת־עַרְפָּם וַיִּתְּנוּ־רֹאשׁ לְשׁוֹב לְעַבְדְּתֶם בַּמִּדְבָּר וְאֶתְּךָ
אֱלֹהֵי סְלִיחוֹת חַנּוּן וְרַחוּם אֲרֹךְ־אֲפָיִם וְרַב־יְחֹסֵד וְלֹא עֹזְבֵתָם:
י"ט אַף כִּי־עָשִׂנוּ לָהֶם עֲגָל מִסֶּכֶה וַיֹּאמְרוּ זֶה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הֵעֵלָה
מִמִּצְרַיִם וַיַּעֲשׂוּ נֶאֱצוֹת גְּדוֹלוֹת: י"י וְאֶתְּךָ בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּיתָ לֹא
עֹזְבֵתָם בַּמִּדְבָּר אֶת־עֲמֹוד הָעֵנָן לֹא־סָר מֵעֲלֵיהֶם בְּיוֹמָם
לְהִנְחִיתָם בַּהֲדָרְךָ וְאֶת־עֲמֹוד הָאֵשׁ בַּלַּיְלָה לְהָאִיר לָהֶם וְאֶת־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר יֵלְכוּ־בָּהּ: י"ג וְרוּחְךָ הַטּוֹבָה נָתַתָּ לְהַשְׁפִּילָם וּמִנָּה לֹא־מִנַּעַתָּ
מִפְּיָהֶם וּיּוֹם נָתַתָּה לָהֶם לְצִמָּאָם: כ"א וְאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּלִבְלַתָּם

ייתר ו'

רש"י

(יב) יומם. בכל יום ויום: (יג) ודבר. כמו ולדבר כמו שנאמר מן השמים השמייעך וגו' (דברים ד'):
(טו) לרעבם. מן רעב יאמר לרעבם כמו מן למא' ללמאס: אשר נשאת את ירך. בשבעה כמו אשר
נשאתי את ידי להט אותה (שמות ז'): (יז) במרים. בשביל מרי שלסה: (יט) בהדרך. כמו בדרך:

מצודת דוד

מצודת ציון

(יא) בקעת. חלקה לשמים. במצולת. עווק הוים כמו והשליך
במולות ים (נביא ז'): עוים. מול' עוז וסחק: (יב) הנחתם.
הנהגתם כמו ולא נחס (שמות י"ג): (טז) ערפם. הוא מול
הפנים: (יז) וימאנו. מול' מילאן וקיינו: (יח) מסכה. מדבר
הכילק ויסק: נאצות. ענין כעס ובוזין: (כ) ומגך. מול' ען:
מנעת. הדלם: (כא) בלבלתם. ענין סעוק הווכך כמו ויכלכל
על עמונו וכו"ל אשר נשאתי את ידי וגו' (שמות ז'): (טז) והם ואבותינו. ככל הדבר לחוספה בזיוני: ויקשו. הוא ענין מליטה
כאלו נקטסה העווק לכל ויכולו להפך הפנים מול ה': (יז) ויתנו ראש. אוננו לעשות לעלום כלש לשוב במלכים לעבדס כמאל:
במרים. בעצור כוז הווי והנכד סהיה כהס רלו לעשות כמאל: ואתה וגו'. אבל אלה אלוה סלימות וגו' והעצמס ספעס ולא
מנחס: (יט) ואתה ברחמיך וגו'. אף ספיו כלוי' לעצמס בעצור ונעשיהם אבל אלה כממויך הכנים לא עזחס: ואת הדרך.
ולנסוסהם אה הדך: (כ) ורוחך הטובה. השפעס עליהם כוז סמיה וציה לסכילים דכני סוכך:

במדבר לא חסרו שלמתיהם לא בלו ורגליהם לא בצקו: ^כ ויתתן להם ממלכות ועממים ותחלקם לפאה ויירשו את ארץ סיוון ואת ארץ מלך השבון ואת ארץ עוג מלך הבשן: ^כ ובניהם הרבות ככבבי השמים ותביאם אל הארץ אשר אמרת לאבותיהם לבוא לרשת: ^כ ויבאו הבנים ויירשו את הארץ ותכנוע לפניהם את ישיבי הארץ הפנענים ותתנם בידם ואת מלביהם ואת עממי הארץ לעשות בהם כרצונם: ^כ וילכדו ערים בצורת ואדמה שמנה ויירשו בתים מלאים כל טוב ברות חצובים כרמים וזיתים ועץ מאכל לרב ויאכלו וישבעו וישמינו ויתעדנו במובה הגדול: ^כ וימרו וימרדו בה וישלכו את תורתך אחרי גוס ואת נביאיך הרגו אשר העידו בהם להשיבם אליך ויעשו נאצות גדולת: ^כ ויתתנם ביד צריהם ויצרו להם ובעת צרתם יצעקו אליך ואתה משמים תשמע וברחמיה הרבים תתן להם מושיעים ויושיעום מיד צריהם: ^כ וכנחת להם ישובו לעשות רע לפניך ותעזובם ביד אויביהם וירדו בהם וישבו ויצעקו ואתה משמים תשמע ותצילם ברחמיה רבות עתים: ^כ ותעד בהם להשיבם אל תורתך והמה הזידו ולא שמעו למצותיה ובמשפטיה חטאיכם אשר יעשה אדם וחייה בהם ויתנו כתף סוררת וערפם הקשו ולא שמעו: ^ל ותמשך עליהם שנים רבות

*קמז בו"ק *קמז בו"ק

רש"י

(כב) לפאה. כמו להיות לך זית אחת מוחלקים בלי להסערב עם גויי הארצות: (כד) ותכנוע. והכנעת: ואתה משמי תשמע. היות שומע: (ל) ותמשך עליהם. משכת עליהם רחמים שלא להסחוס:

מצורת דוד

(כא) לא חסרו. אבל דבר הולעך: לא בצקו. לא נפשו להיות כעל זה כלשך יחמץ ויחלה לנעלה וכדך שאל הולכי רגל: (כב) ותחלקם לפאה. נקטת הע"ס ותחלקם להיות כעלויים צקלות הארץ: ארץ סיוון וגו'. כל הדגל לחוספת ציבור: (כג) לבוא לרשת. מוסק על וחצוים וגו' לצוא לכשת: (כד) חצובים. חצובים הבור במקום סלעים קרני הליצה: וישמינו. נעשו שמיים ובעלי שם: ויתעדנו. היו מעדיני עלום צרוב גדול הטוב שספעת להם: (כו) וימרו וימרדו. הוא ככל

מצורת ציון

יוסף (בכשית מ"ז): בלו. מלשון בליה וקנקן: בצקו. עין עוסק המחוץ: (כב) לפאה. לקחה כמו פאה שדך (ויקרא י"ט): (כד) ותכנוע. מלשון הכנעה: (כד) בצורת. מלשון מצל: שכתה. מל' שון: ויתעדנו. ענין עונג והענוג כמו מעדי מלך (בכשית מ"ט): (כו) גום. גוסס כמו גויה שאלו (שמשל א' ל"א): (כו) ויצרו. מל' לכה: (כח) וירדו. ונעלו כמו דרה בקרב אויבך (סלהי ק"י): (כט) ותעד. ענין המלסה:

רוב המהרים מהרים צעדים למען לא יחס: (כח) וכנחת להם. וכאשר היה לכה מטה מן הע"ס: ויועקך. יעקו ללך: רבות עתים. כ"ל לא תעם ולא תעם כ"ל צמיח מרובות: (כט) ותעד בהם. היות מחכה בהם ע"י הנצילים: ובמשפטך וגו'. כ"ל שך נעשית מחפיק לא עשו לקיים מלחה ה' כ"ל עש שכל לטובה ולף צדק הוא כענין הריגת החוטאים כדו להסגף נקמתו וכוונה: אשר יעשה וגו'. כ"ל הנשפטים אשר אם יעשה לזמן האדם ישיג החיים צעורים היה המה מעלו גם: כתף סוררת. בלום המוסר כפשו וטובה ללכת מהכבוד: (ל) ותמשך.

וְתַעַד בָּם בְּרוּחַךְ בְּדַבְרֵיךָ וְלֹא הֶאֱזִינוּ וְתִתְּנֵם בְּיַד עַמִּי
הָאֲרָצִית׃ ^א וּבְרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים לֹא־עָשִׂיתָם כְּלָה וְלֹא עֲזַבְתָּם כִּי
אֶל־חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה׃ ^ב וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ הֵאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר
וְהַנּוֹרָא שׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד אֲלֵי־יָמֵעַט לִפְנֵיךָ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה
אֲשֶׁר־מְצַאֲתָנוּ לְמַלְכֵינוּ לְשָׂרֵינוּ וּלְכַתְּנֵינוּ וּלְנַבְיָאֵינוּ וּלְאַבְתֵּינוּ
וּלְכָל־עַמֶּךָ מִיְמֵי מַלְכֵי אֲשׁוּר עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ^ג וְאַתָּה צְדִיק
עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ כִּי־אָמַת עָשִׂיתָ וְאַנְחָנוּ הִרְשַׁעְנוּ׃ ^ד וְאַתָּה
מַלְכֵנוּ שָׂרֵינוּ כַּהֲנֵינוּ וְאַבְתֵּינוּ לֹא עָשׂוּ תוֹרַתְךָ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ
אֶל־מִצְוֹתֶיךָ וְלַעֲדוּתֶיךָ אֲשֶׁר הֵעִידְתָּ בָהֶם׃ ^ה וְהֵם בְּמַלְכוּתָם
וּבִטְוִיבָה הָרַב אֲשֶׁר־נָתַתָּ לָהֶם וּבְאֶרֶץ הַרְחֵבָה וְהַשְּׂמֵנָה
אֲשֶׁר־נָתַתָּה לַפְּנִיָהם לֹא עֲבָדוּךָ וְלֹא־שָׁבוּ מִמַּעַלְלֵיהֶם הַרְעִים׃
^ו הִנֵּה אֲנַחְנוּ הַיּוֹם עֲבָדִים וְהָאֶרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתָּה לְאַבְתֵּינוּ
לֶאֱכֹל אֶת־פְּרִיָהּ וְאֶת־טוֹבָהּ הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֲבָדִים עָלֶיךָ׃
^ז וְתִבּוֹאֲתָה מִרְבָּה לְמַלְכִים אֲשֶׁר־נָתַתָּה עָלֵינוּ בְּחַטָּאוֹתֵינוּ
וְעַל־גְּוִיֹּתֵנוּ מִשְׁלִים וּבְבַהֲמַתָּנוּ כְּרִצּוֹנָם וּבִצְרָה גְדֹלָה אֲנַחְנוּ׃

י ^א וּבְכָל־זֹאת אֲנַחְנוּ כְּרַתִּים אֲמָנָה וּכְתֻבִים וְעַל הַחֶתּוֹם
שָׂרֵינוּ לְוִיָּנוּ כַּהֲנֵינוּ׃ ^ב וְעַל הַחֶתּוּמִים נַחֲמִיָה הַתְּרַשְׁתָּא בְךָ

רשי"ו

(לג) על כל הבא. על כל מעשי וסורוך הרעים אשר בלא עלינו: (לד) הנה אנחנו עבדים עליה. שאנחנו מעלים נוס לכלל האומות: (לה) ותבואתה. על ארץ ישראל: טרבה. מעדני מחללים למלכי האומות: אשר נתתה עלינו. שסס נושלים בנו:

ו (א) ובכל זאת. ובכל הרעה הזאת הבאה עלינו חנהנו כורחים אמנם להקדוש ברוך הוא להאמין ולבטוח בו: ובתבים. ואנחנו כוחצים בספר לקבל מלכותו עלינו למען יהיה לנו לעדות: ועל החתום. שרוב גדולים והסוצים שבנו החומים על ספר קבלת הנלות להיות לנו לעדות: (ב) ועל החתומים. עתה מוגה והולך ההחומים בספר לעדות קבול הנלות. נחמיה ההרשתא. שס חסר הוא והכו שפירשתי (עורא ב') להרשתא

מצודת דוד

(לב) התלאה. ענין יניעה וקורח כמו את כל הפלאה (שנז')
י"ס: (לד) מטעלליהם. מנעשיהם כמו עולל לי (איכס ח')
(לה) גויתנו. ענין נוף:
י (א) אמנה. ענין קיום כמו יאנון לא דנכך (מ"א ח'): החתום.

מצודת ציון

(לב) ואתה צדיק. הדין עמך על כל החללה הנלה עלינו: כי אמת עשית. כי אמת היית ונאמת ונקיים כל מה שכתבתנו: ואנחנו הרשענו. ולא עשית כמחול הראוי: (לד) ואת מלכינו. כ"ל ועם מלכינו וגו' הרשענו כי גם הנה לא עשו סוחדך וגו' אשכ היית מוכה צדק לעשות: (לה) במלכותם. עם שהיה צדק המלוכה וכמו מוכה עמ' לא עזרוך ולא שבו מדכתיבה הרעים: (לו) הנה וגו'. כ"ל אבל עתה היה אנהנו עבדים לעלמי מוס: (לז) טרבה וגו'. כי מלכי מוס לוקמים מהם הנוס וכל דבר היפה אף נאום: כרצונם. עושים כרצונם:

ו (א) ובכל זאת. מוסק לאעלה שאמר הנה אנושנו היו במלכות וצטובה ועמ' לא עזרוך ואנחנו הלא עבדים וצלרה גדולה ובכל זאת אנחנו כורחים צדים ונקיינות לעבדך וכוחצים אנוס צקסק לענין יסיה לנכין: ועל החתום. על גמר דברי הספר יסמנו שרינו וגו' צהשיעוס ידס לאוה וכלאיה שקבלנו על ענינו כל הכחוד צקסק: (ב) ועל החתומים. כ"ל ואלו הם הצלחים של

קמו

חבליה וצדקיה: י שריה עוריה ירמיה: י פשחור אמרה מלכיה:
 חפוש שבניה מלוד: י חרם מרמות עבדיה: י דניאל ננתון
 ברוד: י משלם אביה מנמן: י מעויה בלני שמעיה אלה
 הכהנים: י והלויים וישוע בראניה בניו מבני הנדר קדמיהל:
 י ואחיהם שבניה חודיה קליטא פלאיה חנן: י מיכא רחוב
 חשביה: י זכור שרבה שבניה: י חודיה בני בנינו: י ראשי
 העם פרעש פתת מואב עילם ותוא בני: י בני עוגר בכי:
 י ארניה בני עדין: י אמר חוקיה עזור: י חודיה חשם בצוי:
 י חרף ענתות גובי: י מנפיעש משלם חזיר: י משויבאל צדוק
 ידוע: י פלמיה חנן עניה: י הושע חנניה חשוב: י הלוחש
 פלחא שובק: י רחום חשבנה מעשיה: י ואחיה חנן ענן:
 י מלוד חרם בענה: י ושאר העם הכהנים הלויים השוערים
 המשוררים הנתינים וכל הנבדל מעמי הארצות אל-תורת
 האלהים נשיהם בניהם ובנותיהם כל יודע מבין: י מחזיקים
 על-אחיהם אדיריהם ובאים באלה ובשבעה ללכת בתורת
 האלהים אשר נתנה ביד משה עבד-האלהים ולשמור
 לעשות את-כל-מצות יהוה ארנינו ומשפטיו וחקיו: י ואשר
 לאנתן בנותינו לעמי הארץ ואת-בנותיהם לא נקה לבנינו:
 י ועמי הארץ המביאים את-המקחות וכל-שבר ביום השבת
 למכור לא-נקה מהם בשבת וביום קדש ונמש את-השנה

רשי

ניבי קרי

הוא נחמיה ולמה נקרא שמו החדשחא שהחירו לו חכמים לשהות יין כסך לפי שהיה משקה למלך: (כט) וכל
 הנבדל. הם הגרי' לעמם מחרוה העמים להיות דבוקים ומחזירים אל חורתו של הקב"ה ולשמור מצוותיו:
 (ל) על אחיהם. עם אחיסם: אדיריהם. גדולים שבהם: (לב) המקחות. הסחורות: שבר. הבואה כמו בשבר
 אשר הם שוכרי' (בראשית מ"ז): וביום קדש. של י"ג: ונמש את השנה השביעית. כענין סוף' והשבעות

מצודת דוד

החמונים נחמיה וגו' ולפי שכתבו בספר כל הדברים אשר נעשו
 עליהם החמונים לעמם אשר החמונים על' רבים כל' הנגר על
 כל הדברים: (ט) אלה אלה הכהנים, אלה החמונים היו וכן הכהנים:
 (י) וישוע. קן שמו בניו: (יא) ואחיהם. חנניהם כל הלויים
 החכמים: (טו) ראשי העם. אלה ראשי העם הנבחרים על החמונים:
 על החמונים: וכל הנבדל. אלו הגרים: כל יודע מבין. כל מי שירד לבנות בבל: (ל) מחזיקים. הם כולם היו מחזיקים
 ואחיהם על דברי אחיהם החכמים והגרים אשר בלו על החמונים: ובאים. גם הנה היו באים האלה וצבעוה וגו': (לא) ואשר
 לא וגו'. וקודם סוף על הנקרא עלפניו שאמר ואלים האלה וצבעוה וגו' לומר שגם הצבעוה היה אשר לא נתן וגו' וכן על כל
 הדברים שחשב וכולן: (לב) את המקחות. הדברים הנקראים סח' וכל שבר. כל עווי הבואה כמו בשבר אשר הם שוכריש

(צאש"י מ"ז): וביום קדש. זה י"ג: ונמש. נעזב עבודה הלונה בשנה השביעית:

השביעית ומשא כל יד: ^ל והעמדנו עלנו מצות לתת
 עלינו שלישיית השקל בשנה לעבדת בית אלהינו: ^{לד} ללחם
 המערבת ומנחת התמיד ולעולת התמיד השבתות החדשים
 למועדים ולקדשים ולחמאות לכפר על ישראל וכל מלאכת
 בית אלהינו: ^{לה} והגדלות הפלנו על קרבן העצים הבהנים הלויים
 והעם להביא לבית אלהינו לבית אבותינו לעתים מזמנים שנה
 בשנה לבער על מזבח יהוה אלהינו כפתוב בתורה: ^{לו} ולהביא
 את בכורי אדמתנו ובכורי כל פרי כל עץ שנה בשנה לבית
 יהוה: ^{לי} ואת בכרות בנינו ובהמתנו כפתוב בתורה ואת בכורי
 בקרינו וצאנינו להביא לבית אלהינו לכהנים המשרתים בבית
 אלהינו: ^{לז} ואת ראשית עריסתינו ותרומתינו ופרי כל עץ תירוש
 ויצהר נביא לכהנים אל לשכות בית אלהינו ומעשר אדמתנו
 ללויים והם הלויים המעשרים בכל ערי עבדתנו: ^{לט} והיה הפהן בין
 אהרן עם הלויים בעשר הלויים והלויים יעלו את מעשר המעשר
 לבית אלהינו אל לשכות לבית האוצר: ^מ כי אל הלשכות
 יביאו בני ישראל ובני הלוי את תרומת הדגן התירוש ותיצהר

עשר ומשא כבציל יביא המעשרים

רשי"י

השמיטה ועסקה (שנת ל"ג): ומשא כל יד. השמיטה נלוה בשביעי: (לד) וכל מלאכת בית אלהינו.
 לעשות מן כסף: (לה) הפלנו. כמה יצוה כל אחד: קרבן העצים. הקרובה של עלי המערכה לנזבח: לבית
 אבותינו. סוף בית קדושה אלוהינו: (לו) ובכורי כל פרי כל עץ. בכורי של כל פרי האילן הם נהבנו
 חכמים: (לז) נביא לכהנים אל לשכות. כי הם היו רבויים: המעשרים בכל ערי עבדתנו. שמועלים
 ומעשרותיהם בכל ערי ישראל: (לט) בעשר. לשון בעשר: את מעשר המעשר. שהיו הלויים מעשרים מעשר
 מן המעשר ומביאים אותו להכניס שלא היו עוזבים את בית המקדש:

מצודת דוד

מצודת ציון

ומשא. טוב ההלואה: (לה) המערבת. ענין סוכו: (לה) מזמנים.
 ענין הכנה וקצוות וכן בעמים מזמנים (לקמן י"ג): לבער.
 מלשון הנערה והסקה: (לז) עריסתינו. ענין עיסקה כמו לחשים
 עיבודים (במדב"ב ט"ו): תירוש. יין ויצהר. טען:
 ומנחת התמיד. מנחה נסכי התמידין: השבתות. לעולות השבתות וז' הם קרבנות המוסקין: ולקדשים. הם כבשי עולות
 שהם שלמי זבוח: ולחמאות. חמאות הלזבו והם שביעי הכבשים וז': וכל מלאכת. לזכור זבוח הניח: (לה) על קרבן העצים.
 עמי יצוה כל כ"ח הקרובות עלי המערכה לנזבח: הבהנים וז'. על כולם הפלנו הגדול להביא לביית ה' להעם המזון וקצו על פי
 הגדול: שנה בשנה. בכל שנה יביא שבעה היום: (לו) את בכורי. חלו הבכורים מעלשים כל מני האדמה: כל פרי כל עץ.
 להביא וכל פרי העץ עם שהמורה לא חייבה אלא מהנעשה המזיקין: (לז) בכרות בנינו. ליתן פרינו חמשה שקלים: ובהמתנו.
 זה ענין חנוך לפדותו שש: לכהנים. להם להכניס המעשרים חנף עבודתם: (לח) ראשית עריסותינו. זה הכלה מן העיסקה:
 ותרומתנו. זה הכותם דגן: ופרי וז'. חנוכות פני מירוש וילכר: אל לשכות. לשוים בהלכות והכניס ושלחו בנייהם:
 המעשרים. הלוקחים הנועשות בכל הערים אשר אנתו עוזרים את האדמה בחמישה וקליפה ובאוצר עם שנתנו עוזרים את האדמה
 ע"י יקח לוי אשר לא עול בה: (לט) בעשר הלויים. צעם יקחו הלויים את מעשרם יהיה עמו כהן כי גם חלק הכהן נבלע בה
 והוא חנוכה המעשר: מעשר המעשר. מעשר מן המעשר שלקחו הם: לבית האוצר. למקום אולכ החנוכה:

וּשְׁם כָּל־הַמִּקְדָּשׁ וְהַכֹּהֲנִים הַמְשֻׁרְתִים וְהַשּׁוֹעֲרִים וְהַמְשֻׁרְרִים
וְלֹא נָעִיב אֶת־בֵּית אֱלֹהֵינוּ:

י"א וַיָּשְׁבוּ שָׂרֵי־הָעָם בִּירוּשָׁלַם וּשְׂאֵר הָעָם הִפְלִיזוּ גִרְלוֹת
לְהָבִיא אֶחָד מִן־הַעֲשָׂרָה לַשַּׁבָּת בִּירוּשָׁלַם עִיר הַקֹּדֶשׁ וְהַתְּשֵׁעַ
הַיְדוּת בָּעָרִים: וַיִּבְרְכוּ הָעָם לְכָל הָאֲנָשִׁים הַמֵּתְנַדְּבִים לַשַּׁבָּת
בִּירוּשָׁלַם: וְאֵלֶּה רֵאשֵׁי הַמְדִינָה אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בִירוּשָׁלַם וּבְעָרֵי
יְהוּדָה יָשְׁבוּ אִישׁ בְּאַחֲזוֹתוֹ בְּעָרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם
וְהַנְּתִינִים וּבְנֵי עַבְדֵי שְׁלֹמֹה: וּבִירוּשָׁלַם יָשְׁבוּ מִבְּנֵי יְהוּדָה
וּמִבְּנֵי בְנֵימִן מִבְּנֵי יְהוּדָה עֲתָיָה בִן־עֲזִיָּה בִן־זַכְרְיָה בִן־אַמְרֵיהַ
בִן־שַׁפְטִיָּה בִן־מַחְלָלָאֵל מִבְּנֵי פְרִיז: וּמַעֲשִׂיָּה בִן־בְּרוּךְ בִן־
כְּלִיחָזָה בִן־חַזְוִיָּה בִן־זִינְרִיב בִן־זַכְרְיָה בִן־הִשְׁלֵכִי: וְכָל־
בְּנֵי־פְרִיז הַיֹּשְׁבִים בִּירוּשָׁלַם אַרְבַּע מֵאוֹת שִׁשִּׁים וּשְׁמֹנֶה אֲנָשִׁי־
חֵיל: וְאֵלֶּה בְנֵי בְנֵימִן סָלָא בִן־מְשֻׁלֵּם בִן־יִזְעָר בִּן־פְּדֵיָה
בִן־קֹלִיָּה בִן־מַעֲשִׂיָּה בִן־אִיתִיאֵל בִּן־יִשְׁעִיָּה: וְאַחֲרָיו גְּבִי סָלִי
תְּשֵׁעַ מֵאוֹת עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה: וַיּוֹאֵל בִּן־זַכְרְיָה פָקֵד עֲלֵיהֶם
וְיְהוּדָה בִן־הַסְּנוּאָה עַל־הָעִיר מִשְׁנֵה: מִן־הַכֹּהֲנִים יְדַעְיָה בִן־
יְזַרְיָב יָכִין: וְשָׂרְיָה בִן־חֶלְקִיָּה בִן־מְשֻׁלֵּם בִּן־צְדוּק בִּן־מְרִיזוֹת
בִּן־אַחִיטוֹב נָגֵד בֵּית הָאֱלֹהִים: וְאַחֵיהֶם עֲשִׂי הַמְּלֹאכָה לְבַיִת

ת"א ויכנס וגו' סמוכות ק"ז: י"א יהודה

רע"י

י"א (א) אחד מן העשרה. שניסראל למען ישבו בירושלים לשמור העיר: ותשע היותה. השעה חלקים שניסראל:
(ב) המתנדבים. אשר נדבס רוחם לאותם להיוס יושבים בירושלים לשמור העיר מן הע"ס: (ג) ואלה
ראשי המדינה אשר ישבו בירושלים. הוא סנא' בסמוך ובירושלים ישבו בני יהודה וגו': (ד) מבני יהודה עתי'
וגו'. חוזר ומפרסם מבני יהודה מי ומי היו וכל הפרסם איננו מונה כי אם הגדולים והחשובים שבהם: (ה) פקדו.
ממונה: משנה. אחר הכנוד: (יא) נגד בית האלהים. ממונה על בית אלסיס: (יב) ואחיהם עושי המלאכה

מצודת ציון

מצודת דוד

(ט) ושם. בהלכותם הם היו מונסים כלי הנקדש: והכהנים וגו'. יצאו עם לשמורם ולזה יצאו לשם אם המנוחה: ולא נעזב.
למטן לא נעזבו אם בית ה' כי אם היו הכהנים קדושים לטועם אחר הכהונה היה ח"כ צדוק נעזב ומה וזה נזכר להציל אלסיס:
י"א (א) להביא. מערי יהודה: לשבת בירושלים. לשמור מן הע"ס: בערים. ישאלו עמיהם: (ב) המתנדבים. אשר
הסגדו עליוס ומלכוס סלל ע"פ הכול ולפי ששיבה הכהנים קסה כי היוקר כס הוא צמקוס כסה עם לזה חמסס לנדבס:
(ג) ואלה וגו'. הם הלאערים סל' ובירושלים ישבו וגו': איש. כל ה' ישב צמקוס סחמחו צמיהס סהיו להס מלל עד לא גלו:
ישראל וגו'. כ"ל הם היו הושצוס צלחמסס: (ד) מבני יהודה וגו'. ולפי סלל ישנו סה מנני טסרס הסנסיס כ"ל מתי עססס
לזה לא זכסס סה עם סמכוס בל"ס ה' פ': (ה) בן השלונג. מנני סלל צן יהודה: (ו) כל בני פריז. ומססס בני סלל מללס
צדס"ז עם בני זרס סלל סחככו סה: (ז) ואחרייו. צמלס וססעיות: תשע וגו'. ומתו טסע מלסס וגו': (ט) פקדו עליהם.
סיס ממונה עליסס ללסס: משנה. סני צמלכ על סמלס סממוס על סעיו: (י) מן הכהנים. אסל ישנו ציוסלס סיו יעיי'
צו': (יא) נגד. ממונה על ציוס סלססיס: (יב) ואחיהם. מנסיסס סל יעיי' נגד מוסי מללסס עזודס סמונכ סיו נוססכ סמונכ

שְׁמִנָה מֵאוֹת עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם וְעֵדֶיָה בְּיָרְחָם בְּיָרְפָלְלִיָה בְּיָרְ
אֲמִצִּי בְּיָרְזַבְדִּיָה בְּיָרְפִּשְׁחֹר בְּיָרְמִלְכִיָה: ^י וְאַחֲיוֹ רֵאשִׁים לְאֲבוֹת
מֵאוֹתָם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם וְעֶמְשִׁי בְּיָרְעֹזְרָאֵל בְּיָרְאֲחֹנִי בְּיָרְמִשְׁלָמוֹת
בְּיָרְאֲמֹר: ^י וְאַחֵיהֶם גְּבַרֵי חֵיל מֵאַה עֶשְׂרִים וּשְׁמִנָה וּפְקִיד
עֲלֵיהֶם וּבְיָרְאֵל בְּיָרְהֵרֹאֵלִים: ^י וּמִן־הַלְוִיִּם שְׁמַעְיָה בְּיָרְחִשׁוּב
בְּיָרְעֹזְרִיקָם בְּיָרְחִשְׁבִּיָה בְּיָרְבֹּנְיָי: ^י וְשִׁבְתִּי וְיֹזְבֵד עַל־הַמְּלָאכָה
הַחִיצִיָּה לְבֵית הָאֱלֹהִים מְרֹאשֵׁי הַלְוִיִּם: ^י וּמִתְנִיָּה בְּיָרְמִיכָא בְּיָרְ
זַבְדִּי בְּיָרְאֲסָף רֹאשׁ הַתְּחִלָּה יְהוּדָה לַתְּפִלָּה וּבְקַבְקָה מִשְׁנֵה
מֵאֲחֵיו וְעֵבֶדָא בְּיָרְשִׁמוּעַ בְּיָרְנָלָל בְּיָרְדִּיתָנוֹן: ^י כָּל־הַלְוִיִּם בְּעֹד
הַקֹּדֶשׁ מֵאוֹתָם שְׁמֹנִים וָאַרְבָּעָה: ^י וְהַשְּׁוֹעֲרִים עֲקִיב מִלְמוֹן
וְאַחֵיהֶם הַשְּׁמֵרִים בְּשְׁעָרֵי מֵאָה שָׁבָעִים וּשְׁנַיִם: ^י וְשֹׂאֵר יִשְׂרָאֵל
הַכְּתֻנִים הַלְוִיִּם בְּכָל־עָרֵי יְהוּדָה אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ: ^י וְהַנְּתִינִים
יְשֻׁבִים בְּעַפְל וְצִיחָא וְגִשְׁפָא עַל־הַנְּתִינִים: ^י וּפְקִיד הַלְוִיִּם
בִּירֹוּשָׁלַם עֹזִי בְּיָרְבִּנִי בְּיָרְחִשְׁבִּיָה בְּיָרְמִיכָא מְבַנֵּי אֲסָף
הַמְּשֻׁרְרִים לְגַד מְלָאכָת בֵּית־הָאֱלֹהִים: ^י כִּי־מִצֹּאת הַמֶּלֶךְ
עֲלִיהֶם וְאִמְנָה עַל־הַמְּשֻׁרְרִים דְּבִרְיוֹם בְּיוֹמוֹ: ^י וּפְתַחְיָה בְּיָרְ

* דגש אחר שורק * ידותון קרי

רשי

לבית. והזכירם שהיו עובדים בצורה הבית וקרבתו: (יג) ראשים לאבות. ראשי בית אב ממשפחות הכהנים: (יד) ופקיד עליהם. ממונה עליהם: (טז) על המלאכה החיצונה. אשר לבית כגון בנינו וזקן הבית ועל המערכת שהיו מציאים מבחוץ: (יז) ראש התחלה יהודה לתפלה. הוא היה ראש, וממונה וגדול לפתוח תפלה ולסודות תפלה וזמירות שירושלים של ליום: יהודה. כמו יורה והס' א' נכנסה צדוקה שלה ללורך כמו יוסף יוסף: (יח) והשוערים. ממוין על שער המקדש: (כ) איש בנחלתו. כל אחד בנחלתו היו יושבים: (כא) בעפל. מקום אחד אשר בירושלים: על הנתינים. ממונים על הכותים: (כב) ופקיד הלויים. ממונה על הלויים אשר בירושלים: לגד מלאכת. על מלאכה הבית ממונה כגון בנינו זקן הבית ושאר דברים שמוציאין ממנו למעשה (למעשה) הבית כענין שנאמר למעלה ושכתי ויוצד על המלאכה החיצונה וכו': (כג) כי מצות המלך עליהם ואמנה. והמלך היה מאמין בהם: על המשררים. להוציא ממון מאלו המלך דרום: דבר יום ביומו.

מצודת דוד

מצודת ציון

(יז) יהודה. מלשון המזם והכלול: (כג) ואמנה. ענין קיום: מלאם וכוונת: ועדיה וכו'. אף הוא היה עמוסנים ציונים: (יח) ואחיו. מבניו של פדוש אשר היו ראשים למשפחה אבותיו היו צמקס מלאים וכו' ואף הם ישנו ציונים: ועמשו וכו'. אף הוא ישנו ציונים: (יח) ואחיהם. כל ראשי האבות: (טז) ומן הלויים. אשר ישנו ציונים היו צמקס וכו': (טז) על המלאכה וכו'. היו ממונים על המלאכה העשה חוץ למקדש והוא ללורך המקדש כגון לבניו עושים ואבנים ללורך זקן הבית וכוונת: מראשי הלויים. הם היו מראשי הלויים: (יז) ראש התחלה יהודה לתפלה. הוא היה הראש להתחיל בתפלה את ההזמון וההלול לעם צוה השפלה: משנה מאחיו. היה עני לו מנין שאל אחיו: ועבדא וכו'. אף הוא ישנו ציונים: (כ) בכל ערי יהודה. ישנו בכל ערי יהודה כל איש בנחלתו: (כא) יושבים. היו יושבים צעופל והוא עם מגדל ציונים: על הנתינים. פקידים על הכותים: (כב) ופקיד וכו'. הפקיד על הלויים אשר ישנו ציונים: היה עני וכו': לגד מלאכת. הם היו הממונים על מלאכת הבית לחוק את הצדק ולסודות צנין: (כג) כי מצות המלך עליהם. כמלך ליה עליהם שהיו הם ממונים על המלאכה: ואמנה. קיום וסוקק העניו הואם העולה על המשוררים לחקן זקן הבית

קיה

מִשִּׁיבָאֵל מִבְּנֵי־יְהוּדָה לְיַד הַמֶּלֶךְ לְכַל־דָּבָר לְעַם:
 כה וְאֶל־הַחֲצִירִים בְּשֹׁדְתָם מִבְּנֵי יְהוּדָה יָשְׁבוּ בַקֶּרֶת הָאַרְבַּע
 וּבְנֵתִיהָ וּבְדִיבִין וּבְנֵתִיהָ וּבִיקְבָצָאֵל וַחֲצִירֵיהֶ: כו וּבִישׁוּעַ וּבַמֶּלְכָה
 וּבְבֵית־פֶּלֶט: כז וּבַחֲצַר שׁוּעַל וּבַבְּאֵר שֶׁבַע וּבְנֵתִיהָ: כח וּבַצִּקְלָן
 וּבַמְכֹנָה וּבְבְנֵתִיהָ: כט וּבַעֲיִין רַמּוֹן וּבַצָּרְעָה וּבִירְמוּת: ל וְגַם
 עֶדְלָם וַחֲצִירֵיהֶם לְכִישׁ וְשֹׁדְתֵיהֶ עֲזָקָה וּבְנֵתֵיהָ וַיְחַנּוּ מִבְּאֵר־
 שֶׁבַע עַד־גֵּיא הַנֶּסֶם: לא וּבְנֵי בְנִימִן מִנְבַע מִכְמִישׁ וְעִיָּא וּבֵית־אֵל
 וּבְנֵתִיהָ: לב עֲנַתוֹת גַּב עֲנָנִיהָ: לד חֲצוֹר רַמָּה גַתִּים: לה חֲרִיד
 צַבְעִים גַּבְלָט: לו לֹד וְאוּגוֹן גַּי הַחֲרָשִׁים: לו וּמִן־הַלְוִיִּם מַחְלָקוֹת
 יְהוּדָה לְבְנִימִין:

יב * וְאֵלֶּה הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם אֲשֶׁר עָלוּ עִסְר־רַבְבֵּל בְּיַד־שָׂאֵל־תִּיאֵל
 וַיִּשׁוּעַ שָׂרִיָּה יִרְמִיָּה עֲזָרָא: יג אֲמַרְיָה מַלְאָךְ חַמוּשׁ: יד שְׁבַנְיָה
 רַחֵם מְרֵמַת: יו עֲדוּא גַבְתוֹי אֲבִיָּה: יז מִיָּמִין מַעֲדִיָּה בַלְגָּה:
 יח שְׁמַעְיָה וַיִּזְרִיב יַדְעִיָּה: יט סֶלֶו עֶמֶק חַלְקִיָּה יַדְעִיָּה אֵלֶּה רֵאשֵׁי
 הַכֹּהֲנִים וְאַחֵיהֶם בְּיַמֵּי יִשׁוּעַ: כ וְהַלְוִיִּם יִשׁוּעַ בְּנֵי קַדְמִיאֵל
 שָׂרְבִיָּה יְהוּדָה מִתְנַיָּה עַל־הַיַּדוֹת הוּא וְאַחֵיו: כא וּבַקְּבֻקָּה וְעִנּוּ
 אַחֵיהֶם לְגַגְתָּם לְמִשְׁמֵרוֹת: כב וַיִּשׁוּעַ הוֹלִיד אֶת־יוֹיָקִים וַיִּזְרַע
 הוֹלִיד אֶת־אֶלְיָשִׁיב וְאֶלְיָשִׁיב הוֹלִיד אֶת־יוֹדָע: כג וַיִּזְרַע הוֹלִיד

עשׂי הַיַּדוֹת יועני קיה

רשי"י

כדי לעשות דרכי היום: (כד) ליד המלך. הוא היה חסרן לעצם המלך דריוס: לכל דבר. לכל דבריוס אשר
 לעם לדבר עליהם אל המלך: (לו) מחלקות יהודה לבנימין. היו מחלקין במחלקוסם אלה ואלה בחרן
 יבוס וצנימן:

יב (א) וישוע. הוא יושב סכנ גדול: (ז) בימי ישוע. סטיו ראשונים בנימי ישוע כסן גדול: (ח) היות.
 מין כלי סיר לומר סירס: (ט) למשמרות. כמו שגמנו (בדברי יוסוס א' כ"ד ואלף) שגלויס היו
 חלוקים לכ"ד משמרות: (י) וישוע הוליד את יויקים וגו'. כל אלו שבמקרא זה היו כהנים גדולים:

מצורת ציון

מצורת דוד

על יום ויום כפי הנוקד: (כד) ליד המלך. היה מוקד לנקוס
 המלך לשאלו תלמו אח כל הדבר המנוקד לעם: (כה) ואל
 החצירים. אלה היושבים עשני החצירים הם עמי הכהנים ועלי חומה כניו: בשדותם. צנוקס רניו השדות: ובנתיה. הכהנים
 הסמוכים לס: וחצירה. תקומת קטנות הסמוכות לס: (ל) ושרתיה. צנחי השדות: (לא) מנבע. מקום החלחל מוטנסוס היה
 ענבע וישנו זה וצנכוס וגו': (לו) מחלקות. היו מחלקים לחלקים לצנח אלה ולאה מנחלח יוסוס עד נחלח צניעין כי ישנו זה וצנח:
 יב (א) וישוע. הוא יושב כ"ג והוא עם זכנבל היו כשני העולים: שררה. ל"ל ואלה סכמיים העולים שר"י וגו': (ז) ואחיהם.
 כלה לומר אשר עלו עם אחיהם וימיה יחכ הכהנים: ביום ישוע. מוצח הוא על הרשעים לומר שסי דלשי הכהנים ציני
 יושב כ"ג: (ח) והלויים. העולים עמיהם היו ישוע וגו': על הידות. אשר היה מנוסה על ההדות וההלול לראש החלחל כ"ט
 לעולם וממיה וגו' ראש החלחל יוסוס וגו': דוא ואחיו. הוא עלה על אמוו הם אסשו בני קיעטו: (ט) אחיהם. על ממיה
 ולנפיו: לנגרם. לעומתם והוא לסס היו חלוקים הם עם אכמיים לנפונות מנחלח: (י) וישוע. יושב כ"ג הוליד את יויקים

אֶת־יוֹנָתָן וְיוֹנָתָן הוֹלִיד אֶת־דָּוִד׃ י וּבִימֵי יוֹיָקִים הָיוּ כְהֹנִים
 רֵאשֵׁי הָאָבוֹת לְשִׁירָה מִדָּוִד לְרִמְיָה חֲנַנְיָה׃ י לעזרא משלם
 לאמריה יהוחנן׃ י למלוכי ונתן לשבניה יוסף׃ י לחרם עדנא
 למריות חלקן׃ י לעדיא זכריה לנתון משלם׃ י לאביה זכרי
 למנימין למועדיה פלטי׃ י לבלנה שמוע לשמועה יהונתן׃
 י ולוייריב מתני לירעה עזי׃ י לסלי קלי לעמוק עבר׃
 י לחלקיה חשביה לירעה נתנאל׃ י הלויים בימי אלישיב
 וידע ויחנן וידע פתובים ראשי אבות והכהנים עלמלות
 הרויש הפרסי׃ י בני לוי ראשי האבות פתובים עלספר דברי
 הימים ועדדימי ויחנן בןאלישיב׃ י וראשי הלויים חשביה
 שרכיה וישוע בןקדמיאל ואחיהם לנגדם להלל להודות
 במצות דניד אישהאלהים משמר לעמת משמר׃ י מתנה
 ובקבניה עבדיה משלם שלמון עקוב שמרים שוערים משמר
 באספי השערים׃ י אלה בימי יויקים בןישוע בןיוצדק ובימי
 נחמיה הפחה ועזרא הכהן הסופר׃ י ובחננת חומת ירושלם

*למליכו קרי *לעדוא קרי

רשי

(יב) ובימי יויקים. שהיה כהן גדול היו כהנים הללו הם היו ראשי בית אב למשמרות: לשירה מריה. למשמרות של שירה היה מריה ראש בית אב ולמשמרת של רימוס היה חנני ראש בית אב וכן כולם וזה אשר לא פירש כל העשרים וארבע משמרות לא דקדק המקרא בכך למנות כולם: (כב) הלויים בימי אלישיב. הלויים הללו היו ראשי בית אבות במשמרות הלויים בימי אלישיב הכהן הגדול והכהנים המנויין למעלה בסמוך הם היו ראשי בית אבות במשמרות בימי אלישיב: על מלכות. בימי מלכות דרום היה דבר זה: (כג) ועד ישי יוחנן. כל אותן שהיו ראשי אבות הלויים עד ימי יוחנן כהן גדול מנויין בדברי הימים (סג): (כד) ומשמר לעמת משמר. שהיו הלוקים במשמרות לומר שירה: (כה) שוערים משמר. שוערים היו במשמר שלם למשמר שערי הבית: באספי. כמו בשופי השערים: (כו) אלה בימי יויקים. אלה היו שוערים בימי יויקים: (כז) ובחנת חומת ירושלם. בחשלוס חומת העיר לקדש את העיר:

מצודת דוד

מצודת ציון

(כו) הפחה. המושל. הסופר. החכם. (כז) ובחנת. החללה. ושם הוא החמו בכהונה גדולה כן כולם המכונים פה שמונה כהונה גדולה זה אשר זה: (יב) לשירה. למשמרת השירה שהיה דבר זה למועד זה ומס והלאה קרי חנן צל מקרא: (כב) הלויים בימי אלישיב. והם הנה ראשי הכהנים שזכר למעלה נקרא שמו השמות וגם למעלה לא זכר כ"א כ"ב וכאן ככל מניינין ועושים צדקה ולא זכר שמו ולא זכר שמו: (יז) למנימין למועדיה. המשמרת שהיא נקראת בשמי השמות ע"ש מוסיה: (כב) הלויים בימי אלישיב. הלויים הללו היו ראשי בית אבות במשמרות הלויים בימי אלישיב הכהן הגדול והכהנים המנויין למעלה והיה נקרא בשמי כ"א הלויים דכ"א ע"ש מות המלך אצל לא היו הראשונים הם הראשונים הלויים: (כג) בני לוי וגו'. ראשי האבות ונני לוי היו עוד כהנים על ספר דברי הימים למען יעמוד שם לזכרון: ועד ימי וגו'. כלה לומר אצל לא החמיר הדבר כ"א עד ימי יוחנן אן צו כל אלישיב כי כאשר כהן היה הוא עוד ובעלה לכל יעמוד עוד לזכרון: (כד) וראשי הלויים. עמה חזר לחשוב ראש הלויים שהיו בניו יויקים כדכר שמשך ראשי אבות הכהנים היו כהנים ללחשים על שמו בניו יויקים כדכר שמשך ראשי אבות הכהנים: ואחיהם. שאר ראשי האבות היו לנגדם כ"ל שזה להם אלו כאלו להודות ולהלל בהם ואלו אשר לוח להלל בהם: משמר לעמת משמר. כל משמר היה שזה למשמר האחר ולא היה להאחר מעלה ויחנן על החכר והוא ככל ענין צ"ש: (כה) שוערים משמר. הוא ככל ענין צ"ש: (כו) אלה בימי יויקים. אלה היו שוערים בימי יויקים: (כז) ובחנת חומת ירושלם. ובחנת חומת העיר לקדש את העיר כו"ש בסמוך:

בִּקְשׁוּ אֶת־הַלְוִיִּם מִכָּל־מְקוֹמֹתָם לְהֵבִיאֵם לְיְרוּשָׁלַם לַעֲשׂוֹת
 חֲנֻכָּה וְשִׂמְחָה וּבִתְנוּחֹת וּבְשִׂיר מְצֻלָּתוֹם נְבָלִים וּבְכַנְרֹת׃
 כ" וַיֵּאָסְפוּ בְנֵי הַמִּשְׁרָרִים וּמִן־הַכֹּהֵן סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַם וּמִן־חֲצֵרֵי
 נִמְפָתָי׃ כ" ומבית הנגלגל ומשנרות גבע ועומות בני חצרים בנו
 להם המִשְׁרָרִים סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַם׃ ל וַיִּטְהָרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם
 וַיִּטְהָרוּ אֶת־הָעַם וְאֶת־הַשְּׁעָרִים וְאֶת־חֻמּוֹתָ׃ ל" וַאֲעֲלֶה אֶת־
 שָׂרֵי יְהוּדָה מֵעַל לְחֻמָּה וְאֶעֱמִידָה שְׁתֵּי תוֹדֹת גְּדוּלַת וְתִהְלַכְתָּ
 לַיָּמִין מֵעַל לְחֻמָּה לְשַׁעַר הָאֲשָׁפֶת׃ ל" וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵיהֶם הַיִּשְׁעִיָּה
 וְחֲצֵי שָׂרֵי יְהוּדָה׃ ל" וְעֹזַרְיָה עֹזֵרָא וּמִשְׁלֵם׃ ל" וְיְהוּדָה וּבְנֵימָן
 וְשִׁמְעִיָּה וִירְמְיָה׃ ל" וּמִבְנֵי הַכֹּהֲנִים בְּחֻצְרוֹת וּבְרִיָּה בְּרִזְיוֹנָתָן
 בְּדִשְׁמֵעִיָּה בְּרַמְתַּנְיָה בְּרַמְיָכָה בְּרַזְבוּר בְּרַאֲסָף׃ ל" וְאַחֲיוֹ
 שִׁמְעִיָּה וְעֹזַרְאֵל מְלָלִי גְלָלִי מַעֲיָ נְתַנְאֵל וְיְהוּדָה חֲנָנִי בְּכָל־
 שִׁיר דָּוִד אִישׁ הָאֱלֹהִים וְעֹזֵרָא הַסּוֹפֵר לַפְּנִיָּהֶם׃ ל" וְעַל שַׁעַר
 הָעֵינַן וּנְגִדָם עָלוּ עַל־מַעְלוֹת עִיר דָּוִד בַּמַּעְלָה לְחֻמָּה מֵעַל לְבַיִת
 דָּוִד וְעַד שַׁעַר הַמַּיִם מִזְרַח׃ ל" וְהַתְּנוּחָה הַשְּׁנִיָּתָה הַהוֹלֶכֶת לְמוֹאֵל
 וְאַנְי אַחֲרֵיהֶם וְחֲצֵי הָעַם מֵעַל לְחֻמָּה מֵעַל לְמַגְדָּל הַתְּנַנּוּרִים

*יתר א'

ת"א ושמעיה וגו' שבעות ט"ו: וילך וגו' סס:

רש"י

ובחודות. ובסודאום: (כח) ומן הכבר. אשר סביבות ירושלי' בלא הספורים: (ל) ויטהרו. החלם טהרו א"ע
 ואח"כ טהרו את אחרים: ואת השערים ואת החומה. שלא חסיה טומאה סס בעיר: (לא) מעל לחומה.
 שקדם את העיר והלכו השרים וציון דין והסמיס והלוים עם שתי תורות חזבו לעיר הכל כמפורסם במסכת
 שבעות כדי לקדם את העיר: שתי תודת. שתי לחמי טודה כל לשם ולחם קרוי טודה: ותהלכת לימין. וכאשר
 ילכו מן העיר כדי לסובב" הלכו ללד ימניהם: (לד) יהודה ובנימן. שני שרים היו: (לו) ואחיו. חצירו של
 זכריה הכהן: (לז) ועל שער העיין. לפני שער העיין הלכו סביבות העיר: ונגדם עלו. ולפניהם עלו משער
 העיין למעלות של עיר דוד ואזן מעלות היו לחומה: (לח) והתודה השניית ההולכת לטול. טודה אחרת
 שביניה שנית לחברתה הייתה הולכת נגד חברתה פשוט ולא זו אחר זו: ואני אחריה. ואני הייתי בולך אחרים

מצודת ציון

מצודת דוד

בקשו. קשטו אחר הלוים להביאם ונקיים ליוטלים: מצלותם
 וגו' על מלללים: (כח) ויאספו. כ"ל נאספו מן ירושלים עלמה
 מן הככר אשר היה סביבות ירושלים ומן וגו': (ל) ויטהרו. עטלו מטינוחאן: ויטהרו את העם. זכוו את העם לטהר עלמין:
 ואת השערים. טהרו את השערים וכל עוונתם וויאום: (לא) מעל החומה. למעלה על החומה: ואעמידה. כ"ל הכחמי שמה
 שתי לחמי טודה גדולות כ"ל מלחם החיץ שחומה שכן גדולות מן העוונת שחומה כן אכ"ל זכין היה מפצנים את העיר לקדשה:
 ותהלכת. המחלם הסלון כהן היה אל היעין: מעל לחומה. כ"ל מן העוקם אשר העלו אופן על החומה הוויקו והלכו עתהן
 לפני שער הששפות: (לב) אחריהם. אחיני הוטלסו את לחמי החומה: (לג) ועזריה וגו'. לפי שמהם היו מטינס השפזים לזה
 ספסס ששום: (לד) בהצטרות. הסולך בשטלעות היה זכריה וגו': (לו) ואחיו. של זכריה: בכלי שיר דוד. סלכו בכלי שיר
 של דוד: (לז) ועל שער העיין. ושענן הששפות הלכו אל שער העיין: (לח) והתודה השניית. במעלה לחומה. בדרך
 העולה העולה על החומה: מעל. וינסס הלכו מלפני ציון דוד ועם שער הלוים בעונת צמחה: (לח) והתודה השניית. כ"ל סף
 כשלו את הלחם השנית: ההולכת למול. אשר הלכו מול זכריה הלחם השלשום צבוס לה זה אלל זה וכו' נקלסו צבני: ואני
 אחריה. ואני הלכתי אחר הלחם הייתי צהלד שהלכס היח ועניי הלכו סלי העם העומדים מעל החומה: מעל למגדל. משער

ועד החומה הרחבה: ^{לט} ומעל לשער אפרים ועל שער הישנה
ועל שער הדגים ומגדל הנגאל ומגדל המאה ועד שער הצאן
ועמדו בשער המזרח: ^מ ותעמדה שתי התודות בבית האלהים
ואני וחצי הסננים עמי: ^{מא} והכהנים אלקים מעשיה מנימין
מיכה אלועני ובריה הנניה בחצרות: ^{מב} ומעשיה ישמעיה
ואלעזר ועזי ויהונתן ומלכיה ועילם ועזר וישמעיה המשררים
ויזרתיה הפקיד: ^{מג} ויזבחו ביום ההוא זבחים גדולים וישמחו
כי האלהים שמחם שמחה גדולה וגם הנשים והילדים שמחו
ותשמע שמחת ירושלם עד מרחוק: ^{מד} ויפקדו ביום ההוא
אנשים על הנשכות לאוצרות לתרומות לראשית ולמעשרות
לכנוס בהם לשדרי הערים מנאות התורה לכהנים וללוים כי
שמחת יהודה על הכהנים ועל הלוים העמדים: ^{מה} וישמרו
משמרת אלהים ומשמרת הפהרה והמשררים והשערים
כמצות הויד שלמה בנו: ^{מו} כירבימי דויד ואסף מקדם ראש
המשררים וישיריהללה והודות לאלהים: ^{מי} וכל ישראל בימי
זרבבל ובימי נחמיה נתנים מנוות המשררים והשערים דבר
יום ביומו ומקדשים ללוים והלוים מקדשים לבני אהרן:

^{מב} טעמים דאשי קרי ינא ובלוים

רשי"י

של חודס: (לט) ועמדו. סס היו עומדים שלא לילך ויחה: (מ) שתי התודות. שגשלו אוחס לב' הסנק:
(מא) בהצטרות. היו חוקעין מתוך שמחתן: (מד) ויפקדו. לשון פקידות: הנשכות. כמו הלכות של ב"המק
לכנוס בהם. וצאוקן הלכות היו נוחטים כל מתנוחס של כהנים והלוים ומסס היו חולקין בזיוחס: מנאות. כמו
מנוח: לכהנים וללוים. כהנים היו נועלים הראוי להם והלוים הראוי להם העומדים ומשמשים סס לפני הקב"ה
בחודות וכולאות: (מו) מנוות. כמו מטח: ומקדשים ללוים. והיו נוחטים המעשר ללוים וסס היו נועלים
מעשר מן המעשר ונוחטים להכהנים:

מצודת ציון

ועל ענינם כמו לפני ואלל: (מד) הנשכות. כמו הלכות: היום הלכו ונלפני מגדל ונ': (לט) עמדו ונ'. סס עמדו ולא
מנאות. מתנוס ומלק כמו ושלחו מנוח (לשל ה'): הלכו עוד יוחי: (מ) ותעמדה. הביאו לחמי החודס והעמידו
בציה ה': ואני אחיכוס וחלי הקנים הלכו עמו: (מא) בהצטרות.
חקנו הצלולות: (מב) וישמעיו. כן סס אש: המשררים. הנה היו המשררים ואלו נס הנה אל ציה ה' לטורח ועמס חסח'
המנוס עליהם: (מג) גדולים. ר"ל חסבר גדול וכ: כי האלהים שמחם. נתן שמח צלצס: (מד) ויפקדו. היו מנחיס בזכרים
פל הלכות העשויות לאלכות על התנוות ועל הלכות והיו החלה ועל המעשרות: לבנוס. להכניס בהם משל סדה הערים סח
המתות אשר לוח הסוכה לחל לכהנים וללוים וסס התנוות והמעשרות והוא כפל ענין צו"ש לחוסקת צילוח: כי שמחת יהודה.
כי גדלה שמחת יהודה על הכהנים והלוים העומדים על עבודתם ואלו נתנו לב להיות זכירים בדבר המנוות הלכו להם להעמיד
בזכרים: (מה) וישמרו. מוסק לנפקל עלביו שאמר כי שמחת יהודה על הכהנים ונ' העומדים וישמרו ומנוות לכהנים בדבר
העמוד הנועלת עליהם ודבר העוכה שלא תנוס טומאה למקדש ה' והמזכירים והעוברים החוקר במנוותם כאשר לוח דוד אל שלמה
צנו וכת"ש צד"ה א' כ"ה: (מו) כי בימי דויד. כי המעשרות חלקו ציוי דוד ואסף סכו ציוי קדם ראשי המזכירים וחקנו כיו
של חסלה והודות ללהים: (מי) מנוות המשררים ונ'. המנוות הלכות לחל להם: כ"ד יום ביומו. דבר הלכו ציוס זה נתנו
בזיומו ולא לחנו מן המעשר: והמקדשים. היו מקדשים סס המעשר לחל ללוים והלוים היו מקדשים סס המעשר מן המעשר לחל
לבני אהרן:

קב

יג " ביום ההוא נקרא בספר משה באוני העם וגמציא כתוב
 בו אשר לא יבוא עמוני ומואבי בקהל האלהים עד עולם:
 כי לא קדמו את בני ישראל בלחם ובמים וישכר עליו את
 בלעם לקללו ויהפך אלהינו הקללה לברכה: ויהי בשמעם
 את התורה ויברילו כל ערב מישראל: ולפני מזה אלישיב
 הכהן נתון בלשכת בית אלהינו קרוב למזבחה: ויעש לו
 לשכה גדולה ושם היו לפנים את המנחה הלבונה
 והבליים ומעשר הדגן התירוש והיצהר מצות הלויים והמשררים
 והשוערים ותרומת הכהנים: ויבכרוה לא הייתי בירושלם כי
 בשנת שלשים ושתים לארמחשתא מלך בבל באתי אל
 המלך ולקח ימים נשאלתי מן המלך: ואבוא לירושלם ואבנה
 ברעה אשר עשה אלישיב למזבחה לעשות לו נשכה בחצרי
 בית האלהים: וירע לי מאד ואשליכה את כל כלי בית
 מזבחה החוץ מן הלשכה: ואמרה וימחרו הלשכות ואשיבה
 שם כלי בית האלהים את המנחה והלבונה: וארעה ברמניות
 הלויים לא נתנה ויבחרו איש לשדהו הלויים והמשררים עשי

רשי"

יג (ג) כל ערב. כל הערבות האומות כמו ובס ערב רב עלה אהס (שמות י"ג): (ד) ולפני מזה. ומקודם לכן: קרוב למזבחה. אורחו אלישיב הכהן היה קרוב למזבחה הכבדו של סנבלט וכן גם הכהן כלו של טובים: (ה) ויעש. אלישיב: לפנים. שם היו נוהגים קודם שנבחרו לירושלים: מצות הלויים. מהמטות הראויות ללוי: (ו) ובכל זה. ובכל המעשה הזה: באתי אל המלך. וחורתי לבבל: נשאלתי. שיתן לי רשות לעלות לירושלים ולחזור: (ז) ואמרה. ארתי לטעור ויטערו שלטנות וגו': (ח) מניות. מנות: לא נתנה. שלא

מצודת ציון

יג (ב) לא קדמו. לא עלו לפנים כמו צנה אקדם ה' (מזכה ו'). (ד) ויעש. ענין שקון כמו וימחר לעשות אורח (בבבא פ"ח): (ו) נשאלתי. נשאלתי שאלה ובקש ועל כי שאלתי היה על ענין אחר צלשון כפעל וכן נשאל נשאל דוד (ש"א כ'): (ז) נשכה. כמו למכה:

מצודת דוד

יג (א) ביום ההוא! ביום שקדמו אל המנוח: אשר לא יבוא וגו'. לא יקבלו גרים וחסד החסדן כס: (ב) לא קדמו. לא עלו לפנים ללכת לקדמם בלחם ובמים צנה ילכו ומגלים: ויהפך וגו'. גם זה קראו בחוכה ולפי שלא היה לעמוד בדבר כע לזה אמר גם וישקו וגו': (ג) כל ערב. כל הערבות חבטי עמוני ומואבי: (ד) ולפני מזה. קודם זה הסבול: נתון וגו'. ר"ל אשר היה יוצא בלשכה של בית אלהינו הוא היה קרוב למזבחה הכבדו למעלה חצויו של סנבלט: (ה) ויעש לו לשכה. אלישיב עשה וחקן למזבחה לשכה גדולה בחצר בית ה' ר"ל פנה למטה למוטות: ושם. בהלשכה הסוף היו נוהגים צה לפני קודם שפיה חוזה אלישיב להיות למזבחה למוטות: את המנחה. מנחה למחנות: הלבונה. הבול על המנחה ועל לחם הפנים: והבליים. כלי צימק: מצות הלויים. מה שאלו מלוים לחם ללויים: והמשררים והשוערים. אמר זה להלויים לח אלישיב צימק וכאומר אף מנחו לבו לפנות מלח מחכתי ה' להיות מקום פניו למזבחה העמוני: (ו) ובכל זה. צעט שבעט הדבר הזה אשר פיהו אלישיב לח כל אלה צעטו טובים: באתי אל המלך. ואל נעשה הדבר הזה: ולקח ימים. ולקח ימים ולא פוחד מהם: נשאלתי. שאלתי עמוני לח לי רשות ללכת לירושלים: (ז) ואבנה ברעה. נחתי לט להבין ברעה המעשה אשר עשה אלישיב בדבר טוביה לחקן ולפנות לו לשכה בחצר מחלכות בית ה': (ח) וירע לי. הדבר הזה היה כע צעטו: את כל כלי ביתי וגו'. ר"ל כלי השמועו הבנים: (ט) ואמרה. ארתי על הדבר וטערו שלטנות וכל דבר עומאס ויחלום: ואשיבה שם וגו'. להיות צה בלשכה היו מלח עד לא יבס צה טוביה: (י) וארעה. נודע לי אשר לא יתקן עמנות הלויים וזמן לחם י' שוקק וזה צה ס"ל לחזתי לעצור במריסם וקליטה להחיות נפשו: עשי המלאכה. מללכת השור והבטח השעמיים:

נחמיה יג

המלאכה: " ואריבה את הסננים ואמרה מדוע נעזב בית
 האלהים ואקבצם ואעמדם על עמדם: " וכל יהודה הביאו
 מעשר הדגן והתירוש והיצהר לאוצרות: " ואוצרה על אוצרות
 שלמיה הכהן וצדוק הסופר ופדיה מן הלויים ועל ידם חגן כן
 ופור בן מתניה כי נאמנים נחשבו ועליהם לחלק לאחיהם:
 " וכרה לי אלהי על זאת ואל תמח חסדי אשר עשיתי בבית
 אלהי ובמשמריו: " ביומים ההמה ראיתי ביהודה ויהודים גתות
 בשבת ומביאים הערמות ועמסים על החמרים ואפיין ענבים
 ותאנים וכל מושא ומביאים ירושלם ביום השבת ואעיד ביום
 מכרם ציד: " והצרים ישבו בה מביאים דאג וכל מכר ומוכרים
 בשבת לבני יהודה ובירושלם: " ואריבה את חרי יהודה
 ואמרה להם מה הדבר הרע הזה אשר אתם עשים ומחללים
 את יום השבת: " הלא בה עשו אבותיכם ויבא אלהינו עלינו
 את כל הרעה הזאת ועל העיר הזאת ואתם מוסיפים חרון על
 ישראל לחלל את השבת: " ויהי כאשר צללו שערי ירושלם

יחיד א'

ישי

נחמיה וישראל עם המהומה ועל כן צרחו והלכו להם אלה ואכה לשלום מהמחוסס ולא היו עוסקים כל כך בעבודתם:
 (יא) ואקבצם קבלתי את הכהנים והלויים להעמידם על משמרתם בעבודתם וכל ישראל היו מצויים להם עם
 משמרתם: (יב) כי נאמנים היו לחלוק המהומה צניעה: (יג) הערמות. אלומוה של הזוהר: ואעיד. העדות
 בהם סלה לעשות: ביום מכרם ציד. ביום שהיו עובדים מנון. יוד כמו ויתן להם לדרך (בראשית מ"ה):
 (טז) והצרים. סוחרים של אור מצויים דגים למכור: (יז) ויהי כאשר צללו. כאשר ראו הללוים של ערב
 שבה בשערים לזאת להגור דלמות העיר שלא יסתחו עד לאחר שנת שלא יצאו הרובלים בעיר למכור סחורתן
 כדי שלא יחללו ישראל את השבת על ידם:

מצודת הוד

מצודת ציון

(יא) ואריבה. ונלשן ריב: (יג) תמח. כמו תחמה והוא ענין
 מחיקה: (טו) גתות. הכלי שזוכים בו העניים להוליא היין
 קרוי גת וכן כדוכך גת (ישעיה ק"ג): הערמות. בני המזבח
 כמו ויתנו עמנות עמנות (דברי הימים ב' ל"ח): ועמסים. ענין
 העמנה עשה כמו ויעשות איש על העורו (בראשית ו"ד): ציד.
 מלשון לידה ומנון: (טז) דג. כ"ל קבוצה דגים: (יז) חרי.
 יהודה. בני יהודה: (יט) צללו. ענשן כל:
 ואל תמח החסדים וגו': ובמשמריו. להעמידם על מוכנם: (טו) דרכים גתות. דוכים עניים בזהו להוליא קיין: ומביאים
 הערמות. מצויים אל הצדק עמנות המזבח ועוסקים לוחם על המוכים לשלום: ואף יין וגו'. עוסקים על החעורים לשלום
 ולהצילם אל היום ביום השבת: ואעיד. החכמי קדם לכל יעשו עור כזאת: ביום וגו'. כ"ל ביום השוק שמוכרים בו את היום
 כי אז כולם נוקדים: (טז) והצירים. אצו לזר אשר יצאו צדוקים היו מצויים זרים וכל דבר הנוצר והיו מוכרים שבתם
 לירושלם: כמנהגם שהיו עיר קדוש ובה המקדש הללו בה את השבת: (יז) ומחללים וגו'. לקוחם זה עוד הלויים
 (יח) בה עשו. לחלל את השבת: הזאת. כ"ל הירוב לכל: מוסיפים וגו'. על החסון שהיה על אבותינו: (יט) כאשר צללו.
 כאשר הלויים ללוי השערים והוא לפנות הענין כי אז החמה בשבועי הקדש ומחלקו אז כל כל דבר:

קבא

לפני השבת ואמרה ויסגרו הדלתות ואמרה אשר לא יפתחו
עד אחר השבת ומנערי העמדותי עלי השערים לא יבוא משא
ביום השבת: ^י וילינו הרבלים ומכרי כל ממכר מחוץ לירושלם
פעם ושתים: ^{יא} ואעידה בהם ואמרה אליהם מדוע אתם לנים
נגד החומה אסרתשנו יד אשרלך בכם מן העת ההיא לא באו
בשבת: ^{יב} ואמרה ללויים אשר יהיו מפתחים ובאים שמרים
השערים לקדש את יום השבת גם זאת זכרה לי אלהי וחוסה
עלי פרב חסדה: ^{יג} גם ובימים ההם ראיתי את היהודים השיבו
נשים אשדודיות עמוניות מואביות: ^{יד} ובניהם חצי מדבר
אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם:
^{יז} ואריב עם ואקללם ואבה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם
באלהים אסרתתנו בנתיכם לבניהם ואסרתשאו מבנותיהם
לבניכם ולכם: ^{יח} הלא על אלה חטא שלמה מלך ישראל
ובנוים הרבים לא היה מלך כמהו ואהוב לאלהיו היה ויתנהו
אלהים מלך על כל ישראל גם אותה החמיאו הנשים הנכריות:
^{יט} ולכם הנשמע לעשת את פל הרעה הגדולה הזאת למעל

*קמץ בלא אס"ף *הל' בצירי *יתיר ו *יתיר ו

רשי

(ב) וילינו. וכו' לניס הרוכלים והסוחרים ביום השבת מחוץ לירושלים פעם אחת ופעם שנייה כדי שיבואו
בני ישראל לפסחם סעודים ולקנות מהם בשבת: (כא) ואמרה אליהם. החרוטי בלחם הרוכלים: אם תשנו
חס חוסיתו לעסוק פעם שנייה: מן העת: מן אותו יום והלאה לא בלו ביום השבת: (כג) השיבו נשים. אשר
נשאו להם נשים נכריות: (כד) חצי מדבר הרבה מנייהם היו מדברים לשון אשדודי כלחמס: (כה) ואבה.
נחתי להם מלקנות ולקנותם כדי להוכיחם ולהכירם: (כו) גם אותה החמיאו. כל שכן שהיו חוטאים על
ידי נשים נכריות וזו שאלמה בסמוך: (כז) ולכם הנשמע וגו'. נחמי' כלומר שלמה מלך ישראל נמלא

מצודת דוד

והסגור. לכל יבואו הנורים עם דבר ממאס: לא יבוא. לנען
לא יבוא משל כל כל ומכר בשבת דרך מחסום קנינים שהיו עם:
(כא) מדוע את לנים. כי השם שן ילא מי אליהם לקנות מה
מחס: אם תשנו. חס חלוני עם פעם שנית כל עוד פעם
אזי תשלח בכם ד' להכות או להנוח: (כב) אשר יהיו סטוריים. כל
בעוד יום חסו: לקדש את יום השבת. כל שאל יבוא מסקט היום כי לא
סד מסתדמות משנה לנעם כנ"ט צ"ה ה' כ"ד): גם זאת. גם הפועה הזאת זכ' לי לזכות: ברב חסדה. גם בנול
המדד לחקד יחשב: וכנ"ט מי הקיימי ולעסל (חזון מ"ל): (כג) השיבו. כל ש
קלה מנייהם ומדברים לשון אשדודית כלשון עם לחמס: וכלשון עם ועם. כל ש
כתי לשון עם לחמס: (כד) עם. עם נושאי העליוס: ואבה מהם. מקלה מחס:
חס מעשה חסו וכו'. אזי יהיה עליכם עונש בעבור: (כו) על אלה. בעבור
לש: ובנוים הרבים וגו'. ועם שכל העליוס הכדים לא היו מלך חכם בעבור
לא יהיו. וזכו לחוב לה' עד שהמליכו על כל ישראל יהיו לו חסו ח"כ
הצמח ה' חצי לא החסם להשיב כנול ועש' העליוס יכלו לו להחזרו להשיב לנען ולפחות לה': (כז) ולכם. כל

באלהינו להשיב נשים נכריות: כה ומבני יודע בן אלשיב
 הפתן הגדול חתן לסנבלט החריני ואבריהו מעלי: כט זכרה
 להם אלהי על נאלי הכהנה וברית הכהנה והלויים: ל וטהרתים
 מפלגבר ואעמידה משמרות לכהנים וללויים איש במלאכתו:
 לא ולקרבת העצים בעתים מזמנות ולבפורים זכרה לי אלהי
 לטובה:

כצ"ל

חוק

ישי"י

חוטא על ידי נטיו נכריות והחס נשחט נשים נכריות להיות חוטאין: (כה) ומבני יודע וגו' חתן לסנבלט.
 אחד מבני יודע חתן לסנבלט לורר היהודים והכרתיהו מעלי למען לא יהיה רגיל בירושלים בשביל חוטאו
 לראות את העיר ואת מולתה ואת מוצאיה: (כט) זכרה להם. העובדה אשר עשו: (לא) בעתים. לעתים
 היו נורחים עליהם למערכה: ולבכורים. שהיו מביאים בכורים צפרק אחד לכל דבר והדבר קבעו זמנו:

מצודת דוד

מצודת ציון

א"כ כ"ט לכס שאינם כשלהם החתן להיות משמע עליהם אשר
 חזרו לעשות את כל הכנה וגו' להוסיף ולקחת נשים עכ"ל הלל
 בודאי יעו לצבאם להטות לה': (כה) ומבני יודע. אחד מבני
 יודע היה חתן לסנבלט לורר היהודים: אבריהו מעלי. גשתי
 הבן הכוזב מן העיר על כי לא דלה לנגח אשתו עכ"ל וצעור
 היה עד קבלת חוטאו כביל לבוא לירושלים והיה נרגל לדעם
 כל מה אשר נעשה זה ולכן נגש גם חוטאו לכל יוסף גם קבלת לבוא עוד: (כט) זכרה להם. לעגש אהם על אשר נעלו ומאקו
 הכהונה צקחם נשים עכ"ל כי עי"ז נסקלו מן הכהונה: וברית. וחללו ציות הכהונה והלויים כי ציות הצעית להם המקום
 צ"ה להיות משקמים ציות ה' וכו"ש ציות הכונה עולם (צמדצכ כ"ה) וצאו אלו וגרמו לחלל הציות כי נמאקו מן הכהונה:
 (ל) וטהרתים. אבל אפי היותי נעשה אהם מכל עכ"ל כי השביעם צ"ה שלא יקחו עוד מצנוחיהם כו"ש למעלה: ואעמידה.
 העמידה משמרות הכהנים והלויים להיות כ"ל צמלכתו בקצעות גמור: (לא) ולקרבת העצים. את הקרבת העצים שעל מערכה
 החצם קבעתי בעתים מזמנות וחי יציא כ"ל: ולבכורים. קבעתי זמן לבכורים עד מהי יציאו הבכורים מאלהים כרי כלותה:
 זכרה לי. הכות האם להעיד לי צעורכה:

איש כי ינרע כאשר (ויקרא י"ג): (כט) נאלי. ענין ענוף
 ומאוס כונו ונאלו מן הכהונה (לעיל ו'): (ל) משמרות. כל
 דבר הנוסל על אהבים הרבה לעשות כ"ל צמנו קרוי משעור כי
 ישמור לבוא צמנו יקבע לו ולא יעבור: (לא) מזמנות. ענין
 הבנה וקציעות כמו לעתים ומזמנים (לעיל ו'):

ביושר ובתמים נעשה ספר נחמיה. כל הנשמה תהלל יה:

סבם מסקי דעורא ונחמיה שש מאות ושמונים ושמונה. וסימנו זכור יהיה חרפת עבדך. חצית
 ובין עלית הסנה. וסדריו עשרה. וסימנו על הר נכה עלי לך מכשרת ציון:

